C. Salluſtii Criſpi

OPERA

Theo. Omnia, quæ extant, Bolton

1749

INTERPRETATIONE

ET

NOTIS

ILLUSTRAVIT

DANIEL CRISPINUS,

IN USUM

SERENISSIMI DELPHINI.

In HAC EDITIONE innumera Prioris Errata, diligentiſſimè animadverſa, corriguntur.

LONDINI:

Impenſis D. MIDWINTER, A. BETTESWORTH and C. HITCH, S. BALLARD, W. INNYS and R. MANBY, T. WARD and E. WICKSTEED, B. MOTTE, J. BATLEY, T. LONGMAN and A. WARD.

M.DCC.XXXV.

BRITISH MUSEUM
30 SEP 65

AD

LECTOREM.

QUIS fuerit Criſpus Salluſtius, ante quam tibi ſiſteretur, monendus eſſes, amice Lector: Sed illud quia Viri juxta docti & celebres egregie præſtiterunt, ſupervacaneum duximus eorum bene ſcripta recoquere: Adeoque ex illis, ſi lubet, Autoris noſtri & vitam & mores cognoveris. Aliud eſt, quod a nobis jure meritoque expectes; quemnam, ſcilicet, ex hac nova Salluſtii editione, fructum carpere poſſis. Inſtitutum, totiuſque operis deſignationem ſi ſpectes, nihil non ſperare audeas: Nam, quod ante omnia monitum te volumus, non inſtinctu noſtro, ſed ſapientiſſimi Ducis Montauſerii, Sereniſſimi Delphini Moderatoris juſſu, conſilioque, eximium, eo quo videbis ornatu, Hiſtoricum tibi exhibemus. Ille, ut eſt omni humaniorum literarum elegantia excultus, ubi inſtituendo Principi præpoſitus eſt, quonam potiſſimum modo ſinguli Autores facile feliciterque legerentur, cæpit cogitare: quæ lucem adderent legentium animis: quæ impedimentum inferrent: eaque omnia animadvertit, quæ non modo Sereniſſimi Delphini, ſed publica etiam ſtudia juvare poſſent. Duæ ſunt in legendis Autoribus difficultates, quæ feſtinantibus & minus exercitatis negotium faceſſant: Prior quidem, quam facit ipſe ſermo & dictio; ſeu quæ ex lingua & idiomate oritur: Alia vero, quæ rebus ipſis adſcribitur; quas vel obiter illi in curſu orationis, vel tanquam abunde cognitas attigerunt; quavis de cauſa denique, non ſatis ad captum omnium, explicaverunt. Multam equidem, eam-

que maxime laudabilem operam in his ſolvendis difficultatibus collocaverunt hactenus viri eruditiſſimi: At ſuo loco, nec ſatis commode viſa ſunt poſita quæ illi cæteroquin optime ſcripſerunt. Eorum enim Commentarios ubi inſpicias, quæ ad nudam vocum & phraſis pertinent ſignificationem, aut peculiarem ſermonis declarationem, ea cum ulteriori rerum enarratione commixta invenies: Ex quo oritur, ut, cum aliquam ex his notis inſpicere velis, non ea prius occurrat, quam in aliis, contra animi tui deſiderium, tempus conſumſeris. Ne quid ejuſmodi eveniret, egregie providit Vir prudentiſſimus. Namque Interpretationem, quæ ad vocum & ſermonis facit explanationem, ſeorſum a notis, quæ res ipſas evolvunt, proponendam decrevit: Niſi forte, quandoque ad notas, majores nonnullæ circa dictionem difficultates eſſent retrahendæ. Deſignavit inſuper, quo omnia primo ſtatim intuitu occurrerent, ut notis arithmeticis loca, ubi interpretatione opus eſſet, indicarentur; Alphabeti autem literis, quæ notas poſcerent. Minuta vero hæc ſunt, quæ primo delineantis animum occupaverunt. Aliud una & eadem opera ab ipſo quæſitum eſt, ubertas, ſcilicet, & ſermonis copia. Non enim tantum in Interpretatione ſuo quoque & naturali loco reſtituendas voluit partes orationis ſingulas; Nominativum ante Verbum, deinde Accuſativum, &c. ſed Synonyma, obſcurarum vice præſertim, aliarum etiam vocum ſubſtituenda ſtatuit: Ut ſic tum ſenſus clariſſimus appareat, tum verborum vis & propria ſignificatio dijudicetur, abundantiaque inducatur: Quamquam ex Poetis hic fructus erit multo uberrimus. Reſtabat aliud nihil, niſi tam utili, tamque laudabili conſilio manum admovere. Rem vero ipſam, ut videtur, in ſe recepit gratus bonarum literarum Genius: Nam a quo incæpto retrahere impenſam maximam quivis credidiſſet, ei rei ne minimum quidem obtulit impedimentum. Nimirum in ea tempora incidimus, quibus Regum munificentiſſimus, hominumque oculatiſſimus, imperium obtinet. Cum ergo Dux Illuſtriſſimus Montauſerius ad honoris ſummum faſtigium ſublatus, lectuſque inter proceres fide ac ſapientia præcellentes, quos magno numero hodie præſertim habet alma Gallia, Regiæ Delphini inſtitutioni incumberet, ea perficienda curavit, quæ ante cogitaverat: Studioſiſſimè apud omnes literatos, intra & extra regni fines, requirendos juſſit, viros

ros inſtituti ſui adminiſtros; quos beneficentia, & omni favore clientes ſuos fecit. Quantum de bonis literis, literatiſque, toto denique Muſarum choro meruerit, qui omnes, quotquot habemus Latinæ linguæ Autores, eo quo præſcripſit modo, caſtigandos & enarrandos procuravit, non ego, in hac infantia, ſed quibuſcumque bonorum omnium non fuerit innata turpis adverſatio, omnes prædicabunt. Jam nihil opus erit vernaculis iſtis, & quotannis fere renovandis interpretationibus, quæ vix ſatis unquam Autoris ſenſum & ſcopum aſſequuntur; ſemper ab ejus ratione, modoque recedunt. Quiſquis in Latinæ linguæ cognoſcendis principiis operam ſuam per ſex menſes adhibere voluerit, is poſtea ſolus magnam illam virtutis altricem, veterem Romam dico, poterit perluſtrare; tutuſque venerandorum ejus ſepultorum Manes in auxilium & conſilium evocare. Utinam vero, quod reliquum eſt, tam multis commoditatibus culpa noſtra nihil detractum fuerit. Socordia non evenerit profecto: Quæ autem per imperitiam turbata fuerint, ea ut humanitate tua excuſare velis, Lector benevole, oramus. Quod ſi Illuſtriſſimus Condomienſis Epiſcopus ex aſſiduis, quibus, in erudiendo Principe, detinetur curis, ad hæc levia animum demittere potuiſſet; aut Nobiliſſimo Huetio in earundem curarum partem aſcito, qua benevolentia laborantibus nobis nonnunquam ſubvenit, eadem totum opus ad examen ſuum revocare licuiſſet, aliquid certe promovendis ſtudiis utilius excudere potuiſſemus. Quod nobis, qui priores in hanc arenam deſcendimus, quoniam fortuna melior invidit, ſi quid in hoc quaſi præludio peccaverimus, aliorum, qui idem decurrunt ſtadium, diligentia ſarcietur. Multa dicenda ſupereſſent, ut quibuſdam hominibus, quos nominare nihil attinet, non tam ſatisfaceremus, quod nemo natus fecerit, quam reſponderemus: At, quietem noſtram qui nihil turbaverunt, illis multo melius erit quietam mentem bona prece deprecari. Quomodocumque errata noſtra patefecerint, niſi forte etiam illis, apud Superos ſemper commorantibus, indignum videbitur ad tam vilia ſeſe demittere, lubentiſſimo animo corrigemus. Tu modo, id quod res eſt, cogita, candide Lector, nos maximo ſtudio eniſos eſſe, ut Autorem noſtrum in perfacili cognitione poneremus. Hinc inde, indiſcriminatim, quæcumque ad hunc ſcopum ducere credidimus, ſecuri deſumſimus: Neque eo minimum cujuſquam Scriptoris laudi glo-

gloriæve detractum voluimus, quod, utenda quæ illi in lucem ediderunt, ea nos ex illorum benignitate hauſerimus. Ita vero agere ſatius fore viſum eſt, quam, ut illi factitarunt, ſingula ſuis Autoribus attribuere. Nam, ut taceam quod prolixæ eſt iſtud quandoque diſquiſitionis, nullius, aut certe minimæ utilitatis; pronum eſt, ea diligentia, in eam, quam maxime vitaveris, incidere vituperationem: Quippe quem ſtatim malevoli furem appellaverint, ſi quid, quod tute bene annotaveris, alii, quos quidem nunquam videris, ante te obſervaverint. Tentavimus ſiquidem ex proprio cenſu nonnulla tibi eruere, Lector; exinde tamen laudem nullam aucupamur. Minima ſunt, quæ, Tu niſi, pro tua æquitate, ex bona noſtra voluntate metitus fueris, vix tantilli eſſe pretii confitemur. Fructum vero, magnamque laboris noſtri mercedem, qui nos ſtimulavit, aculeum, benefaciendi ſtudium, nobis duximus: Ut jam, ſi quid ad Te perveniat compendii, voluptati noſtræ accedat cumulus. Diu vero multumque vale.

BRITISH MUSEUM 30 65 SEP

PETRUS

PETRUS CRINITUS

DE

HISTORICIS

AC

ORATORIBUS LATINIS.

CRISPUS Salluſtius Amiterni natus traditur, in agro Sabino, quo anno Athenienſium urbs a L. Sulla devicta, atque vaſtata eſt, ut Romani annales referunt; ex nobili Salluſtiorum familia ortus eſt, quæ diu in ſecundo ordine dignitatem ſervavit, idem in urbe educatus creditur, & a teneris annis operam ac ſtudium impendiſſe optimis diſciplinis: ſed cum in ea tempora incidiſſet, quibus corrupti civium mores variis partibus atque factionibus forent, neque virtuti præmia, aut bonis ingeniis adeſſent, in tam depravata civitate, quod idem Salluſtius fatetur, victum ejus ingenium voluptatibus, facile ſuccubuit. Itaque cum ad remp. pro ætate foret delatus, propter civium improbitatem & factiones, multa adverſa pertulit: nam tum præcipue Sullanis partibus infecta civitas æſtuabat. Conſtat ex veterum commentariis, Salluſtium ipſum ingenio fuiſſe acri, & in ſtudiis literarum accurato, tum maxime in ſcribenda hiſtoria. Præceptorem habuit inter alios Ateium Prætextatum, qui Philologum ſe appellavit, & ab eo edoctus eſt de ratione recte ſcribendi, ut a Suetonio Tranquillo traditur, qui & Aſinium quoque Pollionem ſcribit ab eodem Prætextato eruditum, atque inſtructum; maxime autem M. Catonis ſtudioſus fuit: ex cujus commentariis verba excerpſit, & velut breviarium ad uſum proprium habuit: quod Octavius quoque Aug. in epiſtola ad M. Antonium, refert, in qua ipſum Antonium, ceu inſanientem increpat, quod ea ſcribere vellet, quæ mirentur potius homines, quam quæ intelligant. Sed interim ad Salluſtii commentarios. Hiſtoriam compoſuit de L. Catilinæ conjuratione contra R. Senatum, & item de bello Jugurthæ, qui Numidiæ rex factus, diu contra Romanos ſtre-

ſtrenue rem geſſit. Hiſtoriam præterea de Romanorum geſtis, ut de Mario & Sulla, necnon de Pompeio contra regem Mithridatem: quod opus libris aliquot a Salluſtio abſolutum traditur; & adhuc ſuperſunt quædam, veluti abſolutiſſimi operis reliquiæ, in quibus Salluſtii diligentia in hiſtoria deſcribenda, atque gravitas appareat. In parte operis de rebus Punicis, tanto animi ſtudio incubuit, ut a quibuſdam ſcriptum ſit, eum regionem adiiſſe, ac maxima ſolertia perluſtraſſe, quo majore fide atque officio veritatem exploraret. Avienus, certe Rufus plurimum Salluſtii diligentiam, atque ſtudium commendavit: ſed & Gellius, vir Romanus, qui veterum eruditionis Ariſtarchus habebatur, ita de Salluſtii oratione diſſerit: *Elegantia*, inquit, *Salluſtii, verborumque facundia, & novandi ſtudium, cum multa prorſus invidia fuit; plures non mediocri ingenio viri conati ſunt reprehendere pleraque, & obtrectare, in quibus plura inſcite, aut maligne vellicant*; quin & hunc proprietatis ſervantiſſimum vocat. Titus autem Livius tam iniquus Salluſtio fuit, ſicuti ab Annæo Seneca ſcribitur, ut quædam ex hiſtoria Thucydidis tranſlata, & eleganter aſſumta, velut depravata, & corrupta illi objecerit, idque ipſum non in Thucydidis gratiam effecit, ut Aurellius Fuſcus dicebat, verum putavit ſe facilius Salluſtium vincere, ſi prius Thucydidem ipſum præferret. Aſinius quoque Pollio librum ſcripſit, quo Salluſtii ſcripta reprehenderet, quod in iis nimia quadam affectatione antiquitatem ſequeretur. Fabius vero Quintilianus, vir maturo & gravi judicio, aſſeruit, oratione Salluſtii, atque brevitate nihil fieri poſſe perfectius, præſertim apud vacuas & eruditas aures: neque veritus eſt idem Fabius, Thucydidi, in ſcribenda hiſtoria apud Græcos principi, Salluſtium ipſum opponere, ſicuti T. Livium Herodoto: quo factum eſt, ut cum plures voluerint dicendi genus Salluſtianum ſequi, minime ſint aſſecuti. Eſt enim ejus oratio tam abſoluta, tam caſta, innocens, ut merito ab eruditis divina brevitas cenſeatur: nam & Arruntius, qui belli Punici hiſtoriam ſcripſit, Salluſtio tantum conceſſit, ut ejus orationem maximo ſtudio ſequeretur: quod alibi diximus. Nec illud ignoratur, conſueviſſe Salluſtium magno labore ac ſtudio ſcribere, ut nihil non abſolutum, atque perfectum videri poſſet; quod ex ipſa lectione facile colligitur. Amicos in primis doctrina, & ingenio nobiles, habuit, ut Cornelium Nepotem, Meſſalam, & Nigidium Figulum, qui periiſſe in exſilio traditur; Julium præterea Cæſarem magno ſtudio dilexit, a quo etiam, ut creditur, dignitate præfecturæ honeſtatus eſt. Illud item a Suetonio refertur, Lenæum grammaticum, Pompeii libertum, ſatyras contra Salluſtium compoſuiſſe, eumque mordaci & virulento carmine laceraſſe, ut qui lurconem illum, popinonemque, & nebulonem, ac laſtaurum appellarit, tum vita ſcriptiſque monſtroſum, ac M. Catonis verborum furem ineruditiſſimum: quod ipſum non alia ratione a Lenæo factum creditur, quam ut ſtudium ſuum, atque officium erga patronum Pompeium probaret: quem virum Salluſtius ore improbo, animo autem inverecundo eſſe ſcripſerat: itaque mirandum non eſt, ſi tam acerbe, atque ſatyrice libertus Lenæus contra Salluſtium aciem ſtyli exacuit. Quantum odii, atque inimicitiæ, inter hunc & M. Ciceronem extiterit, notiſſimum eſt: quod utriuſque violentæ, atque acerrimæ orationes ita demonſtrant: ut neuter videri poſſit ſatis ſui rationem habuiſſe, dum alteri male diceret. Qua in re non ſunt multa referenda, cum ex Hieronymi, ac Fabii authoritate conſtet, eos homines longe aberraſſe, qui con-

Vide Pag. 157. *ad Notam* c.

fictas

fictas magis orationes ab aliis, quam a Salluſtio & Cicerone habitas crediderint. Et ſane tam corruptis moribus Salluſtius, ingenio tam proclivi ad luxum fuit, ut paternam domum, vivente adhuc patre, turpiſſima ratione venalem haberet, quod illi inter alia vitia a M. Cicerone exprobratur. Sed a Varrone etiam & Gellio traditum eſt, eundem fuiſſe in adulterio deprehenſum ab Annio Milone, loriſque cæſum, ac data pecunia dimiſſum, qua ratione factum eſt, ut M. Cicero appellare illum non dubitaverit, menſarum aſſeclam, cubiculorum pellicem & adulterum. Dignitates publicas geſſit, & quæſturæ, & tribunatus honorem aſſecutus eſt, ſed nulla quidem laude, aut commendatione, adeo lubidine magis, quam ratione, & publice & privatim vixit: nam & ad judicum ſubſellia abſtractus, fortuna extrema (ut inquit Cicero) ſtetit. Scribunt autem grammatici ea de cauſa ſenatu ejectum fuiſſe a cenſoribus, quod ingenti libidine matronas conſectaretur. Illud quoque de Salluſtio relatum eſt, patrocinio & favore C. Cæſaris conſecutum fuiſſe præturam Africæ inferioris, ex qua dives factus, cum in urbem rediret, pretioſiſſimos hortos in regione ad Malum Punicum comparavit, ac Tiburti villam, quæ a Cicerone itidem illi objiciuntur. Neque deſunt qui ſcribunt Terentiam M. Ciceronis uxorem ab eo repudiatam, Salluſtio nupſiſſe, ac deinceps Meſſalæ Corvino, viro in eloquentia clariſſimo: quod etiam ſuo loco ſcripſimus, Sciendum eſt fuiſſe plures Salluſtios: nam & Cneus a M. Tullio celebratur in Salluſtiorum familia inſignis, & M. Ciceroni, ac Cn. Pompeio maxime familiaris: quod ex iis epiſtolis colligitur, quas Cicero ad Pomponium Atticum ſcribit: qua in re imprudenter quidam decepti ſunt, cum Salluſtii Empedoclea ignorarent, ut alibi demonſtravi. Sunt qui tradant, ad annum ſecundum & LX eum vixiſſe, & in patria annis aliquot poſt obiiſſe: quod ex veterum commentariis colligitur. Illud præterea de hoc ipſo Criſpo Romæ circumlatum eſt, ut multi teſtantur,

Hic erit, ut perhibent doctorum corda virorum,
Criſpus Romana primus in hiſtoria.

Gerardus Johannes Vossius

DE

HISTORICIS LATINIS.

C. Salluſtius Criſpus *natus Olympiad.* CLXXIII. *an.* III *quem ad annum Anonymus* ἐν Ὀλυμπιάδων ἀναγραφῇ *hæc annotat:* Σύλλας τὰς Ἀθήνας ἐξεπολιόρκησε μηνὸς Ἀνθεστηριῶνος. Κρίσπος Σαλούστιος ἱστοριόγραφος ἐγεννήθη. Sylla Athenas expugnat ſecundo menſe niberno. Criſpus Salluſtius hiſtoricus naſcitur. *Is eſt annus Urbis conditæ* IↃCLXVIII. *Ubi videmus, Græcos ſcribere* Σαλούστιος. *Et ſane itidem in* Mss. *meis, & antiquioribus editionibus, vocatur* Saluſtius. *Sed ſcribendum* Salluſtius *gemino* LL. *quomodo legitur in aliis* Mss. *& lapidibus. Marmor effoſſum juxta rudera Salluſtianæ domus:*

M. AURELIUS PACORUS
ET M. COCCEIUS STRATOCLES
EDITUI VENERIS HORTORUM
SALLUSTIANORUM BASEM CUM
PAVIMENTO MARMORATO
DEANÆ.
D. D.

Neque aliter lapis alius, cujus vide ſis inſcriptionem apud Aldum de Orthographia. Natus autem eſt Amiterni in Sabinis, anno uno poſt natum Veronæ Catullum, ut notat Euſebius ad annum MDCCCCXXXI: *quadriennio autem ante bellum obiit Actiacum, ut idem ſcribit ad annum* MDCCCCLXXX. *Doctiſſimus Hieronymus Uvolfius putabat, nomen ejus ſimplici* L. *ſcribi oportere, quia vel a ſale ſit, vel ſalute. Sed ἔτυμον utrumque eſt incertum. Et cur non a ſale geminato* LL. *æque eſſe poſſit, ac ab eodem venit* ſallo, *unde* ſallitus, *pro ſalſo? Quare puto, non recedendum eſſe a libris antiquis, atque inſcriptionibus, in quibus* L. *geminatur. Tribunus plebis erat, quo anno Clodius a Milone occiſus fuit, puta anno* IↃCCII, *quo Cn. Pompeius Magnus, compluribus menſibus conſul ſine collega fuit. Tribunatu eo, quem nulla cum laude geſſit, ut Ciceroni, ita & Miloni, infeſtus admodum erat: idque quia in Fauſtæ, L. Syllæ filiæ, adulterio deprehenſus, virgis a Milone eſſet cæſus, nec niſi pecunia data dimiſſus. Nempe iſtud in cauſſa eſt, cur Clodianis ſemper ſtuduerit adverſus Milonem. Vide Pedianum, Gellium, Servium, Horatii interpretes: item orationem ſub Ciceronis nomine jam Auguſtæo, vel Tiberii ævo, editam. Ex quibus etiam diſcimus, ob adulteria ac ſtupra ſenatu fuiſſe motum ab Appio Claudio Pulchro, & L. Calpurnio Piſone Cæſonio coſſ. nempe anno Urbis* IↃCCIII, *ſive juxta alios* IↃCCIV. *quo conſules erant L. Æmilius Paullus & C. Claudius Marcellus. Ejus e Senatu ejectionis meminit & Dio lib.* XL. *Ac ne alium Salluſtium ſignari putes, clare ait id contigiſſe;* Σαλούστιῳ, τῷ τὴν ἰσορίαν συγγράψαντι *Eo anno Milo exulabat: unde conſequitur, quod a Milone Tribuno pl. virgis cæſum dicebamus, id antea contigiſſe; non eopſe anno, ut vir eruditus putabat. Etiam diſcimus iiſdem ex Scriptionibus, a C. Julio Cæſare, rerum potito, dignitatem Senatoriam recuperaſſe, quæſtoremque factum, & poſtea etiam prætoram obtinuiſſe. Prætoræ mentionem quoque invenio apud Hirtium pene initio libri de bello Africano:* Item C. Salluſtium Criſpum prætorem ad Circinam inſulam verſus, quam adverſarii tenebant, cum parte navium ire jubet; quod ibi magnum numerum frumenti eſſe audiebat. *Item apud Dionem lib.* XLII *de hoc ipſo legas:* Στρατηγὸς γὰρ ἐπὶ τῷ τὴν βιλὴν ἀναλαβεῖν ἀποδέδειχτο. *Narrat ibidem, ut cum in Campania Cæſaris milites, quos in Africam præmittere ſtatuerat, ſeditionem concitaſſent; ac Salluſti-*

us prætor Romam contenderet, quo Cæſarem hujus rei faceret certiorem: propemodum fuerit occiſus a compluribus militum, qui eum inſequebantur, nec cuiquam parcebant, imo duos etiam ſenatores occiderant. Apud eundem lib. XLIII. *refertur, ut Cæſar Numidiæ præfecerit Salluſtium; ille autem provinciam expilaverit: ac a Cæſare quidem fuerit abſolutus; ſed infamiam non effugerit; quod qui in hiſtoria acerbus eſſet alienorum caſtigator, turpiter ipſe in hoc munere ſe dediſſet. Ex hac autem præda Numidica ita ditatus fuit, ut in Quirinali monte forum emeret, quod Salluſtii vocatur, ubi nunc ædes S. Suſannæ: item hortos, qui hodieque Salluſtiani nominantur. Hæc oſtendunt, vitam ejus laudari a nemine poſſe. Nempe omnis ejus gloria a præclaris ſcriptis proficiſcitur. Sed vix ejus quicquam integre ad nos pervenit, præter bellum Jugurthinum & Catilinarium: Ita vulgo inſcribuntur. Sed poſterior genuina inſcriptio,* DE CONJURATIONE CATILINARIA. *Teſtis Salluſtius ipſe his verbis:* Igitur de Catilinæ conjuratione, quam veriſſime potero, paucis abſolvam. *At ex nobili hiſtoriarum opere, quo imprimis hiſtorici principis nomen meruit, nihil habemus præter quatuor oratiunculas, epiſtolas duas, & lacera aliquot fragmenta, quæ ex Grammaticis antiquis, atque aliis ſcriptoribus, collecta ſunt. Duæ vero ad Cæſarem orationes, ut vocant, de Rep. ordinanda, utrum Salluſtii ſint, non convenit inter eruditos. Carrio Salluſtio abjudicat; & pro illo eſt, quod veterum nemo, qui tantopere gaudent Salluſtium ad partes advocare, inde aliquid depromat. Diſſentit autem Douza, cui favent libri vett. & dictio ipſa, quæ, quicquid dicat Carrio, plane Salluſtium redolet. Sin genuinæ non ſint, negari tamen non poſſit, valde eſſe antiquas, & quidem Juliani, aut Auguſtæi ævi: ſaltem non infra Flavianum. Sed genuinas eſſe arbitror, non tamen ut orationes eſſe putem, ſed epiſtolas duntaxat. Nam poſterioris auctor bis ait, ſe illa ſcribere, ac diſertim literas appellat. Planeque veriſimile eſt, miſſas eſſe ad Cæſarem, cum in Hiſpanias contra Petreium & Afranium proficiſceretur: quemadmodum jamdudum Ciacconius obſervavit. Illa vero in Ciceronem oratio, etſi a Fabio quoque tamquam Salluſtii laudetur: tamen, quod res indicat, omnino eſt alicujus declamatoris: credo Porcii Latronis, vel alterius alicujus, ex illis, quos nominat M. Seneca in Suaſoriis, & controverſiis. Fidem ejus valde commendant antiqui. Nam* certiſſimus auctor *dicitur Vibio Sequeſtri de Fluminibus. Item Hieronymo libro de locis Hebraicis, & exinde Iſidoro lib.* XIII. *cap.* xxi. *Ad hæc* nobilitatæ veritatis hiſtoricus *nuncupatur ab Auguſtino, lib. I de Civitate Dei, cap.* v. *Avienus etiam in deſcriptione oræ maritimæ, dicit omnia illius dicta eſſe* præjudicatæ auctoritatis, *appellat quoque* expreſſorem efficacem ſtyli & veritatis. *Objectant adverſus ea aliqui, quod, pravo loliginis ſucco, pleraque ad Ciceronis laudem pertinentia, quæ apud alios legere ſit, præterierit. Verum ea potius neglexiſſe ego arbitror, vel ut falſa, vel ut incerta plane, vel ut exigua ac minuta. Quod ad dictionem Salluſtii attinet, omnes antiqui judicant, brevem ac nervoſam eſſe, & Thucydideæ æmulam. Sane ſcriptor eſt plane Atticus, qua laude Demoſthenem propior eſt, quam Cicero ipſe; ut bene cenſet Turnebus in adverſariis ſuis. Sed ut Thucydidem non omnes probârunt, ita nec Salluſtii dictio omnibus probabatur. Nam Aſinius Pollio damnabat eam, tanquam obſcuram, & in tranſlationibus audacem: ut Tranquillus auctor eſt, lib. de claris Grammaticis in Philologi vita. Imprimis vero reprehendi ſolet, quod antiqua verba ex Catonis Originibus excerperet: cujus rei meminere Auguſtus apud Tranquillum in ejuſce Cæſaris vita, idemque Tranquillus, lib. de claris Grammaticis in vita Lenæi, & Fabius ex antiquo epigrammate, lib.* VIII. *cap.* iii. *Sed hæc impedire non potuere, quo minus a Tacito (at quanto viro!)* rerum Romanarum florentiſſimus auctor, *lib.* III. *Hiſtoriarum diceretur. Imo juxta Martialem lib.* XIV. Criſpus Romana primus in hiſtoria *eſt. Auguſtino quoque lib. de vita beata, vocatur* electiſſimus penſator verborum. *Imo Græci ipſi ejus hiſtorias tanti fecere, ut eas verterit Zenobius, ſophiſta is, qui Romæ docuit ſub Adriano Cæſare; quique epitomen proverbiorum Didymi, & Tarrhæi ſcripſit: ut teſtis eſt Suidas in* Ζηνόβιος. *Atque inde eſt, quod Salluſtii quoque meminit Stephanus in* Ἀζιλις. *Utinam vero extaret Aſper Grammaticus, Salluſtii interpres, teſte Hieronymo. Quædam ex eo citat Soſipater. Joannes Baptiſta Pius Annotationum Poſteriorum cap.* LXXXIV. *citat antiquum auctorem, qui vitam Salluſtii ſcripſit. Eum non vidi. Sed ſcio vitam Salluſtii e veteribus reliquiſſe Aſconium Pedianum: ut cognoſcere eſt ex Acrone, ad Horat. Sat. 2. lib.* I. *E junioribus idem conati Pomponius Lætus, & Petrus Crinitus. Sed his fides habenda, quatenus veterum ſcrinia compilârunt. Cave autem cum Salluſtio hoc confundas Criſpum Salluſtium, ad quem in Odis ſcribit Horatius, hiſtorici hujus ſororis filium, Auguſti amicum, de quo Seneca, lib.* I. *de Clementia, & Tacitus, lib.* II. & III. *annal. A quo & metallum quoddam Salluſtianum eſſe dictum, Plinius auctor eſt, lib.* xxxiv. cap. ii.

VETERUM

VETERUM SCRIPTORUM,

Et nonnullorum recentiorum de Salluſtio Judicia & Teſtimonia.

AUGUSTUS CÆSAR.

Suetonius, in vita Auguſti.

TUque dubitas Cimberne Annius, an Verrius Flaccus imitandi ſint tibi? ita, ut verbis, quæ Criſpus Salluſtius excerpſit ex Catonis Originibus, utaris, an potius Aſiaticorum oratorum inanibus ſententiis, verborum volubilitas in noſtrum ſermonem transferenda?

Velleius Paterculus, Hiſt. lib. 2.

Æmulus Thucydidis Salluſtius. *Et*
Pene ſtulta eſt inhærentium oculis ingeniorum enumeratio: inter quæ maxime noſtri ævi eminent, princeps carminum Virgilius, Rabiruſque & conſecutus Salluſtium Livius, Tibulluſque & Naſo, perfectiſſimi in forma operis; nam virorum ut magna admiratio, ita cenſura difficilis eſt.

Horatius, ſerm. lib. 1. ſat. 2.

Libertinarum dico: Salluſtius in quas
Non minus inſanit, quam qui mœchatur.----

Aſconius Pedianus.

Fertur Salluſtius tanto ardore inſaniviſſe in libertinas, quanto mœchus in matronas: quod cum illi in Senatu a cenſoribus objectum eſſet, reſpondit, ſe non matronarum ſectatorem eſſe: quare ex ſenatu ejectus eſt, quod ipſe excuſat, in Catilinæ bello. *Hæc vetus interpres Horatii.*

Seneca Rhetor, Decl. lib. 3.

Orationes Salluſtii in honorem hiſtoriarum legantur.

Seneca Philoſophus, Epiſt. 114.

Salluſtio vigente, amputatæ ſententiæ, & verba ante expectatum cadentia & obſcura brevitas fuere pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui hiſtorias belli Punici ſcripſit, fuit Salluſtianus, & in illud genus nitens.

Et ibidem.

Quæ apud Salluſtium rara fuerunt, apud Arruntium crebra ſunt, & pene continua: nec ſine cauſa; ille enim in hæc incidebat, at hic illa quærebat;

Et

DE SALLUSTIO.

Et lib. 9. Decl. 1. & Controverſ. 25. lib. 5.

Cum ſit præcipua in Thucydide virtus, brevitas; hac eum Salluſtius vicit, & in ſuis illum caſtris cecidit. Nam in ſententia Græca tam brevi, quam ſalvo ſenſu detrahas vocem aliquam, conſtabit ſenſus, etiamſi non æque comtus, attamen integer: at ex Salluſtii ſententia nihil demi ſine ſenſus detrimento poteſt. Titus autem Livius tam iniquus Salluſtio fuit, ut hanc ipſam ſententiam, & tamquam tranſlatam, & tamquam corruptam, dum transferretur, objiceret Salluſtio; nec amore Thucydidis facit, ut illum præferat; ſed laudat, quem non timet: & facilius putat poſſe a ſe Salluſtium vinci, ſi ante a Thucydide vincatur.

Martialis lib. 14.

Hic erit, ut perhibent doctorum corda virorum,
Criſpus Romana primus in Hiſtoria.

Quinctilianus lib. 2. cap. 5.

Livius a pueris magis legendus, quam Salluſtius. & hic hiſtoriæ majoris eſt auctor; ad quem tamen intelligendum jam profectu opus ſit.

Et lib. 3. cap. 10.

Criſpus Salluſtius in bello Jugurthino & Catilinario nihil ad hiſtoriam pertinentibus principiis orſus eſt.

Et lib. 4. cap. 2.

Vitanda illa Salluſtiana, quamquam in ipſo virtutis locum obtinet, brevitas, & abruptum ſermonis genus: quod otioſum fortaſſe lectorem minus fallit, audientem tranſvolat, nec, dum repetatur, expectat.

Et lib. 8. cap. 3.

Nec minus noto Salluſtius epigrammate inceſſitur.

Et verba antiqui multum furate Catonis,
Criſpe Jugurthinæ conditor hiſtoriæ.

Et lib. 9. cap. 3.

Ex Græco tranſlata Salluſtii plurima.

Et lib. 10. cap. 3.

Neque illa Salluſtiana brevitas, qua nihil apud aures vacuas atque eruditas poteſt eſſe perfectius, apud occupatum variis cogitationibus judicem & ſæpius ineruditum captanda nobis eſt: neque illa Livii lactea ubertas docebit ſatis eum, qui non ſpeciem expoſitionis, ſed fidem quærit.

Et ibidem.

At non hiſtoria ceſſerit Græcis: nec Thucydidi opponere Salluſtium verear: nec indignetur Herodotus æquari ſibi T. Livium, cum in narrando miræ jucunditatis, clariſſimique candoris; tum in concionibus, ſupra quam narrari poteſt, eloquentem: ita dicuntur omnia tum rebus tum perſonis accommodata: ſed affectus quidem, præcipue eos qui ſunt dulciores, ut parciſſime dicam, nemo hiſtoricorum commendavit magis: ideoque immortalem illam Salluſtii velocitatem diverſis virtutibus conſecutus eſt. nam mihi egregie dixiſſe videtur Servilius Nonianus, pares eos magis quam ſimiles.

Et

Et ibidem.

Attici præciſis concluſionibus obſcuri, Salluſtium atque Thucydidem ſuperant: triſtes ac jejuni Pollionem æmulantur; otioſi & ſupini, ſi quid modo longius circumduxerunt, jurant Ciceronem ita locuturum fuiſſe.

Et lib. 11. *cap.* 3.

Sane manifeſtus eſt Salluſtii ex ipſo opere labor.

Statius Papinius, lib. 4. *Sylv.*

Sed tuas artes puer ante diſcat:
Omne qui mundi ſenium remenſus,
Orſa Salluſtii brevis, & Timavi
Reddis alumnum.

Cornelius Tacitus, Hiſt. lib 3.

C. Salluſtius rerum Romanarum florentiſſimus auctor.

Juſtinus, Hiſt. lib. 38.

Pompeius Trogus in Livio & Salluſtio reprehendit, quod conciones directas, ac orationes operi ſuo inſerendo hiſtoriæ modum exceſſerint.

Agellius, lib. 1. *cap.* 15. *Noct. Attic.*

Salluſtius novator verborum.

Et lib. 3. *cap.* 1.

Salluſtius vel ſubtiliſſimus brevitatis artifex.

Et lib. 4. *cap.* 15.

Elegantia orationis Salluſtii, verborumque facundia & novandi ſtudium cum multa prorſus invidia fuit. multique non mediocri ingenio viri conati ſunt reprehendere pleraque & obtrectare, in quibus plura inſcite aut maligne vellicant. nonnulla tamen videri poſſunt non indigna reprehenſione

Et lib. 10. *cap.* 20.

Salluſtius proprietatis in verbis retinentiſſimus conſuetudini conceſſit.

Et lib. eod. cap. 26.

Aſinio Pollioni in quadam epiſtola, quam ad Plancum ſcripſit, & quibuſdam aliis C. Salluſtio iniquis, dignum nota viſum eſt, quod, &c.

Et lib. 17. *cap.* 18.

M. Varro in literis atque vita, fide homo multa, & gravis, in libro quem inſcripſit, *Pius*, aut, *De Pace*, C. Salluſtium ſcriptorem ſeriæ illius & ſeveræ orationis, in cujus hiſtoria notiones cenſorias fieri atque exerceri videmus, in adultero deprehenſum ab Annio Milone loris bene cæſum dicit, &, cum dediſſet pecuniam, dimiſſum.

Suetonius, de Claris Grammaticis: de Philologo.

Aſinius Pollio librum ſcripſit, in quo Salluſtii ſcripta reprehendit, ut nimia verborum affectatione oblita.

Et

DE SALLUSTIO.

Et ibidem.

Philologus coluit familiariſſime C. Salluſtium, & eo defuncto Aſinium Pollionem, quos hiſtoriam componere aggreſſos, alterum breviario rerum Romanarum, ex quibus quas vellet eligeret, inſtruxit; alterum præceptis de ratione dicendi. quo magis miror Aſinium Pollionem credidiſſe, antiqua eum verba & figuras ſolitum eſſe colligere Salluſtio, cum ſciat eum ſibi nihil aliud ſuadere, quam ut noto civilique & proprio ſermone utatur, vitetsurque maxime obſcuritatem Salluſtii, & audaciam in tranſlationibus.

Et de Lenæo.

Lenæus tanto amore erga patroni (Pompeii) memoriam exſtitit, ut Salluſtium hiſtoricum, quod eum oris improbi, animo inverecundo, ſcripſiſſet, acerbiſſime ſatira laceraverit, laſtaurum, & lurconem, & nebulonem, popinonemque appellans, & vita ſcriptiſque monſtroſum, præterea priſcorum Catoniſque verborum ineruditiſſimum furem.

Macrobius, Sat. 3. cap. 15.

Salluſtius graviſſimus alienæ luxuriæ objurgator & cenſor.

Et lib. 5. cap. 1.

Quatuor ſunt genera dicendi: copioſum; in quo Cicero dominatur: breve; in quo Salluſtius regnat: ſiccum; quod Frontoni adſcribitur: pingue & floridum; in quo Plinius Secundus quondam; & nunc, nullo veterum minor, noſter Symmachus luxuriatur.

Symmachus, lib 5. Epiſt 66.

Interea recuſo ſententiam, quæ rem venaticam ſervile dicit officium. Statuerit hoc ſcriptor ſtilo tantum probandus; nam morum ejus damna non ſinunt, ut ab illo agendæ vitæ petatur auctoritas.

Auſonius, in Protreptico.

Jam facinus, Catilina, tuum, Lepidique tumultum,
Ab Lepido & Catulo jam res & tempora Romæ,
Orſus, bis ſenos ſeriem connecto per annos:
Jam lego civili miſtum Mavorte duellum,
Movit quod ſocio Sertorius exſul Ibero.

Sidonius Apollinaris, in Panegyri Athemii Auguſti.

Qua Criſpus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, quo flumine Quintilianus,
Qua pompa Tacitus, numquam ſine laude loquendus.

Et in Panegyri Narbonenſi:

Et te multimoda ſatis verendum
Scriptorum numeroſitate, Varro:
Et te qui brevitate, Criſpe, polles:
Et qui pro ingenio fluente, nulli,
Corneli Tacite, es tacendus ori.

Apuleius, in Apologia.

Neque Cato gravitatem requirit, neque Lælius levitatem, neque Gracchus impetum nec Cæſar calorem, nec Hortenſius diſtributionem, nec Calvus argutias, nec parcimoniam Salluſtius, nec opulentiam Cicero.

Feſtus

JUDICIA ET TESTIMONIA.

Feſtus Avienus, in ora Maritima.

Interrogaſti, ſi tenes, Mæotici
Situs quis eſſet æquoris: Salluſtium
Noram id dediſſe, dicta & ejus omnibus
Præjudicatæ auctoritatis ducier
Non abnuebam: ad ejus igitur inclytam
Deſcriptionem (qua locorum formulam
Imaginemque, expreſſor efficax ſtyli
Et veritatis, pene in obtutus dedit
Lepore linguæ) multa rerum junximus.

Vibius Sequeſter: lib. de fluminibus.

Salluſtius auctor certiſſimus.

Marius Victorinus, in librum Cic. de inventione.

Hiſtoria & brevis eſſe debet in expoſitione, & aperta & probabilis, ut Salluſtius ſibi omnia in Catilina tribuit.

Spartianus, in D. Hadriano.

Amavit (Hadrianus) genus dicendi vetuſtum, controverſias declamavit, Ciceroni Catonem, Virgilio Ennium, Salluſtium Cælio prætulit: eademque jactatione de Homero ac Platone judicavit.

Vopiſcus in Aureliano.

Nemo ſcriptorum, quantum ad hiſtoriam pertinet, non eſt aliquid mentitus, in quo Livius, in quo Salluſtius, in quo Cornelius Tacitus, in quo denique Trogus, manifeſtis erroribus convincerentur.

Et in Probo.

Et mihi quidem id animi fuit, non ut Salluſtios, Livios, Tacitos, Trogos, atque omnes diſertiſſimos imatarer viros, ſed Marium, Maximum, Suetonium Tranquillum, &c.

Et lib. 2. cap. 13.

Quod quidem non fugit hominem nequam Salluſtium, qui ait: Sed omnis noſtra vis in animo & corpore ſita eſt; animi imperio, corporis ſervitio magis utimur. Recte, ſi ita vixiſſet, ut locutus eſt. ſervivit enim fœdiſſimis voluptatibus, ſuamque ipſe ſententiam vitæ pravitate diſſolvit.

Hieronymus, in Epitaph. Nepotiani ad Heliodorum:

Neque enim propoſui hiſtoriam ſcribere, ſed noſtras breviter flere miſerias. Alioquin merito ad hæc explicanda & Thucydides & Salluſtius muti ſint.

Et lib. 1. adverſus Jovianum.

Cicero rogatus ab Hirtio, ut poſt repudium Terentiæ ſororem ejus duceret, omnino hoc facere ſupercedit, dicens, non poſſe uxori ſe & Philoſophiæ pariter operam dare. illa interim conjux egregia, & quæ de fontibus Tullianis hauſerat ſapientiam, nupſit Salluſtio inimico ejus, & tertio Meſſalæ Corvino, & quaſi per quoſdam gradus eloquentiæ devoluta eſt.

Idem de locis Hebraicis, & ex eo Iſiodorus Orig. lib. 13. cap. 21.

Salluſtius auctor certiſſimus.

Auguſtinus de Civitate Dei, lib. 1. cap. 5.

Salluſtius nobilitatæ veritatis hiſtoricus.

DE SALLUSTIO.

Et Epiſt. 5. ad Marcellinum.

Nobiliſſimus hiſtoricus.

Johannes Sarisberienſis, Polycritici 3. cap. xi.

Unde & Cripſo Hiſtoricorum inter Latinos potiſſimo, ſed & ipſi Ciceroni placuit: in malis factionem eſſe, quod in viris bonis vera amicitia eſt.

Volaterranus:

Cajus Salluſtius Criſpus, Romanâ primus in hiſtoriâ, ut ait Martialis: Thucydidi ex Græcis opponitur à Quinctiliano, elegantiâ dicendi, attica brevitate, ſententiarum celebritate. Taxatur autem à Pollione, ut nimis antiquarius, & ex Catonis Originibus verba mutuatus. Trogo autem, quod orationibus nimis longis ac directis utatur: ſicuti etiam Thucydides. Hic ille inimicus Ciceronis, divitiis præditus, cujus hortorum veſtigia adhuc cernimus Romæ: quorum Plinius quoque meminit libro Naturalis hiſtoriæ ſeptimo, capite decimo ſexto. Hic etiam ille alienæ luxuriæ graviſſimus objurgator & cenſor, qui Metellum Pium in hiſtoriâ reprehendit, quòd præter ejus & populi Romani dignitatem & modeſtiam, conviviis in Hiſpaniâ, omnique luxu uteretur. Poſtea vero ipſe deprehenſus in adulterio, ab Annio Milone, & loris bene cæſus, & poſtquam pœnas dediſſet, dimiſſus eſt. Auctores Varro & Macrobius, Aulus Gellius.

Petrarcha.

Criſpus Salluſtius nobilis hiſtoricus veritatis (ſic enim de illo apud auctores veriſſimos ſcriptum video) quò fideliùs res Africæ complecteretur, libros Punicos perquiſivit, peregrinamque linguam, per interpretem, flagranti ſtudio ſcrutatus eſt, quin & maria tranſgreſſus dicitur, ut oculis ſuis crederet de conditionibus locorum. Bellum Jugurthinum, Conjurationemque Catilinæ, compendioſo, & ad unguem, ut dici ſolet, caſtigato ſtylo complexus eſt, ſed nullo famoſior quàm Hiſtoriam libro, qui ætati quoque noſtræ, ne certum ejus ſileam dedecus, amiſſus eſt: veterum quidem teſtimonio illuſtris, apud nos ſolo jam nomine ſuperſtes.

L. Vives.

Salluſtius, rerum Romanarum florentiſſimus ſcriptor, ut inquit Tacitus, frequens eſt in manibus puerorum, ſed mihi aptior videtur provectioribus. Inimitabilis eſt in illius ſcriptis gratia: quæ quotieſcunque repetita, nunquam tædium ſui, aut ſatietatem lectori afferant.

Qu. Eſtaugius.

Nemini dubium eſt Salluſtium plures majoreſque hiſtoriarum libros ſcripſiſſe: qui partim temporum injuriâ, partim invidiâ hominum jam dudum periêre. Neque abſurdum eſt inde ſuſpicari, ſi bellum Jugurthinum, quod ipſe non vidit, & tamen Romanis ſuis ità diligenter notavit, ea quoque memoriæ mandaſſe, quæ ſuo tempore potiſſimum contigêre: quemadmodum contentionem inter Marium, Sullamque ortam, ob bellum Mithridaticum: Octavii, Mariique necem; Africam Pompeii Magni victoriam: Sullæ tyrannidem: Metelli Pompeiique in Hiſpanias miſſionem: Sertorii, pugnæque ejus finem: Gladiatorum bellum: Tribunatum plebi reſtitutum: pyratarum exitium: Syriam victam: Et cum his pleraque alia, quæ à Salluſtii nativitate uſque ad Catilinæ conſpirationem geſta ſunt, ubi interfuerunt anni exacti viginti & quinque. Deinde, à Catilinæ conjuratione uſque ad Salluſtii obitum, etiam ardua haud pauca acciderunt: velut, Magni Pompeii triumphus: Ciceronis exſilium, & trucidatio: Gallicum bellum:

bellum: Clodius interemtus: Reſpublica oppreſſa: Africana expeditio: Julius Cæſar confoſſus: Octaviani Aug. imperium: L. Antonii ſeditio. Quare haud facilè creditu, tam diligentem hiſtoricum hæc Romana omiſiſſe. Sed hanc, pro dolor! jacturam debemus aut Gothis & Vandalis orbis devaſtatoribus: aut Ciceronianis vel Livianis Salluſtio infenſiſſimis: nam iſte Patavinus tunc viginti quatuor annorum natus erat, cùm Salluſtius ex humanis ceſſit: cujus tandem libri etiam à jacturâ, quantumvis mitiore, immunes non fuerunt. Sic ex Livio parum ſupereſt: ex Ennio ferè nihil: ex Salluſtio pauca, uti res humanæ ſemper fuerunt. Præterea non abs re, à quibuſdam dicitur inimitabilis, veluti liquet vel ex auctoribus, qui poſt eum de Jugurthâ ſcripſerunt: ut Livius, & abbreviatores ejus, præſertim Florus, lib. iii. cap. 1. & lib. lxii. Oroſius, lib. v. cap. xv. Valerius Maximus, lib. ii. cap. 2. & lib. vi. cap. 11. Frontinus, lib. 1. cap. 8. & lib. ii. cap. 1. & 4. Eutropius, lib. iv. cap. 8. Plinius, & alia, qui ad tantam dicendi gratiam nunquam pervenerunt. Vir ille clariſſimus philoſophus, orator magnus, verus hiſtoricus, adverſarios habuit Ciceronem in primis, propter Terentiam: Aſinium Pollionem, propter Ciceronem: Titum Livium, propter ſcribendi famam: qui cùm ſuis curarunt aſſiduè, ut omnino Salluſtii vitium, non cum ſcriptis ejus oblivioni traderetur. Ita ſimilitudo illa ſtudii, raro benevolentiam, æmulationem potius afferre ſolet.

Julius Caſ. Scaliger, Oratione pro Cicerone:

Id quod & Salluſtius omnium ſcriptorum numeroſiſſimus nuſquam aſpernatus eſt.

Et ibidem:

A Salluſtio autem brevitatem illam peti debere, cum ſcribis; neque quid velis, intelligo, neque tam vulgi animo conceptam, adeò perſuaſam, adeò decantatam in illo viro brevitatem umquam comprehendo. Nam ſi, quoniam frequentibus aſyndetis utitur, aut quod non longis periodis ambit argumenta rerum, properare tibi videtur, iſto tibi quoque pacto brevibus atque interceptis ſaltibus centum milliariorum iter minus longum videbitur, quam unius modo ſtadii intervallum, quod uno ſpiritu confeceris. At contrà videmus Salluſtium ipſum, cùm quid ſemel dicendum aſſumpſit, adeò perſtare, ut ſæpenumerò egredi videatur, &c.

Ibidem:

Neque verò Salluſtium politiſſimum auctorem rejiciunt (Ciceroniani:) ſed anxium illud atque inſititium dicendi genus, ſed multa ſuperſtitioſa verba.

Idem, lib iv. *Poët. cap.* 24.

Quaſi verò commentarium ſcripſerit ille, non Hiſtoriam pleniorem; qui ſit Hiſtoriæ pater appellatus.

Et lib. iii. *cap.* 96.

Ambitiosè igitur feciſſe videtur Salluſtius quibuſdam, quod poetarum more, cùm dicere orſus eſſet de Catilinâ, omiſsâ eâ narratione repetit hiſtoriam ab ipſis ultimis Romæ rudimentis. Nos virum in ſuo genere præſtantem cùm rectè tum neceſſariò feciſſe judicamus: ut oſtenderet corruptam civitatem, cujus & pars eſſet Catilina.

C.

30 65 SEP

C. Salluſtii Criſpi

CATILINA,

SEU

BELLUM CATILINARIUM.

OMNIS homines, qui [a] ſeſe ſtudent præſtare cæteris animalibus, ſumma ope niti decet, ne vitam ſilentio tranſeant, veluti pecora, quæ natura prona, atque ventri obedientia finxit. [b] Sed noſtra omnis vis in animo & corpore ſita eſt. Animi imperio, corporis ſervitio magis utimur. alterum nobis cum

INTERPRETATIO.

[a] *DECET omnes homines, qui ſtudent, ſeſe præſtare cæteris animalibus, conari totis viribus ne tranſeant vitam nihil agendo, ſicut pecora, quæ natura fecit in terram propenſa, & ventri obedientia.*

NOTÆ.

a *OMNIS.*] Accuſativus pluralis. Solebant enim veteres nomina in *is* deſinentia in ſingulari, eodem ſono efferre in accuſativo plurali; mutata tamen ſyllaba brevi in longam, utpote nata ex diphthongo *eis*, qua terminabantur olim accuſativi illi plurales.

b *Sed.*] Hic non eſt adverſativa; poſita eſt vocula pro *verum, autem*; Gallice *Or*,

diis, alterum cum belluis commune eſt. [1] Quo mihi rectius videtur, ingenii, quam virium opibus gloriam quærere; & quoniam vita ipſa, qua fruimur, brevis eſt, memoriam noſtri quam maxume [a] longam efficere. Nam divitiarum & formæ gloria, fluxa atque fragilis eſt; virtus clara, æternaque habetur. Sed diu magnum inter mortales certamen fuit, vi-ne corporis, an virtute animi, res militaris magis procederet. [2] Nam & prius, quam [b] incipias, conſulto, &, ubi conſulueris, mature facto opus eſt. Ita utrumque per ſe indigens, alterum alterius auxilio eget. Igitur initio reges (nam in terris nomen imperii id [c] primum fuit) [d] diverſi, pars ingenium, alii corpus exercebant, etiam tum vita hominum ſine cupiditate agitabatur: [3] ſua cuique ſatis placebant. poſtea vero quam in Aſia [e] Cyrus, in Græcia Lacedæmonii, & Athenienſes[4] cœpere urbes, atque nationes ſubigere; lubidinem dominandi, cauſam belli habere; maxumam gloriam in maxumo imperio putare: tum demum periculis, atque negotiis compertum eſt, in bello plurimum ingenium poſſe. Quod ſi regum, atque imperatorum animi virtus in pace ita, ut in bello, valeret, [f] æquabilius, atque conſtantius ſeſe res humanæ haberent, [5] neque aliud alio ferri, neque mutari, ac

INTERPRETATIO.

[1] *Quapropter videtur mihi rectius, quærere gloriam opibus & facultatibus ingenii, quam opib. virium* corporearum.

[2] *Nam ex altera parte, oportet deliberare, priuſquam incipias, & ex altera, oportet tempeſtive exequi, poſtquam conſulueris.*

[3] *Unuſquiſque ſic ſatis contentus erat iis quæ poſſidebat.*

[4] *Poſtquam vero Cyrus in Aſia, Lacedæmonii & Athenienſes in Græcia, cœperunt in ſuam poteſtatem redigere urbes atq; nationes; habere lubidinem dominandi pro cauſa belli; putare maxumam gloriam in maxumo imperio ſitam eſſe, tum denique compertum eſt experientia atque negotiis, ingenium plurimum poſſe in bello.*

[5] *Neque videres opes & divitias ex hac aut illa regione, in aliam deportari.*

NOTÆ.

a *Longam.*] Hoc vult Salluſtius, ut unuſquiſque hominum recordationem præclaris factis mereatur, itaque in ipſorum vivat memoria.

b *Incipias.*] Id eſt, *quilibet incipiat.* Hæ locutiones per ſecundam ſingularis numeri perſonam ſunt frequentiſſimæ & elegantiſſimæ. Iis utimur etiam cum ad multitudinem præſentem ſermo dirigitur.

c *Primum.*] Id eſt, *vocati ſunt Reges, qui primi dominium exercuerunt in gentes.* Quod quidem autoris ſenſu, intelligendum eſt, quatenus, cum aliis, initium rerum repetit ex profanis Autoribus.

d *Diverſi.*] Id eſt, *diverſas vias inſiſtentes.*

e *Cyrus.*] Cambyſis & Mandanes filius, qui imperium Medorum ad Perſas tranſtulit. Cur vero ejus meminerit Salluſtius, cum ante Cyrum, Ninus Aſſyriorum Rex Aſiam bello vaſtaverit, crediderim eſſe factum, quia ante Cyrum obſcurata ſit admodum rerum memoria; neque ante ipſum ſatis cognitum fuerit vi-ne corporis, an virtute animi res militaris magis procederet.

f *Æquabilius.*] Id eſt, *magis ſuum & eundem ſtatum obtinerent.* Gall. *Auroient un cours bien plus reglé.*

miſceri

BRITISH MUSEUM 30 SEP 65

miſceri omnia cerneres. Nam imperium facile *iis* artibus retinetur, quibus initio partum eſt. Verum, ubi pro [a] labore deſidia, pro [b] continentia & [c] æquitate [d] lubido atque [e] ſuperbia invaſere; fortuna ſimul cum moribus [f] immutatur. Ita imperium ſemper ad optumum quemque ab minus bono transfertur. Quæ homines [g] arant, navigant, ædificant, virtuti omnia [t] parent. Sed multi mortales, dediti ventri, atque ſomno, indocti, incultique, vitam ſecuti [h] peregrinantes tranſiere. quibus profecto, [i] contra naturam, corpus voluptati, anima oneri fuit; eorum ego vitam mortemque [2] juxta æſtumo, quoniam de utraque ſiletur. Verum enimvero is demum mihi vivere, & frui anima videtur, qui aliquo negotio intentus, præclari facinoris, aut artis bonæ famam quærit. [k] Sed in magna copia rerum, aliud alii natura iter oſtendit. Pulchrum eſt bene facere reip. etiam bene dicere haud abſurdum eſt. Vel pace, vel bello clarum fieri licet, & qui fecere, & qui facta aliorum ſcripſere, multi laudantur. [3] Ac mihi quidem, tametſi haudquaquam par gloria ſequatur ſcriptorem, & actorem rerum: tamen in primis arduum vi-

INTERPRETATIO.

[t] *Omnia obediunt virtuti, & illi ſubjecta ſunt.*

[2] *Ego tanti facio mortem illorum ac vitam.*

[3] *Atque quanquàm ſcriptor rerum geſtarum nullo modo, nec mereatur, nec obtineat eandem gloriam, quam conſequitur ille, qui eas perficit: attamen videtur mihi quidem, in primis, difficile ſcribere hiſtoriam.*

NOTÆ.

a *Labore.*] *Labor* hic poſitus eſt pro *propenſione ad laborem*; pro *laboriositate*, ſi ita loqui liceret: opponitur enim *deſidiæ*.

b *Continentia.*] Apud politicos, adeoque & Hiſtoricos perſæpe non idem dicit quod apud Philoſophos. Hi per *continentiam* eam virtutem intelligunt, quæ moderatur appetitui circa cibum, potum, &c. Illis verò *continentia* eſt, qua homo qui ſedet in gubernaculo Reipublicæ, abſtinet ab omni injuſta exactione.

c *Æquitate.*] Plus eſt *Æquitas* quam *Juſtitia*. Hæc ſuas habet formulas ita digeſtas, ut ſæpe ſummum jus ſumma ſit injuria: at vero Æquitas illud unum reſpicit quod in ſe, & revera æquum & bonum eſt: judicat ex foro conſcientiæ; quandoque leges tranſgreditur juſtitiæ; imo contra eas facit.

d *Lubido.*] Ea eſt, cum homo Politicus, quamobrem aliquid injuſti incipiat interrogatus, is reſpondet, *Quia lubet*. Alibi aliud ubido indigitat.

e *Superbia.*] Tyrannidis gradus eſt ultimus & ſupremus, cum ſcilicet Rex aliquis cum faſtu, & faſtidio perinde injuſtitiam ſuam in ſubditos exercet, ac ſi bruta eſſent, aut vilia mancipia.

f *Immutatur.*] Id eſt, *ex favente fit adverſa.*

g *Arant.*] Id eſt, *quecumq; terræ culturæ creſcunt. Navigant*, id eſt, *navigationibus comparantur*. Sed inſolentior eſt tropus.

h *Peregrinantes.*] *Quaſi eſſent à vita extranei, quoſque minime tangat quicquid in ea eſt.*

i *Contra naturam.*] Omnino, nam ſecundum eam, qui minor eſt ſervit majori: animus vero corpori præſtat.

k *Sed in magna, &c.*] Senſus eſt, Cum tam variæ ſint artes, quibus gloria comparari poſſit, naturam diverſe hunc aut illum ad quamlibet inſtituere.

detur, res gestas scribere: primum, quod facta dictis [a] exæquanda sunt: dein quia plerique, quæ delicta reprehenderis, malevolentia, & invidia dicta putant. ubi de magna virtute, atque gloria bonorum memores; [1] quæ sibi quisque facilia factu putet, æquo animo accipit; supra, veluti ficta pro falsis ducit. Sed ego adolescentulus, initio, sicuti plerique, [2] studio ad rempubl. [b] latus sum: [c] ibique mihi multa advorsa fuere. nam pro pudore, pro [d] abstinentia, pro [e] virtute, audacia, [f] largitio, avaritia vigebant. quæ tametsi animus aspernabatur, insolens malarum artium: tamen inter tanta vitia imbecilla ætas, ambitione corrupta, tenebatur. Ac me, cum ab reliquis malis moribus dissentirem, nihilominus honoris cupido eadem, quæ cæteros, [g] fama, atque [h] invidia vexabat. [3] Igitur, ubi animus ex multis miseriis, atque peri-

INTERPRETATIO.

[1] *Unusquisque legit & audit cum æquitate animi ea, quæ putat sibi factu facilia: ea* vero *quæ sunt supra, & sibi impossibilia, habet pro falsis, veluti ficta.*

[2] *Magno cum affectu conatus sum munus aliquod in republica suscipere.*

[3] *Igitur cum animus fuit mihi liber à multis curis & solicitudinibus, atque periculis & discriminibus, & constitui vitam reliquam mihi transigendam esse procul à republica, nolui perdere bonum otium,* animi *socordia & ignavia, aut* corporis *desidia & segnitie: neque vero volui me intentum servilibus officiis transigere vitam colendo agrum, aut venando; sed postquam regressus sum ad institutum & studium, à quo ambitio mala avocaverat me, constitui perscribere res gestas Pop. R. carptim, prout singula videbantur digna hominum recordatione.*

NOTÆ.

a *Exæquanda.*] Ea demum scriptoris laus est, cum ita ille orationem suum ex ipsis rebus effingit, ut in scriptura & pictura, quam fuerit in re, & exemplari, nec plus, nec minus conspiciatur.

b *Latus sum.*] Id est, *eadem lubidine qua cæteri ad magistratus anhelabant, quasi turbine correptus sum.* At enim, vide mihi, quæso, qua solertia errata sua excusat Sallustius: vult ille videri grassante pravitate, & quasi æstu quodam sublatus.

c *Ibique.*] Id est, *In muneribus adipiscendis & gerendis.*

d *Abstinentia.*] Eadem est atque innocentia & continentia.

e *Virtute.*] Proprie, hoc in loco, eam virtutem indicat, qua quis animo est præstanti & elato. Gall. *La noblesse du courage.*

f *Largitio.*] Qui ad honores aspirabant, quandoque epulis & conviviis populi suffragia captabant, & illius auram venabantur; quandoque frumenta, distribuebant, &c. Illud est largitio: atque ut largirentur, opus erat omnino aliquos expilare.

g *Fama.*] Quomodo reponit Sallustius famam in malis moribus? Quia scilicet ille, sicut & reliqui, eam sibi malis artibus, quas excusat tamen, quantum potest, magnam facere studebat; ambiendo, &c.

h *Invidia.*] Mire se hic torquent interpretes: quidam textum corrigunt; alii *invidiam* exponunt, quasi Sallustius maligna invidorum judicia expertus fuerit. At certe illud non agitur: autor enim loquitur de malis moribus, quibus & ipse corruptus fuerat; quod patet ex eo quod se dicit à reliquis dissentire. Ergo, quanquam cunctanter à doctissimorum virorum sententia discedo, pace ipsorum discedo tamen. *Invidia*, uti quidem arbitror, nihil est aliud quam idem ille morbus, quo hodieq; laborant omnes qui nimio affectu, se præponi postulant iis, qui sibi gratia præpollent apud principem aut populum.

culis

culis requievit, & mihi reliquam ætatem [a] à rep. procul habendam decrevi, non fuit consilium, socordia, atque desidia bonum otium conterere: neque vero, agrum colendo, aut venando, [b] servilibus officiis intentum, ætatem agere: sed, à quo incepto, studioque me ambitio mala detinuerat, eodem regressus, statui res gestas populi Rom. strictim, uti quæque memoria digna videbantur, perscribere: eo magis, quod mihi à spe, metu, [c] partibus reip. animus liber erat. Igitur de Catilinæ conjuratione, quam verissume potero, paucis absolvam. Nam id facinus in primis ego memorabile existumo, sceleris atque periculi novitate, de cujus hominis moribus pauca prius explananda sunt, quam initium narrandi faciam.

L. Catilina, [d] nobili genere natus, fuit magna vi & animi, & corporis, sed ingenio malo, pravoque. Huic ab adolescentia bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis, grata fuere: [1] ibique juventutem suam exercuit, corpus [e] patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quam cuiquam credibile est. animus audax, subdolus, varius, cujuslibet rei [f] simulator ac dissimulator; alieni appetens, sui profusus; ardens in cupiditatibus. satis eloquentiæ, sapientiæ parum. vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat. Hunc, post dominationem [g] L. Sullæ, lubido maxuma invaserat reip. [2] capiundæ: [3] neque, id quibus modis assequeretur, dum sibi regnum pararet, quidquam [h] pensi habebat. agitabatur magis magisque indies animus ferox inopia

INTERPRETATIO.

[1] *Et exercuit juventutem suam in illis rebus.*

[2] *Hunc lubido maxuma invaserat reipublicæ invadendæ.*

[3] *Neque ullo modo curabat, quibus modis illud assequeretur, modo sibi summum imperium pararet.*

NOTÆ.

a *A republica procul.*] Id est, *Absque omni honorum ambitu.*

b *Servilibus.*] Quamvis ea causa maxime vexatus fuit Sall. non tamen ideo credendum est, eum venationem inter servilia officia, quasi ea non sit libero homine digna, per contemptum rejecisse: minime: est enim belli quoddam tyrocinium, & exercitium utile, si quis modo sobrie utatur. Persequitur autor à primo institutam distinctionem inter ea, quæ virtute & imperio animi parantur, & ea quæ vi & servitio corporis acquiruntur; tantumque sibi illa placuisse magis testatur.

c *Partibus.*] Gall. *Parti, faction.*

d *Nobili.*] Patricius fuit, ut liquet ex Cicerone, & aliis, ex Sergia familia oriundus, cujus ultimus fuit.

e *Patiens.*] Nomen est: eum significat, qui potest inediam tolerare, quanquam reapse non patiatur. Patiens vero participium, cum accusativo, ille est qui revera patitur, quamvis ægre toleret.

f *Simulator.*] Is dicitur, qui id esse ostendit, quod non est: *Dissimulator* contra, qui id non esse, quod est.

g *L. Sullæ.*] Hic ille est felix & notissimus Sylla, qui Mario oppresso, dictaturam & summum imperium nactus, patriam quoque & rempublicam usque adeo sibi fecit obnoxiam, ut, invito illo, nec bona, nec vitam retinere quisquam posset.

h *Pensi.*] *Pensum* sit à *Pendo*, quod, inter alia, significat *æstimo, curo*, itaque, *nihil pensi habere*, est *nihil curare.*

rei familiaris, & conſcientia ſcelerum: quæ utraque his artibus auxerat quas ſupra memoravi, incitabant præterea corrupti civitatis mores: quo peſſuma, ac [a] diverſa inter ſe mala, luxuria, atque avaritia vexabant. Res ipſa hortari videtur, quoniam de moribus civitatis [1] tempus admonuit, ſupra repetere, ac paucis inſtituta majorum domi militiæque, quomodo remp. [2] habuerint, quantamque reliquerint, & ut paulatim immutata, ex pulcherruma, ac peſſuma ac flagitioſiſſima facta ſit, diſſerere.

Urbem Romam, ſicut ego accepi, condidere atque habuere initio [b] Trojani; qui, Ænea duce, profugi, ſedibus incertis vagabantur; cumque his [c] Aborigines, genus hominum agreſte, ſine legibus, [d] ſine imperio, liberum, atque ſolutum. hi poſtquam in una mœnia convenere, diſpari genere, diſſimili lingua, alius alio more viventes, incredibile memoratu eſt quam facile coaluerint. Sed poſtquam res eorum civibus, moribus, agris aucta, ſatis proſpera, ſatiſque pollens videbatur, [3] ſicuti pleraque mortalium habentur, invidia ex opulentia orta eſt. Igitur [e] reges, populique finitimi bello tentare: pauci ex amicis auxilio eſſe. nam cæteri, metu perculſi, à periculis aberant: at Romani, domi, militiæque intenti, feſtinare, parare, alius alium hortari; hoſtibus obviam ire, libertatem, patriam, parenteſque armis tegere, poſt, ubi periculi virtute propulerant, ſociis atque amicis auxilia portabant; magiſque dandis, quam accipiundis beneficiis amicitias parabant: imperium legitimum, nomen imperii [f] regium habebant: [4] delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium ſapientia validum erat, reipublicæ conſultabant. hi, vel ætate, vel curæ [g] ſimilitudine, Patres appellabantur. Poſt, ubi regium imperium, quod initio conſervandæ liberta-

INTERPRETATIO.

[1] *Quandoquidem occaſio nos admonuit de moribus civitatis.*

[2] *Quomodo Rempublicam adminiſtraverint.*

[3] *Invidia orta eſt ex opulentia, ſicut id plerumque accidit inter homines.*

[4] Quidam *delecti, quibus corpus erat infirmum ex ſenectute, ingenium* vero *validum ſapientia, conſulebant reipublicæ.*

NOTÆ.

a *Diverſa.*] Id eſt, *oppoſita.* Sæpius ita ſumendum in noſtro Autore.

b *Trojani.*] Alii à Romulo conditam Romam aſſerunt. I. forte, quod primo Trojani ædificaverant, minuſque deinde coluerant, reſtituit. & auxit.

c *Aborigines.*] *Indigenæ*, Antiquiſſimi Italiæ populi.

d *Sine Imperio.*] Mortuo, ſcilicet, Latino, ſuo Rege.

e *Reges.*] Acron puta, Rex Ceninenſium, Tatius Sabinorum.

f *Regium.*] Id eſt, Reges vocabantur qui primi imperium obtinuerunt apud Romanos: quod quidem verum eſt, ſive eorum tempora à Romulo, ſive à Latino vel Ænea repetas.

g *Similitudine.*] Id eſt, *quia eam reipublicæ quam patres familiæ curam habebant, ideo Patres vocabantur.* Centum vero à Romulo fuerunt primo inſtituti, quorum progenies Patritia dicta eſt: quanquam alii deinde in eum numerum adſciti fuerunt.

tis

tis atque augendæ reipubl. fuerat, in ſuperbiam, [a] dominationemque convertit; immutato more, annua imperia, binos imperatores ſibi fecere. eo modo minime poſſe putabant per licentiam inſoleſcere animum humanum. Sed ea tempeſtate cœpere ſe quiſque magis magiſque extollere, ingeniumque [b] in promptu habere, nam [c] regibus boni, quam mali ſuſpectiores ſunt: ſemperque his aliena virtus formidoloſa eſt. Sed civitas, incredibile memoratu eſt, adepta libertate, quantum brevi creverit, tanta cupido gloriæ inceſſerat. Jamprimum juventus, ſimul ac [d] belli patiens erat, in caſtris per laborem uſu militiam diſcebat: magiſque in decoris armis, & militaribus equis, quam in ſcortis atque conviviis, [e] lubidinem habebat. Igitur talibus viris non labos inſolitus, non locus ullus aſper, aut arduus erat, non armatus hoſtis formidoloſus: [f] virtus omnia domuerat. ſed gloriæ maxumum certamen inter ipſos erat, quiſque hoſtem [g] ferire, murum aſcendere, conſpici, dum tale faceret, properabat: [h] eas divitias, eam bonam famam, magnamque nobilitatem putabant. laudis avidi, pecuniæ liberales erant; gloriam ingentem, divitias [i] honeſtas volebant. Memorare poſſem, quibus in locis maxumas hoſtium copias populus Rom. [i] parva manu fuderit, quas urbes natura munitas pugnando ceperit, ni ea res longius nos ab incepto traheret. [k] Sed profecto fortuna in omni re dominatur.

INTERPRETATIO.

[i] *Volebant divitias mediocres.*

NOTÆ.

a *Dominationem.*] Hic pro *tyrannide* poſita eſt *dominatio*, quam Tarquinius adeo invexit immoderatam, ut eo dejecto, ſibi binos imperatores, Conſules ſcilicet, Romani delegerint.

b *In promptu*] Id eſt, *Non jam illi vires ingenii occultabant, ne tyranno forent formidoloſi; quin contra, virtutem ſuam quiſque quam maxime expromptam & manifeſtam habebat.*

c *Regibus.*] Malis ſcilicet, de quibus nunc agitur; niſi forte omnes pariter uno & eodem odio Salluſtius, Popularium opinioni ſerviens, perſequitur.

d *Belli patiens.*] Anno ætatis circiter 17. quo pueri eſſe deſinebant; protracta deinde juventute ad annum uſque 46. à quo incipiebat ſenectus.

e *Lubidinem.*] Tametſi ſæpius *lubido* in malam partem accipitur, pro *deſiderio pravo*; attamen, ut vides, quandoque etiam ſumitur in bonam.

f *Virtus.*] Fortitudinem intellige.

g *Ferire.*] Nihil frequentius quam loquendi formulas iſtiuſmodi videbis, per Infinitivum, pro indicativo: ſunt autem valde ſignificantes & elegantes.

h *Eas divitias*] Vulgo diceremus, *In eo poſitas eſſe divitias, in eo poſitam eſſe bonam famam, &c. putabant.*

i *Parva manu.*] Fruſtra ſunt, ni fallor, qui, ut Romanorum gloriam militarem magnam fuiſſe probent, huc multa ex hiſtoria nobis pervulgata congerunt; intendit enim Autor majorem fuiſſe eam, quam ſcriptis celebrata fuerit.

k *Sed.*] Adverſativa eſt: ex eo vero difficultatem parit, quod ſententiæ integræ non reſpondet. Superiori periodo dixit Sall. ſe poſſe memorare quibus in loc[illegible] Romanus fuderit copias, &c. Inde [illegible]il excipit. Verum in illa propoſit[illegible] aſſertio includitur, *Populus Ro[illegible]opias parva manu, &c.* Huic a[illegible]eſpondet particula *ſed.* Quaſi d[illegible], *Bello maximi fuerunt Patres noſtri [illegible]d fortuna illis gloriam ſuam invidit: [illegible]m facta eorum Hiſtoria, uti digna er[illegible], non fuere concelebrata.*

ea res cunctas, ex lubidine magis, quam ex vero, celebrat, obscuratque. Athenienſium res geſtæ, ſicut ego exiſtumo, ſatis amplæ, magnificæque fuere, verum aliquanto minores tamen, quam fama feruntur: ſed quia provenere ibi magna [a] ſcriptorum ingenia, per terrarum orbem Athenienſium facta pro maxumis celebrantur. ita eorum qui ea fecere, virtus tanta habetur, quantum verbis ea potuere extollere præclara ingenia. At populo Rom. nunquam ea copia fuit: quia prudentiſſimus quiſq; negotioſus maxume erat. ingenium nemo ſine corpore exercebat. optumus quiſque facere, quam dicere, ſua ab aliis bene facta laudari, quam ipſe aliorum narrare, malebat. Igitur domi, militiæque boni mores colebantur. concordia maxuma, minuma avaritia erat. jus [b] bonumque apud eos non legibus magis, quam [c] natura, valebat. jurgia, diſcordias, ſimultates cum hoſtibus exercebant: cives cum civibus de virtute certabant. in [d] ſuppliciis deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. duabus his artibus, audacia in bello, ubi pax evenerat, æquitate, ſeque, remque publicam curabant Quarum rerum ego maxuma documenta hæc habeo; quod in bello ſæpius vindicatum eſt in eos, qui [e] contra imperium in hoſtem pugnaverant, quique tardius, revocati, prælio exceſſerant, quam qui ſigna relinquere, aut pulſi, loco cedere auſi erant; in pace vero, beneficiis, magis, quam metu, imperium agitabant; accepta injuria, ignoſcere, quam perſequi, malebant. Sed, ubi [f] labore, atque juſtitia, reſp. crevit; reges magni bello domiti; nationes feræ, & populi ingentes vi ſubacti; Carthago, æmula imperii Romani, ab ſtirpe interiit; cuncta maria, terræque patebant, fortuna ſævire ac miſcere omnia cœpit. [1] qui labores, pericula, dubias atque aſperas res facile toleraverant, iis otium, divitiæ, optandæ aliis,

Interpretatio.

1 *Otium & divitiæ, quas* Romani *debuiſſent optare aliis, fuerunt cauſa oneris & infelicitatis iis, qui toleraverant, facile & cordate paſſi erant labores, pericula, res dubias atque aſperas.*

Notæ.

a *Scriptorum.*] In his fuere Herodotus, Thucydides, Xenophon.

b *Bonumque.*] Formula ſolemni *bonum* cum *jure*, aut *æquo* jungitur, *jus bonumque*, *æquum & bonum*: quia, ſcilicet, interdum ſummum jus cum ſit ſumma injuſtitia, jus & lex ſcripta mitiganda eſt æquitate quadam & bonitate naturali.

c *Natura.*] Illam intellige quam bona educatio ingeneraverat, quæ altera eſt natura. Hoc dicit Salluſtius, *Non magis veteres Romanos ex præſcripto legum, aut earum comminationibus probos fuiſſe, quam quia probitas ipſis placebat, & quaſi congenita erat.*

d *Suppliciis.*] Id eſt, *ſacrificiis*; priſca enim paupertas, ex noxiorum bonis ſacra diis feciſſe fertur.

e *Contra imperium.*] In his fuit Manlius, quem Torquatus pater virgis cæſum capite mulctavit. Imo Poſthumius à patre quoque eodem ſupplicio ultimo affectus, quod rei bene gerendæ occaſione oblata, ſine imperio victoriam reportaſſet.

f *Labore.*] In bello præſertim; *juſtitia*, in pace.

oneri

oneri miſeriæque fuere. Igitur primo pecuniæ, dein imperii cupido crevit. ea quaſi materies omnium malorum fuere. namque avaritia fidem, probitatem, cæteraſque artes bonas ſubvertit; pro his ſuperbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere, edocuit; ambitio multos mortalis [1] falſos fieri ſubegit; aliud clauſum in pectore, aliud promptum in lingua habere; amicitias, inimicitiaſque [a] non ex re, ſed ex commodo æſtumare; magiſque vultum, quam ingenium bonum habere. hæc primo paulatim creſcere, interdum [b] vindicari. poſt, ubi [c] contagio, quaſi peſtilentia, invaſit; civitas immutata, imperium ex juſtiſſimo, atque optumo, crudele, intolerandumque factum. Sed primo magis ambitio, quam avaritia, animos hominum exercebat; quod tamen vitium propius virtutem erat; nam gloriam, honorem, imperium, [d] bonus, ignavus, æque ſibi exoptant. ſed ille [e] vera via nititur; huic quia bonæ artes deſunt, dolis, atque fallaciis contendit. avaritia pecuniæ ſtudium habet: quam nemo ſapiens concupivit. ea quaſi venenis malis imbuta, corpus animumque virilem effœminat: ſemper infinita, inſatiabilis eſt: neque copia, neque inopia minuitur. Sed, poſtquam L. Sulla, armis [f] recepta rep. [g] bonis initiis [h] malos eventus habuit, rapere omnes, trahere: domum alius, alius agros [i] cupere: neque modum, neque modeſtiam victores habere: fœda crudeliaque in civis facinora facere. huc accedebat, quod L. Sulla exercitum, quem in Aſia [k] ductaverat, quo ſibi fidum faceret, contra morem majorum luxurioſe, nimiſque [2] liberaliter habuerat. loca amœna, voluptaria, facile

INTERPRETATIO.

[1] *Ambitio coegit multos homines fieri fallaces & fraudulentos.*

[2] *Exercitum tractaverat luxurioſe & nimis licenter.*

NOTÆ.

a *Non ex re.*] Id eſt, *non ex pulchritudine & merito, aut contra; ſed tantum pro ratione commodi & turpiſſimi quæſtus.*

b *Vindicari.*] Ideo latæ leges *de ambitu & pecuniis repetundis*; quæ (prout boni vel mali opibus & autoritate præpollebant) vigebant, vel torpeſcebant.

c *Contagio.*] Morbus eſt quilibet, qui contactu contrahitur: hoc in loco morum notat fœdam immutationem & contaminationem, quæ exemplo, & conſuetudine malorum invehitur.

d *Bonus.*] Pro *forti & cordato*: ſic ſæpe.

e *Vera.*] *Legitima & bona*: ſæpenumero hoc ſenſu invenies.

f *Recepta.*] *Recuperata, & liberata à* tyrannide Marii præſertim, & Cinnæ.

g *Bonis initiis.*] Primo enim videbatur Sylla omnia pro ſenatu, & reipublic bono, agere.

h *Malos.*] Ne ita intelligas, quaſi Sylla perpetuo in republica felix non fuerit: mali eventus ad rempublicam ſpectant, quam ille oppreſſit.

i *Cupere.*] Non modo cupiebant, ſed ut quiſque domum aut villam concupiverat, dabat operam ut in proſcriptorum numero eſſet. Unde Q. Aurelius, cum in iis nomen ſuum legiſſet, *Væ mihi miſero*, inquit, *Albana me villa perſequitur.*

k *Ductaverat.*] Id eſt, *cui præfuerat*; nam ſi aliter ſumas, non *in Aſia*, ſed, *in Aſiam*, legendum foret.

ea res cunctas, ex lubidine magis, quam ex vero, celebrat, obscuratque. Athenienſium res geſtæ, ſicut ego exiſtumo, ſatis amplæ, magnificæque fuere, verum aliquanto minores tamen, quam fama feruntur; ſed quia provenere ibi magna [a] ſcriptorum ingenia, per terrarum orbem Athenienſium facta pro maxumis celebrantur. ita eorum qui ea fecere, virtus tanta habetur, quantum verbis ea potuere extollere præclara ingenia. At populo Rom. nunquam ea copia fuit: quia prudentiſſimus quiſq; negotioſus maxume erat. ingenium nemo ſine corpore exercebat. optumus quiſque facere, quam dicere, ſua ab aliis bene facta laudari, quam ipſe aliorum narrare, malebat. Igitur domi, militiæque boni mores colebantur. concordia maxuma, minuma avaritia erat. jus [b] bonumque apud eos non legibus magis, quam [c] natura, valebat. jurgia, diſcordias, ſimultates cum hoſtibus exercebant: cives cum civibus de virtute certabant. in [d] ſuppliciis deorum magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. duabus his artibus, audacia in bello, ubi pax evenerat, æquitate, ſeque, remque publicam curabant Quarum rerum ego maxuma documenta hæc habeo; quod in bello ſæpius vindicatum eſt in eos, qui [e] contra imperium in hoſtem pugnaverant, quique tardius, revocati, prælio exceſſerant, quam qui ſigna relinquere, aut pulſi, loco cedere auſi erant; in pace vero, beneficiis, magis, quam metu, imperium agitabant; accepta injuria, ignoſcere, quam perſequi, malebant. Sed, ubi [f] labore, atque juſtitia, reſp. crevit; reges magni bello domiti; nationes feræ, & populi ingentes vi ſubacti; Carthago, æmula imperii Romani, ab ſtirpe interiit; cuncta maria, terræque patebant, fortuna ſævire ac miſcere omnia cœpit. [1] qui labores, pericula, dubias atque aſperas res facile toleraverant, iis otium, divitiæ, optandæ aliis,

INTERPRETATIO.

1 *Otium & divitiæ, quas* Romani *debuiſſent optare aliis, fuerunt cauſa oneris & infelicitatis iis, qui toleraverant, facile & cordate paſſi erant labores, pericula, res dubias atque aſperas.*

NOTÆ.

a *Scriptorum.*] In his fuere Herodotus, Thucydides, Xenophon.

b *Bonumque.*] Formula ſolemni *bonum* cum *jure*, aut *æquo* jungitur, *jus bonumque*, *æquum & bonum*: quia, ſcilicet, interdum ſummum jus cum ſit ſumma injuſtitia, jus & lex ſcripta mitiganda eſt æquitate quadam & bonitate naturali.

c *Natura.*] Illam intellige quam bona educatio ingeneraverat, quæ altera eſt natura. Hoc dicit Salluſtius, *Non magis veteres Romanos ex præſcripto legum, aut earum comminationibus probos fuiſſe, quam quia probitas ipſis placebat, & quaſi congenita erat.*

d *Suppliciis.*] Id eſt, *ſacrificiis*; priſca enim paupertas, ex noxiorum bonis ſacra diis feciſſe fertur.

e *Contra imperium.*] In his fuit Manlius, quem Torquatus pater virgis cæſum capite mulctavit. Imo Poſthumius a patre quoque eodem ſupplicio ultimo affectus, quod rei bene gerendæ occaſione oblata, ſine imperio victoriam reportaſſet.

f *Labore.*] In bello præſertim; *juſtitia*, in pace.

oneri

oneri miseriæque fuere. Igitur primo pecuniæ, dein imperii cupido crevit. ea quasi materies omnium malorum fuere. namque avaritia fidem, probitatem, cæteraſque artes bonas ſubvertit; pro his ſuperbiam, crudelitatem, deos negligere, omnia venalia habere, edocuit; ambitio multos mortalis [1] falſos fieri ſubegit; aliud clauſum in pectore, aliud promptum in lingua habere; amicitias, inimicitiaſque [a] non ex re, ſed ex commodo æſtumare; magiſque vultum, quam ingenium bonum habere. hæc primo paulatim creſcere, interdum [b] vindicari. poſt, ubi [c] contagio, quaſi peſtilentia, invaſit; civitas immutata, imperium ex juſtiſſimo, atque optumo, crudele, intolerandumque factum. Sed primo magis ambitio, quam avaritia, animos hominum exercebat; quod tamen vitium propius virtutem erat; nam gloriam, honorem, imperium, [d] bonus, ignavus, æque ſibi exoptant. ſed ille [e] vera via nititur; huic quia bonæ artes deſunt, dolis, atque fallaciis contendit. avaritia pecuniæ ſtudium habet: quam nemo ſapiens concupivit. ea quaſi venenis malis imbuta, corpus animumque virilem effœminat: ſemper infinita, inſatiabilis eſt: neque copia, neque inopia minuitur. Sed, poſtquam L. Sulla, armis [f] recepta rep. [g] bonis initiis [h] malos eventus habuit, rapere omnes, trahere: domum alius, alius agros [i] cupere: neque modum, neque modeſtiam victores habere: fœda crudeliaque in civis facinora facere. huc accedebat, quod L. Sulla exercitum, quem in Aſia [k] ductaverat, quo ſibi fidum faceret, contra morem majorum luxurioſe, nimiſque [2] liberaliter habuerat. loca amœna, voluptaria, facile

INTERPRETATIO.

[1] *Ambitio coegit multos homines fieri fallaces & fraudulentos.*

[2] *Exercitum tractaverat luxuriose & nimis licenter.*

NOTÆ.

a *Non ex re.*] Id eſt, *non ex pulchritudine & merito, aut contra; ſed tantum pro ratione commodi & turpiſſimi quæſtus.*

b *Vindicari.*] Ideo late leges *de ambitu & pecuniis repetundis*; quæ (prout boni vel mali opibus & autoritate præpolebant) vigebant, vel torpeſcebant.

c *Contagio.*] Morbus eſt quilibet, qui contactu contrahitur: hoc in loco morum notat fœdam immutationem & contaminationem, quæ exemplo, & conſuetudine malorum invehitur.

d *Bonus.*] Pro *forti & cordato*: ſic ſæpe.

e *Vera.*] *Legitima & bona*: ſæpenumero hoc ſenſu invenies.

f *Recepta.*] *Recuperata, & liberata à* tyrannide Marii præſertim, & Cinnæ.

g *Bonis initiis.*] Primo enim videbatur Sylla omnia pro ſenatu, & reipublic bono, agere.

h *Malos.*] Ne ita intelligas, quaſi Sylla perpetuo in republica felix non fuerit: mali eventus ad rempublicam ſpectant, quam ille oppreſſit.

i *Cupere.*] Non modo cupiebant, ſed ut quiſque domum aut villam concupiverat, dabat operam ut in proſcriptorum numero eſſet. Unde Q. Aurelius, cum in iis nomen ſuum legiſſet, *Væ mihi miſero*, inquit, *Albana me villa perſequitur.*

k *Ductaverat.*] Id eſt, *cui præfuerat*; nam ſi aliter ſumas, non *in Aſia*, ſed, *in Aſiam*, legendum foret.

in

in otio ferocis militum animos molliverant, ibi primum insuevit exercitus populi Rom. amare, potare, [a] signa, tabulas pictas, vasa cælata [b] mirari, ea [1] privatim ac publice rapere, delubra spoliare, sacra profanaque omnia polluere. Igitur hi milites, postquam victoriam adepti sunt, nihil reliqui victis fecere. Quippe secundæ res sapientium animos [c] fatigant, [2] ne illi, corruptis moribus, victoriæ [d] temperarent. Postquam divitiæ honori esse cœperunt, & eas gloria, imperium, potentia sequebatur: [e] hebescere virtus, paupertas probro haberi, innocentia [f] pro malevolentia duci cœpit. Igitur ex divitiis juventutem luxuria, atque avaritia cum superbia invasere. Rapere, consumere; sua parvi pendere, aliena cupere; pudorem, pudicitiam, divina atque humana promiscua, nihil pensi, neque moderati habere. Operæ pretium est, cum domos atque villas cognoveris in urbium modum exædificatas, visere templa deorum, quæ nostri majores, religiosissimi mortales, fecere. [g] verum illi delubra deorum pietate, domos suas gloria decorabant, neque victis quidquam, præter injuriæ [3] licentiam, eripiebant.

Interpretatio.

[1] *Ea rapiebant ex privatis & publicis ædibus.*

[2] *Multo minus illi, qui erant corruptis moribus, victoriæ modum fecissent.*

[3] *Neque eripiebant quicquam victis præter facultatem lædendi.*

Notæ.

a *Signa.*] Quaslibet intelligo figuras, quavis materia effictas, eminentes modo fuerint & extantes. Gall. *Tout ouvrage de sculpture & de relief.*

b *Mirari.*] Eodem sensu Horatius hoc verbum pro affectuum commovendorum causa proxima usurpat: nisi potius credas in admiratione positam esse primam animi commotionem. Uno verbo, *Mirari* positum est pro *Amare, Cupere.*

c *Fatigant.*] Id est, *vix possunt sapientes, fortunam ferre; diffluunt in rebus secundis, & quandoque insolescunt*, nisi pectus bene præparatum fuerit: nam plures voluptas, quam dolor vincit.

d *Temperarent.*] Id est, *minus potestate sua in illos uterentur; jus aliquod, servarent, quo, non omnibus modis victos vexarent & torquerent.* Jus militum, *Quod libet.*

e *Hebescere.*] Id est, *minus stimulis ejus excitabantur.*

f *Pro malevolentia.*] Quomodo isthuc? Eo plane quo & hodie illud fit. Cum aliquem vident inculpatis moribus, quique non in unam & eandem ruit pravitatem, *Quia ille invidet*, dicunt. Quando eo mores lapsi sunt, certe eorum admodum difficilis est curatio. Si vero per innocentiam intelligas tantum abstinentiam ab omni rapina, tunc malevolentia fuerit equidem invidia, at paulo aliter explicanda; quasi scilicet aliquis eo fine sit abstinens, ut alios, si minus tales fuerint, increpare & damnare possit.

g *Verum.*] Respondet sensui intellecto, non expresso, quasi dicat, *Minus te moveat videre habitationes, quas tam humiles diis posuerant prisci patres nostri, postquam eas comparaveris cum magnificis villis nostrorum hominum: illi enim, contra quam fit hodie, templa deorum pietate, domos suas gloria decorabant.* Colebantur à veteribus religiones pie magis quam magnifice, ut Livius loquitur; unde in lege duodecim tabularum, *Ad divos adeunto caste, Pietatem adhibento; Opes amovento.*

at hi contra, ignaviſſimi homines, per ſummum ſcelus, omnia ea ſociis adimere, quæ fortiſſimi viri victores hoſtibus reliquerunt: proinde quaſi injuriam facere, id [a] demum eſſet imperio uti. [1] Nam quid ea memorem, quæ, niſi his, qui videre, nemini credibilia ſunt; à privatis compluribus ſubverſos montes, maria [b] conſtrata eſſe? quibus mihi ludibrio videntur fuiſſe divitiæ. quippe, quas honeſte habere licebat, per turpitudinem abuti properabant. Sed lubido ſtupri, ganeæ, cæterique [c] cultus non minor inceſſerat. viri pati muliebria: mulieres pudicitiam in propatulo habere: veſcendi cauſa, terra, marique omnia exquirere: dormire prius, quam ſomni cupido eſſet: non famem, aut ſitim, neque frigus, neque laſſitudinem operiri, ſed ea omnia luxu ante capere. [d] hæc juventutem, ubi familiares opes defecerant, ad facinora incendebant. animus imbutus malis artibus, haud facile lubidinibus carebat: eo profuſius omnibus modis quæſtui, atque ſumptui deditus erat.

[2] In tanta tamque corrupta civitate, Catilina, id quod factu facillimum erat, omnium flagitioſorum atque facinoroſorum circum ſe, tamquam ſtipatorum, catervas habebat. Nam quicumque impudicus, adulter, ganeo, manu, ventre, pene, bona patria laceraverat, quique alienam æs grande conflaverat, [3] quo flagitium, aut facinus [e] redimeret; præterea, omnes undique parricidæ, ſacrilegi, convicti judiciis, aut pro factis judicium timentes; ad hoc, quos manus, atque lingua, perjurio, & ſanguine civili alebat; poſtremo, omnes, quos flagitium, egeſtas, [f] conſcius animus exagitabat, hi Catilinæ proxumi,

INTERPRETATIO.

[1] *Nam qua de cauſa narrarem ea, quæ nullus poſſit credere, niſi qui viderit? montes* ſcilicet *ſubverſos & ſublatos à privatis compluribus, maria conſtrata eſſe & ædificata.*

[2] *Catilina habebat circum ſe catervas & agmina omnium flagitioſorum atque facinoroſorum, tanquam ſtipatorum & cuſtodum, id quod erat facillimum factu in civitate tanta & tam corrupta.*

[3] *Ut flagitium, aut facinus elueret.*

NOTÆ.

a *Demum.*] Id eſt, *quaſi imperium non aliter inſigne eſſet, quam hominibus malefaciendo, aut in eo conſiſteret.*

b *Conſtrata.*] Sive *conſtructa*, aut *contracta* legeris, eodem modo Romanorum luxus circa ædificia in mari extruenda carpetur; qua de re Horatius quoque ita conqueſtus eſt.

Cantracta piſces æquora ſentiunt.
Factus in altum molibus, &c.

Ob ingentes ſumptus, & profuſam in ædificiis & convictibus luxuriam, Lucullus *Xerxes togatus* à Pompeio dictus eſt.

c *Cultus.*] Hic in malam partem accipitur, pro *nimia & laſciva corporis curatione*, aut *in cutem indulgentia, & blanditiis.*

d *Hæc.*] Præpoſtera, ſcilicet, vivendi conſuetudo, moreſque propudioſi.

e *Redimeret.*] Id eſt, *ut ſe liberaret, atque delicti pœnam effugeret*, vel pecunia judices corrumpendo, vel cum iis qui litem intentabant tranſigendo.

f *Conſcius.*] Scelerum ſcilicet: *Conſcius* enim quandoque in bonam partem ſumitur.

fami-

familia reſque erant. Quod ſi quis etiam à culpa vacuus in amicitiam ejus incideret; quotidiano uſu, atque illecebris, facile par, [a] ſimiliſque cæteris efficiebatur. ſed maxume adoleſcentium familiaritates appetebat. eorum animi molles. & ætate fluxi, dolis haud difficulter capiebantur. [1] nam, uti cujuſque ſtudium ex ætate flagrabat, aliis ſcorta præbere, aliis canes, atque equos mercari: poſtremo neque ſumptui, neque [b] modeſtiæ ſuæ parcere, dum [c] obnoxios, fidoſque ſibi faceret. Scio fuiſſe nonnullos, qui ita exiſtumarent, juventutem, quæ domum Catilinæ frequentabat, parum honeſte pudicitiam habuiſſe. ſed ex [d] aliis rebus magis, quam quod cuiquam id compertum foret, hæc fama valebat. [e] Jamprimum adoleſcens Catilina multa nefanda ſtupra fecerat, [f] cum virgine nobili, cum [g] ſacerdote [h] Veſtæ, & alia hujuſcemodi contra [i] jus, faſque: poſtremo, captus amore [k] Aureliæ Oreſtillæ, cujus, præter formam, nihil unquam bonus laudavit: [2] quod ea nubere illi

INTERPRETATIO.

[1] *Nam præbebat aliis ſcorta, aliis emebat canes atque equos; prout unuſquiſque ardebat deſiderio alicujus rei, ſecundum ſuam ætatem.*

[2] *Creditur pro certo, Catilinam feciſſe domum ſuam vacuam nuptiis flagitioſis, filio ſuo necato, eo quod Aurelia Oreſtilla, timens* eum futurum *privignum, qui ætate adultus erat, dubitabat nubere ipſi Catilinæ.*

NOTÆ.

a *Similiſque.*] Cum *ſimilis* non tantum dicat quantum *par*, perinde eſt ac ſi dixiſſet Salluſt. *Uſu & conſuetudine quicumque in Catilinæ amicitiam inciderat, facille illi par, aut* ſaltem *ſimilis efficiebatur.* Niſi malis τὸ *par* gradus nequitiæ notare, *ſimili* vero genus ipſum, in quo illi pares fiebant

b *Modeſtiæ.*] Hic Gallice vertas, *ſon honneur.* Alibi aliter.

c *Obnoxios.*] *Obſtrictos.* Gall. *Attachez à ſa perſonne.*

d *Aliis rebus.*] Ubi manifeſtum fecerat Catilina, ſe nullo ſcelere aut flagitio vacare; ſed profligatæ nequitiæ hominem eſſe.

e *Jamprimum.*] Inſtituit Salluſtius earum rerum enumerationem, ex quibus, eos juvenes qui Catilinam frequentabant, parum honeſte pudicitiam habuiſſe, conjectura proſpiciebatur.

f *Cum virgine.*] Forte de eo ſtupro loquitur, quod ei obtulit, quæ poſtea ſocrus fuit: nam & illud quoque Cicero Catilinæ objecit; tacito tamen, ut hic, mulieris nomine, ne illi & familiæ nota inureretur.

g *Sacerdote Veſtæ.*] Virgines erant Veſtales, caſtitatis eximiæ, quibus nefas erat virum tangere, ad ſacri & æterni ignis cuſtodiam in penetralibus Veſtæ adhibitæ.

h *Veſtæ.*] *Eſtha* Chaldæis *ignem* denotat, à quo Græcis ἑστία factum, id eſt, *focus*; unde Latinis *Veſta*, id eſt, ignis. *Veſtæ* vero nomine æthereum & divinum quendam ignem intellexerunt, ſeu mentem, quæ non oculis, ſed animo tantum percipitur; ex quo factum ut nullum in Veſtæ templo ſimulachrum conſpiceretur. Atque notandum eſt, duas fuiſſe Veſtas, alteram, veterem Saturni matrem, quæ *Cybele*, & *Pales*, & *Terra*, imo *Ops*, & *Ceres* dicitur, alteram vero Saturni, ex illa altera filiam, quæ hæc noſtra eſt: quamquam hæc omnia non uno modo apud omnes mythologos reperias; imo ſæpiſſime confundantur.

i *Jus.*] *Jus* ad homines, *fas* refertur ad Deos.

k *Aureliæ.*] Quæ fuerit non ſatis conſtat: eam formæ & divitiis inter primas claruiſſe certum eſt.

dubitabat

dubitabat, timens privignum adultum ætate; pro certo creditur, [a] necato filio, vacuam domum ſceleſtis nuptiis feciſſe. Quæ quidem res mihi in primis videtur cauſſa fuiſſe [b] facinoris maturandi. namque animus impuras, diis, hominibuſque infeſtus, neque vigiliis, neque quietibus ſedari poterat: ita conſcientia mentem [c] excitam vexabat. igitur color ei [d] exſanguis, [e] fœdi oculi; citus modo, modo tardus inceſſus: prorſus in [f] facie, vultuque [g] vecordia inerat. Sed juventutem, quam, ut ſupra diximus, illexerat, multis modis mala facinora edocebat. ex illis teſtes ſignatoreſque falſos [h] commodare; fidem, fortunas, pericula vilia habere. poſt, ubi eorum famam, atque pudorem [1] attriverat, majora alia imperabat. ſi cauſſa peccandi in præſens minus ſuppetebat: nihilominus [i] inſontes, ſicuti ſontes, circumvenire, jugulare. ſcilicet, ne per otium torpeſcerent manus, aut animus, [2] gratuito potius malus, atque crudelis erat. [3] His amicis, ſociiſque confiſus Catilina; ſimul, quod æs alienum per omnis terras ingens erat; &, quod plerique Sullani milites largius ſuo uſi, rapinarum & victoriæ [k] veteris memores, civile bellum exoptabant; opprimundæ reip. conſilium cepit. in Italia nullus exercitus: Cn. Pompeius in [l] extremis terris bellum gerebat: ipſi conſulatum

INTERPRETATIO.

[1] *Quando minuerat famam atque pudorem eorum.*

[2] *Erat potius malus atque crudelis ſine mercede.*

[3] *Catilina, confiſus his amicis & ſociis, cepit conſilium reipublicæ opprimendæ; ſimul quod ille grandem pecuniam ubique debebat, & quod plerique milites Syllani, qui prodige uſi erant bonis ſuis, optabant bellum civile, memores rapinarum & victoriæ veteris.*

NOTÆ.

a *Necato.*] Veneno, ut refert Valer. Max.

b *Facinoris.*] De opprimenda republica intelligit.

c *Excitam.*] Non enim uſquequaque conſcientia ſopita eſt; mentem quandoque commovet, excitat, & turbat. Dixit vero autor *mentem excitam vexabat*, pro *excitebat & vexabat.*

d *Exſanguis.*] Perturbatio conſcientiæ triſtitiam & metum comites habet, quibus ſanguis ad intimas corporis partes evocatur.

e *Fœdi.*] *Sævitiam & immanitatem declarantes.* Alias *Fœdus deformem* tantum dicit.

f *Facie.*] Id eſt, *Specie & omni exteriore aſpectu.* Nonnunquam *facies os* tantum, aut *vultum* ſignificat. Gal. *Le viſage.*

g *Vecordia.*] Magis ad animum ſpectat, & mentem notat ſceleratam & nefariam: ea vero ex ſpecie, vultu præſertim cognoſcitur.

h *Commodare.*] Id eſt, *In ſuum & amicorum commodum ſubminiſtrare.*

i *Inſontes.*] Ne abſolute ſontes, aut inſontes intelligas, quaſi ſe judicem & vindicem Catilina in republica geſſerit. Per *inſontes* eos indicat, qui ejus conſiliis nihil officiebant, quique erga illum inſontes erant.

k *Veteris.*] Adverſus Marium; ex qua omnes ſuos Sylla ditaverat.

l *Extremis*] Per reſpectum ad Romanos, qui ſe orbis dominos jactabant, iſtud intelligendum: Pompeius enim in Aſia erat, cum Mithridate bellum gerens.

petundi

petundi magna ſpes; ſenatus nihil ſane intentus: tutæ, tranquillæque re omnes. ſed ea prorſus opportuna Catilinæ. Igitur circiter Kal. Jun. [a] L. Cæſare & C. Figulo Coſſ. primo ſingulos appellare: hortari alios, alios tentare; opes ſuas, imparatam remp. magna præmia conjurationis docere. ubi ſatis explorata ſunt, quæ voluit; in unum omnis convocat, quibus maxuma [b] neceſſitudo, & plurimum audaciæ inerat. eo convenere ſenatorii ordinis P. Lentulus [c] Sura, P. [d] Autronius, L. Caſſius Longinus, C. [e] Cethegus, P. & Ser. Sullæ [f] Servii filii, L. Vargunteius, Q. Annius, M. Porcius Læca, L. [g] Beſtia, Q. [h] Curius: præterea, ex equeſtri ordine, M. Fulvius Nobilior, L. Statilius, P. Gabinius Capito, C. Cornelius: ad hoc, multi ex [i] coloniis, & [k] municipiis, [l] domi nobiles. erant præterea [m] complures paulo occultius conſilii hujuſce participes, quos magis dominationis ſpes hortabatur, quam inopia, aut alia neceſſitudo. cæterum juventus pleraque, ſed maxume nobilium, Catilinæ inceptis favebat. [n] quibus in otio vel magnifice, vel molliter vivere copia erat, incerta pro certis, bellum, quam pacem,

Interpretatio.

[n] *Illi qui poterant vivere vel magnifice, vel molliter in otio,* ſequebantur *incerta pro certis, malebant bellum quam pacem.*

Notæ.

a *L. Cæſare.*] Id eſt, anno mundi 3886. Ante Chriſtum natum 62. A Roma condita 689. vel ſecundum alios 690.

b *Neceſſitudo.*] Hic pro *neceſſitate* ponitur: alias pro *familiaritate.*

c *Sura.*] Ita vocatus fuit, quod, pecunia publica aſſumpta, cum Quæſturæ rationem reddere non poſſet, ſe dixit ſuram præbiturum, ut ſolebant pueri qui in ludo pilæ peccaſſent. Poſt Conſulatum, Senatu ob malos mores ejectus fuit: quare iterum Prætor eſt factus, ut priſtinam dignitatem recuperaret: & in Prætura conjuravit.

d *Autronius.*] Hic conſul deſignatus, de ambitu interrogatus, lege damnatus eſt.

e *Cethegus.*] Is fuit ex gente Cornelia: homo vehemens & furioſus.

f *Servii.*] Hic Servius Sylla, pater publii & Servii Syllæ, frater fuit Syllæ Dictatoris, ut ſcribit Dio.

g *Beſtia.*] Hic eſt, qui tribunus plebis de Cicerone conqueſtus eſt; ut infra videbimus.

h *Curius.*] Per hunc conjuratio primo patefacta eſt.

i *Coloniis.*] Colonia multitudo eſt hominum, qui publico conſilio ad novas terras deducuntur, quæ in ſingulos diviſæ ab iis coluntur. Romani per Triumviros, Quinqueviros, &c. colonias ſuas conſtituebant. Vide plura apud Gellium lib. 16. cap. 13.

k *Municipiis.*] Fuerunt municipia civitates, quarum incolæ, cives Romani ex municipiis dicti ſunt. Illorum quibuſdam civitas Romana cum ſuffragio, aliis abſque eo data fuit. Priores jus petendi Magiſtratus habebant, & Romanis legibus vivebant: poſteriores, cum ſuis moribus relictis eſſent, etiam à Magiſtratibus Romæ vacabant. Atque hæc omnia varie mutata ſunt: ſed adi Roſinum.

l *Domi.*] Quare *Domi*? Quia ſcilicet, quamvis eorum opes, & potentia in ſua civitate, maxima eſſet, non illi pariter Romæ valebant.

m *Complures.*] Romani ſcilicet, quales forte Cæſar, Antonius, alii.

malebant. Fuere item ea tempeſtate, qui crederent M. Licinium [a] Craſſum non ignarum ejus conſilii fuiſſe: quia Cn. Pompeius, inviſus ipſi, magnum exercitum ductabat; cujuſvis opes voluiſſe contra illius potentiam creſcere: ſimul confiſum, ſi conjuratio valuiſſet, facile apud illos principem ſe fore.

[b] Sed antea item conjuravere pauci, in quibus Catilina. [c] de quo, quam veriſſime potero, dicam. [d] L. Tullo, M. Lepido Coſſ. P. Autronius, & P. Sulla, [e] deſignati conſules, [f] legibus ambitus interrogati, [g] pœnas dederant. poſt paulo Catilina, [h] pecuniarum repetundarum reus, [i] prohibitus erat petere conſulatum; quod intra [k] legitimos dies [l] profiteri nequiverit. Erat eodem tempore C. Piſo, adoleſcens [m] nobilis, ſummæ audaciæ, egens, factioſus; quem ad perturbandam rempubl. inopia, atque mali mores ſtimulabant. cum [n] hoc Catilina, & Autronius, circiter Nonas Decembr. conſilio communicato, parabant in Capitolio Kalendis Januar. L. Cottam & L. Torquatum Coſſ. interficere; [o] ipſi, [p] faſcibus correptis, Piſonem cum exercitu ad obtinen-

NOTÆ.

a *Craſſum.*] Hic fuit, quo non alius Romæ ditior extabat; quem tamen auri fames ad bellum contra Parthos impulit, urbi una cum exercitu trucidatus eſt.

b *Sed antea.*] Hic abrumpitur narratio, ut aliquid de alia conjuratione dicatur, cujus volunt Autorem fuiſſe Craſſum, quanquam ſtudio id diſſimulat Salluſt. Igitur poſt aliquot periodos, hinc repetendum erit filum inſtitutæ orationis.

c *De quo.*] Id eſt, *de qua re, de qua conjuratione.*

d *L. Tullo.*] Hoc eſt, *tertio anno ante ultimam conjurationem.*

e *Deſignati.*] Ita vocabantur qui in annum proximum electi fuerant.

f *Legibus.*] Paratæ fuerunt multæ contra ambitum, quas ſi voles, apud Alexandrum Neapolit. lib. 3. cap 17. videbis. Ex earum legum autoritate interrogabantur, de ambitu qui accuſati fuerant.

g *Pœnas.*] Magiſtratu movebantur, atq; iis etiam mulcta pecuniaria irrogabatur.

h *Pecuniarum.*] Africam Catilina cum diripuiſſet, Legati Afri in Senatu de illo abſente conqueſti ſunt, deinde ejus nomen à Clodio delatum eſt: unde prohibitus fuit petere conſulatum; nam reo illud legibus interdictum erat.

i *Prohibitus.*] Quia, ut modo vidimus, Catilina reus erat; atque etiam Lucius Volcatius alter conſul publicum conſilium habuerat, An Catilinæ ratio habenda eſſet? Sciendum eſt enim non tantum debuiſſe eos qui candidati eſſent, publice declarare ſe Magiſtratum petere velle; ſed inſuper nomen apud eum qui Comitia habiturus erat, profiteri adſtrictos fuiſſe, à quo recipiebantur, ſi digni eſſent, ſin minus, rejiciebantur.

k *Legitimos.*] *Lege inſtitutos:* dies enim certos accuſatori & defenſori ad actionem inſtituendam præſcribebant.

l *Profiteri.*] Defenſionem ſuam & expurgationem, ſcilicet.

m *Nobilis.*] Utpote à Calpo, Numæ filio oriundus: Piſones enim ex gente Calpurnia fuerunt, quam Ovidius à Calpo deducit.

n *Hoc.*] Piſone ſcilicet.

o *Ipſi.*] Catilina & Autronius.

p *Faſcibus.*] Notum eſt faſces virgas fuiſſe ex ulmo, aut betula cum ſecuri colligatas, quas magiſtratibus lictores præferebant: cum vero inſignia eſſent dignitatis, hinc factum, ut proea faſces accipiantur, atque hic pro conſulatu poſiti ſunt.

das

das [a] duas Hiſpanias mittere. ea re cognita, rurſus in Nonas Februar. conſilium cædis tranſtulerunt. jam tum non conſulibus modo, ſed pleriſque ſenatoribus perniciem machinabantur. quod ni Catilina maturaſſet [b] pro curia ſignum ſociis dare; eo die poſt conditam urbem Romam, peſſumum facinus patratum foret. quia nondum frequentes armati convenerant; ea res conſilium diremit; Poſtea Piſo in citeriorem Hiſpaniam quæſtor [c] pro prætore miſſus eſt, adnitente Craſſo; [d] quod eum infeſtum Cn. Pompeio cognoverat. neque tamen ſenatus [e] provinciam invitus dederat. quippe fœdum hominem à repub. procul abeſſe volebat: ſimul, quia boni complures [f] præſidium in eo putabant, & jam tum potentia Cn. Pompeii formidoloſa erat. Sed is Piſo, in provinciam, ab equitibus Hiſpanis, quos in exercitu ductabat, iter faciens, occiſus eſt. Sunt qui ita dicant, imperia ejus injuſta, ſuperba, crudelia barbaros nequiviſſe pati: alii autem, equites illos, Cn. Pompeii veteres, fidoſque clientes, [g] voluntate ejus Piſonem aggreſſos: numquam Hiſpanos [h] præterea tale facinus feciſſe, ſed imperia ſæva multa antea perpeſſos. nos eam rem [i] in medio relinquimus. De ſuperiori conjuratione ſatis dictum.

[k] Catilina, ubi eos, quos paulo ante memoravi, conveniſſe videt; tametſi cum ſingulis multa ſæpe egerat; tamen [l] in rem fore credens univerſos appellare, & cohortari, in abditam partem ædium ſeceſſit; atque ibi, omnibus arbitris procul amotis, orationem hujuſcemodi habuit:

Ni virtus, fideſque veſtra ſatis ſpectata mihi foret, nequicquam

INTERPRETATIO.

[l] *Cum crederet ad conjurationis utilitatem pertinere.*

NOTÆ.

a *Duas.*] Ulteriorem ſcilicet & citeriorem; idque cum per vim, tum contra morem: nam Hiſpaniæ provinciæ erant prætoriæ, Piſo quæſtor tantum erat: deinde alterutra, non ambæ, uni aſſignabantur.

b *Pro curia.*] Id eſt, *Ante locum ubi ſenatus congregatus erat*; non enim uno & eodem loco ſemper habebatur.

c *Pro prætore.*] Id eſt, *Quamvis prætor non eſſet, miſſus eſt tamen in provinciam prætoriam, cum prætoria poteſtate.*

d *Quod eum infeſtum.*] Sperabat enim Pompeii potentiam per Piſonem diminutum iri.

e *Provinciam.*] Hiſpaniam ſcilicet. Nimirum Pop. Romanus, quando nationem aliquam bello domuerat, eam plerumque magiſtratibus ſuis ſubjiciebat.

f *Præſidium.*] *Auxilium reipublicæ adverſus Pompeium, illi reſiſtendo.*

g *Voluntate.*] *Pompeii hortatu.*

h *Præterea,*] Omnino hunc locum ita arbitror intelligendum, ut non ſit excuſatio, quod alii volunt, ſed facti negatio. Quaſi dicat, *Quidam dicunt, Hiſpanos interfeciſſe Piſonem, & inter eos nonnulli ejus crudelitatem cauſam mortis faciunt, alii juſſum Pompeii; at vero alii negant ab Hiſpanis Piſonem interfectum eſſe.*

i *In medio.*] Ita ut cuivis liberum ſit, quod volet credere, aut pro alterutra ſententia argumenta proferre.

k *Catilina.*] Nunc ad poſtremam Catilinæ conjurationem autor revertitur.

opportuna

opportuna res cecidiſſet; ſpes magna dominationis in manibus fruſtra fuiſſet: neque, per ignaviam, aut vana ingenia, incerta pro certis captarem. Sed, quia multis, & magnis [1] *tempeſtatibus vos cognovi fortis, fidoſque mihi; eo animus auſus eſt maxumum, atque* [a] *pulcherrimum facinus* [b] *incipere; ſimul, quia vobis eadem, quæ mihi, bona, malaque eſſe intellexi.* [c] *nam, idem velle, atque idem nolle, ea demum firma amicitia eſt. Sed ego, quæ mente agitavi, omnes jam antea* [2] *diverſi audiſtis. Cæterum mihi indies magis animus accenditur, cum conſidero, quæ conditio vitæ futura ſit, niſi noſmet ipſos vindicamus in libertatem. nam poſtquam reſp. in paucorum potentium jus, atque* [3] *ditionem conceſſit, ſemper illis reges,* [d] *tetrarchæ vectigales eſſe: populi, nationes,* [e] *ſtipendia pendere: cæteri omnes, ſtrenui, boni, nobiles, atque ignobiles,* [4] *vulgus fuimus, ſine* [f] *gratia, ſine* [g] *auctoritate, his obnoxii, quibus, ſi reſp.* [h] *valeret, formidini eſſemus, itaque omnis gratia, potentia, honos, divitiæ apud illos ſunt, aut ubi illi vo-*

INTERPRETATIO.

[1] *Quia multis & magnis periculis vos cognovi fortes.*

[2] *Omnes jam antea audiviſtis ſeparatim, quæ ego cogitavi.*

[3] *Poſtquam reſpublica redacta eſt ſub imperium & dominationem paucorum.*

[4] *Pro fæce & colluvione habiti ſumus.*

NOTÆ.

a *Pulcherrimum.*] Ea vis eſt boni, ut illius ſpecie etiam perditiſſimi parricidæ ſuas adumbrent machinationes.

b *Incipere.*] Hic Gruterum, virum doctiſſimum pudet barbariei: attamen idem prorſus in Terentii Eunucho, Act. 5. ſc. 9. legitur.

an me, qui id auſu' ſim
Incipere; an fortunam collaudem? &c. Unde ſatis conſtat, hinc *incipere*, ut ille voluit, non eſſe deturbandum.

c *Nam.*] Hæc partim concluſio firmiſſimis nititur fundamentis; verum eam obſcuravit Catilina, dum honeſtis nominibus nefandum ſcelus obvelare ſtudet. Ita vero reſolvas ejus ratiocinationem. *Auſus ſum pulcherrimum facinus, non tantum quia vos eſtis fortes: verum etiam quia ſumus amici firmi: conſtat vero firmos nos eſſe, quia eadem volumus & nolumus; at volumus eadem, quia eadem ſunt nobis bona & mala.* Atque hæc poſterior probatio detruncata eſt; & aperta ut ſit, addas oportet, *quorum quidem bonorum aut malorum ea eſt natura, ut nos omnes, uno & eodem modo eòdem cogant.* Falſum autem eſt quod dicit Catilina, eadem velle & eadem nolle, efficere amicitiam: honeſtas ſi adſit, tunc illud nomine cohoneſtabitur amicitiæ; quæ ſi Catilinæ non defuiſſet, nihil fere pulchrius aut utilius ejus oratione extaret.

d *Tetrarchæ.*] Non ſunt illi qui quatuor provinciis, ſed qui unius provinciæ quartæ parti præſunt.

e *Stipendia.*] Hic fuit dolus quorumdam populorum, & fraus Romanorum. Cum illis horum cognita eſſet avaritia, hi vero omnium fere gentium metum perſpectum haberent, concordabant inter ſe, ita ut Romani, qui ſaltem gratia & auctoritate pollerent, ab illis populis publicam injuriam averterent, patronis vero ſuis illi ſtipendia, aut, quod magis ad noſtrum ſermonem accedit, penſiones ſolverent.

f *Gratia.*] Apud populum; *Sans faveur.*

g *Auctoritate.*] In ſenatu; *Sans crédit.*

h *Valeret.*] Id eſt, *ſtatum ſuum legitimum obineret.*

lunt: nobis reliquerunt pericula, [a] *repulſas,* [b] *judicia, egeſtatem: quæ quouſque tandem patiemini, fortiſſumi viri? nonne emori per virtutem præſtat, quam vitam miſeram, atque inhoneſtam, ubi alienæ ſuperbiæ ludibrio fueris, per dedecus amittere? Verum enimvero, pro deum atque hominum fidem, victoria in manu nobis eſt: viget ætas, animus valet, contra illis, annis, atque divitiis, omnia* [c] *conſenuerunt. tantummodo incepto opus eſt: cætera* [d] *res expediet. etenim quis mortalium, cui virile ingenium eſt, tolerare poteſt, illis divitias ſuperare, quas profundant in* [e] *exſtruendo mari, & montibus coæquandis, nobis rem familiarem etiam ad neceſſaria deeſſe? illos binas, aut amplius domos continuare; nobis* [f] *larem familiarem nuſquam ullum eſſe? cum tabulas, ſigna* [g] *toreumata emunt,* [h] *nova diruunt, alia ædificant; poſtremo omnibus modis pecuniam trahunt,* [i] *vexant: tamen ſumma lubidine divitias ſuas* [1] *vincere nequeunt. at nobis eſt domi inopia, foris æs alienum; mala res, ſpes multo aſperior. denique quid reliqui habemus, præter miſeram animam? quin igitur expergiſcimini? en illa, illa, quam ſæpe optaſtis, libertas, præterea divitiæ, decus, gloria,* [2] *in oculis ſita ſunt, fortuna ea omnia victoribus præmia poſuit. res, tempus, pericula, egeſtas, belli ſpolia magnifica, magis quam oratio mea, vos hortentur. vel imperatore, vel milite me utemini. neque* [k] *animus, neque corpus à vobis aberit. hæc ipſa, ut ſpero, vobiſcum una conſul agam: niſi forte me animus fallit, & vos ſervire magis, quam imperare, parati eſtis.*

Poſtquam accepere ea homines, quibus mala abunde omnia erant, ſed neque res, neque ſpes bono ulla: tametſi illis, quieta movere, mag-

INTERPRETATIO.

[1] *Tamen per* ſuam *ſummam lubidinem & ſumptus immenſos non poſſunt exhaurire ſuas divitias.*

[2] *Decus, gloria vobis ſe oggerunt.*

NOTÆ.

a *Repulſas.*] Catilina bis conſulatum petiit, bis repulſus fuit.

b *Judicia.*] Quæ in nos exercentur ſcilicet. Alii ambitus, alii repetundarum pœnas dederant.

c *Conſenuerunt.*] Id eſt, *imminuta ſunt, aut prorſus interierunt.*

d *Res expediet.*] Id eſt, *reliqua ſine nobis perficientur.* Gall. *Le reſte ſe fera de ſoi même.*

e *Exſtruendo.*] *Exſtruere* hic eſt *ædificare, donec locus mari ſubtrahatur.* Gall. optime dicimus, *Combler les mers.*

f *Larem.*] Lares dii erant domeſtici, quibus focus ſacer erat: unde ipſi pro foco & domo ſæpe poſiti, ut hoc in loco,

g *Toreumata.*] Toreuma eſſe videtur quicquid cœlo, aut torno elaboratum eſt. Gall. *Tout ouvrage de relief, & fait en boſſe: ouvrage fait au tour.*

h *Nova.*] Id eſt, *quod nuper ædificaverant, hodie diruunt, ut denuo extruant.*

i *Vexant.*] Verbum iſtud prorſus referendum eſt ad pecunias, non, uti volunt nonnulli, ad homines. Hoc dicit, aliquos, quamquam pecunias ſuas profunderent, non potuiſſe tamen exhaurire: ſed verbum quo uſus eſt autor, magnam habet emphaſim.

k *Animus.*] Id eſt, *vos conſilio & manu juvero.*

ita merces videbatur; tamen poſtulare plerique, uti proponeret, quæ conditio belli foret: quæ armis præmia peterent: quid ubique opis, aut ſpei haberent. Tum Catilina polliceri [a] tabulas novas, [b] proſcriptionem locupletium, magiſtratus, [c] ſacerdotia, rapinas, alia omnia, quæ bellum, atque lubido victorum fert: præterea, eſſe in Hiſpania citeriore [d] Piſonem, in [e] Mauritania cum exercitu P. Sitium [f] Nucerinum, conſilii ſui participes: petere conſulatum [g] C. Antonium, quem ſibi collegam fore ſperaret, hominem & familiarem, & omnibus neceſſitudinibus circumventum: cum eo conſulem ſe initium agendi facturum. Ad hoc, maledictis increpabat omnis bonos: ſuorum unumquemque nominans, laudare, admonere alium egeſtatis, alium cupiditatis ſuæ, complures periculi, aut ignominiæ, multos victoriæ Sullanæ, quibus ea prædæ fuerat. Poſtquam omnium animos [1] alacris videt; cohortatus, ut [h] petitionem ſuam curæ haberent, conventum dimiſit. Fuere ea tempeſtate, qui dicerent, Catilinam, oratione habita, cum ad jusjurandum [2] populares ſceleris ſui adigeret, humani corporis ſanguinem vino permixtum in pateris [i] circumtuliſſe; inde, cum poſt exſecrationem omnes deguſtaviſſent, ſicuti in [k] ſolemnibus ſacris fieri conſuevit, aperuiſſe conſilium ſuum; atque eo dictitare feciſſe, quo inter ſe magis fidi forent, alius alii tanti facinoris conſcii. nonnulli ficta & hæc, & multa

INTERPRETATIO.

[1] *Poſtquam videt animos omnium oratione commotos & accenſos.*

[2] *Cum adigeret ad jusjurandum illos qui ſceleris ſui conſcii erant & fautores.*

NOTÆ.

a *Tabulas.*] Tabulæ novæ appellantur, cum abolitis prioribus debitis, nemo, quod ante à creditoribus acceptum eſt, cogitur ſolvere: quæ quidem propoſitæ ſunt aliquando tabulæ, cum ære alieno, & preſertim uſuris plebs Romana oppreſſa erat. Gall. *Abolition de dètes.*

b *Proſcriptionem.*] Ex quo factioſis locupletium bona veniebant. Illud vero malum in civitatem invexerant bella civilia. Nam qui per illa victoriam adepti fuerant, illi nomina eorum, qui diverſarum partium fuiſſe putabantur, in tabulis deſcripta proponebant, conſtitutis præmiis, ſi quis eorum quenquam occidiſſet; bonis etiam proſcriptorum publicatis atque haſtæ ſubjectis.

c *Sacerdotia.*] Non tam dignitatem ipſam ſacerdotalem, cujus nebulones illi prope nullam curam habebant, quam ex dignitate lucrum, aut, quod vocamus nos, *beneficium* aut *prebendam.*

d *Piſonem.*] Quem occiſum fuiſſe Catilinam latebat, aut certe diſſimulabat.

e *Mauritania.*] Africæ regio eſt, verſus Gaditanum fretum.

f *Nucerinum.*] *Nuceria ortum.* Quatuor autem Nuceriæ fuerunt in Italia.

g *C. Antonium.*] Hic fuit triumviri patruus.

h *Petitionem.*] Conſulatus ſcilicet, ut illi ambirent, *&c.*

i *Circumtuliſſe.*] Ut ſinguli biberent, ſeu potius libarent, & leviter attingerent.

k *Solemnibus.*] Id eſt, *quæ certis anni temporibus fieri ſolerent.* In iis autem mos erat ſacerdoti, priuſquam inter victimæ cornua vinum funderet, ſimpulo, id eſt vaſculo ligneo aut fictili, propinare atque, aſtantibus circumferre, ut pariter libarent, & de vino guſtarent.

præterea exiſtumabant ab iis, qui [a] Ciceronis invidiam, quæ poſtea orta eſt, leniri credebant, atrocitate ſceleris eorum qui pœnas dederant, nobis ea res pro magnitudine parum comperta eſt. Sed in ea conjuratione fuit Q. Curius, natus haud obſcuro loco, flagitiis atque facinoribus coopertus, quem cenſores ſenatu, [1] probri gratia, moverant. huic homini non minor [2] vanitas inerat, quam audacia. neque reticere quæ audierat, neque ſuamet ipſe ſcelera occultare; prorſus neque dicere, neque facere, quicquam penſi habebat. erat ei cum Fulvia, muliere nobili, ſtupri vetus conſuetudo. cui cum minus gratus eſſet, quod inopia minus largiri poterat, repente glorians, maria, montiſque polliceri, [b] minari interdum ferro, ni ſibi obnoxia foret: poſtremo, ferocius agitare, quam ſolitus erat. At Fulvia, inſolentiæ Curii cauſa cognita, tale periculum reipubl. haud occultum habuit: [3] ſed, ſublato auctore, de Catilinæ conjuratione; quæ, quo modo audierat, compluribus narravit. Ea res in primis ſtudia hominum accendit ad conſulatum mandandum M. Tullio Ciceroni. namque antea pleraque nobilitas invidia æſtuabat, & quaſi pollui conſulatum credebat, ſi eum, quamvis egregius, homo [c] novus adeptus foret. ſed ubi periculum advenit, invidia, atque ſuperbia [4] poſt fuere. Igitur, [d] comitiis habitis, conſules declarantur M. Tullius, & C. Antonius. quod factum primo populares conjurationis [5] concuſſerat. neque tamen Catilinæ furor minuebatur; ſed indies plura agitare; arma per Italiam locis opportunis parare; pecuniam, ſua, aut amicorum fide ſumtam mutuam, [e] Fæſulas ad Mallium quemdam portare; qui poſtea [6] princeps fuit belli faciundi. Ea tempeſtate plurimos cujuſq; generis homines adſciviſſe ſibi dicitur; mulieres etiam aliquot, quæ primo ingentis ſumtus ſtupro corporis toleraverant: poſt, ubi ætas, tantummodo quæſtui, neq; luxuriæ modum fecerat, æs alienum grande [f] conflaverant.

INTERPRETATIO.

[1] *Quem cenſores ex ſenatu ejecerant, ut ipſum ignominia multarent.*

[2] *Non minor levitas & futilitas inerat huic, quam audacia.*

[3] *Sed, tacito nomine autoris, narravit compluribus ea quæ* audiverat *de conjuratione Catilinæ, eo modo quo audiverat.*

[4] *Invidia atque ſuperbia poſtpoſita fuerunt.*

[5] *Quod factum turbaverat primo conjuratos.*

[6] *Qui poſtea primus bellum intulit.*

NOTÆ.

a *Ciceronis.*] Hoc eſt, *quæ in eum exarſit.*

b *Minari.*] Dicebat ſe eam gladio interfecturum.

c *Novus.*] Ille novus homo dicebatur, cujus majores ampliſſimis uſi non eſſent honoribus: qui primus virtute ſua Majoribus prælucebat.

d *Comitiis.*] Comitia, conventus erant populi ad creandos magiſtratus, leges ferendas, &c.

e *Fæſulas.*] Fæſulæ, urbs Tuſciæ verſus Appenninum, juxta Florentiam.

f *Conflaverant.*] Id eſt, *quæ ſe alieno ære obſtrinxerant.* Gall. *Qui s' étoient endettés.*

per

per eas se Catilina credebat posse [1] servitia urbana solicitare, urbem [a] incendere, viros earum, vel adjungere sibi, vel interficere. sed in his erat Sempronia, quæ multa sæpe virilis audaciæ facinora commiserat. hæc mulier genere atque forma, præterea viro atque liberis satis fortunata fuit: literis Græcis & Latinis docta; psallere, saltare elegantius, quam necesse est probæ: multa alia, quæ instrumenta luxuriæ sunt, sed ei cariora semper omnia, quam decus, atque pudicitia fuit. pecuniæ, an famæ minus parceret, haud facile discerneres; lubidine sic accensa, ut sæpius peteret viros, quam peteretur. sed ea sæpe antehac [b] fidem prodiderat, [2] creditum abjuraverat, cædis conscia fuerat, luxuria atque inopia præceps abierat. verum ingenium ejus haud absurdum: posse versus facere: [c] jocum movere: sermone uti, vel [d] modesto, vel [e] molli, vel [f] procaci. prorsus multæ [g] facetiæ, multusq; lepos inerat. His rebus comparatis, Catilina nihilominus in proxumum annum consulatum petebat; sperans, si designatus foret, facile se ex voluntate Antonio usurum. neque interea quietus erat, sed omnibus modis insidias parabat Ciceroni. neq; illi tamen ad cavendum dolus, aut astutiæ deerant. namque à principio consulatus sui, multa per Fulviam pollicendo, effecerat, ut Q. Curius, de quo paulo ante memoravi, consilia Catilinæ sibi proderet. ad hoc, collegam suum Antonium [h] pactione provinciæ perpulerat, ne contra remp. sentiret: circum se præsidia amicorum, atque clientium occulte habebat. Postquam dies comitiorum venit; & Catilinæ neque petitio, neque insidiæ, quas consuli fecerat, prospere cessere; constituit bellum facere, & extrema omnia experiri; quoniam, quæ occulte tentaverat, aspera fœdaq; evenerant. Igitur C. Mallium Fæsulas, atque in eam partem [i] Etruriæ, Septimium quemdam [k] Camertem

Interpretatio.

[1] *Credebat se posse per eas multitudinem servorum urbanorum ad defectionem impellere.*

[2] *Pejerando, rem creditam negaverat.*

Notæ.

a *Incendere.*] Ut scilicet, per tumultum facilius esset, quos vellent interficere.

b *Fidem prodiderat.*] Id est, *promissis cum sacramento, non steterat; perfidam se præbuerat.*

c *Jocum.*] Gall. *Elle entendoit la raillerie.*

d *Modesto.*] Gall. *Le sérieux.*

e *Molli.*] *Le galant.*

f *Procaci.*] *Le langage qui êt trop libre; qui n'êt bon qu'à des effrontées.*

g *Facetiæ.*] Id est, *urbanitas, & gratia, decus & exculta elegantia.* Forte non male vertas Gallice, *Enjouëment.*

h *Pactione.*] Ciceroni Macedonia cum obtingeret, quæ optima erat provincia ex commercio & mercibus orientis, eam ille Antonio concessit, ut obsequio ipsum mitigaret, atque impediret, ne contra rempublicam machinaretur.

i *Etruriæ.*] Italiæ regio non longe a Latio, ad occasum. Hodie *Toscane.*

k *Camertem.*] *Ex oppido Umbriæ Camerta, Camerino oriundum.*

in [a] agrum Picenum, C. Julium in [b] Apuliam dimisit, præterea alium alio, quem ubique opportunum sibi fore credebat. interea Romæ multa simul moliri: consuli insidias tendere: parare incendia: opportuna loca armatis hominibus obsidere: ipse cum [1] telo esse, item alios jubere, hortari, uti semper intenti, paratique essent: dies, noctesque festinare: vigilare, neque [c] insomniis, neque labore fatigari. [d] postremo, ubi multa agitanti nihil procedit, rursus [d] intempesta nocte conjurationis principes convocat per M. Portium Læcam. ibique multa de ignavia eorum questus, docet se præmisisse Mallium ad eam multitudinem, quam ad capiunda arma paraverat: item alios in alia loca opportuna, qui initium belli facerent; seque ad exercitum proficisci cupere, si prius Ciceronem oppressisset: eum suis consiliis multum officere. Igitur, perterritis ac dubitantibus cæteris, C. Cornelius, eques Romanus, operam suam pollicitus, & cum eo L. Vargunteius Senator, constituere [2] ea nocte paulo post, cum armatis hominibus, sicuti salutatum, introire ad Ciceronem, & de improviso domi suæ imparatum confodere. Curius, ubi intelligit, quantum periculum consuli impendeat, propere per Fulviam Ciceroni dolum qui parabatur, enunciat. ita illi [e] janua prohibiti, tantum facinus frustra susceperant. Interea Mallius in Etruria plebem solicitare, egestate simul, ac [f] dolore injuriæ, novarum rerum cupidam: quod Sullæ dominatione, agros, bonaque omnia amiserat; præterea, latrones cujusque generis, quorum in ea regione magna copia erat. nonnullos ex Sullanis [g] colonis, quibus lubido atque luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerant. Ea cum Ciceroni nunciarentur, [h] ancipiti malo permotus, quod neque urbem ab insidiis privato consilio longius tueri poterat, neque exercitus Mallii quantus, aut quo consilio foret, [i] satis compertum

Interpretatio.

[1] *Ipse cum gladio in publicum prodibat.*

[2] *Constituerunt introire ad Ciceronem ea nocte, paulo post, sicuti salutatum iviſſent.*

Notæ.

a *Agrum Picenum.*] In media propemodum Italia, ad mare Adriaticum: hodie, *La marche d' Ancone.*

b *Apuliam.*] Ad mare Adriaticum jacet, in Italiæ ora extrema fere quæ vergit ad orientem.

c *Insomniis.*] Insomnia est, cum quis dormire non potest.

d *Intempesta.*] *Circa mediam noctem, cum tempus non est amplius operandi. Conticinio, concubio.*

e *Janua.*] Ciceronis scilicet.

f *Dolore.*] Quod sibi a Sylla bona erepta fuissent.

g *Colonis.*] Syllæ milites erant, quibus Hetruscorum agros diviserat, quod ii Marii partes sequuti essent.

h *Ancipiti.*] Id est, *quod ex utraque parte immunebat.*

i *Satis.*] Ex toto hoc negotio maximum certe erat periculum. Cum enim in senatu ipso plurimi essent, iique maxime potentes, qui conjurationi faverent, invidiosum erat homines accusare tanto favore subnixos, nisi pariter coarguerentur: deinde ipsis reipublicæ consilia manifestabantur.

habebat

habebat, rem ad ſenatum [a] refert, jam antea vulgi rumoribus exagitatam. Itaque, quod plerumque in atroci negotio ſolet, ſenatus decrevit, [b] darent operam conſules, ne quid reſpub. detrimenti caperet. ea poteſtas per ſenatum, more Romano, magiſtratui maxuma permittitur, exercitum parare, bellum gerere, coercere omnibus modis ſocios, atque cives: domi, militiæque imperium, atque judicium ſummum habere. aliter ſine populi juſſu, nullius earum rerum conſuli jus eſt. Poſt paucos dies, L. Senius Senator in ſenatu literas recitavit, quas Fæſulis allatas ſibi dicebat; in quibus ſcriptum erat, C. Mallium arma cepiſſe cum magna multitudine ante diem vi. Kal. Nov. Simul, [c] id quod in tali re ſolet, alii portenta atque prodigia nunciabant: alii, conventus fieri, arma portari, [d] Capuæ atque in Apulia [e] ſervile bellum moveri. Igitur [f] ſenati decreto, Q. [g] Marcius Rex Fæſulas; Q. [h] Metellus Creticus in Apuliam, circumque ea loca miſſi. hi utrique [i] ad urbem imperatores erant impediti, ne triumpharent, calumnia paucorum, quibus omnia honeſta, atque inhoneſta vendere mos erat. ſed prætores Q. Pompeius Rufus Capuam, Q. [k] Metellus Celer in agrum Picenum: hiſque [l] permiſſum, uti pro tempore, atque periculo exercitum compararent. ad hoc, ſi quis indicaſſet de conjuratione, quæ contra remp. facta erat, præmium, ſervo libertatem & [m] H. S. C. libero impunitatem ejus rei, H. S. CC. itemque

NOTÆ.

a *Refert.*] *Referre*, eſt *rem agitandam in ſenatu proponere.*

b *Darent operam.*] His verbis ſolemnibus, ſummum imperium, & quaſi dictatorium conſulibus deferebatur.

c *Id quod.*] Parentheſis eſt. Gall. *Comme c'êt la coûtume en de pareilles rencontres.*

d *Capuæ.*] Urbs fuit Campaniæ nobiliſſima, mari Tyrrheno adjacens: cujus illecebris & amœnitate uſque adeo captus Annibal, ut ipſius domitrix dicta fuerit.

e *Servile.*] Id eſt, *quod per ſervos geretur.* Gall. *Qu' on tâchoit d'y faire ſoûlever les eſclaves.*

f *Senati.*] Pro *ſenatus*; ita olim.

g *Marcius.*] Marciorum familia ab Anco Marcio quarto Romanorum rege deducitur. Hic conſul fuit cum L. Metello, quo mortuo, & eo qui in ejus locum ſuffectus erat, ſolus Marcius conſulatum geſſit.

h *Metellus.*] Cognomen habuit à devicta Creta poſt conſulatum.

i *Ad urbem.*] Quia ante triumphum urbem intrare non erat licitum.

k *Metellus Celer.*] Hic beneficio Ciceronis, Galliam ipſi deſtinatam, ſed in concione depoſitam, adminiſtravit: conſul fuit poſtea cum Afranio.

l *Permiſſum.*] Imo & imperatum.

m *H. S.*] Seſtertium denotat hæc figura, cujus ſi accuratiorem cognitionem habere voles, opus erit adire eos qui de ære tractarunt, Budæum, puta, Hottomannum, alioſque: neque enim quæcunque ab aliis bene ſcripta ſunt opus eſt huc tranſcribere. Interim, ne omnino vacuus diſcedas, quantum ſatis erit, dicemus ad hujus loci intelligentiam. Seſtertius, uti quidem plurimis ex locis colligere videor, nummus fuit primo æreus, valore duorum aſſium cum ſemiſſe, qui poſtea ex argento conflatus quinq; æſtimatus fuit: atque utrumq; ſi ad monetæ noſtræ Gallicæ rationem exigas, prior decem Turonenſibus denariolis, paulo pluris, vel ſecundum alios quatuordecim; poſterior duplo valebit. Verum difficultas in eo non eſt, cum ubique proſtent Tabulæ pro monetarum æſtimatione. Numerandi ratio hac in parte obſcuritatem

decrevere, uti [a] familiæ gladiatoriæ Capuam, & in cætera municipia distribuerentur pro cujusque [b] opibus; Romæ per totam urbem vigiliæ haberentur, eisque [c] minores magistratus præessent. Quibus rebus permota civitas, atque immutata facies urbis erat: ex summa lætitia, atq; [d] lascivia, quæ diuturna quies pepererat, repente omnis tristitia invasit. festinare, trepidare, neque loco, neque homini cuiquam satis credere: neque bellum gerere, neque pacem habere: suo quisque metu pericula metiri. ad hoc, mulieres, quibus [e] pro reip. magnitudine belli timor insolitus incesserat, afflictare sese; manus supplices ad cœlum tendere; miserari parvos liberos; rogitare; omnia pavere; superbia atque deliciis omissis, sibi patriæq; diffidere. At Catilinæ crudelis animus eadem illa

INTERPRETATIO.

[e] *Propter reipublicæ magnitudinem.*

NOTÆ.

attulit, quam tamen ex pauculis sequentibus lineis intelliges. Quando numerus intra mille continetur, nulla est prorsus difficultas; rotunde & absque ulla præcisione Romani, sicut & alii, numerant: sed numerus quando mille nummos seu sestertios excedit, sæpe detruncatus est; ita ut mille pro singulis sint intelligendi. Cum summa eo quo dixi modo amplius quam mille complectebatur, tum per Genitivum pluralem *sestertiûm* illam exprimebant; adeo ut *sestertiûm*, & mille sestertii sint res una & eadem. Unde factum, ut poetæ, ex genitivo illo plurali, nomen genere neutro effecerint, quo tamen nisi in numero plurali non utuntur; atque ita illis singula sestertia pro mille veneunt sestertiis illis parvis à masculino sestertius, quo solo oratores utuntur. Si vero summa esset minimum decies centenorum millium, tum adverbiis decies, vicies, centies, &c. utebantur, quæ adverbia centena millia faciebant, quamvis ea non exprimerentur. Jam res satis clara est, interim nodus unus restat explanandus; sciendum enim, an hoc Sallustii loco centum sestertii, an centum sestertiûm seu sestertiorum intelligantur. Hic vero opus est conjectura & judicio. Dico itaque, primo, ab aliis prolixe probatum esse hanc figuram H. S. pro minoribus sestertiis, in masculino genere positam esse, quatenus nullus numerus, nisi qui expressus est intelligitur; deinde venire etiam eandem figuram pro *sestertium*, vel *sestertia* poetarum. Hoc posito, nihil facilius est quam videre, ineptum fore, si senatus, in re quæ salutem publicam respiciebat, centum sestertios, vilissimam pecuniam, decrevisset. Ergo figura hæc HS. C. centum, hoc in loco, facit sestertiûm, vel, si cum poetis loqui ames, centum sestertia, id est, centena millia nummorum, seu sestertiorum: quæ ad nostram monetam, si per summam integram & solidam referas; quingentos efficient aureos dupliones; *Cinq cens pistoles.*

a *Familiæ.*] Qui gladiatores apud unum lanistam sese exercebant, discebant, aut serviebant, ii familia dicebantur.

b *Opibus.*] Sæpe gladiatores à privatis empti, ad tumultum & cædem: ipsi aliquando bella & quidem gravia excitaverunt: adeoque minime mirum si suspecti essent; ex urbe deducerentur; atque pro ratione virium, in municipia distribuerentur.

c *Minores,*] Quæstores, puta, ædiles minores, triumviri capitales, &c.

d *Lascivia.*] Non hic posita pro incontinentia, seu obscœna libidine; sed tantum pro ludibunda, exultante, & profusa lætitia.

movebat,

movebat, tametsi præsidia parabantur, & ipse lege [a] Plautia interrogatus erat ab L. [b] Paulo: postremo, dissimulandi causa, & quasi sui expurgandi, sicuti [c] jurgio lacessitus foret, in senatum venit. Tum M. Tullius consul, sive [d] præsentiam ejus timens, sive ira commotus, orationem habuit luculentam atque utilem reipubl. quam postea scriptam edidit. Sed ubi ille assedit, Catilina, ut erat paratus ad dissimulanda omnia, demisso vultu, voce supplici, postulare à patribus, ne quid de se temere crederent: [i] ea familia ortum, ita ab adolescentia vitam instituisse, ut omnia [e] bona in spe haberet: ne existumarent, sibi patricio homini, cujus ipsius, atque majorum plurima beneficia in plebem R. essent, perdita republ. opus esse; cum eam [f] servaret M. Tullius, [g] inquilinus civis urbis Romæ. ad hoc, maledicta alia cum adderet; obstrepere omnes; hostem, atque parricidam vocare. tum ille furibundus: *Quoniam quidem circumventus*, inquit, *ab inimicis præceps agor, incendium* [h] *meum ruina exstinguam.* Dein se ex curia domum proripuit. ibi multa secum ipse volvens, quod neque insidiæ consuli procedebant, & ab incendio intelligebat urbem vigiliis munitam, optumum factu credens exercitum augere, ac prius, quam legiones scriberentur, multa ante capere, quæ bello usui forent, nocte intempesta cum paucis in Malliana castra profectus est. sed Cethego, atque Lentulo, cæterisque, quorum cognoverat promptam audaciam, mandat,

INTERPRETATIO.

[i] Pergit dicere, *se esse ortum ea familia, ita instituisse vitam ab adolescentia, ut non, nisi bonam spem, de se præberet.*

NOTÆ.

a *Plautia.*] Eam tulit Plautius tribunus plebis, adjuvantibus Catulo & Lepido, anno ante conjurationem Catilinæ 15. ut quæreretur in eos qui quovis modo senatui, magistratibus, imo & privatis hominibus, insidias, aut vim fecissent.

b *Paulo.*] Is postea Consul fuit.

c *Jurgio.*] *Comme si on luy eût fait une querelle mal à propos.*

d *Præsentiam.*] Timebat ne forte, cum Catilina ausus esset in senatum venire, minus crederent senatores quæ ipse de conjuratione indicaverat.

e *Bona in spe.*] *Qu'on ne pouvoit avoir que des esperances avantageuses de luy.*

f *Servaret.*] Id est, *servare studeret, aut servandam simularet.* Neque vero Catilinæ mens est dicere, servata opus esse republica, aut se ejus ruinam quæsiisse.

g *Inquilinus.*] Peregrinus, Arpino oriundus.

h *Meum.*] Id est, *quod in me excitatum est.* Metaphora sumpta ab incendiis, quæ, ut ne in dissita ædificia grassentur, ruina intermediorum impediri solent. Intendit Catilina se pestem reipublicæ, aut saltem inimicis importaturum, potius quam periturum. Cæterum auctoritate Ciceronis contendunt, non istud in senatu à Catilina dictum fuisse; sed eum Catoni ante comitia consularia judicium minitanti, respondisse volunt, si quod esset in fortunas suas incendium excitatum, id se non aqua, sed ruina restincturum.

quibus

quibus rebus posſent, opes factionis confirment, insidias consuli maturent; cædem, incendia, aliaque belli facinora parent: sese propediem cum magno exercitu ad urbem accessurum. Dum hæc Romæ geruntur, C. Mallius ex suo [1] numero legatos ad Q. Marcium Regem mittit, cum mandatis hujusmodi:

DEOS, hominesque testamur, imperator, nos arma neque contra patriam cepisse, neque [2] *quo periculum aliis faceremus, sed uti corpora nostra ab injuria tuta forent: qui miseri, egentes,* [a] *violentia atque crudelitate fœneratorum, plerique patria, sed omnes fama, atque fortunis expertes sumus: neque cuiquam nostrum licuit, more majorum,* [a] *lege uti, neque, amisso patrimonio,* [b] *corpus liberum habere: tanta sævitia fœneratorum, atque prætoris fuit. sæpe majores vestrum miseriti plebis R. decretis suis inopiæ ejus* [c] *opitulati sunt: ac novissime, memoria vestra, propter magnitudinem æris alieni, volentibus omnibus bonis, argentum* [d] *ære solu-*

INTERPRETATIO.

1 *Mallius mittit quosdam ex suis militibus legatos ad Q. Marcium Regem*

2 *Neque ut alios in discrimen adduceremus.*

NOTÆ.

a *Lege.*] Papiria, aut quavis alia, quæ civibus adversus fœneratores consuleret; ne illi in debitores sævirent, eos ligarent, aut alio modo vexarent.

b *Corpus liberum*] Lex fuit duodecim Tabularum atrocissima contra perfidiam debitorum, qua, non tantum illi vinciri, sed etiam in partes secari, ab iis quibus adjudicati essent, licitum erat. Illam eo fine paraverant, ut ne, perfidia debitorum, subsidium pecuniæ mutuatitiæ, quo communis hominum vita indiget, inopiæ temporariæ adimeretur. Quoniam vero sævitia ista pœnæ non quita est contemni, quemquam dissectum esse antiquitus, Gellius testatur, se nec legisse, nec audivisse: hinc factum ut situ & senio, tum etiam legibus subsequentibus, de ista acerbitate detractum fuerit. Ligari corpus debitorum non pariter in desuetudinem abit: nam pro moribus & temporibus reipublicæ, plebem hac de re conquestam esse, cum ex aliis locis, tum ex hac Mallii epistola omnino conspicimus.

c *Opitulati sunt.*] Fœnus cum pro libitu non semel auctum fuisset, aliquando etiam tribunitia rogatione diminutum est adeo, ut non tantum ex unciario, quod cautum fuerat duodecim tabulis, semunciarium, in singulos menses, factum sit, sed omnino lege L. Genutii Tribuni plebis sublatum.

d *Ære.*] Hic per æs nonnulli æs commune, seu ærarium intelligunt; atque arbitrantur ex publicis pecuniis expedita fuisse nomina hominum privatorum; quod ut firment, aliquid simile ex Livio, multo ante tamen actum, proferunt. At certe, cum de ista nostra solutione nullum vestigium, quod quidem sciam, aut ab illis indicetur, uspiam appareat; non modo de re ipsa dubius hæreo, sed utut maxime vera esset, eam Mallii verbis significari non equidem arbitratus fuero. Potius est ut credam, hoc in loco, quamvis obscure, illud indicari tamen quod præstitit Valerius Flaccus in Marii locum suffectus, qui, ut refert Paterculus lib. 2. turpissimæ legis autor fuit, qua creditoribus quadrantem solvi jussit. Si enim verum est, uti quidem libentissime credo, quod alicubi testatur Lambinus in commentariis ad Horatium, se settertium

tum eſt. ſæpe ipſa plebes, aut dominandi ſtudio permota, aut ſuperbia magiſtratuum armata, [a] *a patribus ſeceſſit. at nos non imperium, neque divitias petimus, quarum rerum cauſa, bella, atque certamina omnia inter mortalis ſunt; ſed libertatem, quam nemo* [b] *bonus, niſi cum anima ſimul, amittit. Te, atque ſenatum obteſtamur,* [c] *conſulatis miſeris civibus; legis præſidium, quod iniquitas prætoris eripuit, reſtituatis, neve nobis eam neceſſitudinem imponatis, ut quæramus, quonam modo, maxume ulti ſanguinem noſtrum, pereamus.*

Ad hæc, Q. Marcius reſpondit, ſi quid ab ſenatu petere vellent, ab armis diſcedant, Romam ſupplices proficiſcantur: [1] ea miſericordia atque manſuetudine ſenatum, populumque Romanum ſemper fuiſſe, ut nemo unquam ab eo fruſtra auxilium petiverit. At Catilina [d] ex itinere pleriſque [e] conſularibus, præterea optumo cuique literas mittit: ſe falſis [2] criminibus circumventum, quoniam factioni inimicorum reſiſtere nequiverit, fortunæ cedere, [f] Maſſiliam in exilium proficiſci; non [3] quo ſibi tanti ſceleris conſcius eſſet; ſed uti reſp. quieta foret; neve ex ſua contentione ſeditio oriretur. Ab his longe diverſas literas Q. Catulus in ſenatu recitavit; quas ſibi [g] nomine Catilinæ redditas dicebat. earum [h] exemplum infra ſcriptum eſt.

INTERPRETATIO.

[1] Dicit, *ſenatui & populo Romano talem miſericordiam atque manſuetudinem ſemper fuiſſe, ut, &c.*

[2] Dicit *ſe circumventum falſis criminibus & accuſationibus, cedere fortunæ.*

[3] *Non ideo quod ſibi conſcius eſſet tanti ſceleris.*

NOTÆ.

um vidiſſe argenteum V ſignatum, id eſt, ut ille exponit, valore quinque aſſium, nullus dubito quin ad illud reſpexerit Mallius, cum as qui æreus eſt, ne quidem quartam partem faciat ſeſtertii, qui argenteus fuit: idque tam egregie ad ejus copum pertineat. Atque ita tempora optime convenient; & vere dixerit Mallius *memoria veſtra*, cum antea viderimus ſuperſtites Syllanos milites, Valerium in Marii locum ſubrogatum, nec quemquam lateat Syllam & Marium coævos fuiſſe.

a *A patribus.*] A ſenatu & potentioribus; quod quidem ter aut quater factum fuiſſe legimus, ſeu libertatem, ſeu pudicitiam, ſeu natalium dignitatem, ſeu honorum decora & inſignia populus vindicaverit; ut loquitur Florus.

b *Bonus.*] Id eſt, *cordatus.*

c *Conſulatis.*] Id eſt, *eorum rationem habeatis, ipſis proſpiciatis, & ruinam avertatis.*

d *Ex itinere.*] Poſtquam Roma diſceſſerat; ex locis ubi commorabatur.

e *Conſularibus.*] Illis qui conſulatum geſſerant ideo ſcripſit Catilina, quod major eorum in ſenatu auctoritas eſſet, primique ſententiam ſuam dicerent.

f *Maſſiliam.*] Urbs eſt Galliæ Narbonenſis maritima, quæ & antiquiſſima; a profugis ex Ionia Phocenſibus condita. Hodie *Marſeille.*

g *Nomine.*] Gall. *De la part.*

h *Exemplum.*] Gall. *La copie.* Atque ipſius Catilinæ propria eſſe verba arbitror, cujus ut mens, ita ſtylus perplexus eſt.

L. Ca-

L. Catilina Q. Catulo S. [a] *Egregia tua fides, re cognita,* [b] *grata mihi;* [c] *magnis in meis periculis,* [d] *fiduciam commendationi* [e] *mea tribuit.* [f] *quamobrem defensionem in* [g] *consilio novo* [h] *non statui parare satisfactionem ex nulla conscientia de culpa proponere decrevi:* [i] *quæ me dius* [k] *fidius licet vera mecum recognoscas. Injuriis, contumeliisque concitatus, quod, fructu laboris industriæque meæ privatus,* [l] *statum dignitatis non obtinebam, publicam miserorum causam pro mea consuetu-*

NOTÆ.

a *Egregia.*] Id est, *excellens, cuique vix similis reperiatur.*

b *Grata.*] Id est, *jucunda*; sed istud ita intelligendum est, ut grati animi testificationem involvat. Gall. diceremus, *Dont je vous suis obligé.*

c *Magnis.*] Catuli enim gratia fultus maxime, cum incesti cum Fabia virgine Vestali accusatus esset, judicium effugit.

d *Fiduciam.*] Id est, *facit ut confidam, tibi commendans meas fortunas.*

e *Meæ.*] Id est, *qua ego fortunas meas tibi committo.*

f *Quamobrem.*] Locum maxime difficilem nobis fecit mens Catilinæ scelerata & perturbata, cui insuper tenebras offuderunt variæ eodem congestæ commentationes. Quidam istud *quamobrem* ad præcedentia, alii ad sequentia referunt, idque totum diverse connectunt; prolixus essem, si omnia conarer excutere; adeoque id tantum proferam, quod magis probatum fuerit. Castilioneus ita exponit, *Decrevi proponere satisfactionem ex nulla conscientia de culpa, quamobrem non statui parare defensionem in novo consilio. Id est, decrevi purgare me apud te, cum nullius mihi delicti conscius sim, cur Romæ causam non dixerim, meque defenderim ab inimicorum calumniis.* Agnosco equidem hanc expositionem non multum ab ipsis autoris verbis recedere; at certe vereor ejus ut mentem satis assequatur. Itaque pauculis rem, ut videtur, expedio: *Ob eam rem, & quia tibi confidendum esse experientia didici, ego discessi, nec statui me defendere in senatu denuo convocato. Non enim decrevi me expurgare, aut satisfactionem proponere, cum nullius culpæ sim mihi conscius; atque ita esse facile cognosces, si mecum statum & rationes meas velis perlustrare.* Pergit porro Catilina, atque sigillatim ostendere conatur, illud sibi minime vitio vertendum esse, quod à senatu maxime reprehendebatur. Dicet forte aliquis, me particulam negantem ex longinquo in meam explicationem retraxisse; aliquid etiam addidisse: quivis quidlibet objiciet. Unum omnibus respondeo, quorsum iret, aut quid ageret, quem conscientia & lictores insectarentur Catilinam nesciviſſe, adeoque opus esse gradus ipsius firmare, quodque minus exposuit, apertius declarare.

g *Consilio.*] Nonnulli per *consilium novum* ipsam conjurationem intelligunt, quam vocaverit novum consilium, cum antea omnia alia simulasset. Malim accipi de senatu.

h *Non statui.*] *Imo contra libere fateri, quod & acriter persequar, quamquam id mihi crimini vertant, me scilicet, causam miserorum suscepisse.*

i *Quæ.*] Me scilicet nullius culpæ esse conscium.

k *Fidius.*] Arbitratur ex Festo doctissimus Vossius *Me-dius-fidius* juramentum esse per Herculem Jovis filium; ita ut *dius* positum sit pro Græco Διος, quod *Jovis* significat; & *fidius* pro *filius* mutato L in D, more antiquo; *Me* vero pro Græco μα, quod est adverbium jurandi. Confirmat eam sententiam ex Varrone & Tertulliano, qui Diumfidium, Græcis Herculem esse dicunt. Alii alia, quibus non assentior.

l *Statum.*] Id est, *ex eo gradu dignitatis, ad quem mea virtute assurrexeram, dejiciebar.* Equidem, cum ille tanta familia, & tantis animis esset, post Præturam, non abs re, si bonus fuisset, ad Consulatum aspirasset.

dine

dine ſuſcepi: non quin [a] *æs alienum* [b] *meis nominibus ex poſſeſſionibus ſolvere poſſem: cum &* [c] *aliis nominibus liberalitas Aureliæ Oreſtillæ, ſuis, filiæque copiis perſolveret: ſed, quod non dignos homines honore honeſtatos videbam, meque falſa ſuſpicione* [d] *alienatum eſſe ſentiebam:* [e] *hoc nomine ſatis honeſtas pro meo* [f] *caſu ſpes reliquæ dignitatis conſervandæ ſum ſecutus. Plura cum ſcribere vellem, nunciatum eſt mihi vim parari. nunc Oreſtillam tibi commendo, tuæque fidei trado. eam ab injuria defendas, per liberos tuos rogatus. Haveto.*

Sed ipſe, paucos dies commoratus apud C. Flaminium in agro [g] Reatino, dum vicinitatem antea ſolicitatam armis exornat, cum faſcibus, atque aliis imperii inſignibus in caſtra ad Mallium contendit. Hæc ubi Romæ comperta ſunt; ſenatus Catilinam, & Mallium hoſtes judicat, cæteræ multitudini diem ſtatuit, ante quam liceret [l] ſine fraude ab armis diſcedere, [h] præter rerum [i] capitalium condemnatis. præterea, decernit, uti conſules [k] delectum habeant, Antonius cum exercitu Catilinam perſequi maturet, Cicero urbi præſidio ſit. Ea tempeſtate mihi imperium populi R. multo maxume [l] miſerabile viſum eſt: cui cum ad occaſum ab ortu ſolis [m] omnia domita armis parerent, domi otium, atque divitiæ, quæ [n] prima mortales putant, affluerent; fuere tamen cives, qui ſeque, remque publicam obſtinatis animis perditum

INTERPRETATIO.

[l] *Præſcribit diem cæteræ multitudini, ante quam liceret impune diſcedere ab armis.*

NOTÆ.

a *Æs alienum.*] *Pecuniam mutuo ſumptam.* Hinc vero ſatis conſtat, arma movendi unum & eundem Conjuratis fuiſſe prætextum; violentiam nempe fœneratorum.

b *Meis nominibus.*] *En mon nom; ſous mon propre ſeing.*

c *Aliis nominibus.*] Intelligo de pecunia ſumpta à Catilina, prædibus & ſponſoribus amicis; illud enim ab ipſo factum fuiſſe ſupra vidimus: atque ita ſumendum eſſe non difficile eſſet oſtendere, ſi tanti haberetur.

d *Alienatum.*] *Rejectum.* Gall. *Diſgracié, rendu ſuſpect.*

e *Hoc nomine,*] Id eſt, *Ea cauſa; præſertim vero quod me ſuſpicione falſa alienatum ſentio, poſtquam Cicero atroci criminatione innocentiam meam ad ſenatum divexavit.*

f *Pro meo caſu.*] Id eſt, *pro eo ſtatu in quo ego ſum.* Gall. *Vû l'etat où je me trouve.*

g *Reatino.*] Reate urbs fuit in Sabinis, Roma prorſus ad ſeptentrionem. *Rieti* vocatur in novis tabulis geographicis.

h *Præter.*] Adverbium eſt. Gall. *Excepté.*

i *Capitalium.*] Id eſt, *rerum aut criminum, quæ capitis pœnam arceſſunt, vel morte multantur.*

k *Delectum.*] Id eſt, *milites deligerent, & ad militiam conſcriberent.* Gall. *Qu'ils levaſſent des troupes.*

l *Miſerabile.*] Id eſt, *miſeratione dignum.* Gall. Non dicas, *miſerable*, ſed *digne de compaſſion.*

m *Omnia.*] Hyperbole eſt, eo, quo volunt autores, ſenſu intelligenda; ut ſcilicet, quaſcumque terras Romani cognoſcerent, eæ ipſorum ſubirent aut venerarentur imperium.

n *Prima.*] Id eſt, *præcipua & excellentiſſima.*

irent.

irent. namque, [a] duobus ſenati decretis, ex tanta multitudine, neque præmio inductus conjurationem patefecerat, neque ex caſtris Catilinæ quiſquam omnium diſceſſerat. tanta vis morbi, atque uti tabes pleroſque civium animos invaſerat. neque ſolum illis [b] aliena mens erat, qui conſcii conjurationis fuerant, ſed omnino cuncta plebes, novarum rerum ſtudio, Catilinæ incepta probabat. id adeo more ſuo videbatur facere. nam ſemper in civitate, quibus opes nullæ ſunt, [c] bonis invidet, malos extollunt; vetera odere, nova exoptant; odio ſuarum rerum mutari omnia ſtudent; [1] turba, atque ſeditionibus [d] ſine cura aluntur quoniam egeſtas facile habetur ſine damno. Sed urbana plebes ea vero [e] præceps ierat multis de cauſis. Primum omnium, qui ubique probro atque petulantia maxume præſtabant; item alii, [f] per dedecora, patrimoniis amiſſis; poſtremo omnes, quos flagitium, aut facinus domo expulerat, hi Romam, ſicuti in [g] ſentinam, confluxerant. dein multi memores Sullanæ victoriæ, quod ex [h] gregariis militibus alios ſenatores videbant, alios ita divites, ut regio victu, atque cultu ætatem agerent, ſibi quiſque, ſi in armis foret, ex victoria talia ſperabat. præterea juventus, quæ in agris [2] manuum mercede inopiam toleraverat, [i] privatis atque [k] publicis largitionibus excita, urbanum otium [l] ingrato labore prætulerat. eos, atque alios [m] omnis malum publicum alebat. quo minus mirandum eſt, homines egentis, malis moribus, maxuma ſpe-

INTERPRETATIO.

[1] *Aluntur ſine cura inter turbas & ſeditiones.*

[2] *Quæ toleraverat inopiam fructu laboris ſui.*

NOTÆ.

a *Duobus*] Prius vidimus, ubi agitur de ſeſtertiis, poſterius vero, ubi dies ſtatuitur ante quam ſine fraude liceret ab armis diſcedere.

b *Aliena.*] *Averſa à bono reipublicæ; alienata.*

c *Bonis.*] *Iis qui in republica potentes ſunt & florentes.*

d *Sine cura.*] Rerum ſuarum ſcilicet, quia nihil poſſident: deinde etiam de iis minus ſoliciti quæ in uſum quotidianum requiruntur; cum hinc inde quælibet, per turbam, rapiant.

e *Præceps.*] *Cæco impetu ad Catilinam defecerat, & ipſius incœptis favebat.*

f *Per dedecora.*] Id eſt, *flagitioſe.*. Jam ſæpius vidimus Salluſtium adverbiis non ita libenter uti, ſed ea per præpoſitionem & ſubſtantivum exprimere ſolitum eſſe.

g *Sentinam.*] Proprie eſt *ſentina* pars navis infima, in quam ſordes omnes defluunt. Hic metaphorice ſumitur pro improborum receptaculo.

s *Gregariis.*] Id eſt, *infimis, quorum laus nulla eſt.*

i *Privatis.*] *Quæ à privatis hominibus fiebant, ut populi gratiam aucuparentur, & ejus ſuffragia demererentur.*

k *Publicis.*] Frumenta enim in populum publice diſtribuebantur: deinde, donationes publice in ludis a quibuſdam magiſtratibus fiebant.

l *Ingrato.*] Id eſt, *ex quo quantum illi vellent non capiebant.*

m *Omnis.*] Ejuſdem generis; ſupple, quos appellare nihil attinet.

reipub. juxta ac sibi [a] consuluisse. præterea quorum, victoria Sullæ, parentes proscripti, bona erepta, jus libertatis [b] imminutum erat, haud [c] alio animo belli eventum exspectabant. ad hoc, quicumque aliarum, atque senatus partium erant, conturbari rempublic. [d] quam minus valere ipsi, malebant, id adeo [e] malum [f] multos post annos in civitatem reverterat. Nam postquam Cn. Pompeio, & M. Crasso Coss. tribunitia potestas [g] restituta est; homines adolescentes, [h] summam potestatem nacti, quibus ætas, animusque ferox erat, cœpere, senatum criminando, plebem exagitare; dein largiundo, atque pollicitando magis incendere; ita ipsi clari, potentesque fieri. contra eos summa ope nitebatur pleraque nobilitas; [i] senatus sub specie, pro sua magnitudine. Eamque uti paucis verum absolvam, [k] per illa tempora quicumque rempublic. agitavere, honestis [k] nominibus, alii, sicuti jura populi defendent, pars, quo senatus auctoritas maxuma foret, bonum publicum simulantes, pro sua quisque potentia certabant: neque illis modestia, neque modus contentionis erat: utrique victoriam crudeliter exercebant. Sed, postquam Cn. Pompeius ad bellum [l] maritimum, atque [m] Mithridaticum missus est; plebis opes imminutæ; paucorum potentia crevit. Ii magistratus, provincias, aliaque omnia tenere: ipsi [n] innoxii, florentes,

INTERPRETATIO.

[a] *Quicumque turbaverunt rempublicam illis temporibus, eam* turbaverunt *honesto prætextu.*

NOTÆ.

a *Consuluisse.*] Id est, *non majorem reipublicæ, quam suarum rerum curam habuisse*: vel, *reipublicæ commodum suumque idem fecisse.* Gall. *Ne prenoient pas d' autres mesures pour la republique que pour eux. Confondoient l' interêt du public avec le leur.*

b *Imminutum.*] Sylla enim proscriptorum liberis jus petendorum honorum eripuit.

c *Alio.*] Id est, *adepta victoria se quoque quosvis spoliaturos sperabant.*

d *Quam minus.*] *Que de perdre la moindre chose de leur credit.*

e *Malum.*] Dissensiones intellige, quæ senatui cum populo intercedebant.

f *Multos.*] Tribunitiam potestatem Sylla ante aliquot annos ita disjecerat, ut Tribunis solum & nudum jus intercedendi reliquisset.

g *Restituta.*] Ab ipso Pompeio, ut populi gratiam promereretur; cujus facti mox ipsum pœnituit.

h *Summam.*] A prima institutione summa non fuit, quamvis sacrosancta dicta potestas Tribunitia: verum eo usque progressa, & limites transgressa est, ut convocare senatum, dimittere a bali is convocatum, Tribuni aliquando ausi sint.

i *Senatus.*] Id est, *cum pro senatus dignitate se certare simularent, pro sua quisque gloria nitebantur.*

k *Nominibus.*] Sic solent homines; vel, quod mali faciunt, occultum habent; vel, palam si audent, virtutis specie & nomine obtrudunt: adeoque per fraudem pleraque conantur & exequuntur.

l *Maritimum.*] Adversus Cilices, qui etiam à Mithridate sustentabantur. Hoc bellum Piraticum vocatur in Flori titulis.

m *Mithridaticum.*] Mithridates rex fuit Ponti, in Asia, qui longum & grave bellum adversus Romanos sustentavit.

n *Innoxii.*] Passive, quibus nemo nocere audebat: nam *innoxius* active etiam dicitur pro eo qui nemini nocet.

sine

ſine metu ætatem agere, cæteroſque [a] judiciis terrere, [b] quo plebem in magiſtratu placidius tractarent. Sed ubi primum [c] dubiis rebus novandis ſpes oblata eſt, vetus [d] certamen animos eorum arrexit, quod in [e] primo prælio Catilina ſuperior, aut æqua manu diſceſſiſſet; profecto magna clades, atque calamitas rempubl. oppreſſiſſet; neque illis, qui victoriam adepti forent, diutius ea uti licuiſſet; quin defeſſis & exſanguibus, [f] qui plus poſſet, imperium atque libertatem extorqueret. Fuere [g] tamen extra conjurationem complures, qui ad Catilinam initio profecti ſunt. in his erat Fulvius, ſenatoris filius; quem retractum ex itinere parens necari [h] juſſit. iiſdem temporibus Romæ Lentulus, ſicuti Catilina præceperat, quoſcumque moribus, aut [i] fortuna novis rebus idoneos credebat, aut per ſe, aut per alios, ſolicitabat; neque ſolum cives, ſed cujuſcumque modi genus hominum, quod modo uſui bello foret. Igitur P. Umbreno cuidam negotium dat, uti legatos [k] Allobrogum [l] requirat; eoſque, ſi poſſit, impellat ad ſocietatem belli: exiſtumans, [m] publice, privatimque ære alieno oppreſſos, præterea quod natura gens Gallica bellicoſa eſſet, facile ad tale conſilium adduci poſſe. Umbrenus, quod in Gallia negotiatus erat, pleriſque principibus civitatum notus erat, atque eos noverat: itaque ſine mora, ubi primum legatos in foro conſpexit, percunctatus pauca de ſtatu civitatis, & quaſi dolens ejus [n] caſum, requirere cœpit, quem exitum tantis malis ſperarent. Poſtquam

NOTÆ.

a *Judiciis.*] *Condemnationibus aut certe earum periculo.*

b *Quo plebem.*] Locus obſcurus. Sic intelligo. Pauci, qui omnia ad libitum inflectebant, tribunos præſertim, judiciis & condemnationibus terrebant, ut ne illi plebem exagitarent, ſed eam placidam & obſequentem efficerent.

c *Dubiis.*] *Seditionibus*, quibus reſpublica in dubio & diſcrimine ponitur, quibuſque pro imperio ita certatur, ut penes quos futurum ſit, lateat.

d *Certamen.*] Quod patricios inter & plebem per tribunos intercedebat.

e *Primo.*] Cave hinc concludas ſæpius cum Catilina prælium commiſſum eſſe: ſemel enim & in perpetuum armis cum ipſo certatum eſt. Dicit tantum, maximum futurum periculum, ſi ſuperior, aut æqua manu diſceſſiſſet; quia ſcil. plurimi ad ipſum confugiſſent.

f *Qui plus poſſet.*] Tertius aliquis ex republica, Craſſus forte, Pompeius, Cæſar: niſi inſuper tantam fuiſſe peſtem Salluſtius arbitratus eſt, ut etiam per hanc conjurationem, exhauſta reſpublica, nudum regibus & exteris hoſtibus latus porrigeret.

g *Tamen.*] Tranſitio eſt.

h *Juſſit.*] Patria poteſtate, quæ antiquis temporibus maxima erat in filios, ut major eſſet quam in ſervos: tametſi poſtea de rigore tanto eo uſque detractum eſt, ut patres filios contumaces judici, qui fere ex eorum præſcripto pœnas infligeret, offerrent.

i *Fortuna.*] Adverſa ſcilicet & duriore.

k *Allobrogum.*] Populi erant lacus Lemanni accolæ & Rhodani. *Les Savoyards, les Dauphinois, & les Breſſans.*

l *Requirat.*] Id eſt, *quærat ſedulo, & ad belli ſocietatem adducat.* Gall. *Qu' il les cherchat ſoigneuſement, & qu' il tachat de les gagner.*

m *Publice.*] Propter tributa & vectigalia quæ Romanis victoribus perſolvebant.

n *Caſum.*] Quod ita ſcilicet, magiſtratuum avaritia opprimerentur. Gall. *Plaignant leur malheur.*

illos

illos videt queri de avaritia magiſtratuum, accuſare ſenatum, quod in eo auxilii nihil eſſet; miſeriis ſuis remedium mortem expectare: *At ego*, inquit, *vobis, ſi modo viri eſſe vultis, rationem oſtendam, qua tanta mala iſta effugiatis.* Hæc ubi dixit; Allobroges, in ſpem maxumam inducti, Umbrenum orare, uti ſui miſereretur: nihil tam aſperum, neque tam difficile eſſe, quod non cupidiſſime facturi eſſent, dum ea res civitatem ære alieno liberaret. Ille eos in domum D. Bruti perducit; quod foro propinqua erat, neque aliena conſilii, propter Semproniam, quum tum Brutus ab Roma aberat. Præterea Gabinium arceſſit, quo major auctoritas ſermoni ineſſet, eo præſente conjurationem aperit; nominat ſocios, præterea multos cujuſque generis [a] innoxios; quo legatis animus amplior eſſet: dein eos, pollicitos operam ſuam, domum dimittit. Sed Allobroges diu in incertum habuere, quidnam conſilii caperent. [b] altera parte erat æs alienum, ſtudium belli, magna merces in ſpe victoriæ: at in [c] altera [d] majores opes, tuta conſilia, pro incerta ſpe certa præmia. Hæc illis [e] volventibus, tandem vicit [e] fortuna reip. Itaque Q. Fabio Sangæ, cujus [f] patrocinio civitas plurimum utebatur, tum omnem, uti cognoverant, aperiunt. Cicero per Sangam conſilio cognito, legatis præcipit, ut ſtudium [g] conjurationis vehementer ſimulent; [g] cæteros adeant: bene polliceantur, dentque operam, ut eos quam maxume manifeſtos habeant. Iiſdem fere temporibus, in Gallia citeriore, atque ulteriore, item in agro Piceno, [i] Bruttio, Apulia, [k] motus erat. Namque illi, quos ante Catilina [l] dimiſerat, inconſulte, ac veluti per dementiam cuncta [m] ſimul agere: nocturnis conſiliis, ar-

INTERPRETATIO.

[e] *Cum hæc illi animo reputarent.*

[g] *Legatis præcipit ut maxime ſimulent ſe ad conjurationem propenſos eſſe.*

NOTÆ.

a *Innoxios.*] *Viros bonos, qui conjurationis conſcii non erant.* Atque ideo eos nominabant conjurati, ut in validiſſimas partes confugere ſe Allobroges crederent.

b *Altera.*] Si nimirum, a conjuratorum partibus ſtarent, credere enim erat ſe ære alieno, per eos victores, liberatum iri; &c.

c *Altera.*] Si Romanis fidem ſervarent.

d *Majores opes.*] In fide permanendum eſſe hæ rationes ſuadebant; Potentia maxima Reipublicæ, (neque enim plurimos videbant inter Conjuratos, qui multum valerent.) Tuta conſilia, &c.

e *Fortuna.*] *Urbis genius*, qui Romæ publice colebatur.

f *Patrocinio.*] Romæ habebant ſingulæ civitates ſuos Patronos, in quorum clientela eſſent; per quos etiam negotia ſua curarent.

g *Cæteros.*] Conjuratos ſcil.

h *Citeriore.*] Ea eſt quæ Italiæ proxima, Ulterior quæ trans Alpes.

i *Bruttio.*] Calabria eſt inferior, in Italiæ extremo angulo Orientali, ad meridiem.

k *Motus.*] Bellicus ſcil. *Des ſoulèvements.*

l *Dimiſerat.*] *In diverſas partes miſerat*, qui ſibi ſocios adjungerent.

m *Simul.*] Prudentibus, contra, omnia diviſa ſunt temporibus.

ſine metu ætatem agere, cæteroſque [a] judiciis terrere, [b] quo plebem in magiſtratu placidius tractarent. Sed ubi primum [c] dubiis rebus novandis ſpes oblata eſt, vetus [d] certamen animos eorum arrexit, quod in [e] primo prælio Catilina ſuperior, aut æqua manu diſceſſiſſet; profecto magna clades, atque calamitas rempubl. oppreſſiſſet; neque illis, qui victoriam adepti forent, diutius ea uti licuiſſet; quin defeſſis & exſanguibus, [f] qui plus poſſet, imperium atque libertatem extorqueret. Fuere [g] tamen extra conjurationem complures, qui ad Catilinam initio profecti ſunt. in his erat Fulvius, ſenatoris filius; quem retractum ex itinere parens necari [h] juſſit. iiſdem temporibus Romæ Lentulus, ſicuti Catilina præceperat, quoſcumque moribus, aut [i] fortuna novis rebus idoneos credebat, aut per ſe, aut per alios, ſolicitabat; neque ſolum cives, ſed cujuſcumque modi genus hominum, quod modo uſui bello foret. Igitur P. Umbreno cuidam negotium dat, uti legatos [k] Allobrogum [l] requirat; eoſque, ſi poſſit, impellat ad ſocietatem belli: exiſtumans, [m] publice, privatimque ære alieno oppreſſos, præterea quod natura gens Gallica bellicoſa eſſet, facile ad tale conſilium adduci poſſe. Umbrenus, quod in Gallia negotiatus erat, pleriſque principibus civitatum notus erat, atque eos noverat: itaque ſine mora, ubi primum legatos in foro conſpexit, percunctatus pauca de ſtatu civitatis, & quaſi dolens ejus [n] caſum, requirere cœpit, quem exitum tantis malis ſperarent. Poſtquam

NOTÆ.

a *Judiciis.*] *Condemnationibus aut certe earum periculo.*

b *Quo plebem.*] Locus obſcurus. Sic intelligo. Pauci, qui omnia ad libitum inflectebant, tribunos præſertim, judiciis & condemnationibus terrebant, ut ne illi plebem exagitarent, ſed eam placidam & obſequentem efficerent.

c *Dubiis.*] *Seditionibus*, quibus reſpublica in dubio & diſcrimine ponitur, quibuſque pro imperio ita certatur, ut penes quos futurum ſit, lateat.

d *Certamen.*] Quod patricios inter & plebem per tribunos intercedebat.

e *Primo.*] Cave hinc concludas ſæpius cum Catilina prælium commiſſum eſſe: ſemel enim & in perpetuum armis cum ipſo certatum eſt. Dicit tantum, maximum futurum periculum, ſi ſuperior, aut æqua manu diſceſſiſſet; quia ſcil. plurimi ad ipſum confugiſſent.

f *Qui plus poſſet.*] Tertius aliquis ex republica, Craſſus forte, Pompeius, Cæſar: niſi inſuper tantam fuiſſe peſtem Salluſtius arbitratus eſt, ut etiam per hanc conjurationem, exhauſta reſpublica, nudum regibus & exteris hoſtibus latus porrigeret.

g *Tamen.*] Tranſitio eſt.

h *Juſſit.*] Patria poteſtate, quæ antiquis temporibus maxima erat in filios, ut major eſſet quam in ſervos: tametſi poſtea de rigore tanto eo uſque detractum eſt, ut patres filios contumaces judici, qui fere ex eorum præſcripto pœnas infligeret, offerrent.

i *Fortuna.*] Adverſa ſcilicet & duriore.

k *Allobrogum.*] Populi erant lacus Lemanni accolæ & Rhodani. *Les Savoyards, les Dauphinois, & les Breſſans.*

l *Requirat.*] Id eſt, *quærat ſedulo, & ad belli ſocietatem adducat.* Gall. *Qu' il les cherchat ſoigneuſement, & qu' il tachat de les gagner.*

m *Publice.*] Propter tributa & vectigalia quæ Romanis victoribus perſolvebant.

n *Caſum.*] Quod ita ſcilicet, magiſtratuum avaritia opprimerentur. Gall. *Plaignant leur malheur.*

illos

illos videt queri de avaritia magiſtratuum, accuſare ſenatum, quod in eo auxilii nihil eſſet; miſeriis ſuis remedium mortem expectare: *At ego*, inquit, *vobis, ſi modo viri eſſe vultis, rationem oſtendam, qua tanta mala iſta effugiatis.* Hæc ubi dixit; Allobroges, in ſpem maxumam adducti, Umbrenum orare, uti ſui miſereretur: nihil tam aſperum, neque tam difficile eſſe, quod non cupidiſſime facturi eſſent, dum ea res civitatem ære alieno liberaret. Ille eos in domum D. Bruti perducit; quod foro propinqua erat, neque aliena conſilii, propter Semproniam. nam tum Brutus ab Roma aberat. Præterea Gabinium arceſſit, quo major auctoritas ſermoni ineſſet, eo præſente conjurationem aperit; nominat ſocios, præterea multos cujuſque generis [a] innoxios; quo legatis animus amplior eſſet: dein eos, pollicitos operam ſuam, domum dimittit. Sed Allobroges diu in incertum habuere, quidnam conſilii caperent. in [b] altera parte erat æs alienum, ſtudium belli, magna merces in ſpe victoriæ: at in [c] altera [d] majores opes, tuta conſilia, pro incerta ſpe certa præmia. Hæc illis [f] volventibus, tandem vicit [e] fortuna reip. Itaque Q. Fabio Sangæ, cujus [f] patrocinio civitas plurimum utebatur, rem omnem, uti cognoverant, aperiunt. Cicero per Sangam conſilio cognito, legatis præcipit, ut ſtudium [z] conjurationis vehementer ſimulent; [g] cæteros adeant: bene polliceantur, dentque operam, ut eos quam maxume manifeſtos habeant. Iiſdem fere temporibus, in Gallia [h] citeriore, atque ulteriore, item in agro Piceno, [i] Bruttio, Apulia, [k] motus erat. Namque illi, quos ante Catilina [l] dimiſerat, inconſulte, ac veluti per dementiam cuncta [m] ſimul agere: nocturnis conſiliis, ar-

INTERPRETATIO.

[y] *Cum hæc illi animo reputarent.*

[z] *Legatis præcipit ut maxime ſimulent ſe ad conjurationem propenſos eſſe.*

NOTÆ.

a *Innoxios.*] *Viros bonos, qui conjurationis conſcii non erant.* Atque ideo eos nominabant conjurati, ut in validiſſimas partes confugere ſe Allobroges crederent.

b *Altera.*] Si nimirum, a conjuratorum partibus ſtarent, credere enim erat ſe ære alieno, per eos victores, liberatum iri; &c.

c *Altera.*] Si Romanis fidem ſervarent.

d *Majores opes.*] In fide permanendum eſſe hæ rationes ſuadebant; Potentia maxima Reipublicæ, (neque enim plurimos videbant inter Conjuratos, qui multum valerent.) Tuta conſilia, &c.

e *Fortuna.*] *Urbis genius*, qui Romæ publice colebatur.

f *Patrocinio.*] Romæ habebant ſingulæ civitates ſuos Patronos, in quorum clientela eſſent; per quos etiam negotia ſua curarent.

g *Cæteros.*] Conjuratos ſcil.

h *Citeriore.*] Ea eſt quæ Italiæ proxima, Ulterior quæ trans Alpes.

i *Bruttio.*] Calabria eſt inferior, in Italiæ extremo angulo Orientali, ad meridiem.

k *Motus.*] Bellicus ſcil. *Des ſoulêvements.*

l *Dimiſerat.*] *In diverſas partes miſerat*, qui ſibi ſocios adjungerent.

m *Simul.*] Prudentibus, contra, omnia diviſa ſunt temporibus.

morum, atque telorum portationibus, festinando, agitando omnia, plus timoris, quam periculi effecerant. Ex eo numero complures Q. Metellus Celer prætor, ex [a] S. C. causſa cognita, in vincula conjecerat; item in citeriore Gallia C. Muræna, qui ei provinciæ legatus præerat. At Romæ Lentulus cum cæteris, qui principes conjurationis erant, paratis, uti videbatur, magnis copiis, constituerat, uti, cum Catilina in agrum Fæsulanum cum exercitu venisset, L. Bestia tribunus pleb. concione habita, quereretur de [b] actionibus Ciceronis, bellique gravissumi [c] invidiam optumo consuli imponeret; eo signo, proxuma nocte cætera multitudo conjurationis suum quisque negotium exsequeretur. Sed ea [d] divisa hoc modo dicebantur: Statilius, & Gabinius uti, cum magna manu, duodecim simul opportuna loca urbis incenderent; [f] quò, tumultu, facilior aditus ad consulem, cæterosque, quibus insidiæ parabantur, fieret: Cethegus Ciceronis januam obsideret, eumque vi aggrederetur; alius autem alium: sed filii familiarum, quorum ex nobilitate maxuma pars erat, parentes interficerent; simul, cæde, & incendio perculsis omnibus, ad Catilinam erumperent. Inter hæc parata, atque decreta, Cethegus semper querebatur de ignavia sociorum: illos dubitando, & dies [e] prolatando, magnas opportunitates corrumpere; facto, non consulto, in tali periculo opus esse: seque, si pauci adjuvarent, languentibus aliis, impetum in curiam facturum. natura ferox, vehemens, manu promptus [f] erat: maxumum bonum in celeritate putabat. [g] Sed Allobroges, ex præcepto Ciceronis, [h] per Gabinium, cæteros conveniunt: ab Lentulo, Cethego, Statilio, item Cassio postulant, jusjurandum, quod [i] signatum ad civis perferant: aliter haud facile eos ad tantum negotium impelli posse, cæteri nihil suspicantes [k] dant: Cassius semet [l] eo brevi venturum pollicetur, ac paulo ante legatos ex urbe proficiscitur. Len-

INTERPRETATIO.

[f] *Ut per tumultum aditus esset facilior ad Consulem & reliquos quibus insidiæ parabantur.*

NOTÆ.

a *S. C.*] *Senatus-consulto*; Ita enim malim legere quam, ut habent alii *ex sociis*, quod invectum ex compendiaria scribendi ratione. Si tamen retineas *ex sociis*, intellige quosdam ex illis nebulonibus, festinatione sua deprehensos, conjurationem & socios manifestos fecisse.

b *Actionibus.*] *De querelis adversus conjuratos in Senatu habitis.* Gall. *Des procedures.*

c *Invidiam.*] Ita ut ille, querimoniis suis, belli Auctor videretur.

d *Divisa.*] Id est, *Unusquisque sibi hoc aut illud exequendum receperat.*

e *Prolatando.*] *En tirant de longue*; *en differant.*

f *Erat.*] Mallem hoc verbum abesset.

g *Sed.*] Transitio est.

h *Per Gabinium.*] Legatos ille ad conjuratos introducebat.

i *Signatum.*] Signum seu sigillum appesuerunt. *Signatum*; *Cacheté.*

k *Dant.*] Jusjurandum, scilicet, signo confirmatum.

l *Eò.*] *Ad Allobroges.* Cautus hac in parte fuit.

tulus cum his T. Vulturtium quemdam [a] Crotonienſem mittit; ut Allobroges, prius quam domum pergerent, cum Catilina, data atque accepta fide, [b] ſocietatem confirmarent, ipſe Vulturtio literas ad Catilinam dat: quarum [c] exemplum infra ſcriptum eſt:

Qui ſim, ex eo, quem ad te miſi, cognoſces. Fac cogites, in quanta calamitate ſis, & memineris, te virum eſſe: conſideres, quid tuæ [d] *rationes poſtulent; auxilium petas ab omnibus, etiam ab* [e] *infumis.*

Ad hoc, [f] mandata verbis dat: cum ab ſenatu hoſtis judicatus ſit, quo conſilio [i] ſervitia repudiet: in urbe parata eſſe, quæ juſſerit: ne cunctetur ipſe proprius accedere. His rebus ita actis, conſtituta nocte, qua profiſcerentur, Cicero, per legatos cuncta edoctus, L. Valerio Flacco, & C. Pomptino prætoribus imperat, ut in ponte [g] Mulvio, per inſidias, Allobrogum [h] comitatus deprehendant: rem omnem aperit, cujus gratia mittebantur: cætera, uti facto opus ſit, [i] ita agant. Homines [k] militares, ſine tumultu [l] præſidiis collocatis, ſicuti præceptum erat, occulte pontem obſident. Poſtquam ad id loci legati cum Vulturtio venere, ſimul [m] utrimque clamor exortus eſt: Galli, cito cognito conſilio, ſine mora prætoribus ſe tradunt. Vulturtius primo, cohortatus cæteros, gladio ſe a multitudine defendit; dein, ubi à legatis deſertus eſt, multa prius de ſalute ſua Pomptinum obteſtatus, quod ei notus erat poſtremo timidus ac [n] vitæ diffidens, velut hoſtibus, ſeſe præto-

INTERPRETATIO.

[i] *Præterea verbis imperat*, ut dicat Catilinæ, *qua cauſa ſervos rejiciat, cum hoſtis a Senatu judicatus ſit.*

NOTÆ.

a *Crotonienſem.*] Duæ fuerunt urbes in Italia, Croton, aut Crotona, nominatæ, altera in extrema Calabria ad ortum, altera in Umbria.

b *Societatem.*] Fœdus conjurationis.

c *Exemplum.*] Forte verba non ſunt eadem, ſed ſenſus. Anſam præbet dubitandi, quod paulo aliter hæc & ſimilia à Cicerone referuntur in Catilinam: Illumque adeo, ſi penitius de hac conjuratione tibi compertum eſſe cupis, adibis.

d *Rationes.*] Ex Cicerone vim vocis iſtius cognoſces: Ita vero illam reddit, *Cogita quem in locum ſis progreſſus, & vide quid jam tibi ſit neceſſe.* Gallice, *Les meſures que vous avez priſes, l'état de vos affaires.*

e *Infumis.*] *Servis.*

f *Mandata.*] Quæ perferret ad Catilinam, Gall. *Il luy recommanda de luy dire de bouche.*

g *Mulvio.*] Vocatur hodie *Ponte-molle.* Diſtat ab urbe duobus milibus paſſuum, plus minus.

h *Comitatus.*] *Omnes eos qui cAllobroges comitarentur.*

i *Ita agant.*] Imperat ut pro re nata conſilium capiant. *Qu'ils priſſent leurs meſures ſelon qu'ils le jugeroient à propos.*

k *Militares.*] Ejuſmodi expeditionibus aſſueti.

l *Præſidiis.*] In villas proximas bipartiti ſunt, referente Cicerone, qui Vulturtio inſidias fecerunt; ut Tiberis inter eos, & pons intereſſet.

m *Utrimque.*] Scilicet ſtatim cognovit Vulturtius, dolos & inſidias ſubeſſe.

n *Vitæ diffidens.*] Timens ne in loco interficeretur.

ribus dedit. Quibus rebus confectis, omnia propere per nuncios consuli declarantur. at illum ingens cura atque lætitia simul occupavêre. lætabatur intelligens, conjuratione patefacta, civitatem periculis ereptam esse. porro autem anxius erat, in maxumo scelere tantis civibus deprehensis, quid facto opus esset; [1] pœnam illorum sibi [a] oneri, impunitatem perdundæ reipublicæ fore. Igitur [b] confirmato animo, vocari ad sese jubet Lentulum, Cethegum, Statilium, Gabinium, itemque Ceparium [c] Tarracinensem; qui in Apuliam ad concitanda cervitia proficisci parabat. cæteri sine mora veniunt. Ceparius, paulo ante domo egressus, cognito [d] indicio, ex urbe profugerat. Consul Lentulum, quod prætor erat, [2] ipse manu tenens, in senatum perducit; reliquos cum custodibus in ædem Concordiæ venire jubet. eo senatum advocat, magnaque frequentia ejus [e] ordinis Vulturtium [f] cum legatis introducit; Flaccum prætorem scrinium cum literis, quas à legatis acceperat, eodem adferre jubet. Vulturtius interrogatus [g] de itinere, de literis, postremo quid, [3] aut qua de [h] causa, consilii habuisset; primo fingere alia omnia, dissimulare de conjuratione; post, ubi [i] fide publica dicere jussus est, omnia, uti gesta erant, aperit: se paucis ante diebus à Gabinio, & Cepario socium ascitum: nihil amplius scire, quam legatos: tantummodo audire solitum ex Gabinio, P. Autronium, Ser. Sullam, L. Varguntеium, multos præterea in ea conjuratione esse. eadem Galli fatentur: at Lentulum dissimulantem [4] coarguunt, præter literas, sermonibus, quos ille habere solitus erat, ex libris [k] Sibyllinis, regnum Romæ tribus

Interpretatio.

[1] Cogitabat *supplicium illorum futurum sibi oneri, impunitatem perdendæ Reipublicæ.*

[2] *Consul ipse tenens Lentulum manu, quia Prætor erat, eum deducit in Senatum.*

[3] *Vulturtius interrogatus de itinere, de literis, postremo quid consilii habuisset, aut qua de causa illud cepisset, primo cœpit fingere alia omnia.*

[4] *At convincunt Lentulum dissimulantem, præter literas, sermonibus, quos ille habere solitus erat.*

Notæ.

a *Oneri.*] Quemadmodum fuit, nam ideo postea in exilium actus est.

b *Confirmato.*] Ad id corroborato, ut Conjurati punirentur.

c *Tarracinensem.*] Tarracina urbs est Volscorum maritima, a urbe Roma ad ortum.

d *Indicio.*] *Ayant decouvert la trame: Ayant veû le vent de ce que l'on faisoit.*

e *Ordinis.*] Senatorii, scilicet. Gall. *L'Assemblée étant fort complete.*

f *Cum legatis.*] Allobrogum, scilicet, Cicero dicit non introductos fuisse eos una cum Vulturtio.

g *De itinere.*] Quò iret, cur noctu: monet enim Cicero sub vesperam missos fuisse, qui eum cum cæteris deprehenderunt.

h *Causa.*] Quamobrem nefaria consilia contra rempublicam cepisset.

i *Fide publica.*] Id est, *impunitate promissa, si verum diceret.*

k *Sibyllinis.*] Fuerunt Sibyllæ virgines fatidicæ, quarum una, quæ Erythrea dicta est, ab origine, urbe scilicet Erythris, in Ionia, & Cumana, ab habitatione urbis in Campania, quæ dicitur *Cumæ*, libros tres Tarquinio obtulit, quorum auctoritas tanquam divinitùs missorum oraculorum, apud Romanos Sacrosancta fuit.

[a] Corne-

[a] Corneliis portendi: Cinnam, atque Sullam antea; ſe tertium eſſe, cui [b] fatum foret urbis potiri; præterea, ab [c] incenſo Capitolio illum eſſe vigeſimum annum, quem ſæpe ex prodigiis [d] haruſpices reſpondiſſent bello civili cruentum fore. Igitur, perlectis literis, cum prius omnes ſigna ſua cognoviſſent, ſenatus decernit, ut, [e] abdicato magiſtratu, Lentulus, itemque cæteri, in [f] liberis cuſtodiis habeantur. Itaque Lentulus P. Lentulo Spintheri, qui tum [g] ædilis erat, Cethegus Q. Cornificio, Statilius C. Cæſari, Gabinius M. Craſſo, Ceparius (nam is paulo ante ex fuga retractus erat) Cn. Terentio ſenatori traduntur. Interea plebes, conjuratione patefacta, quæ primo cupida rerum novarum nimis bello favebat, mutata mente, Catilinæ conſilia exſecrari, Ciceronem ad cœlum tollere; velut ex ſervitute erepta, gaudium atq; [h] lætitiam agitabat. Namq; alia belli facinora [i] prædæ magis, quam detrimento fore, incendium vero crudele, immoderatum, ac ſibi maxume calamitoſum putabat; quippe cui omnes copiæ in [i] uſu quotidiano, & cultu corporis erant. Poſt eum diem quidam L. Tarquinius ad ſenatum adductus erat: quem, ad Catilinam proficiſcentem, ex itinere retractum aiebant. Is, cum ſe diceret de conjuratione indicaturum, ſi fides publica data eſſet, juſſus à conſule, quæ ſciret, edicere, eadem fere, quæ Vulturtius, de paratis incendiis, de cæde bonorum, de itinere hoſtium, ſenatum edocet: præterea, ſe miſſum à M. Craſſo, [k] qui Catilinæ nunciaret, ne eum Lentulus, & Cethegus, aliique ex conjuratione deprehenſi terrerent; eoque magis properaret ad urbem accedere, quo & [l] cæterorum animos reficeret, & illi facilius è periculo eriperentur. Sed, ubi Tarquinius Craſſum nominavit, hominem nobilem, maxumis divitiis, ſumma potentia; alii rem incredibilem rati; pars, tametſi verum exiſtuma-

INTERPRETATIO.

[i] *Namq; plebes putabat alia belli facinora fore magis prædæ quam detrimento.*

NOTÆ.

a *Corneliis.*] Id eſt, *tribus hominibus, qui ex clariſſima Corneliorum gente eſſent oriundi.*

b *Fatum.*] *A qui la deſtinée promettoit l'Empire.* Fati vero nomine indeclinabilis intelligitur ſeries, & rerum concatenatio.

c *Incenſo.*] Primo: nam ter templum illud incendio everſum eſt.

d *Haruſpices.*] Illi erant, qui ex inſpectis harugis, ſive hoſtiis, futura prædicebant.

e *Abdicato.*] Ante tempus depoſito.

f *Liberis.*] Liberis cuſtodiis detinetur qui non in publicum carcerem detruditur, ſed cuipiam aſſervandus reus committitur.

g *Ædilis.*] Magiſtratus erant Ædiles, qui ædificia curabant, & ludos ſolemnes itemque annonam, ut liquet ex Cicerone.

h *Lætitiam.*] Addit ad gaudium, quod corporis geſtu demonſtratur.

i *Uſu.*] Id eſt, *in iis rebus, quarum uſus erat quotidianus; quibuſque carere non poterant.* Ideo plebi incendium crudele viſum eſt.

k *Qui.*] Pro *ut.* Optime.

l *Cæterorum.*] Ut conjuratis, iis, ſcilicet, qui deprehenſi non erant, animum relevaret.

bant, tamen, quia in tali tempore tanta vis hominis magis leniunda, quam [1] exagitanda, videbatur, plerique Craſſo ex negotiis privatis obnoxii, conclamant, indicem falſum eſſe; deque ea re poſtulant uti [2] referatur. Itaque, Cicerone [a] conſulente, [b] frequens ſenatus decernit, Tarquinii indicium falſum videri, eumq; in vinculis retinendum; neq; amplius poteſtatem [c] faciundam; niſi de eo indicaret, cujus conſilio tantam rem eſſet mentitus. Erant eo tempore, qui exiſtumarent, indicium illud a P. Autronio machinatum: quo facilius, [3] appellato Craſſo, [d] per ſocietatem periculi reliquos illius potentia tegeret. Alii Tarquinium à Cicerone [e] immiſſum aiebant, ne Craſſus, more ſuo, ſuſcepto malorum patrocinio, remp. conturbaret. Ipſum Craſſum ego poſtea prædicantem audivi, tantam illam contumeliam ſibi ab Cicerone impoſitam. Sed iiſdem temporibus Q. [f] Catulus, & C. [g] Piſo neque gratia, neque precibus, neque pretio Ciceronem impellere quivere, uti per Allobroges, aut alium indicem C. [h] Cæſar falſo nominaretur. Nam uterque cum illo gravis inimicitias exercebant; Piſo, [i] oppugnatus in judicio repetundarum, propter cujuſdam Tranſpadani ſupplicium injuſtum; Catulus ex petitione [l] pontificatus odio incenſus, quod, extrema ætate, maximis honoribus uſus, ab [m] adoleſcentulo Cæſare [n] victus diſceſſerat.

INTERPRETATIO.

[1] *Quia tanta potentia* illius *hominis videbatur magis mulcenda, quam irritanda.*

[2] *Poſtulant, ut de eo ſermo habeatur denuo in Senatu.*

[3] *Ut, Craſſo inter conjuratos recenſito, potentia illius tegeret reliquos, cum ipſe in idem periculum adductus eſſet.*

NOTÆ.

a *Conſulente.*] *Preſidant, & recueillant les voix.*

b *Frequens.*] Illud eſt, quod ſupra dixit, *magna frequentia ejus ordinis.*

c *Faciundam.*] Ulterius, ſcilicet, loquendi in Senatu, aut quicquam de conjuratione dicendi.

d *Per ſocietatem.*] Ut cum ille, eodem ſupplicio multandus potentia ſua evaderet, cæteri, qui in eodem eſſent reatu, damnari non poſſunt.

e *Immiſſum.*] Delegatum, Gall. *Atitré, Apoſté.*

f *Catulus.*] Hic ille fuit, omnium confeſſione princeps Senatus; cui, cum bellum maritimum Pompeio committendum, dehortaretur, addiſſetque. *Si quid huic acciderit, quem in ejus locum ſubſtituetis?* Succlamavit univerſa concio, *Te Quinte Catule.*

g *Piſo.*] Hic eſt quem Cicero defendit: Conſul fuit cum Gabinione; deinde Galliam adminiſtravit, ubi Tranſpadanum, de quo nunc agitur, morte affecit.

h *Cæſar.*] Julius eſt, primus Imperatorum.

i *Oppugnatus.*] Accuſationem intentaverat Cæſar contra ipſum.

k *Tranſpadani.*] Padus Fluvius eſt in Italiæ parte ſuprema, quem Galliæ veteres accenſebant. Tranſpadanus eſt qui trans Padum habitat, Romæ habita ratione.

l *Pontificatus.*] In maximo fuit honore apud Romanos Pontificum dignitas, præſertim vero Pontificis maximi, de qua nunc agitur.

m *Adoleſcentulo.*] Nato tamen 35, aut 36 annos circiter. Ut vero te minus moveat hæc appellatio, à te velim obſervari, iſthuc dictum eſſe cum comparatione ad ætatem Catuli, & quodammodo ex ipſius perſona.

n *Victus.*] A Pontificatu excluſus.

Res

Res autem [a] opportuna videbatur; quod is, [b] privatim egregia liberalite, publice maxumis muneribus, grandem pecuniam debebat. Sed ubi consulem ad tantum facinus impellere nequeunt, ipsi [c] singillatim circumeundo, atque ementiendo quæ se ex Vulturtio, aut Allobrogibus audisse dicerent, magnam illi invidiam conflaverant; usque adeo, uti nonnulli equites R. qui, præsidii causa, cum telis erant circum ædem Concordiæ, seu periculi magnitudine, seu animi [d] mobilitate impulsi, quo studium suum in remp. clarius esset, egredienti ex senatu Cæsari gladio minitarentur. Dum hæc in Senatu aguntur, & dum legatis Allobrogum, & T. Vulturtio, [f] comprobato eorum indicio, præmia decernuntur: liberti, & pauci ex clientibus Lentuli, diversis [e] itineribus, opifices, atque servitia in vicis ad eum eripiendum solicitabant: partim exquirebant duces multitudinum, qui pretio rempub. vexare soliti erant. Cethegus autem per nuncios [g] familiam, atque libertos suos, lectos, & exercitatos in audaciam, orabat, uti grege facto, cum telis ad sese irrumperent. Consul, ubi ea parari cognovit, dispositis præsidiis, uti res atque tempus monebat, convocato senatu refert, quid de his fieri placeat, qui in custodiam traditi erant. Sed eos paulo ante frequens senatus judicaverat contra remp. fecisse. Tum D. Junius Silanus, primus sententiam rogatus, quod eo tempore consul designatus erat, de his, qui in custodiis tenebantur, & præterea de L. Cassio, P. Furio, P. Umbreno, Q. Annio, si deprehensi forent, supplicium sumendum decreverat: isque postea permotus oratione C. Cæsaris, [h] pedibus in sententiam Ti. Neronis iturum se dixerat; quod de ea re, [i] præsidiis additis, referundum censuerat. Sed Cæsar, ubi ad eum ventum est, rogatus sententiam a consule, [k] hujuscemodi verba locutus est.

INTERPRETATIO.

[f] *Indicio eorum pro vero recognito.*

NOTÆ.

a *Opportuna.*] Id est, *conjurasse Cæsarem facile erat creditu.* Gall. *La chose paroissoit plausible; vrai-semblable.*

b *Privatim.*] *Par une dépense magnifique dans sa maison.*

c *Singillatim. Les uns d'un côté, les autres d'un autre.*

d *Mobilitate.*] *Legerité de jeunes gens.* Hos alicubi Cicero insigniter, & prope tanquam Catilinæ socios notat.

e *Itineribus.*] Id est, *hic & illic omnibus modis conabantur quosvis ad Patronum eripiendum incitare.*

f *Duces multitudinum.*] Illi sunt qui otiosis nebulonibus, quales plurimi sunt in magnis urbibus, imperant, quia ipsi ad omnem nequitiam maxime sunt exercitati.

g *Familiam.*] Id est, *omnes suos servos.*

h *Pedibus.*] Quandoque hoc modo sententiam suam aperiebant: Cum ex Senatoribus aliquis suam dixisset, quibus ea probabatur, illi in eundem locum cum ipso discedebant: Atque ea ratio vocabatur, *Per discessionem.*

i *Præsidiis.*] Custodum numero circa eorum domos adaucto, quibus Lentulus & reliqui commissi fuerant: Itemque urbe vigiliis bene firmata.

k *Hujuscemodi.*] Neque enim iisdem omnino verbis Cæsar usus est; sed in hunc sensum orationem habuit.

Omnis homines, P. C. qui de rebus [a] *dubiis consultant, ab odio, amicitia, ira, atque misericordia vacuos esse decet. haud facile animus verum providet, ubi illa officiunt: neque quisquam omnium lubidini simul &* [1] *usui paruit, ubi intenderis ingenium, valet. si lubido possidet,* [b] *ea dominatur: animus nihil valet. Magna mihi copia est memorandi P. C. qui reges, aut qui populi, ira, aut misericordia impulsi, male consuluerint: sed ea malo dicere, quæ majores nostri contra lubidinem animi sui, recte atque ordine fecere. Bello Macedonico, quod cum rege* [c] *Perse gessimus,* [d] *Rhodiorum civitas, magna, atque magnifica, quæ populi R. opibus* [e] *creverat, infida, atque advorsa nobis fuit: sed postquam, bello* [f] *confecto, de Rhodiis consultum est, majores nostri, ne quis* [g] *divitiarum magis, quam injuriæ bellum inceptum diceret, impunitos eos dimisere. item bellis* [h] *Punicis omnibus, cum sæpe Carthaginienses & in pace, & per inducias multa* [i] *nefanda facinora fecissent, numquam ipsi per occasionem talia fecere: magis, quod se dignum foret, quam quod in illos jure fieri posset, quærebant. Hoc item vobis providendum est, P. C ne* [k] *plus valeat apud vos P. Lentuli, & cæterorum scelus, quam vestra dignitas; neu magis iræ vestræ, quam famæ, consulatis. Nam si digna pœna pro factis eorum reperitur,* [l] *novum consilium approbo: sin magnitudo sceleris omnium* [m] *ingenia exsuperat;* [n] *iis utendum censeo, quæ legibus comparata sunt. Pleriique eorum, qui ante me sententias dixerunt,* [o] *composite atque magnifice ca-*

INTERPRETATIO.

[1] *Neque quisquam omnium simul fecit ea quæ lubido, & ea quæ utilitas suasit.*

NOTÆ.

a *Dubiis.*] *Delicates & difficiles.*

b *Ea dominatur.*] Istud opus esset oculis semper obversari.

c *Perse.*] Macedonum rex fuit ultimus Perses, seu Perseus, filius Philippi, à P. Æmilio in triumphum ductus.

d *Rhodiorum.*] Rhodus insula est maris Mediterranei, Soli olim sacra, ubi & ejus fuit Colossus. Sita est ad angulum minoris Asiæ Occidentalem.

e *Creverat.*] Rhodii Romanis auxilio bello Syriaco adversus Antiocham fuerant; quo devicto, illis quasdam civitates de ejus regno Pop. Romanus concessit.

f *Confecto.*] Rege Perse debellato.

g *Divitiarum.*] *Causa* supple, *Ne quis crederet magis inceptum bellum desiderio divitiarum, quam ulciscendæ injuriæ.*

h *Punicis.*] Adversus Carthaginienses, qui & *Pœni* dicti sunt.

i *Nefanda.*] Cum, verbi gratia, Cornelio Asinæ Consuli & Legato, catenas injecerunt.

k *Plus valeat.*] Id est, *prospiciendum est, ne dum plus æquo in pœna Conjuratis pro merito infligenda, attenti eritis, minus quid vobis dignum sit, videatis.*

l *Novum.*] Ut, scilicet, Conjurati, contra morem & leges, ea causa paratas, morte multentur.

m *Ingenia.*] Ita ut pœna non possit satis gravis excogitari.

n *Iis.*] *Exilio*, aut *Carcere.*

o *Composite*] Istud invidiose dictum. Gall. diceremus, *Ils ont fait paroitre leur bel esprit a, &c. Ils nous ont fait de beaux discours touchant, &c.*

sum

ſum reip. miſerati ſunt: quæ belli ſævitia eſſet; quæ victis acciderent, numeravere; rapi virgines, pueros; divelli liberos à parentum complexu; matres familiarum pati, quæ victoribus collibuiſſent; fana, atque domos expoliari; cædem, incendia fieri, poſtremo armis, cadaveribus cruore, atque luctu omnia compleri. Sed, per Deos immortalis, quo illa oratio pertinuit? an, uti vos infeſtos conjurationi faceret? [a] *ſcilicet, quem res tanta, atque tam atrox non permovit, eum oratio accendet! Non* [b] *ita eſt: neque cuiquam mortalium injuriæ ſuæ parvæ videntur: multi eas* [c] *gravius æquo habuere, ſed* [d] *alia aliis licentia eſt, P.C. Qui* [e] *demiſſi in obſcuro vitam agunt, ſi quid iracundia deliquere, pauci ſciunt; fama, atque fortuna eorum pares ſunt: qui magno imperio præditi, in excelſo ætatem agunt, eorum facta cuncti mortales novere. Ita* [f] *in maxuma fortuna minuma licentia eſt. neque* [g] *ſtudere, neque odiſſe, ſed minume iraſci decet. quæ apud alios iracundia dicitur, ea in imperio ſuperbia, atque crudelitas appellatur. Equidem ego ſic exiſtumo, P.C. omnis cruciatus minores, quam facinora illorum, eſſe. Sed plerique mortales* [h] *poſtrema meminere; &* [i] *in hominibus impiis, ſceleris eorum obliti, de pœna* [k] *diſſerunt, ſi ea paulo ſeverior fuerit. D.* [l] *Silanum, virum fortem atque ſtrenuum, certe ſcio, quæ dixerit,*

NOTÆ.

a *Scilicet.*] Reſponſio eſt obliqua & amara, ut oſtendat, non modo Senatores opus non eſſe Conjuratis infeſtos facere; ſed inſuper inutilia eſſe quæcumque alii ea gratia dixiſſent.

b *Ita eſt.*] Interrogationi expreſſæ non reſpondet, c*An uti vos infeſtos conjurationi faceret?* Sed intellectæ, *An quia non eſtis infeſti Conjurationi?* Operoſa eſt hæc oratio, quia Cæſar, aperte, quæ ſentiebat & optabat, proloqui minus audebat.

c *Gravius.*] Gall. *Ont porté leurs reſſentimens plus loin qu'il ne falloit.*

d *Alia.*] Id eſt, *non omnes, uno & eodem modo ulciſci decet injurias.*

e *Demiſſi.*] *Homines ignobiles qui in turba latent.*

f *In maxuma.*] Nihil magis verum & æquum eſt; interim ſecus plane inter homines evenit: Nam ut quiſque in ſublimi poſitus eſt, ita plerumque ſe ille putat male faciendi licentiam adeptum eſſe.

g *Studere.*] Nota, pro *favere.*

h *Poſtrema.*] Pœnam ſcilicet, quæ impiis infligitur.

i *In hominibus.*] Hoc eſt, *cum de iis agitur.*

k *Diſſerunt.*] In malam partem, ſcilicet, adverſus eos qui nocentes pœna addixerunt.

l *Silanum.*] Nominis proximitas in memoriam revocat quæ ego vidi, imo & expertus ſum, de iſtorum, quos nos *bonos homines* vocamus, mollitia, & animi imbecillitate. Non poſſis pejores alios rerum publicarum adminiſtrationi præficere, quippe qui obvio cuique affectatæ ſuæ plerumque ſanctitatis admiratori, non omnes modo vere bonos & ſtrenuos ſpoliandos & lacerandos objiciunt, ſed & ſeipſos tandem, cum ſua inepta lenitate, perverſis inſidiatoribus deridendos propinant. Bonitas iſta pravitas eſt ſemper & ſæpe nequitia, atque ſatius eſſet ab uno malo regi, quam à bono, mille latronibus tradi. Hunc vide, quæſo, Silanum, quo abducant Cæſaris laudes flagitioſæ. Primo optime cenſuerat capite multandos parricidas, qui Patriæ interitum moliti fuerant: Non prius accedit callidus aſſentator, qui quatuor verbis gratiam init, quam ille tranſverſus ridicule ſententiam mutat, atque liberandos ſinit, qui poſtea urbem ferro & igne devaſtent. Optime ineptam & pravam, de qua diximus, levitatem, in Adelphis, pingit & illudit Terentius.

ſtudio

[a] *ſtudio reip. dixiſſe, neque illum in tanta re gratiam, aut inimicitias exercere,* [1] *eos mores, eamque modeſtiam viri cognovi. Verum ſententia ejus mihi non crudelis, (quid enim in talis homines crudele fieri poteſt?) ſed* [b] *aliena a rep. noſtra videtur. Nam profecto aut metus, aut injuria te ſubegit, Silane, conſulem deſignatum, genus pœnæ novum decernere. De timore, ſupervacaneum eſt diſſerere, cum præſenti diligentia clariſſimi viri conſulis, tanta præſidia ſint* [c] *in armis.* [d] *De pœna, poſſum equidem dicere id quod res habet; in luctu, atque miſeriis, mortem ærumnarum requiem, non cruciatum, eſſe; eam cuncta mortalium mala diſſolvere;* [e] *ultra neque curæ, neq; gaudio locum eſſe. Sed, per Deos immortalis, quamobrem in ſententiam non addidiſti, uti prius verberibus in eos animadverteretur? an, quia lex Porcia vetat? at aliæ leges item condemnatis civibus non animam eripi, ſed exſilium permitti jubent, an quia gravius eſt verberari, quam necari? quid autem acerbum, aut nimis grave eſt in homines tanti facinoris convictos? ſin, quia levius eſt: qui convenit in minore negotio legem obſervare, cum eam in majore neglexeris?* [f] *At enim quis reprehendat, quod in parricidas reip. decretum erit?* [g] *tempus, dies, fortuna, cujus lubido gentibus moderatur. illis merito accidet, quicquid evenerit: cæterum vos P. C. quid in alios ſtatuatis, conſiderate. Omnia mala exempla ex bonis initiis orta ſunt: ſed, ubi imperium ad ignaros, aut minus bonos pervenit; novum illud exemplum ab dignis, & idoneis, ad indignos, & non idoneos* [i] *transfertur. Lacedæmonii, devictis Athenienſ-*

INTERPRETATIO.

[1] *Novi ita ſe habere mores & modeſtiam Silani.*

NOTÆ.

a *Studio.*] Id eſt, *ſingulari in Rempublicam benevolentia.*

b *Aliena*] Id eſt, *extra uſum, unde etiam detrimentum & damnum inferatur.*

c *In armis.*] Præſidium, ſæpius ex ſe, illud indicat quod armis paratur: Attamen, cum Amici, Muri, Latebræ præſidio nobis eſſe poſſint, non male hic additum *in armis*, ad diſtinctionem.

d *De pœna.*] Hic aliquid deeſſe putant nonnulli, quia non reſumit Cæſar quod proponerat, cum dixit, *aut metus, aut injuria, &c.* atque illi membrum poſterius omiſſum eſſe aiunt Non ita mihi videtur, nam injuria & pœna ſunt, in hoc negotio, termini relativi & æquivalentes, quod patebit attendenti ad ſcopum Cæſaris. Hoc enim tantum voluit, Silanum motum fuiſſe in ferenda ſententia, aut rationibus quas metus ſuggeſſiſſet, aut iis, quæ ex ſceleris natura politice naſcerentur.

e *Ultra.*] *Poſt Mortem.*

f *At enim.*] Objectio ex parte eorum quos ſibi Cæſar facit adverſarios

g *Tempus.*] Reſponſio Cæſaris ad objectionem adverſariorum. Per tempus autem, intelligit homines, qui poſt longum tempus de Conjuratorum pœna diſſertarent.

h *Fortuna.*] Innuit Conjuratorum ſupplicium, pravo exemplo, in Reipublicæ malum poſſe converti.

i *Transfertur.*] Non tantum intelligit exemplum ad indignos transferri, ſed eos, præſertim, exemplo perverſe uti.

bus,

us, triginta viros imposuere, qui rempub. tractarent. Hi primo cœere pessumum quemque & omnibus invisum [a] indemnatum necare. eo opulus lætari, & merito dicere fieri, post, ubi paulatim [b] licentia revit, juxta bonos & malos lubidinose interficere, cæteros metu terere. Ita civitas, servitute oppressa, [c] stultæ lætitiæ gravis pœnas dedit. Nostra memoria victor Sulla, cum [d] Damasippum, & alios hujusmodi, qui malo reip. creverant, jugulari jussit, quis non factum ejus laudabat? Homines sceleſtos, & factioſos, qui ſeditionibus remp. exagitaverant, merito necatos aiebant. Sed ea res magnæ initium cladis fuit. Namque, uti quisque domum, aut villam, postremo aut vas, aut vestimentum alicujus concupiverat, dabat operam, ut is in [e] proscriptorum numero esset. Ita illi, quibus Damasippi mors lætitiæ fuerat, paulo post ipsi [f] trahebantur: neque prius finis jugulandi fuit, quam Sulla omnis suos divitiis explevit. Atque ego hoc non in M. Tullio, neque his temporibus vereor. Sed in magna civitate multa & varia ingenia sunt, potest alio tempore, alio consule, cui item exercitus in manu sit, falsum aliquid pro vero credi. Ubi hoc exemplo, per senatus [f] decretum, consul gladium eduxerit, [g] quis illi finem statuet, aut quis moderabitur? Majores nostri, P. C. neque consilii, neque audaciæ unquam eguere: neque superbia obstabat, quo minus instituta aliena, si modo proba erant, imitarentur. Arma atque tela militaria ab [h] Samnitibus, insignia magistratuum ab [i] Tuscis pleraq; sumserunt: postremo, quod ubique apud socios, aut hostis idoneum videbatur, cum summo studio domi exsequebantur: imitari, quam invidere bonis, malebant. Sed eodem illo tempore Græciæ morem imitati, verberibus animadvertebant in civis, de condemnatis summum supplicium sumebant. Postquam respub. adole-

INTERPRETATIO.

[f] *Ipsi paulo post indigne trucidabantur.*

NOTÆ.

a *Indemnatum.*] Hoc est, *Causa indicta*, Gall. *Sans aucune forme de procés.*

b *Licentia.*] Triginta tyrannorum, scilqui passim optimum quemque, per avaritiam, aut ambitionem, usu confirmata tyrannide, necabant.

c *Stultæ.*] Quia non providerant illi bonos perinde ac malos tolli posse, si quibus causam dicendi potestas adimeretur.

d *Damasippum.*] Homo fuit nullius nominis, nisi quod Marii partes sequutus, quosvis ad ipsius nutum interfecit.

e *Proscriptorum.*] Bonis enim suis spoliabantur.

f *Decretum.*] Illud intellige, quo summa potestas Consulibus, verbis solennibus permittitur, *Dent illi operam ne quid Respublica detrimenti capiat.*

g *Quis illi.*] Maxime cavendum est, ne bonis regnantibus, eæ in malos sanciantur leges, per quas mali postea bonos oppressum eant.

h *Samnitibus.*] Samnites, seu Sabelli. Italiæ populi supra Campaniam, ad Septentrionem.

i *Tuscis.*] Populi Italiæ, mari eorum nomine adjacentes, non longe a Roma, ad occasum.

vit,

vit, & multitudine civium factiones valuere, [a] *circumveniri innocentes alia hujuſcemodi fieri cœpere : tunc lex Porcia, aliæque leges paratæ ſunt ; quibus legibus exſilium damnatis permiſſum eſt. Hanc ego cauſam P. C. quo minus conſilium novum capiamus, in primis magnam puto. Profecto virtus, atque ſapientia major in illis fuit, qui ex parvis opibus tantum imperium fecere, quam in nobis, qui ea bene parta vix retinemus.* [b] *Placet igitur eos dimitti, & augeri exercitum Catilinæ minume : ſed ita cenſeo : publicandas eorum* [c] *pecunias : ipſos in vinculis habendos* [d] *per municipia, quæ maxume opibus valent : neu quis de his poſtea ad ſenatum referat, neve* [e] *cum populo agat : qui aliter fecerit, ſenatum exiſtumare, eum contra remp. & ſalutem omnium facturum.*

Poſtquam Cæſar dicendi finem fecit ; cæteri [f] verbo, alius alii, varie aſſentiebantur : at M. Porcius [g] Cato rogatus ſententiam ; hujuſcemodi orationem habuit.

Longe mihi alia mens eſt, P. C. cum res, atque pericula noſtra conſidero, & cum ſententias nonnullorum mecum ipſe reputo. illi mihi diſſerui-iſſe videntur de pœna eorum, qui patriæ, parentibus, [h] *aris, atque ſocis ſuis bellum paravere. res autem monet, cavere ab illis magis, quam, quid in illos ſtatuamus, conſultare. Nam cætera maleficia tum* [i] *perſequare,*

NOTÆ.

a *Circumveniri.*] Id eſt, *per fraudem in vitæ periculum adduci.* Tacite autem indicare voluit Cæſar, confiatum fuiſſe crimen conjurationis, aut ſaltem ab inimicis auctum ; ut eo facilius ad eas leges deſcenderet, quibus vitæ civium, ut noxiorum, conſulebatur.

b *Placet.*] Occurrit objectioni.

c *Pecunias.*] Eo nomine omnia bona veniunt. *Qu'il faut confiſquer tout leur bien.*

d *Per municipia.*] Quos in carcerem conjicere nolebant, eos vel militibus, vel fidejuſſoribus, vel Magiſtratibus cuſtodiendos tradebant, vel eos per oppida Italiæ dividebant : Atque his periculum maximum erat ſi rei evaderent, ita ut oppidani pro hoſtibus & perduellibus haberentur, ſicuti a Dione obſervatum eſt.

e *Cum Populo*] Provocatio erat ad Populum ; adeoque potuiſſent Conjurati, gratia & Amicorum potentia, liberari, rogando atque ſupplicando.

f *Verbo.*] Elliptica oratio : ſic intellige. *Hic & alius in ſententiam hujus aut illius Senatoris ibat, ſeu pedibus eundo, ſeu verbo & voce :* Atque ita varie aſſentiebantur ſeu modum ferendi ſuffragium ſeu ipſum ſuffragium ſpectes.

g *Cato.*] Hic fuit minor, Uticenſis dictus, quod Uticæ ſe ſua cæde eruentaverit, Pronepos illius Catonis Cenſorii dicti.

h *Aris.*] Per aras, templa ; per focos, domos privatas intelligit. Cæterum iſthac enumeratione Cato tacite, ſed prorſus reos damnat, iiſque qui ante ſe ſententiam ſuam dixerant, invidiam creat. Vehemens eſt hæc oratio, & propemodum dixerim, divina. Figuras habet & aculeos ſumma cum dignitate conjunctos. Cum videas, cenſeas, ſed memineris, Silanum Conſulem deſignatum, oratione Cæſaris permotum, ſententiam, quod turpiſſimum fuit, mutaſſe ; Senatum ad miſericordiam delapſum eſſe ; denique Catonem admodum adoleſcentem inter poſtremos ſententiam rogatum fuiſſe : ut, ſcilicet, tam gravis ejus Cenſura, qui ea digni eſſent, Senatum ipſum univerſum haberet.

i *Perſequare.*] Id eſt, *Quilibet Magiſtratus ulciſci poſſit.*

bi facta ſunt: hoc, niſi provideris, ne accidat, ubi evenit, fruſtra udicia implores. Capta urbe, nihil ſit reliqui victis. Sed, per Deos mmortalis, vos ego appello, qui ſemper domos, villas, ſigna, [a] *tabu-as veſtras pluris, quam rempubl. feciſtis: ſi iſta,* [b] *cujuſcumque modi nt, quæ* [c] *amplexamini, retinere, ſi voluptatibus veſtris otium præ-ere vultis, expergiſcimini aliquando, &* [d] *capeſſite remp. Non agitur le vectigalibus, non de* [e] *ſociorum injuriis: libertas, & anima noſtra in ubio eſt. Sæpenumero, P. C. multa verba in hoc* [f] *ordine feci: ſæpe le luxuria, atque avaritia noſtrorum civium queſtus ſum: multoſque nortalis ea cauſa adverſos habeo: qui mihi, atque* [g] *animo meo nullius mquam delicti gratiam feciſſem, haud facile alterius* [h] *lubidini male fa-ta condonabam. ſed,* [i] *ea tametſi vos parvi pendebatis, tamen reſp. irma erat :* [k] *opulentia negligentiam tolerabat. Nunc vero non id agi-ur, bonis ne, an malis moribus vivamus; neque, quantum, aut quam nagnificum imperium populi R. ſit; ſed,* [l] *hæc cujuſcumque modi viden-ur, noſtra, an, nobiſcum una, hoſtium futura ſint. Hic mihi* [m] *quiſ-quam manſuetudinem, & miſericordiam nominat? Jam pridem equidem nos vera rerum vocabula* [n] *amiſimus.* [1] *quia, bona aliena largiri,* libera-litas; *malarum rerum audacia,* fortitudo *vocatur; eo reſp. in extre-*

INTERPRETATIO.

[1] *Quia* largiri bona aliena *vocatur* liberalitas; audacia malarum rerum *vocatur* fortitudo, *ea re reſpublica ad ultimas anguſtias redacta eſt.*

NOTÆ.

a *Tabulas.*] Pictas intellige. *Des Tableaux.*

b *Cujuſcumque.*] Cato Stoicus fuit; adeoque fortunæ bona, quæ vocant, revera bona eſſe aut mala dicere noluit. Verum hic inſuper quædam latet exprobatio, qua nimiæ divitiarum cupiditatis Romanos arguit.

c *Amplexamini.*] Id eſt, *Aſſidue & maximo cum ſtudio amplectimini.*

d *Capeſſite.*] Id eſt, *ejus curam ſuſcipite.*

e *Sociorum.*] Id eſt, *quæ ab ipſis acceptæ fuerint.*

f *Ordine*] Senatorio. Fuit alter equeſtris, tertius plebeius.

g *Animo.*] Per animum, appetitus intelligit, qui in Catone, quia temperati erant, bene animi nomine honeſto appellantur.

h *Lubidini.*] Jam notantur appetitus, prout effræni in omnem ruunt flagitium.

i *Ea.*] Quæ ego verba feci, intellige, in Senatu, contra eorum pravitatem.

k *Opulentia.*] Id eſt, *immenſa auctoritas & potentia, itemque divitiæ P. Romani patiebantur nos aliquanto negligentius imperium agitare.* Veriſſime Cato: nam neque uno momento conduntur quæ occidunt; neque uno momento quietem nanciſcuntur corpora quibus motus impreſſus eſt, præſertim ſi illis moles non deſit.

l *Hæc.*] Eadem quæ ſupra memoravit, cum his ipſis terminis uſus eſt.

m *Quiſquam.*] Invidioſe.

n *Amiſimus.*] Verecunde & ingenioſe admodum mores carpit corruptos: ſenſus eſt enim, Romanos, (in quorum numero, ut invidiam declinet, ſeipſe involvit) virtutis ſub ſpecie vitia ſectari.

mo ſita eſt. [a] *Sint ſane, quoniam ita ſe mores habent, liberales e[x]*
ſociorum fortunis: ſint miſericordes in furibus ærarii: ne illi ſanguine[m]
noſtrum largiantur, &, dum paucis ſceleratis parcunt, bonos omnis per[di]
ditum eant. [b] *Bene, & compoſite C. Cæſar paulo ante in hoc ordine de*
vita, & morte diſſeruit, credo falſa exiſtumans ea, quæ de inferis me-
morantur, [c] *diverſo itinere malos a bonis loca tetra, inculta, fœda*
atque [d] *formidoloſa habere. itaque cenſuit, pecunias eorum publicandas*
ipſos per municipia in cuſtodiis habendos; [e] *videlicet, ne, ſi Romæ ſint,*
aut à popularibus conjurationis, aut a multitudine conducta, per vim
eripiantur. Quaſi vero mali, atque ſceleſti tantummodo in urbe, &
non per totam Italiam ſint; aut non ibi plus poſſit audacia, ubi ad de-
fendendum opes minores ſunt. Quare vanum equidem hoc conſilium eſt,
ſi periculum ex illis metuit. ſin in tanto omnium metu ſolus non timet;
eo magis refert, me mihi, atque vobis timere. Quare cum de P. Len-
tulo, cæteriſque ſtatuetis; pro certo habetote, vos ſimul de exercitu Cati-
linæ & de omnibus conjuratis [f] *decernere. Quanto vos* [g] *attentius ea*
agetis, tanto illis animus infirmior erit: ſi paululum modo vos lan-
guere viderint, jam omnes feroces aderunt. Nolite exiſtumare, ma-
jores noſtros [h] *armis rempubl. ex parva magnum feciſſe. Si ita res*
eſſet; multo pulcherrumam eam nos haberemus. quippe ſociorum, atq;
civium, præterea armorum, atque equorum major copia nobis, quam
illis, eſt. Sed alia fuere, quæ illos magnos fecere: quæ nobis nulla ſunt:
domi induſtria; foris juſtum imperium; animus in conſulendo liber, ne-
que [i] *delicto, neque lubidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam,*
atque avaritiam; publice egeſtatem, privatim opulentiam: [k] *laudamus*
divitias, ſequimur inertiam: inter bonos & malos [l] *diſcrimen nullum;*

NOTÆ.

a *Sint ſane.*] Vehementem habet reprehenſionem hæc ellipſis. Neminem nominat Cato; ſed eo gravius Conjuratorum fautores exagitat.

b *Bene & compoſite.*] Iiſdem propemodum verbis aliorum Cæſar reprehenderat orationem: atque ita in eo, quod graviſſimum eſt, idem illud peccatum Cato caſtigat, quod ille in aliis animadvertiſſe rebatur.

c *Diverſo.*] Quæ de inferis & Elyſiis campis fabulati ſunt Poetæ, nemo non novit.

d *Formidoloſa.*] Hoc eſt, *quæ formidinem incutiunt, & metum.* Gall. *Où regne la frayeur.*

e *Videlicet.*] Irriſio eſt Cæſaris, quem Cato per totam hanc orationem acerbe vellicat & inſectatur.

f *Decernere.*] Gall. *Que vous faites le procés à Catilina, &c.*

g *Attentius.*] Hic fere ſignificat *majori cum rigore.* Gall. *Plus vous apporterez de rigueur dans cette affaire.*

h *Armis.*] *Tantum*, ſupple, aut *præſertim.*

i *Delicto.*] Tacite quoſdam carpit qui conjurationis conſcii eſſe credebantur, quaſi illi, cum in culpa eſſent, ideo perduellibus faverent, quod aliter ſibi conſulere non poſſent.

k *Laudamus.*] Pro *amamus.* Ita enim comparata eſt hominum natura, ut, quæ laudamus, ea pariter amemus. Atque hinc oritur, & huc recurrit omnis Politicorum ſcientia.

l *Diſcrimen.*] Id eſt, *nulla bonorum ratio habetur.*

omnia

nnia virtutis præmia [a] ambitio poſſidet. Neque mirum: [1] ubi vos ſe-
aratim, [b] ſibi quiſque conſilium capitis; ubi domi voluptatibus, hic
ecuniæ, aut gratiæ [c] ſervitis, eo fit, ut impetus fiat in vacuam remp.
ed ego hæc omitto. Conjuravere cives nobiliſſumi patriam incendere;
allorum gentem, infeſtiſſumam nomini Romano, ad bellum arceſſunt;
ux hoſtium cum exercitu [2] ſupra caput eſt: Vos cunctamini etiam nunc
& [d] dubitatis, quid intra mœnia, deprehenſis hoſtibus, faciatis? Mi-
reamini, cenſeo; [f] Deliquere homines adoleſcentuli per ambitionem:
tque etiam armatos dimittatis. [g] Næ iſta vobis manſuetudo, & miſeri-
ordia, ſi illi arma ceperint, in miſeriam vertet. Scilicet res ipſa aſ-
era eſt, [h] ſed vos non timetis eam. [i] Immo vero maxume; ſed inertia
& mollitia animi, alius alium [k] exſpectantes cunctamini, [l] videlicet diis
mmortalibus confiſi, qui hanc remp. in maxumis ſæpe periculis, ſerva-
vere. [m] Non votis, neque [n] ſuppliciis muliebribus auxilia deorum pa-
antur; vigilando, agendo, bene conſulendo, proſpere omnia cedunt.
Ubi ſocordiæ tete, atque ignaviæ tradideris, nequicquam Deos implores.
rati, infeſtique ſunt. Apud majores noſtros, A. Manlius Torquatus

INTERPRETATIO.

[1] *Quandoquidem vos capitis conſilium, quiſque pro ſe ſeorſim.*

[2] *Dux hoſtium fauces urget cum exercitu, & nos premit.*

NOTÆ.

a *Ambitio.*] Cato ideo ad Conſulatum non fuit promotus, quia ambire, &, ut mos erat aliis, populo ſupplicare noluit, virtute ſua confiſus ſcilicet, quæ tamen illi, hac in parte, ut ſæpe aliis, inutilis fuit.

b *Sibi.*] Actum eſt de eo corpore, cujus vinculum ſolvitur, bonorum communio.

c *Servitiis.*] Hoc eſt, *non pro bono Reipublicæ, ſed pro pecunia, aut gratia à privatis conſequenda, ſuffragia fertis.*

d *Dubitatis.*] *Cunctari* retardationem actionis, *Dubitare* ejus anxietatem notat, cum, quid agamus, ancipites hæremus.

e *Miſereamini.*] Ironia eſt, tametſi res ipſa ſerio ex eorum perſona qui Conjuratis favebant, proponitur.

f *Deliquere.*] Ratio pro miſericordia quæ ex perſona quoque ſubjicitur Cæſaris & aliorum, cum amara ironia.

g *Næ iſta.*] Jam pro ſe loquitur Cato.

h *Sed vos.*] Iterum adverſarios, eos ſcilicet, qui ad miſericordiam inclinabant, exagitat.

i *Immo.*] Ad ea reſpondet Cato, quæ cum irriſione conceſſerat. Quaſi dicat, *Ne quis veſtrum, non timere ſe ſimulet, nam vos maxime timere res ipſa indicat.*

k *Expectantes.*] Gall. diceremus, *En vous regardant les un, les autres, pour ſavoir à qui ouvrira le pas.*

l *Videlicet.*] Inepto Senatorum conſilio ineptam ſubjicit rationem, illudque ad modum ea ratione intortum ut non jam Senatus, Regum, ſed puerorum confeſſus eſſe videatur. Certe minime mirandum eſt, Cicero ſi alicubi teſtatur, Catonem vitam ſuam in diſcrimen obtuliſſe, atque ſententiæ invidiam ſibi capitis periculo præſtandam vidiſſe.

m *Non votis.*] Ineptam arguit Senatorum rationem.

n *Suppliciis.*] Id eſt, *precibus inutilium mulierculorum*, quæ ſtulte à diis petunt, quæ non aliter ipſi quam per homines exequuntur.

bello

bello Gallico filium ſuum, quod is [a] *contra imperium in hoſtem pugnave-rat, necari juſſit. atque ille egregius adoleſcens immoderatæ fortitudini morte pœnas dedit. Vos, de crudeliſſumis parricidis quid ſtatuatis, cunctamini? videlicet vita cætera eorum huic ſceleri* [b] *obſtat. Verum parcite dignitati Lentuli, ſi ipſe pudicitiæ, ſi famæ ſuæ, ſi diis, aut hominibus umquam ullis pepercit. ignoſcite Cethegi adoleſcentiæ, niſi iterum jam patriæ bellum fecit. Nam quid ego de Gabinio, Statilio, Ceparii loquar? quibus ſi quidquam penſi umquam fuiſſet,* [c] *non ea conſilia de rep. habuiſſent. Poſtremo, P. C. ſi mehercle peccato* [d] *locus eſſet, facile paterer vos ipſa* [e] *re corrigi, quoniam verba contemnitis. ſed undique circumventi ſumus: Catilina cum exercitu faucibus urget: alii intra mœnia, atque in ſinu urbis ſunt hoſtes. neque parari, neque conſuli quidquam occulte poteſt: quo magis properandum eſt. Quare ita ego cenſeo, cum nefario conſilio ſceleratorum civium reſp. in maxuma pericula venerit, hique indicio T. Vulturtii, & legatorum Allobrogum convicti, confeſſique ſint, cædem, incendia, aliaque fœda atque crudelia facinora in civis, patriamque paraviſſe; de confeſſis, ſicuti de* [f] *manifeſtis rerum capitalium* [g] *more majorum ſupplicium ſumendum.*

Poſtquam Cato aſſedit; conſulares omnes, itemque ſenatus magna pars, ſententiam ejus laudant, virtutem animi ad cœlum ferunt: alii alios increpantes timidos vocant: Cato clarus atque magnus habetur; ſenati decretum fit, ſicut ille cenſuerat. Sed mihi, multa legenti, multa audienti, quæ populus Rom. domi, militiæque, mari, atque terra præclara facinora fecit, forte lubuit attendere, quæ res maxume tantas negotia ſuſtinuiſſet. Sciebam, ſæpenumero [i] parva manu cum magnis legionibus hoſtium contendiſſe: cognoveram parvis copiis bella geſta cum opulentis regibus: ad hoc, ſæpe fortunæ [h] violentiam toleraſſe

INTERPRETATIO.

[i] *Sciebam P. Romanum ſæpe certaſſe parvo exercitu cum magnis legionibus hoſtium.*

NOTÆ.

a *Contra.*] Non equidem *contra*, ſed *ſine* imperio; niſi quod in bello, is contra imperium facit, qui abſque eo aliquid audet.

b *Obſtat.*] Prout id factum in illo Horatio cujus crimen intra gloriam fuit, ut loquitur Florus. Gall. diceremus; *Contrebalance.*

c *Non ea.*] Hoc eſt, *tam nefaria.* Veriſſime dictum: nam per gradus ad extremam nequitiam deſcenditur; quod adoleſcentibus maxime notandum eſt.

d *Locus eſſet.*] Id eſt, *ſi poſtquam patratum fuiſſet facinus Conjuratorum, res poſſet ad ſalutem converti.*

e *Re corrigi.*] Hoc eſt, *damno & incommodis, quæ ex Conjuratorum facinore in vos redundarent.*

f *Manifeſtis.*] Illi ſunt, quos crimen admiſiſſe conſtat.

g *More.*] Priuſquam leges paratæ eſſent pro tergo & capite civium.

h *Violentiam.*] Cum, verbi gratia, adverſus Samnites, Gallos, Pyrrhum, Annibalem, bellum geſſerunt.

facundi

facundia Græcos, gloria belli Gallos ante Romanos fuisse. Ac mihi multa [1] agitanti, constabat, paucorum civium egregiam virtutem cuncta patravisse, eoque factum, uti divitias paupertas, multitudinem paucitas superaret. Sed, postquam luxu, atque desidia civitas corrupta est, [2] rursus resp. magnitudine sua, imperatorum atque magistratuum vitia sustentabat; [3] ac, sicuti effœta parente, multis tempestatibus haud sane quisquam Romæ virtute magnus fuit. sed, memoria mea, ingenti virtute, diversis moribus fuere viri duo, M. Cato, & C. Cæsar: quos, quoniam res obtulerat, silentio præterire non fuit consilium, quin utriusque naturam, & mores, quantum ingenio possem, aperirem. Igitur his genus, ætas, eloquentia prope æqualia fuere: magnitudo animi par, item gloria; sed alia alii. Cæsar beneficiis, ac munificentia magnus habebatur; integritate vitæ Cato. ille mansuetudine, & misericordia clarus factus; huic severitas dignitatem addiderat. Cæsar, [c] dando, sublevando, ignoscendo; Cato, nihil [d] largiundo, gloriam adeptus est. in altero [e] miseris perfugium; in altero malis pernicies. illius facilitas, hujus constantia laudabatur. postremo, Cæsar in animum induxerat, laborare, vigilare; negotiis amicorum intentus, sua negligere; nihil denegare, quod dono dignum esset; sibi magnum imperium, exercitum, bellum novum exoptabat, ubi virtus enitescere posset. At Catoni studium [f] modestiæ, decoris, sed maxume severitatis, erat. Non divitiis cum divite, neq;

INTERPRETATIO.

[1] *Et constabat mihi multa sedulo cogitanti, paucorum civium egregiam virtutem cuncta paravisse.*

[2] *Ex adverso Respublica sustentabat magnitudine sua vitia Imperatorum.*

[3] *Et, sicuti* Roma *mater effœta, & lassata fuisset, non fuit sane quisquam Romæ magnus virtute, per multas tempestates.*

NOTÆ.

a *Sustentabat.*] Id est, *Tanta erat Reipubl. opulentia, ut Magistratuum negligentia & inertia, ea non intercideret; sed eorum vitia magnitudine sua quodammodo absorberet.*

b *Genus.*] Catonis genus principium dignitatis & gloriæ à proavo Catone Censorio sumpsit: Cæsar vero ab Iulo Æneæ filio, Æneas à Venere, quæ ipsum ex Anchise genuit, natales repetebat. Sed, ut vides, quæ adulatio ex fabulis invexerat, gravis autor à rei veritate segregavit.

c *Dando.*] Noluit dicere *largiundo*, quod in vitium verteretur, verum usus est Gerundio quod vim habet frequentativam. Quod rem idem dicit; sed sermo honestus est.

d *Largiundo.*] Non dixit *dando*, ne videretur Cato tenax & avarus, sed *largiundo*; ut quibus largitionibus alii Populi gratiam & suffragia emendicabant, ab iis ille integer cognosceretur.

e *Miseris.*] Imo & malis, nam utrisque Cæsar favebat: Sed illud dissimulat Sallustius, qui & ipse, in his, a Julio sustentatus fuerat. Nonne modo largitionum Cæsaris invidiam honesto nomine declinavit? Egregius artifex, quem nemo non virum sanctissimum credat, nisi aliunde notus sit.

f *Modestiæ.*] Vide quid sit modestia ex opposito Cæsaris ingenio agitato, elato, ambitioso.

factione cum factioso; sed cum strenuo, virtute; cum modesto, pudore; cum innocente, [a] abstinentia certabat; esse, quam videri, bonus malebat: ita, quò minus gloriam petebat, eò magis adsequebatur. Postquam, uti dixi, senatus in Catonis sententiam discessit; consul optumum factu ratus, [b] noctem, quæ instabat, ante capere; ne quid eo spatio novaretur, [c] triumviros, quæ supplicium postulabat, parare jubet: ipse, præsidiis dispositis, Lentulum in carcerem deducit: idem fit cæteris per prætores. Est in carcere locus, quod Tullianum appellatur, ubi paululum ascenderis ad lævam, circiter xii. pedes humi depressus. eum muniunt undique parietes, atque insuper [d] camera lapideis [e] fornicibus vincta: sed [f] incultu, tenebris, odore fœda, atque terribilis ejus facies. In eum locum postquam demissus Lentulus, vindices rerum capitalium, quibus præceptum erat, laqueo gulam fregere. Ita ille patricius, ex gente clarissuma Corneliorum, qui consulare imperium Romæ habuerat, dignum moribus factisque suis exitum vitæ invenit. De Cethego, Statilio, Gabinio, Cepario, eodem modo supplicium sumtum est.

Dum ea Romæ geruntur, Catilina ex omni [g] copia, quam ipse adduxerat, & Mallius habuerat, duas legiones [g] instituit; cohortes pro numero militum [h] complet; dein, uti quisque voluntarius, aut ex sociis in castra venerat, [i] æqualiter distribuerat: ac brevi spatio legiones [k] numero hominum expleverat: cùm initio non amplius duobus millibus habuisset. Sed ex omni copia circiter pars quarta erat militaribus armis instructa: cæteri, uti quemque casus armaverat, [l] sparos, aut lan-

INTERPRETATIO.

[g] *Catilina instituit duas legiones ex omnibus militibus quos ipse adduxerat, & Mallius habuerat.*

NOTÆ.

a *Abstinentia.*] Ita ut, neque alteri quicquam detraheret, neque vero dona accipere vellet.

b *Noctem.*] Id est, *ante omnia exequi quæ in Senatu de Conjuratis decreta essent, quam nox ingrueret.*

c *Triumviros.*] Capitales scilicet, quibus carceris & supplicii, imo & aliquando inquisitionis cura demandata erat. *C' é toit une espece de Lieutenans criminels.*

d *Camera.*] *Une voute.*

e *Fornicibus.*] Quid sint hoc in loco fornices nescio, nisi arcuatos lapides intelligamus, ex quibus ipsa camera constat; vel circulos illos in cameris ad speciem etiam extantes, quales visuntur in ædificiis, præsertim Gothico more extructis, quibus tota cameræ & ædificii moles innititur.

f *Incultu.*] Hoc est, *ex eo quod locus ab hominibus non erat frequentatus.*

g *Instituit.*] Gall. *Il ordonna.*

h *Complet.*] Numerum non habebat militum, qui pro duabus legionibus requirebatur, adeoque, quos habuit, in singulas cohortes, quibus suus numerus non constitit, partitus est.

i *Æqualiter.*] Ita ut singulæ cohortes de advenientibus eundem numerum acciperent.

k *Numero.*] Instituta fuit legio à Romulo hominum 3000, quæ postea crevit usque ad 6000, qualis fuit tempore Catilinæ.

l *Sparos.*] *Sparus*, aut *sparum*, rusticum est telum, in modum pedis recurvum.

ceas

ceas, alii præacutas [a] ſudis portabant. Sed Poſtquam Antonius cum exercitu adventabat, Catilina per montis iter facere: modo ad urbem, modo in Galliam [b] verſùs caſtra movere; hoſtibus occaſionem pugnandi non dare. Sperabat propediem magnas copias ſe habiturum, ſi Romæ ſocii incepta patraviſſent. Interea ſervitia repudiabat, [c] cujus initio ad eum magnæ copiæ concurrebant, opibus conjurationis fretus; ſimul [d] alienum ſuis rationibus videri, cauſam civium cum ſervis fugitivis communicâſſe, Sed, poſtquam in caſtra nuncius pervenit, Romæ conjurationem patefactam; de Lentulo, & Cethego, cæteriſque quos ſupra memoravi, ſupplicium ſumtum: plerique, quos ad bellum ſpes rapinarum, aut novarum rerum ſtudium illexerat, dilabuntur: reliquos Catilina per montis aſperos, magnis itineribus, in agrum [e] Piſtorienſem abducit, eo conſilio, uti per tramites occulte profugeret in Galliam. At Q. Metellus Celer cum tribus legionibus in agro Piceno præſidebat. ex [f] difficultate rerum eadem illa exiſtumans, [g] quæ ſupra diximus Catilinam agitare. Igitur, ubi iter ejus ex perfugis cognovit, caſtra propere movit; ac ſub ipſis radicibus montium conſedit, quà illi deſcenſus erat in Galliam properanti. Neque tamen Antonius longe aberat, [h] utpote qui, magno exercitu, locis [i] æquioribus [i] expeditos in fugam ſequeretur. Sed Catilina, poſtquam vidit, montibus, atque copiis hoſtium ſeſe clauſum, in urbe res adverſas, neque fugæ, neque [a] præſidii ullam ſpem: optumum factu ratus in tali re fortunam belli tentare, ſtatuit cum Antonio quam primum confligere. Itaque concione advocata hujuſcemodi orationem habuit.

Compertum ego habeo, milites, verba viris virtutem non addere; neque ex [k] ignavo ſtrenuum, neque fortem ex [l] timido exercitum, oratione

INTERPRETATIO.

[i] *Utpote qui ſequeretur locis planioribus in fugam promptos.*

[a] *Poſtquam Catilina vidit neque fugæ, neque tutelæ ullam ſpem remanere.*

NOTÆ.

a *Sudes.*] Perticæ ſunt acutæ, præuſtæ.

b *Verſus.*] Adverbium eſt.

c *Cujus.*] In neutro genere. Eadem ratione Gallice dicimus. *Dont*; *Dequoi.*

d *Alienum.*] Nimirum, iſtud eos deterruiſſet, qui Romæ occultius Conjurationis erant participes: Dicerent enim, *Quid nos iſti colluvioni immiſcebimus?* Deinde minus Catilinæ cauſam defendere potuiſſent: nec locus ullus excuſationi relictus fuiſſet.

e *Piſtorienſem.*] In Etruriæ parte Occidentali, ad Apennini montis radices.

f *Difficultate rerum.*] Quibus, ſcilicet, Catilinæ circumventus erat.

g *Quæ ſupra diximus.*] Hæc verba, in textum, ex marginali nota irrepſiſſe videntur.

h *Utpote qui.*] Non refertur ad integram ſententiam, ſed tantum ad verbum *aberat*, Quaſi dixiſſet, *Neque tamen Antonius longe aberat, quamquam aberat tamen, utpote qui, &c.* Non placet hæc ſcribendi ratio.

i *Expeditos.*] Qui neque ſarcinis, neque armatura gravi onuſti erant.

k *Ignavo.*] Quod ad corpus.

l *Timido.*] Quod ad animum refertur.

imperatoris fieri. Quanta cujuſque animo audacia, natura, aut [a] *moribus ineſt, tanta in bello patere ſolet. Quem neque gloria, neque pericula excitant, nequicquam hortere. timor animi auribus officit. Sed ego vos, quo pauca monerem, advocavi; ſimul uti cauſam* [b] *conſilii mei aperirem. Scitis equidem, milites, ſocordia, atque ignavia Lentuli, quantam ipſi nobiſque cladem attulerit, quoque modo, dum ex urbe præſidia opperior, in Galliam proficiſci nequiverim. Nunc vero, quo in loco res noſtræ ſint, juxta mecum omnes intelligitis. Exercitus hoſtium duo, unus ab urbe, alter à Gallia obſtant: diutius in his locis eſſe, ſi* [1] *maxume animus ferat, frumenti atque aliarum rerum egeſtas prohibet. Quocunque ire placet, ferro iter aperiundum eſt. Quapropter vos moneo, uti forti, atque parato animo ſitis; &, cum prælium inibitis, memineritis, vos divitias, decus, gloriam, præterea libertatem, atque patriam in dextris veſtris portare Si vincimus; omnia nobis tuta erunt;* [c] *commeatus abunde: municipia, atque coloniæ* [d] *patebunt. ſin metu ceſſerimus, eadem illa advorſa fient;* [e] *neque locus, neque amicus quiſquam teget, quem arma non texerint. Præterea, milites, non eadem nobis, & illis neceſſitudo impendet. Nos pro patria, pro libertate, pro vita certamus: illis* [f] *ſupervacaneum eſt pro potentia paucorum pugnare. quo audacius aggredimini, memores priſtinæ virtutis. Licuit vobis cum ſumma turpitudine in exſilio ætatem agere, potuiſtis nonnulli Romæ, amiſſis bonis, alienas* [g] *opes exſpectare, quia illa fœda, atque intoleranda* [h] *viris videbantur,* [i] *hæc ſequi decreviſtis. Si* [k] *hæc relinquere vultis,* [l] *audacia opus eſt. Nemo, niſi victor, pace bellum mutavit. Nam, in fuga ſalutem ſperare,* [2] *tum arma, quis corpus tegitur, ab hoſtibus* [m] *avertere: ea vero dementia eſt. Semper in prælio iis maxumum eſt pe-*

INTERPRETATIO.

[1] *Quamvis maxime vellemus.*
[2] *Nam dementia eſt, ſperare ſalutem in fuga, atque inſuper avertere ab hoſtibus arma, quibus corpus tegitur.*

NOTÆ.

a *Moribus.*] *Exercitio & aſſuetudine.*

b *Conſilii.*] Intelligit de conſilio, manus cum Antonio conſerendi.

c *Commeatus.*] Ita vocantur ea omnia, quæ ad exercitus alimoniam ſpectant.

d *Patebunt.*] Id eſt, *iis utemur faventibus.*

e *Neque locus.*] Minime mirum ſi deſperati omnes, qui cum Catilina perſtiterunt, adverſis vulneribus conciderint: Vel ipſis lapidibus animos hæc ejus oratio dediſſet.

f *Supervacaneum.*] *Superfluum & inutile,* quoſque adeo facilus eſt vincere; cum ferocior ſit in libertate ſua vindicanda dolor, quam in injuſta dominatione defendenda cupiditas.

g *Opes.*] Largitiones puta, Captatas hæreditates

h *Viris.*] Id eſt, *hominibus ſtrenuis & cordatis.*

i *Hæc ſequi.*] *Bellum patriæ indicere.*

k *Hæc relinquere.*] *Bellum*; ut illi otium ſuccedat

l *Audacia.*] Omnino: nec aliter unquam victoria quiſquam potitus eſt.

m *Avertere.*] Prout fit illud in fuga.

ricu lum

riculum, qui maxume timent: audacia pro muro [a] *habetur. Cum vos conſidero, milites: & cum facta veſtra* [b] *æſtumo: magna me ſpes victoriæ tenet. Animus, ætas, virtus veſtra me* [c] *hortantur; præterea neceſſitudo, quæ etiam timidos fortis facit.* [1] [d] *nam, multitudo hoſtium ne circumvenire queat, prohibent anguſtiæ loci. Quod ſi virtuti veſtræ fortuna* [e] *inviderit, cavete, ne inulti animam amittatis,* [2] *neu capti potius ſicuti pecora, trucidemini, quam virorum more pugnantes, cruentam atque luctuoſam victoriam hoſtibus relinquatis.*

Hæc ubi dixit: paululum commoratus, [f] ſigna canere jubet: atque [3] inſtructos [g] ordines in locum æquum deducit: dein, remotis omnium equis, quo militibus, exæquato periculo, animus amplior eſſet, ipſe pedes exercitum pro loco, atque copiis [h] inſtruit. Nam uti planities erat inter ſiniſtros montis & ab dextera rupes aſpera; octo cohortes in fronte conſtituit; reliqua [i] ſigna in [k] ſubſidiis [l] artius collocat. Ab his centuriones omnis lectos & [m] evocatos, præterea ex gregariis militibus optume quemque armatum, in primam aciem ſubducit; C. Mallium in dextra, Fæſulanum quemdam in ſiniſtra

INTERPRETATIO.

[1] *Nam anguſtiæ loci impediunt ne multitudo hoſtium poſſit nos circumcludere.*

[2] *Cavete ne inulti moriamini, neve capti potius trucidemini, ſicuti bruta quam relinquatis hoſtibus victoriam cruentam ac luctuoſam, cum certaveritis more virorum.*

[3] *Jubet ſigna canere, atque deducit ordines ad prælium compoſitos, in locum planum.*

NOTÆ.

a *Habetur.*] Pro *eſt*: Jam ſæpius eo ſenſu vidimus.

b *Æſtumo.*] Id eſt, *ſingulis ſuam laudem tribuo*; adeoque quam præclara fuerint reputo.

c *Hortantur.*] *Mihi addunt alacritatem.*

d *Nam.*] Rationem reddit, cur de fortitudine ſuorum, quantumvis paucorum, bene ſperet; quia ſcilicet, per loci anguſtias, eos non liceat hoſtibus circumvenire.

e *Inviderit.*] Id eſt, *ſi vobis pereundum ſit*, Ille vero vocibus abſtinet ominoſis.

f *Signa.*] Quibus prælium indicebatur. Tubis autem, buccinis, & cornibus utebantur, non tympanis, ut ſolent noſtrates, aliique, quando milites ad prælium, vel ad aliquod opus erant evocandi: vel etiam cum ſigna & Aquilæ erant movendæ. Sed apud alios iſta plenius videbis.

g *Ordines.*] Id eſt, *milites, prout ſinguli erant ſub ſuis ſignis; atque huic, aut illi centurioni parebant.*

h *Inſtruit.*] Ordines erant inſtructi; at exercitus non erat: Illud eſt munus Imperatoris.

i *Signa.*] Id eſt, *reliquum exercitum.*

k *Subſidiis.*] Pars erat aciei poſtrema, ubi plerumque Triarii, & fortiſſimi erant milites.

l *Artius.*] *Il les fit ſerrer d'avantage.*

m *Evocatos.*] Illi erant qui militia functi, ad bellum, niſi in tumultu, cogi non poterant; ſed precibus illecti, in gratiam Ducum militabant. Cum itaque longo uſu belandi artem didiciſſent, merito eos Salluſtius *lectos* appellat.

parte curare jubet: ipſe cum libertis, & [a] colonis propter Aquilam adſiſtit; quam bello [b] Cimbrico C. Marius in exercitu habuiſſe dicebatur. At ex altera parte C. Antonius, [c] pedibus æger, quod prælio adeſſe nequibat, M. [d] Petreio legato exercitum permittit. [e] Ille cohortes veteranas, quas [f] tumulti cauſſa conſcripſerat, in fronte, poſt eas cæterum exercitum in ſubſidiis locat. [g] Ipſe equo circumiens, unumquemque nominans, appellat, hortatur, rogat, uti meminerint, ſe contra latrones inermis, pro patria, pro liberis, pro aris atque focis ſuis certare. Homo militaris, quod amplius annos triginta [h] tribunus, aut [i] præfectus, aut legatus, aut prætor cum magna gloria in exercitu fuerat, pleroſque ipſos, factaque eorum fortia noverat; ea commemorando, militum animos accendebat. Sed, ubi omnibus rebus exploratis, Petreius tuba [k] ſignum dat, cohortes paullatim incedere jubet. idem facit hoſtium exercitus. Poſtquam eo ventum eſt, unde a [l] ferentariis prælium committi poſſet: maxumo clamore, infeſtis ſignis concurrunt; pila omittunt; gladiis res geritur. Veterani, priſtinæ virtutis memores, cominus acriter inſtare; illi haud timidi reſiſtunt: maxuma vi certatur. Interea Catilina cum

NOTÆ.

a *Colonis.*] Syllæ fuerunt milites, quibus cum Etruriam colendam diviſiſſe antea vidimus; quos, cùm ſuo largius uſi eſſent, & rebus novis ſtuderent, facile in ſuas partes Catilina illexerat.

b *Cimbrico.*] Cimbri Germaniæ populi fuerunt, maxime ad Septentrionem, qui cum terras eorum inundaſſet Oceanus, quærentes ſedes novas, cum Theutonis, atque Tigurinis, adverſus Romanos bellum geſſerunt.

c *Pedibus.*] Mente potius; nam morbum finxiſſe ſcribit Dio: Veritus ſcilicet, ne ſibi palam aliquid à Catilina objiceretur, quod conjurationis participem fuiſſe eum declararet.

d *Petreio.*] Is poſtea legatus fuit Pompeii in Hiſpania, uti quidem videtur, qui ſe rerum deſperatione interemit in Africa; vel, ut alii volunt, cum Juba mutuo vulnere concidit.

e *Ille.*] Petreius.

f *Tumulti.*] Pro *tumultus.* Ita olim indifferenter.

g *Ipſe.*] *Mirum quam hic hæſitent commentatores, ac contraria & ſentiant, & exponant in re non admodum difficili: Ego,* inquit Glareanus, *per* Ille, Petreium *intelligo*; *per* Ipſe, Antonium: *quo Lector ipſe, ſimul atque priora cum ſequentibus conferet, facile intelliget.* At ver Zanchius, *Non ſatis mirari poſſum Glareanum qui aſſerit hic Commentatores hæſitare, ac contraria exponere, cum ipſe potiu in re facillima contraria exponat: Ego,* n *à Glareano diſſentiam, per* Ille *Antoniu accipio, per* Ipſe, *Petreium*; *quod unuſ quiſque mediocriter eruditus animadverte ret.* Quartus accedat, ſi volet, cui ipſe ri diculo fuerim, certe tertius Zanchium & ejus confidentiam multis de cauſis demiror atque in Glareani partes unice concedo.

h *Tribunus.*] Dux mille hominum *Colonel.*

i *Præfectus.*] Qui neque eſt Imperator, neque legatus; ſed pro tempore vi cem præſtat Imperatoris aut Prætoris.

k *Signum.*] *Bellicum* ſeu *claſſicum*; ſig num cum hoſte congrediendi. *Fit ſonna la charge.*

l *Ferentariis.*] Illi erant, quibus le vis armatura; quique primi, quibuſvis te lis eminus miſſis, prælium committe bant.

expe-

[a] expeditis in prima acie versari: laborantibus succurrere: [b] integros pro sauciis accersere: omnia providere: multum ipse pugnare, sæpe hostem ferire: strenui militis, & boni imperatoris officia simul exsequebatur. Petreius, ubi videt Catilinam [c] contra, ac ratus erat, magna vi tendere: cohortem [d] prætoriam in medios hostis inducit; eosque perturbatos, atque alios [e] alibi resistentes, interficit: deinde utrimque ex lateribus cæteros aggreditur. Mallius, & Fæsulanus in primis pugnantes cadunt. Postquam fusas copias, seque cum paucis relictum videt Catilina; memor [f] generis, atque pristinæ dignitatis suæ, in confertissumos hostes incurrit, ibique pugnans confoditur. Sed, confecto prælio, tum vero [g] cerneres quanta audacia, quantaque animi vis fuisset in exercitu Catilinæ. Nam fere, quem quisque vivus pugnando locum ceperat, eum, amissa anima, corpore tegebat. Pauci autem, quos medios cohors prætoria disjecerat, paulo diversius, sed omnes tamen [h] adversis vulneribus, conciderant. Catilina vero longe a suis inter hostium cadavera repertus est, paululum etiam spirans; ferociamque animi, quam habuerat vivus, in vultu retinens. Postremo, ex omni [i] copia, neque in prælio, neque in fuga quisquam civis ingenuus captus est. Ita cuncti suæ, hostiumque vitæ [i] juxta pepercerant. Neque tamen exercitus populi R. lætam, aut incruentam victoriam adeptus erat. Nam strenuissumus quisque aut occiderat in prælio, aut graviter vulneratus discesserat. Multi au-

INTERPRETATIO.

[i] *Postremo, ex omni Catilinæ exercitu, neque in prælio, neque in fuga, quisquam civis ingenuus captus est.*

NOTÆ.

a *Expeditis.*] Non jam intelliguntur levis armaturæ milites, ut supra; (quid enim faceret Catalina cum inermibus nebulonibus?) sed ii qui ad pugnandum alacres videbantur. *Les plus testes. Les plus braves.*

b *Integros.*] Qui neque vulnerati, neque lassi erant. *Des gens frais.*

c *Contra.*] Adverbium. *Contra ac*, optime. *Contre l'opinion qu'il avoit eû.*

d *Prætoriam.*] Ea erat quæ à Prætore non discedebat; in quam amici, voluntarii, fortissimi; omnes optime armati adscribebantur.

e *Alibi.*] Id est, *adversus alios, quam à quibus interficiebantur.*

f *Generis.*] In primis nobilem fuisse supra vidimus.

g *Cerneres.*] Pro, *quivis cernere posset.* Sic sæpe & elegantissime loquuntur.

h *Adversis.*] Id est, *quæ corpore adverso, & hosti opposito acceperant.*

i *Juxta.*] Jam vidimus hanc vocem pro *pariter* positam. Intellige, Hos Catilinæ milites, modo ut hostes interficerent, sibi minimum cavisse.

tem, qui e caſtris viſundi, aut ſpoliandi gratia proceſſerant, vol
ventes hoſtilia cadavera, amicum alii, pars hoſpitem, aut cogna
tum reperiebant. Fuere item, qui inimicos ſuos cognoſcerent. It
varie per omnem exercitum lætitia, mœror, luctus, atque gaudi
agitabantur.

Finis Belli Catilinarii.

C. SAL-

C. Salluſtii Criſpi

JUGURTHA,

SEU

BELLUM JUGURTHINUM.

FALSO [1] queritur de natura ſua genus humanum, quod imbecille, atque ævi brevis, ſorte potius, quam virtute, regatur. Nam [2] contra reputando, neque majus aliud, neque præſtabilius invenias; magiſque [3] naturæ [a] induſtriam hominum, quam [b] vim aut tempus deeſſe. Sed dux, atque imperator vitæ mortalium, animus eſt: qui ubi ad gloriam virtutis via graſſatur, abunde pollens potenſque, & clarus eſt, neque [c] fortuna eget; quippe quæ probitatem, induſtriam, aliaſque artis bonas neque dare neque eripere cuiquam poteſt. ſin captus pravis cupidinibus, ad inertiam, & voluptates corporis peſſum datus eſt, pernicioſa lubidine [d] paulliſper uſus: ubi [e] per ſocordiam vires, tempus,

INTERPRETATIO.

[1] *HOmines queruntur iniquè & abſque ratione de natura ſua,* quando dicunt, *quod, cum ſint debiles atque vitæ brevis, regantur potius cæco fato, aut fortuna, quam virtute.*

[2] *Inquirendo in contrariam opinionem.*

[3] *Et potius invenies induſtriam hominum deeſſe naturæ.*

NOTÆ.

a *INduſtriam.*] Quid potiſſimum per induſtriam ſignificetur, ex hoc loco intelligis, animi ſcilicet cura & diligentia cum ſolertia conjuncta.

b *Vim.*] Pro *vires*: raro ita invenias.

c *Fortuna.*] Iſtud Autoris ſenſu, qui hoc in loco cum Stoicis facit, eſt accipiendum: Si enim gloriam in hominum opinione reponas, omnino & fortuna, & ejus bonis opus erit; quæ plerumque factis invidet.

d *Paulliſper.*] Veriſſime & optime: Senſibus enim cum finita & debilis admodum ſit natura, per eos homo, niſi brevem, non poteſt capere voluptatem; qua brevi quoque exſaturabitur.

e *Per ſocordiam.*] Cauſam indicat noſtrorum omnium malorum, animi negligentiam. Ita eſt omnino.

inge-

ingenium defluxere, naturæ infirmitas accuſatur: [1] ſuam quique culpam [f] actores ad negotia transferunt. Quod ſi hominibus [g] bonarum rerum tanta cura eſſet, quanto ſtudio aliena, ac nihil profutura, multum etiam periculoſa petunt: neque [h] regerentur magis, quam regerent caſus; & [2] eo magnitudinis procederent, ubi [i] pro mortalibus gloria æterni fierent. Nam uti genus hominum compoſitum ex corpore, & anima eſt: ita res cunctæ, ſtudiaque omnia noſtra, corporis alia, alia animi naturam ſequuntur. Igitur [k] præclara facies, magnæ divitiæ, [3] ad hoc vis corporis, & alia omnia hujuſcemodi brevi dilabuntur; at ingenii egregia facinora, ſicuti anima, [l] immortalia ſunt. poſtremo, corporis & fortunæ bonorum, uti initium, ſic finis eſt, omniaque orta occidunt, & aucta ſeneſcunt, animus incorruptus, [m] æternus, rector humani generis, [4] agit, atque habet cuncta, neque ipſe habetur. Quo magis pravitas eorum admiranda eſt, qui, dediti corporis gaudiis, per luxum atque ignaviam ætatem agunt: cæterum ingenium, quo neque melius, neque [5] [n] amplius aliud in natura mortalium

INTERPRETATIO.

[1] *Quique & ſinguli Actores, & ii qui res exequi deberent, rejiciunt in negotia culpam ſuam.*

[2] *Et pervenirent ad eum gradum magnitudinis, in quo (cum mortales ſint) gloria æterni evaderent.*

[3] *Præterea vis corporis, & alia omnia iſtius generis, exiguo tempore diſſolvuntur & diſſipantur.*

[4] *Animus verſat & regit, tenet, & intelligit omnia, neque ipſe includitur, cogitur, aut continetur.*

[5] *Cæterum ſinunt languere & ſtupere incultu atque ſocordia ingenium, quo nihil eſt melius, neque majus, aut dignius in natura mortalium.*

NOTÆ.

f *Actores.*] Melius credo, quam *auctores*, prout habent alii. Hoc dicit, Homines rerum difficultatem, quaſi illæ ſupra ſuas vires eſſent, cauſſari; cum ideo tantum tales ſint, quod viribus à natura conceſſis, in tempore & loco uſi non fuerint.

g *Bonarum.*] Earum ſcilicet, quæ mentem excolunt, & nobis proſunt.

h *Regerentur.*] Nunc dicit Salluſtius, ſapientem adverſus fortunam poſſe plurima, etiam in iis quæ ſunt ejus juris, id eſt, quoad ea bona quæ non ſunt in noſtra poteſtate, ut loquuntur Stoici, puta famam, gloriam, divitias, *&c.* Atque hoc quoque verum eſt, noſque maxime ad virtutem incendere debet. Nam *ſapiens quidem, pol, ipſe fingit fortunam ſibi*, ut ait Plautus.

i *Pro mortalibus.*] Vis iſtius præpoſitionis, eo ſenſu, quo in interpretatione indicavimus, diligenter notanda eſt; nam aliquoties recurret in noſtro Autore.

k *Præclara.*] *La bonne mine, la belle preſtance.*

l *Immortalia.*] Rhetorice iſtud dictum: tametſi hiſtoriæ beneficio præclara facta in memoria hominum reviviſcunt.

m *Æternus.*] Hæc fuit opinio quorundam Philoſophorum, quam ab Orpheo dimanaſſe volunt. Imo Stoici rotunde animas divinæ mentis particulas eſſe prædicaverunt: A quo errore nos retrahit doctrina Chriſtiana, cum animæ noſtræ à Deo creatæ ſint ex nihilo, adeoque initium habuerint; quamvis ſint æternæ à parte poſt, ut loquuntur, atque in æternum eſſe debeant.

n *Amplius.*] Ingenii humani tangit magnitudinem, &, ut ita dicam, vaſtitatem, qua cuncta complectitur.

eſt

est, incultu atque socordia torpescere sinunt; cum præsertim tam multæ, variæque sint artes animi, quibus summa claritudo paratur. Verum ex [t] his magistratus, & imperia, postremo omnis cura rerum publicarum minume mihi hac tempestate cupiunda videntur: quoniam neque virtuti honos datur; neque illi, quibus per fraudem [2] jus fuit, [o] tuti, aut eo magis [p] honesti sunt. Nam, [q] vi quidem regere patriam, aut [r] parentes, quamquam & possis, & delicta [s] corrigas; tamen importunum est: cum præsertim omnes rerum mutationem cædem, fugam, aliaque hostilia [t] portendant. frustra autem niti, neque aliud, se fatigando, nisi odium [3] quærere, extremæ dementiæ est: nisi forte quem inhonesta & pernicioſa lubido tenet, potentiæ paucorum decus atque libertatem suam [u] gratificari. Cæterum ex aliis negotiis, quæ ingenio exercentur, in primis magno usui est memoria rerum gestarum: [x] cujus de virtute quia multi dixere, prætereundum puto; simul, ne [4] per insolentiam quis existumet memet studium meum laudando extollere. atque ego credo fore, qui, quia decrevi procul a republica ætatem agere, tanto tamque utili labori meo nomen inertiæ imponant: [y] certe, quibus

INTERPRETATIO.

[t] *Ex his artibus.*

[2] *Neque illi quibus, per fraudem, jus & potestas fuit, gerendi* Magistratus & imperia, *sunt ea re magis tuti aut honesti.*

[3] *Extremæ dementiæ est frustra conari, neque aliud persequi & consequi se fatigando, nisi odium.*

[4] *Ne aliquis existimet memet extollere insolenter studium meum,* id *laudando.*

NOTÆ.

o *Tuti.*] Illud respicit bona fortunæ.

p *Honesti.*] Refertur hoc ad bona animi: adeoque iis de quibus loquitur, prorsus inutile fuisse dicit, muneribus frui Reipublicæ. Gall. diceres, *Ils n'en sont ni plus à leur aise, ni plus honnêtes gens.*

q *Vi.*] Plato, quod & Cicero refert, tantum contendere in Republica jubet, quantum probare tuis civibus possis; vim neque Parenti, neque Patriæ afferri oportere.

r *Parentes.*] Innuit, tam turpe esse Patriam quam Parentes vi regere velle.

s *Corrigas.*] Hoc est, aliquatenus corruptam civitatem emendes, aut id certe coneris.

t *Portendant.*] Significent, & propemodum importent, cum iis qui castigantur, tum præsertim illis qui alios castigant.

u *Gratificari.*] Gall. diceres, *Abandonner, & faire litière.*

x *Cujus de virtute.*] Historiam Cicero dicit, Testem temporum, Lucem veritatis. Magistram vitæ, Nunciam vetustatis. Historiæ virtus certe maxima est, cum ex aliorum erratis in melius vitam nostram instituere, & quid expetendum quidve fugiendum sit, sine nostro periculo, possimus cognoscere. Proinde haud immerito Demetrius Phalereus Ptolemæum regem subinde admonebat, ut libros legeret, quoniam, quæ amici non audent Principibus demonstrare, ea omnia in libris scripta reperiuntur.

y *Certe.*] Vim habet occultam hæc voculia, & conjunctam habet ironiam: Autor enim dum videtur rationem reddere velle, cur ab aliis reprehendatur, graviter illos vellicat. Gall diceremus eodem charactere, *Assurement, Ces Messieurs qui savent si bien courir aprés le petit peuple,* &c.

maxuma

maxuma induſtria videtur, [a] ſalutare plebem, & conviviis [b] gratia quærere. Qui ſi reputaverint, & [c] quibus ego temporibus magiſtratu adeptus ſim; & [d] quales viri idem aſſequi nequiverint; & poſtea, q [e] genera hominum in ſenatum pervenerint, profecto exiſtumabunt, [f] merito, quam ignavia, judicium animi mei [g] mutaviſſe; [h] juſque commodum ex otio meo, quam ex aliorum negotiis, reip. ve turum. [i] Nam ſæpe audivi, Q. [k] Maximum, P. [l] Scipionem, præter civitatis noſtræ præclaros viros, ſolitos ita dicere; cum majorum [m] im gines intuerentur, vehementiſſime ſibi animum ad virtutem accen ſcilicet non [n] ceram illam, neque figuram tantam vim in ſeſe habere; ſ memoria rerum geſtarum eam flammam egregiis viris in pectore creſc re, neque prius ſedari, quam virtus eorum famam atque gloria adæquaverit. At contra quis eſt omnium [1] his moribus, quin diviti & ſumptibus non probitate, neque induſtria, cum majoribus ſuis co

INTERPRETATIO.

[1] *Quis omnium ita vivit.*

NOTÆ.

a *Salutare.*] Romæ mos erat, quoſvis prenſando, nomine proprio, quaſi intime noti & chari eſſent, appellando magnum, porrigendo, &c. plebis gratiam aucupari.

b *Gratiam.*] Benevolentiam & populi favorem ſolebant etiam epulis & conviviis demereri.

c *Quibus.*] Turbulentis ſcilicet, ſingulis ad imperia properantibus; unde & ea obtinere erat difficile.

d *Quales.*] Catonem forte inter alios deſignavit, qui Præturam petens repulſam tulit. Cæterum totus iſte locus Rhetoricam habet exornationem, non perſuaſionem: neque vero cuiquam Salluſtium virtute Catoni prælatum fuiſſe, Salluſtius probaverit.

e *Genera.*] Per contemptum loquitur, Gall. *Quelle ſort de gens.*

f *Merito.*] *Legitima de cauſa:* Quaſi ſcilicet eo indignum fuiſſet, cum turba hominum leviſſimorum, in Senatum venire.

g *Mutaviſſe.*] Id eſt, *Non jam, ut antea, ad Magiſtratus ferri.*

h *Otio.*] Honeſto ſcilicet, quod in ſcribenda hiſtoria collocavit: nam aliud eſt otium turpe, eorum qui ſe non tantum à rebus publicis, ſed ab omni omnino labore ſubtrahunt.

i *Nam ſæpe.*] Oſtendit autor quomod hominibus proſit rerum memoria, atq; ade qua ratione Reſpublica ex ſuo otio emolu mentum poſſit capere.

k *Maximum.*] Is ex Fabiorum fuit fami lia, qui dictator adverſus Annibalem crea tus, cunctando vim fregit illius Imperato ris, atque res Romanas paululum reſtituit.

l *Scipionem.*] Plures eo nomine fuerun viri celeberrimi, præcipue vero Africani illi duo, Major a victa Africa, Minor a Africa quoque, ſed poſtquam ab illo vict ſuiſſet, ita dictus; antea in Scipionum fa miliam ab Africani illius magni filio, & i decus gentis aſſumptus, cum Paulo Mace donico procreatus eſſet. De iſto minore hi agi non ſine ratione crediderim.

m *Imagines.*] Habebant Romæ qui illu ſtri loco nati eſſent, quique in majoribu aliquem ſella curuli decoratum habuiſſent imagines, vultus eorum & poſterorum e cera referentes, quas ligneo armario i atrio, ſeu prima parte ædium, includebant feſtis diebus, apertis armariis, ornabant; i funeribus, cum quis ex ea domo mortu eſſet, honoris cauſa efferebant.

n *Ceram.*] Ex qua fiebant imagines.

tendat

dat? etiam homines [o] novi, qui antea per virtutem ſoliti erant nobilitatem antevenire, [p] furtim, & per [q] latrocinia potius, quam bonis artibus, ad imperia & honores nituntur. Proinde quaſi prætura, & conſulatus, atque alia omnia hujuſcemodi per ſe ipſa clara, & magnifica ſint, ac non perinde [r] habeantur, ut eorum, qui ea ſuſtinent, virtus eſt. Verum ego liberius, altiuſque proceſſi, dum me civitatis morum piget, tædetque. nunc ad inceptum redeo.

Bellum ſcripturus ſum, quod populus R. cum Jugurtha rege [r] Numidarum geſſit: primum, quia magnum & atrox, [2] variaque victoria fuit; dein, quia tum primum ſuperbiæ nobilitatis [3] obviam itum eſt. quæ [s] contentiò divina & humana cuncta permiſcuit, eoque vecordiæ proceſſit, uti ſtudiis civilibus [t] bellum, atq; [4] vaſtitas Italiæ finem facerent. Sed prius quam hujuſcemodi rei initium expedio, paucis ſupra repetam; quo, ad cognoſcendum, omnia illuſtria magis, magisque in aperto ſint. Bello Punico [u] ſecundo, quo dux Carthaginienſium Hannibal, [x] poſt magnitudinem nominis Romani, Italiæ opes maxume attriverat; Maſiniſſa rex Numidarum, in amicitiam receptus à P. [y] Scipione, cui poſtea Africano cognomen ex virtute fuit, multa & præclara rei militaris facinora fecerat: ob quæ, victis Carthaginienſibus, & capto [z] Syphace, cujus in Africa magnum, atque late imperium valuit, populus R. quaſcumque urbis, & agros manu ceperat, [a] regi dono dedit. Igitur amicitia Maſiniſſæ bona atque honeſta

INTERPRETATIO.

[1] *Et non ſint ſicuti virtus eorum, qui ea gerunt.*

[2] *Quia victoria in hanc & illam partem inclinavit.*

[3] *Quia tum primum* Plebs Romana *reſtitit ſuperbiæ nobilitatis.*

[4] *Ut diſcordiis civilibus bellum atque amplitudo Italiæ finem facerent.*

NOTÆ.

o *Novi.*] Id eſt, *qui primi ex ſua gente claruerunt.*

p *Furtim.*] Non virtutem oſtentando; ſed largitionibus ſuffragia corrumpendo, aut ſubter cuniculis irrependo.

q *Latrocinia.*] Hoc nomine omnes damnat vias diſtortas, per quas ſibi poteſtatem quærebant, & Magiſtratus, ſi cum vi alia conjunctæ eſſent.

r *Numidarum.*] Numidia Africæ regio pars ejus tractus, quem hodie *Barbariam* vocant, cum eo qui *Bildulgerid* dicitur. Quarum ex ipſo Salluſtio poſtea cognoſcetur.

s *Contentio.*] Inter plebem & nobilitatem.

t *Bellum.*] Quod Marium inter & Syllam interceſſit, huic favente nobilitate, illi plebe.

u *Secundo.*] Ter Romani cum Carthaginienſibus bellum geſſerunt. Hoc ſecundo, Pœnorum duce Annibale, profligata, & propemodum perdita fuit res Romana.

x *Poſt magnitudinem.*] Id eſt, *non contentus Romanorum gloriam proculcaſſe.*

y *Scipione.*] Hic eſt major.

z *Syphace.*] Fuit Syphax rex Maſæſylorum opulentiſſimus, Maſiniſſæ ab Oriente vicinus.

a *Regi.*] Maſiniſſæ.

nobis

nobis permanſit: ſed [a] imperii, vitæque ejus, finis idem fuit. Deinde Micipſa filius regnum ſolus obtinuit, Manaſtabale, & Guluſſa fratribus morbo, abſumptis. [1] Is Atherbalem, & Hiempſalem ex ſeſe genuit; Jugurthamque filium Manaſtabilis fratris, quem Maſiniſſa, quod ortus ex concubina erat, [b] privatum reliquerat, eodum cultu, quo liberos ſuos, domi habuit. Qui ubi primum adolevit, pollens viribus, decora facie, ſed multo maxume ingenio validus, non ſe [c] luxu, neque inertiæ corrumpendum dedit. ſed, uti mos gentis illius eſt, equitare, jaculari, curſu cum æqualibus certare: &, cum [2] omnis gloria anteiret, omnibus tamen carus eſſe: ad Hoc, pleraque tempora in venando agere; leonem atque alias feras primus, aut in primis ferire: plurimum facere, [d] & minumum ipſe de ſe loqui. Quibus rebus Micipſa tamen initio lætus fuerat, exiſtumans virtutem Jugurthæ regno ſuo gloriæ fore: tamen poſtquam hominem adoleſcentem, [3] exacta ætate ſua, & parvis liberis, magis magiſque creſcere intelligit, vehementer eo negotio [e] permotus, multa cum animo ſuo volvebat. Terrebat eum [f] natura mortalium avida imperii, & [g] præceps ad explendam animi cupidinem, præterea, [h] opportunitas ſuæ liberorumque ætatis, [4] quæ etiam mediocres viros ſpe prædæ tranſvorſos agit, ad hoc [5] ſtudia Numidarum in Jugurtham accenſa; [6] ex quibus, ſi talem virum dolis interfeciſſet, ne qua ſeditio, aut bellum oriretur, anxius erat. His difficultatibus circumventus, ubi videt, neque per vim, neque inſidiis opprimi poſſe

INTERPRETATIO.

[1] *Is Micipſa genuit ex ſeſe Atherbalem & Hiempſalem.*

[2] *Cum omnes gloria ſuperaret.*

[3] *Cum videt hominem adoleſcentem creſcere magis ac magis, vita ſua elapſa.*

[4] *Quæ opportunitas etiam homines aliqua virtute præditos, ſpe prædæ à recta via abducit.*

[5] *Præterea maximus Numidarum favor in Jugurtham,* Micipſam terrebat.

[6] *Anxius erat ne qua ſeditio aut bellum oriretur ex Numidis ſi talem virum fraude interficiſſet.*

NOTÆ.

a *Imperii.*] Illud eſt quod Gallice dicimus; *Il perdit l'Empire avec la vie.* Sed Latine phraſis ambigua eſt, adeoque minus probanda.

b *Privatum.*] Scilicet nec regio cultu, nec in ſpem regni, educebatur.

c *Luxu.*] Antique. Jam ſupra eoſdem notavit fontes omnium malorum: Veriſſime; atque hic præcipue cavendum.

d *Et minumum.*] Facile his artibus ſine invidia laudem invenias, & amicos pares.

e *Permotus.*] Timens videlicet, ne Jugurtha gratia & viribus ad invadendum imperium uteretur.

f *Natura.*] Illud eſt quod modo dixi. Metuebat Micipſa, ne, ſicuti omnes a natura proni ſumus ad explendam animi cupidinem, Jugurtha aliquid contra ſe, tum maxime contra liberos moliretur.

g *Præceps.*] Hinc prima mali noſtri labes: Adeoque hac in parte diffidendum, præcavendum, & maxime ex longinquo principiis obſtandum; niſi forte per præcipita frangi lubet.

h *Opportunitas.*] Senes enim & pueri ad bellum ſunt inepti.

hominem

hominem tam acceptum popularibus; [1] quod erat Jugurtha manu promptus, & appetens gloriæ militaris, ſtatuit eum objectare periculis, & eo modo fortunam tentare. Igitur bello [i] Numantino Micipſa, cum populo R. equitum atque peditum auxilia mitteret, ſperans vel [2] oſtendendo virtutem, vel hoſtium ſævitia facile eum occaſurum, præfecit Numidis, quos in Hiſpaniam mittebat; ſed ea res longe aliter, ac ratus erat, evenit. Nam Jugurtha, ut erat impigro atque acri ingenio, ubi naturam P. Scipionis, qui tum Romanis imperator erat, & [3] [k] morem hoſtium cognovit; multo labore, multaque cura, præterea modeſtiſſime parendo; & ſæpe [4] obviam eundo periculis, in tantam claritudinem brevi pervenerat, uti noſtris vehementer carus, Numantinis maxumo terrori eſſet. Ac ſane, quod difficillimum in primis eſt, & prælio ſtrenuus erat, & bonus conſilio: quorum [l] alterum ex providentia timorem, alterum ex audacia temeritatem adferre plerumq; ſolet. Igitur [m] imperator omnis fere res aſperas per Jugurtham agere, in amicis habere, magis magiſque eum indies amplecti, quippe cujus neque conſilium, neq; inceptum ullum fruſtra erat. [5] Huc accedebat munificentia animi, & ingenii ſolertia: quibus rebus ſibi multos ex Romanis familiari amicitia conjunxerat. Ea tempeſtate in exercitu noſtro fuere complures novi, atq; nobiles, quibus divitiæ bono honeſtoq; [n] potiores erant, factioſi, domi potentes, apud ſocios clari magis quam honeſti; qui Jugurthæ non [o] mediocrem animum pollicitando accendabant, ſi Micipſa rex occidiſſet, fore uti ſolus imperio Numidiæ potiretur: [p] in ipſo maxumam virtutem, Romæ

INTERPRETATIO.

[1] *Quia Jugurtha erat manu promptus, & cupidus gloriæ militaris,* Micipſa *decrevit eum objicere periculis.*

[2] Micipſa *opinans eum interfectum iri, vel dum virtutem oſtentaret, vel hoſtium ſævitia,* eum *præfecit Numidis.*

[3] *Poſtquam* Jugurtha *cognovit hoſtium pugnandi rationem.*

[4] *Objectando ſe periculis.*

[5] *Præterea in ipſo erat magnificentia animi.*

NOTÆ.

i *Numantino.*] Numantia urbs fuit Hiſpaniæ Terraconenſis, non longe ab ortu fluminis Durii; ſi vires æſtimes, par omnibus urbibus bello, quod olim adverſus Romanos fortiſſime geſſerunt.

k *Morem.*] Hic in perditiſſimo homine, pro tempore ſpectare licet ornatiſſimi juvenis ſpeciem, & virtutis exemplum.

l *Alterum.*] Eſſe ſcilicet, bonum conſilio, generat timorem: enimvero aliquis ut bene det conſilium, ille debet prævidere pericula; quod ſi fuerit, ea profecto reformidabit, deinde, quod pronum eſt, ni virtus adſit, eadem quoque fugitabit.

m *Imperator.*] Scipio.

n *Potiores.*] Id eſt, *Apud quos major divitiarum, quam virtutis, ratio & æſtimatio erat.*

o *Mediocrem*] Id eſt, *Cum jam ſua ſponte Jugurtha dominationem affectaret, cupiditatem inflammabant inſuper exitiales illi Conſiliarii.*

p *In ipſo.*] Jugurtha ſcilicet. Hæc & ſimilia ingerebant nefarii illi adulatores.

omnia

omnia venalia esse. Sed postquam, Numantia deleta, P. Scipio dimittere auxilia, & ipse revorti domum decrevit; [1] donatum, atque laudatum magnifice pro concione Jugurtham in [q] prætorium adduxit; ibique secreto monuit, uti potius [r] publice, quam privatim, amicitiam populi R. coleret; neu [f] quibus largiri insuesceret: periculose à paucis emi, [t] quod multorum esset. si permanere vellet in suis [u] artibus, [x] ultro illi & gloriam, & regnum venturum: sin [y] properantius pergeret, suamet ipsum pecunia præcipitem casurum. Sic locutus, cum literis eum, quas Micipsæ redderet, dimisit. earum [2] sententia hæc erat. *Jugurthæ tui bello Numantino longe maxuma virtus fuit: quam rem tibi certe scio gaudio esse, nobis ob merita sua carus est; ut idem S. P. Q. R. sit, summa ope nitemur. Tibi quidem* [3] *pro nostra amicitia gratulor. en habes virum dignum te, atque avo suo Masinissa.* Igitur [z] rex, ubi ea quæ fama acceperat, ex literis imperatoris ita esse cognovit, cum virtute, tum [a] gratia viri permotus, [b] flexit animum suum: & Jugurtham beneficiis vincere aggressus est, statimque eum adoptavit, & testamento pariter cum filiis hæredem instituit. Sed ipse paucos post annos, morbo, atque ætate confectus, cum sibi finem vitæ adesse intelligeret, coram amicis, & cognatis, itemque Atherbale, & Hiempsale filiis, dicitur hujuscemodi verba cum Jugurtha habuisse.

Interpretatio.

[1] *Adduxit Jugurtham in tentorium suum, postquam ipsi munera contulisset, atque* eum *laudasset magnifice coram exercitu.*

[2] *Earum sensus hic erat.*

[3] *Gratulor equidem tibi, secundum nostram amicitiam.*

Notæ.

q *Prætorium.*] Tabernaculum erat, seu tentorium, vel domus Imperatoris, sive Prætor, sive Consul fuisset.

r *Publice.*] Hoc est, *Ne huic aut illi se ille privatim addiceret, sed virtute sua universum Populum Romanum sibi demereretur.*

f *Quibus*] Non dixit *quibuscvis*; quomodo Jugurthæ levitatem exprobrasset, neque factum ipsum in totum damnasset, verum *quibus* dixit, ut ille intelligat, neminem largitionibus devinciendum, eo modo, & fine, quo procul dubio, summus Imperator cœpisse eum intellexerat.

t *Quod multorum*] Loquitur de amicitia & favore P. Romani Cæterum ex singulis propemodum Scipionis verbis maxima documenta sumere possunt viri principes: quæ quia Jugurtha spreverat, de summo fastigio excussus est.

u *Artibus.*] Bonis scilicet. Reprehensionem habet hæc Imperatoris admonitio, tametsi occulta est.

x *Ultro.*] Ipse nec cogitante. Gall. *Sans qu'il s'en mît en peine.*

y *Properantius.*] Hoc est, *vim faceret rebus*, quæ cum tempore fiunt, sensim & sine sensu, quæque aliter franguntur, Gall. *Que s'il se hâtoit trop*; *Que s'il violentoit les choses.*

z *Rex.*] Micipsa.

a *Gratia.*] Cum Jugurtham gratum & acceptum esse sciret, tum Popularibus tum Romanis.

b *Flexit.*] Hoc est, *Cum antea Jugurtham perdere quæsiviſſet, mutato consilio beneficiis ipsum cumulavit.*

Parum

Parvum ego te, Jugurtha, [a] *amiſſo patre, ſine ſpe, ſine opibus,* [b] *in meum regnum accepi, exiſtumans non minus me tibi, quam ſi* [c] *genuiſſem, ob beneficia carum fore, neque ea res* [d] *falſum me habuit. Nam ut alia magna & egregia* [1] [e] *tua omittam, noviſſume rediens Numantia, meque regnumque meum gloria honoraviſti; tuaque virtute nobis Romanos ex amicis amiciſſumos feciſti: in Hiſpania nomen familiæ* [f] *renovatum eſt: poſtremo, quod* [g] *difficillumum inter mortalis eſt, gloria invidiam viciſti. Nunc, quoniam mihi natura finem vitæ facit, per* [h] *hanc dextram, per* [2] *regni fidem moneo, obteſtorque, uti hos, qui tibi genere propinqui,* [i] *beneficio meo fratres ſunt, caros habeas; neu malis alienos adjungere, quam ſanguine conjunctos retinere. Non exercitus, neque theſauri, præſidia regni ſunt, verum amici: quos neque armis cogere, neque auro parare queas: Officio & fide pariuntur. Quis autem amicior, quam frater fratri? aut quem alienum fidum invenies, ſi tuis hoſtis fueris? Equidem ego regnum vobis trado firmum, ſi boni eritis; ſi mali, imbecillum. Nam* [k] *concordia res parvæ creſcunt, diſcordia maxumæ* [l] *dilabuntur. Cæterum ante hos* [3] *te, Jugurtha, quia ætate, & ſapientia prior es, ne aliter quid eveniat, providere decet:*

INTERPRETATIO.

[1] *Nam ut ſilentio præteream alia tua magna, & egregia facinora.*

[2] *Moneo per fidem quæ regno debetur.*

[3] *Cæterum te decet, plus quam hos.*

NOTÆ.

a *Amiſſo.*] Manaſtabale, ſcilicet.

b *In meum.*] Id eſt, *Non modo in regiam induxi, ſed cultu & ſpe cum filiis meis eadem eduxi.*

c *Genuiſſem.*] Te ſupple.

d *Falſum.*] Id eſt, *Tu mihi revera ea omnia præſtitiſti, quæ à filio poſſunt repeti.*

e *Tua.*] Nota phraſes ejuſmodi elliptıcas: Vim habent maximam. Ita, cum apud Terentium, pater filium vocat *omnium*, plus eſt quam ſi ſceleratiſſimum, aut quopiam atroci alio nomine appellaſſet, cum quodlibet intelligi poſſit.

f *Renovatum.*] Hoc dicit, quia Maſiniſſa multa præclare geſſerat in Hiſpania adverſus Romanos, priuſquam cum Scipione ſocietatem iniret.

g *Difficillumum.*] Omnino: nam ut habet Horatius,

Heu! nefas;
Virtutem incolumem odimus,
Sublatum ex oculis querimus, invidi.

h *Hanc.*] Intelligendum eſt Micipſam Jugurthæ manum tenuiſſe, dum hæc diceret.

i *Beneficio.*] Quia, videlicet, in partem & regni hæreditatem Jugurtham Micipſa aſſumpſerat; atque pro filio habuerat.

k *Concordia.*] Scitum eſt quod quidam fecit, ut concordiam filios, quos magno numero habuit, edoceret: Sagittas, pro eorum numero ſumpſit, quas in faſciculum colligatas cuique rumpendas porrexit; quod illi cum nequiviſſent, ipſe ſingulas ſeorſim nullo negotio perfregit. Itaque omne quod eſt, tam diu manet atque ſubſiſtit, quam unum eſt; interit quando ſolvitur, aut unum eſſe deſinit.

l *Dilabuntur.*] *Pereunt*, ſed acute expreſſit, cum *dilabi* præciſe notet *in partes varias abire*, quod ex ſe & immediate ponit totius deſtructionem. Tanti eſt certe unio in univerſa natura, ut vel ipſum nomen neſcio quid blandi & jucundi ſapiat; diviſio contra lacerare, & omne malum portendere videatur.

Nam in omni certamine, qui [1] *opulentior eſt, etiam ſi accipit injuriam, tamen, quia plus poteſt, facere videtur. Vos autem, Atherbal, & Hiempſal, colite, obſervate* [2] *talem hunc virum; imitamini virtutem, & enitimini, ne ego meliores liberos* [3] *ſumpſiſſe videar, quam genuiſſe.*

Ad ea Jugurtha, tametſi regem [m] ficta locutum intelligebat, & [n] ipſe longe aliter animo agitabat; tamen pro tempore benigne reſpondit. Micipſa paucis poſt diebus moritur. Poſtquam illi more regio [4] juſta magnifice fecerant, [o] reguli in unum convenerunt, ut inter ſe de negotiis cunctis diſceptarent. Sed Hiempſal, qui minumus ex illis erat, natura ferox, etiam antea ignobilitatem Jugurthæ, quia [p] materno genere impar erat, deſpiciens, [q] dextera Atherbalem adſedit; ne medius ex tribus, quod [r] & apud Numidas honori ducitur, Jugurtha foret. Dein tamen, ut [f] ætati concederet, [t] fatigatus à fratre, vix in partem alteram tranſductus eſt. Ibi cum multa de adminiſtrando imperio diſſererent, Jugurtha inter alias res jacit, oportere quinquennii conſulta, & [u] decreta omnia reſcindi: [x] Nam per ea tempora confectum annis Micipſam parum animo valuiſſe. Tum [y] idem Hiempſal placere ſibi reſpondit: nam [z] ipſum illum tribus his proxumis annis adoptione in re-

INTERPRETATIO.

[1] *Qui fortior eſt videtur facere injuriam, quamvis* eam *accipiat, quia plus poteſt.*

[2] *Reveremini hunc virum tanta virtute ornatum.*

[3] *Ne ego videar adoptaſſe meliores liberos, quam genuiſſe.*

[4] *Poſtquam illum, more regio, magnifice ſepeliiſſent.*

NOTÆ.

m *Ficta.*] Res profecto fictæ non erant, vera dicebat Micipſa; ſed animus fictus erat: non ex benevolentia, ſed ex metu loquebatur.

n *Ipſe.*] Jugurtha.

o *Reguli.*] Jugurtha, Atherbal, & Hiempſal, qui, diviſo regno, parvi erant reges.

p *Materno.*] Antea natum eum ex concubina vidimus.

q *Dextera.*] Veriſimile eſt Jugurtham cum Atherbale, jam tum ſine omni prolixiore cæremonia, aſſediſſe. Occaſio inter illos duos non fuit, de loco aulica urbanitate deſceptandi; nam ſive Jugurtha ſuperiorem, ſive inferiorem obtinere voluit, utrobique ad Atherbalis ſiniſtra ſedere debuit. Hiempſalis fuit hanc litem dirimere. Cujus enim ille vacuum latus clauſiſſet, ei medium & honoratum locum dediſſet: cumque dextra Atherbalem aſſedit, Jugurtham in loco infimo collocavit.

r *Et.*] Hinc concludas, moris fuiſſe apud Romanos, ut ſedentibus locus medius eſſet honoratiſſimus.

f *Ætati.*] Jugurthæ ſcilicet.

t *Fatigatus.*] Eum premebat Atherbal, ut in Jugurthæ ſiniſtram tranſiret; eoque pacto Jugurtha medius foret.

u *Decreta.*] Micipſæ ſcilicet. Plus venit dicit *decreta* quam *conſulta*: Hæc vocamus *des Declarations*, Illa vero, *des Arrêts.*

x *Nam.*] Ratio eſt Jugurthæ pro reſcindendis Micipſæ decretis.

y *Idem.*] In neutro genere. Dicit Hiempſal, acri in Jugurtham cum aculeo, ſibi placere, ut patris poſtrema decreta reſcinderentur.

z *Ipſum.*] Jugurtham.

gnu

gnum perveniſſe. Quod verbum in pectus Jugurthæ [a] altius, quam quiſquam ratus, deſcendit. Itaq; ex eo tempore ira & metu anxius moliri, parare, atque eo modo in animo habere, quibus Hiempſal per dolum caperetur. Quæ uti tardius procedunt, neque lenitur animus [b] ferox, ſtatuit quovis modo inceptum perficere. Primo conventu, quem ab regulis factum ſupra memoravi, propter diſſenſionem placuerat dividi theſauros, [1] finiſque imperii ſingulis conſtitui. Itaq; ad utramq; rem tempus decernitur, ſed maturius ad pecuniam diſtribuendam. Reguli interea in loca propinqua theſauris alius alio conceſſêre. Sed Hiempſal in oppido Thirmida forte ejus utebatur domo, qui proxumus [c] lictor Jugurthæ, carus acceptuſque ei ſemper fuerat: quem [d] ille caſu miniſtrum oblatum promiſſis onerat, impellitque, uti tanquam ſuam domum viſens eat: portarum claves [e] adulterinas paret: nam veræ ad Hiempſalem referebantur: cæterum, ubi res poſtularet, [f] ſeipſum cum magna venturum manu. Numida mandata brevi conficit: atque, uti doctus erat, noctu Jugurthæ milites introducit. Qui poſtquam in ædes irrupere: [2] diverſi regem quærere; dormientis alios, alios occurſantis interficere: ſcrutari loca abdita; clauſa effringere: ſtrepitu & tumultu omnia miſcere: cum interim Hiempſal reperitur, occultans ſe tugurio mulieris ancillæ, quo initio pavidus, & ignarus loci profugerat. Numidæ caput ejus, uti juſſi erant, ad Jugurtham referunt. Cæterum fama tanti facinoris per omnem Africam brevi divulgatur: Atherbalem, omniſque, qui ſub Micipſæ imperio fuerant, metus invadit. In duas partis diſcedunt Numidæ: plures Atherbalem ſequuntur, ſed illum alterum bello meliores. Igitur Jugurtha, quam maxumas poteſt copias armat: urbis partim vi, alias voluntate imperio ſuo adjungit: omni Numidiæ imperare parat. Atherbal, tametſi Romam legatos miſerat, qui ſenatum docerent de cæde fratris, & fortunis ſuis: tamen fretus multitudine militum, parabat armis contendere. Sed ubi res ad certamen venit, victus ex prælio profugit in [g] provinciam, ac dehinc Romam contendit. Tum Jugurtha [3] patratis [h] conſiliis, poſtquam omni Numidia potiebatur,

INTERPRETATIO.

[1] Placuit *terminos imperii ſingulis aſſignari.*

[2] *Alii alio regem quæſiverunt.*

[3] *Tum Jugurtha conſiliis ad finem perductis, &c.*

NOTÆ.

a *Altius.*] Id eſt, *Eo graviſſime vulneratus fuit*: tantoque altius telum infixum, quanto acutius fuit.

b *Ferox.*] Jugurthæ.

c *Lictor.*] Lictores erant qui proxime magiſtratum vel regem præcedebant. Hujus domum Hiempſal in hoſpitium aſſumpſerat.

d *Ille.*] Jugurtha.

e *Adulterinas.*] *De fauſſes cleſs.*

f *Seipſum.*] Jugurtham.

g *Provinciam.*] Hoc eſt, *in eam Africæ partem quæ per Romanos Magiſtratus gubernabatur.*

h *Conſiliis.*] Quæ, ſcilicet, de opprimendis fratribus, & eorum regno invadendo, iniverat.

in otio facinus ſuum cum animo reputans, timere populum R. neque advorſus iram ejus uſquam, niſi in avaritia [i] nobilitatis, & pecunia ſua, ſpem habere. Itaque paucis diebus, cum auro argentoque multo legatos Romam mittit: quîs præcipit uti primum veteres amicos muneribus expleant, dein novos [l] acquirant: poſtremo, quemcumque poſſint largiundo parare, ne cunctentur. Sed ubi Romam legati venere, & ex præcepto regis, [k] hoſpitibus, aliiſque, quorum ea tempeſtate in ſenatu auctoritas pollebat, magna munera miſere: tanta [l] commutatio inceſſit, ut ex maxuma invidia in gratiam & favorem nobilitatis Jugurtha veniret. [m] quorum pars ſpe, alii præmio inducti, ſingulos ex ſenatu [n] ambiundo, nitebantur, ne [o] gravius in eum conſuleretur. Igitur, ubi legati ſatis confidunt, die conſtituto ſenatus utriſque [p] datur. Tum Atherbalem hoc modo locutum accepimus.

P. C. Micipſa pater meus moriens mihi præcepit, uti regni Numidiæ tantummodo [q] *procurationem exiſtumarem meam; cæterum* [r] *jus, &* [ſ] *imperium penes vos eſſe: ſimul eniterer domi militiæque quam maxumo uſui eſſe populo Rom. vos mihi* [2] *cognatorum, vos in locum affi-*

INTERPRETATIO.

[1] *Poſtea novos requirant.*
[2] Præcepit *ut vos pro conſanguineis & affinibus haberem.*

NOTÆ.

i *Nobilitatis.*] Romanæ, ſcilicet.

k *Hoſpitibus.*] Eos intellige quibuſcum bello Numantino Jugurtha arctam amicitiam, & hoſpitii neceſſitudinem conjunxerat; ità ut ipſe apud illos, ſi in Italiâ eſſet, illi apud ipſum, ſi in Numidiam venirent, diverſarentur. Hoſpitii verò ſanctiſſima jura fuerunt.

l *Commutatio.*] Nimirum Jugurthæ facinus cunctis atrociſſimum viſum eſt; ſed poſtquam pecuniâ quidam corrupti ſunt, mentem & animum mutaverunt, atque Jugurthæ crimen minuerunt.

m *Quorum.*] Nobilium, ſcilicet, qui ſub voce *nobilitatis* comprehenduntur: Quod notandum; nam relativum *quorum* non cum nomine expreſſo, ſed cum re intellectâ conſentit.

n *Ambiundo.*] Prout fit, inter alios ſermones, illi Jugurthæ crimen verbis mitigabant, Senatorumque favorem ipſi conciliabant.

o *Gravius.*] *Ne bellum adverſus ipſum decernerent, aut hoſtem judicarent.*

p *Datur.*] Id eſt, *dies conſtituitur ad quem in Senatum admitterentur Atherbal & Jugurthæ legati.*

q *Procurationem.*] *Adminiſtrationem*: *La Lieutenance.*

r *Jus.*] Fundamentum notat hoc vocabulum, aut dominandi rationem.

ſ *Imperium.*] Totum iſtud rhetoricè & blandâ comitate dicitur; nam alioqui Micipſa, fuerat & Maſiniſſa P. Romani ſocius. Additæ fuerant equidem Romanorum beneficio multæ urbes utriuſque imperio ſed uterque meruerat: imò fatebitur poſtea ipſe Atherbal, non admodum Romanorum fortunam expetendam fuiſſe, quo tempore fœdus initum cum ipſis. At ne ego, quod abſque blandimento verum eſt, taceam; plerumque certè evenit, ut paulatim ſub fœderis titulo, ille in minùs potentem do minium uſurpet, qui opibus præcellit. Libertatis inane nomen ut maneat, fœdus pangitur, quod precariam ſervitutem in ducit.

nium ducerem: si ea fecissem, in vestra amicitia exercitum, divitias, munimenta regni me habiturum. Quæ præcepta patris mei cum agitarem; Jugurtha, homo omnium, quos terra sustinet, sceleratissimus, contempto imperio vestro, Masiniſſæ me nepotem, utique ab stirpe socium atque amicum populi R. regno fortunisque omnibus expulit. Atque ego P. C. quoniam eo miseriarum venturus eram, vellem, potius ob mea, quam ob majorum meorum beneficia posse me à vobis auxilium petere, ac maxume [t] deberi mihi beneficia à populo R. quibus non egerem: [v] secundum ea, si desideranda erant, uti [x] debitis uterer. Sed quoniam parum tuta per se ipsa probitas est, neque mihi [1] [y] in manu fuit, Jugurtha qualis foret: ad vos confugi P. C. quibus, quod mihi miserrumum est, cogor prius oneri, quam usui esse. Cæteri reges, aut bello victi in amicitiam à vobis recepti sunt, aut in suis dubiis [2] rebus societatem vestram appetiverunt. Familia nostra cum populo R. bello Carthaginiensi amicitiam instituit, quo tempore magis fides ejus quam [3] fortuna petenda erat. [4] Quorum progeniem vos, P. C. nolite pati me nepotem Masiniſſæ frustra à vobis auxilium petere. Si ad [z] impetrandum nihil causæ haberem, præter miserandam fortunam: quod paulo ante rex, genere, fama atque copiis potens, nunc deformatus ærumnis, inops, alienas opes exspecto: tamen erat majestatis populi Rom. [5] prohibere injuriam: neque pati, cujusquam regnum per scelus crescere. [a] Verum ego iis finibus ejectus sum, quos majoribus meis populus Rom. dedit: unde pater, & avus meus una vobiscum expulere Syphacem, & Carthaginienses. Vestra beneficia mihi erepta sunt, P. C. vos in mea

INTERPRETATIO.

[1] *Neque penes me fuit.*

[2] *Aut in vacillantibus suis rebus fœdus vobiscum inire quæsiverunt.*

[3] *Magis fides ejus erat quærenda, quam ejus fortuna.*

[4] *Nolite pati, me progeniem eorum, & nepotem Masiniſſæ, petere frustra auxilium à vobis.*

[5] *Tamen erat majestatis Pop. Romani impedire ne ego injuria afficerer.*

NOTÆ.

t *Deberi.*] Sunt equidem in hac oratione plurimæ bonæ rationes; at vero accurata methodo non sunt dispositæ. De industria & bene factum ab Autore, qui hominem elegantia Romana minus excultum, suo more loquentem inducit. Ita plane præcipit summus magister Horatius.

v *Secundum ea.*] Id est, *Ex eo, Deinde*, Gall. *Et qu'en conſequence de cela.*

x *Debitis.*] Repetit quod ita dictum nunquam oportuit.

y *In manu.*] Id est, *Non potui facere ut Jugurtha, quam fuit, alius esset.* Hoc dicit ut importunitatem, necessitate qua compulsus fuit, excuset.

z *Impetrandum.*] Auxilium, scilicet, à vobis contra Jugurtham. Videtur Atherbal præscire quod futurum est; adeoque a Romanis, diffidens, & quasi à recusantibus auxilium petit. Ominosa est ista petendi ratio, & contumeliosa, quæque ergo, ita institui minime debet.

a *Verum.*] Jam rationes optimas optime proponit Atherbal, sed in eo diu non manebit

injuria deſpecti eſtis. Eheu me miſerum! huccine, Micipſa pater, beneficia [a] tua evaſere, uti, quem tu parem cum liberis tuis, regnique participem feciſti, is potiſſumum ſtirpis tuæ extinctor ſit? numquam ne ergo familia noſtra quieta erit? [b] ſemper ne in ſanguine, ferro, fuga verſabimur? Dum Carthaginenſes incolumes fuere, [c] jure omnia ſæva patiebamur. Hoſtis ab latere: vos amici procul: ſpes omnis in armis erat. Poſtquam illa [d] peſtis ex Africa ejecta eſt, læti pacem agitabamus? quippe, quis hoſtis nullus erat, niſi forte quem vos juſſiſſetis. Ecce autem ex improviſo Jugurtha, intoleranda audacia, ſcelere, atque ſuperbia ſeſe efferens, fratre meo, atque eodem propinquo ſuo interfecto, primum regnum [e] ejus, ſceleris ſui prædam fecit: poſt, ubi me iiſdem dolis nequit capere, nihil minus, quam vim aut bellum [f] expectantem, in imperio veſtro, ſicut videtis, extorrem patria, domo, inopem, & co-opertum miſeriis efficit, [1] ut ubivis tutius, quam in meo regno eſſem. Ego ſic exiſtumabam, P. C. uti prædicantem audiveram patrem meum: qui veſtram amicitiam diligenter colerent, eos multum laborem ſuſcipere, cæterum ex omnibus maxume tutos eſſe. [2] Quod in familia noſtra fuit, præſtitit, ut in omnibus bellis adeſſet vobis: nos uti per otium tuti ſimus, [g] in manu veſtra eſt, P. C. Pater nos duos fratres [illegible] reliquit: tertium Jugurtham [3] beneficiis ſuis ratus eſt nobis conjunctum fore. Alter eorum necatus: alter ipſe ego manus [h] impias vix effugi. Quid agam? aut quo potiſſumum infelix accedam? [i] generis præſidia omnia exſtincta ſunt: pater, uti neceſſe erat, [4] naturæ conceſ-

INTERPRETATIO.

[1] *Ita ut eſſem tutius ubivis, quam in meo regno.*

[2] *Quantum fuit in poteſtate familiæ noſtræ, effecit, ut auxilio vobis eſſet in omnibus bellis.*

[3] *Micipſa pater meus credidit Jugurtham, tertium noſtrum fratrem, beneficiis ſuis fore nobis conjunctum & amicum.*

[4] *Pater mortuus eſt.*

NOTÆ.

a *Tua.*] In perditum Jugurtham.

b *Semper ne.*] Maſiniſſa à Carthaginienſibus regno pulſus fuerat; Micipſa Romanis auxilio adverſus illos venerat; frater Hiempſal à Jugurtha jugulatus; ipſe ab eodem ad ultimas anguſtias redactus ſum.

c *Jure.*] Quia inter ſe illi, maxime propter Romanos, hoſtes erant.

d *Peſtis.*] Loquitur de Carthaginienſibus.

e *Ejus.*] Credo pateretur Salluſtius, ut pro *ejus*, *ipſius* reponeretur, ad vitandam ambiguitatem, ſi quis forte *ejus* cum *ſceleris* conſtrueret: ideoque virgulum appoſuit.

f *Expectantem.*] *Qui ne m'attendoit rien moins qu' à faire la guerre.*

g *In manu.*] Quia potentes eſtis, quique facile Jugurtham in officio retinueritis. Cæterum in Jugurtha fuit quod poſt Hannibalem timeretur, ut habet Florus.

h *Impias.*] Jugurthæ, ſcilicet. Synecdoche eſt, quæ vim anget orationis: ut hinc pateat. Jugurtham impietate factum celebrem.

i *Generis.*] *Cognatorum patris, fratris, &c.*

sit: fratri, [k] *quem minume decuit, propinquus per scelus vitam eripuit: affinis, amicos, propinquos cæteros meos,* [l] *alium alia clades oppressit:* [1] *capti ab Jugurtha, pars in crucem acti, pars bestiis objecti sunt: pauci, quibus relicta est anima, clausi in* [2] *tenebris cum mœrore & luctu, morte graviorem vitam exigunt. Si omnia, quæ aut amisi, aut ex* [3] *necessariis adversa facta sunt, incolumia manerent: tamen, si quid ex improviso mali accidisset, vos implorarem, P. C. quibus* [m] *pro magnitudine imperii,* [n] *jus, & injurias omnis, curæ esse decet. Nunc vero exul patria, domo, solus, atque omnium* [o] *honestarum rerum egens, quos accedam, aut quos appellem? nationesne, an reges, qui omnes familiæ nostræ ob* [p] *vestram amicitiam infesti sunt? an quoquam mihi adire licet, ubi non majorum meorum hostilia monumenta plurima sint? an quisquam nostri misereri potest, qui aliquando vobis hostis fuit?* [q] *Postremo,* [r] *Masinissa nos ita instituit, P. C. ne quem coleremus, nisi pop. R. ne societates, ne fœdera nova acciperemus: abunde magna præsidia nobis in vestra amicitia fore:* [4] *si huic imperio* [s] *fortuna maturetur, una occidendum nobis esse.* [5] *Virtute, ac diis volentibus, magni estis & opulenti: omnia* [6] *secunda, & obedientia sunt: quo facilius sociorum injurias curare licet. Tantum*

INTERPRETATIO.

[1] *Qui capti sunt à Jugurtha partim cruci affixi sunt.*

[2] *In carceris obscuritate detenti agunt vitam duriorem morte, cum mœrore & luctu.*

[3] *Ex amicis & faventibus adversa facta sunt.*

[4] *Masinissa nos ita instituit, si imperium Romanum fortuna deficeret, nobis unà pereundum esse.*

[5] *Virtute vestra, & deorum beneficio magni estis.*

[6] *Omnia sunt vobis faventia.*

NOTÆ.

k *Quem.*] Jugurtham dicit, qui propinquos & fratres suos ab ipsorum patre beneficiis cumulatus, tueri, interficere, debuit.

l *Alium.*] Hoc est, *Diverse perierunt.*

m *Pro magnitudine.*] Id est, *cum tam late pateat imperium Romanum, & ejus auctoritas.* Elegans est hæc locutio; at videndum ne pariat obscuritatem.

n *Jus.*] Quandoquidem ipse Sallustius lib. 3. Historiarum more antiquo *vis* ponit in Accusativo plurali pro *vires*, forte hic *vis* pro *jus* legendum esset; hic enim agitur de ope imploranda, non contra jus, sed contra vim & injustitiam. Nolim tamen circa hæc novas lites movere.

o *Honestarum.*] Id est, *quæ regem comitari & cohonestare debent.*

p *Vestram.*] Id est, *quam vobiscum inivimus.*

q *Postremo.*] *Denique: Ut ne vos diutius morer.*

r *Masinissa.*] Bene & cum artificio Masinisse cujus tamen vix ullam memoriam habebat, potius quam Micipsæ, sermonem injicit Atherbal; quia nimirum ejus gratam sciebat P. Romano recordationem.

s *Fortuna.*] Honesta oratio, qua rei invidiam minuit. Id est, *Si respublica Romana ante tempus periret.*

illud vereor, ne [1] *quos privata amicitia Jugurthæ* [t] *parum cognita, transvorsos agat: quos ego audio maxuma ope niti, ambire, fatigare vos singulos,* [v] *ne quid de* [x] *absente, incognita causa, statuatis:* [y] *fingere me verba, & fugam simulare, cui licuerit in regno manere.* [z] *Quod utinam illum cujus impio facinore in has miserias projectus sum, eadem hæc* [a] *simulantem videam: & aliquando aut apud vos, aut apud Deos immortalis rerum humanarum cura oriatur, ut ille, qui nunc sceleribus suis ferox atque præclarus est, omnibus malis* [b] *excruciatus, impietatis in parentem nostrum, fratris mei necis, mearumque miseriarum gravis pœnas reddat.* [2] *Jam jam, frater animo meo carissume, quamquam tibi immaturo, & unde minume decuit, vita erepta est, tamen lætandum magis, quam dolendum puto casum tuum. Non enim* [c] *regnum, sed fugam, exilium, egestatem, & has omnis, quæ me premunt, ærumnas cum anima simul amisisti: at ego infelix in tanta mala præcipitatus, pulsus ex patrio regno, rerum humanarum* [d] *spectaculum præbeo:* [3] *incertus*

Interpretatio.

[1] *Ne amicitia privata Jugurthæ parum cognita aliquos à justitiæ via abducat.*

[2] *Jam jam, ô Hiempsal, frater carissime animo meo, puto casum tuum & mortem lætandam magis quam dolendam, quanquam vita erepta est tibi immaturo, & prima juventæ face, & ab eo, à quo minime decuit eam tibi eripi.*

[3] *Ego sum incertus quid agere debeam, an quæram ulcisci mortem tuam, dum ipse egeo ope alterius; an ego, cujus potestas vitæ & necis pendet ex potentia aliena, consulam regno meo.*

Notæ.

t *Parum cognita.*] Innuit Jugurtham amicitiæ, virtutumque quibus ea conciliatur simulatione, quibusdam Romanis, qui illi, quasi vere amicus fuisset & honestus, favebant, perfidiose imposuisse. Cæterum ipsorum avaritia potius quam amicitia cum Jugurtha conjunctos eos Atherbalem haudquaquam latebat; sed dissimulatum isthuc oportuit: quod quidem non imperite fecit.

v *Ne quid.*] Maximus fuit hac in parte Jugurthæ dolus: neque aliud possit videri iniquius, quam postulare, ut de absente, atque indicta causa statuatur, prout Atherbalem facere legati supponebant. At verò perverse illi, cum Atherbalis petitionibus illud subdole admiscent, quod non perversas modo, sed & ineptas eas efficit. Is profecto ridicule nimis requisivisset, ut de Jugurtha Senatus indicta causa decerneret, cum ad eam dicendam illi adessent: Verum tyrannum oportuit suis technis tempus redimere; jamque nos nimium detinuit.

x *Absente.*] Jugurtha scil.

y *Fingere.*] Non potest verbum hoc, eo modo quo præcedentia, immediate construi cum verbo *audio*; Verum in eo laudem meruit noster Autor, qui quasi inordinate ea congerit quæ contemnit.

z *Quod.*] Illud est quod Gallice, ornatus causa, vel ex majoris affectus consuetudine, dicimus, *Que plût à Dieu que, &c.*

a *Simulantem.*] Nota hanc respondendi rationem: Acris est; cumque multas habet figuras, cum plures tangit affectus. Simpliciter negasset Atherbal se simulare infortunium suum, sed revera miserum esse.

b *Excruciatus.*] Supple, Sicut ego sum.

c *Regnum.*] Id est, *non tam regnum.* Lætandum magis quod regno spoliatus sis, quam dolendum; cum à te, una & eadem opera, fuga, egestas, exilium depulsum sit.

d *Spectaculum.*] Id est, *De me fragilitatis humanæ exemplum fortuna exhibuit.*

qui

quid agam, tuas ne injurias perſequar, ipſe auxilii egens, an regno conſulam, cujus vitæ, neciſque poteſtas ex opibus alienis pendet. Utinam, [1] *emori, fortunis meis honeſtus exitus eſſet, ne vivere contemptus viderer, ſi defeſſus malis injuria* [e] *conceſſiſſem. Nunc quoniam neque vivere* [2] *lubet, neque mori licet ſine dedecore, P. C. per vos, per liberos, atque parentes veſtros, per majeſtatem populi R. ſubvenite miſero mihi: ite obviam injuriæ: nolite pati regnum Numidiæ,* [f] *quod veſtrum eſt, per ſcelus, & ſanguinem familiæ noſtræ tabeſcere.*

Poſtquam rex finem loquendi fecit, legati Jugurthæ [g] largitione magis, quam cauſa freti, paucis reſpondent: Hiempſalem, ob ſævitiam ſuam, ab Numidis interfectum: Atherbalem ultro bellum inferentem, poſtquam ſuperatus ſit, queri, quod injuriam facere nequiſſet: Jugurtham ab ſenatu petere, ne ſe alium putaret, ac Numantiæ cognitus eſſet; neu verba inimici ante facta ſua poneret. Deinde utrique curia egrediuntur. [3] Senatus ſtatim conſulitur: fautores legatorum, præterea magna pars [h] gratia depravata, Atherbalis dicta contemnere: Jugurthæ virtutem laudibus extollere: gratia, voce, denique omnibus modis pro alieno ſcelere, & flagitio, ſua quaſi pro gloria, [i] nitebantur. at contra pauci quibus bonum & æquum divitiis carius erat, ſubveniundum Atherbali, & Hiempſalis mortem ſevere vindicandam cenſebant. ſed ex omnibus maxume Æmilius [k] Scaurus, homo nobilis, impiger, factioſus,

INTERPRETATIO.

[1] *Utinam morte finem honeſtum facere poſſem infortunio meo, ne homines viderent me abjectum & ſpretum inter vivos, ſi defatigatus malis, propter injuriam ceſſiſſem.*

[2] *Quoniam neque vita mihi placet.*

[3] *Extemplo Senatorum ſententia* ea de re *exquiritur.*

NOTÆ.

e *Conceſſiſſem.*] Hic locus aliquam habet obſcuritatem, adeoque videndum quid intelligamus per τὸ *concedere*. Hic eſt, ut videtur, *Deponere ſtudium regnandi, & fratris mortem ulciſcendi*, vel *Omnia Jugurthæ libidini permittere*. Gall. in hunc ſenſum diceremus, *Plût à Dieu que la mort fût un parti honnête, que je pûſſe prendre dans mes infortunes, de peur de paroître dans le monde comme un miſerable, ſi me trouvant epuiſé par les maux que j'ai ſoûferts, j'étois contraint de tout ceder au tort que l'on m'a fait.*

f *Quod veſtrum.*] Optima & ratio & concluſio.

g *Largitione.*] Antea vidimus Legatis ſuis præcepiſſe Jugurtham, ut quoſvis Romæ pecunia corrumperent; Id ſedulo præſtiterunt, adeoque fore confidebant ut ab illis cauſa ſua defenderetur.

h *Gratia.*] Fit iſtud ſæpius in judiciis: Quando ſententiam ſuam dixerunt qui in concilio ſunt autoritate præcipui, reliqui non tam juſtitia, quam gratia & favore inducti, ſuffragium ſuum ferunt, vel ut potentioribus aſſentiantur, vel ut illi de quo judicium fertur, faveant: Quod quidem peſſime ſe habet, & æquum ſubvertit.

i *Nitebantur.*] Id eſt, *Non illi minore cum ſtudio Jugurthæ ſcelus excuſabant & tegebant quam ſi de ſua gloria quæſtio incidiſſet.*

k *Scaurus.*] Hunc ut prudentem & gravem virum laudant Cicero, & Val. Max.

avidus

avidus potentiæ, honoris, divitiarum; cæterum vitia ſua callide occultans. [l] Is poſtquam videt regis largitionem famoſam [l] impudentemque, veritus quod in tali re ſolet, ne [m] polluta licentia invidiam [n] accenderet, animum à conſueta lubidine [o] continuit. Vicit tamen in ſenatu pars illa, quæ [2] vero pretium aut gratiam anteferebat. Decretum fit, uti decem legati regnum quod Micipſa obtinuerat, inter Jugurtham, & Atherbalem [p] dividerent. cujus legationis princeps fuit L. Opimius, homo clarus, & tum in ſenatu potens, quia conſul, C. [q] Graccho & M. [r] Fulvio interfectis, [ſ] acerrume [t] vindictam nobilitatis in plebem exercuerat. Eum Jugurtha, tametſi Romæ in amicis habuerat, tamen [u] curatiſſume recepit: dando, & pollicendo multa, perfecit, uti famæ, [x] fide, poſtremo omnibus ſuis rebus commodum regis anteferret. reliquos legatos eadem via aggreſſus, pleroſque capit: paucis carior fides, quam pecunia fuit. in diviſione, quæ pars Numidiæ Mauritaniam attingit, [3] agro viriſque opulentior, Jugurthæ traditur: illam alteram, [4] ſpecie, quam

Interpretatio.

[1] *Cum Scaurus videt largitionem Jugurthæ infamem eſſe.*

[2] *Tamen pars potior fuit, in Senatu, eorum, qui anteponebant gratiam & favorem vero & honeſto.*

[3] *Ea pars traditur Jugurthæ, quæ ſoli fœcunditate & incolarum frequentia prævalebat.*

[4] *Atherbal obtinuit illam alteram partem potiorem pulchritudine quam utilitate.*

Notæ.

l *Impudentemque.*] Tanta Romam exercuit avaritia, ut palam legati pecunia ſuffragia emerent. *Ils informoient les Senateurs, le ſac, ou l' argent à la main.*

m *Polluta*] Idem eſt propemodum quod *famoſa*. Res erat nimium cognita.

n *Accenderet.*] Callide Scaurus; nam periculum eſt maximum ne plebs tumultuetur, ubi Magiſtratum aperte videt jus faſque pecuniæ poſtponere.

o *Continuit.*] Qui ita pro tempore & commoda virtuti favent, illi omnium ſunt peſſimi, & de quibus, ſi forte fortuna cognoſcantur, maxime diffidendum.

p *Dividerent.*] Itaque regni Hiempſalis dimidia pars in perfidiæ præmium Jugurthæ, idque decreto Senatus obvenit. Quantum nefas.

q *Graccho.*] Hic mortis, & legum Tiberii fratris acerrimus vindex, cum plebem in avitos agros arceſſeret, ab Opimio Conſule oppreſſus eſt.

r *Fulvio.*] Is collega Gracchi, & earundem legum aſſertor, una cum illo ab eodem Opimio, in Aventino monte oppreſſus eſt. Vir fuit Conſularis.

ſ *Acerrume.*] Ex plebe enim tria hominum millia interfecit, eorumque corpora in Tyberim projecit.

t *Vindictam,*] Pro hac voce, quam contra autoris mentem dicit eſſe Gruterus, *victoriam* reponit, ex fide librorum Pergameneorum. Quamobrem vero contra autoris mentem eſſe dicat, non video: Mihi quidam ſenſus eſt idem; nam vindicta in animo ſedet ante victoriam, poſt victoriam exercetur.

u *Curatiſſume.*] Scilicet amicitiæ jure à quibuſdam ceremoniis, & qui exteris & ignotis exhibetur, ſupervacaneo cultu, ſolutus erat: Attamen quo magis Opimium ſuum faceret atque (etiam ut decuit erga legatum) nullum prætermiſit honorem.

x *Fide.*] Eſt dativo caſu, more veterum. Forte hujus rei ignoratione ab aliquo ſciolo *fama* pro *famæ* poſitum eſt, quod abſque hæſitatione correxi.

uſu

uſu potiorem, quæ portuoſior, & ædificiis magis exornata erat, Atherbal poſſedit. Res poſtulare videtur Africæ ſitum paucis exponere, & eas gentis, quibus cum nobis bellum aut amicitia fuit, attingere. Sed quæ loca, & nationes ob [a] calorem, aut aſperitatem, item ſolitudines, minus frequentata ſunt, de iis haud facile compertum narraverim: cætera quam pauciſſumis abſolvam.

In diviſione orbis terræ plerique [b] in parte tertia Africam poſuere: pauci tantummodo Aſiam, & Europam [c] eſſe, ſed Africam in Europa, ea finis habet ab occidente [d] fretum [e] noſtri maris & Oceani: ab ortu ſolis declivem [f] latitudinem: quem locum [g] Catabathmon incolæ appellant. [h] Mare ſævum, importuoſum. ager frugum fertilis, bonus pecori, arbori infœcundus: [i] cœlo, terraque penuria aquarum; genus hominum ſalubri corpore, velox, patiens laborum: pleroſque ſenectus diſſolvit, niſi qui ferro, aut à beſtiis interiere. Nam morbus haud ſæpe quemquam ſuperat. ad hoc, [k] malefici generis plurima animalia. Sed qui mortales initio Africam [l] habuerint, quique poſtea acceſſerint, aut quo modo inter ſe permixti ſint; quamquam ab ea fama; quæ pleroſque obtinet, diverſum eſt; tamen, ut ex libris Punicis, qui regis Hiempſalis dicebantur, interpretatum nobis eſt: utique rem ſeſe habere, cultores

Interpretatio.

[l] *Dicam quam pauciſſimis verbis qui homines initio coluerint, & habitaverint Africam.*

Notæ.

a *Calorem.*] Solis ſcilicet. Nemo neſcit Africæ maximam partem ſub Zona eſſe torrida, atque adeo ardoribus infeſtari.

b *In parte.*] Id eſt, *Africam tertiam mundi partem fecerunt.* Nunc vero aliter diviſum orbem reperies apud Geographos; poſtquam veteribus incognitæ terræ à nautis perluſtratæ ſunt.

c *Eſſe.*] Id eſt, *Quidam duas tantum orbis terrarum partes eſſe voluerunt; & Africam ſub Europa comprehendendam.* Ambiguæ iſtiuſmodi phraſes non ſunt imitandæ.

d *Fretum.*] Maluit dicere Salluſtius *fretum maris* quam *mare* ſimpliciter, ut æſtum notaret & violentiam, quæ in illis anguſtiis conſpicitur, in quæ duo maria concurrunt & commiſcentur.

e *Noſtri.*] Mediterranei, ſcilicet, quod Italiam aluit. At certe vix ab occaſu dicitur Mediterraneum Africam finire: ſed Autori noſtro adeo mirabilis viſus eſt maris æſtus, ut eo abreptus fretum late ad occaſum porrexerit. Videndum eſt interim ne nobis imponant tabulæ noſtræ Geographicæ, in quibus nulla quandoque terræ curvitatis ratio habetur, cujus tamen, cum in plano exprimitur, niſi cogitatio ſubierit, pronum eſt in graviſſimos errores incidere.

f *Latitudinem.*] Id eſt, *campum vaſtum.*

g *Catabathmon.*] Vox Græca eſt à κατα-βαίνειν *deſcendere*; adeoque *Catabathmon* latine *deſcenſum* dixeris. Vallis erat in Ægyptum devexa, ſi Melæ credimus. Unde videas non eoſdem, qui nobis, veteribus fuiſſe Africæ limites; nam ea hodie, idque melius, uſque ad mare rubrum protenditur.

h *Mare.*] Libycum ſeu Africum, quod pars eſt Mediterranei.

i *Cœlo.*] Id eſt, *Neque in Africa multum pluit; neque ibi copiae ſunt fontium, aut fluviorum.*

k *Maleſici.*] Puta ſerpentes, leones, &c.

ejus

ejus terræ putant, quam pauciſſumis dicam. Cæterum [l] fides ejus rei penes auctores erit. Africam initio habuere [m] Getuli, & [n] Libyes, aſperi, incultique; quîs cibus erat caro ferina, atque humi pabulum, uti pecoribus. Hi neque moribus, neque lege, aut imperio cujuſquam regebantur: vagi, palantes, [t] quas nox coëgerat, ſedes habebant. Sed poſtquam in Hiſpania Hercules, [o] ſicut Afri putant, interiit: exercitus ejus compoſitus ex gentibus variis, amiſſo duce, ac paſſim multis ſibi quiſque imperium petentibus, brevi dilabitur. Ex eo numero [p] Medi, [q] Perſæ, & [r] Armenii, navibus in Africam tranſvecti, proxumos noſtro mari locos occupavere. Sed Perſæ [ſ] intra Oceanum magis: hique [t] alveos navium inverſos pro tuguriis habuere: quia neque materia in agris, neque ab Hiſpanis emundi, aut mutandi copia erat. mare [2] magnum, & ignara lingua commercia prohibebant. Hi paulatim per connubia Gætulos ſecum miſcuere; & quia ſæpe [v] tentantes agros, alia, deinde alia loca petiverant, ſemet ipſi [x] Numidas appellavere. Cæterum adhuc ædi-

INTERPRETATIO.

[1] *Ibi manebant, ubi nox coëgerat eos manere.*

[2] *Maris vaſtitas, & linguæ ignorantia prohibebant commercium.*

NOTÆ.

l *Fides.*] Id eſt, *Verum ſit, necne, non affirmo; id præſtiterint qui ejus rei Auctores fuerunt.*

m *Getuli.*] Libyæ interioris populi, qui ideo à diverſis ſcriptoribus, diverſis in locis collocantur, quod gens vaga ſæpius habitationem ſuam mutaverit. Ut certe parum conſulte videantur facere viri alioquin doctiſſimi, qui quæ ad loca ſpectant negligenter Salluſtium ſcripſiſſe dicunt. Quaſi vero ille, quia in Africa Prætor fuerit, ideo vaſtiſſimam & infeſtiſſimam regionem pervagari debuerit. Satis fuerit ea retuliſſe quæ didicit, quorumque injuriam crediderim. Vindicem eum repoſcere.

n *Libyes.*] Hi Populi à quibus etiam nomen ſortita eſt Africa, ejus proprie dictæ partem occiduam incoluerunt, ad mare Mediterraneum, inter Mauritaniam & Cyrenaicam regionem, ut volunt; niſi Alexandriam uſque ab ortu, &c, prout videor ex Salluſtio colligere, longius ab occaſu aliquando erraverint: Nam quis cum iſtis erronibus non erret?

o *Sicut Afri.*] Ex Livio & Virgilio creditum eſt Herculem incolumem ex Hiſpania in Italiam veniſſe, quibuſcum Salluſtius, quaſi falſum fuerit, quod Afri de Herculis morte prædicabant, facere videtur. Verum plures eo nomine fuiſſe dubitare non ſinit Cicero lib. 3. de natura Deorum; unde facile eſt variantes ea de re opiniones conciliare, ſi modo meminerimus uni ſuo Herculi, Jovis & Alcmenæ filio, quæcumque ab omnibus facta ſunt, Græcos Poëtas attribuiſſe.

p *Medi.*] Media, Aſiæ regio notiſſima, ad mare Hyrcanum, ſeu Caſpium, quo etiam penetraſſe Herculem omnes nôrunt.

q *Perſæ.*] Juxta Medos, ad meridiem.

r *Armenii.*] Poſt Medos, ad occaſum.

ſ *Intra Oceanum.*] Id eſt, *Ad mare Atlanticum.*

t *Alveos.*] Illud eſt quod poſtea *carinas* vocat. Navis eſt concavitas.

v *Tentantes.*] Ut, ſcilicet, pingue ſolum, & pecori, quo delectabantur, aptum, invenirent.

x *Numidas.*] A Græco νέμειν, ut volunt, quod eſt *paſcere*. Quamobrem verò ex Lingua Græca nomen ſibi Nomades ſeu Numidæ aſſumpſiſſent, plane non video; adeoque de hac Etymologia multum dubito.

ficia

ficia Numidarum agreſtium, quæ mapalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quaſi navium carinæ ſunt. Medis autem, & Armeniis [a] acceſſere Libyes. Nam hi propius mare Africum agitabant: (Gætuli ſub [b] ſole magis; haud procul ab ardoribus:) [c] hique mature oppida habuere. Nam, [d] freto diviſi ab Hiſpania, [e] mutare res inter ſe inſtituerant. nomen eorum paulatim Libyes corrupere, barbara lingua Mauros pro Medis appellantes. Sed res Perſarum brevi [f] adolevit: ac poſtea [g] Numidæ nomine, propter multitudinem, à parentibus digreſſi, poſſedere ea loca, quæ proxuma Carthaginem Numidia appellatur. Deinde, [1] utrique alteris freti, finitumos armis, aut metu ſub imperium ſuum coëgere; [h] nomen gloriamque ſibi addidere; magis hi, qui ad noſtrum mare proceſſerant: [i] quia Libyes, quam Gætuli, minus bellicoſi: denique Africæ pars [k] inferior pleraque ab Numidis poſſeſſa eſt: victi omnes in gentem nomenque imperantium [2] conceſſere. Poſtea [l] Phœnices, alii multitudinis domi minuendæ gratia, pars imperii cupidine ſolicitata plebe; & aliis novarum rerum avidis, Hipponem, Adrimetum,

INTERPRETATIO.

[1] *Deinde utrique Numidæ in mutua opera, & auxilio præſidium collocantes, coëgerunt finitimos, armis, aut metu, ſub imperium ſuum.*

[2] *Quicumque à* Numidis *victi ſunt, eorum nomen ſumpſerunt, & una gens cum ipſis facti ſunt.*

NOTÆ.

a *Acceſſere.*] Quomodo iſthuc, cum priores Libyes Africam obtinuerint? facile certe, ut nihil neceſſe ſit a vulgata lectione diſcedere, prout nonnullis placuit. Libyes bellicoſi fuerunt, ut ipſe dicit Salluſtius: Cum itaque credibiliter à Medis & Armeniis pulſi eſſent; illis neceſſe fuit horum gratiam paulatim ſibi conciliare; quod quidem accedere eſt.

b *Sub ſole.*] Id eſt, *Sub circulo Æquinoctiali*, ubi ſolis ardor eſt graviſſimus.

c *Hique.*] Libyes ſcilicet, non Gætuli: atque hos parentheſi, ne ſententiam turbarent, includendos curavi.

d *Freto.*] *Tantum* adde, ne ſenſus videatur contrarius.

e *Mutare.*] Quamdiu nummus apud omnes in pretio non fuit, omnino oportuit non pecunia emere, ſed mercium compenſatione & permutatione.

f *Adolevit.*] Id eſt, *Brevi potentes & florentes facti ſunt.*

g *Numidæ nomine.*] Id eſt, *Perſæ Numidæ dicti.* In quibuſdam libris legitur *Nomo Numidæ*; quod minus placet.

h *Nomen.*] Illud eſt quod Gallice dicimus. *Renom, Reputation*; Aliter exiſtimationem, aut famam appellaveris.

i *Quia.*] Hic eſt ſenſus: Dicit majorem gloriam brevi quæſiviſſe Numidas, qui parentibus relictis ad mare Mediterraneum conſederant, quod ſibi vicinos, & minus bellicoſos Libyas, quam aliis Numidis bello meliores Gætulos, ſuperare facilius fuerit.

k *Inferior.*] Patet ex textu, eam inferiorem dici Africæ partem, quæ juxta Mediterraneum mare porrigitur: Bene ſane, cum eo plerique decurrant amnes Libyci.

l *Phœnices.*] Incolebant illi eas terras quæ ad Mediterranei Orientalem oram ſitæ ſunt. Pulſos à Joſua fuiſſe notum eſt ex ſacris literis; in Africa verò conſediſſe, ejuſque oram maritimam occupaſſe paſſim legimus: Atque ab iis Afri, præſertim Carthaginienſes, Pœni dicti ſunt.

Leptim;

Leptim, aliaſque urbis in ora maritima condidere: eæque brevi multum auctæ, pars [m] originibus ſuis præſidio, aliæ decori fuere. Nam de Carthagine ſilere melius puto, quam parum dicere: quoniam alio properare tempus monet. Igitur ad Catabathmon, [n] qui locus Ægyptum ab Africa dividit, [o] ſecundo mari prima Cyrene eſt, colonia [p] Theræôn, ac deinceps duæ [q] Syrtes, interque eas [r] Leptis, [ſ] deinde [t] Philenôn aræ: quem locum Ægyptum verſus finem imperii habuere Carthaginienſes: poſt, aliæ Punicæ urbes. [u] Cætera loca uſque ad Mauritaniam Numidæ tenent. [x] proxume Hiſpaniam Mauri ſunt. [y] ſuper Numidiam Gætulos accepimus, partim in tuguriis, alios incultius vagos agitare. poſt eos [z] Æthiopas eſſe. [a] dein loca exuſta ſolis ardoribus. Igitur bello Jugurthino pleraque ex Punicis oppida, & finis Carthaginienſium, quos

NOTÆ.

m *Originibus.*] Urbibus, unde exierant.

n *Qui locus.*] Forte ideo locum deſcribit, quia duo memorantur Catabathmi.

o *Secundo.*] Id eſt, ut videtur, *Proximo. En ſuivant la mer.* Phraſis inſolens, attamen quæ etiam reperitur apud Oroſium, lib. 1. cap. 2.

p *Theræôn.*] Plures Inſulas meminerunt Autores, nomine Thera. Ab ea quæ ſita eſt ſupra Cretam prodiiſſe dicunt eos qui Cyrenem condiderunt.

q *Syrtes.*] Loca ſunt vadoſa maris Mediterranei, circa medium litus Africanum: Major ad ortum, minor ad occaſum magis inclinat.

r *Leptis.*] Duas hujus nominis Autores plurimi in Africa propria collocant. Cluverius magnam habet omnino inter duas Syrtes: parvam vero magis ad occaſum inter Syrtem minorem & Carthaginem. Hæc noſtra, ut patet, magna eſt.

ſ *Deinde.*] Hic reprehenderunt quidam Salluſtium, quod Philenorum aras poſt duas Syrtes poſuerit: Verum erraverunt ipſi, non Salluſtius; nam vocula *deinde* ad *Leptis*, non ad *Syrtes* referri debet; ita ut Philenôn aras poſt Leptim, inter Syrtes, non poſt eas, collocaverit.

t *Philenôn aræ.*] Rem ipſam enarrabit poſtea Salluſtius; quam ſcire jam ſi expedit, conſule, ſi placet, indicem.

u *Cætera.*] A finibus Carthaginienſium, ſcilicet, verſus occaſum. Atque hinc Numidiæ fines ſatis clare intelligimus; niſi quod Mulucha flumen eos ad occaſum incertos facit. Si enim verum eſt quod ex Autoribus colligitur, Muluchan in Mauritania Tingitana eſſe, cum flumen Jugurthæ imperii terminus à Salluſtio poſtea conſtituatur, certe Numidia alterius quam ſolet ad occaſum erit promovenda; ita ut Mauritania Cæſarienſis, ubi antea Syphax Maſæſylis imperitaverat, ſub Numidia comprehendatur: Ex quo concludas per Mauritaniam, Salluſtium fere Tingitanam intellexiſſe; Mauroſque Cæſarienſes in nomen & gentem victorum Numidarum conceſſiſſe. Sed quamvis ſatis certum ſit bonam Cæſarienſis Mauritaniæ partem ſub Jugurtha fuiſſe; non tamen totam attribueris, quia vix Muluchæ fluminis ſitus cognoſci poſſit.

x *Proxume*] Mari tamen interjecto.

y *Super.*] Ad meridiem.

z *Æthiopas.*] A parte Orientali ad Occidentalem, in media Africa, fuiſſe eos, voluerunt veteres, Homerum ſequuti.

a *Dein loca.*] Hic iterum autorem arguit vir ſane doctus, quaſi ille, quia loca ſolis ardoribus exuſta poſt Æthiopas ponit, ipſos in Zona torrida eſſe negaverit. Ipſe vero, ni fallor, male concludit: Nam Salluſtius Æthiopas ſub ſole eſſe nequaquam infici tur; ſed tantum poſt eos, loca eſſe exuſta & inhabitata ſeſe ab aliis accepiſſe dicit. Quamquam a veteribus, ita ut à nobis, cognitum fuiſſe ſitum terrarum, nullus auſit affirmare.

noviſſume

noviſſume habuerant, populus R. per magiſtratus adminiſtrabat: Gætulorum magna pars, & Numidæ ad flumen uſque [b] Mulucham ſub Jugurtha erant: Mauris omnibus rex Bocchus imperitabat, præter nomen, [c] cætera ignarus populi R. itemque nobis neque bello, neque pace antea cognitus: De Africa, & ejus incolis, ad neceſſitudinem rei ſatis dictum.

Poſtquam, diviſo regno, legati Africa deceſſere; & Jugurtha contra timorem animi [d] præmia ſceleris adeptum ſeſe videt; certum ratus, quod ex amicis apud Numantiam acceperat, omnia Romæ venalia eſſe, ſimul & illorum [e] pollicitationibus accenſus, quos paulo ante muneribus expleverat, in regnum Atherbalis animum intendit. ipſe acer, bellicoſus: at is, quem petebat, quietus, imbellis, placidus ingenio, [f] opportunus injuriæ, metuens magis, quam metuendus. Igitur ex improviſo finis ejus cum magna manu invadit: multos mortalis cum pecore, atque alia præda capit: ædificia incendit; pleraque hoſtiliter loca cum equitatu accedit. Deinde cum omni multitudine in regnum ſuum convertit, exiſtumans dolore permotum Atherbalem injurias ſuas manu vindicaturum, eamque rem belli cauſſam fore. At ille, quod neque ſe [g] parem armis exiſtumabat, & amicitia populi R. magis, quam Numidis, fretus erat; legatos ad Jugurtham de injuriis queſtum miſit: qui tametſi contumelioſa dicta retulerant; prius tamen omnia pati decrevit, quam bellum ſumere: quia tentatum antea ſecus ceſſerat. Neque eo magis cupido Jugurthæ minuebatur: quippe qui totum ejus regnum animo jam invaſerat. Itaque non, ut antea, cum [h] prædatoria manu, ſed magno exercitu comparato, bellum gerere cœpit, & aperte totius Numidiæ imperium petere. Cæterum, qua pergebat, [i] urbis, agros vaſtare, prædas agere; ſuis animum, hoſtibus terrorem augere. Atherbal ubi intelligit eo proceſſum, uti regnum aut reliquendum eſſet, aut armis retinendum, [k] neceſſario copias parat, & Jugurthæ obvius procedit.

INTERPRETATIO.

[k] *Neceſſitate impulſus copias parat.*

NOTÆ.

a *Noviſſume.*] Non enim a longo tempore Carthago à Scipione deleta fuerat.

b *Mulucham.*] Alio nomine dicitur *Mochath.* Fuit & oppidum Mulucha dictum, ut liquet ex Floro.

c *Cætera.*] Adverbium: niſi mavis præpoſitionem ſupplere. Aliter dicas, *His exceptis.*

d *Præmia.*] Omnino, ſiquidem dimidiam Hiempſalis regni partem obtinuerat.

e *Pollicitationibus.*] Nimirum illi, ſe Romæ, gratia & favore, omnia ad ejus commodum converſuros, polliciti erant.

f *Opportunus injuriæ.*] Accipiendæ ſcilicet. Injuria hic paſſive ſumitur.

g *Parem.*] Jugurthæ, ſcilicet.

h *Prædatoria.*] Prædatorius exercitus dicitur, qui militibus conſtat leviter armatis, & in fugam expeditis.

i *Urbis.*] Accuſativi caſus.

Interim

Interim haud longe à mari prope [k] Cirtam oppidum utriuſque conſed exercitus: & quia diei extremum erat, prœlium non inceptum; ſed ub plerumque noctis proceſſit, [l] obſcuro etiam tum lumine, milites Ju gurthini, ſigno dato, caſtra hoſtium invadunt; ſemiſomnos partim alios arma ſumentes fugant, funduntque; Atherbal cum paucis equit bus Cirtam profugit: &, ni multitudo [m] togatorum fuiſſet, quæ Nu midas inſequentes mœnibus prohibuit, uno die inter duos reges cœptum atque patratum foret bellum. Igitur Jugurtha oppidum circumſedit [n] vineis, turribuſque & machinis omnium generum expugnare aggredi tur: maxume feſtinans [o] tempus legatorum antecapere, quos ante prœ lium factum Romam ab Atherbale miſſos audiverat. Sed poſtquam ſe natus de bello eorum accepit, tres adoleſcentes in Africam legantur, qui ambos reges adeant; S. P. Q. R. verbis nuncient, velle, & [p] cenſere, eos ab armis diſcedere: ita ſeque, illiſque dignum eſſe. Legati in Africam maturantes veniunt; eo magis quod Romæ, dum proficiſci parant, de prœlio facto, & oppugnatione Cirtæ audiebatur. ſed is rumor [q] clemens erat. Quorum Jugurtha accepta oratione reſpondit: ſibi neque majus quidquam, neque carius auctoritate ſenatus eſſe: ab adoleſcen tia ſua ita ſe eniſum, ut ab optimo quoque probaretur: virtute, non malitia, P. Scipioni, ſummo viro placuiſſe: ob eaſdem artis à Micipſa, non penuria liberorum, in regnum adoptatum eſſe, cæterum, qui plura bene, atque ſtrenue feciſſet, eò animum ſuum injuriam minus tolerare: Atherbalem dolis vitæ ſuæ inſidiatum: quod ubi comperiſſet, ſceleri obviam iſſe: populum R. neque recte, neque pro bono facturum, ſi ab [r] jure gentium ſeſe prohibuerit: poſtremo, de omnibus rebus legatos Romam brevi miſſurum. ita [ſ] utrique digrediuntur. Atherbalis [t] appellandi

NOTÆ.

k *Cirtam.*] Regia quondam fuit Syphacis, ut Livio placet; Maſiniſſæ alii tradunt: forte utriuſque fuit; nam huic eam Scipio tradidit. Non longe diſtat à mari; & hodie *Conſtantina* dicitur.

l *Obſcuro.*] Id eſt, *die primulum redeunte*: forte circa tertiam horam matutinam.

m *Togatorum.*] Id eſt, *Romanorum*, quibus toga veſtis propria. Commercii cauſa, in opulenta urbe commorabantur.

n *Vineis.*] Machinæ fuerunt quibus præcipue in diutinis obſidionibus utebantur, ex leviori ligno & cratibus contextæ, ſub quibus plures milites, ab hoſtium miſſilibus tuti, ſubſidebant.

o *Tempus.*] Id eſt, *Ante Atherbalem extinguere, quam ipſi Roma opem & auxilium legati ſui attuliſſent.*

p *Cenſere.*] De Senatu dicitur; *Velle* & *Jubere* de toto P. Romano, cum legem aut aliquid aliud ſuffragiis approbat.

q *Clemens.*] Id eſt, *Neque multum res ipſa par hominum ora jactabatur; neque tam atrox dicebatur.*

r *Jure gentium.*] Quo cuique illatam injuriam repellere licet. Cæterum vide mihi quæſo, quouſque, & quanta arte nequitiam ſuam promoveat perditiſſimus latro.

ſ *Utrique.*] Legati & Jugurtha.

t *Appellandi.*] Dolis Jugurthæ factum eſt, ne Atherbalem Legati alloquerentur, ex quo rem, uti acta erat, cognoviſſent: ut, ſcilicet, poſt eorum diſceſſum, quod & fecit, eum interficeret; deinde cauſam mortis quidlibet Romæ, per nefarios amicos, prætexeret.

copi

copia non fuit. Jugurtha, ubi eos Africa deceſſiſſe ratus eſt, neque propter loci naturam Cirtam armis expugnare poteſt, [v] vallo, atque foſſa mœnia circumdat: turris extruit, eaſque [1] præſidiis firmat: præterea dies noctesque, aut per vim, aut dolis tentare: defenſoribus mœnium præmia modo, modo formidinem oſtentare: ſuos hortando ad virtutem erigere, prorſus intentus cuncta parare. Atherbal ubi intelligit omnis fortunas ſuas in extremo ſitas, hoſtem infeſtum, auxilii ſpem nullam penuria rerum [x] neceſſarium bellum trahi non poſſe; ex iis, qui una Cirtam profugerant, duos maxume impigros delegit: eos, multa pollicendo, ac miſerando caſum ſuum, confirmat, uti per hoſtium [2] munitiones noctu ad proxumum mare, dein Romam pergerent. Numidæ paucis diebus juſſa efficiunt: literæ Atherbalis in ſenatu recitatæ, quarum ſententia hæc fuit.

Non mea culpa ſæpe ad vos oratum mitto, P. C. ſed vis Jugurthæ ſubigit: quem tanta lubido me exſtinguendi invaſit, uti neque vos, neque deos immortalis in animo habeat: ſanguinem meum, quam omnia, malit. Itaque quintum jam menſem ſocius & amicus populi Rom. armis obſeſſus teneor: neque mihi Micipſæ patris mei beneficia, neque veſtra [y] decreta auxiliantur: ferro, an fame acrius urgear, incertus ſum. Plura de Jugurtha ſcribere [z] dehortatur me fortuna mea: etiam antea expertus ſum, parum [3] fidei miſeris eſſe. [a] Niſi tamen intelligo illum, ſupra quam ego ſum, petere, neque ſimul amicitiam veſtram, & regnum meum ſperare. [b] utrum gravius exiſtumet nemini occultum eſt. Nam initio occidit Hiempſalem fratrem meum: dein patrio regno me expulit. Quæ ſane fuerint noſtræ injuriæ, nihil ad vos. Verum nunc regnum veſtrum armis tenet: me, quem vos Imperatorem Numidis po-

INTERPRETATIO.

[1] *Extruit turres, eaſque* ab hoſtium irruptione *militibus præſidiariis tutas facit.*

[2] *Multa pollicendo, ac deplorando fortunam ſuam, eos confirmat, ut noctu per hoſtium opera & munimenta, ad proximum mare eant deinde Romam pergant.*

[3] *Etiam antea experimento didici miſerorum teſtimonio parum fidei tribui.*

NOTÆ.

v *Vallo.*] Vallus, palus eſt, aut ſudes, à quo vallum, hoc eſt, terræ aggeſtus; in caſtrorum munitionibus, dictum eſt; quia vallis illis terra retinetur.

x *Neceſſarium.*] Pro *neceſſariarum*, quod in aliis reperitur condicibus.

y *Decreta.*] Quibus, (Legatis etiam ad id miſſis) ne alter alteri vim aut arma inferret, cautum fuiſſe vidimus.

z *Dehortatur.*] Quia ſcilicet, neque tempus eſt, cum quis opprimitur de aliis rebus agere; neque omnia opus eſt de hoſte dicere; quæ neque à multis audiuntur. Cauta eſt hæc oratio; & epiſtola integra acute, & cum judicio ſcripta.

a *Niſi.*] Correctio eſt; quaſi dicat, *Interim ego vos moneo, &c.*

b *Utrum.*] Id eſt, *An gratia veſtra, modo regno meo potiatur, excidere malit, quam mihi data pace veſtra benevolentia frui.* Innuit Jugurtham Romanorum amicitiam temnere.

ſuiſtis, clauſum tenet atque obſidet: legatorum verba quanti fecerit, pericula mea declarant. Quid eſt reliquum, niſi vis veſtra, quo moveri poſſit? nam ego quidem vellem, & hæc quæ ſcribo, & illa quæ antea in ſenatu queſtus ſum, vana forent potius, quam miſeria mea fidem verbis faceret. Sed quoniam eo natus ſum, ut Jugurthæ ſcelerum [1] *oſtentui eſſem: non jam mortem, neq; ærumnas, tantummodo inimici imperium, & cruciatus corporis* [2] *deprecor. Regno Numidiæ, quod vestrum eſt, uti libet, conſulite: me ex manibus impiis eripite, per majeſtatem imperii, per amicitiæ* [3] *fidem; ſi ulla apud vos memoria remanet avi mei* [a] *Maſiniſſæ.*

His literis recitatis, fuere qui exercitum in Africam mittendum censerent, & quam primum Atherbali ſubveniendum: de Jugurtha interim uti conſuleretur, quoniam legatis non paruiſſet. Sed ab iſdem illis regis fautoribus ſumma ope [b] eniſum, ne tale decretum fieret. Ita bonum publicum, ut in pleriſq; negotiis ſolet, privata gratia devictum. Legantur tamen in Africam [c] majores natu nobiles, amplis honoribus uſi: in quibus fuit M. Scaurus, de quo ſupra memoravimus, conſularis, & tum ſenati [d] princeps. Hi, quod invidia res erat, ſimul & à [e] Numidis obſecrati, triduo navim aſcendêre: dein brevi [f] Uticam adpulſi, literas ad Jugurtham mittunt, quam ociſſume ad provinciam accedat; ſe ad eum ab ſenatu miſſos. Ille, ubi accepit homines claros, quorum auctoritatem Romæ pollere audiverat, contra inceptum ſuum veniſſe: primo commotus metu, atque lubidine, [4] divorſus agitabatur. Timebat iram ſenatus, ni paruiſſet legatis: porro animus cupidine cæcus ad inceptum ſcelus rapiebat. Vicit tamen in [g] avido ingenio pravum conſilium. Igitur, exercitu [5] circumdato, ſumma vi Cirtam irrumpere nititur, ma-

INTERPRETATIO.

[1] *Quandoquidem eo fine natus ſum, ut in me oſtenderentur, & in aperto ponerentur ſcelera Jugurthæ.*

[2] *Tantum oro ne ego inimici imperio ſubjiciar, neve ab eo corpus meum torqueatur.*

[3] *Vos oro per fidem, quæ debetur amicitiæ.*

[4] *In diverſas partes trahebatur.*

[5] *Igitur exercitu circumdiducto ſumma vi Cirtam conatur irrumpere.*

NOTÆ.

a *Maſiniſſæ.*] Optime clauſula; quia, ut antea vidimus, Romanis bona & firma ſemper Maſiniſſæ amicitia fuerat.

b *Eniſum.*] Paſſive quod facile non eſt imitandum.

c *Majores.*] Ante adoleſcentes miſſos fuiſſe vidimus.

d *Princeps.*] Is erat qui primus in recognoſcendo Senatu, à Cenſoribus auguſto titulo, recitabatur.

e *Numidis.*] Atherbalis legatis.

f *Uticam.*] Urbs fuit antiquiſſima, Tyriorum colonia, non longe à Carthagine ad occaſum.

g *Avido.*] Imperii ſcilicet. Vix poſſe quiſquam ſibi conſulere, dum ita flagrat cupiditas: adeoque tunc maxime quiescendum.

xum

sumè sperans, [h] diductâ manu hostium, aut vi aut dolis sese [i] casum victoriæ inventurum, quod ubi secus procedit, neque, quod intenderat, efficere potest, uti prius, quam legatos conveniret, Atherbalis potiretur; ne amplius morando Scaurum, quem plurimum metuebat, incenderet, cum paucis equitibus in provinciam venit. At tametsi senatus [2] verbis minæ graves nunciabantur, quod ab oppugnatione non desisteret: multa tamen oratione consumta, legati frustra discessere. Ea postquam Cirtæ audita sunt, Italici, quorum virtute mœnia defensabantur, confisi, deditione facta, propter magnitudinem populi R. inviolatos sese fore, Atherbali suadent, uti seque, & oppidum Jugurthæ tradat, tantum ab eo vitam paciscatur; de cæteris senatui curæ fore. At ille, tametsi omnia potiora fide Jugurthæ rebatur; tamen, quia penes [j] eosdem, si adversaretur, cogendi potestas erat, ita, uti censuerant Italici, deditionem fecit. Igitur Jugurtha in primis Atherbalem [3] excruciatum necat: dein omnis puberes Numidas, atque [k] negotiatores promiscue, uti quisque armatis obvius fuerat, interfecit. Quod postquam Romæ cognitum est, & res in senatu agitari cœpta; iidem illi [l] ministri regis [m] interpellando, ac sæpe gratia, interdum jurgiis [n] trahendo tempus, atrocitatem facti leniebant. ac ni C. [o] Memmius, tribunus pleb. designatus, vir acer, & infestus potentiæ nobilitatis, populum R. edocuisset id agi, uti, per paucos factiosos Jugurthæ scelus condonaretur: profecto omnis invidia, [4] prolatandis consultationibus, dilapsa foret. tanta vis gratiæ, atque pecuniæ regis erat. sed ubi senatus delicti con-

INTERPRETATIO.

[1] *Sperans sese inventurum occasionem victoriæ reportandæ.*

[2] *At, quamvis minæ graves* à legatis *nomine Senatus nuntiabantur, quod ab oppugnatione Cirtæ non desisteret, tamen, multis sermonibus absumtis, legati, re infecta, discesserunt.*

[3] *Jugurtha primo occidit Atherbalem, postquam eum cruciatibus afflixisset.*

[4] *Profecto omne odium,* quod contra Jugurthæ scelera accensum erat, *extinctum foret differendo deliberationes.*

NOTÆ.

h *Diductâ.*] Facilius est enim hostem in diversa tractum & alibi resistentem superare.

i *Eosdem.*] Italicos negotiatores scilicet, quos Atherbal ad id cogere non poterat, ut diutius vim Jugurthæ sustinerent.

k *Negotiatores.*] Quos supra togatos appellavit.

l *Ministri.*] Romanos intelligit Jugurthæ pecunia corruptos.

m *Interpellando.*] Non modo sermones de aliis rebus jaciebant, aut casus alios ingerebant; sed etiam eorum orationem, quos minus Jugurthæ favere crederent interturbabant. Plurimæ sunt tricæ, & nequitiæ quibus judicia solent differre cavillatores.

n *Trahendo.*] In eo præsertim posita est astutia Causidicorum; Assuetis enim minimum movemur, atque omnibus rebus, cum tempore assuescimus.

o *Memmius.*] Hunc Saturninus, cum Consulatum peteret interficiendum jussit.

ſcientia populum timet, lege [p] Sempronià provinciæ futuris conſulibus Numidia atque Italia decretæ: conſules declarati P. Scipio [q] Naſica, L. Beſtia Calpurnius: Calpurnio Numidia, Scipioni Italia [r] obvenit, dein exercitus, qui in Africam portaretur, ſcribitur: ſtipendium, aliaque, quæ bello uſui forent, decernuntur. At Jugurtha, contra ſpem nuncio accepto, quippe cui, Romæ omnia [t] venire, in animo hæſerat: filium, & cum eo duos familiaris ad ſenatum legatos mittit; iiſque, ut illis, quos Hiempſale interfecto miſerat, præcipit, omnis mortalis pecunia [z] aggrediantur: qui poſtquam Romam adventabant, ſenatus à Beſtia conſultus eſt, placeretne legatos Jugurthæ recepi mœnibus; iique decrevere; ni regnum ipſumque deditum veniſſent, ut in diebus proxumis decem Italia decederent. conſul Numidis ex ſenatus decreto nunciari jubet. ita infectis rebus illi domum diſcedunt. Interim Calpurnius, parato exercitu, [3] [f] legat ſibi homines nobilis, factioſos, quorum auctoritate, quæ deliquiſſet, munita fore ſperabat, in quîs fuit Scaurus, cujus de natura & habitu ſupra memoravimus. Nam in conſule noſtro multæ bonæque artes animi, & corporis erant: quas omnis, avaritia præpediebat. Patiens laborum, acri ingenio, ſatis providens, belli haud ignarus, firmiſſimus contra pericula & inſidias. Sed legiones per Italiam [t] Rhegium, atque inde [v] Siciliam, porro ex Sicilia in Africam tranſvectæ. Igitur Calpurnius initio paratis commeatibus, acriter Numidiam ingreſſus eſt; multoſque mortalis, & urbis aliquot pugnando cepit. Sed ubi Jugurtha per legatos pecunia tentare, bellique, quod adminiſtrabat, [x] aſperitatem oſtendere cœpit: animus æger avaritia facile [y] converſus eſt. cæterum

INTERPRETATIO.

[1] *Quippe qui prorſus credebat omnia Romæ eſſe venalia.*

[2] *Iis præcipit ut quoſvis, Romæ, conentur pecunia ad partes ſuas adducere.*

[3] *Calpurnius aſſumit ſibi legatos homines nobiles, factioſos, quorum auctoritate ſperabat tecta & impunita fore quæ deliquiſſet.*

NOTÆ.

p *Sempronià.*] Sempronius Gracchus legem tulerat, ut ſingulis annis Senatus Provincias duas Conſularis ante comitia Conſularia, quas deinde ipſi deſignati Conſules inter ſe ſortirentur, decerneret.

q *Naſica.*] Hic inter clariſſimos Oratores à Cicerone recenſetur, qui eum in Conſulatu mortuum eſſe dicit.

r *Obvenit.*] Sorte ſcilicet; quamvis Conſules quandoque inter ſe de Provinciis conveniebant.

f *Legat.*] Legati Imperatoribus adjuncti erant, ut eos conſilio, & opera adjuvarent. Plerumque ſinguli ſingulis attributi legionibus, & ſummo duci obnoxii. Sed, de iſtis omnibus, adi, ſi placet, doctiſſimum Lipſium.

t *Rhegium.*] Urbs eſt in litore Calabriæ, è Regione Meſſanæ in Sicilia.

v *Siciliam.*] Sicilia Mediterranei inſula eſt celeberrima, Triquetra & Trinacria olim, à forma, dicta.

x *Aſperitatem.*] Enimvero difficillimum fuit, in locis remotiſſimis & aſperrimis, hoſtem militiæ peritiſſimum, & atrociſſimum ſuperare.

y *Converſus.*] Ita ut, poſtquam ab eo bellum acriter inceptum eſſet, idem ille deinceps ſegniter perſequeretur.]

ſocius,

ſocius, & adminiſter omnium conſiliorum aſſumitur Scaurus: qui tametſi [a] à principio, pleriſque ex factione ejus corruptis, acerrume regem [1] impugnaverat: tamen magnitudine pecuniæ, à bono honeſtoque in pravum abſtractus eſt. Sed Jugurtha primum tantum modo belli moram [b] redimebat, exiſtumans ſeſe aliquid interim Romæ pretio, aut gratia effecturum: poſtea vero quam participem [c] negotii Scaurum accepit, in maxumam ſpem adductus recuperandæ pacis, ſtatuit cum eis de omnibus pactionibus præſens agere. Cæterum interea [d] fidei cauſa mittitur à conſule Sextius quæſtor in oppidum Jugurthæ [e] Vaccam: [f] cujus rei ſpecies erat acceptio frumenti, quod Calpurnius [g] palam legatis imperaverat: [h] quoniam deditionis mora induciæ agitabantur. Igitur rex, uti conſtituerat, in caſtra venit: ac pauca præſenti concilio locutus [i] de invidia facti ſui, atque [k] ut in deditionem acciperetur: reliqua cum Beſtia, & Scauro ſecreta tranſegit: dein poſtero die, quaſi [l] per ſaturam ſententiis exquiſitis, in deditionem accipitur. Sed uti [2] pro conſilio imperatum

INTERPRETATIO.

[1] *Acerrime contra regem enixus erat.* Jugurtham

[2] *Prout imperatum erat coram conſilio.*

NOTÆ.

a *A principio.*] Quando à Jugurtha Romam legati miſſi ſunt.

b *Redimebat.*] Hoc eſt, *Id tantum quærebat, quomodo bellum in longinquum traheret.*

c *Negotii.*] Flagitii ſcilicet, quo, pecunia accepta, Conſul cum hoſte clanculum paciſcebatur.

d *Fidei.*] Ne deditionis ſpecie dubitaret Jugurtha ad Conſulem venire, Sextius quæſtor in oppidum Jugurthæ quaſi obſes mittitur, ut, niſi inter eos de pacis arcanis conditionibus conveniret, Jugurtha inviolatus reverteretur.

e *Vaccam.*] Urbs fuit inſignis, forum rerum venalium totius regni.

f *Cujus rei.*] Prætextum mittendi Sextii, Calpurnius exhibuit frumentum, quod palam legatis imperaverat.

g *Palam.*] Ut, ſcilicet, omnes noſſent quamobrem Quæſtor dimitteretur; neque dolum ſubolerent.

h *Quoniam deditionis.*] Quandoquidem moræ & induciarum Jugurtha cauſa fuit, omnino belli ſumptus ferre, adeoque frumentum ſuppeditare debuit.

i *De Invidia.*] Ut, ſcilicet, injuſte conflatam eam oſtenderet; ſeſeque expurgaret.

k *Ut in deditionem.*] Id eſt, *Ne cum ſe ipſo tanquam cum hoſte Senatus Populuſque Romanus ageret; quinimo in fidem & deditionem ſuam acciperet.*

l *Per Saturam.*] Satura, lanx erat variis frugum, pomorum & ſimilium generibus plena: unde farcimen quoddam multis rebus refertum, & id genus alii cibi, ſaturæ nomine appellati ſunt: deinde ad ſermones, habita ratione, vel rerum varietatis & mixturæ, vel metrorum confuſionis tranſiit ſignificatio. His poſitis, difficile non eſt ſcire quid ſit *Exquirere ſententias per ſaturam.* Nimirum Conſul in Jugurthæ negotio quaſi in re facili & confecta verſatus eſt: (neque vero aliter opus fuiſſet, ſi ille deditionem veram feciſſet:) Sententiam ſuam pro rerum numero & ratione non diviſit, ſed multas res ſimul complexus, confuſe aliorum ſententias rogavit. Eo modo, niſi cum callidis & iiſdem cordatis viris negotium expediendum ſit, facile eſt quemvis irretire & decipere. Noſtrates iſtud vocant, *faire un pot pourri d'une affaire.*

erat, elephanti xxx, pecus, atq; equi multi, cum non parvo argenti pondere, quæstori traduntur. Calpurnius Romam ad magistratus [m] rogandos proficiscitur. In Numidia & exercitu nostro pax agitabatur. Postquam res in Africa gestas, quoque modo actæ forent, fama divulgavit, Romæ per omnis locos, & conventus de facto consulis [l] agitari, apud plebem gravis invidia: patres soliciti erant; probarent ne tantum flagitium, an [n] decretum consulis subverterent, parum constabat. Ac maxume eos potentia Scauri, quod is auctor & socius Bestiæ ferebatur à vero bonoque impediebat. At C. Memmius, cujus de libertate ingenii, & odio potentiæ nobilitatis supra diximus, inter dubitationem & moras senatus, concionibus populum ad vindicandum hortari: monere, ne remp. ne libertatem suam desererent: multa superba, crudelia facinora nobilitatis ostendere: prorsus intentus omni modo plebis animum accendebat. Sed quoniam ea tempestate Romæ Memmii facundia clara pollensque fuit; decere existumavi unam ex tam multis orationem ejus perscribere; ac potissumum ea dicam, quæ in concione post reditum Bestiæ hujuscemodi verbis disseruit.

Multa me dehortantur à vobis, Quirites, ni studium reipub. omnia superet; opes factionis, vestra patientia, jus nullum, ac maxume, quod [2] innocentiæ plus periculi, quam honoris est. Nam illa quidem piget dicere, [o] his annis XV. *quam ludibrio fueritis superbiæ paucorum; quam fœde, quamque inulti perierint vestri [p] defensores; uti vobis animus ab ignavia, atque socordia corruptus sit: qui ne nunc quidem,*

INTERPRETATIO.

[l] *Quia is dicebatur esse auctor flagitii & socius Bestiæ*, in eo admittendo.

[2] *Multa me deterrerent à vobis* defendendis, *Quirites, nisi affectus meus in Rempublicam omni impedimento major esset; opes factionis, vestra patientia, justitiæ contemptus* me deterreret, *ac præsertim quod plus periculi redundat in bonos & honestos, quam honoris.*

NOTÆ.

m *Rogandos.*] Quicquid alii dicant, omnino arbitror ita intelligendum esse hunc locum, ut Calpurnius Romam concesserit ad rogandum populum de Consulibus & aliis Magistratibus, in annum proximum creandis: Mortuo enim Scipione collega, nisi ipse adfuisset, interregem ea gratia creari oportuisset, cum neque Prætor, neque alius Magistratus jus illud haberet. Fateor equidem, ut invidiam minueret, si qua in se concitata esset. Calpurnium mature in urbem concessisse; at enim animum meum inducere nequeo, per *rogare magistratus* intelligendum esse, *Rogare an satis illis placeret quod cum Jugurtha esset.*

n *Decretum.*] Quo in deditionem Jugurtham, certis conditionibus, acceperat.

o *His.*] Quibus, post Gracchorum mortem, nobilitas in plebem sævierat. Cæterum à Tiberii Gracchi obitu ad Calpurnii consulatum vicesimus tertius annus decurrebat; unde concludas, vel locum corruptum, vel annorum supputationem subtilem, & accuratam non esse.

p *Defensores.*] Quales Gracchi, Fulvius.

obnoxiis

q *obnoxiis inimicis, exſurgitis, atque etiam nunc timetis eos, quibus vos decet terrori eſſe. Sed quamquam hæc talia ſunt: tamen obviam* [1] *factionis potentiæ, animus ſubigit. Certe ego libertatem, quæ mihi à parente meo tradita eſt,* [2] *experiar: verum id fruſtra, an* [3] *ob rem faciam, in veſtra manu ſitum eſt, Quirites. Neque ego vos hortor, quod ſæpe majores veſtri fecere, uti contra injurias armati, eatis. Nihil vi, nihil* r *ſeceſſione opus eſt: neceſſe eſt,* f *ſuomet* t *ipſi more præcipites eant. Occiſo Ti. Graccho, quem* v *regnum parare aiebant, in plebem Romanam* x *quæſtiones graves habitæ ſunt. poſt C. Gracchi, & M. Fulvii cædem, item* y *ordinis veſtri, multi mortales in carcere necati ſunt. utriuſque cladis non* z *lex, verum* a *lubido eorum finem fecit.* b *Sed ſane fuerit regni paratio, plebi jura ſua reſtituere.* c *Quidquid ſine ſanguine civium* d *ulciſci* e *nequitur, jure factum ſit. Superioribus annis taciti indignabamini ærarium expilari, reges & populos* f *liberos paucis no-*

INTERPRETATIO.

[1] *Tamen animus me cogit reſiſtere potentiæ factionis.*

[2] *Certe ego libertate uti, quæ mihi à parente meo tradita eſt, non deſiſtam.*

[3] *Verum, in veſtra poteſtate ſitum eſt, idne fruſtra experiar, an in veſtrum commodum.*

NOTÆ.

q *Obnoxiis.*] Id eſt *In flagitio deprehenſis & ſub poteſtatem redactis.* Gall. *Sur qui vous avez ſi belle priſe.*

r *Seceſſione.*] In Catalina vidimus ter quaterve plebem à patribus ſeceſſiſſe.

f *Suomet.*] Queſtionibus ſcilicet, quæ in eos habebantur, quomodo eas in plebem exercuerunt.

t *Ipſi.*] Nobiles, qui in culpa ſunt deprehenſi.

v *Regnum.*] Memorat Plutarchus Pompeium, priuſquam T. Gracchus interficeretur, ſe ſcire dixiſſe, huic diadema & purpureas veſtes, tanquam Romæ regnaturo, allatas eſſe. Florus vero, eum refert, dum, manu caput tangens, plebem ad defenſionem ſalutis ſuæ hortaretur, regnum ſibi & diadema poſcentis ſpeciem præbuiſſe.

x *Quæſtiones*] *Des informationes & procedures criminelles.*

y *Ordinis.*] Plebeii ſcilicet: Tres enim fuiſſe antea vidimus.

z *Lex.*] Non Porciam modo aliaſve intelligit leges, quæ pro civium tergo ſanctæ eſſent, ſed jus omne & æquitatem quam inter cives ſervare decet. Senſus eſt, uſque in plebem nobiles ſæviiſſe, dum ſanguine ejus libidinem ſuam ſatiaſſent.

a *Lubido.*] *Leur caprice.*

b *Sed.*] Senſus paulo remotior eſt. Concedit adverſariis, quod acerrime contra ipſos retorqueat, idque cum amara ironia, quaſi dicat, *Verum jam tempus non eſt de iſtis altercari; Eſto, quandoquidem ita placet nobilitati, illis concedo male feciſſe Gracchos, eoſque regiam autoritatem in civitatem reduxiſſe, quando plebi quod ſuum eſt reſtitutum voluerunt.*

c *Quidquid.*] Concluſio eſt, quam Memmius ex iis quæ adverſariis conceſſit pro cauſa ſua deducit: Vult nimirum bene feciſſe nobiles, qui commentitios regni reparatores interfecerint, ut potiori jure, plebi in flagitioſiſſimos nobiles liceat inquirere.

d *Ulciſci.*] Paſſive; quod facile non eſt imitandum.

e *Nequitur.*] Antique.

f *Liberos.*] Cum publice ſub Imperii Romani ditione eſſe deberent, atque Reipublicæ tributa pendere; aut ſi ſocii fuiſſent & liberi, ab ejuſmodi paucorum tyrannide tuti agitare.

bilibus vectigal pendere ; penes eosdem & summam gloriam, & maximas divitias esse : tamen hæc talia facinora impune suscepisse [g] *parum habuere : itaque postremo leges, majestas vestra, divina & humana omnia* [h] *hostibus tradita sunt. neque eos, qui ea fecere, pudet, aut pœnitet ; sed incedunt* [1] *per ora vestra magnifice, sacerdotia, & consulatus, pars triumphos suos ostentantes : perinde quasi ea* [i] *honori, non prædæ, habeant.* [2] *servi ære parati injusta imperia dominorum non perferunt : vos, Quirites, imperio nati, æquo animo servitutem toleratis ? At, qui sunt hi, qui remp. occupavere ? homines sceleratissimi, cruentis manibus, immani avaritia, nocentissimi, iidemque superbissimi, quibus fides, decus, pietas, postremo honesta, atque inhonesta omnia quæstui sunt.* [3] *Pars eorum,* [k] *occidisse tribunos pl. alii quæstiones iniustas, plerique cædem in vos feciſſe, pro munimento habent : Ita, quam quisque pessume fecit, tam maxume tutus est :* [l] *metum à scelere suo ad ignaviam vestram transtulere : quos omnis, eadem cupere, eadem odisse,* [m] *eadem metuere in unum* [n] *coëgit. Sed hæc inter bonos amicitia, inter malos factio est. Quod si vos tam libertatis curam haberetis, quàm illi ad dominationem accensi sunt : profecto neque resp.* [4] *sicuti nunc, vastaretur : &*

INTERPRETATIO.

[1] *Ambulant magnifice in medio vestrum.*

[2] *Servi argento acquisiti non tolerant injusta imperia dominorum.*

[3] *Eorum nonnullis præsidio est interfecisse tribunos plebis, aliis vos quæstionibus injustis vexasse, pleriſque cædem in vos feciſſe.*

[4] *Neque res publica vastaretur, sicuti* vastatur *nunc.*

NOTÆ.

g *Parum.*] Id est, *non contenti fuerunt.*

h *Hostibus.*] De Jugurtha etiam intelligit, cui certè P. Romani Majestas pecunia prodita fuerat.

i *Honori.*] Id est, *Quasi honeste partas dignitates propter honorem retinuissent, non propter prædam.* Gall. *Tout de même que s'ils regardoient les charges & les dignitez de la Republique comme des recompenses honorables de la vertu, & non comme des moyens d'exercer leur brigandage.*

k *Occidisse.*] Hi infinitivi vicem præstant Accusativi casus.

l *Metum.*] Ratio est superioris commatis ingeniosissima. Ideo, inquit, pessimus quisque tutissimus est, quia maxime metuitur, postquam à se scelesto metum ad ignavum transtulit.

m *Eadem.*] Ne scilicet, aliquando jus suum Populus repetat, eoque adversus nocentes utatur.

n *Coëgit.*] Potest hic locus ità exponi, ut *coëgit* neutro passivi verbi vim habeat ; sensusque idem fuerit ac si pro *coëgit*, *convenit* posuisset, nisi quod illud significantius & expressius est. Sed simplicius intelligi malim, voloque ut Infinitivi isti pro nominativis sumantur verbi *coëgit*. Atque sententia istorum verborum ea ipsa erit quam in bello Catilinario Catilina ipse expressit, cum dixit, Eadem velle & eadem nolle, firmam demum efficere amiciti-am. Nimirum intendit Memmius ea causa tam egregie inter se congruere nobiles, & tam enixe uno conatu plebem opprimere, quod omnes uno & eodem crimine teneantur, atque adeo eadem timeant, & odio persequantur.

beneficia

beneficia vestra penes optumos, non audacissumos, forent. Majores vestri o parandi juris, & majestatis constituendæ gratia, bis per secessionem armati p Aventinum occupavere: vos pro libertate, quam ab illis accepistis, nonne summa ope nitemini? atque eo vehementius, quo majus dedecus est, parta amittere, quam omnino non paravisse! Dicet aliquis, quid igitur censes? vindicandum in eos qui hosti prodidere remp. non manu, neque vi; quod magis vos fecisse, quam illis accidisse, indignum est: verum quæstionibus, & indicio ipsius Jugurthæ. qui si [1] deditius est; profecto jussis vestris obediens erit: sin ea contemnit, scilicet, æstimabitis, qualis illa pax, aut deditio sit, ex qua ad Jugurtham scelerum impunitas, ad paucos potentis maxumæ divitiæ, q in rempubl. damna, atque dedecora pervenerint. Nisi forte nondum etiam vos dominationis eorum satietas tenet: & [r] illa, quam [s] hæc tempora, magis placent, cum regna, provinciæ, leges, jura, judicia, bella atque paces, postremo divina & humana omnia penes paucos erant: vos autem, hoc est, P. R. invicti ab hostibus, imperatores omnium gentium satis habebatis [2] animam retinere. Nam servitutem quidem quis vestrum audebat recusare? Atque ego tametsi viro [t] flagitiosissumum existumo impune injuriam accepisse; tamen, vos hominibus sceleratissumis ignoscere, quoniam cives sunt, æquo animo paterer, ni misericordia in perniciem casura esset. Nam & illis, quantum importunitatis habent, u parum est impune male fecisse, nisi deinde faciundi licentia eripitur,

INTERPRETATIO.

[1] *Qui, si revera deditionem fecit, & se populo Romano tradidit, profecto vobis obtemperabit.*

[2] *Vos autem, cum essetis Imperatores omnium gentium, contenti eratis vivere.*

[3] *Nam & illi, quanta est sua importunitas, pro nihilo ducunt quod* hactenus *impune deliquerunt; & deinceps* multo plura patrabunt, *nisi illis malefaciendi licentia in posterum eripitur.*

NOTÆ.

o *Parandi.*] Ut Tribunos suos obtinerent, qui sacrosancta sua potestate plebem defenderent & tuerentur.

p *Aventinum.*] Alii Capitolium dicunt.

q *In Rempubl.*] Omnino, nam regnum quod Masinissæ Romani tradiderant extinctis ejus legitimis hæredibus, jure ad ipsos redibat: Neque vero Sociorum & Amicorum injurias sine dedecore inultas relinquere poterant.

r *Illa.*] Quibus, post Gracchorum mortem, oppressi fuistis.

s *Hæc.*] Quibus, jus vestrum potestis & asserere & vindicare.

t *Flagitiosissumum.*] Nobis sub Christi disciplina institutis nefas est acceptas injurias ulcisci; imo ostendit recta ratio, illi Reipublicæ occidendum esse, in qua privata vindicta toleratur. At vero neque illam Autor suadet. Scopus est dicere, eos quibus pœnarum irrogandarum potestas data est, flagitiosissime facere, cum gratia, socordia, aut quavis alia causa, noxium aliquem impunitum relinquunt. Verissime & optime, si quicquam aliud: Ignoscendo enim fit tandem, ut qui pessimi sunt incautos de solio deturbent, deinde quos viros bonos sciunt, prædas & victimas suas faciant. Stat publicum bonum legibus; leges tuetur severitas: neque inter homines, inepta illa facilitate, quam ostentant nonnulli rerum publicarum moderatores, majus est malum.

& vobis æterna ſolicitudo remanebit, cum intelligetis aut ſerviendum eſſe, aut [1] *per manus libertatem retinendam. Nam fidei quidem, aut concordiæ quæ ſpes eſt? Dominari illi volunt, vos liberi eſſe: facere illi injurias, vos prohibere: poſtremo ſociis veſtris veluti hoſtibus,* [v] *hoſtibus pro ſociis utuntur. Poteſtne in tam divorſis mentibus pax, aut amicitia eſſe? Quare moneo, hortorque vos, ne tantum ſcelus impunitum dimittatis. Non peculatus ærarii factus eſt: neque per vim ſociis ereptæ pecuniæ: quæ quamquam gravia ſunt, tamen conſuetudine jam pro nihilo habentur. Hoſti acerrumo* [x] *prodita ſenatus auctoritas, proditum imperium veſtrum:* [y] *domi* [z] *militiæque reſp. venalis fuit. quæ niſi* [a] *quæſita erunt, niſi vindicatum in noxios, quid erit reliquum, niſi ut illis, qui ea fecere, obedientes vivamus? Nam impune quælibet facere, id eſt* [b] *regem eſſe. Neque ego vos Quirites, hortor, uti jam* [c] *malitis civis veſtros perperam, quam recte, feciſſe: ſed ne, ignoſcendo malis bonos perditum eatis. Ad hoc,* [d] *in rep. multo præſtat, beneficii, quam maleficii, immemorem eſſe. Bonus tantummodo ſegnior fit, ubi neglegas: at malus improbior. Ad hoc, ſi injuriæ non ſint, haud ſæpe auxilio egeas.*

INTERPRETATIO.

[g] *Aut vi & armis libertatem eſſe conſervandam.*

NOTÆ.

v *Hoſtibus.*] Id factum in Jugurthæ negotio: fuit ille ſceleratus; amicos habuit nobiles: Atherbal innocens vixit; ab omnibus derelictus fuit.

x *Prodita.*] Planiſſime, quandoquidem Jugurthæ, contra Senatus mandatum, impune licuerit Atherbalem perſequi & trucidare; crimine à nobilibus pecunia redemto.

y *Domi.*] Quando Romam legati venerunt.

z *Militiæque.*] Per Beſtiam & Scaurum.

a *Quæſita.*] *Si on n'en fait pas une bonne enquête,*

b *Regem.*] In malam partem accipitur hoc in loco; neque quiſquam poſt eorum expulſam dominationem, Romæ ejus dignitatis nomen aſſumere auſus eſt.

c *Malitis.*] Nonnulli conſpiciuntur interdum ita male ſani homines, qui quaſi venenata inſecta eſſent, virus ſuum quocumque non inveniunt important, id unice amant, quærunt, colligunt, generant, &, ut aperte loquar, aliis crimina affingunt, ut ſuis vivant. Ab iis maxime cavendum, cum præſertim aliquid in Republica adminiſtrant; nam muneris obeundi ſpecie quaſi jure, quoſcumque lubet, ſub toga effocant; cumque leges in ipſorum ſint arbitrio, iis ſibi præſidium dum parent, iiſdem, aliis, quibus invigilant, perniciem machinantur. Ideo eos notavi quod obiter Memmius ſceleratam gentem attingat, quamque, niſi in laqueos inciderit, nullus ſub hypocriſis larva inſidiantem, ſatis cognoverit.

d *In Rep.*] Hoc eſt notatu digniſſimum; cum enim in Paradoxis non ſine cauſa recenſeas, veriſſimum eſt tamen, & ex Politicorum ſinu depromptum. Neque vero aliud poſtulant, boni cives, quam ne ullus malus ſit in Republica: Quiſque ſibi poſtea abunde proſpicit. At ſecus eſt inter privatos; illos enim decet obliviſci injuriarum, meminiſſe acceptorum beneficiorum; quin & ipſi, & omnes ultro benefacere debent.

Hæc

Hæc, atq; alia hujuſcemodi ſæpe dicundo, C. Memmius populo Rom. perſuadet, uti L. [e] Caſſius, qui tum prætor erat, ad Jugurtham mitteretur: eumque [f] interpoſita fide publica, Romam duceret, quo facilius Indicio regis, Scauri, & reliquorum, quos pecuniæ captæ arceſſebant, delicta patefierent. Dum hæc Romæ geruntur, qui in Numidia relicti ab Beſtia exercitui præerant, ſecuti morem imperatoris ſui, plurima, & flagitioſiſſima facinora fecere. Fuere, qui auro corrupti, elephantos Jugurthæ traderent; alii [g] perfugas venderent: pars ex [h] pacatis prædas agebant. Tanta vis avaritiæ in animos eorum, veluti tabes, invaſerat. At Caſſius prætor, [2] perlatâ [i] rogatione à C. Memmio, ac perculſa omni nobilitate, ad Jugurtham proficiſcitur: eique timido, & ex conſcientia diffidenti rebus ſuis, perſuadet, quoniam ſe populo R. dedidiſſet, no vim, quam miſericordiam ejus, experiri malit: privatim præterea fidem ſuam [k] interponit, quam ille non minoris, quam publicam ducebat. Talis ea tempeſtate fama de Caſſio erat. Igitur Jugurtha, contra decus regium, cultu quam maxume miſerabili, Romam venit. At tametſi in ipſo magna vis animi erat, confirmatus ab omnibus, quorum potentia aut ſcelere cuncta ea geſſerat, quæ ſupra memoravimus. C. Bæbium tribunum pleb. magna mercede parat, cujus [l] impudentia contra [m] jus, & injurias omnis munitus foret. Ac C. Memmius advocata concione; quanquam regi infeſta plebes erat, & pars in vincula duci jubebat; pars, ni ſocios ſceleris aperiret, more majorum de hoſte ſupplicium ſumi; dignitati magis, quam iræ conſulens, ſedare motus, & animos eorum mollire; poſtremo confir-

Interpretatio.

[1] *Ut delicta Scauri & reliquorum quod* ab Jugurtha *pecunias accepiſſe dicebant, facilius in lucem prodirent ejus declaratione.*

[2] *At Caſſius Prætor proficiſcitur ad Jugurtham, poſtquam C. Memmius à Populo impetraſſet quod rogaverat.*

Notæ.

e *Caſſius.*] Hunc fuiſſe volunt virum maximæ ſeveritatis; idque adeo poſtmodum ex Autore cognoſcetur.

f *Interpoſita.*] Id eſt, *Jugurthæ pollicendo, quod ipſi inviolato domum reverti liberum eſſet.*

g *Perfugas.*] Maximum inde malum in Rempublicam redundabat; non enim deinceps auſus fuiſſet quiſquam ex Jugurthæ militibus ejus militiam abjurare, veritus ne pariter ad ipſum remitteretur.

h *Pacatis.*] Illi Provincias Romanis ſubjectas, & ſocios compilabant.

i *Rogatione.*] Qua à Populo petiverat, ut quæreretur in eos qui pecunia Rempublicam Jugurthæ prodidiſſent.

k *Interponit.*] Id eſt, *Præter fidem publicam, ſe fidei ſervandæ ſponſorem conſtituit.*

l *Impudentia.*] Plenius intelligetur poſtea tot res: Interea ſciendum eſt, quod uno Tribuno reſiſtente, fruſtra erat quicquid ab aliis tentaretur.

m *Jus.*] Id eſt, *Ne timeret quicquid ſecundum leges, & ex æquo contra ipſum decerni poſſet.*

mare,

& vobis æterna ſolicitudo remanebit, cum intelligetis aut ſerviendum eſſe, aut [1] *per manus libertatem retinendam. Nam fidei quidem, aut concordiæ quæ ſpes eſt? Dominari illi volunt, vos liberi eſſe: facere illi injurias, vos prohibere: poſtremo ſociis veſtris veluti hoſtibus,* [v] *hoſtibus pro ſociis utuntur. Poteſtne in tam divorſis mentibus pax, aut amicitia eſſe? Quare moneo, hortorque vos, ne tantum ſcelus impunitum dimittatis. Non peculatus ærarii factus eſt: neque per vim ſociis ereptæ pecuniæ: quæ quamquam gravia ſunt, tamen conſuetudine jam pro nihilo habentur. Hoſti acerrumo* [x] *prodita ſenatus auctoritas, proditum imperium veſtrum:* [y] *domi* [z] *militiæque reſp. venalis fuit. quæ niſi* [a] *quæſita erunt, niſi vindicatum in noxios, quid erit reliquum, niſi ut illis, qui ea fecere, obedientes vivamus? Nam impune quælibet facere, id eſt* [b] *regem eſſe. Neque ego vos Quirites, hortor, uti jam* [c] *malitis civis veſtros perperam, quam recte, feciſſe: ſed ne, ignoſcendo malis bonos perditum eatis. Ad hoc,* [d] *in rep. multo præſtat, beneficii, quam maleficii, immemorem eſſe. Bonus tantummodo ſegnior fit, ubi neglegas: at malus improbior. Ad hoc, ſi injuriæ non ſint, haud ſæpe auxilio egeas.*

INTERPRETATIO.

[1] *Aut vi & armis libertatem eſſe conſervandam.*

NOTÆ.

c *Hoſtibus.*] Id factum in Jugurthæ negotio: fuit ille ſceleratus; amicos habuit nobiles: Atherbal innocens vixit; ab omnibus derelictus fuit.

x *Prodita.*] Planiſſime, quandoquidem Jugurthæ, contra Senatus mandatum, impune licuerit Atherbalem perſequi & trucidare; crimine a nobilibus pecunia redemto.

y *Domi.*] Quando Romam legati venerunt.

z *Militiæque.*] Per Beſtiam & Scaurum.

a *Quæſita.*] *Si on n'en fait pas une bonne enquête,*

b *Regem.*] In malam partem accipitur hoc in loco; neque quiſquam poſt eorum expulſam dominationem, Romæ ejus dignitatis nomen aſſumere auſus eſt.

c *Malitis.*] Nonnulli conſpiciuntur interdum ita male ſani homines, qui quaſi venenata infecta eſſent, virus ſuum quocumque non inveniunt important, id unice amant, quærunt, colligunt, generant, &, ut aperte loquar, aliis crimina affingunt, ut ſuis vivant. Ab iis maxime cavendum, cum præſertim aliquid in Republica adminiſtrant; nam muneris obeundi ſpecie quaſi jure, quoſcumque lubet, ſub toga effocant; cumque leges in ipſorum ſint arbitrio, iis ſibi præſidium dum parent, iiſdem, aliis, quibus invigilant, perniciem machinantur. Ideo eos notavi quod obiter Memmius ſceleratam gentem attingat, quamque, niſi in laqueos inciderit, nullus ſub hypocriſis larva inſidiantem, ſatis cognoverit.

d *In Rep.*] Hoc eſt notatu digniſſimum; cum enim in Paradoxis non ſine cauſa recenſeas, veriſſimum eſt tamen, & ex Politicorum ſinu depromptum. Neque vero aliud poſtulant, boni cives, quam ne ullus malus ſit in Republica: Quiſque ſibi poſtea abunde proſpicit. At ſecus eſt inter privatos; illos enim decet obliviſci injuriarum, meminiſſe acceptorum beneficiorum; quin & ipſi, & omnes ultro benefacere debent.

Hæc

Hæc, atq; alia hujuſcemodi ſæpe dicendo, C. Memmius populo Rom. perſuadet, uti L. [e] Caſſius, qui tum prætor erat, ad Jugurtham mitteretur: eumque [f] interpoſita fide publica, Romam duceret, quo facilius Indicio regis, Scauri, & reliquorum, quos pecuniæ captæ arceſſebant, delicta patefierent. Dum hæc Romæ geruntur, qui in Numidia relicti ab Beſtia exercitui præerant, ſecuti morem imperatoris ſui, plurima, & flagitioſiſſima facinora fecere. Fuere, qui auro corrupti, elephantos Jugurthæ traderent; alii [g] perfugas venderent: pars ex [h] pacatis prædas agebant. Tanta vis avaritiæ in animos eorum, veluti tabes, invaſerat. At Caſſius prætor, [2] perlatâ [i] rogatione à C. Memmio, ac perculſa omni nobilitate, ad Jugurtham proficiſcitur: eique timido, & ex conſcientia diffidenti rebus ſuis, perſuadet, quoniam ſe populo R. dedidiſſet, no vim, quam miſericordiam ejus, experiri malit: privatim præterea fidem ſuam [k] interponit, quam ille non minoris, quam publicam ducebat. Talis ea tempeſtate fama de Caſſio erat. Igitur Jugurtha, contra decus regium, cultu quam maxume miſerabili, Romam venit. At tametſi in ipſo magna vis animi erat, confirmatus ab omnibus, quorum potentia aut ſcelere cuncta ea geſſerat, quæ ſupra memoravimus. C. Bæbium tribunum pleb. magna mercede parat, cujus [l] impudentia contra [m] jus, & injurias omnis munitus foret. Ac C. Memmius advocata concione; quanquam regi infeſta plebes erat, & pars in vincula duci jubebat; pars, ni ſocios ſceleris aperiret, more majorum de hoſte ſupplicium ſumi; dignitati magis, quam iræ conſulens, ſedare motus, & animos eorum mollire; poſtremo confir-

Interpretatio.

[1] *Ut delicta Scauri & reliquorum quod* ab Jugurtha *pecunias accepiſſe dicebant, facilius in lucem prodirent ejus declaratione.*

[2] *At Caſſius Prætor proficiſcitur ad Jugurtham, poſtquam C. Memmius à Populo impetraſſet quod rogaverat.*

Notæ.

e *Caſſius.*] Hunc fuiſſe volunt virum maximæ ſeveritatis; idque adeo poſtmodum ex Autore cognoſcetur.

f *Interpoſita.*] Id eſt, *Jugurthæ pollicendo, quod ipſi inviolato domum reverti liberum eſſet.*

g *Perfugas.*] Maximum inde malum in Rempublicam redundabat; non enim deinceps auſus fuiſſet quiſquam ex Jugurthæ militibus ejus militiam abjurare, veritus ne pariter ad ipſum remitteretur.

h *Pacatis.*] Illi Provincias Romanis ſubjectas, & ſocios compilabant.

i *Rogatione.*] Qua à Populo petiverat, ut quæreretur in eos qui pecunia Rempublicam Jugurthæ prodidiſſent.

k *Interponit.*] Id eſt, *Præter fidem publicam, ſe fidei ſervandæ ſponſorem conſtituit.*

l *Impudentia.*] Plenius intelligetur poſtea tot res: Interea ſciendum eſt, quod uno Tribuno reſiſtente, fruſtra erat quicquid ab aliis tentaretur.

m *Jus.*] Id eſt, *Ne timeret quicquid ſecundum leges, & ex æquo contra ipſum decerni poſſet.*

mare,

mare fidem publicam [n] per ſeſe inviolatam fore. Poſt, ubi ſilentium cœpit, producto Jugurtha, verba facit: Romæ Numidiæque facinora ejus memorat; ſcelera in patrem, fratreſque oſtendit: [1] quibus juvantibus, quibuſque miniſtris ea egerit, quanquam intellegat populus R. tamen vellem manifeſta magis ex illo habere: ſi verum aperiat, in fide, & clementia populi R. magnam ſpem illi ſitam: ſin reticeat, non ſociis ſaluti fore, ſed ſe ſuaſque ſpes corrupturum. Dein, ubi Memmius dicendi finem fecit, & Jugurtha reſpondere juſſus eſt, C. Bæbius tribunus pleb. quem pecunia corruptum ſupra diximus, regem tacere [o] jubet: ac, tametſi multitudo, quæ in concione aderat, vehementer accenſa, terrebat cum clamore, vultu, ſæpe impetu, atque aliis omnibus, quæ ira fieri amat; [p] vicit tamen impudentia. Ita populus, ludibrio habitus, ex concione diſcedit: Jugurthæ Beſtiæque, & cæteris, quos illa quæſtio exagitabat, animi augeſcunt. Erat ea tempeſtate Romæ Numida quidam, nomine Maſſiva, Guluſſæ filius, Maſiniſſæ nepos: qui, quia, in diſſenſione regum, Jugurthæ adverſus fuerat, dedita Cirta, & Atherbale interfecto, profugus ex Africa abierat. Huic Sp. Albinus, qui proxumo anno poſt Beſtiam cum Q. Minucio Rufo conſulatum gerebat, perſuadet, quoniam ex ſtripe Maſiniſſæ ſit, Jugurtham ob ſcelera invidia cum [q] metu urgeat, regnum Numidiæ ab ſenatu petat. Avidus conſul belli gerundi, moveri, quam [2] ſeneſcere, omnia malebat. ipſi provincia Numidia, Minucio [r] Macedonia evenerat. Quæ poſtquam Maſſiva agitare cœpit: neque Jugurthæ in amicis ſatis præſidii eſt: quod eorum alium conſcientia, alium mala fama, & timor animi impediebat: Bomilcari proxumo, ac maxume fido ſibi, imperat, [3] pretio, ſicuti multa confecerat, inſidiatores Maſſivæ paret: ac maxume

INTERPRETATIO.

[1] Dicit *Memmius P. Romanum, quamquam is intelligat quibus juvantibus, quibuſque miniſtris ea ſcelera Jugurtha patraverit, tamen velle ea ipſa magis ab ipſo cognoſcere.*

[2] *Conſul maxime cupidus belli gerendi malebat omnia turbari; quam pacificari.*

[3] *Imperat Bomilcari propinquo, ac maxime fido ſibi, ut, quemadmodum confecerat multa pecunia & vi nummi,* ſic quoque *pretio quærat percuſſores Maſſivæ.*

NOTÆ.

n *Per ſeſe.*] Id eſt, *Quamquam omnes contra niterentur, id tamen, vel periculo mortis ſeſe præſiturum.*

o *Jubet.*] Jam patet quam durum os fuerit iſtius Bæbii: Nuſquam par reperta eſt impudentia & audacia.

p *Vicit.*] Quia ſcilicet, Populos nolebat, quos ſumma vi paraverat ſibi defenſores, palam mactare.

q *Metu.*] Id eſt, *Invidiâ & metu.* Arbitror vero intelligendum eſſe de metu Romanæ plebis; ut aliquando etiam contra ſe ipſa auſurum Jugurtham credat ſcelera ſua convertere.

r *Macedonia.*] Notiſſima Europæ regio, Philippi, ac deinde Alexandri magni imperii ſedes, ſupra Græciam ſita, ad Septentrionem.

occulte.

occulte. ſin [r] id parum procedat; quovis modo Numidam interficiat. Bomilcar mature regis mandata exſequitur: & per homines, talis negotii artifices, itinera, egreſſuſque ejus, poſtremo loca, atque tempora cuncta explorat; dein, ubi res poſtulabat, inſidias tendit. Igitur unus ex eo numero, qui ad cædam parati erant, paulo [t] inconſultius Maſſivam aggreditur, illum obtruncat: ſed ipſe deprehenſus. multis hortantibus, & in primis Albino conſule, [v] indicium profitetur. fit reus magis [x] ex æquo bonoque, quam ex jure gentium Bomilcar, comes ejus, qui Romam fide publica venerat. At Jugurtha, [y] manifeſtus tanti ſceleris, [z] non prius omiſit contra verum niti, quam animadvortit, [a] ſuper gratiam, atque pecuniam ſuam, invidiam facti eſſe. Igitur quamquam in priore [b] actione ex amicis quinquaginta [c] vades dederat; regno magis, quam vadibus conſulens, clam in Numidiam Bomilcarem dimittit, veritus, ne reliquos popularis metus invaderet parendi ſibi, ſi de illo ſupplicium ſumtum foret. & ipſe paucis diebus eodem profectus eſt, [d] juſſus à ſenatu Italia decedere. Sed poſtquam Roma egreſſus eſt, fertur, ſæpe tacitus eo reſpiciens, poſtremo dixiſſe, Urbem [e] venalem, & mature perituram, ſi emtorem invenerit. Interim Albinus, renovato bello, commeatum, ſtipendium, aliaque, quæ militibus uſui forent, mature in Africam portare; ac ſtatim ipſe profectus, ut ante [f] comitia, quod tempus haud longe aberat, armis, aut deditione, aut quovis modo bellum conficeret. At contra Jugurtha trahere omnia,

NOTÆ.

r *Id parum.*] Id eſt. *non poſſit occulte Maſſivam interficere.*

t *Inconſultius.*] Scilicet intervenerunt aliqui dum ſcelus patraret; vel ille ante, num ſatis omnia tuta eſſent, minus circumſpexerat.

v *Indicium.*] Id eſt, *Declarat ſe, cujus conſilio tantum facinus auſus eſſet, dicturum.*

x *Ex æquo.*] Id eſt, *magis habita ratione naturalis æquitatis, quam juris gentium*; quo ne quis eos, qui fide publica venerunt, attingat, ſanctum eſt.

y *Manifeſtus.*] Veriſimile non eſt Jugurtham teſtibus, vel Bomilcaris indicio convictum fuiſſe: At, ex re ipſa, quæ evidens erat pro manifeſto habebatur.

z *Non prius.*] Id eſt, *Semper contra veritatem nixus eſt, donec ſupra gratiam & pecuniam ſuam, facti invidiam eſſe vidit.*

a *Super gratiam.*] Intellige Jugurthæ amicos facti & ſceleris ejus invidiam declinare nequiviſſe.

b *Actione.*] Forenſi, ſcilicet; cum primum intentata eſt accuſatio contra ipſum in judicio.

c *Vades.*] Qui eum Judicio ſiſtere promiſerant. Gall. *De les repreſenter en juſtice.* Scilicet, illi Romani fuerunt.

d *Juſſus.*] Vides itaque illi quantumvis peſſimo, ſervatam fidem. Interim Livius clam eum aufugiſſe dicit: Non abs re ſane; nam ex æquo bonoque, morte mulctari poterat.

e *Venalem.*] Vide mihi, quæſo, quid tandem de Roma pronunciet vir, quamquam nequiſſimus, certe tamen ſagaciſſimus: Venalem dicit. Romam magis contemnere non potuit. Plus eſt quam ſi ſceleſtiſſimam aut perditiſſimam dixiſſet; nec majus eſſe poteſt hominum depravatorum & perditorum indicium, quam juſtitiam & æquitatem, omnia denique auro rependere. Actum eſt de Republica in quia ea peſtis graſſatur.

f *Comitia.*] Id eſt, *Antequam conventus fierent pro Magiſtratuum creatione.*

&

& alias, deinde alias moræ cauſſas facere; polliceri deditionem, ac d
inde [g] metum ſimulare: [h] inſtanti cedere, & paulo poſt, ne ſui diffide
rent, inſtare: ita belli modo, modo pacis mora conſulem ludificare. A
fuere, qui tum Albinum haud ignarum [i] conſilii regis exiſtumarent
neque ex tanta [t] properantia tam facile tractum bellum ſocordia magi
quam dolo crederent. Sed poſtquam, dilapſo tempore, comitiorum
dies adventabant, Albinus, Aulo fratre in caſtris prætore relicto
Romam deceſſit. Ea tempeſtate Romæ ſeditionibus tribuniciis atrocita
reſp. agitabatur. P. Lucullus, & L. Annius, tribuni pleb. reſiſtentibu
collegis, continuare magiſtratum nitebantur: quæ diſſenſio totius an
ni comitia impediebat. Ea mora in ſpem adductus Aulus, quem pro
prætorem in caſtris relictum ſupra diximus, aut conficiundi belli, au
terrore exercitus [2] ab rege pecuniæ capiundæ, milites menſe Januario e
hibernis in expeditionem evocat; magniſque itineribus hieme aſpera pe
venit ad oppidum Suthul, ubi regis theſauri erant. Quod quamquam
& ſævitia temporis, & opportunitate loci, neque capi, neque obſideri po
terat; (nam circum murum ſitum in prærupti montis extremo plani
cies limoſa hiemalibus aquis paludem fecerat) tamen, aut ſimulandi
gratia, quo regi formidinem adderet, aut cupidine cæcus, ob theſauros
oppidi potiundi, vineas [l] agere, [m] aggerem jacere; aliaque, quæ in
cepto uſui forent, properare. At Jugurtha, cognita vanitate atque im
peritia legati, ſubdolus ejus augere amentiam: miſſitare [n] ſupplican
tis legatos: ipſe, quaſi vitabundus, per ſaltuoſa loca, & tramites exc

INTERPRETATIO.

[t] *Fuere qui non crederent, poſt tantam* Albini *properantiam bellum prolongatum fuiſſe magis ſocordia, quam dolo.*

[2] *Aulus adductus ea mora in ſpem, aut conficiundi belli, aut pecuniæ ab rege accipiendæ, cu ipſi terrorem injeciſſet ſuo exerci tu, menſe Januario evocat mil tes in expeditionem, ex locis in qu bus hybernum tempus exigebant.*

NOTÆ.

g *Metum*] Intellige, Albinum ad deditionem rationibus plurimis Jugurtham induxiſſe, Jugurthamque pollicitum eſſe; poſtea vero eundem recuſaſſe, quaſi timuiſſet ne erga ſe P. Romanus, contra quem Albinus ingerebat, ſeveritate magis quàm miſericordia uteretur.

h *Inſtanti.*] Conſuli, ſcilicet, Albino. Tota iſta ratio omnimode ad Romanorum effugienda & eludenda arma apta erat.

i *Conſilii.*] Id eſt, *Hæc omnia ex compacto fieri.*

k *Simulandi.*] Se, ſcilicet, in animo ejus urbis obſidionem habere. Fatuus hom quaſi cum puerulo rem ſuſciperet!

l *Agere.*] Id eſt *urbem verſus promo* ver

m *Aggerem.*] Terra eſt, quæ cum lign & obvia quaque materia, in montis m dum congeritur, cujus in bello, vel ad pr pugnandum, vel ad oppugnandum, uſ multus eſt.

n *Supplicantis.*] Ut crederet Aulus e cauſa timere & diffidere Jugurtham, qu obſidione urbis Suthul cingeretur; atq adeo in ea permaneret; cum ipſe urbe Aulo ſciret inſuperabilem.

citu

tum ductare. Denique Aulum ſpe pactionis perpulit uti, relicto Sulle, in abditas regiones ſeſe, veluti cedentem, inſequeretur: ita [o] dicta occultiora fuere. Interea per homines callidos, diu noctuque exer- tum [p] tentabat: centuriones, duceſque [q] turmarum partim, uti tranſ- gerent, corrumpere; alii, ſigno dato, locum uti deſererent. quæ poſtquam ex ſententia inſtruxit; intempeſta nocte de improviſo mul- tudine Numidarum Auli caſtra circumvenit. Milites Romani, percul- tumultu inſolito, arma capere alii; alii ſe abdere: pars territos con- rmare: trepidare: omnibus locis vis magna hoſtium: cælum nocte, que nubibus obſcuratum: periculum [r] anceps: poſtremo fugere, an ma- ere, tutius foret, in incerto erat. Sed ex eo numero, quos paulo ante orruptos diximus, [s] cohors una [t] Ligurum, cum duabus turmis [v] Thra- um, & paucis gregariis militibus, tranſiere ad regem, & centurio primipili [y] tertiæ legionis per [z] munitionem, quam, uti defenderet, cceperat, locum hoſtibus introeundi dedit: eaque Numidiæ cuncti ir- upere. Noſtri fœda fuga, plerique, abjectis armis, proxumum collem ccupavere. Nox, atque præda caſtrorum, [a] hoſtis, quo minus victoria uterentur, remorata ſunt. Dein Jugurtha poſtero die cum Aulo in olloquio verba facit: tametſi ipſum cum exercitu fame ferroque clau-

INTERPRETATIO.

[a] *Nox, atque præda caſtrorum remorata ſunt hoſtes, quo minus victoria uterentur.*

NOTÆ.

o *Delicta.*] Auli cum Jugurtha.

p *Tentabat.*] Ut quoquomodo aliquid adverſus ipſum pararet.

q *Turmarum.*] Turma in equitatu eandem rationem habet, quam centuria in peditatu; niſi quod triginta tantum equitibus conſtat.

r *Anceps.*] Sive fugerent, ſive manerent.

s *Cohors.*] Ex manipulis tribus conficiebatur, in quibus ſingulis duæ erant centuriæ, quæ quidem primo &c. militum fuerunt, deinde, cum ipſa Legione, militum numero, per proportionem, adauctæ ſunt.

t *Ligurum.*] Hodie dicitur Liguria, *La côte de Genes:* ab Alpibus, olim, uſque ad Macram flumen, & ſecundum aliquos, ad urbem Piſas porrigebatur.

v *Thracum.*] Thracum ſupra mare Ægeum ſita eſt, ac Septentrionem. Hodie dicitur *Romanie.*

x *Primipili.*] Primipilus Centurio primipili, Primus Legionis Centurio, Præfectus Legionis, rem unam & eandem ſignificant.

y *Tertiæ.*] Legiones ab ordine temporis quo conſcriptæ fuerant, deinde à loco, ab Imperatoribus, &c. nomina ſortitæ ſunt, eo quo dicimus modo, *Le Regiment de Monſeigneur le Dauphin; Celui de Champagne, &c.*

z *Munitionem.*] Munitio dicitur quicquid ad hoſtium arcendos impetus comparatum eſt, qualis eſt agger, vallum, &c. Munitionis vero inſtituendæ partes, ut in ſingulos dividebantur, ita poſtquam peracta erat, à centurionibus hic aut illic curantibus defendebatur.

a *Uterentur.*] Prius victoria uti quam frui decet; adeoque præpoſtere Jugurthini milites, qui antè Romanorum caſtra ſpoliant, quam eos profligaverint.

ſum tenet, tamen ſe [l] memorem rerum humanarum, ſi ſecum fœd
faceret incolumis omnis [a] ſub jugum [b] miſſurum; præterea, uti dieb
decem Numidia decederet. Quæ gravia quamquam, & [c] flagitii ple
erant: tamen, quia mortis metu nutabant; ſicuti regi lubuerat, p
convenit. Sed ubi ea Romæ comperta ſunt; metus atque mœror ci
tatem invaſere: pars dolere pro [d] gloriâ imperii: pars [e] inſolita reru
bellicarum timere libertati: Aulo omnes infeſti, ac maxume qui bel
ſæpe præclari fuerant, quod armatus [f] dedecore potius, quam manu, ſ
lutem quæſiverit. Ob ea conſul Albinus, ex delicto fratris invidiam, a
deinde periculum timens, ſenatum de [g] fœdere conſulebat: & tam
interim exercitui [h] ſupplementum ſcribere; ab [i] ſociis & [k] nomine Lat
no auxilia accerſere; denique omnibus modis feſtinare: ſenatus ita, u
par fuerat, decernit. ſuo atque populi injuſſu nullum potuiſſe fœdus fi
ri. Conſul impeditus à tribunis pl. ne, quas paraverat copias, ſecu
portaret, paucis diebus in Africam proficiſcitur. Nam omnis exercitu
uti [l] convenerat, Numidiæ deductus in provincia hiemabat. Poſtqua
eo venit, quamquam perſequi Jugurtham, & mederi [m] fraternæ inv
diæ animo ardebat; cognitis militibus, quos præter fugam, [n] ſoluto in

INTERPRETATIO.

[l] *Tamen ſe memorem viciſſitudinis rerum humanarum, miſſurum omnes incolumes ſub jugum, ſi Aul ſecum fœdus faceret.*

NOTÆ.

a *Sub jugum.*] Eo modo ignominiæ cauſa, victos hoſtes multabant. Duæ videlicet haſtæ in terram mittebantur, ad quarum extremas & extantes partes, tertia tranſverſa colligabatur, ſub qua diſcincti & inermes tranſire victi cogebantur; qui adeo ſeſe domitos & ſubactos confitebantur.

b *Miſſurum.*] Infamiæ notam pro beneficio Jugurtha proponit, quia clauſos hoſtes habebat. Peſſime vero ſibi conſulit: nam aut omnes ad unum occidere, aut prorſus intactos demittere debuit.

c *Flagitii.*] Flagitium, crimen eſt, quod dedecus & ſervilem turpitudinem conjunctam habet.

d *Gloriâ.*] Qua, ſcilicet, eam omnibus nationibus merito proculcandam eſſe videbant

e *Inſolita.*] Ita in magnis urbibus fieri ſolet; ad leviſſima quæque trepidant, qui otio aſſueti, militiæ rudes ſunt.

f *Dedecore.*] De Jugo loquebantur, quod Aulus ſubierat.

g *Fœdere.*] Quod cum Jugurtha fra iniverat.

h *Supplimentum.*] Id eſt, *milites, qui occiſorum locum ſubſtituerentur.* Gall. *D recrues.*

i *Sociis.*] Italicis, ſcilicet, qui ita ab lute ſocii nonnunquam appellantur. A L tinis vero habitatione diſtinguuntur, c Latii jure fruerentur.

k *Nomine Latino.*] Id eſt, *iis hominibus jure Latii ſeu Latinitatis fruebantur*: De q adi, ſi lubet, Juriſperitos; nam variase mutationes perſequi hic non eſt locus.

l *Convenerat.*] Jugurtham inter & Aul

m *Fraternæ.*] Id eſt, *quæ in eum flagr bat.*

n *Soluto.*] Cum vident milites ducib ſuis, ipſorumque culpa præſertim, omn male cedere; ſolent illi imperium det ctare, & mandata contemnere.

pa

perio, licentia, atque lascivia corruperat, [1] ex copia rerum statuit, sibi nihil agitandum. Interea Romæ C. Mamilius Limetanus Tr. pleb. [2] rogationem ad populum promulgat, uti quæreretur in eos quorum consilio Jugurtha [o] senati decreta neglexissent; quique ab eo in legationibus, aut imperiis pecunias accepissent; qui elephantos, quique perfugas tradidissent: item, qui de pace, aut bello cum hostibus pactiones fecissent. Huic Rogationi partim conscii sibi, alii ex partium invidia pericula metuentes, quoniam aperte resistere non poterant, quin illa, & alia talia placere sibi faterentur, occulte per amicos, ac maxume per homines nominis Latini, & socios [p] Italicos impedimenta parabant. Sed plebes, incredibile memoratu est, quantum intenta fuerit, quantaque vi rogationem jusserit, decreverit, voluerit, magis odio nobilitatis, cui mala illa parabantur, quam cura reip.; tanta [q] lubido in partibus erat. Igitur cæteris metu perculsis, M. Scaurus, quem legatum Bestiæ fuisse supra memoravimus, inter lætitiam plebis, & [r] suorum fugam, trepida etiam tum civitate, cum ex Mamiliana rogatione tres [t] quæstores rogarentur, effecerat, ut ipse in eo numero crearetur. Sed, quæstione exercita aspere, violenterque ex rumore, & lubidine plebis, uti sæpe nobilitatem, sic ea tempestate plebem ex secundis rebus insolentia ceperat. Cæterum mos partium popularium, & senatus factionum, ac deinde omnium malarum artium, paucis ante annis Romæ ortus est, otio atque abundantia earum rerum, quæ prima mortales dicunt. Nam ante Carthaginem deletam, populus, & senatus Rom. placide modesteque inter se rempub. tractabant: neque gloriæ neque dominationis certamen [u] inter civis erat: metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat, sed ubi formido illa mentibus decessit, ilicet ea,

INTERPRETATIO.

[1] *Cum ita se res haberent, statu-, nihil sibi movendum.*

[2] *Limetanus Populum interrogat um ipsi placeret, ut quæstio habere-ur in eos, quorum consilio Jugurtha enatus decreta contemsisset.*

[3] *Sed quæstione habita aspere & violenter ex admurmurationibus & libidinosis populi votis, insolentia ceperat plebem ea tempestate propter prosperitatem, uti ceperat sæpe nobilitatem.*

NOTÆ.

o *Senati.*] Pro *Senatus*; antique.

p *Italicos.*] Eosdem supra *Socios* simpliter vocavit.

q *Lubido.*] Hic nihil aliud est, quam frænum vincendi desiderium, cum dio.

r *Suorum.*] Nobilium, scilicet.

s *Trepida.*] Vidimus supra, ex Auli su, multos libertati timere. Itaque facilius fuit Scauro, cæteris lætitia aut metu turbatis, cogitata perficere.

t *Quæsitores.*] Qui in eos inquirerent, qui Jugurthæ faverant.

u *Inter civis.*] Qui Rempublicam administrant isthuc diligenter animo agitabunt, ut inquietam hominis naturam contra hostes magis quam contra cives convertant.

[1] quæ ſecundæ res amant, laſcivia, atque ſuperbia, inceſſere. Ita [2] quod in advorſis rebus optaverant, otium, poſtquam adepti ſunt, [a] aſperius, acerbiuſque fuit. Namque cœpere [3] nobilitas dignitatem, populus libertatem in [b] lubidinem vertere, ſibi quiſque ducere, trahere, rapere. Ita omnia in [c] duas partis abſtracta ſunt; reſp. quæ [d] media fuerat, dilacerata. Cæterum nobilitas factione magis pollebat: plebis vis [e] ſoluta, atque in multitudinem diſperſa, minus poterat: paucorum arbitrio belli domique agitabatur: penes eoſdem ærarium, provinciæ, magiſtratus, gloriæ, triumphique erant: populus militia atque inopia urgebatur; prædas bellicas imperatores cum paucis diripiebant. Interea parentes, aut parvi liberi militum, uti quiſque potentiori confinis erat, ſedibus pellebantur. Ita cum potentia avaritia ſine modo, modeſtiaque invadere, polluere, & vaſtare omnia, [4] nihil penſi, neque ſancti habere, quoad ſemetipſa [f] præcipitavit. [g] Nam ubi primum ex nobilitate

INTERPRETATIO.

[1] *Verum, ubi ille timor ex animis ejectus eſt, ſcilicet ea, quæ proſperitas gignit, laſcivia* nimirum, *atque ſuperbia viguerunt.*

[2] *Eo modo, otium, quod optaverant in rebus adverſis, fuit gravius & acerbius poſtquam adepti ſunt.*

[3] *Etenim cœperunt* inter ſe, *nobilitas vertere dignitatem in libidinem. Populus vero libertatem.*

[4] *Ita avaritia inexplebilis & effrænata juncta potentiæ, invaſit, polluit, & vaſtavit omnia, nihil curavit, neque ſanctum habuit, uſque dum ſemetipſa præcipitavit.*

NOTÆ.

a *Aſperius.*] Sententia ſatis aperta eſt, latitat tamen, quodammodo ſub hac locutione; non enim quod optamus otium, verum ejus privatio dura eſt.

b *Lubidinem.*] Frequentiſſime utitur ea voce Salluſtius, adeoque vim ejus opus eſt perſpicere. Voluntatem notat, prout aliquo deſiderio aut affectu, veri boni pro tempore non æſtimata ratione, abripitur.

c *Duas.*] Hinc plebe, illinc ſtante nobilitate.

d *Media.*] Vere & acute eum expreſſit modum, quo Reſpublicæ intereunt: Civitas enim & bonum publicum, cum in conſenſu & civium unione ſit poſitum, non aliter quam laceratione & diviſione perire poteſt.

e *Soluta.*] Quomodo frangatur vis quæ in multitudinem diſperſa eſt, præſertim cum ex opinione hominum quæ tam varia eſt, dependet, nullus eſt quem lateat; neque ea cauſa naturæ ſcrutatores adire opus eſt, qui nos vim unitam majorem eſſe doceant. Verum hinc maximum haurire poſſunt documentum Rerum moderatores; cum præſertim hodie Regem videant, quem non magis alia cauſa veneratur orbis, quam quod ſolus regnat.

f *Præcipitavit.*] Aptiſſima metaphora, nam quomodo tandem propria mole ruunt quæ in altum nimis ſurrexerunt, ita plane non avaritia, aut potentia tantum, ſed evertitur id omne quod nimium eſt. Sapienter itaque Horatius ad Licinium,

Contrahes, vento nimium ſecundo,
Turgida vela.

g *Nam.*] Quomodo iſthuc? Virtus itaque fugienda eſt, cum turbas & diſcordias cieat. Imo, qui eam amant profligandi & perdendi, ſi iis credatur prædonibus, qui ſub ejus larva, per fraudem & ſcelus Reipublicæ gubernacula ſurripuerunt. At vero per

reperti

eperti ſunt, qui veram gloriam injuſtæ potentiæ anteponerent, moveri ivitas, & diſſenſio civilis, quaſi [h] permixtio terræ, oriri cœpit. Nam oſtquam Tiberius, & C. Gracchus, quorum majores Punico, atque liis bellis multum reipub. addiderant, vindicare plebem in libertatem, & paucorum ſcelera patefacere cœpere: nobilitas noxia, atque eo perulſa, modo per ſocios, & nomen Latinum, interdum per equites Romanos quos [i] ſpes ſocietatis à plebe dimoverat, Gracchorum actionibus obviam ierat: & primo Tiberium dein [k] paucos poſt annos eadem [l] ingredientem Caium, Tribun. pl. alterum [m] triumvirum [n] coloniis deducendis, cum M. Fulvio Flacco ferro necaverat. Et ſane Gracchis, cupidine victoriæ, haud ſatis animus [o] moderatus fuit. [p] Sed bono vinci ætius eſt, quam malo more injuriam vincere. Igitur ea victoria nobi-

INTERPRETATIO.

[l] *Et nobilitas necaverat ferro primo Tiberium Gracchum, deinde poſt paucos annos eadem molientem Caium Gracchum, Tribunum plebis, unum ex Triumviris qui colonias deducere debebant, cum M. Fulvio Flacco.*

NOTÆ.

ccidens, & eorum prædonum, non virtuis vitio, civitates commoventur; neque vitandæ offenſionis cauſa, minus illi, uanquam caute, ut qui callidiſſime hoinibus imponunt, de ſede debent deturri.

h *Permixtio terræ.*] Intellige, cum requis elementis. Expreſſe profecto rem ſam hac comparatione ſignavit: Quemdmodum enim ex elementorum commixtione, non modo nulla pars ullius aliis diſcernitur, ſed amplius inter bellum inteſtinum gerunt; ita quando aferrimi latrones, boni & publicæ liertatis ſpecie Rempublicam oppreſſerunt, ecus Populus Aſſertores & legitimos ſuos oderatores cum dignoſcere neſcit, plemque eos per diſcordiam ſuis inſidiatobus mactandos tradit.

i *Spes.*] Senatum equites aliquando auoritate ſua communicaſſe, vel ex Epiome Flori cognoſcitur.

k *Paucos.*] Undecim aut duodecim, ad mmum.

l *Ingredientem.*] Populum defendere coatus, fratris agrarias leges aſſeruit; c.

m *Triumvirum.*] Mos erat tres quinue, ſeptemdecim viros, &c. eligere, qui s agros dividerent, qui in colonias debantur.

n *Coloniis.*] Colonia multitudo erat civium Romanorum, qui in alias ſedes deducebantur, quibuſque agri publice aſſignabantur.

o *Moderatus.*] Nota, quæſo, Salluſtii judicium: Optime de re maxima, quin de re quæ quotidie millies in uſu venit, ſententiam dixit. Ea eſt enim cordis noſtri fallacia, aut imbecillitas, ut etiam dum virtutem ſectamur, nimio ſtudio in vitium incurramus. Voluntas, quæ a primo ad bonum, boni ſpecie ferebatur, ad malum ſine ſenſu inclinat, dum paulatim ea boni ſpecies, pro variis circumſtantiis, caligantibus oculis ſurripitur; deinde, quia in motu eſt, movetur, non quia bonum proſequitur. Iſtud indicat Salluſtius, cum cupidine victoriæ, nimios Gracchos fuiſſe dicit. Hæc cupido, hic animi motus rationem, qua boni cives fuerant & dicebantur, ab eorum oculis avertit.

p *Sed.*] Nunc de Senatu Salluſtius judicium ſuum profert, cui, ut ille ait, melius fuiſſet Gracchorum bono & æquitate vinci, quam vincere injuriam. At vero generatim loquendo, non aperte ſententiam ſuam dicere Autor voluit, ne, ſi Partes nominatim reprehendiſſet, audaciter feciſſe videretur.

litas ex lubidine ſua [1] uſa, mortalis multos ferro aut fuga exſtinxit pluſque in reliquum ſibi timoris, quam [q] potentiæ, addidit: quæ res plerumque magnas civitates peſſum dedit, dum alteri alteros vincere quovis modo, & victos acerbius ulciſci volunt. Sed de ſtudiis partium & omnibus civitatis moribus, ſi ſingillatim, aut pro magnitudine [2] parem diſſerere, tempus, quam res, maturius deficeret; quamobrem ad inceptum redeo. Poſt Auli fœdus, exercituſque noſtri fugam fœdam, [r] Metellus, & [s] Silanus conſules deſignati, provincias inter ſe partiverant: Metelloque Numidia evenerat, acri viro, & quamquam adverſo populi partibus, fama tamen [t] æquabili, & inviolata. Is ubi primum magiſtratum [u] ingreſſus eſt; [x] alia omnia ſibi cum collega ratus, ad bellum, quod geſturus erat, animum intendit. Igitur diffidens veteri exercitui, milites ſcribere, præſidia undique accerſere: arma, tela, equos, & cætera inſtrumenta militiæ parare, ad hoc commeatum affatim, denique omnia, quæ in bello [y] vario, & rerum multarum egenti, uſui eſſe ſolent. Cæterum ad ea patranda [3] ſenatus auctoritate, ſocii, nomenque Latinum, & reges ultro auxilia mittendo, poſtremo omnis civitas ſummo ſtudio adnitebatur. Itaque, [4] ex ſententia omnibus rebus paratis compoſitiſque, in Numidiam proficiſcitur, magna ſpe civium, cum propter artis bonas, tum maxume quod advorſum divitias invictum animum gerebat: & avaritia magiſtratuum ante id tempus in Numidia

Interpretatio.

[1] *Cum igitur nobilitas uſa eſſet ea victoria ſecundum ſuam libidinem, perdidit multos homines ferro aut fuga.*

[2] *Si cupiam diſſerere particulatim, aut ſecundum rei magnitudinem, de ſtudiis partium, & omnibus* pravis *moribus civitatis, tempus me citius quam res deficiet.*

[3] *Cæterum ad ea perficienda, Senatus adnitebatur auctoritate, Socii, nomenque Latinum, & reges, mittendo ſua ſponte auxilia: poſtremo omnis civitas ſummo ſtudio ea* promovebat.

[4] *Itaque omnibus rebus ad arbitrium paratis & compoſitis in Numidiam proficiſcitur.*

Notæ.

q *Potentiæ.*] Totum hunc locum exute quæſo. Autor enim, quamquam malus fuit, reconditiſſimos tamen Politicorum aditus penetravit.

r *Metellus.*] Vir fuit virtutis eximiæ, quique unus exilium maluit, quam in Saturnini, Gracchanas leges aſſerentis, verba, cum Senatu jurare. Dictus eſt Numidicus, a rebus bene in Numidia geſtis.

s *Silanus.*] Non hic eſt de quo in Catilina.

t *Æquabili.*] Id eſt, *quæ apud omnes eadem erat.*

u *Ingreſſus.*] Non enim ſtatim a nominatione & deſignatione, ſed poſt confirmationem in ſecundis comitiis, Magiſtratum inibant.

x *Alia.*] Hic eſt ſenſus: Dicit Metellum, cum collegam ſuum ad reliqua Conſulatus munia ſecum pariter obligatum & intentum videret, ad id negotium, bellum ſcilicet, præcipue animum adjeciſſe, quod ſoli curandum erat.

y *Vario.*] Id eſt, *Ubi varia opus eſt obire miniſteria*; quæ varia & plurima inſtrumenta requirunt.

noſtræ

noſtræ opes contuſæ, hoſtiumque auctæ erant. Sed ubi in Africam venit, exercitus ei traditur a Sp. Albino proconſule, iners, imbellis, neque periculi, neque laboris patiens, lingua, quam manu, promptior, prædator ex ſociis, & ipſe præda hoſtium, [a] ſine imperio, & modeſtia habitus. Ita imperatori novo plus ex malis moribus ſolicitudinis, quam ex copia militum auxilii, aut bonæ ſpei, accedebat. Statuit tamen Metellus, quamquam & [1] æſtivorum tempus, comitiorum [b] mora imminuerat; &, expectatione eventus, civium animos intentos putabat, non prius bellum attingere, quam majorum diſciplina milites laborare coegiſſet. Nam Albinus, Auli fratris, exercituſque clade perculſus, poſtquam decreverat non egredi provincia, quantum temporis æſtivorum [c] in imperio fuit, plerumque milites in [d] ſtativis caſtris habebat: niſi cum [e] odos, aut pabuli egeſtas locum mutare ſubegerat. Sed neque more militari vigiliæ ducebantur. Uti cuique lubebat, ab ſignis aberat, [f] lixæ permiſti cum militibus diu, noctuque vagabantur: & [2] palantes agros vaſtare, villas expugnare, pecoris, & mancipiorum prædas certantes agere: eaque mutare cum mercatoribus vino advectitio, & aliis talibus: præterea, frumentum publice datum vendere, [g] panem in dies mercari: poſtremo, quæcumque dici, aut fingi queunt ignaviæ luxuriæque probra, in illo exercitu cuncta fuere, & alia amplius. Sed in ea difficultate Metellum non minus, quam in rebus hoſtilibus, magnum, & ſapientem virum fuiſſe comperior: tanta temperantia inter [h] ambitionem, ſævitiamque moderatum. Namque edicto primo adjumenta ignaviæ [3] ſuſtuliſſe, ne quiſquam in caſtris panem, aut quem alium cibum coctum venderet; ne lixæ exercitum ſequerentur; ne miles gregarius in caſtris, neve [i] in agmine ſervum, aut jumentum haberet: cæteris

INTERPRETATIO.

[1] *Quamvis comitiorum retardatio tempus diminuerat, quo milites in caſtris æſtivis agunt.*

[2] *Huc illuc divagantes agros vaſtabant, villas expugnabant, agebant certatim prædas ex pecore & mancipiis.*

[3] *Namque* comperior *Metellum ſuſtuliſſe primo edicto adjumenta ignaviæ.*

NOTÆ.

a *Sine imperio.*] Id eſt, *qui ductus fuerat ab Imperatoribus, qui auctoritatem ſuam tueri neſciverant, aut noluerant; quique militibus omnia condonaverant.*

b *Mora.*] Per Tribunorum contentionem, ſicuti antea vidimus.

c *In imperio.*] Albinus, donec Metellus adveniſſet, exercitui præfuit.

d *Stativis.*] Id eſt, *in quibus diu manebant*, cum militiæ more ſæpius mutanda fuerint.

e *Odos.*] Ex hominum & jumentorum ordibus.

f *Lixæ.*] Ita vocantur ſervi qui exercitum ſequuntur, & militibus viliſſimam operam præſtant, puta aquam portare, panem coquere, & id genus alia.

g *Panem.*] Ipſi vero tenebantur panem ſuum coquere.

h *Ambitionem.*] Hic per ambitionem, ratio & certus quidam agendi modus intelligitur, quo ad conſequendam gratiam, minus milites vexantur, nec niſi a volentibus miniſteria requiruntur.

i *In agmine.*] Id eſt, *dum iter facit exercitus.* Gall. *Durant la marche.*

[k] arte modum ſtatuiſſe: præterea, [l] tranſvorſis itineribus quotidie caſtra movere: juxta, ac ſi hoſtes adeſſent, vallo, atque foſſa munire: [m] vigilias crebras ponere, & eas ipſe cum legatis circuire: item in agmine in primis modo, modo in poſtremis, ſæpe in medio adeſſe, ne quiſquam ordine egrederetur: uti, [n] cum ſignis frequentes incederent, miles cibum, & arma portaret. Ita prohibendo a delictis magis quam vindicando, exercitum brevi [1] confirmavit. Interea Jugurtha ubi, quæ Metellus agebat, ex nunciis accepit; ſimul de innocentia ejus certior Romæ factus, diffidere ſuis rebus, ac tum demum veram deditionem facere conatus eſt. Igitur legatos ad conſulem cum ſuppliciis mittit, qui tantummodo ipſi, liberiſque vitam peterent, alia omnia dederent populo Rom. Sed Metello jam antea experimentis cognitum erat, genus Numidarum infidum, ingenio mobili, novarum rerum avidum eſſe. Itaque legatos alium ab alio diverſos aggreditur: ac paullatim tentando, poſtquam opportunos ſibi cognovit, multa pollicendo perſuadet, uti Jugurtham [2] maxume vivum, ſin id parum procedat, necatum ſibi traderent: cæterum palam, quæ ex voluntate forent, regi nunciari jubet. Dein ipſe paucis diebus intento atque infeſto exercitu in Numidiam procedit: ubi, contra belli [3] faciem, tuguria plena hominum, pecora, cultoreſque in agris erant: ex oppidis, & [o] mapalibus, præfecti regis obviam procedebant, parati frumentum dare, commeatum portare, poſtremo omnia, quæ imperarentur, facere. Neque Metellus idcirco minus, ſed pariter ac ſi hoſtes adeſſent, munito agmine incedere, late explorare omnia, illa deditionis ſigna oſtentui credere, & inſidiis locum [p] tentare. Itaque ipſe cum expeditis cohortibus, item funditorum & ſagittariorum delecta manu apud primos erat: in poſtremo C. [q] Marius le-

Interpretatio.

[1] *Brevi exercitum ad priſtinam diſciplinam revocavit.*

[2] *Perſuadet ut præſertim traderent ſibi Jugurtham vivum, ſi vero id minus proſpere eveniret, necatum.*

[3] *Contra id quod belli tempore conſpici ſolet, tuguria erant plena hominum.*

Notæ.

k *Arte.*] Ea opus eſt omnino, eaque maxima in ejuſmodi occaſionibus. Qua vero in re ſita ſit, vix ullus dixerit, ita ſunt, aut certe videntur exigui momenti innumera quæ ad id concurrunt.

l *Tranſvorſis.*] Id eſt, *non per vias ſtratas, ſed per agros, ſylvas, &c.* ut iis omnibus, ſi uſus veniret, aſſueti eſſent.

m *Vigilias.*] Gall. *Des ſentinelles.* Sed rutius quam fit hodie, plures enim milites uno in loco, collocabantur.

n *Cum ſignis.*] Ne ſcilicet diſperſis militibus hoſtis interveniret; vel ipſi prædæ, aut fugæ occaſionem invenirent.

o *Mapalibus.*] Hic vici aut pagi, per mapalia ſunt intelligendi.

p *Tentare.*] Omnino legendum arbitror *tentari*, a Jugurtha ſcilicet, prout cenſuit Gronovius.

q *Marius.*] Qui fuerit, tametſi aliunde neſciremus, ſatis ſuperque ex Salluſtio poſt modum cognoſceremus.

gatus

tus cum equitibus curabat: in utrumque latus equites auxiliarios triunis legionum, & præfectis cohortium dispertiverat: uti cum [1] his ermixti [r] Velites, quocumquè acciderent, equitatus hostium propulrent. Nam in Jugurtha tantus dolus, tantaque peritia locorum, & miiæ erat, ut, absens an præsens, pacem an bellum gerens pernicioſior sset, in incerto haberetur. Erat haud longe ab eo itinere, quo Metellus ergebat, oppidum Numidarum, nomine Vacca, forum rerum venaum totius regni maxume celebratum; ubi & incolere, & mercari onsueverant Italici generis multi mortales. Huc consul, simul [s] tendi gratia, &, si paterentur opportunitates loci, [2] [t] præsidium imposuit; præterea imperavit frumentum, & alia, quæ bello usui forent, omportare: ratus id quod res monebat, frequentiam negotiatorum, [u] commeatum juvaturum exercitum, & jam paratis rebus munimentum fore. Inter hæc negotia Jugurtha impensius modo legatos supplices mittere, pacem orare, præter suam, liberorumque vitam, omnia Metello dedere. Quos item, uti priores, consul illectos ad proditionem domum mittebat: regi pacem, quam postulabat, neque abnuere, neque polliceri; & inter eas moras [x] promissa legatorum expectare. ugurtha ubi Metelli dicta cum factis composuit, ac suis se [y] artibus entari animadvertit; quippe cui verbis pax nunciabatur, cæterum re ellum asperrumum erat, urbs maxuma alienata, ager hostibus cognitus, animi popularium tentati: coactus rerum necessitudine, statuit armis certare. Igitur, explorato hostium itinere, in spem victoriæ adductus x opportunitate loci, quam maxumas potest copias omnium generum arat, ac per tramites occultos exercitum Metelli antevenit. Erat in ea arte Numidiæ, quam Atherbal in divisione possederat, flumen, oriens meridie nomine Muthul; a quo aberat mons ferme millia passuum

INTERPRETATIO.

[1] *Ut Velites permixti cum equitibus propulsarent equitatus hostium quamcumque in partem accederent.*

[2] *Consul huc* ivit, *simul gratia tentandi, &* præsidium imponendi, *si opportunitates loci paterentur,* deinde re cognita *præsidium imposuit.*

NOTÆ.

r *Velites.*] Levis erant armaturæ milites, gladio, jaculatoria hasta, parmaque instructi.

s *Tentandi.*] Id est, *Ut cognosceret quid eo in loco fieri posset, quidve Jugurtha cogitaretur, an re & verbis idem esset.*

t *Præsidium.*] Necesse fuit, ut sensus aperiretur, quod elliptice a Sallustio dictum est, in Interpretatione supplere.

u *Commeatum.*] Certe *commeatu,* sicuti Ursino, mihi quoque placeret.

x *Promissa.*] Itaque polliciti erant legati, se Jugurtham prodituros.

y *Artibus.*] Dolis scilicet, quibus Aulum, aliosque in laqueos induxerat.

z *Animi.*] Scilicet, non modo legatos, sed quosvis Metellus a Jugurtha alienare quæsivit.

xx. [a] tractu pari, [b] vastus ab natura, & humano cultu: sed ex eo medio quasi collis oriebatur, in immensum pertinens, vestitus oleastro, ac myrtetis, aliisque generibus arborum, quæ humi [c] arido, atque arenoso gignuntur. [d] Media autem planities deserta, penuria aquæ, præter fluminis propinqua loca. ea consita arbustis, pecore atque cultoribus frequentabantur. Igitur in eo colle, quem [e] transvorso itinere porrectum docuimus, Jugurtha [f] extenuata suorum acie consedit: elephantis, & parti copiarum pedestrium Bomilcarem præfecit; eumque edocet, quæ ageret: ipse proprior [g] montem cum omni equitatu, & peditibus delectis suos collocat: dein singulas turmas, & manipulos circuiens monet, atque obtestatur, uti memores pristinæ virtutis, & victoriæ, sese, regnumque suum ab Romanorum avaritia defendant: cum his certamen fore, quos antea victos sub jugum miserint: ducem illis, non animum, mutatum: quæ ab imperatore [i] decuerint, omnia suis provisa; locum superiorem; [h] uti prudentes cum imperitis; ne pauciores cum pluribus, aut rudes cum bello melioribus manum consererent. proinde parati, intentique essent, signo dato, Romanos invadere: illum diem aut omnis labores, & victorias confirmaturum, aut maxumarum ærumnarum initium fore. Ad hoc viritim, uti quemque ob militare facinus pecunia, aut honore extulerat, commonefacere beneficii sui, & eum ipsum aliis ostentare: postremo, pro cujusque ingenio pollicendo, minitando, obtestando, alium alio modo excitare: cum interim Metellus, ignarus hostium, monte degrediens cum exercitu [i] conspicatur. Primo dubius,

Interpretatio.

[i] *Jugurtha* monet milites *se providisse suis ea omnia quæ decuerint provideri ab imperatore.*

Notæ.

a *Tractu pari.*] Id est, *tantum habens longitudinis, quantum a fluvio distabat.*

b *Vastus.*] Ubi nec arbores erant, nec frutices.

c *Arido.*] Id est, *ariditate*, nam *humi*, quod postea in adverbium abiit, hic more antiquo pro Genitivo positum est.

d *Media.*] Hoc est, *Spatium quod collem inter & flumen porrigebatur.*

e *Transvorso.*] Intellige, iter colli subjectum fuisse, ita ut Jugurtha ejusque exercitus transeuntibus immineret.

f *Extenuata.*] Intellige agmen in longitudinem porrectum. *Les escadrons, ni les bataillons n'avoient pas de profondeur.* Ita vero aciem instructam oportuit, ut, in angustiis, hostium in longum productos ordines, pluribus ex locis invaderet.

g *Montem.*] Quà scilicet Metello transitus erat: atque hinc vides eo insidias struxisse Jugurtham, ubi mons in collem desinebat.

h *Uti.*] Ne ita accipias, quasi omnia quæ sequuntur effecta sint ejus quod dixit, locum superiorem suis provisum. Quæcumque enumerat commoda, seorsim sumenda sunt, ita ut, quod a Jugurtha prospectum fuerit, uti prudentes *locorum* cum imperitis, certarent, secundum sit. Ut sensus apertior esset, interpunctionem mutavi.

i *Conspicatur.*] Passive, quod rarum est. Ita Varro apud Priscianum, *Pauperias hæc non ita nutricata, ut nunc conspicatur.*

quid-

idnam insolita facies ostenderet (nam inter virgulta equi, Numidæque nsederant, neque plane occultati humilitate arborum, & tamen [k] inrti quidnam esset, cum natura loci, tum [l] dolo ipsi, atque signa miaria [m] obscurati) dein, brevi cognitis insidiis, pauliſper agmen [1] contuit. Ibi [n] commutatis ordinibus, in dextro latere, quod proxumum stis erat, triplicibus [o] subsidiis aciem instruxit; inter manipulos funditres, & sagittarios dispertit, equitatum omnem in [p] cornibus locat; pauca pro tempore milites hortatus, aciem, sicut instruxerat, [q] transrsis principiis in planum deducit. Sed, ubi Numidas quietos, neie colle degredi animadvertit, veritus ex anni tempore, & inopia uæ ne siti conficeretur exercitus, Rutilium legatum cum expeditis hortibus, & parte equitum præmiserat ad flumen, uti locum castris te caperet. existumans hostes crebro impetu, & transvorsis prœliis r suum remoraturos, &, quoniam armis diffiderent, [r] lassitudinem & im militum tentaturos. Dein ipse pro re, atque loco, [s] sicuti monte scenderat, paulatim procedere: Marium post [t] principia habere, se cum sinistræ alæ equitibus esse, qui in agmine [u] principes facti erant. t Jugurtha, ubi extremum agmen Metelli [x] primos suos prætergressum det, præsidio quasi duûm millium peditum montem occupat, qua letellus descenderat: ne forte cedentibus adversariis receptui, ac post unimento foret: dein, repente signo dato, hostis invadit. Numidæ ii postremos cædere: pars a sinistra, ac dextra [y] tentare: infensi ad-

INTERPRETATIO.

[1] *Deinde, intra breve tempus cognitis insidiis, pauliſper exercitus iter ppressit.*

NOTÆ.

k *Incerti.*] Intellige, delitescentium Numidarum eam fuisse speciem, ut nescirer homines ne essent, an trunci, aut liquid simile.

l *Dolo.*] Ea caussa pone arbores latitant, ut incautus & imparatus Metelli ercitus illac transiret.

m *Obscurati.*] Græca constructio, pro *bscuratis signis militaribus*, aut *obscurata gna habentes.* Sic sæpissime loquitur oratius.

n *Commutatis.*] Gall. *Ayant change ordonnance de l'aile droite.*

o *Subsidiis.*] Milites erant qui pone alis subsidentes, illis periclitantibus opem errent. Gall. *Des corps de reserve.*

p *Cornibus.*] *Sur les ailes de l'Infanterie.*

q *Transvorsis.*] Diffidens per hæc transorsa incedo: Interim ita me expedio, Metellus collem cum sequi nollet, ne Jugurthæ illic insidianti opportunus fieret, aciem in clypeum, seu ad sinistram, ut loquimur nos, declinare jussit, adeoque in obliquum iter inflexit. *Il fit marcher son avant-garde de travers, s'etant détourné sur la gauche.*

r *Lassitudinem.*] Id est, *milites per lassitudinem & sitim.*

s *Sicuti.*] Refertur ad *Paulatim.*

t *Principia.*] *Dans l'Arriére-garde.* In ultimo agmine.

u *Principes.*] Id est, *primi*, hoc in loco.

x *Primos.*] Non remotissimos intelligo, sed proximos, hoc est, eos qui primi transeuntibus occurrebant.

y *Tentare.*] Illi eminus missilibus lacessebant.

esse

esse, atque instare; omnibus locis Romanorum ordines conturbare, quorum etiam qui firmioribus animis obvii hostibus fuerant, ludificati, [a] incerto prœlio ipsi [1] modo eminus sauciabantur, neque contra feriundi aut conserendi manum copia erat. Ante jam docti ab Jugurtha equites, ubicumque Romanorum turma insequi cœperat, non confertim, neque in unum sese recipiebant, sed alius alio quam maxume divorsi, ita numero [2] priores, si à persequendo hostes deterrere nequiverant, dijectos ab tergo, aut lateribus circumveniebant: sin opportunior fugæ collis, quam campi fuerant: eo vero consueti Numidarum equi facile inter virgulta evadere: nostros asperitas, & insolentia loci retinebat: Cæterum facies totius negotii varia, incerta, fœda, atque miserabilis: disperssi à suis, pars cedere, alii insequi: neque signa, neque ordines observare: ubi quemque periculum ceperat, ibi resistere, ac propulsare: arma, tela, equi, viri, hostes, cives permixti: nihil consilio neque imperio agi: fors omnia regere. Itaque multum diei processerat, cum etiam tum eventus in incerto erat. Denique omnibus labore, & æstu languidis, Metellus, ubi videt Numidas minus instare, paullatim milites in unum conducit: ordines restituit, & cohortes [b] legionarias quatuor advorsum pedites hostium collocat. [c] eorum magna pars superioribus locis fessa consederat. simul [3] orare, hortari milites, ne deficerent, neu paterentur hostes fugientis vincere: neque illis castra esse, neque munimentum ullum, quo cedentes tenderent: in armis omnia sita. Sed nec Jugurtha quidem interea quietus erat; circuire, hortari, renovare prœlium, & ipse cum delectis tentare omnia: subvenire suis, hostibus dubiis instare, quos firmos cognoverat, eminus pugnando, [d] retinere. Eo modo duo imperatores, [e] summi viri, inter se certabant: ipsi pares, cæterum opibus disparibus. Nam Metello virtus militum erat, locus advorsus: Jugurthæ alia omnia, præter milites, opportuna. Denique Romani, ubi intelligunt neque sibi profugium esse, neque ab hoste copiam pugnandi fieri; (& jam diei vesper erat) [4] advorso colle, sicuti

Interpretatio.

[1] *Ipsi tantum eminus sauciabantur, & vulnerabantur.*

[2] *Ita, cum essent plures numero, si nequiverant deterrere hostes a persequendo, circumveniebant eos dijectos a tergo aut lateribus.*

[3] *Simul* Metellus *orare, hortari milites, ne deficerent, neve paterentur hostes, qui fugiebant, vincere.*

[4] *Romani in adversum collem, sicuti præceptum erat, evadunt.*

Notæ.

a *Incerto.*] Quia Numidæ non stabant, sed accedebant, & recedebant, *Ils ne se tenoient pas de pied ferme.*

b *Legionarias.*] Ut distinguantur ab auxiliariis.

c *Eorum.*] Numidarum.

d *Retinere.*] Ne scilicet dubiis & cedentibus opem ferrent.

e *Summi.*] Omnino summi, & a quibus plurima quisque discere queat.

præ-

æceptum fuerat, evadunt. Amisso [f] loco Numidæ fusi, fugatique, uci interiere: plerosque velocitas, & regio [g] hostibus ignara, tutata nt. Interea Bomilcar, quem elephantis, & parti copiarum pedestrium æfectum ab Jugurtha supra diximus, ubi eum Rutilius prætergressus t, paullatim suos in æquum locum deducit: ac, dum legatus ad flu- en, quo præmissus erat, festinans pergit, [i] quietus, uti res postula- t, aciem exornat: neque remittit, quid ubique hostis ageret, explo- re. Postquam Rutilium consedisse jam, & animo vacuum accepit, si- ulque ex Jugurthæ prœlio clamorem augeri, veritus ne legatus cognita , laborantibus suis auxilio foret, aciem, quam diffidens virtuti mili- m [2] arte statuerat, quo hostium [h] itineri officeret, latius porrigit; eo- ue modo ad Rutilii castra procedit. Romani ex improviso pulveris vim agnum animadvertunt. Nam prospectum ager arbustis consitus pro- bebat. Et primo rati humum aridam vento agitari: post, ubi æquabi- m manere, & sicut acies movebatur, magis magisque appropin- uare vident; cognita [i] re, properantes arma capiunt, ac pro castris, cut imperabatur, consistunt. Dein, ubi propius ventum est, utrimque agno clamore concurritur. Numidæ tantummodo [k] remorati, dum elephantis auxilium putant, postquam eos impeditos ramis arborum, que ita disjectos circumveniri vident, fugam faciunt: ac plerique, bjectis armis, collis, aut noctis, quæ jam aderat, auxilio integri ab- unt. Elephanti quatuor capti, reliqui omnes numero [l] quadraginta in- erfecti. At Romani quamquam itinere, atque [m] opere castrorum & rœlio fessi, lassique erant: tamen, quod Metellus amplius opinione mo- abatur, instructi, [n] intentique obviam procedunt. Nam dolus Numi- arum nihil languidi, neque remissi patiebatur. Ac primo obscura octe, postquam haud procul [o] inter se erant, strepitu, veluti hostes ad- ventarent, alteri apud alteros formidinem simul, & tumultum facere: & pene imprudentia [p] admissum facinus miserabile, ni utrimque præ-

Interpretatio.

[1] *Et, dum Rutilius legatus pro- erat ad flumen, quo præmissus erat, Bomilcar per otium aciem instruit, ti res postulabat.*

[2] *Porrigit latius aciem, quam instruxerat densis ordinibus, diffi- dens virtuti militum.*

Notæ.

f *Loco.*] Colle, scilicet.

g *Hostibus.*] Romanis.

h *Itineri.*] Si nimirum Metello auxili- m adferre voluissent.

i *Re.*] Exercitum, scilicet, adventare.

k *Remorati.*] *Ils ne firent ferme que, &c.*

l *Quadraginta.*] In quibusdam, triginta antum numerantur.

m *Opere.*] Scilicet castra munierant.

n *Intentique.*] Hinc videas quales fue- rint Romani.

o *Inter se.*] De Romanis loquitur, quo- rum alii cum Metello, alii cum Rutilio erant.

p *Admissum.*] Ut, scilicet, Romani in- vicem pugnarent.

missi

missi equites rem exploraviſſent. Igitur pro metu repente gaudium ex ortum, milites alius alium læti appellant, acta edocent, atque audiunt ſua quiſque fortia facta ad cœlum fert. Quippe res humanæ ita ſeſe ha bent: in victoria vel ignavis gloriari licet: advorſæ res etiam bono [r] detrectant. Metellus in iiſdem caſtris quatriduo moratus, ſaucios cu cura reficit: meritos in prœliis more militiæ [q] donat, univerſos in con cione laudat, atque agit gratias: hortatur, ad cætera, quæ levia ſunt parem animum gerant: pro victoria ſatis jam pugnatum, reliquos la bores pro præda fore. Tamen interim [r] transfugas, & alios opportunos [s] Jugurtha ubi gentium, aut quid agitaret, cum pauciſne eſſet, an exer citum haberet, uti ſeſe victus gereret, exploratum miſit. At ille ſeſe in loca ſaltuoſa, & natura munita receperat: ibique cogebat exercitum numero hominum ampliorem, ſed [s] hebetem, infirmumque, agri ac pecoris magis, quam belli, cultorem. Id ea gratia eveniebat, quod præ ter equites regios nemo omnium Numida ex fuga regem ſequitur. quo cujuſque animus fert, eo diſcedunt. neque id flagitium militiæ ducitur: [t] ita ſe mores habent. Igitur Metellus, ubi videt etiam [u] tum regis ani mum ferocem eſſe: bellum renovari, quod niſi ex illius lubidine [x] geri non poſſet: præterea [y] iniquum certamen ſibi cum hoſtibus: minore detrimento illos vinci, quam ſuos vincere: ſtatuit non prœliis, neque acie, ſed alio more bellum gerendum. Itaque in loca Numidiæ opulen tiſſima pergit: agros vaſtat: multa caſtella, & oppida, temere munita, aut ſine præſidio, capit, incenditque: puberes interfici jubet, alia om nia militum præda eſſe. Ea formidine multi mortales Romanis dedi [z] obſides: frumentum, & alia, quæ uſui forent, affatim præbita: ubi

INTERPRETATIO.

[r] *Res adverſæ etiam bonorum exiſtimationem violant.*

[z] *Tamen interim Metellus miſit transfugas & alios opportunos exploratum, ubi gentium Jugurtha ageret, aut quid agitaret, cum pauciſne eſſet, an exercitum haberet, quomodo ſe gereret poſtquam victus eſſet.*

NOTÆ.

q *Donat.*] Coronis, Armillis, Haſtis, & id genus aliis.

r *Transfugas.*] Valde illi ſunt opportuni, quia maxime fideles eſſe coguntur: Interim videndum ne iis dolis capiamur, quos in hoſtes parare videntur.

s *Hebetem.*] Hebes dicitur cujus obtuſa eſt acies. Hic itaque exercitus intelligitur ad belli munia ineptus. *Des gens mal aguerris.*

t *Ita.*] Iis reſpondet qui pravam conſuetudinem mirabuntur. Ejus nimirum vis eſt tanta, ut pro altera lege ſumatur.

u *Tum.*] Poſtquam profligatus fuiſſet

x *Geri.*] Ille enim ſylvis & deſertis locis pelli non poterat.

y *Iniquum.*] Multis de cauſis tale erat: Nam Jugurthæ loca perſpecta; niſi opportuna eſſent, non pugnabat; victus aciem inſtaurare poterat; &c. Hæc omnia Metello adverſa erant.

z *Obſides.*] Ut, ſcilicet, de eorum fide certi eſſent.

cumque

umque res poſtulabat, præſidium impoſitum. Quæ negotia multo maiis, quam prœlium male pugnatum ab ſuis, regem terrebant. Quippe ujus ſpes omnis in fuga ſita erat, ſequi cogebatur, & qui, ſua loca efendere nequiverat, [1] [a] in alienis bellum gerere. Tamen [2] ex inopia, uod optumum videbatur, conſilium capit: exercitum plerumque in dem locis operiri jubet: ipſe cum delectis equitibus Metellum ſequir nocturnis & aviis itineribus, ignoratus, Romanos palantis repene aggreditur. [b] Eorum plerique inermes cadunt, multi capiuntur: emo omnium intactus profugit: & Numidæ, prius quam ex caſtris bveniretur, ſicuti juſſi erant, in proxumos collis diſcedunt. Interim omæ gaudium ingens ortum, cognitis Metelli rebus: uti ſeque, & xercitum more majorum gereret; in adverſo loco victor tamen virtute iſſet; hoſtium agro potiretur; Jugurtham, magnificum ex Auli ſoordia, ſpem ſalutis in ſolitudine, aut fuga [3] coegiſſet habere. Itaque natus, ob ea feliciter acta, diis immortalibus ſupplicia decernere: citas trepida antea, & ſolicita de belli eventu, læta [4] agere: de Metello ma præclara eſſe. Igitur eo intentior ad victoriam niti: omnibus moſis feſtinare: [c] cavere tamen necubi hoſti [5] opportunus, fieret: [d] meminiſſe oſt gloriam invidiam ſequi. Ita, quo clarior, eo magis anxius erat: eque poſt inſidias Jugurthæ effuſo exercitu prædari; ubi frumento, aut abulo opus erat, cohortes cum omni equitatu præſidium agitabant: xercitus partem ipſe, reliquos Marius ducebat: Sed igni magis, quam ræda ager vaſtabatur. Duobus locis haud longe inter ſe caſtra faciebant. Ubi vi opus erat, cuncti aderant: cæterum, quo [e] fuga, atque ormido latius creſceret, divorſi agebant. Eo tempore Jugurtha per colis ſequi: tempus, aut [f] locum pugnæ quærere: quà venturum hoſtem

INTERPRETATIO.

[1] *Quippe Jugurtha, cujus ſpes omnis in fuga ſita erat, cogebatur ſequi hoſtem, &, qui ſua loca defendere equiverat, cogebatur gerere bellum alienis.*

[2] *Tamen, in afflictis rebus, capit optimum conſilium quod videbatur.*

[3] Cognito etiam *quomodo coegiſſet Jugurtham gloriabundum ex Auli ſocordia, habere ſpem ſalutis in deſertis & fuga.*

[4] *Urbs antea trepida & ſolicita de belli eventu, in lætitia degebat.*

[5] *Cavebat tamen ne alicubi occaſionem præberet hoſti opportune ſuos invadendi.*

NOTÆ.

a *In alienis.*] Iis, ſcilicet, quæ Metellus expugnaverat. Cogebatur autem Jugurtha Metellum ſequi, ne ille poſtquam omnes urbes ſub poteſtatem coegiſſet, ipſo regno poliatus inveniretur.

b *Eorum.*] Romanorum huc illuc prædæ & commeatuum cauſa divagantium.

c *Cavere.*] Securitas enim mater eſt doloris.

d *Meminiſſe.*] Utinam Viris magnis hæc eadem quæ Metello ſemper obverſarentur; Multos enim ſua virtus perdidit, in invidiæ foveas incidentes, illam dum ſequuntur.

e *Fuga.*] Maximi eſt momenti in bello, late incolas terrere & fugare.

f *Locum.*] Opportunum, intellige.

audierat,

audierat, pabulum & aquarum fontis, quorum penuria erat [g] corrumpere, modo ſe Metello, interdum Mario oſtendere: poſtremos in agmine tentare, ac ſtatim in collis regredi: rurſus aliis, poſt aliis minitari: neque prœlium facere, neque otium pati, tantummodo hoſtem ab incepto [h] retinere. Romanus imperator ubi ſe dolis fatigari videt; neque ab hoſte copiam pugnandi fieri; urbem magnam, & in ea parte, qua ſita erat, arcem regni, nomine [i] Zamam ſtatuit oppugnare; ratus id quod negotium poſcebat, Jugurtham laborantibus ſuis auxilio venturum, ibique prœlium fore. At ille, quæ parabantur, à perfugis edoctus, [k] magnis itineribus Metellum antevenit: oppidanos hortatur mœnia defendant, additis auxilio perfugis: quod genus ex copiis regis, quia fallere [l] nequibat, firmiſſumum erat. præterea pollicetur, in tempore ſemet cum exercitu affore. Ita compoſitis rebus in loca quam maxume occulta diſcedit; ac paulo poſt cognoſcit, Marium [m] ex itenere frumentatum cum paucis cohortibus [n] Siccam miſſum: quod oppidum primum omnium poſt malam pugnam ab rege defecerat. Eo cum delectis equitibus noctu pergit, & jam egredientibus Romanis [o] in porta pugnam facit: ſimul magna voce Siccenſes hortatur, uti cohortes ab tergo circumveniant: fortunam illis præclari facinoris caſum dare: ſi id fecerint: poſtea ſeſe in regno, illos in libertate ſine metu ætatem acturos, ac ni Marius ſigna [r] inferre, atque evadere oppido [p] properaviſſet, profecto cuncti, aut magna pars Siccenſium, fidem mutaviſſent: Tanta mobilitate ſeſe Numidæ gerunt. Sed milites Jugurthini pauliſper ab rege ſuſtentati, poſtquam majore vi hoſtes urgent, paucis amiſſis profugi diſcedunt. Marius ad Zamam pervenit. id oppidum in campo ſitum, magis [q] opere, quam natura munitum erat, nullius idoneæ rei egens,

INTERPRETATIO.

[r] *Et niſi Marius properaviſſet inferre ſigna* in hoſtem, *atque evadere oppido, profecto cuncti, aut magna pars Siccenſium fidem mutaviſſent.*

NOTÆ.

g *Corrumpere.*] Veneno, ſcilicet.

h *Retinere.*] Ut tempus lucrifaceret, moraque Metelli exercitum conficeret.

i *Zamam.*] A Carthagine quinque dierum itinere, verſus occidentem, diſſitam eam fuiſſe volunt.

k *Magnis.*] Gall. dicimus, *A grandes journées.*

l *Nequibat.*] Non equidem, ſi vere transfugæ fuerint; quia ab iis certo puniuntur quos deſeruerunt, ſi in manus venerint, interim caute cum his verſandum.

m *Ex itinere.*] Gall. diceremus, *Qu'on avoit détaché Marius pendant la marche.*

n *Siccam.*] Vocatur & Sicca Veneria, aut Venerea, item Veneria ſimpliciter. Propior eſt Carthaginem quam Zama.

o *In porta.*] Siccæ urbis ſcilicet.

p *Properaviſſet.*] Nimirum Marius injuriæ opportunus fuiſſet, ſi in urbe remanſiſſet, ubi vel mulieres de feneſtris prœlium facere potuiſſent: Verum, cum oppidani rebellandi occaſionem non haberent, in fide perſtiterunt.

q *Opere.*] Gall. diceremus, *Elle etoit plus forte par les travaux qu'on y avoit faits, que par ſon aſſiette.*

mis virisque opulentum. Igitur Metellus, pro tempore atque loco ratis rebus: cuncta mœnia exercitu circumvenit: legatis imperat, ubi uisque curaret. Dein, signo dato, undique simul clamor ingens ori-r, neque ea res Numidas terret: infensi intentique sine tumultu ma-ent: prœlium incipitur. Romani pro ingenio quisque, pars eminus glande, aut lapidibus pugnare; [s] evadere alii, alii succedere, ac murum odo [t] suffodere, modo scalis aggredi, cupere prœlium [i] manibus cere. Contra ea oppidani in proxumos saxa volvere, sudes, pila, præ-rea pice & sulphure tædam [2] mistam, ardentia mittere. Sed ne illos idem, qui procul manserant, timor animi satis muniverat. Nam eroque jacula, [u] tormentis aut manu emissa, vulnerabant: parique ericulo, sed [x] fama impari, boni atque ignavi erant. Dum apud Za-am sic certatur, Jugurtha ex improviso castra hostium cum magna anu invadit: remissis, qui in præsidio erant, & omnia magis, quam rœlium, expectantibus, [y] portam irrumpit. At nostri, repentino otu perculsi, sibi quisque pro moribus consulunt: alii fugere, alii rma capere; magna pars vulnerati, aut occisi. Cæterum ex omni mul-tudine non amplius quadraginta memores [z] nominis Romani, grege cto locum capere paulo, quam alii, editiorem: neque inde maxuma depelli quiverunt: sed tela eminus missa remittere, pauci [a] in pluribus inus frustrati: sin Numidæ propius accessissent, ibi vero virtutem tendere, & eos maxuma vi cædere, fundere, atque fugare. Interim letellus, cum acerrume rem gereret, clamorem & tumultum hostilem tergo accepit: dein, converso equo, animadvortit fugam ad se vorsum eri. quæ res indicat popularis esse. Igitur equitatum omnem ad castra ropere mittit, ac statim C. Marium cum cohortibus sociorum; eumque crumans, per amicitiam, perque rempublic. obsecrat, ne quam con-meliam remanere in exercitu victore, neve hostes inultos abire sinat.

INTERPRETATIO.

[t] *Cupiebant cominus pugnare, & anus conserere.*

[2] *Mittebant præterea tædas pice & sulphure obductas.*

NOTÆ.

r *Glande.*] Plumbum erat in glandis odum effictum, quod fundis jacieba-r.

s *Evadere.*] Scilicet, qui labore fessi, t ab hostibus vulnerati sunt, secedunt; i in eorum locum succedunt.

t *Suffodere.*] Ut eum dejicerent & ruerent.

u *Tormentis.*] Machinæ erant, quibus, agna vi, lapides, & id genus, in hostem ebant.

x *Fama.*] Videlicet, non ii laudantur, qui in latibulis, vel fugientes inhonesta vulnera accipiunt.

y *Portam.*] Castrorum, scilicet, alteram; nam quatuor erant.

z *Nominis.*] Id est *Gloria nominis Romani.*

a *In pluribus.*] Id est, *Cum pauci Romani in plures Numidas tela mitterent, singulis jactibus aliquem attingebant.*

ille brevi mandata efficit. At Jugurtha [a] munimento caſtrorum impedi-tus, cum alii ſuper vallum præcipitarentur, alii in [b] anguſtis ipſi ſibi [c] properantes officerent, multis amiſſis in loca munita ſeſe recipit. Me-tellus, infecto negotio, poſtquam nox aderat, in caſtra cum exercitu revortitur. Igitur poſtero die, prius quam ad oppugnandum egredere-tur, equitatum omnem in ea parte, qua regis adventus erat, [1] pro ca-ſtris agitare jubet: portas, & proxuma loca tribunis diſpertit: dein ipſe pergit ad oppidum, atque, uti ſuperiore die, murum aggreditur. In-terim Jugurtha ex occulto repente noſtros invadit. qui in primo locati fuerant, pauliſper territi perturbantur: reliqui cito ſubveniunt. Neque diutius Numidæ reſiſtere quiviſſent, ni pedites cum equitibus permixti magnam cladem in congreſſu facerent: quibus illi freti, non ut equeſtri prœlio ſolet, ſequi, dein cedere, ſed [d] advorſis equis concurrere, im-plicare, ac perturbare aciem: ita, expeditis peditibus ſuis, hoſtis, [e] pene victos dare. Eodem tempore apud Zamam magna vi certabatur. Ubi quiſque legatus, aut tribunus curabat, eo acerrume niti, neque alius in alio magis, quam in ſeſe, ſpem habere: pariterque oppidani agere, pugnare, aut parare omnibus locis: avidius alteri alteros ſauciare, quam ſemet tegere. clamor permixtus, hortatione, lætitia, gemitu: item ſtrepitus armorum ad cœlum ferri: tela utrimque volare. Sed illi, qui mœnia defenſabant, ubi hoſtes paululum modo pugnam remiſe-rant, intenti prœlium equeſtre proſpectabant. Eos, uti quæque Ju-gurthæ res erant, lætos, modo, modo pavidos animadverteres: ac, ſi-cuti audiri à ſuis, aut cerni poſſent, monere alii, alii hortari, aut manu ſignificare, aut [f] niti corporibus: huc & illuc, quaſi [2] vitabundi, aut jacientes tela, agitare. Quod ubi Mario cognitum eſt, (nam is in ea parte curabat) conſulto lenius agere, ac diffidentiam rei ſimulare: pati Numidas ſine tumultu, regis prœlium viſere. Ita, illis ſtudio ſuorum

INTERPRETATIO.

[1] *Jubet omnem equitatum manere ante caſtra, in ea parte, qua rex adventare poterat.*

[2] *In hanc & illam partem movebant corpus, quaſi vitare, aut jacere tela debuiſſent.*

NOTÆ.

a *Munimento.*] Vallo, foſſa, &c.

b *Anguſtiis.*] Portarum, ſcilicet.

c *Properantes.*] Ita evenit: Dum multi in locis anguſtis ſeſe invicem pulſant & premunt, vix unus & alter egreditur.

d *Advorſis.*] Non illi, ut ſolet, circumactis, (*en caracolant*) ſed recta in hoſtem concitatis equis, pugnabant, ut ſcilicet, introrumperent & pervaderent.

e *Pene.*] Certe difficile erat Romanis, ſimul Numidis peditibus & equitibus reſiſtere, poſtquam ſua acies turbata eſſet.

f *Niti.*] Sic ſolemus, quando quempiam videmus laborantem, qui res noſtras tuetur; Eo fere modo membra & nervi noſtri moventur, ac ſi res ipſas noſmet exequeremur.

adſtracti-

adſtrictis, repente magna vi murum aggreditur; & jam ſcalis [2] egreſſi milites prope ſumma ceperant, cum oppidani concurrunt; lapides, ignem, alia præterea tela ingerunt. Noſtri primo reſiſtere: dein, ubi manæ, atque alteræ ſcalæ comminutæ; qui ſuperſteterant afflicti ſunt; cæteri, quo quiſque modo potuere, pauci integri, magna pars confecti vulneribus, abeunt. Deinde utrimque prœlium nox diremit. Metellus poſtquam videt fruſtra incœptum, neque oppidum capi, neque Jugurtham, niſi ex inſidiis, aut [3] ſuo loco pugnam facere; & jam æſtatem exactam eſſe; ab Zama diſcedit: & in iis urbibus, quæ ad ſeſe defecerant, ſatiſque munitæ loco, aut mœnibus erant, præſidia imponit. Cæterum exercitum in provinciam, quæ proxuma eſt Numidiæ, hiemandi gratia collocat. Neque id tempus ex [g] aliorum more quieti, aut luxuriæ concedit; ſed, quoniam armis bellum parum procedebat, inſidias regi per amicos tendere, & eorum [h] perfidia pro armis uti parat. Igitur Bomilcarem, qui Romæ cum Jugurtha fuerat, & inde clam, [i] vadibus datis, de Maſſivæ nece judicium fugerat, quod [4] ei per maxumam amicitiam maxuma copia fallendi erat, multis pollicitationibus aggreditur: ac primo efficit, ut ad ſe colloquendi gratia occultus veniat: dein fide data, ſi Jugurtham vivum, aut necatum ſibi tradidiſſet, fore, ut illi ſenatus impunitatem, & [k] ſua omnia concederet. Facile Numidæ perſuadet, cum ingenio infido, tum metuenti, ne, ſi pax cum Romanis fieret, ipſe per [l] conditiones ad ſupplicium traderetur. Is, ubi primum opportunum fuit, Jugurtham anxium, ac miſerantem fortunas ſuas ac-

INTERPRETATIO.

[1] *Ita dum illi anxie occupati erant, affectu quo tenebantur erga ſuos, repente magna vi Marius murum aggreditur.*

[2] *Et milites, qui cum ſcalis advenerant, jam fere ad murorum cacumen pervenerant.*

[3] *Poſtquam Metellus videt illud quod incœperat fruſtra incœptum fuiſſe, neque oppidum capi, neque Jugurtham pugnare niſi ex inſidiis, aut loco ipſi opportuno, & jam æſtatem exactam eſſe, Zama diſcedit; & in iis urbibus imponit præſidia, quæ in ſuam fidem venerant, & loco, aut mœnibus ſatis munitæ erant.*

[4] *Quia* Jugurtham *fallere facillime Bomilcar poterat, ex maxuma amicitia, eum Metellus multis pollicitationibus aggreditur.*

NOTÆ.

g *Aliorum.*] Imperatorum ſcilicet, Auli puta

h *Perfidia.*] Videant proditores num ſatis nomen placeat: Etiam apud illos qui ea utuntur, eorum ars perfidia vocatur: Imo illis ſunt deteſtabiles & execrandi; quandoquidem ſeipſos, & fidem, ante omnia vendunt.

i *Vadibus.*] Ideo iſtud addidit, ne cui mirum videatur, quod effugere ille potuerit.

k *Sua.*] Id eſt, *quæcumque bona Bomilcar poſſidebat.*

l *Conditiones.*] Id eſt, *Ne inter alias pacis conditiones hæc quoque eſſet, ut Bomilcar ad ſupplicium a Jugurtha traderetur.*

cedit: monet, atque lacrumans obteſtatur, ut aliquando ſibi liberiſque, & genti Numidarum optume merenti, provideat: omnibus prœliis ſeſe victos: agrum vaſtatum: multos mortalis captos, occiſos: regni opes comminutas eſſe: ſatis ſæpe jam & virtutem militum, & fortunam tentatam: [m] caveat, ne, illo cunctante, Numidæ ſibi conſulant. His atque talibus aliis ad deditionem regis animum impellit. Mittuntur ad imperatorem legati, qui Jugurtham imperata facturum dicerent, ac [n] ſine ulla pactione ſeſe, regnumque ſuum in illius fidem tradere. Metellus propere cunctos ſenatorii ordinis ex hibernis accerſiri jubet: eorum, atque aliorum, quos idoneos ducebat, conſilium habet. Ita more majorum, ex conſilii decreto, per legatos Jugurthæ imperat, argenti [o] pondo ducenta millia; elephantos omnis, equorum, & armorum aliquantum. Quæ poſtquam ſine mora facta ſunt, jubet perfugas omnis vinctos adduci. Eorum magna pars, uti juſſum erat, adducti: pauci, cum primum deditio cœpit, ad Regem Bocchum in Mauritaniam abierant. Igitur Jugurtha, ubi armis, viriſque, & pecunia ſpoliatus eſt, cum ipſe ad [p] imperandum [q] Tiſidium vocaretur, rurſus cœpit [r] flectere animum ſuum, & ex mala conſcientia digna timere. Denique, multis diebus per dubitationem conſumtis, cum modo tædio rerum adverſarum omnia bello potiora duceret: interdum ſecum ipſe reputaret, quam gravis caſus in ſervitium ex regno foret: multis, magniſque [s] præſidiis nequicquam perditis, de integro bellum ſumit. Et Romæ ſenatus, de provinciis conſultus, Numidiam Metello decreverat. Per idem tempus [t] Uticæ forte C. Mario, per hoſtias diis ſupplicanti, magna, atque mirabilia portendi haruſpex dixerat: proinde, quæ animo agitabat, fretus diis ageret: fortunam quam ſæpiſſume experiretur; cuncta proſpere eventura. At illum jam antea conſulatus ingens cupido exagitabat: ad quem capiundum, [z] præter vetuſtatem familiæ, alia omnia abunde erant; induſtria, probitas, militiæ magna ſcientia, animus [u] belli ingens,

INTERPRETATIO.

[z] *Omnia erant abunde, ſi excipias vetuſtatem familiæ.*

NOTÆ.

m *Caveat.*] Vides ab improbo proditore, ne cavere quidem potuiſſe omnium perfidorum perfidioſiſſimum; illumque, alterum, de more, eum quam avertere videbatur, ſicam in pectus defixiſſe.

n *Sine ulla.*] Illud eſt quod dicimus, *A Diſcretion.*

o *Pondo.*] Quod Gallice dicimus *un marc d' argent*, octo tantum continet uncias, Pondo duodecim.

p *Imperandum.*] Paſſive, id eſt, *ut imperaretur*: Ita loquutos eſſe veteres probat Servius in Virgilium.

q *Tiſidium.*] Inter Carthaginem & Uticam ſitam fuiſſe volunt.

r *Flectere.*] Id eſt, *pedem referre, & a inſtituta deditione animum revocare.*

ſ *Præſidiis.*] Argento, videlicet, Elephantis, Armis, Equis, *&c.*

t *Uticæ.*] Jam ſatis nota, non longe a Carthagine, verſus occidentem.

u *Belli.*] Adverbialiter, ſicut *domi.*

omi modicus, lubidinis & divitiarum victor, tantummodo gloriæ avi-
us. Sed is natus, & omnem pueritiam [a] Arpini altus, ubi primum ætas
ilitiæ patiens fuit, ſtipendiis faciundis, non Græca facundia, neque ur-
anis [b] munditiis ſeſe exercuit: ita inter artis bonas [1] integrum ingenium
revi adolevit. Ergo ubi primum tribunatum militum a populo petit,
leriſque faciem ejus ignorantibus, facile, [2] notus, per omnis tribus
eclaratur. Deinde ab eo magiſtratu, alium poſt alium ſibi peperit:
emperque in poteſtatibus eo modo agitabat, ut ampliore, quam gere-
at, dignus haberetur. tamen is [3] ad id locorum talis vir (nam poſtea
mbitione præceps datus eſt) conſulatum appetere non audebat. Etiam
um alios magiſtratus plebes, conſulatum nobilitas inter ſe [c] per manus
adebat. Novus nemo tam clarus, neque tam egregius factis erat, quin
indignus illo honore, & quaſi pollutus haberetur. Igitur, ubi Mari-
s haruſpicis dicta eodem intendere videt, quo cupido animi hortaba-
ur; ab Metello [d] petundi gratia miſſionem rogat: cui quamquam vir-
us, gloria, atque alia optanda bonis [4] ſuperabant, tamen inerat contem-
or animus, & ſuperbia, [e] commune nobilitatis malum. Itaque primum
ommotus inſolita re, mirari ejus conſilium, & quaſi per amicitiam mo-
ere, ne tam [f] prava inciperet, neu ſuper fortunam animum gereret:
on omnia omnibus cupienda eſſe: debere illi res ſuas ſatis placere:

INTERPRETATIO.

[1] *Ita ingenium incorruptum brevi dolevit inter artes bonas.*

[2] *Ergo, ubi primum petit Tribunatum militum a populo, quamquam plerique ignorarent faciem ejus, cognitus* tamen virtute bellica, *declaratur facile Tribunus per omnes tribus.*

[3] *Tamen vir ille, ad id uſque tempus adeo clarus, (nam poſtea ambitione plane corruptus eſt) non audebat appetere Conſulatum.*

[4] *Cui, (quamvis virtutem, gloriam, atque alia, quæ boni deſiderare debent, affatim haberet,) tamen inerat animus contemtor, & ſuperbia, quæ ſunt vitium commune nobilitatis.*

NOTÆ.

a *Arpini.*] Arpinum urbs fuit Hirpinorum in Samnitibus, ad Lirim fluvium, patria etiam Ciceronis.

b. *Munditiis.*] *Galanterie, Politeſſe.*

c *Per manus.*] Proverbialis locutio, Gall. dicimus, *de main en main.* Patres quaſi ex compacto ſucceſſive conſulatum ad miniſtrabant, mutuaſque ſibi ad eum obtinendum operas invicem præbebant.

d *Petundi.*] Conſulatum, ſcilicet. Dixerat Metello ſe ideo miſſionem rogare, ut ad petendum Conſulatum Romam proficiſceretur.

e *Commune.*] Ea re præceps pleraque fuit nobilitas; vixque aliter inter homines evenire poteſt. Itaque caveant qui vere nobiles, aut boni cives eſſe volent.

f *Prava.*] Loquitur de petitione Conſulatus. Quis vero, cui modo virile ingenium ſit, tantam injuriam tolerare queat; ut non ii virtutis laudibus & præmiis, fruantur, qui virtute ornati ſunt, ſed qui ejus qualiacumque a majoribus inſigna habuerunt? Neceſſario intereundum eſt illi Reipublicæ, in qua virtuti ſua merces detrahitur; atque illi nobiles ſoli & deſerti tandem vivere coguntur, qui aditum, per quem patres ſui, qui mortui ſunt, eos ad gloriam evexere, aliis occludunt.

poſtremo caveret id petere a populo Rom. quod illi jure negaretur. Poſtquam hæc, atque alia talia dixit, neque animus Marii flectitur, reſpondit, ubi primum potuiſſet per negotia publica, [g] facturum ſese, quæ peteret. ac poſtea ſæpius eadem poſtulanti fertur dixiſſe, ne feſtinaret abire: ſatis mature illum cum filio ſuo conſulatum petiturum. Is eo tempore [h] contubernio patris ibidem militabat, annos natus circiter XX. quæ res Marium cum [i] pro honore, quem affectabat, [k] tum contra Metellum vehementer accenderat. Ita cupidine, atque ira, peſſumis conſultoribus, graſſari: neque facto ullo, neque dicto abſtinere, quod modo [l] ambitioſum foret: milites, quibus in hibernis præerat, [m] laxiore imperio, quam antea, habere: apud negotiatores, quorum magna multitudo Uticæ erat, [n] criminoſe ſimul & [o] magnifice de bello loqui: dimidia pars exercitus ſibi permitteretur: paucis diebus Jugurtham in catenis habiturum: ab imperatore conſulto [t] trahi, quod homo [p] inanis, & ſuperbiæ regiæ, imperio nimis gauderet. Quæ omnia illis eo [q] firmiora videbantur, quod diuturnitate belli res familiaris corruperant. & [r] animo cupienti nihil ſatis feſtinatur. Erat præterea in exercitu noſtro Numida quidam, nomine Gauda, Manaſtabalis filius, Maſiniſſæ nepos, quem Micipſa teſtamento hæredem [s] ſecundum ſcripſerat; morbis confectus,

INTERPRETATIO.

[t] Marius hæc dicebat, *Dimidia pars exercitus ſibi permitteretur, paucis diebus ſe habiturum Jugurtham in catenis; bellum de induſtria ab Imperatore Metello prolongari, quia ille homo inanis, & plenus ſuperbiæ regiæ, nimium imperio gauderet.*

NOTÆ.

g *Facturum.*] Loquitur de Marii miſſione.

h *Contubernio.*] Contubernium Gall. diceremus, *une tente.* Figurate vero, hoc in loco ſignificat, Marii filium admodum adoleſcentem tunc temporis ſub patre militiam didiciſſe.

i *Pro honore.*] Intellige, eo vehementius Marium honorem concupiviſſe, quod obices objicerentur.

k *Tum.*] Nota vim iſtius voculæ, quæ poſt *cum* ſignificationem auget: Quamquam enim hic prope idem eſt animi motus ac ſuperior; nam fieri nequit, ut quis bonum aliquod ſummo cum ſtudio perſequatur; quin idem, ſi poſſit, omnia impedimenta removeat; attamen maximus eſt animi impetus contra id quod primo obſtare videtur. Atque hinc, qui volet, multa documenta petere poterit.

l *Ambitioſum.*] Id eſt, *quod ad favorem & benevolentiam captandam comparatum eſſet.* Aliter alibi ſumitur.

m *Laxiore.*] Non omnia a militibus ex militari diſciplina exigebat.

n *Criminoſe.*] Contra Metellum, ſcilicet; quod aperte poſtea dicetur.

o *Magnifice.*] Pro ſe, prout explicat proximis verbis.

p *Inanis.*] Gall. dicimus, *un homme vain.* Is eſt qui ſpeciem oſtentat earum rerum, quarum corpus non habet

q *Firmiora.*] Id eſt, *Veritati magis conſentanea, & firmius probata.*

r *Animo.*] Dicit negotiatorum impatientiam & deſiderium cauſam fuiſſe partim, ut ii crederent bellum revera a Metello protractum fuiſſe.

s *Secundum.*] Id eſt, *Qui hæreditatem adiret, ſi abſque omni hærede filii morirentur*

&

& ob eam cauſſam mente paululum [t] imminuta. Cui Metellus petenti, more regum, uti ſellam [1] juxta poneret, item poſtea [u] cuſtodiæ cauſſa turmam equitum Romanorum, utrumque negaverat: [2] honorem, quod eorum modo foret, quos populus R. reges appellaviſſet: præſidium, quod contumelioſum in [x] eos foret, ſi equites Romani, ſatellites Numidæ traderentur. Hunc Marius anxium aggreditur, atque hortatur, uti contumeliarum in imperatorem [y] cum ſuo auxilio pœnas petat: hominem ob morbos animo parum valido [3] ſecunda oratione extollit: [4] illum regem, virum ingentem, Maſiniſſæ nepotem eſſe: ſi Jugurtha captus, aut occiſus foret, imperium Numidiæ ſine mora habiturum: id adeo mature poſſe evenire, ſi ipſe conſul ad id bellum miſſus foret. Itaque & illum, & equites Romanos, milites, & negotiatores, alios [z] ipſe, pleroſque pacis ſpes impellit, uti Romam ad ſuos neceſſarios aſpere in Metellum de bello ſcribant; Marium imperatorem poſcant. Sic [5] illi a multis mortalibus [a] honeſtiſſuma ſuffragatione conſulatus petebatur. ſimul ea tempeſtate plebes, nobilitate fuſa per legem [b] Mamiliam, novos extollebat. Ita Mario cuncta procedere. Interim Jugurtha, poſtquam, omiſſa deditione, bellum incipit, cum magna cura parare omnia, feſtinare, cogere exercitum: civitates, quæ ab ſe defecerant, formidine, aut oſtentando præmia [6] affectare. communire ſuos locos: arma, tela, aliaque, quæ ſpe pacis amiſerat, reficere, aut commercari: [7] ſervitia

INTERPRETATIO.

[1] *Cui Gaudæ, petenti, uti poneret ſellam juxta* Metellum, *ſicuti reges* ponere *conſueverant, item petenti poſtea turmam equitum Romanorum, cuſtodiæ cauſa, Metellus utrumque negaverat.*

[2] *Metellus negaverat honorem, quod is honor eſſet tantum eorum, quos P. Romanus appellaviſſet reges; præſidium negaverat, quod id contumelioſum eſſet in equites Romanos, ſi ii traderentur, ut eſſent ſatellites Numidæ.*

[3] *Inflat oratione favente hominem qui animo erat imbecilli ex morbis.*

[4] Marius Gaudæ dicit, *Illum eſſe regem, &c.*

[5] *Sic Conſulatus petebatur illi (Mario) a multis mortalibus honeſtiſſima ſuffragandi ratione.*

[6] *Conabatur recipere formidine, aut oſtentando præmia, civitates quæ ab ſe defecerant.*

[7] *Alliciebat ſervos Romanorum.*

NOTÆ.

t *Imminuta.*] Idem eſt quod dicit poſtea, fuiſſe eum animo parum valido. Gall. dicimus, *Un imbecille.*

u *Cuſtodiæ.*] *Pour ſa garde.*

x *Eos.*] *Romanos.* Sed ſubſtantivo præpoſitum eſt pronomen, ut major ſit indignitas, quo propius equites Numidæ conjungentur.

y *Cum ſuo auxilio.*] Videtur Sallustius de induſtria incultum Marii ſtilum cepiſſe. Hoc vero dicebat Gaudæ, *Niteretur auxilio quod ipſi præſtaret, dum injurias cum Metello expoſtularet.*

z *Ipſe.*] *Auctoritate & favore, quo apud ipſos valebat.*

a *Honeſtiſſuma.*] Omnino; ſiquidem non ipſe petere, ſed ipſi Magiſtratus ultro conferri videbatur.

b *Mamiliam.*] De qua ſupra.

Romanorum allicere, & eos ipſos, qui in præſidiis erant, pecunia tentare: prorſus nihil intactum, neque quietum pati: cuncta agitare. Igitur Vaccenſes, quo Metellus initio, Jugurtha [1] pacificante, præſidium impoſuerat, fatigati regis ſuppliciis, neque anteà [a] voluntate alienati, principes civitatis inter ſe conjurant: (nam vulgus, uti plerumque ſolet, & maxume Numidarum, ingenio mobili, ſeditioſum, atque [b] diſcordioſum, erat cupidum novarum rerum, quieti & otio advorſum) dein, compoſitis inter ſe rebus, in diem tertium [c] conſtituunt; quod is feſtus celebratuſque per omnem Africam, ludum, & laſciviam magis, quam formidinem, oſtentabat. Sed ubi tempus fuit, centuriones, tribunoſque militares, & ipſum præfectum oppidi L. Turpilium Salanum, alius alium domos ſuas invitant; eos omnis, præter Turpilium, inter epulas obtruncant; poſtea milites palantes, inermes, quippe in [d] tali die, ac ſine imperio, aggrediuntur. Idem plebes facit, pars edocti ab nobilitate, alii [e] ſtudio talium rerum incitati, quîs, acta, conſiliumque ignorantibus, tumultus ipſe, & res novæ ſatis placebant. Romani milites, improviſo metu, incerti ignarique quid potiſſumum facerent, [2] trepidare ad arcem oppidi, ubi ſigna, & ſcuta erant: præſidium hoſtium, portæ ante clauſæ fugam prohibebant; ad hoc mulieres, puerique [3] pro tectis ædificiorum ſaxa, & alia, quæ locus præbebat, certatim mittere. Ita neque caveri [f] anceps malum, neque a fortiſſumis [g] infirmiſſumo generi reſiſti poſſe: juxta boni, malique, ſtrenui, & imbelles inulti obtruncati. In ea tanta aſperitate, ſæviſſumis Numidis, & oppido undique clauſo, Turpilius præfectus unus ex omnibus Italicis profugit intactus: id miſericordiane hoſpitis, an pactione, an caſu ita evenerit, parum comperimus; [4] niſi, quia illi in tanto malo turpis vita integra fa-

INTERPRETATIO.

[1] *Dum Jugurtha paci ſtuderet.*

[2] *Romani feſtinentur & tumultuoſe accurrunt ad arcem oppidi.*

[3] *Mulieres & pueri,* ſtantes *pro tectis ædificiorum mittebant certatim, & quaſi per æmulationem, ſaxa & alia, quæ locus præbebat.*

[4] *Sed videtur improbus & inteſtabilis, quia in tanto malo, ille pluris fecit turpem vitam, quam famam inviolatam.*

NOTÆ.

a *Voluntate.*] Gall. *d'Inclination.* Invito Metello parebant.

b *Diſcordioſum.*] Vox Salluſtio peculiaris, niſi forte ex veteribus deſumta eſt.

c *Conſtituunt.*] Gall. *Ils marquerent le jour de l'execution.* Diem aſſignant, quo præſidiarios milites jugularent.

d *Tali.*] Quo ſe jucunditati dabant.

e *Studio.*] Quia cædem & mutationes amabant. Cæterum ex hoc loco videant Rerum publicarum moderatores, quanti Sapientis illius ſententia æſtimanda ſit, qui principiis obſtandum eſſe voluit. Principiis & Principibus occurrendum eſt; nam poſtquam late graſſata eſt ſeditio, fruſtra furenti multitudini ea fræna injicias, quibus paucos regere neſciveris.

f *Anceps.*] Seu pugnare, ſeu fugere mallent.

g *Infirmiſſimo.*] Mulieribus, ſcilicet, & pueris.

ma potior fuit, improbus [h] inteſtabiliſque videtur. Metellus, poſtquam de rebus Vaccæ actis comperit, [i] pauliſper, mœſtus è conſpectu abit: dein, ubi ira, & ægritudo permixta ſunt, cum maxuma cura ultum ire injurias feſtinat. Legionem, cum qua hiemabat, & quam plurimos poteſt Numidas equites pariter cum occaſu ſolis expeditos educit: & [k] poſtera die circiter horam [l] tertiam pervenit in quamdam planitiem, locis paulo ſuperioribus circumventam. Ibi milites feſſos itineris magnitudine, & jam abnuentes omnia, docet oppidum Vaccam non amplius mille paſſuum abeſſe: decere illos reliquum laborem æquo animo pati; dum pro civibus ſuis, viris fortiſſumis, atque miſerrumis, pœnas caperent. Præterea [m] prædam benigne oſtentat. Sic animis eorum arrectis, equites in [1] primo latere, pedites quam arctiſſume ire, & ſigna occultare jubet. Vaccenſes ubi animadvertere ad ſe vorſum exercitum pergere; primo, uti res erat, Metellum eſſe rati, portas clauſere; dein, ubi neque agros vaſtari, & eos, qui primi aderant, Numidas equites vident, [2] rurſus Jugurtham arbitrati cum magno gaudio obvii procedunt. Equites peditesque, repente ſigno dato, alii vulgum [n] effuſum oppido cædere: alii ad portas feſtinare; pars turres capere; ira, atque ſpes prædæ, amplius, quam laſſitudo, poſſe. Ita Vaccenſes biduum modo ex perfidia lætati: civitas magna, & opulens [o] pœnæ cuncta, aut prædæ fuit. Turpilius, quem præfectum oppidi unum ex omnibus profugiſſe ſupra oſtendimus, juſſus a Metello cauſſam dicere; poſtquam ſeſe parum expurgat, condemnatus, verberatuſque capite pœnas ſolvit. [p] Nam is civis ex Latio erat.

INTERPRETATIO.

[1] *Jubet equites* eſſe *in prima & maxume conſpicua parte agminis.*

[2] *Ex adverſo arbitrati Jugurtham* eſſe, *procedunt* illi *obviam cum magno gaudio.*

NOTÆ.

h *Inteſtabilis.*] Is eſt qui neque teſtimonium dicere, neque teſtamentum facere, neque, ut nonnulla putant, teſtamento quicquam conſequi poteſt. Sed pro homine nefario ſumitur & execrando.

i *Pauliſper.*] Id eſt, *Poſtquam aliquantulum, audito nuncio, in eodem loco, mœſtus permanſiſſet, poſtea abivit.*

k *Poſtera.*] Vide nomen *dies* in fœminino genere, etiam cum tempus certum denotat; contra quam nonnulli tradunt.

l *Tertiam.*] Nobis nona eſſet matutina: nam Romanis, ab ortu ſolis ad Occaſum, duodecim ſemper horæ numerabantur, quæ ideo breviores, quandoque prolixiores erant. Sed notandum eſt, quod, ſi tempus, magis quam numerandi ratio ſpectetur, hæc tertia hora, pro vario locorum ſitu & tempeſtatibus, ſexta, ſeptima, nona, aut circiter eſſe poterit.

m *Prædam.*] Promittit ſe urbem relicturum direptioni. *Qu'il mettroit la ville au pillage.*

n *Effuſum.*] Populus urbe egreſſus erat, ut obviam Jugurthæ procederet.

o *Pœnæ.*] Interfecerunt, aut corruperunt ea omnia quæ ad ſuum uſum non fuerunt accommodata.

p *Nam.*] Interpretes miror, qui prope omnes ideo gravius hunc Turpilium punitum eſſe volunt, quod is tantum ex Latio civis eſſet, quia ſcilicet, ut illi arbitrantur, ſi Romanus fuiſſet, eum Lex Porcia & Valeria a ſecuri liberaſſent. Con-

Per idem tempus Bomilcar, cujus impulsu Jugurtha deditionem, quam [q] metu deseruit, incœperat, suspectusque regi, & ipse eum suspiciens, novas res cupere: ad perniciem ejus dolum quærere: diu noctuque fatigare animum: denique, omnia tentando, socium sibi adjungit Nabdalsam, hominem nobilem, magnis opibus clarum, acceptumque popularibus suis: qui plerumque [r] seorsum ab rege exercitum ductare, & omnis res exsequi solitus erat, quæ Jugurthæ fesso, aut majoribus adstricto, superaverant; ex quo illi gloria, opesque inventæ. Igitur utriusque consilio dies insidiis statuitur: cætera, uti res poscereț, [s] ex tempore parari placuit. Nabdalsa ad exercitum profectus, quem [t] inter hiberna Romanorum jussus habebat, ne ager inultis hostibus vastaretur. Is postquam, magnitudine facinoris perculsus, ad tempus non venit; [t] metusque rem impediebat, Bomilcar simul cupidinibus incœpta patrandi, & [u] timore socii anxius, ne omisso vetere consilio, [x] novum quæreret; litteras ad eum per homines fidelis mittit: in quis mollitiem, socordiamque viri accusare: [y] testari deos, per quos juravisset: monere,

INTERPRETATIO.

[r] *Nabdalsa profectus est ad exercitum, quem habebat, ex mandato Jugurthæ, prope ea loca in quibus Romani hibernum tempus transigebant.*

NOTÆ.

stat vero non modo non in castris, ut in urbe, Legem Porciam Romanos cives ab Imperatorum virgis & securibus vindicasse; sed insuper gravius in cives Romanos, quam Socios, animadversum fuisse, prout illud ex Livii libro 30 probatur. Cæterum Plutarchus in Mario tradit, compertum esse postea, hunc Turpilium injuste damnatum fuisse: Intactus enim ideo a Vaccensibus dimissus est, quod modeste humaniterque se in eos gessisset.

q *Metu.*] Videlicet timuit Jugurtha, ne, si absolute & sine ulla pactione dedititius esset, Romani ipsum quoque morte mulctarent.

r *Seorsum.*] Intellige Jugurtham, Metelli exemplo, suas quoque copias in duas partes divisisse, quarum alteri Nabdalsam præfecerat.

s *Ex tempore.*] Scilicet non omnia possunt provideri; plurima ex occasione pendent, quæ melius quam hominum consilia res ipsa expedit. Itaque satis fuit duobus perduellibus de re ipsa convenire, cætera invicem ad socii prudentiam remittentibus.

t *Metusque.*] Nimirum Nabdalsa ejusmodi criminibus non erat assuetus, prout Bomilcar: Expavit itaque ad incœpti facinoris maturiorem cogitationem.

u *Timore.*] Ne ita intelligas, quasi Bomilcar Nabdalsæ timorem cognovisset; aut, quod idem est, eo quod Nabdalsa timeret, ipse anxius esset: Verum credendum est Bomilcarem animo fuisse perturbato, quod, ne a Nabdalsa Jugurthæ traderetur, maxime reformidaret.

x *Novum.*] Ab incœpta proditione desisteret, atque Jugurthæ Bomilcaris insidias detegeret.

y *Testari.*] Rem miram! Deos quoque testari hominem improbum, in re improba! Imo, quamquam dictu horrendum est, inter eos homines qui se maxime Christianos dici volunt, nonnulli conspiciuntur, qui, ut maxime sunt improbi, ita anxie operam dant, ut non dæmonum turbam, sed verum Deum, scelerum suorum, non testem modo, sed participem & vindicem habeant. Quæ genera sacrilega, cum propter frequentiam jam non liceat admirari, utine

e præmia Metelli in [a] peſtem ſuam converteret: Jugurthæ [b] exitium deſſe: ceterum, [c] ſuane, an Metelli virtute periret, id modo agitari: roinde reputaret cum animo ſuo, præmia an cruciatum mallet. Sed um eæ litteræ allatæ, forte Nabdalſa, exercito corpore feſſus, in lecto uieſcebat: ubi, cognitis Bomilcaris verbis, primò cura, dein, ut ærum animum ſolet, ſomnus cepit. Erat ei Numida quidam negotiorum curator fidus, acceptuſque, & omnium conſiliorum, niſi [d] noviſſumi, particeps. Qui poſtquam allatas litteras audivit, ex conſuetudine atus opera aut ingenio ſuo opus eſſe, in tabernaculum introit: dormiente illo, epiſtolam, ſuper caput in pulvino temere poſitam, ſumit, ac erlegit, dein propere, cognitis inſidiis, ad regem pergit. Nabdalſa, oſt paulo experrectus, ubi neque epiſtolam reperit, & rem omnem, t acta erat, ex [e] perfugis cognovit; primo [f] indicem perſequi conatus: oſtquam id fruſtra fuit, Jugurtham placandi gratia accedit: [1] quæ ipſe araviſſet, perfidia clientis ſui, facere præventum: lacrumans obteſtatur per amicitiam, perque ſua antea fideliter acta, ne ſuper tali ſcelere ſuſpectum ſeſe haberet. Ad ea rex aliter, atque animo gerebat, placide eſpondit. Bomilcare, aliiſque multis, quos ſocios inſidiarum cognoverat, interfectis, [g] iram oppreſſerat, ne qua ex eo negotio ſeditio oriretur. Neque poſt id locorum Jugurthæ dies, aut nox ulla quieta fuit: neque loco, neque mortali cuiquam, aut [h] tempori ſatis credere: civis, oſtiſque juxta metuere: circumſpectare omnia, & omni ſtrepitu paveſcere, alio, atque alio loco ſæpe contra decus regium noctu requieſcere:

INTERPRETATIO.

[1] Dicit Jugurthæ, *ſe præventum perfidia clientis ſui, facere quæ ipſe paraviſſet.*

NOTÆ.

nam Principibus aliquando atrociſſimis pœnis liceat & libeat profligare.

a *Peſtem.*] Scilicet Metellus irriſus a Nabdalſa, ſi is minus promiſſa ſervâſſet, injuriam, data occaſione, ultus eſſet.

b *Exitium.*] Excuſatio eſt facinoris, quaſi dicat, *Quandoquidem neceſſario Jugurthæ pereundum eſt, ſatius eſt eum perire ſolum, noſque amicos ſaltem in ejus morte ſalutem noſtram invenire.* Quam vero vana & futilis ſit excuſatio, nihil attinet dicere.

c *Suane.*] Bomilcaris, nempe, & Nabdalſæ.

d *Noviſſumi.*] Proditionis, ſcilicet, Jugurthæ.

e *Perfugis.*] Eos fuiſſe arbitror quibus corporis cuſtodiam crediderat, quibuſque utebatur, quia minus fallere audent; Atque illi Numidam tabernaculo egredientem & feſtinantem viderant. Vel forte nonnulli transfugæ tunc advenerunt, qui interrogati, num in quemdam ita & ita ornatum incidiſſent, rem omnem aperuerunt.

f *Indicem.*] Clientem ſuum, quem ea cauſa diſcediſſe credebat, ut Jugurthæ conſpirationem ſuam manifeſtam faceret.

g *Iram.*] Simulavit Jugurtha ſe Nabdalſæ fidem habere, ne, in eum talem ſi pariter ſæviret, ut in Bomilcarem, ſeditio aliqua fieret.

h *Tempori.*] Id eſt, *Dies, noctes, omni denique tempore metuebat.*

cere:

cere: interdum ſomno excitus arreptis armis tumultum facere: ita for
midine, quaſi vecordia, exagitari. Igitur Metellus, ubi de caſu Bomi
caris, & indicio patefacto ex perfugis cognovit; rurſus, tamquam a
integrum bellum, cuncta parat, feſtinatque, Marium fatigantem de [i] pro
fectione, ſimul & inviſum, & offenſum, ſibi parum idoneum ratu
domum dimittit. Et Romæ plebes, litteris, quæ de Metello ac Mari
miſſæ erant, cognitis, [k] volentia de ambobus acceperant. Imperatori no
bilitas, quæ antea decori fuerat, [l] invidiæ eſſe: at illi alteri [m] generis hu
militas favorem addiderat: cæterum in utroque magis ſtudia partium
quam bona, aut mala ſua, [n] moderata. Præterea [o] ſeditioſi magiſtratu
vulgum exagitare, Metellum omnibus concionibus [p] capitis arceſſere
Marii virtutem in majus celebrare. Denique plebes ſic accenſa, u
opifices, agreſteſque omnes, quorum res, [q] fideſque in manibus ſitæ erant
relictis operibus [r] frequentarent Marium, & ſua neceſſaria poſt illiu
honorem ducerent. Ita perculſa nobilitate, poſt multas tempeſtate
novo homini conſulatus mandatur: & poſtea populus a Tr. pl. Manli

NOTÆ.

i *Profectione.*] De qua ſupra; avebat enim Romam proficiſci, Conſulatum petiturus.

k *Volentia.*] Quandoquidem hæc vox eadem, eodem ſenſu, ab ipſo Salluſtio, 4. hiſtoriarum, repetitur, dubium non eſt quin ita ſcripſerit. Poſita vero eſt pro *Grata* aut *Placentia.* Nimirum plebs lætabatur, quod, per litteras, quæ ex Marii mente ſcriptæ erant, occaſio data eſſet aliquem ex ſuis promovendi, nobilitatem deprimendi.

l *Invidiæ.*] Quia tunc plebes plus poterat, cui nobilitatis dominatio inviſa erat.

m *Generis.*] Marius humili loco quia natus erat, ideo a plebe magis amabatur.

n *Moderata.*] Id eſt, *non tam ex opinione virtutis, aut ſocordiæ, ſeu Metelli, ſeu Marii, Plebs aut Nobilitas Metello, vel Mario, favebat, aut nocebat, quam quia, ſuos promovere, alios deprimere, ſingulorum animo penitus inſederat.* Iſtud vero cujus ſit momenti nemo non videt; ut rarari ſubeat, quomodo tam diu Reſpublica Romana cum hac peſte ſtare potuerit. Cauſa morbi, ſuperbia, tum Populorum, tum Magiſtratuum. Sed, quando ita nati ſumus omnes, ut ne quidem ad ſummum bonum ullo modo cogi ſtineamus, neque id unquam ipſe Deus cogitet; hos decet in primis, qui rectores & moderatores ſunt, ſapientia ſtupidam multitudinem prævertere, ut duci ſe, quod cæca amat, non cogi, quod libera deteſtatur, ſemper cognoſcat. Optime Terentius in quodam Prologo de i Amicis quos maxime commendare volebat,

Quorum, inquit, *opera in bello, in otio, in negotio,*
Suo quiſque tempore uſu' eſt SINE SUPERBIA.

o *Seditioſi.*] Tribuni, ſcilicet, qui ad ſeditionem & diſcordiam tantum creati fuiſſe videntur.

p *Capitis.*] Id eſt, *Earum rerum reum facere, & ad Populum accuſare, ex quibus libertas, dignitas, civitas, vita etiam quandoque amittatur.*

q *Fideſque.*] Hic poſita eſt pro fructu quem quis præcipue ex agro ſuo decerpit, qui fideliter eum fructum producit, cuique ille fidit. Eodem plane modo loquitur Hor. Od. 16. lib. 3. Gall. dicimus, *Dont tout le bien & tout le revenu conſiſtoit dans le travail de leurs mains.*

r *Frequentarent.*] Non quod cum eſſent: ad domum ejus obambulabant eum ſequebantur, &c.

Mantino

Mantino rogatus, quem vellet cum Jugurtha bellum gerere, frequens Marium juſſit. Sed ſenatus paulo ante Metello Numidiam decreverat. ea res fruſtra fuit. Eodem tempore Jugurtha, amiſſis amicis, quorum ſeroſque ipſe necaverat, cæteri formidine, pars ad Romanos, alii ad egem Bocchum profugerant; cum neque bellum geri ſine adminiſtris oſſet, & novorum fidem in tanta perfidia veterum experiri periculum duceret; varius incertuſque agitabatur: neque illi res, neque consilium, aut quiſquam hominum ſatis placebat: itinera, præfectoſque in ies mutare: modo advorſum hoſtes, interdum in ſolitudines pergere: æpe in fuga, at poſt paulo in armis ſpem habere: dubitare virtuti opulari an fidei minus crederet. Ita, quocumque [1] intenderat, res dvorſæ erant. Sed inter eas moras repente ſe Metellus cum exercitu oſtendit. Numidæ ab Jugurtha pro tempore parati, inſtructique ſunt: ein prœlium incipitur. Qua in parte rex pugnæ affuit, ibi aliquandiu certatum: cæteri omnes ejus milites primo congreſſu pulſi, fugatique: Romani ſignorum, & armorum, & aliquanto numero hoſtium potiti. Nam ferme Numidas in omnibus prœliis magis pedes, quam arma tutata ſunt. Ea fuga Jugurtha impenſius modo rebus ſuis diffidens, cum perfugis, & parte equitatus, in ſolitudines, dein [t] Thalam pervenit, in oppidum magnum, & opulentum: ubi plerique theſauri, filiorumque ejus multus pueritiæ [u] cultus erat. Quæ poſtquam Metello comperta ſunt, quamquam inter Thalam flumenque proxumum, in ſpatio millium quinquaginta, loca arida, atque vaſta eſſe cognoverat, tamen ſpe patrandi belli, ſi ejus oppidi potitus foret, omnis aſperitates ſupervadere, ac [x] naturam etiam vincere aggreditur. Igitur omnia jumenta ſarcinis levari jubet, niſi frumento dierum x. cæterum [y] utris modo, & alia aquæ idonea portari. Præterea conquirit ex agris quam plurimum poteſt domiti pecoris: eoque imponit vaſa cujuſque modi, ſed pleraque lignea, collecta ex tuguriis Numidarum. Ad hoc finitumis imperat, qui ſe poſt regis fugam Metello dediderant, quam plurimum quiſque aquæ portaret: diem, locumque, ubi præſto forent, prædicit. Ipſe ex flumine, quam proxumam aquam oppido eſſe ſupra diximus, jumenta onerat. Eo modo inſtructus ad Thalam proficiſcitur. Dein ubi ad id loci ventum,

INTERPRETATIO.

[1] *Itaque quocumque animum converterat, res adverſæ erant.*

NOTÆ.

[s] *Ea.*] Quod, nimirum, Senatus Metello Numidiam decreverat.

[t] *Thalam.*] Satis conſtat Africæ propriæ urbem fuiſſe: Situs præciſe non cognoſcitur.

[u] *Cultus.*] Id eſt, *Quidquid ad educationem & recreationem pertinet.*

[x] *Naturam.*] De ariditate loci præcipue intelligitur.

[y] *Utris.*] Uter pellis eſt qua continentur liquores.

quo

quo Numidis præceperat; & caſtra poſita, munitaque ſunt; tanta re- pente cœlo miſſa vis aquæ dicitur, ut ea modo exercitui ſatis ſuperque foret. Præterea commeatus ſpe amplior; quia Numidæ, ſicuti plerique in nova deditione, officia [a] intenderant. Cæterum milites religione pluvia magis uſi: eaque res multum animis eorum addidit. Nam rati ſeſe diis immortalibus curæ eſſe; dein poſtera die, contra opinionem Jugurthæ, ad Thalam perveniunt. Oppidani, qui ſe locorum aſperitate munitos crediderant, magna atque inſolita re perculſi, nihilo ſegnius bellum parare: idem noſtri facere. Sed rex, nihil jam Metello [b] infectum credens, quippe qui omnia arma, tela, loca, tempora, denique naturam ipſam, cæteris imperitantem, induſtria vicerat, cum liberis, & magna parte pecuniæ ex oppido noctu profugit; neque poſtea in ullo loco amplius una die, aut una nocte moratus, ſimulabat ſeſe negotii gratia properare; cæterum proditionem timebat, quam vitare poſſe celeritate putabat. Nam talia conſilia per otium & ex opportunitate [1] capi. At Metellus ubi oppidanos prœlio intentos, ſimul oppidum & operibus & loco munitum videt, vallo foſſaque mœnia circumvenit. Dein jubet locis [c] ex copia maxume idoneis vineas [2] agere: [d] ſuperque eas aggerem jacere, & [e] ſuper aggerem impoſitis turribus opus & adminiſtros tutari. Contra hæc oppidani feſtinare, parare; prorſus ab utriſque nihil reliquum fieri. Denique Romani, multo ante labore prœliiſque fatigati, poſt dies quadraginta, quam eo ventum erat, oppido modo potiti; præda omnis a perfugis corrupta. Hi poſtquam murum [f] arietibus feriri, reſque ſuas afflictas vident, aurum, argentumque, & alia, quæ prima ducuntur, domum regiam comportant: ibi vino & epulis onerati, illaque, & domum, & ſemet igni corrumpunt, & quas victi ab hoſtibus pœnas metuerant, eas ipſi volentes pependêre. Sed pariter cum capti Thala legati ex oppido Lepti ad Metellum venerant, orantes uti præſi-

Interpretatio.

[1] *Nam* Jugurtha ſciebat *talia conſilia capi per otium & ex opportunitate.*

[2] *Deinde jubet vineas promoveri in locis maxime idoneis ex copia.*

Notæ.

a *Intenderant.*] *Ils en avoient fait plus qu'on ne leur en avoit demande.* Supra modum, uti in novo imperio ſolet, officioſi fuerant.

b *Infectum.*] Id eſt, *Quod a Metello fieri non poſſet*: Verum illud *Infectum* cum formam induat Præteriti, maximam vim habet.

c *Ex copia.*] Non dicit abſolute, loca fuiſſe maxime idonea; ſed vineas actas in locis, pro ratione ſitus & regionis, maxime idoneis.

d *Superque.*] Pro *ultra* poſitum arbitror: ita ut pone vineas latentes adminiſtri, terram & alia propius muros jacerent, ad conſtituendum aggerem. Aliter alii, quibus non aſſentior.

e *Super.*] Jam *ſuper* vulgato ſenſu poſitum eſt.

f *Arietibus.*] Aries machina fuit ad ſubruendos muros.

ditum,

ium, præfectumque eo mitteret: Hamilcarem quendam, hominem obilem, factioſum, novis rebus ſtudere: advorſum quem neque imeria magiſtratuum, neque leges valerent: ni id feſtinaret, in ſummo peculo ſuam ſalutem, [g] illorum ſocios, fore. Nam Leptitani jam inde a rincipio belli Jugurthini ad Beſtiam conſulem, & poſtea Romam mierant, amicitiam, ſocietatemque rogatum. Dein, ubi ea impetrata, emper boni, fideleſque manſere: & cuncta a Beſtia, Albino, Metelque imperata navi fecerant. Itaque ab Imperatore facile, quæ petebant, adepti. Emiſſæ eo cohortes Ligurum quatuor, & C. Annius præfectus. Id oppidum ab [h] Sidoniis conditum eſt, quos accepimus profugos, ob diſcordias civilis, navibus in eos locos veniſſe; cæterum [i] ſitum nter duas Syrtis, quibus nomen ex [i] re inditum. Nam duo ſunt [k] ſinus rope in [l] extrema Africa, impares magnitudine, pari natura: quorum roxuma terræ [2] prælta ſunt; cætera, uti fors tulit, alta; alia in tempeſtate vadoſa. Nam ubi mare magnum eſſe, & ſævire ventis cœpit, mum, arenamque, & ſaxa ingentia fluctus trahunt; ita facies locorum um ventis ſimul mutatur. Syrtes ab tractu nominatæ. Ejus civitatis ngua modo [3] converſa connubio Numidarum. Legum, cultuſque pleaque Sidonica: quæ eo facilius retinebant, quod procul ab imperio regis ætatem agebant. Inter illos, & [4] frequentem Numidiam inculti aſtique loci erant.

Sed quoniam in has regiones per Leptitanorum negotia venimus, non indignum videtur, egregium, atque memorabile facinus duorum Carthaginienſium memorare: eam rem nos locus admonuit. Qua empeſtate Carthaginienſes pleræque Africæ imperitabant, Cyrenenes quoque magni atque opulenti fuere. Ager in medio arenoſus,

Interpretatio.

[1] *Cæterum* oppidum *poſitum eſt nter duas Syrtes.*

[2] *Quorum proxima* loca *terræ unt maxime profunda.*

[3] *Ejus civitatis lingua tantum mutata per connubia Numidarum.*

[4] *Inter illos, & hominibus frequentatam Numidiam loci inculti aſtique erant.*

Notæ.

g *Illorum.*] Romanorum.

h *Sidoniis.*] Sidon urbs fuit Palæſtiæ antiquiſſima, plurimarum coloniarum nater; quamquam Tyro nonnulli Lepim adſcribunt. Sed notandum, quod de lis urbibus, propter vicinitatem, & ſimiitudinem, etiam ipſius Chriſti unum & dem fuit judicium.

i *Re.*] *Tractu* ſcilicet, ut dicetur poſtnodum ab ipſo Salluſtio. At Græca eſt riginatio; nam σύρω Græcorum eſt *Tra-* Latinorum.

k *Sinus.*] Gall. *Des golfes.* Ita vocatur mare, cum alicubi littora curvat, & terras intrat.

l *Extrema.*] Verſus orientem, & ſecundum veterem Geographiam.

m *Regis.*] Quicumque tandem iis imperitaverit, ſive Maſiniſſa, Micipſa, aut quis alius fuerit.

n *Indignum.*] Gall. *Hors de propos.*

o una ſpecie: neque flumen neque mons erat, qui finis eorum diſcer-
neret: p quæ res eos in magno diuturnoque bello inter ſe habuit. Poſt-
quam utrimque legiones, item claſſes ſæpe fuſæ, fugatæque, & alter
alteros aliquantum attriverant; veriti ne mox victos, victoreſque de-
feſſos alius aggrederetur, per inducias q ſponſionem faciunt, uti certo
die legati domo proficiſcerentur; quo in loco inter ſe obvii fuiſſent, is
communis utriuſque populi finis haberetur. Igitur duo fratres Carthagi-
ne miſſi, quibus nomen Philænis erat, maturavere iter pergere: Cy-
renenſes tardius r iere. Id ſocordiane, an caſu acciderit, parum cogno-
vi. Cæterum ſolet in locis illis tempeſtas haud ſecus, atque in mari, re-
tinere. Nam, ubi per loca æqualia, & 2 nuda gignentium, ventus co-
ortus arenam humo excitavit, ea magna vi agitata, ora, oculoſque
implere; proſpectu impedito, morari iter. Poſtquam Cyrenenſes ali-
quanto r poſteriores ſe eſſe vident, & ob rem corruptam, domi pœnas
metuunt, 3 criminari Carthagenienſes ante tempus domo digreſſos;
conturbare rem; denique omnia malle, quam victi abire. Sed cum
s Pœni aliam conditionem tantummodo æquam peterent, t Græci u op-
tionem Carthaginienſium faciunt; uti vel illi, x quos finis populo ſuo
peterent, ibi vivi obruerentur; vel eadem conditione ſeſe, quem in
locum vellent, proceſſuros. Philæni, conditione probata, ſeque, vi-
tamque ſuam reip. condonavere: ita vivi obruti. Carthaginienſes in eo

INTERPRETATIO.

1 *Cyrenenſes lentiore gradu proceſſerunt.*

2 *Cum ventus obortus excitavit humo arenam per loca plana & plantis omnibus deſtituta, ea arena agitata magna vi implet ora & oculos.*

3 *Poſtquam Cyrenenſes vident ſe eſſe aliquanto poſteriores, & timent ne domi puniantur ob rem perditam, cœperunt criminari & accuſare Carthaginienſes, quaſi domo digreſſi eſſent ante tempus.*

NOTÆ.

Una.] Locus erat, ubi neque mons, neque flumen, prout dicit Autor, conſpiciebatur; ubi denique facies una & eadem. Gall. *Une raſe campagne.*

p *Quæ res.*] Quod, ſcilicet, fines nulli eſſent. Quæ vero, inquires, litibus materia? Multiplex naſcitur vel ex ſola Juriſdictione, quia locus fuit viatoribus frequentatus: Libidini vero quid intactum eſſe poteſt?

q *Sponſionem faciunt.*] Id eſt, *convenerunt, & conſenſerunt.* Gall. *Ils convinrent.*

r *Poſteriores*] Intellige eos ad medium cam pum non perveniſſe, Philænoſque plus quam dimidiam partem itineris emenſos fuiſſe, atque adeo magnam agri partem civi. us diligentia ſua lucrifeciſſe.

s *Pœni*] Carthagenienſes, Pœni dicti, quaſi Phœni, a Phœnicibus, unde originem ducebant.

t *Græci.*] Cyrenenſes, quos antea Græcos eſſe origine vidimus.

u *Optionem.*] *Ils leur donnerent le choix.* Ita loquitur Terentius alicubi in fabularum prologis, cum dicit, *Veſtrum judicium fecit*, pro, *Vobis judicandum reliquit.*

x *Quos.*] Hunc nota loquendi modum: Senſus eſt apertiſſimus; ſed phraſis extra ordinem conſtructionis.

loco

co Philænis fratribus aras conſecravere: aliique illis domi honores ſtituti. Nunc ad rem redeo.

Jugurtha poſtquam, amiſſa Thala, nihil ſatis firmum contra Metel-m putat; per magnas [a] ſolitudines cum paucis profectus, pervenit ad ætulos, genus hominum ferum, incultumque, & eo tempore igna-m nominis Romani. Eorum multitudinem in unum cogit: ac paul-im conſuefacit [b] ordines habere, ſigna ſequi, imperium obſervare, em alia militaria facere. Præterea regis Bocchi [1] proxumos magnis uneribus, & majoribus promiſſis ad ſtudium ſui perducit; quîs adju-ribus regem aggreſſus, impellit, ut advorſum Romanos bellum ſuſci-at. Id ea gratia facilius, proniuſque fuit, quod Bocchus initio hujuſ-belli legatos Romam miſerat, fœdus, & amicitiam petitum. Quam m opportuniſſumam incœpto [c] belli [d] pauci impediverant, cæci avaritia, uîs omnia honeſta, atque inhoneſta vendere mos erat. Etiam antea Ju-rthæ filia Bocchi nupſerat. Verum ea neceſſitudo apud Numidas, lauroſque levis ducitur: quod ſinguli pro opibus, quiſque quam plu-mas uxores, denas alii, alii plures habeant; ſed reges eo amplius. Ita animus multitudine diſtrahitur; [f] nullam pro [g] ſocia obtinet: pariter mnes viles ſunt. Igitur in locum ambobus placitum exercitus conve-unt. Ibi, fide data, & accepta, Jugurtha Bocchi animum oratione ccendit: Romanos injuſtos, profunda avaritia, communes omnium oſtis eſſe: [h] eandem illos cauſam belli cum Boccho habere, quam ſe-um, & cum aliis gentibus, lubidinem imperitandi, quîs omnia regna dvorſa ſint [2] tum ſeſe, paulo ante Carthaginienſes, item regem [i] Per-n [k] poſt, uti quiſque opulentiſſumus videatur, ita Romanis hoſtem re. His, atque aliis talibus dictis, ad Cirtam oppidum iter conſti-

INTERPRETATIO.

[1] *Adducit ad ſui ſtudium familires & amicos regis Bocchi magnis uneribus, & majoribus promiſſis.*

[2] Dicit Boccho, *Seſe Jugurtham ſe tum hoſtem Romanis, Carthaginienſes fuiſſe hoſtes paulo ante, item regem Perſen poſt ita quemvis iis hoſtem fore, uti quiſque videatur opulentiſſimus.*

NOTÆ.

a *Solitudines.*] *Des deſerts.*

b *Ordines habere.*] *A garder leurs rangs.*

c *Belli*] Contra Jugurtham, ſcilicet, nia Bocchus vicinus erat.

d *Pauci.*] Nobiles Romani.

e *Animus*] *L' affection.*

f *Nullam.*] Mallem *nulla.*

g *Socia.*] *Matrona & matrefamilias*, ut pud Romanos.

h *Eandem.*] Cupit Jugurtha, Bocchum telligere, ipſi, perinde ac ſibi, & aliis gibus Romanos hoſtes eſſe, quantumvis bellum non indixiſſent; quandoquidem una & eadem libidine in omnes ſucceſſive inſurgerent.

i *Perſen.*] Rex fuit Macedoniæ quem Paulus Æmilius debellavit, & in triumphum duxit.

k *Poſt.*] In quibuſdam codicibus vox iſta cum præcedente, nulla interpoſita virgula, colligatur; unde error in Chronologiam inducitur; ſiquidem Perſes ante, non poſt Carthaginienſes, devictus eſt.

tuunt:

tuunt: quod ibi Q. Metellus prædam, captivoſque & impedimenta locaverat. Ita Jugurtha ratus, aut, capta urbe, [l] operæ pretium fore, aut ſi Romanus auxilio ſuis veniſſet, prœlio ſeſe certaturos. Nam callidus id modo feſtinabat, Bocchi [m] pacem imminuere: ne, moras agitando, aliud, quam bellum, mallet. Imperator poſtquam de regum ſocietate cognovit, non temere, neque, uti ſæpe, jam victo Jugurtha, conſueverat, omnibus locis pugnandi copiam facit: cæterum, haud procul ab Cirta caſtris munitis, reges opperitur; melius eſſe ratus, cognitis Mauris, quoniam is novus hoſtis acceſſerat, ex commodo pugnam facere. Interim Roma per litteras fit certior, Mario provinciam Numidiam datam. Nam conſulem factum ante acceperat. Quibus rebus ſupra bonum atque honeſtum perculſus, neque lacrymas tenere, neque moderari linguam: vir egregius in aliis artibus, nimis molliter ægritudinem pati. Quam rem alii in [n] ſuperbiam vortebant: alii bonum ingenium contumelia accenſum eſſe: multi, quod jam parta victoria ex manibus eriperetur: nobis ſatis cognitum, illum magis honore Marii, quam injuria ſua excruciatum, neque tam anxie laturum fuiſſe, ſi adempta provincia alii quam Mario traderetur. Igitur eo dolore impeditus, & quia ſtultitiæ videbatur [o] alienam rem periculo ſuo curare, legatos ad Bocchum mittit, poſtulatum, ne ſine cauſa hoſtis populo Rom. fieret: habere eum magnam copiam ſocietatis, amicitiæque conjungendæ, quæ potior bello eſſet: quamquam opibus ſuis confideret, tamen non debere incerta pro certis mutare: omne bellum ſumi facile, cæterum ægerrume deſinere: non in ejuſdem poteſtate initium ejus, & finem eſſe: incipere cuivis etiam ignavo licere: deponi, cum victores velint: proinde ſibi, regnoque ſuo conſulere: neu florentis res ſuas cum Jugurthæ perditis [p] miſceret. Ad ea rex ſatis placide verba facit: ſeſe pacem cupere, ſed Jugurthæ fortunarum miſereri: ſi eadem illi [q] copia fiet, omnia conventura. Rurſus imperator, contra poſtulata Bocchi, nuncios mittit. Ille probare partim, alia abnuere. Eo modo, ſæpe ab utroque miſſis remiſſiſque nunciis, tempus procedere, & [r] ex Metelli voluntate bellum intactum trahi. At Marius, uti ſupra diximus, cupientiſſima plebe

NOTÆ.

l *Operæ pretium.*] Gall. *Que ce ſeroit un coup d'importance, & qui en vaudroit bien la peine.*

m *Pacem.*] Id eſt, *In eum locum & ſtatum Bocchum adducere, ut amplius non poſſet de pace cum Romanis ineunda cogitare.*

n *Superbiam.*] Eam fuiſſe ex futilibus, quos addit aliorum conjecturis, ſatis patet.

o *Alienam.*] Gloriam, ſcilicet, & triumphum Marii.

p *Miſceret.*] Vide an non ab iſtis Romanis prudentiam nullo tuo periculo quærere poſſis.

q *Copia.*] Id eſt, *Si fœdus cum Jugurtha quoque ſanciretur.* Paulo obſcurius expreſſit: Sed Autor noſter quæ leviora ſunt expedit, & ad eventum feſtinat.

r *Ex Metelli.*] Illud eſt quod ſupra dixit, Stultitiæ videri rem alienam periculo ſuo curare.

conſul

onſul factus. poſtquam ei provinciam Numidiam populus [f] juſſit, ntea jam infeſtus nobilitati, tum vero [t] multus, atque ferox inſtare : ngulos modo, modo univerſos lædere : dictitare, ſeſe conſulatum ex ictis illis [1] ſpolia cepiſſe : alia præterea magnifica pro ſe, & illis dolen- a : interim, quæ bello opus erant, prima habere : poſtulare legionibus pplementum : auxilia à populis, & regibus, ſociiſque accerſere : præ- rea ex Latio fortiſſumum quemque, pleroſque [u] militia, paucos [x] fama ognitos accire, & [y] ambiundo cogere homines [z] emeritis ſtipendiis ſe- um proficiſci. Neque illi ſenatus, quamquam advorſus erat, de ullo egotio negare audebat : cæterum ſupplementum etiam lætus decreve- t : quia neque plebi militia [a] volenti putabatur, & Marius aut [b] belli ſum, aut ſtudia vulgi amiſſurus. ſed ea res fruſtra ſperata : Tanta lubido um Mario eundi pleroſque invaſerat. [2] ſeſe quiſque præda locupletem re, victorem domum rediturum. alia hujuſcemodi animis trahebant : eos non paulum oratione ſua Marius [3] arrexerat. Nam poſtquam, mnibus, quæ poſtulaverat, decretis, milites ſcribere vult, hortandi auſa, ſimul & nobilitatem, uti conſueverat, ex agitandi, concionem opuli advocavit ; deinde hoc modo diſſeruit.

Scio ego, Quirites, pleroſque non iiſdem artibus imperium a vo- is petere, &c. poſtquam adepti ſunt, gerere : primo induſtrios, ſuppli- s, [4] modicos eſſe : dein per ignaviam, & ſuperbiam ætatem agere. d mihi contra videtur. Nam, quo univerſa reſp. pluris eſt quam

INTERPRETATIO.

[1] *Marius dictitabat ſeſe cepiſſe onſulatum, tanquam ſpolia ex illis ictis.*

[2] *Quiſque* credebat *ſeſe fore lo- pletem præda, & rediturum victorem domum : alia hujuſmodi a- nimis volvebant.*

[3] *Et Marius non parum eos in ſpem erexerat oratione ſua.*

[4] *Scio* eos *primo eſſe laborioſos, ſupplices, moderatos.*

NOTÆ.

[f] *Juſſit.*] Populus jubet, Senatus decer- t.

t *Multus*] Id eſt, *acer, & in exagitanda obilitate aſſiduus.*

u *Militia.*] Id eſt, *rei militaris peritia.* all. *Par ce qu'il avoit vû de leur experi- ce au metier de la guerre.*

x *Fama.*] Nota, Non dicit Marium fa- æ credidiſſe, & paucos acciviſſe, qui ea ntum clari eſſent. Bene ſane, nam, ut bet Poeta, fama

Tam ficti pravique tenax, quam nuntia ri.

y *Ambiundo.*] Quia ad bellum, niſi in multu, legibus non cogebantur.

z *Emeritis.*] Qui militant, ſtipendia merentur ; unde emeriti & veterani illi dicuntur, qui ſtipendia impleverunt, atque id omne tempus militiæ dederunt, quod legibus conſtitutum eſt.

a *Volenti.*] Phraſis eſt ex veteri Latinitate : Id eſt, *Plerique credebant militiam populo minus placere.*

b *Belli uſum.*] Nobiles arbitrabantur, vel Marium infeliciter bellum ſine ſupplementis adminiſtraturum, vel, ea ſi invito populo ſcriberet, ejus gratiam amiſſurum. Sed vide mihi, quæſo, quantum periculum ex ſuperbia, deinde diſcordia, Reipublicæ immineat.

tuunt: quod ibi Q. Metellus prædam, captivosque & impedimenta locaverat. Ita Jugurtha ratus, aut, capta urbe, [l] operæ pretium fore, aut si Romanus auxilio suis venisset, prœlio sese certaturos. Nam callidus id modo festinabat, Bocchi [m] pacem imminuere: ne, moras agitando, aliud, quam bellum, mallet. Imperator postquam de regum societate cognovit, non temere, neque, uti sæpe, jam victo Jugurtha, consueverat, omnibus locis pugnandi copiam facit: cæterum, haud procul ab Cirta castris munitis, reges opperitur; melius esse ratus, cognitis Mauris, quoniam is novus hostis accesserat, ex commodo pugnam facere. Interim Roma per litteras fit certior, Mario provinciam Numidiam datam. Nam consulem factum ante acceperat. Quibus rebus supra bonum atque honestum perculsus, neque lacrymas tenere, neque moderari linguam: vir egregius in aliis artibus, nimis molliter ægritudinem pati. Quam rem alii in [n] superbiam vortebant: alii bonum ingenium contumelia accensum esse: multi, quod jam parta victoria ex manibus eriperetur: nobis satis cognitum, illum magis honore Marii, quam injuria sua excruciatum, neque tam anxie laturum fuisse, si adempta provincia alii quam Mario traderetur. Igitur eo dolore impeditus, & quia stultitiæ videbatur [o] alienam rem periculo suo curare, legatos ad Bocchum mittit, postulatum, ne sine causa hostis populo Rom. fieret: habere eum magnam copiam societatis, amicitiæque conjungendæ, quæ potior bello esset: quamquam opibus suis confideret, tamen non debere incerta pro certis mutare: omne bellum sumi facile, cæterum ægerrume desinere: non in ejusdem potestate initium ejus, & finem esse: incipere cuivis etiam ignavo licere: deponi, cum victores velint: proinde sibi, regnoque suo consulere: neu florentis res suas cum Jugurthæ perditis [p] misceret. Ad ea rex satis placide verba facit: sese pacem cupere, sed Jugurthæ fortunarum misereri: si eadem illi [q] copia fieret, omnia conventura. Rursus imperator, contra postulata Bocchi, nuncios mittit. Ille probare partim, alia abnuere. Eo modo, sæpe ab utroque missis remissisque nunciis, tempus procedere, & [r] ex Metelli voluntate bellum intactum trahi. At Marius, uti supra diximus, cupientissuma plebe

NOTÆ.

l *Operæ pretium.*] Gall. *Que ce seroit un coup d'importance, & qui en vaudroit bien la peine.*

m *Pacem.*] Id est, *In eum locum & statum Bocchum adducere, ut amplius non posset de pace cum Romanis ineunda cogitare.*

n *Superbiam.*] Eam fuisse ex futilibus, quos addit aliorum conjecturis, satis patet.

o *Alienam.*] Gloriam, scilicet, & triumphum Marii.

p *Misceret.*] Vide an non ab istis Romanis prudentiam nullo tuo periculo quærere possis.

q *Copia.*] Id est, *Si fœdus cum Jugurtha quoque sanciretur.* Paulo obscurius expressit: Sed Autor noster quæ leviora sunt expedit, & ad eventum festinat.

r *Ex Metelli.*] Illud est quod supra dixit, Stultitiæ videri rem alienam periculo suo curare.

consul factus. postquam ei provinciam Numidiam populus [f] jussit, antea jam infestus nobilitati, tum vero [t] multus, atque ferox instare: singulos modo, modo universos lædere: dictitare, sese consulatum ex victis illis [1] spolia cepisse: alia præterea magnifica pro se, & illis dolentia: interim, quæ bello opus erant, prima habere: postulare legionibus supplementum: auxilia à populis, & regibus, sociisque accersere: præterea ex Latio fortissumum quemque, plerosque [u] militia, paucos [x] fama cognitos accire, & [y] ambiundo cogere homines [z] emeritis stipendiis secum proficisci. Neque illi senatus, quamquam advorsus erat, de ullo negotio negare audebat: cæterum supplementum etiam lætus decreverat: quia neque plebi militia [a] volenti putabatur, & Marius aut [b] belli usum, aut studia vulgi amissurus. sed ea res frustra sperata: Tanta lubido cum Mario eundi plerosque invaserat. [2] sese quisque præda locupletem fore, victorem domum rediturum. alia hujuscemodi animis trahebant: & eos non paulum oratione sua Marius [3] arrexerat. Nam postquam, omnibus, quæ postulaverat, decretis, milites scribere vult, hortandi causa, simul & nobilitatem, uti consueverat, ex agitandi, concionem populi advocavit; deinde hoc modo disseruit.

Scio ego, Quirites, plerosque non iisdem artibus imperium a vobis petere, & postquam adepti sunt, gerere: primo industrios, supplices, [4] modicos esse: dein per ignaviam, & superbiam ætatem agere. sed mihi contra videtur. Nam, quo universa resp. pluris est quam

INTERPRETATIO.

[1] *Marius dictitabat sese cepisse Consulatum, tanquam spolia ex illis victis.*

[2] *Quisque* credebat *sese fore locupletem præda, & rediturum victorem domum: alia hujusmodi animis volvebant.*

[3] *Et Marius non parum eos in spem erexerat oratione sua.*

[4] *Scio* eos *primo esse laboriosos, supplices, moderatos.*

NOTÆ.

f *Jussit.*] Populus jubet, Senatus decernit.

t *Multus*] Id est, *acer, & in exagitanda nobilitate assiduus.*

u *Militia.*] Id est, *rei militaris peritia.* Gall. *Par ce qu'il avoit vû de leur experience au metier de la guerre.*

x *Fama.*] Nota, Non dicit Marium famæ credidisse, & paucos acciviſſe, qui ea tantum clari essent. Bene sane, nam, ut habet Poeta, fama

Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.

y *Ambiundo.*] Quia ad bellum, nisi in tumultu, legibus non cogebantur.

z *Emeritis.*] Qui militant, stipendia merentur; unde emeriti & veterani illi dicuntur, qui stipendia impleverunt, atque id omne tempus militiæ dederunt, quod legibus constitutum est.

a *Volenti.*] Phrasis est ex veteri Latinitate: Id est, *Plerique credebant militiam populo minus placere.*

b *Belli usum.*] Nobiles arbitrabantur, vel Marium infeliciter bellum sine supplementis administraturum, vel, ea si invito populo scriberet, ejus gratiam amissurum. Sed vide mihi, quæso, quantum periculum ex superbia, deinde discordia, Reipublicæ immineat.

conſulatus, aut prætura, eo majore cura illam adminiſtrari, quam hæc peti [1] *debere. Neque me fallit, quantum cum maxumo beneficio veſtro negotii ſuſtineam. Bellum parare, ſimul & ærario parcere, cogere ad militiam.* [a] *eos, quos nolis offendere; domi, foriſque omnia curare; & ea agere inter invidos,* [b] *occurſantis, factioſos,* [c] *opinione, Quirites, aſperius eſt. Ad hoc, alii ſi deliquere, vetus nobilitas, majorum facta fortia, cognatorum & affinium opes, multæ* [d] *clientelæ, omnia hæc præſidio adſunt: mihi ſpes omnes in memet ſitæ, quas neceſſe eſt & virtute, & innocentia tutari: Nam* [e] *alia infirma ſunt.* [f] *Et illud intelligo, Quirites,* [g] *omnium ora in me* [h] *converſa eſſe, æquos, bonoſque favere: quippe benefacta mea reip. procedunt: nobilitatem* [2] *locum invadendi quærere. Quo mihi acrius adnitendum eſt, uti neque vos* [3] *capiamini, & illi fruſtra ſint. Ita ad hoc ætatis a pueritia fui, ut omnis labores, pericula conſueta habeam. Quæ ante veſtra beneficia gratuito faciebam, ea uti accepta* [i] *mercede, deſeram, non eſt conſilium, Quirites. Illis difficile eſt in poteſtatibus* [4] *temperare, qui per ambitionem ſeſe probos ſimulavere: mihi, qui omnem ætatem in optimis artibus egi, bene facere jam ex conſuetudine* [k] *in naturam vertit. Bellum me gerere cum Jugurtha juſſiſtis: quam rem nobilitas ægerrume tulit. Quæſo, reputate cum animis veſtris, num id mutari melius ſit, ſi quem ex illo* [l] *globo nobilitatis ad hoc, aut aliud tale negotium mittatis, hominem veteris proſapiæ, ac*

INTERPRETATIO.

[1] *Nam* mihi videtur, *quo univerſa Reſpublica pluris eſt quam Prætura aut conſulatus, illam debere adminiſtrari eo majore cura, quam hæc peti.*

[2] *Intelligo nobilitatem quærere occaſionem ſibi vendicandi dominationem.*

[3] *Quapropter mihi vehementius adnitendum eſt, uti neque vos in fraudem incidatis, & illi fruſtra ſint.*

[4] *Difficile eſt illis modeſte ſe gerere in poteſtatibus, qui ſe probos ſimulaverunt, dum ambibant.*

NOTÆ.

a *Eos.*] De populo ipſo loquitur, apud quem orationem habebat, in qua plurima ſunt certe, quæ non ſine cauſa quivis memoriæ mandet.

b *Occurſantis.*] De nobilibus agit, qui novorum hominum conatibus ſemper reſiſtebant.

c *Opinione.*] Gall. *C' eſt une choſe plus fâcheuſe qu'on ne penſe.*

d *Clientelæ.*] Ita vocantur civitates ſeu multitudines hominum quæ alicui potenti adhærent, ejuſque patrocinio utuntur.

e *Alia.*] Dicit ſe neque cognatos, neque clientelas, neque id genus alia habere, ſed ſola virtute niti.

f *Et.*] Gall. diceremus, *Je ſai d'autre part.* Particularum vim ante omnia cognoſcere debet, quiſquis alicujus linguæ accuratam notitiam habere cupit.

g *Omnium.*] Veſtrum, ſcilicet, qui e plebe eſtis,

h *Converſa.*] Id eſt, *qui omnia bona me expectatis.*

i *Mercede.*] Conſulatu, videlicet, & eum exercitum imperio, qui in Numidi eſt.

k *In naturam.*] Iſtud maxime homines ad virtutis habitum inflammare debe

l *Globo.*] Iſtud eſt valde invidioſum.

multi

multarum [m] *imaginum, &* [n] *nullius ſtipendii; ſcilicet ut in tanta re ignarus omnium trepidet, feſtinet,* [1] *ſumat aliquem ex populo monitorem officii ſui. Ita plerumque evenit; uti, quem vos imperare juſſiſtis, is ſibi imperatorem alium quærat.* [2] *At ego ſcio, Quirites, qui, poſtquam conſules facti ſunt, acta majorum, & Græcorum militaria præcepta legere cœperint; homines* [o] *præpoſteri.* [3] [p] *Nam gerere, quam fieri, tempore poſterius, re, atque uſu prius eſt. Comparate nunc, Quirites, cum illorum ſuperbia me hominem novum. Quæ illi audire, & legere ſolent, eorum partem vidi, alia egomet geſſi. quæ illi litteris, ea ego militando didici. nunc vos exiſtumate, facta, an dicta pluris ſint. Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam. Mihi fortuna, illis probra objectantur. Quamquam ego naturam unam, & communem omnium exiſtumo, ſed fortiſſumum quemque* [q] *generoſiſſumum eſſe. Ac ſi jam ex patribus Albini, aut Beſtiæ quæri poſſet, mene, an illos ex ſe gigni maluerint; quid reſponſuros creditis, niſi, ſeſe liberos quam optumos voluiſſe? Quod ſi jure deſpiciunt me;* [r] *faciant idem majoribus ſuis; quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Invident honori meo: ergo* [s] *invideant labori, innocentiæ, periculis etiam meis: quoniam per hæc illum cepi. Verum homines corrupti ſuperbia ita ætatem agunt, quaſi honores veſtros contemnant: ita hos petunt, quaſi honeſte vixerint. Næ illi falſi ſunt, qui diverſiſſumas res pariter expectant, ignaviæ voluptatem, &* [t] *præmia virtutis. Atque etiam cum apud vos, aut in ſenatu ver-*

INTERPRETATIO.

[1] *Sumat aliquem ex populo, qui de officio ſuo admoneat.*

[2] *At ego quoſdam cognoſco, Quirites, qui poſtquam conſules facti ſunt, cœperint legere acta majorum, &c.*

[3] *Nam* Gerere Imperium *eſt prius re & experientia, quam* Fieri Imperator, quod eſt *tempore poſterius.*

NOTÆ.

m *Imaginum.*] Antea vidimus moris fuiſſe, Majorum imagines habere. Per imagines vero, veterem proſapiam intelligit, quam deridet.

n *Nullius.*] Id eſt, *qui nunquam fuit in exercitu.*

o *Præpoſteri.*] Ita vocantur qui, quod primum eſt, ultimum, quod ultimum, primum exequuntur.

p *Nam gerere.*] Senſus eſt, ni fallor, Viro opus eſſe ante bonas artes, quæ ad imperium aliquod gerendum requiruntur, didiciſſe & exercuiſſe, quam publico ſuffragio illud adminiſtret, aut ad id promoveatur.

q *Generoſiſſumum.*] Perinde eſt ac ſi dixiſſet, virtute veram nobilitatem comparari.

r *Faciant.*] Id eſt, *Majores quoque ſuos deſpiciant.*

s *Invideant.*] Nobilitatis carpit ignaviam, quaſi dicat, *Cur non pariter illi ſeſe objectant periculis? Cur non laborant?* &c.

t *Præmia.*] Attende, quæſo, ad Marii ſcopum: Virtuti ſicut & ignaviæ, delicias ſuas eſſe dicit; ſed quæ illius ſunt ita ab his differre, ut nullus ſimul utriuſque poſſit commoditatibus & oblectamentis gaudere. At enim voluptatis nomine, ſicuti infames & obtuſas notavit ſocordiæ dulcedines; ita vero præmii appellatione honeſtas & viriles virtutis illecebras inſignit. Utinam omnibus hæc nota eſſet differentia! Qui volet, ea cauſa Cebetis tabulam videbit.

ba faciunt, pleraque oratione majores ſuos extollunt; eorum fortia facta memorando clariores ſeſe putant: quod contra eſt. Nam quanto vita illorum præclarior, tanto horum ſocordia flagitioſior. Et profecto ita ſe res habet, majorum gloria poſteris lumen eſt; neque bona, neque mala eorum in occulto patitur. Hujuſce rei ego inopiam patior, Quirites. Verum id, quod multo præclarius eſt, meamet facta mihi dicere licet. Nunc videte, quam iniqui ſint. Quod ex aliena virtute ſibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt. [u] *ſcilicet quia imagines non habeo, & quia mihi nova nobilitas eſt:* [x] *quam certe peperiſſe melius eſt, quam acceptam corrupiſſe. Equidem ego non ignoro, ſi jam mihi reſpondere velint, abunde illis facundam, & compoſitam orationem fore. Sed in maxumo veſtro beneficio, cum omnibus locis me, voſque maledictis lacerent, non placuit reticere, ne quis* [y] *modeſtiam in conſcientiam duceret. Nam me quidem* [z] *ex animi ſententia nulla oratio lædere poteſt. Quippe* [1] *vera, neceſſe eſt bene prædicet: falſam vita, moreſque mei* [a] *ſuperant. Sed quoniam veſtra conſilia accuſantur,* [b] *qui mihi ſummum honorem & maxumum negotium impoſuiſtis: etiam atque etiam reputate, num id* [c] *pœnitendum ſit. Non poſſum,* [d] *fidei cauſa, imagines, neque triumphos, aut conſulatus majorum meorum oſtentare: at, ſi res poſtulat, haſtas; vexillum,* [e] *phaleras, alia dona militaria, præterea cicatrices* [f] *advorſo corpore. Hæ ſunt meæ imagines, hæc nobilitas, non hereditate relicta, ut illa illis; ſed quæ ego plurimis meis laboribus, & periculis*

INTERPRETATIO.

[1] *Nam ſi* oratio *vera eſt, neceſſe eſt bene* de me *prædicet; vita* vero *& mores mei ſuperant falſam* orationem.

NOTÆ.

u *Scilicet.*] Sæpius de imaginibus loquitur; quia nobiles quantam inde fovebant ſuperbiam, tantam illis indidem conciliat invidiam

x *Quam.*] Vis quædam latet & aculeus ſub iſta brevi, & feſtinante Marii reſponſione, quam omnes non ſentiunt.

y *Modeſtiam.*] Id eſt, *ne quis, ſi omnino tacuiſſem, ideo me non reſpondere crederet, quod conſcientia aliquid exprobraret.*

z *Ex animi.*] Id eſt, *quo modo virtute mentem & animum compoſui.*

a *Superant.*] Beatus eſt certe, qui, conſcius recti, infractus & intactus famæ mendacia vere & ex animo ridere poteſt. Infelix qui aliqua tenus ſaltem non poteſt. Famæ approbatio maximum eſt bonum, ſed plerumque fortunæ donum; quodque adeo, ut ejus omnia, neque nimis quærere, neque nimis contemnere, ſedquale eſt fere decet.

b *Qui.*] Conſtructio eſt extraordinaria, refertur enim relativum ad rem intellectam, non ad nomen.

c *Pœnitendum.*] Id eſt, *Mutandum.* Metonymia eſt.

d *Fidei cauſa.*] Id eſt, *ut vobis ea probem, quæ de me prædico.*

e *Phaleras.*] Phaleræ quamquam ſæpius pro ornamentis equorum veniunt, ſunt tamen etiam virorum nobilium, & virtute bellica conſpicuorum inſignia.

f *Advorſo.*] Id eſt, *quæ, dum ego ſtrenue hoſtes ferirem, vulneratum me eſſe indicant*

quæsivi. Non sunt [g] composita verba mea. Parum id facio. Ipsa se virtus satis ostendit: illis artificio opus est: uti turpia facta oratione tegant. Neque literas Græcas didici: parum placebāt eas discere, quippe quæ ad virtutem [h] doctoribus nihil profuerunt. At illa multo optuma ceip. doctus sum; hostes ferire, præsidia [i] agitari, nihil metuere, nisi turpem famam; hiemem, & æstatem juxta pati; humi requiescere; eodem tempore inopiam, & laborem tolerare. [k] His ego præceptis milites hortabor. neque illos [l] arte colam me opulenter; neque gloriam meam in laborem illorum faciam. Hoc est utile, hoc [m] civile imperium. Namque, cum tute per mollitiem agas, exercitum supplicio cogere, hoc est [n] dominum, non imperatorem esse. Hæc, atque talia majores vestri faciundo, seque, remque publicam celebravere. [o] Quis nobilitas freta, ipsa dissimilis moribus, nos illorum æmulos contemnit; & omnis honores, non ex merito, sed quasi [p] debitos, a vobis repetit. Cæterum homines superbissumi procul errant. Majores eorum omnia, quæ [2] licebat, illis reliquere; divitias, imagines, memoriam sui præclaram. Virtutem non reliquere; neque poterant. Ea sola neque datur dono, neque accipitur. Sordidum me, & incultis moribus aiunt; quia parum scita conviviuni exorno, neque histrionem illum, neque [q] pluris pretii coquum, quam [r] villicum, habeo. quæ mihi lubet confiteri, Quirites. Nam & ex parente meo, & ex aliis [s] sanctis viris ita accepi, munditias [t] mulieribus, viris [u] laborem convenire, omnibus bonis oportere plus gloriæ,

INTERPRETATIO.

[1] *Neque mihi gloriam parabo ex labore ipsorum.*

[2] *Majores eorum reliquerunt illis omnia quæ potuerunt.*

NOTÆ.

g *Composita.*] *Prout dicunt nobiles*, scilicet. Nam oratio tota est ad eos insectandos.

h *Doctoribus.*] Græci enim a Romanis victi sunt.

i *Agitare.*] *Savoir faire une bonne garde, ou, commander a une Garrison.*

k *His.*] Sunt illi optimi Præceptores qui rebus & exemplis docent; non qui vana & futuli sua loquacitate, quicquid refugiunt ipsi, aliis imperant.

l *Arte.*] Id est, *Militibus ea minus præbendo quæ ad vitam necessaria sunt; sicuti factum ab aliis imperatoribus.*

m *Civile.*] Id est, *honestum, quodque liberos homines deceat.*

n *Dominum.*] Refertur vox ista ad servum; quasi dicat alios Imperatores tyrannorum more, militibus, tanquam servis imperitasse.

o *Quis.*] Majoribus, scilicet.

p *Debitos.*] Supple, *quoquo modo illi vixerint.*

q *Pluris.*] Scilicet illis Dominis, undique coqui conquirendi sunt, quibus egregie palatus sapiat. Non illud dicit Marius adversus nobiles, sed intelligitur.

r *Villicum.*] Servus erat qui aliis in villa præerat.

s *Sanctis.*] Sanctus is dicitur, qui quod sancitum est servat, qui secundum leges vivit. Non idem est quem nos *Sanctum* dicimus.

t *Mulieribus.*] Id est, *Effœminatis*, si Marium nobiles acrius vellicasse credas.

u *Laborem.*] Si in ea tempora, aut eos homines incidissemus, quanta suavitas in vita esset.

quam divitiarum esse; arma, non supellectilem, decori esse. Quin ergo, quod juvat, quod carum æstumant, id semper faciant: ament, potent; ubi adolescentiam habuere, ibi senectutem agant, in conviviis, deditis ventri, & turpissumæ parti corporis: sudorem, pulverem, & alia talia relinquant nobis, quibus illa epulis jucundiora sunt. Verum non ita est. Nam, ubi se flagitiis dedecoravere turpissumi viri, bonorum præmia ereptum eunt. Ita [a] *injustissume luxuria, & ignavia, pessumæ artes, illis, qui coluere eas, nihil* [1] *officiunt, reip. innoxiæ cladi sunt. Nunc, quoniam illis,* [b] *quantum mores mei, non illorum flagitia poscebant, respondi: pauca de rep. loquar. Primum omnium de Numidia bonum habete animum, Quirites. Nam quæ ad hoc tempus Jugurtham tutata sunt, omnia removistis,* [c] *avaritiam, imperitiam, superbiam. Deinde exercitus ibi est locorum sciens, sed mehercule magis strenuus, quam felix. Nam magna pars ejus avaritia, aut temeritate ducum attrita est. Quamobrem vos,* [d] *quibus militaris ætas est, adnitimini mecum, & capessite remp. neque quemquam ex* [e] *calamitate aliorum, aut imperatorum superbia metus ceperit. Egomet in agmine, in prælio consultor idem, & socius periculi vobiscum adero; meque, vosque in omnibus rebus juxta geram. Et profecto, diis juvantibus, omnia* [2] *matura sunt, victoria, præda, laus; quæ si dubia, aut procul essent, tamen omnis bonos reip. subvenire decet. Etenim nemo ignavia immortalis factus: neque quisquam parens liberis, ut æterni forent, optavit: magis, uti boni, honestique vitam exigerent. Plura dicerem, Quirites, si timidis virtutem verba adderent. Nam strenuis abunde dictum puto.*

Hujuscemodi oratione habita, Marius, postquam plebis animos arrectos videt, propere commeatu, stipendio, armis, aliisque utilibus navis onerat, cum his A. Manlium legatum proficisci jubet. Ipse interea mili-

Interpretatio.

[1] *Eo modo, per maximam injustitiam, luxuria & ignavia pessimæ artes nihil nocent illis, qui eas coluerunt, sunt detrimento & ruinæ Reipublicæ innoxiæ.*

[2] *Omnia sunt prona & facilia.*

Notæ.

a *Injustissume.*] Istud diligenter observandum est; nam luxuria & ignavia, quando in Republica coeunt, illi necessario pestem important.

b *Quantum.*] Ita vero quisque magis quid se dignum sit, quam quid in alios fieri possit, consulere debet; eademque opera sæpissime luctum, semper vero magnam curam, magnumque laborem sibi demserit.

c *Avaritiam.*] Bestiam, Aulum, & Metellum ordine carpit; deinde sibi, quam quam indirecte, laudem maximam tribuit.

d *Quibus.*] Antea vidimus populi voluntatem ad militiam non inclinatam fuisse.

e *Calamitate.*] Causam removet, qua militiam populus detrectabat, dum spem injicit, non, ipso imperante, futurum, quisquam inopia commeatuum, aut duc injuria pereat.

tes ſcribere, non more majorum, neque ex [f] claſſibus, ſed uti cujuſque lubido erat, [g] capite cenſos pleroſque. Id factum alii inopia [h] bonorum, alii per ambitionem conſulis memorabant, quod ab eo genere celebratus, auctuſque erat; & homini potentiam quærenti egentiſſumus quiſque opportuniſſumus, cui neque ſua curæ, (quippe quæ nulla ſunt) & [i] omnia cum pretio honeſta videntur. Igitur Marius cum aliquanto majore numero, quam decretum erat, in Africam profectus, paucis diebus Uticam advehitur. Exercitus ei traditur a P. Rutilio legato. Nam Metellus conſpectum Marii fugerat, [1] ne videret ea, quæ audita animus tolerare nequiverat. Sed conſul, expletis [k] legionibus, cohortibuſque auxiliariis, in agrum fertilem, & præda onuſtum proficiſcitur. Omnia ibi capta militibus donat: dein caſtella, & oppida natura & viris parum munita aggreditur: prœlia multa, cæterum alia levia [2] aliis locis facere. Interim novi milites ſine metu pugnæ adeſſe: videre fugientis capi, aut occidi; fortiſſumum quemque tutiſſimum: armis libertatem, patriam, parenteſque, & alia omnia tegi, gloriam, atque divitias quæri. Sic brevi ſpatio novi veteresque [l] coaluere, & virtus omnium æqualis facta. At reges ubi de adventu Marii cognoverunt, diverſi in locos difficiles abeunt. Ita Jugurthæ placuerat, ſperanti, mox effuſos hoſtis invadi poſſe; Romanos, ſicuti pleroſque remoto metu laxius, licentiuſque futuros. Metellus interea Romam profectus, contra ſpem ſuam lætiſſumis animis excipitur, plebi, patribuſque, poſtquam [m] invidia deceſſerat, juxta carus. Sed Marius impigre, prudenterque ſuorum, & hoſtium res pariter attendere; cognoſcere quid boni utriſque, aut contra

INTERPRETATIO.

[1] *Ne videret ea, quæ animus nequiverat tolerare, cum ab ipſo audita fuerant.*

[2] *Fecit multa prœlia, cæterum alia levia, diverſis locis.*

NOTÆ.

f *Claſſibus.*] Servius Tullius, qui primus cenſum inſtituit, pro ejus ratione univerſum populum in claſſes & centurias deſcripſit & diviſit. Claſſes quinque fuerunt; pro majoris aut minoris cenſus æſtimatione, nulla habita fere ratione multitudinis quæ ab omnibus oneribus, & militari opera immunis erat, quamquam numero quinque reliquas claſſes æquaret.

g *Capite cenſos.*] Ita vocabantur quorum cenſus nullus erat, ſeu multitudo illa, de qua modo, quæ ſextam claſſem faciebat; ſed vix in numerum relatam, ut, vel ex hoc Salluſtii loco, cernere licet.

h *Bonorum.*] Id eſt, *eorum hominum qui aliquo in numero fuiſſent.*

i *Omnia cum pretio.*] Id eſt, *omnia quæ cum lucro conjuncta ſunt.*

k *Legionibus.*] Romanorum, ſcilicet: Sed illud vox ipſa exprimit.

l *Coaluere.*] Id eſt, *unum & ejuſdem naturæ corpus facti ſunt.*

m *Invidia.*] Quia, ſcilicet imperio ſpoliatus fuerat. Videant vero illi, quorſum evadat ſuperbia, qui ſine virtute magnifice per omnium ora ambulant. Metellum ſummum virum, auctoritate Senatus innixum, omnibus gratum, de gloriæ ſummo faſtigio dejecit; uſque adeo invidioſum & ruinoſum eſt, quod nimium eſt.

esset: explorare itinera regum; consilia, & insidias eorum antevenire; nihil apud se remissum, neque apud alios tutum pati. Itaque in Gætulos, & Jugurtham, [1] ex sociis nostris prædas agentes, sæpe aggressus, itinere fuderat, ipsumque regem, haud procul ab oppido Cirta, armis exuerat. Quæ postquam glorioſa modo, neque belli [2] patrandi cognovit, statuit urbis, quæ viris, aut loco pro hostibus, & advorsum se opportunissimæ erant, singulas circumvenire: ita Jugurtham aut præsidiis nudatum, si ea pateretur, aut prœlio certaturum. Nam Bocchus nuncios sæpe ad eum miserat, velle populi Rom. amicitiam, ne quid ab eo hostile timeret. Id simulaveritque, quo improvisus gravior accederet, an mobilitate ingenii [3] pacem atque bellum mutare solitus, parum exploratum est. Sed consul, uti statuerat, oppida, castellaque munita adire: partim vi, alia metu, aut præmia ostentando, [4] avertere ab hostibus. Ac primo [n] mediocria gerebat, existumans Jugurtham ob suos tutandos in manus venturum. Sed ubi illum procul abesse, & aliis negotiis intentum accepit; majora & magis aspera aggredi tempus visum est. Erat inter ingentis solitudines oppidum magnum, atque valens, nomine Capsa; cujus conditor Hercules Libys memorabatur. Ejus cives apud Jugurtham immunes, [o] levi imperio, & ob ea fideliſſumi habebantur: muniti advorsum hostes non mœnibus modo, & armis atque viris; verum etiam multo magis locorum asperitate. Nam præter oppido propinqua, alia omnia vasta, inculta, egentia aquæ, infesta serpentibus: quarum vis, sicut omnium ferarum, inopia cibi acrior: ad hoc, natura serpentium [5] ipsa pernicioſa, siti magis, quam alia re accenditur. Ejus potiundi Marium maxima cupido invaserat, cum propter usum belli, tum quia res aspera videbatur: & Metellus oppidum Thalam magna gloria ceperat, haud dissimiliter situm, munitumque: nisi quod apud Thalam non longe a mœnibus aliquot fontes erant. Capsenses

Interpretatio:

[1] *Aggressus Gætulos & Jugurtham in itinere, qui prædas agebant de sociis nostris, sæpe* eos *fuderat.*

[2] *Quæ, postquam* Marius *videt esse tantum glorioſa, neque ad bellum finiendum spectare, statuit singulas urbes circumvenire, quæ viris, aut loco erant opportunissimæ hostibus, & sibi adversæ.*

[3] *Parum cognitum est, an id simulaverit, ut accederet gravior, cum de improviso* accederet; *an quia solitus erat, ex mobilitate & levitate ingenii, mutare pacem atque bellum, & modo hoc, modo illam, sequi.*

[4] *Hostibus adimebat, & ab iis alienabat* oppida & castella.

[5] *Præterea natura serpentium per se pernicioſa, accenditur magis siti quam re alia.*

Notæ.

n *Mediocria.*] Non statim difficilia aggressus est, ne forte difficultatibus circumventus a Jugurtha opprimeretur.

o *Levi.*] Quibus gravia non imperabantur.

una modo, atque ea intra oppidum [p] jugi aqua, [q] cætera pluvia utebantur. Id ibique, & in omni [r] Africa, quæ procul a mari incultius agebat, eo facilius tolerabatur, quia Numidæ plerumque lacte, & ferina carne vescebantur, & neque salem, neque alia gulæ [r] irritamenta quærebant. Cibus illis advorsum famem, & sitim, non lubidini neque luxuriæ erat. Igitur consul, omnibus exploratis, credo diis fretus, (nam contra tantas difficultates consilio satis providere non poterat: quippe etiam frumenti inopia tentabatur, quod Numidæ pabulo pecoris magis, quam [s] arvo student, &, quodcumque natum fuerat, jussu regis, in loca munita contulerant; ager autem aridus, & frugum vacuus ea tempestate: nam æstatis extremum erat) tamen pro rei copia satis providenter exornat: pecus omne, quod superioribus diebus præda fuerat, equitibus auxiliariis [t] agendum attribuit: A. Manlium legatum cum cohortibus expeditis ad oppidum [u] Laris, ubi stipendium & commeatum locaverat, ire jubet: dicitque se [2] prædabundum post paucos dies eodem venturum. Sic incepto suo occultato, pergit ad flumen Tanam. Cæterum in itinere quotidie pecus exercitui per centurias, item turmas æqualiter distribuerat; & ex coriis utres uti fierent, curabat: simul & inopiam frumenti [x] lenire, & ignaris omnibus, parare, quæ [y] mox usui forent: denique sexto die, cum ad flumen ventum est, maxuma vis utrium effecta. Ibi castris levi munimento positis, milites cibum capere, atque, uti simul cum occasu solis egrederentur, paratos esse jubet: omnibus sarcinis abjectis, aqua modo seque, & jumenta onerare. Dein, postquam tempus visum, castris egreditur: noctemque totam [3] itinere facto consedit. idem proxuma facit. Dein tertia multo ante lucis adventum pervenit in locum tumulosum, ab Capsa non amplius duûm millium intervallo: ibique, quam occultissume potest, cum omnibus copiis opperitur. Sed, ubi dies cœpit; & Numidæ, nihil hostile metuentes,

INTERPRETATIO.

[r] *Atque inopia tolerabatur facilius, & ibi, & inter omnes Afros, qui procul a mari incultius vivebant, quia Numidæ plerumque lacte & carne ferina vescebantur.*

[2] *Et dicit se inter prædandum eo venturum post paucos dies.*

[3] *Et castra posuit, postquam per totam noctem iter fecisset.*

NOTÆ.

p *Jugi.*] *Quæ indesinenter scaturiebat & fluebat.*

q *Cætera.*] Adverbialiter positum: Quoad cætera.

r *Irritamenta*] Ita vocantur aromata, & quæcumque palatum vellicant.

s *Arvo.*] Id est, *agriculturæ.*

t *Agendum.*] *Afin qu'ils les touchassent devant eux.*

u *Laris*] In Genitivo, nam ita loquutos fuisse aliquando, compertum est. Cæterum in quibusdam codicibus invenitur *Larim.*

x *Lenire.*] Pecora mactando simul inopiam frumenti leniebat, & coria quibus utres fierent, parabat.

y *Mox.*] Ad aquam continendam.

multi

multi oppido egressi; repente omnem equitatum, & cum his velocissimos pedites cursu tendere ad Capsam, & portas obsidere jubet; deinde ipse intentus propere sequi, neque milites prædari sinere. quæ postquam oppidani cognovere; res [a] trepidæ, metus ingens, malum improvisum, ad hoc pars civium extra mœnia in hostium potestate, coegere uti deditionem facerent. Cæterum oppidum incensum, Numidæ puberes interfecti, alii omnes venumdati, præda militibus divisa. Id factum [b] contra jus belli non avaritia, neque scelere consulis admissum; [c] sed quia locus Jugurthæ opportunus, nobis aditu difficilis, genus hominum mobile, infidum, ante neque beneficio, neque metu coercitum. Postquam tantam rem Marius sine ullo suorum incommodo patravit, magnus, & clarus antea, major, atque clarior haberi cœpit. Omnia non bene consulta [d] in virtutem trahebantur. Milites [1] modesto imperio habiti, simul & locupletes, ad cœlum ferre: Numidæ magis, quam mortalem, timere: postremo socii, atque hostes credere, illi aut mentem divinam esse, aut deorum nutu cuncta portendi. Sed consul, ubi ea res bene evenit, ad alia oppida pergit. pauca, repugnantibus Numidis capit. plura, [e] deserta propter Capsensium miserias, igni corrupit. luctu atque cæde omnia complentur. Denique multis locis potitus, ac plerisque exercitu incruento, aliam rem aggreditur, non eadem asperitate [2] qua Capsensium, cæterum haud secus difficilem. Namque haud longe a flumine Mulucha, quod Jugurthæ, Bocchique regnum disjungebat, erat inter cæteram planitiem mons saxeus, mediocri [f] castello, sati-

Interpretatio.

[1] *Milites liberaliter tractati, simul & locupletes,* Marium *ad cœlum ferebant.*

[2] *Aggreditur aliam rem, non eadem asperitate septam, qua* fuerat ri *Capsensium, cæterum non minus di ficilem.*

Notæ.

a *Trepidæ.*] Quomodo, calamitatibus derepente ingruentibus, evenire solet: Per tumultum omnia dum simul aguntur, ea festinatione nihil promoveţur.

b *Contra jus.*] Jus hoc in loco rigide non est exponendum, sed Autoris sensu, pro eo quod vulgo faciebant Romani, ut supplicibus & deditiis parcerent. Alias, si per jus plane id omne intelligas contra quod nemo facere audeat, scelus profecto fuerit a Mario patratum, cum Capsa incensa est. Verum Capsenses, cum satis constet deditios sine ulla pactione fuisse, Mario, pro illo summo & absoluto belli jure, licuit, de suis sedibus deturbare, vendere, &c,

c *Sed.*] Hinc vides Sallustium jus belli ex eo quod victori bonum & comm dum, hosti pernicioſum & exitiosum c constituere.

d *In virtutem.*] Ita evenit inter hon nes; sapientes vulgo creduntur, qui fortuna favet, desipientes, quibus ref Nimirum pauci cum sapiant, omnes men loquantur, sed maxime plebs gar la, eventus, stultorum magister, sibi c nia vendicat. Hinc, qua cautione pu ca negotia suscipiat, videbit qui sibi b cupiet.

e *Deserta.*] Scilicet, calamitatis fa quæ Capsenses protriverat, late omnes is domibus expulerat.

f *Castello.*] Florus urbem fuisse cit.

pat

ens, immensum editus, uno perangusto aditu relicto : nam [1] omnia ura, velut opere, atque consulto, præceps. Quem locum Marius, d ibi regis thesauri erant, summa vi capere intendit : sed ea res forte, m consilio melius gesta. Nam castello virorum, atque armorum sa- magna vis, & frumenti, & fons aquæ : aggeribus, turribusque, & machinationibus locus importunus. Iter [2] castellanorum angustum nodum, utrimque præcisum. Vineæ cum ingenti periculo frustra bantur. nam cum eæ paulo processerant, igni, aut lapidibus cor- pebantur. Milites neque [3] pro opere consistere, propter iniquitatem : neque inter vineas [g] sine periculo administrare : optumus quisque ere, aut sauciari, cæteris metus augeri. At Marius, multis diebus, laboribus consumtis, anxius [4] trahere cum animo suo, omitteretne eptum, quoniam frustra erat, an fortunam [h] opperiretur, qua sæpe spere usus fuerat. [5] Quæ cum multos dies, noctesque æstuans agita- forte quidam [i] Ligus, ex cohortibus auxiliariis miles gregarius, tris aquatum egressus, haud procul ab latere castelli, quod advor- n prœliantibus erat, animadvertit inter saxa repentes cochleas: qua- m cum unum, atque alteram, dein plures peteret, studio legundi latim prope ad summum montis egressus est. Ubi postquam soli- dinem intellexit, more humanæ cupidinis ignara visundi, animum vor- Et forte in eo loco grandis ilex coaluerat inter saxa, paululum modo prona, dein flexa, atque aucta in altitudinem, quo cuncta gignen- m natura fert : cujus ramis modo, modo eminentibus saxis nisus gus, castelli planitiem [l] perscribit; quod cuncti Numidæ intenti præ-

INTERPRETATIO.

[1] *Nam* ibi per *omnia* loca *natura at præceps quasi opere, atque de duſtria.*

[2] *Iter eorum hominum qui castel- m incolebant erat admodum angu- m, & ex utroque latere abruptum.*

[3] *Milites neque* poterant *consistere opus faciendum, propter iniquita- m loci.*

[4] *At Marius, multis diebus & boribus consumtis, maxime solicitus m labore animo suo volvebat, dese- reretne quod inceperat, quoniam non procedebat, an expectaret fortunam.*

[5] *Quæ cum per multos dies & noc- tes* Marius *volveret, cum animi max- ima fluctuatione & agitatione, forte quidam Ligus, miles gregarius ex co- hortibus auxiliariis, qui castris e- gressus erat ad petendam aquam, ani- madvertit cochleas repentes inter saxa, non procul ab latere castelli, quod oppositum erat* lateri, *ubi præli- um erat.*

NOTÆ.

[g] *Sine periculo.*] Quia vineæ igne & la- dibus subruebantur.

[h] *Opperiretur.*] Non possunt istud non rari, qui fortunæ auram non sense- nt.

[i] *Ligus.*] Qui erat ex Liguria. *Un Ge- ois.*

[k] *Prona.*] Intellige arborem primo ex saxo nascentem non potuisse statim in altum assurgere, sed paululum versus ima montis inflexam fuisse, prout illud in lo- cis declivibus conspicitur ; deinde sese e- rexisse, usumque scalæ præbuisse, ut sax- um scanderetur.

[l] *Perscribit.*] *Il reconnut bien la Place. Il en prit le plan.*

liantibus,

liantibus aderant. Exploratis omnibus, quæ mox uſui fore ducebat, eodem regreditur, non temere, ut aſcenderat, ſed tentans omnia, & circumſpiciens. Itaque Marium propere adit: acta edocet: hortatur; ut ea parte, qua ipſe deſcenderat, caſtellum tentet: pollicetur ſeſe itineris periculique ducem. Marius cum Ligure promiſſa ejus cognitum [l] ex præſentibus miſit: quorum, [m] uti cujuſque ingenium erat, ita rem difficilem, aut facilem renunciavere. Conſulis animus tamen paululum arrectus. Itaque ex copia tubicinum, cornicinum, quinque numero quam velociſſumos delegit, & cum his, [n] præſidio qui forent, quatuor centuriones: omniſque Liguri parere jubet: & [o] ei negotio proxumum diem conſtituit. Sed ubi ex præcepto tempus viſum; paratis, compoſitiſque omnibus, ad locum pergit. Cæterum illi, qui centuriis præerant, prædocti ab [p] duce, arma, ornatumque mutaverant, capite, atque pedibus nudis, uti [q] proſpectus, niſuſque per ſaxa facilius foret: ſuper tergum gladii, & ſcuta; verum ea Numidica, ex coriis, [r] ponderis gratia: ſimul & [s] offenſa quo lenius ſtreperent. Igitur prægrediens Ligus, ſaxa & ſi quæ vetuſtate radices eminebant, laqueis vinciebat, quibus allevatis milites facilius adſcenderent: interdum timidos inſolentia itineris levare manu: ubi paulo aſperior adſcenſus erat, ſingulos præ ſe inermes mittere; dein ipſe cum illorum armis ſequi: quæ [t] dubia niſui videbantur, potiſſumum tentare: ac ſæpius eadem adſcendens, ac deſcendens, dein ſtatim [u] digrediens, cæteris audaciam addere. Igitur diu, multumque fatigati, tandem in caſtellum perveniunt, deſertum ab ea parte: quod omnes, ſicut aliis diebus, advorſum hoſtes aderant. Marius, ubi ex nunciis, quæ Ligus egerat, cognovit, quamquam toto die intentos

INTERPRETATIO.

[l] *Marius miſit* quoſdam *ex præſentibus cum Ligure, ad cognoſcendam promiſſa ejus.*

NOTÆ.

m *Uti cujuſque.*] Iſtud diligenter notandum, ut cuique, non ſecundum id quod ejus verba ſonant, ſed indolis & ingenii facta æſtimatione, fidem habeamus: Quod niſi fit, ſæpius in fraudem, & errorem, non magis aliena quam noſtra culpa incidemus.

n *Præſidio.*] Id eſt, *qui rem ipſam exequerentur & tuerentur*: quippe centurio ſuos quiſque milites habuit.

o *Ei negotio.*] Non dicit Autor quodnam illud ſit; verum de caſtelli expugnatione ſermonem eſſe ſatis intelligitur.

p *Duce.*] *Ligure*, ſcilicet.

q *Proſpectus.*] Enimvero illis, ſi ullo modo caput obvelatum habuiſſent, viam in aſcendendo videre, vel deſpicere non licuiſſet; ſed virgultis & radicibus impediti fuiſſent.

r *Ponderis.*] Id eſt, *ut leviora eſſent.*

s *Offenſa.*] Ferrum enim, quod in umbone ſcutorum Romanorum erat, ſonum reddidiſſent, ſi ea ad ſaxum allisa eſſent.

t *Dubia niſui.*] Id eſt, *quo in aſcensu inferre pedem ſatis tutum non videbatur*, cum ſaxum ſolutum erat, aut labens &c.

u *Digrediens.*] Ille, ut ita dicam, libundus & ſaltabundus per ea loca, quæ aliis animum adderet, incedebat.

ælio Numidas habuerat, tum vero cohortatus milites, & ipſe extra neas egreſſus, [a] teſtudine acta ſuccedere, & ſimul hoſtem [b] tormentis gittariiſque, & funditoribus eminus terrere. At Numidæ, ſæpe antea neis Romanorum ſubverſis, item incenſis, non caſtelli mœnibus ſeſe tabantur; ſed [1] pro muro dies, noctesque agitare; maledicere Roma-is; ac Mario vecordiam objectare; militibus noſtris Jugurthæ ſervi-um minari; ſecundis rebus feroces eſſe. Interim, Romanis omnibus oſtibuſque prœlio intentis, magna vi utrimque, pro gloria atque im-rio his, [c] illis pro ſalute certantibus, repente a tergo [d] ſigna canere: primo mulieres, & pueri, qui viſum proceſſerant, fugere; deinde, i quiſque muro proximus erat; poſtremo cuncti armati, inermeſque. uod ubi accidit, eo acrius Romani inſtare, fundere, ac pleroſque tan-mmodo ſauciare, dein ſuper occiſorum corpora vadere, avidi gloriæ certantes murum petere; neque quemquam omnium præda morari. ic forte correcta Marii [f] temeritas gloriam ex culpa invenit. Cæterum, um ea res geritur, L. Sulla quæſtor cum magno equitatu in caſtra ve-it, [g] quod, ut ex Latio, & a ſociis cogeret, Romæ relictus erat. Sed uoniam nos tanti viri res admonuit; idoneum viſum eſt de natura, cul-uque ejus paucis dicere. Neque enim alio loco de Sullæ rebus dicturi umus: & L. [h] Siſenna optume, & diligentiſſume omnium, qui eas res ixere, [2] perſecutus parum mihi [i] libero ore locutus videtur. Igitur ulla gentis patriciæ [k] nobilis fuit, familia prope jam extincta majorum gnavia, literis Græcis, atque Latinis [3] juxta, atque doctiſſume erudi-

INTERPRETATIO.

[1] *Sed permanebant dies & noctes ante muros.*

[2] *Et L. Siſenna, qui perſecutus eſt* hiſtoriam *optime & diligentiſſime omnium qui eas res dixere, videtur mihi locutus parum libero ore.*

[3] *Eruditus erat doctiſſime & pariter literis Græcis atque Latinis.*

NOTÆ.

a *Teſtudine.*] Machina erat, qua ad arcendos ictus utebantur, quæque pro multiplici uſu diverſe connectebatur.

b *Tormentis.*] Machinæ fuerunt, quibus vi ſumma lapides, & alia miſſilia jaciebant.

c *Illis.*] Hinc videre licet, pronomen *hic, hæc, hoc*, non ſemper ad proximum referri, ſed quandoque poni pro *alius, alia, aliud*, &c.

d *Signa.*] Antea vidimus ideo cornicines & tubicines miſſos, ut, ſcilicet, terrorem augerent.

e *Certantes.*] Illud eſt quod Gall. dicimus, *A qui ſera le premier.*

f *Temeritas.*] Cum arcem, ut videbatur, inexpugnabilem appetiſſet.

g *Quod.*] Intellige Syllam tunc, non maturius adveniſſe, quod Romæ ad cogendum equitatum relictus fuiſſet. Forte legendum *Quem.*

h *Siſenna.*] Hiſtoricus fuit ex gente Cornelia, ut teſtatur Feſtus, qui bellum civile Syllanum edidit: Ciceronis judicio melior quam qui ante ipſum Latine hiſtoriam ſcripſerant; attamen diſtans a perfecto. Ejus reſtant aliquot fragmenta.

i *Libero.*] Quia Syllæ vitia noluit, aut non auſus eſt deſcribere.

k *Nobilis.*] Multi nobiles erant, qui continuo patricii non erant.

tus

tus, animo ingenti, cupidus voluptatum, ſed gloriæ cupidior: otio luxu rioſo eſſe: tamen ab negotiis numquam voluptas remorata, niſi quo [l] de uxore potuit honeſtius conſuli: facundus, callidus, & [m] amicitia fa cilis: [n] ad ſimulanda negotia altitudo ingenii incredibilis: multarum re rum, ac maxume pecuniæ largitor: atque illi, feliciſſumo omnium ant • civilem victoriam, numquam [r] ſuper induſtriam fortuna fuit; multi que dubitavere, fortior, an felicior eſſet. Nam, poſtea quæ fecerit, in certum habeo, [p] pudeat magis, an pigeat diſſerere. Igitur Sulla, uti ſupra dictum eſt, poſtquam in Africam, atque in caſtra Marii cum equitatu venit, rudis antea & ignarus belli, ſolertiſſumus omnium in paucis tem peſtatibus factus eſt. Ad hoc milites benigne appellare: multis rogan tibus, [q] aliis per ſe ipſe dare, beneficia invitus accipere; ſed ea prope rantius, quam æs mutuum [r] reddere. [s] ipſe ab nullo repetere: magis id laborare, ut illi quam plurimi deberent; joca atque ſeria cum humillu mis agere. in operibus, in agmine, atque ad vigilias multus adeſſe: ne que interim, quod [t] ambitio prava ſoler, conſulis, aut cujuſquam bon famam lædere: tantummodo neque conſilio, neque manu priorem alium

Interpretatio.

[r] *Atque fortuna nunquam fuit illi major induſtria, quamquam omni um feliciſſimus fuerit ante victoriam civilem.*

Notæ.

l *De uxore.*] Iſtud forte ideo dixit, quod Valeriam in theatro laſcive nimis blandientem ſibi uxorem duxit. Vide Plutarchum.

m *Amicitia facilis.*] Id eſt, *qui ſibi aliorum benevolentiam facile conciliabat, eiſque benignum ſeſe pari lubentia præbebat.* Gall. *Il ſavoit gagner le cœur des gens, & ſe communiquoit.*

n *Ad ſimulanda negotia.*] Viro Politico neceſſe eſt in primis, negotiis eam faciem effingere poſſe, qua voluntatem aliorum inflectat, & ad ſcopum ſuum perducat. Vim eam Syllæ innatam fuiſſe teſtatur Salluſt. Gall. diceremus, *Il ſavoit donner aux choſes le tour qu'il vouloit, les repreſenter ſous telle face qu'il lui plaiſoit.* Vel, ſi eam putes acceſſitam explicationem, intellige, Syllam ingenio ſu iſſe tam acri, tamque expromtam habu iſſe memoriam, ut geſtu & habitu, aut colloquio & congreſſu, quodcumque libu iſſet hominibus perſuadere potuerit.

o *Civilem.*] Iſtud addidit, quia poſtquam Sylla, mortuo Mario, rerum potitus eſt, Romam & Italiam omnibus modis civi um ſanguine cruentavit.

p *Pudeat.*] Id eſt, *Reſpublica quamvis ad exitium perducta fuerit, non tamen ejus major fuit clades, quam Syllæ vecordia.*

q *Aliis.*] Iſtud, quod ſupra dixit, explicat, Syllam amicitia facilem fuiſſe.

r *Reddere.*] Quanto pluris eſt homo, quam pecunia, tanto accuratius ejus opera, gratia, aut amicitia, cum amplificatione compenſanda.

s *Ipſe ab nullo.*] Niſi iſtud adſit, beneficium non eſt, ſed mercimonium: Quantumvis enim ingrati animi vitium intolerabile fuerit, nihilominus tamen qui benefacit, quid manus dextra agat, neſcire debet ſiniſtra, ut ſapientiſſime monuit ipſe Chriſtus Jeſus, ne verius amicis onus imponamus, quam beneficium collocemus.

t *Ambitio prava.*] Nam bona eſt etiam, cum quis ſine cujuſquam detrimento bonæ famæ ſtudet.

pati:

pati: pleroſque antevenire. Quibus rebus, & artibus brevi Mario, militibuſque cariſſumus factus. At Jugurtha poſtquam oppidum Capſam, alioſque locos munitos, & ſibi utilis, ſimul & magnam pecuniam amiſerat; ad Bocchum nuncios mittit, quam primum in Numidiam copias adduceret: prœlii faciundi tempus adeſſe. [1] Quem ubi cunctari accepit, dubium belli atque pacis rationes trahere: rurſus, ut antea, proximos ejus donis corrumpit: ipſique [u] Mauro pollicetur Numidiæ tertiam partem, ſi aut Romani Africa expulſi, aut, [x] integris ſuis finibus, bellum compoſitum foret. Eo præmio illectus Bocchus cum magna multitudine Jugurtham accedit. Ita, amborum exercitu conjuncto, Marium jam in hiberna proficiſcentem, vix decima parte [y] die reliqua, invadunt, rati noctem, quæ jam aderat, victis ſibi munimento fore; &, ſi viciſſent, nullo impedimento, quia locorum ſcientes erant: contra Romanis utrumque caſum in tenebris difficiliorem fore. Igitur [z] ſimul conſul ex multis de hoſtium adventu cognovit: & ipſi hoſtes aderant: & prius quam exercitus aut inſtrui, aut ſarcinas colligere, denique, ante quam ſignum, aut imperium ullum accipere quivit, equites Mauri, atque Gætuli, non acie, neque ullo more prœlii, ſed catervatim, uti quoſque fors conglobaverat, in noſtros incurrunt. Qui omnes trepidi improviſo metu, attamen virtutis memores, aut arma capiebant, aut capientis alios ab hoſtibus defenſabant: pars equos aſcendere, obviam hoſtibus ire: pugna latrocinio magis, quam prœlio ſimilis fieri: ſine ſignis, ſine ordinibus, equites pedites permixti, cædere alios, alios obtruncare: multos [2] contra adverſos acerrume pugnantes ab tergo circumvenire: neque virtus, neque arma ſatis tegere; quod hoſtes numero plures, & undique circumfuſi erant: denique Romani [a] veteres, novique, & [b] ob ea, ſcientes belli, ſi quos locus aut caſus conjunxerat,

INTERPRETATIO.

[1] *Quem ubi accepit moras nectere, dum dubius anxie perpendebat rationes quæ pro bello aut pace faciebant.*

[2] *Circumveniebant multos ab tergo, dum illi pugnarent acerrime contra hoſtes adverſos.*

NOTÆ.

u *Mauro.*] *Boccho*, ſcilicet.

x *Integris.*] Hoc eſt, *Si nulla pars regni ſibi a Romanis detraheretur.*

y *Die.*] Proculdubio caſus eſt Genitivi, quandoquidem Plautus & Virgilius ita locuti ſunt; atque hunc ipſum locum citat Gellius, qui *die* in patrio caſu a Salluſtio poſitum eſſe dicit, aliorumque argutiolas ea de re contemnit.

z *Simul.*] Dicit, tunc tantum Marium de hoſtium adventu cognoviſſe, cum ipſi adeſſent.

a *Veteres.*] Non ſunt veterani, prout quidam exiſtimavit; verum ii, de quibus mentio facta eſt ſuperius, qui ſub Metello militaverant, quique, cum novis quos Marius adduxit, in unum corpus coaluerant.

b *Ob ea.*] Id eſt, *Romani veteres & novi, ideo ſcientes belli, quod hi cum illis, uſu, Numidarum more aſſuetis, permixti eſſent, & in unum corpus coaluiſſent, orbes faciebant, ſi quos locus aut caſus conjunxerat.*

[a] orbes

[a] orbes facere : atque ita ab omnibus partibus ſimul tecti, & inſtructi hoſtium vim ſuſtentabant. Neque in eo tamque aſpero negotio Marius territus, aut magis, quam antea, demiſſo animo fuit : ſed cum turma ſua, quam ex fortiſſumis magis, quam familiariſſumis paraverat, vagari paſſim : ac modo laborantibus ſuis ſuccurrere ; modo hoſtis, ubi confertiſſumi obſtiterant, invadere : manu [b] conſulere militibus, quoniam imperitare conturbatis omnibus non poterat. [c] Jamque dies conſumptus erat, cum tamen barbari nihil remittere ; atque, uti reges præceperant, noctem pro ſe rati, acrius inſtare. Tum Marius ex copia rerum conſilium trahit : atque, uti ſuis receptui locus eſſet, collis duos propinquos inter ſe occupat. Quorum in uno, [f] caſtris parum amplo, fons aquæ magnus erat : alter uſui opportunus, quia magna parte editus, & præceps, pauca munimenta [d] egebat. Ceterum apud aquam Sullam cum equitibus noctem agitare jubet. Ipſe milites diſperſos paulatim, neque minus hoſtibus conturbatis, in unum contrahit : dein cunctos [e] pleno gradu in collem ſubducit. Ita reges, loci difficultate coacti, prœlio deterrenrur ; neque tamen ſuos longius abire ſinunt, ſed utroque colle multitudine circumdato effuſi conſedêre. Dein, crebris ignibus factis, plerumque noctis barbari more ſuo lætari, exſultare, ſtrepere vocibus : & ipſi duces feroces, quod non fugêre, ac [g] pro victoribus agere. Sed ea cuncta Romanis ex tenebris, & editioribus locis facilia viſu, magnoque [f] hortamento erant. Plurimum vero Marius imperitia hoſtium confirmatus, [g] quam maxumum ſilentium haberi jubet : ne ſigna quidem, uti per vigilias ſolebant, canere : dein, ubi lux adventabat, defeſſis jam hoſtibus, ac paulo ante ſomno captis, de improviſo [h] vectigalis, item

INTERPRETATIO.

[f] *Quorum in uno parum amplo ad caſtra ponenda, erat fons magnus aquæ.*

[g] *Et ipſi duces gerebant ſeſe ferociter, & quaſi victores fuiſſent, quia non fugerant.*

NOTÆ.

a *Orbes.*] Quid intelligat, per orbes, res ipſa ſatis ſuperque indicat. Illi, ſcilicet in circulum ſeſe componebant, ut eos ex omni parte adverſos hoſtes invenirent, neq; a tergo circumvenirentur.

b *Conſulere.*] Intellige Marium huc illuc curſando, & quo ille cumque iviſſet hoſtes profligando, aliquatenus ſuos juviſſe, eorumque ordines reſtituiſſe.

c *Jamque dies conſumptus erat.*] Verſus heroici hæc verba conſtituunt bonam partem, quod procul, dubio, Autori, per incogitantiam excidit.

d *Egebat.*] Alii habent *quærebat*, nonnulli *gerebat*. Malim retinere *egebat* ; nec me movet quod accuſativum poſt ſe habeat ; nam ejuſmodi antiquatis phraſibus gaudet Salluſtius.

e *Pleno*] Id eſt, *tantum illi non auſugerunt* ; ſi modo Romanorum gloriam Salluſtius aſſentati uncula non eſt occupatus. *Marius les fit retirer a grands pas.*

f *Hortamento.*] Quia hoſtes cum ſecuros & exultantes viderent, confidebant inſuper eos defeſſos & ſopitos fore, cum prœlium inſtauraretur.

g *Quam maxumum.*] *Il commanda que l'on fit le moins de bruit que l'on pourroit.*

h *Vectigalis.*] Eorum conjicio fuiſſe tubicines qui ſuperveniebant, & extraordinarii Romanis aderant.

cohortium

cohortium, turmarum, legionum tubicines ſimul omnes ſigna canere, milites clamorem tollere, atque [i] portis erumpere. [k] Mauri, atque [l] Gætuli ignoto atque horribili ſonitu repente exciti neque fugere, neque arma capere, neque omnino facere, aut providere quidquam poterant. Ita cunctos ſtrepitu, clamore, nullo ſubveniente, noſtris inſtantibus, tumultu, terrore, formidine, [m] quaſi vecordia ceperat: denique omnes fuſi, fugatique: arma, & ſigna militaria pleraque capta: pluresque eo prœlio, quam omnibus ſuperioribus, interemti. Nam ſomno, & metu inſolito impedita fuga. Dein Marius, uti cœperat, in hiberna proficiſcitur, quæ propter commeatum in oppidis maritumis agere decreverat: neque tamen victoria ſocors, aut inſolens factus; ſed pariter, atque in conſpectu hoſtium [n] quadrato agmine incedere. Sulla cum equitatu [1] apud dextimos, in ſiniſtra parte A. Manlius cum funditoribus, & ſagittariis, præterea cohortes Ligurum curabat: primos, & extremos cum expeditis manipulis tribunos locaverat. Perfugæ, regionum ſcientiſſumi, hoſtium, iter explorabant. Simul conſul, [2] quaſi nullo impoſito, omnia providere: apud omnis adeſſe, laudare, increpare merentis. Ipſe armatus, intentuſque item milites [o] cogebat: [p] neque ſecus, atque iter faceret, caſtra munire, excubitum in porta cohortis ex legionibus, pro caſtris equites auxiliarios mittere: præterea alios ſuper vallum in munimentis locare, vigilias ipſe circuire, non tam diffidentia [3] futuri, quæ imperaviſſet, quam uti militibus exæquatus cum imperatore labos volentibus eſſet. Et ſane Marius illoque aliiſque temporibus Jugurthini belli, [q] pudore magis, quam [r] malo, exercitum coercebat: [s] quod multi per ambitionem fieri aiebant: pars quod a pueritia conſuetam duritiam, & alia, quæ cæteri miſerias vocant, voluptati habuiſſet

INTERPRETATIO.

[1] *Sylla erat cum equitatu in dextra parte.*

[2] *Simul conſul providebat omnia, quaſi neminem* ſuo loco *curare juſſiſſet.*

[3] *Non tam diffidens futura eſſe ea quæ imperaviſſet, quam ut labor exæquatus militibus cum imperatore, illis placeret.*

NOTÆ.

i *Portis.*] *Caſtrorum*, ſcilicet.

k *Mauri.*] Quibus Bocchus imperitabat.

l *Gætuli.*] Quos ordines ſervare Jugurtha inſtituerat.

m *Quaſi.*] Vox iſta cum *vecordia* jungi debet, ut conjunctim eam veſaniam & dementiam ſignificent, qua ii affliguntur, qui nimio metu correpti ſunt. Idem propemodum præſtat quod illud quod vocant, *Un terreur panique.*

n *Quadrato.*] Ut, quacumque hoſtis ingrueret, parati eſſent,

o *Cogebat.*] *Pudore*, ſcilicet, cum Imperatorem ſuum intentum animadverterent.

p *Neque ſecus.*] Dicit Marium, cum in itinere ſemper paratiſſimus fuiſſet, eodem modo in caſtris ſe geſſiſſe. Locus obſcurus eſt, niſi advertas.

q *Pudore.*] Intellige Marium tantum laborem cepiſſe, ut, illo ita intento, neminem otiari non puduiſſet.

r *Malo.*] *Pœna aut ſupplicio.*

s *Quod.*] Quod, nimirum, ſibi laborem cum militibus communem faciebat.

[a] orbes facere: atque ita ab omnibus partibus simul tecti, & instructi hostium vim sustentabant. Neque in eo tamque aspero negotio Marius territus, aut magis, quam antea, demisso animo fuit: sed cum turma sua, quam ex fortissumis magis, quam familiarissumis paraverat, vagari passim: ac modo laborantibus suis succurrere; modo hostis, ubi confertissumi obstiterant, invadere: manu [b] consulere militibus, quoniam imperitare conturbatis omnibus non poterat. [c] Jamque dies consumptus erat, cum tamen barbari nihil remittere; atque, uti reges præceperant, noctem pro se rati, acrius instare. Tum Marius ex copia rerum consilium trahit: atque, uti suis receptui locus esset, collis duos propinquos inter se occupat. Quorum in uno, [1] castris parum amplo, fons aquæ magnus erat: alter usui opportunus, quia magna parte editus, & præceps, pauca munimenta [d] egebat. Ceterum apud aquam Sullam cum equitibus noctem agitare jubet. Ipse milites dispersos paulatim, neque minus hostibus conturbatis, in unum contrahit: dein cunctos [e] pleno gradu in collem subducit. Ita reges, loci difficultate coacti, prœlio deterrenrur; neque tamen suos longius abire sinunt, sed utroque colle multitudine circumdato effusi consedêre. Dein, crebris ignibus factis, plerumque noctis barbari more suo lætari, exsultare, strepere vocibus: & ipsi duces feroces, quod non fugêre, ac [2] pro victoribus agere. Sed ea cuncta Romanis ex tenebris, & editioribus locis facilia visu, magnoque [f] hortamento erant. Plurimum vero Marius imperitia hostium confirmatus, [g] quam maxumum silentium haberi jubet: ne signa quidem, uti per vigilias solebant, canere: dein, ubi lux adventabat, defessis jam hostibus, ac paulo ante somno captis, de improviso [h] vectigalis, item

Interpretatio.

[1] *Quorum in uno parum amplo ad castra ponenda, erat fons magnus aquæ.*

[2] *Et ipsi duces gerebant sese ferociter, & quasi victores fuissent, quia non fugerant.*

Notæ.

a *Orbes.*] Quid intelligat, per orbes, res ipsa satis superque indicat. Illi, scilicet in circulum sese componebant, ut eos ex omni parte adversos hostes invenirent, neq; a tergo circumvenirentur.

b *Consulere.*] Intellige Marium huc illuc cursando, & quo ille cumque iviſſet hostes profligando, aliquatenus suos juvisse, eorumque ordines restituisse.

c *Jamque dies consumptus erat.*] Versus heroici hæc verba constituunt bonam partem, quod procul, dubio, Autori, per incogitantiam excidit.

d *Egebat.*] Alii habent *quærebat*, nonnulli *gerebat*. Malim retinere *egebat*; nec me movet quod accusativum post se habeat; nam ejusmodi antiquatis phrasibus gaudet Sallustius.

e *Pleno*] Id est, *tantum illi non aufugerunt*; si modo Romanorum gloriam Sallustius assentati uncula non est occupatus. *Marius les fit retirer a grands pas.*

f *Hortamento.*] Quia hostes cum securos & exultantes viderent, confidebant insuper eos defessos & sopitos fore, cum prœlium instauraretur.

g *Quam maxumum.*] *Il commanda que l'on fit le moins de bruit que l'on pourroit.*

h *Vectigalis.*] Eorum conjicio fuisse tubicines qui superveniebant, & extraordinarii Romanis aderant.

cohortium

cohortium, turmarum, legionum tubicines ſimul omnes ſigna canere, milites clamorem tollere, atque [i] portis erumpere. [k] Mauri, atque [l] Gætuli ignoto atque horribili ſonitu repente exciti neque fugere, neque arma capere, neque omnino facere, aut providere quidquam poterant. Ita cunctos ſtrepitu, clamore, nullo ſubveniente, noſtris inſtantibus, tumultu, terrore, formidine, [m] quaſi vecordia ceperat: denique omnes fuſi, fugatique: arma, & ſigna militaria pleraque capta: pluresque eo prœlio; quam omnibus ſuperioribus, interemti. Nam ſomno, & metu inſolito impedita fuga. Dein Marius, uti cœperat, in hiberna proficiſcitur, quæ propter commeatum in oppidis maritumis agere decreverat: neque tamen victoria ſocors, aut inſolens factus; ſed pariter, atque in conſpectu hoſtium [n] quadrato agmine incedere. Sulla cum equitatu [1] apud dextimos, in ſiniſtra parte A. Manlius cum funditoribus, & ſagittariis, præterea cohortes Ligurum curabat: primos, & extremos cum expeditis manipulis tribunos locaverat. Perfugæ, regionum ſcientiſſumi, hoſtium, iter explorabant. Simul conſul, [2] quaſi nullo impoſito, omnia providere: apud omnis adeſſe, laudare, increpare merentis. Ipſe armatus, intentuſque item milites [o] cogebat: [p] neque ſecus, atque iter faceret, caſtra munire, excubitum in porta cohortis ex legionibus, pro caſtris equites auxiliarios mittere: præterea alios ſuper vallum in munimentis locare, vigilias ipſe circuire, non tam diffidentia [3] futuri, quæ imperaviſſet, quam uti militibus exæquatus cum imperatore labos volentibus eſſet. Et ſane Marius illoque aliiſque temporibus Jugurthini belli, [q] pudore magis, quam [r] malo, exercitum coercebat: [s] quod multi per ambitionem fieri aiebant: pars quod a pueritia conſuetam duritiam, & alia, quæ cæteri miſerias vocant, voluptati habuiſſet

INTERPRETATIO.

[1] *Sylla erat cum equitatu in dextra parte.*

[2] *Simul conſul providebat omnia, quaſi neminem* ſuo loco *curare juſſiſſet.*

[3] *Non tam diffidens futura eſſe ea quæ imperaviſſet, quam ut labor exæquatus militibus cum imperatore, illis placeret.*

NOTÆ.

i *Portis.*] *Caſtrorum*, ſcilicet.

k *Mauri.*] Quibus Bocchus imperitabat.

l *Gætuli.*] Quos ordines ſervare Jugurtha inſtituerat.

m *Quaſi.*] Vox iſta cum *vecordia* jungi debet, ut conjunctim eam veſaniam & dementiam ſignificent, qua ii affliguntur, qui nimio metu correpti ſunt. Idem propemodum præſtat quod illud quod vocant, *Un terreur panique.*

n *Quadrato.*] Ut, quacumque hoſtis ingrueret, parati eſſent,

o *Cogebat.*] *Pudore*, ſcilicet, cum Imperatorem ſuum intentum animadverterent.

p *Neque ſecus.*] Dicit Marium, cum in itinere ſemper paratiſſimus fuiſſet, eodem modo in caſtris ſe geſſiſſe. Locus obſcurus eſt, niſi advertas.

q *Pudore.*] Intellige Marium tantum laborem cepiſſe, ut, illo ita intento, neminem otiari non puduiſſet.

r *Malo.*] *Pœna aut ſupplicio.*

s *Quod.*] Quod, nimirum, ſibi laborem cum militibus communem faciebat.

[t] Nisi tamen resp. pariter, ac sævissimo imperio, bene, atque decore gesta. Igitur quarto denique die haud longe ab oppido Cirta simul undique [u] speculatores cito sese ostendunt: qua re hostis adesse intelligitur. Sed quia divorsi redeuntes, alius ab alia parte, atque homines idem significabant; consul incertus quonam modo aciem instrueret, nullo ordine commutato, advorsum omnia paratus ibidem opperitur. Igitur Jugurthæ spes frustrata, qui copias in quatuor partis distribuerat, ratus ex omnibus [x] æque aliquos ab tergo hostibus venturos. Interim Sulla, quem primum hostes attigerant, cohortatus suos, turmatim, & quam maxume confertis equis, ipseque aliique Mauros invadunt: cæteri in loco manentes, ab jaculis eminus emissis corpora tegere, &, [1] si qui in manus venerant, obtruncare. Dum eo modo equites prœliantur, Bocchus cum peditibus, quos Volux filius ejus adduxerat, neque in priori pugna, [2] in itinere morati, adfuerant, postremam Romanorum aciem invadunt. Tum Marius apud primos agebat, quod ibi Jugurtha cum plurimis erat. Dein [y] Numida, cognito Bocchi adventu, clam cum paucis [z] ad pedites convortit: ibi Latinè (nam apud Numantiam loqui didicerat) exclamat, nostros frustra pugnare: paulo ante Marium sua manu interfectum: simul gladium sanguine oblitum ostendere, quem in pugna, satis impigrè occiso pedite nostro, cruentaverat. Quod ubi milites accepere, magis atrocitate rei, quam fide nuncii, terrentur: simulque barbari animos tollere, & in perculsos Romanos acrius incedere. Jamque paulum a fuga aberat, cum Sulla, profligatis iis, quos advorsum ierat, rediens, ab latere Mauros incurrit. Bocchus statim avertitur. At Jugurtha, dum sustentare suos, & prope jam adeptam victoriam retinere cupit, circumventus ab equitibus dextra sinistra, omnibus occisis, solus inter tela hostium vitabundus erumpit. Atque interim Marius [a] fugatis equitibus, accurrit auxilio suis, quos pelli jam acceperat. De-

Interpretatio.

[1] *Et si qui* Mauri *in* Romanorum *manus venerant*, eos *obtruncabant.*

[2] *Neque in priore pugna adfuerant, quod in itinere morati essent.*

Notæ.

t *Nisi.*] Positum est pro *sed*; aut *verum*, ut sæpe alibi. Gall. diceremus. *Avec tout cela*, aut, *Quoi qu'il en soit.*

u *Speculatores.*] Perfugas fuisse supra dixit.

x *Æque.*] Id est, *Indiscriminatim ex quadrupli agmine alterum a tergo hostes invasurum, cum tamen nesciret Jugurtha cuinam istud obtingeret.* Gall. *Que les uns, ou les autres indifferemment, pourroient prendre en queue l'armée des Romains.*

y *Numida.*] *Jugurtha*, proculdubio; ut mirum videatur hoc in loco hæsisse viros doctos.

z *Ad pedites.*] Romanos scilicet atque eos arbitror contra quos Bacchus pugnabat, qui in postrema acie locati fuerant, quod patebit attendenti.

a *Fugatis.*] Eos fuisse arbitror, qui cum Jugurtha fuerant, a quibus se ipse subduxerat, ut stratagemate adversus Romanos pedites uteretur.

nique

nique hoſtes jam undique fuſi. Tum ſpectaculum horribile in campis patentibus: ſequi, fugere; occidi, capi; equi, atque viri afflicti: ac multi, vulneribus acceptis, neque fugere poſſe, neque quietem pati; [a] niti modo, ac ſtatim concidere; poſtremo omnia, qua viſus erat, conſtrata telis, armis, cadaveribus, & inter ea humus infecta ſanguine. Poſtea loci conſul, haud dubie jam victor, pervenit in oppidum Cirtam. quo initio profectus [1] intenderat. Eo poſt diem quintum, quam [b] iterum barbari male pugnaverant, legati a Boccho veniunt: qui regis verbis a Mario petivere duos quam fidiſſumos ad eum mitteret; velle de ſuo, & de populi R. commodo cum iis differere. Ille ſtatim L. Sullam, & A. Manlium ire jubet, qui [c] quamquam acciti ibant; tamen placuit verba apud regem facere; ingenium aut avorſum uti flecterent; aut cupidum pacis vehementius accenderent. Itaque Sulla, cujus [d] facundiæ, non ætati, a Manlio conceſſum, pauca verba hujuſcemodi locutus:

Rex Bocche, magna lætitia nobis eſt, cum te talem virum dii monuere, ut aliquando pacem, quam bellum, malles; neu te optimum cum peſſumo omnium Jugurtha miſcendo commaculares; ſimul nobis demeres acerbam neceſſitudinem, pariter te errantem, & illum ſceleratiſſumum perſequi. Ad hoc, populo R. jam [2] a principio inopi, melius viſum, amicos, quam ſervos, quærere: tutiuſque rati, volentibus, quam coactis [e] imperitare. Tibi vero nulla opportunior amicitia noſtra: primum quod procul abſumus; in quo [f] offenſæ minumum, gratia par, ac ſi prope adeſſemus: dein quod [3] parentes abunde habemus, amicorum neque nobis, neque cuiquam

INTERPRETATIO.

1 *Quo conſilium fuerat pervenire initio cum diſceſſerat.*

2 *Præterea melius viſum Populo Romano, jam a principio, cum admodum inops erat & egenus, quærere amicos quam ſervos.*

3 *Deinde quia habemus abunde homines qui nobis pareant.*

NOTÆ.

a *Niti.*] *Ils tachoient de ſe relever.*

b *Iterum.*] De hac poſtrema pugna loquitur: priorem ſuperius vidimus, quando Romani in colles evaſerunt, deinde hoſtes profligaverunt.

c *Quamquam.*] Hoc dicit, quia non eorum fuit, qui acciti erant, ante loqui, quam quid exponeret barbarus cognitum habuiſſent.

d *Facundiæ*] An ob rem, necne, poſtea cognoſces.

e *Imperitare.*] Hinc vides imperii nomen quamquam ſæpius dominium notat, honeſtum quoque eſſe; graviuſque & ſtabilius arbitratos eſſe Romanos illud, quod liberalitate & amicitia adjungitur, quam vi quod fit & ſuperbia. Noſtris vero hominibus, pleriſque ne quidem iſthuc odorari licet; ſed ſuperbiæ ſuæ omnia proculcanda a diis ipſis tradita eſſe arbitrantur. Litteris Græcis & Latinis nihil opus eſt; Satis fuit, ut primi eſſent omnium rerum, ſuperbia eos omnia contemnere docuerit. Itaque ergo amantur; a gnathonibus ſcilicet, non elegantibus & cordatis viris.

f *Offenſæ.*] Id eſt, *tibi non poſſumus nocere.*

omnium ſatis fuit. Atque g *hoc utinam a principio tibi placuiſſet : profecto ex P. R. ad hoc tempus multo plura bona accepiſſes,* h *quam mala perpeſſus es. Sed quoniam humanarum rerum fortuna pleraque regit : cui ſcilicet placuit & vim, & gratiam noſtram* i *experiri : nunc, quando per illam licet, feſtina, atque, uti cœpiſti, perge. Multa, atque opportuna habes, quo facilius errata officiis ſuperes. Poſtremo hoc in pectus tuum demitte, nunquam populum Rom. beneficiis victum eſſe. Nam, bello quid valeat, tute ſcis.*

Ad ea Bocchus placide, & benigne ſimul, pauca pro delicto ſuo verba facit; ſe non hoſtili animo, ſed ob regnum tutandum arma cepiſſe. Nam Numidiæ partem, unde Jugurtham k expulerit, jure belli ſuam factam: eam vaſtari a Mario pati nequiviſſe: præterea miſſis antea Romam legatis l repulſum ab amicitia. Cæterum vetera omittere, ac tum, ſi per Marium liceret, legatos ad ſenatum miſſurum. Dein, 2 copia facta, animus barbari ab amicis l flexus, quos Jugurtha, cognita legatione Sullæ, & Manlii, metuens id quod parabatur, donis corruperat. Marius interea, exercitu in hibernaculis compoſito, cum expeditis cohortibus, & parte equitatus, proficiſcitur in loca ſola, obſeſſum turrim regiam, quo Jugurtha perfugas omnis m præſidium impoſuerat. Tum rurſus Bocchus, ſeu reputando quæ ſibi duobus prœliis evenerant, ſeu admonitus ab aliis amicis, quos incorruptos Jugurtha reliquerat, ex omni copia 3 neceſſariorum quinque delegit, quorum & fides cognita, & ingenia validiſſuma erant. Eos ad Marium, ac dein, ſi placeat, Romam legatos ire jubet: agendarum rerum, & quocunque modo belli componendi n licentiam ipſis permittit. Illi mature ad hiberna Romanorum

INTERPRETATIO.

1 *Præterea* dixit *ſe repulſum ab amicitia, cum antea miſiſſet legatos Romam.*

2 *Deinde, occaſione data, animus barbari flexus eſt ab amicis, quos Jugurtha corruperat donis, metuens id quod parabatur, poſtquam cognoviſſet legationem Syllæ & Manlii.*

3 *Delegit quinque ex omni numero amicorum.*

NOTÆ.

g *Hoc.*] *Pacem cum Romanis habere.*

h *Quam mala perpeſſus es.*] Quamquam contra fidem eorum codicum, quos videre contigit, confidenter tamen *eſſes* delevi, *es* repoſui, ne ridicule Sylla locutus eſſe videatur: Neque ſcio, quomodo hunc locum intellexerint qui eum intactum præterierunt.

i *Experiri.*] Id eſt, *quæ voluit experimentis vim, & gratiam noſtram cognoſcere.*

k *Expulerit.*] Hinc patet, niſi forte vaniſſimus homo delictum mendacio excuſat, Bocchum cum Jugurtha bellum geſſiſſe.

l *Flexus.*] Tametſi Bocchus homo fuit maxime inanis, optime tamen reges docebit, quales amicos a ſe propellere debeant.

m *Præſidium.*] Impoſuerat perfugas præſidium, id eſt, *præſidium ex perfugis conſtituerat.* Hoc loquendi genus Grammatici Appoſitionem vocant.

n *Licentiam.*] *Ils etoient Plenipotentiaries.*

profi-

proficiſcuntur; dein a Gætulis latronibus in itinere circumventi, ſpoliatique, pavidi, [o] ſine decore ad Sullam profugiunt; quem conſul, in expeditionem proficiſcens, pro prætore reliquerat. Eos ille non pro [p] vanis hoſtibus, uti meriti erant, ſed accurate & liberaliter habuit. Quare barbari & famam Romanorum avaritiæ falſam, & Sullam ob munificentiam in ſeſe amicum rati. Nam etiam tum [q] largitio multis ignota erat: munificus nemo putabatur, niſi pariter volens: dona omnia in benignitate habebantur. Igitur quæſtori mandata Bocchi patefaciunt: ſimul ab eo petunt, uti fautor, conſultorque ſibi adſit: copias, fidem, magnitudinem regis ſui, & alia, quæ aut utilia, aut [r] benevolentia eſſe credebant, oratione extollunt: dein, Sulla omnia pollicito, docti, quo modo apud Marium, item apud ſenatum verba facerent, circiter dies XL. ibidem operiuntur. Marius poſtquam infecto negotio, [2] quo intenderet, Cirtam redit, de adventu legatorum certior factus, illoſque, & Sullam venire jubet, itemque L. [s] Bellienum prætorem Utica, præterea omnis undique ſenatorii ordinis: quibuſcum mandata Bocchi cognoſcit, [t] in quibus, legatis poteſtas eundi Romam ſit; [u] ab conſule interea induciæ poſtulaban-

INTERPRETATIO.

[1] *Deinde, poſtquam Sylla* illis *omnia promiſiſſet, docti quomodo apud Marium, item apud Senatum verba facerent, expectant ibidem circiter dies* 40

[2] *Poſtquam Marius redit Cirtam, negotio infecto, ad quod* perficiendum *profectus erat.*

NOTÆ.

o *Sine decore.*] Id eſt, *abſque dignitatis ſuæ inſignibus*; Imo habitu deteriore quam ſolent homines vulgares, quia ſpoliati fuerant.

p *Vanis.*] Id eſt, *Mendacibus, levibus, & inconſtantibus.*

q *Largitio.*] Intellige paucis eorum hominum artem cognitam fuiſſe, qui turpiſſime ut gallinaceum emendicent, ovum magnifice largiuntur; aliorumque ex imperitia rem ſuam faciunt, eorum gratiam præſertim aucupando, eoſque corrumpendo.

r *Benevolentia.*] Id eſt, ut volunt, *quæ benevolentiam & amicitiæ ſtudium declararent.* Alii codices habent *Benevolentiæ.* Sed neutrum placet: verum exponendam eſſe crediderim hanc vocem *benevolentia* eo modo, quo antea Salluſtium *Volentia* uſurpaſſe vidimus; ut *benevolentia* ſicut & *utilia* ad Romanos referatur; atque Bocchi legatos, ut ſibi demererentur, Syllæ omnia quæ aut illis utilia, aut jucunda, ſeu benevolentia eſſent, expoſuiſſe intelligamus. Durior forte aliis videbitur expoſitio; ſed eo ducit ſenſus, & patebit attendenti.

s *Bellienum.*] Catilinæ avunculum dicit Aſconius.

t *In quibus.*] Glareanus hæc verba delet deinde aliquid mutat ex fide codicum; quamquam, ut ille ait, non ex omnibus omnia, ſed ex ſingulis tamen aliquid ad plenam lectionem eruendam, decerpſerit. Ego vero nihil mutem; ſed ita intelligo. Inter alia Bocchi mandata, hoc unum fuiſſe, ut Legati ſui Romam proficiſcerentur, quod Sylla eis conceſſiſſet: Sed elliptica eſt oratio, cujus pars prior ex poſteriore facile intelligitur.

u *Ab conſule.*] Ne ita intelligas, quaſi Conſul Marius inducias petiverit; ſed potius Bocchus, ipſiuſque legati. A Bocchone poſtulabantur induciæ, quas Conſul concederet.

tur. Ea Sullæ, & pleriſque placuere: pauci ferocius decernunt, ſcilicet ignari humanarum rerum, quæ fluxæ, & mobiles ſemper in advorſa [a] mutant. Cæterum Mauri, impetratis omnibus, tres Romam profecti ſunt cum Cn. Octavio Rufone, qui [b] quæſtor ſtipendium in Africam portaverat: duo ad regem redeunt. Ex his Bocchus cum cætera, tum maxume benignitatem, & [c] ſtudium Sullæ accepit. Romæque legatis ejus, poſtquam erraſſe regem, & Jugurthæ ſcelere lapſum, [1] [d] deprecati ſunt, amicitiam & fœdus petentibus hoc modo reſpondetur:

S. P. Q. R. beneficii & injuriæ memor eſſe ſolet. Cæterum Boccho, quoniam pœnitet, delicti gratiam facit, fœdus & amicitia dabuntur, cum meruerit.

Quibus rebus cognitis, Bocchus per litteras à Mario petivit, uti Sullam ad ſe mitteret; cujus arbitratu communibus negotiis conſuleretur. Is miſſus cum præſidio equitum, atque peditum, funditorum [e] Balearium: præterea iere ſagittarii, & cohors [f] Pæligna cum [g] velitaribus armis, itineris properandi cauſa: neque his [2] ſecus atque aliis armis, advorſus tela hoſtium, quod ea levia ſunt, muniti. Sed in itinere, quinto denique die, Volux, filius Bocchi, repente in campis patentibus cum mille non amplius equitibus ſeſe oſtendit: qui temere & effuſe euntes, Sullæ aliiſque omnibus & numerum ampliorem [3] vero, & hoſtilem metum, efficiebant. Igitur ſe quiſque expedire; arma, atque tela tentare, [h] intendere: timor aliquantus, ſed ſpes amplior, quippe victoribus, &

Interpretatio.

[1] *Et reſpondetur hoc modo legatis ejus* Bocchi *qui orabant fœdus & amicitiam, poſtquam* dixiſſent *regem* ſuum *erraſſe, ipſique veniam petiiſſent quod ſcelere Jugurthæ lapſus eſſet.*

[2] *Neque erant minus muniti his armis quam aliis, adverſus tela hoſtium, quod ea levia ſunt.*

[3] *Qui* equites *euntes temere, & alii ab aliis diſperſi, faciebant ut numerus amplior videretur Sullæ & aliis omnibus, quam revera eſſet, & ut eos reformidarent tanquam hoſtes.*

Notæ.

a *Mutant.*] Eleganter, ſi Gellio credimus, pro *mutantur*, quod eſt in aliis codicibus.

b *Quæſtor.*] Non Marii, nam Sylla is erat; ſed hic in Africa Quæſtor fuit, vel forte ex urbanis unus.

c *Studium.*] Illud eſt de quo ſupra; dixit enim Salluſtius egregie legatos a Sylla acceptos fuiſſe.

d *Deprecati.*] Ita loquitur Cicero, orat. 2. contra Rullum, *Si quid deliquero*, inquit *nullæ ſunt imagines, quæ me a vobis deprecentur.* Ita & alibi.

e *Balearium.*] Alii, *funditorumque Balearium.* Baleares vero duæ ſunt inſulæ, hodie *Majorca* & *Minorca* dictæ, in mari Mediterraneo, e regione Hiſpaniæ; cujus olim incolæ peritiſſimi fuerunt funditores.

f *Pæligna.*] Pæligni populi fuerunt Italiæ inter Apenninos montes, magis ad mare ſuperum, inter Campaniam & Hetruriam, ad Septentrionem.

g *Velitaribus.*] Gladium, haſtam, & parmam fuiſſe teſtatur Polybius.

h *Intendere.*] Id eſt, *quilibet intentus & paratus erat.*

advorſum

adverſum eos, quos ſæpe vicerant. Interim equites, exploratum præmiſſi, rem, ut erat, quietam nunciat. Volux adveniens quæſtorem [1] appellat: ſe a patre Boccho [i] obviam illis ſimul, & præſidio miſſum. Dein eum & proximum diem ſine metu conjuncti eunt. Poſt, ubi caſtra locata, & diei veſper erat, repente [k] Maurus, incerto vultu, pavens, ad Sullam accurrit: dicitque ſibi ex ſpeculatoribus cognitum Jugurtham haud procul abeſſe; ſimul, uti noctu clam ſecum profugeret, rogat, atque hortatur. Ille animo feroci negat ſe totiens fuſum Numidam pertimeſcere: virtuti ſuorum ſatis [2] credere: etiam ſi certa [3] peſtis adeſſet, manſurum potius, quam proditis quos ducebat, turpi fuga incertæ, ac forſitan poſt paulo morbo interituræ vitæ parceret. Cæterum ab eodem monitus, uti noctu proficiſcerentur, conſilium adprobat: ac ſtatim milites cœnatos eſſe in caſtris, igniſque quam [l] creberrimos fieri, dein [m] prima vigilia ſilentio egredi jubet. Jamque nocturno itinere feſſis omnibus, Sulla pariter cum ortu ſolis caſtra metebatur, cum equites Mauri nunciant, Jugurtham, circiter duum millium intervallo, ante eos conſediſſe. Quod poſtquam auditum eſt, tum vero ingens metus noſtros invadit, credere ſe proditos a Voluce, & inſidiis circumventos. Ac fuere qui dicerent [n] manu vindicandum, neque apud illum tantum ſcelus inultum relinquendum. At Sulla, quamquam eadem exiſtumabat, tamen ab injuria Maurum prohibet: ſuos hortatur, uti fortem animum gererent: ſæpe ante paucis ſtrenuis adverſus multitudinem bene pugnatum: quanto ſibi in prælio minus peperciſſent, tanto tutiores fore; nec decere quemquam, qui manus armaverit, ab inermis pedibus auxilium petere, & in maxumo omnium metu nudum & [o] cæcum corpus ad hoſtes vortere. Dein Volucem, quoniam [p] hoſtilia faceret, Jovem maxumum [4] obteſtatus, uti ſceleris atque perfidiæ Bocchi teſtis adeſſet, caſtris abire

INTERPRETATIO.

[1] *Volux adveniens appellat, & ad colloquium vocat Syllam Quæſtorem.*

[2] Dicit, *ſe ſatis confidere virtuti ſuorum.*

[3] Dicit, *quamquam certum exitium ſibi adeſſet, ſe manſurum potius, quam proditis iis, quos ducebat, parceret, turpi & flagitioſa fuga, vitæ incertæ, ac forſitan poſt paulo morbo interituræ.*

[4] *Poſtquam Jovem precatus maximo cum affectu maximum eſſet, ut teſtis adeſſet ſceleris.*

NOTÆ.

i *Obviam.*] Honoris cauſa.

k *Maurus.*] *Volux.*

l *Creberrimos.*] Ut exercitum numero ampliorem, ibique pernoctaturum, Jugurtha crederet.

m *Prima.*] Nox in quatuor vigilias, eaſque trium horarum ſingulas, Romanis diviſa erat.

n *Manu.*] Hoc eſt, *Volucem eſſe interficiendum.*

o *Cæcum.*] Scilicet, Cæcum & inerme corpus hoſtibus obvertunt, qui fugiunt. Cæterum digna eſt tali vivo Syllæ oratio.

p *Hoſtilia.*] Credebant enim monitu ejus cuncta gerere Jugurtham; ſed Jugurthæ monitore nihil opus fuit.

jubet. Ille lacrumans orare, ne ea crederet: nihil [q] dolo factum, ac magis calliditate Jugurthæ: cui videlicet ſpeculanti iter ſuum cognitum eſſet. Cæterum, quoniam neque ingentem multitudinem haberet; & ſpes, opeſque ejus ex patre ſuo penderent, [t] credere illum nihil palam auſurum, cum ipſe filius teſtis adeſſet. Quare optimum factum [r] videri, per media ejus caſtra palam tranſire; ſeſe, vel, præmiſſis, vel ibidem relictis Mauris, ſolum cum Sulla iturum. Ea res, ut in tali negotio, probata: ac ſtatim profecti, quia de improviſo acceſſerant, [ſ] dubio atque hæſitante Jugurtha, incolumes tranſeunt. Dein paucis diebus, quo ire intenderant, perventum eſt. Ibi cum Boccho Numida quidam, Aſpar nomine, multum, & familiariter agebat, præmiſſus ab Jugurtha, poſtquam Sullam accitum audierat, [z] orator, & ſubdole ſpeculatum Bocchi conſilia. [3 t] Præterea Dabar, Maſſugradæ filius, ex gente Maſiniſſæ, cæterum materno genere impar, (nam pater ejus ex concubina ortus erat) [u] Mauro ob ingenii multa bona carus, acceptuſque, quem Bocchus fidum eſſe Romanis multis antea tempeſtatibus expertus, illico ad Sullam nunciatum mittit, paratum ſeſe facere, quæ populus Rom. vellet: colloquio diem, locum, tempus ipſe deligeret: conſulta ſeſe omnia cum illo [x] integra habere: neu Jugurthæ legatum pertimeſceret; [y] quo res communis licentius gereretur: [z] nam ab inſidiis ejus aliter caveri nequiviſſe.

Interpretatio.

[1] *Cæterum* Volux dicebat, *quoniam neque* Jugurtha *ingentem multitudinem haberet, & ſpes opeſque ejus ex patre ſuo penderent*, ſe *credere illum nihil auſurum aperte, cum ipſe filius* Bocchi *teſtis adeſſet.*

[2] *Ibi Numida quidam, nomine Aſpar, agebat multum & familiariter cum Boccho, præmiſſus ab Jugurtha, ut legationem obiret, & ſuddole ſpecularetur conſilia Bocchi, poſtquam audierat ab eo Syllam advocatum fuiſſe.*

[3] *Præterea Dabar* cum Boccho erat.

Notæ.

q *Dolo.*] *Suo,* ſcilicet, aut *patris.*

r *Videri.*] Verba ſunt Volucis.

ſ *Dubio*] Non enim datum eſt ſpatium cogitandi, utrum utilius foret, vel magnanimitatis ſtimulo concitatum Romanos virtute delinire, vel infeſtum eoſdem perſequi.

t *Præterea.*] Non fuerat hic a Jugurtha miſſus.

u *Mauro.*] Boccho.

x *Integra.*] Id eſt, *ſe, quicquid invicem ſtatuiſſent, approbaturum.* Gall. *Qu'il tiendroit pour bien fait.*

y *Quo.*] Supple, *Accitum fuiſſe Aſparem.* Hoc dicebat Bocchus, ne a ſe Sylla proditionem metueret, quod Jugurthæ legatum videret, vel cum ipſo ad concilium vocaretur; eo videlicet accitum eum fuiſſe, ut facilius quæ vellent, & tutius, exequerentur.

z *Nam.*] Dicit, Ab Jugurthæ inſidiis non potuiſſe caveri, niſi ille ſpe pacis illectus, ab iis deterritus fuiſſet. Cæterum, niſi quia faciundum fuit, haud ſcio an ſatis caute Romani cum ejuſmodi perfido res ſuas communicaverint. Qui enim alium decipit, quamobrem nobis quoque dolos non paret, rationem habere debemus. Bene ſucceſſit Romanis, at certe Orbis terrarum Magiſtris eventus non ſatis idoneus fuit magiſter.

Sed

ed ego comperior, Bocchum magis Punica [b] fide, quam [b] ob ea, quæ rædicabat, ſimul Romanos, & Numidam ſpe pacis attinuiſſe: multumue cum animo ſuo volvere ſolitum, Jugurtham Romanis, an illi Sulam traderet: [c] lubidinem advorſum nos, metum pro nobis ſuaſiſſe. Igiur Sulla reſpondit, pauca ſe coram Aſpar locuturum; cætera occulte, ullo, aut quam pauciſſumis præſentibus: ſimul edocet quæ ſibi [d] reponderentur: poſtquam, ſicutì voluerant, congreſſi; dicit ſe miſſum conſule veniſſe quæſitum ab eo, pacem an bellum agitaturus foret. um rex, uti [e] præceptum fuerat, poſt diem decimum redire jubet, ac ihil etiam nunc decreviſſe, ſed [f] illo die reſponſurum. Dein ambo in aſtra ſua digreſſi. Sed ubi plerumque noctis proceſſit, Sulla a Boccho cculte accerſitur: ab utroque tantummodo fidi interpretes adhibentur. Præterea Dabar internuncius, ſanctus vir, [g] ex ſententia ambobus jurat: c ſtatim rex ſic incipit.

Numquam ego ratus ſum fore, uti rex maxumus in hac terra, & mnium, quos novi, opulentiſſumus, privato homini gratiam deberem. Et hercule, Sulla, ante te cognitum multis orantibus, aliis ultro egomet pem tuli, nullius indigui. Id [h] *imminutum, quod cæteri dolere ſolent, go lætor. Fuerit mihi* [i] *pretium, eguiſſe aliquando tuæ amicitiæ; qua pud animum meum nihil carius habeo.* [k] *Id adeo experiri licet: arma, iros, pecuniam, poſtremo, quidquid animo lubet, ſume, utere: & quoad vives, numquam tibi redditam* [l] *gratiam putaveris: ſemper apud me integra erit: denique nihil me ſciente fruſtra voles. Nam, ut ego exiſtumo, regem armis, quam munificentia, vinci, minus* [m] *flagitioſum. Cæterum de rep. veſtra, cujus curator huc miſſus es, paucis accipe.* [n] *Bellum ego populo Rom. neque feci, neque factum umquam volui: finis meos advorſum armatos armis tutus ſum.* [1] *id omitto: quando vobis ita*

INTERPRETATIO.

[1] *Id* bellum *deſero.*

NOTÆ.

a *Fide.*] Id eſt, *fraude*; utraque enim pro eadem in proverbium abiit. Bocchus ea gratia Romanorum ſimul & Jugurthæ legatos acciverat, ut ex commodo ſuo de utriſque conſuleret.

b *Ob ea.*] Ut, ſcilicet, Jugurthæ doli præcaverentur.

c *Lubidinem.*] Odio enim habebat Romanos.

d *Reſponderentur.*] *A Boccho*, ſcilicet, quando coram Aſpare Jugurthæ legato colloquerentur.

e *Præceptum.*] *A Sylla per Dabarem.*

f *Illo.*] *Qui*, ſcilicet, *poſt decimum illuceſcerit.*

g *Ex ſententia.*] Se, ſcilicet, *fideliter concredita ſervaturum.*

h *Imminutum.*] *Quia nunc ope aliena indigeo.*

i *Pretium*] Gall. *Il me ſera avantageux.* Mihi lucro vertetur.

k *Id.*] *An*, ſcilicet, *amicitia tua mihi cara ſit.*

l *Gratiam.*] Sylla Bocchi legatos optime acceperat, illiſque quæcumque ad ejus commodum ſpectabant, proviserat.

m *Flagitioſum.*] Hinc videre licet flagitium magis peccatum notare quod infamiam adfert.

n *Bellum.*] In aliis codicibus ita legitur: *Bellum pop. Romano nunquam paravi, neque factum volui.*

placet,

placet, gerite, uti vultis, cum Jugurtha bellum. Ego flumen Mulucham, quod inter me & Micipſam fuit, non egrediar, neque id intrare Jugurtham ſinam. Præterea, o *ſi quid meque vobiſque dignum petiveris, haud repulſus abibis.*

Ad ea Sulla pro ſe breviter, & p modice; de pace, & de communibus rebus multis diſſeruit. Denique regi patefecit, [1] quod polliceatur, ſenatum & populum Rom. quoniam armis amplius valuiſſent, non in gratia habituros: faciundum aliquid, quod illorum magis, quam ſua, retuliſſe videretur; id adeo in promptu eſſe, quoniam [2] copiam Jugurthæ haberet; quem ſi Romanis tradidiſſet, fore ut illi plurimum deberetur: amicitiam, fœdus, Numidiæ partem, quam nunc q peteret, tunc ultro adventuram. Rex primum negitare: [3] cognationem, affinitatem, præterea fœdus interveniſſe: ad hoc metuere, ne r fluxa fide uſus popularium animos averteret: quîs & Jugurtha carus, & Romani inviſi eſſent. Denique ſæpius fatigatus, leniter, & ex voluntate Sullæ omnia ſe facturum promittit. Cæterum ad ſimulandam pacem, cujus Numida, defeſſus bello, avidiſſumus, [4] quæ utilia viſa, conſtituunt. Ita, compoſito dolo, digrediuntur. Et rex poſtero die Aſparem, Jugurthæ legatum, appellat: dicitque ſibi per Dabarem ex Sulla cognitum, poſſe conditionibus bellum componi: quamobrem regis ſui ſententiam exquireret. Ille lætus in caſtra Jugurthæ proficiſcitur. Dein ab illo cuncta edoctus, properato itinere, poſt diem octavum redit ad Bocchum; & ei nunciat, Jugurtham cupere omnia, quæ imperarentur, facere; ſed Mario parum fidere: ſæpe antea, cum imperatoribus Romanis pacem conventam, fruſtra fuiſſe. Cæterum Bocchus, ſi t ambobus, conſultum, & ratam pacem vellet, daret operam, ut una ab omnibus, quaſi de pace, in colloquium veniretur, ibique ſibi Sullam traderet: cum talem virum in pote-

Interpretatio.

[1] *Denique patefecit regi, Senatum & Pop. Romanum non pro gratia accepturos illud quod polliceatur, quoniam armis amplius valuiſſent.*

[2] *Quoniam Jugurtham in poteſtate haberet.*

[3] Bocchus cauſabatur *cognationem, affinitatem, præterea* dicebat *fœdus* cum Jugurtha *interveniſſe.*

[4] *Cæterum conſtituunt quæ viſa ſunt utilia ad ſimulandam pacem, cujus Jugurtha, defeſſus bello, erat avidiſſimus.*

Notæ.

o *Si quid.*] Abſque hac exceptione, quæ minus urbana eſt, reliqua aptiſſime cohærebant

p *Modice.*] Multo officio Syllam Bocchus proſecutus erat; ideoque Salluſtius ad ea Syllam cum modeſtia reſpondiſſe dicit.

q *Peteret.*] Non ſatis cognoſcitur bello-ne, an pacto, Numidiæ partem aliquam Bocchus obtinuerit; an vero totum iſtudſit de ſpe intelligendum, quam Jugurtha, ſi finibus integris fœdus cum Romanis pangeretur, Boccho maximam fecerat.

r *Fluxa.*] *Erga Jugurtham*; quocum fœdus iniviſſe eum, neminem latebat.

t *Ambobus.*] *Bocchо & Jugurthæ.*

ſtate

ate habuiſſet, tum fore uti juſſu S. P. Q. R. fœdus fieret; neque hominem nobilem non ſua ignavia, ſed ob rempub. in hoſtium poteſtate relictum iri. Hæc Maurus ſecum ipſe diu volvens, tandem promiſit. Cæterum [t] dolo, an [u] vere cunctatus, parum comperimus. Sed plerumque [x] regiæ voluntates uti vehementes, ſic mobiles, ſæpe ipſæ advorſæ. Poſtea, tempore & loco conſtituto, in colloquium [1] uti de pace veniretur, Bocchus Sullam modo, modo Jugurthæ legatum appellare: benigne habere: Idem ambobus polliceri. Illi pariter læti, ac ſpei bonæ pleni eſſe. Sed nocte ea, quæ proxuma fuit ante diem colloquio decretum, Maurus adhibitis amicis, ac ſtatim [y] immutata voluntate, remotis cæteris, dicitur ſecum ipſe [z] multum agitaviſſe, vultu, colore, ac motu corporis pariter atque animo varius: [2] [a] quæ ſcilicet, tacente ipſo, occulta pectori, oris immutatione patefeciſſe. Tamen poſtremo Sullam accerſi jubet; & ex illius ſententia Numidæ inſidias tendit. Deinde ubi dies advenit, & ei nunciatum eſt, Jugurtham haud procul abeſſe; cum paucis amicis, & [b] quæſtore noſtro, quaſi obvius, honoris cauſſa, procedit in tumulum [3] facillumum viſu inſidiantibus. Eodem Numida cum pleriſque neceſſariis ſuis inermis, uti dictum erat, accedit: ac ſtatim ſigno dato, undique ſimul ex inſidiis invaditur. Cæteri obtruncati: Jugurtha Sullæ vinctus traditur, & ab eo ad Marium [c] deductus. [d] Per idem tempus advorſum [e] Gallos ab ducibus noſtris Q. Scipione, & M. Manlio

INTERPRETATIO.

[1] *Poſtea loco & tempore conſtituto, Bocchus appellabat modo Syllam, modo legatum Jugurthæ, ut veniretur in colloquium de pace.*

[2] *Ipſe* Bocchus *vultu, colore ac motu corporis pariter atque animo varius dicitur multum agitaviſſe* ea, *quæ, ſcilicet occulta pectoris*, dicitur, *ipſo tacente, patefeciſſe oris immutatione.*

[3] *Procedit in locum editiorem, quem facile inſidiantes proſpicere poterant.*

NOTÆ.

t *Dolo.*] Ut magis crederet Jugurtha, optima fide Bocchum cum ipſo agere, cum rem ipſam diu ab illo ante agitatam videret, quam polliceretur.

u *Vere.*] Id eſt, *cum Numidæ tradere Syllam Bocchus ſtatuiſſet.*

x *Regiæ.*] Rem ipſam veriſſime expreſſit Salluſt. Videant itaque & ſibi caveant, quibus omnia ex voto ſucceſſerunt. Periculum eſt maximum, ne voluntas omnia cum impetu pervadere aſſueta, ſæpius cum dolore, eadem relegere cogatur

y *Immutata.*] Id eſt, *Dimiſſis omnibus.*

z *Multum.*] Alii habent *multa.*

a *Quæ.*] Scilicet ex ejus incerto vultu, & oris immutatione, animi fluctuatio & dubitatio cognita eſt: neſciebat enim an Jugurthæ Syllam, vel Syllæ Jugurtham tradere melius eſſet.

b *Quæſtore.*] *Sylla.*

c *Deductus.*] Florus ex Livio, in carcere necatum Jugurtham fuiſſe; alii fame contabuiſſe volunt.

d *Per idem.*] Iſtud ad Jugurthæ hiſtoriam non facit; ſed additum eſt, ut cognoſceretur, quamobrem contra leges Mario abſenti Conſulatus mandatus fuiſſet.

e *Gallos.*] Alii magis iſtud Germanis adſcribunt: Optime vero & veriſſime noſter Autor qui Gallis, propter Helvetios ſcilicet qui tum, cum Cimbris, belli adverſus Romanos concitatoribus, ter ipſos profligaverunt.

male

malè pugnatum. Quo metu Italia omnis contremuerat. [i] Illique & usque ad noſtram memoriam Romani ſic habuere, alia omnia virtuti ſuæ prona eſſe; cum Gallis pro ſalute, [f] non pro gloria certari. Sed poſtquam bellum in Numidia confectum, & Jugurtham Romam vinctum adduci nunciatum eſt, Marius conſul [g] abſens factus eſt; & ei decreta provincia Gallia: iſque [h] Kalendis Januar. magna gloria conſul triumphavit. Ex ea tempeſtate ſpes, atque opes civitatis in illo ſitæ erant.

INTERPRETATIO.

[i] *Et Romani, qui illis temporibus vivebant, & uſque ad noſtram memoriam, ſic animo reputaverunt, alia omnia ſuæ virtuti prona eſſe & facilia*, at *cum Gallis pro ſalute certari, non pro gloria.*

NOTÆ.

f *Non pro gloria.*] Quandoquidem de gloria cum Gallis non auſi ſunt contendere, qui orbis terrarum Domini reliquorum populorum honorem proculcaverant. Illa, Deo adjuvante, nunquam peribit.

g *Abſens.*] Contra morem.

h *Kalendis.*] Quo tempore Conſules Magiſtratum inibant.

Finis Belli Jugurthini.

C. Sal.

C. Salluſtii Criſpi.

HISTORIARUM FRAGMENTA.

LIBER I.

RES populi R. M. [a] Lepido, Q. [b] Catulo Coſſ. ac deinde militiæ & domi geſtas [c] compoſui. *Donatus & Pomp. Meſſalinus.*

[d] Cato Romani generis diſertiſſumus multa paucis abſolvit. *Serv. & Acron.*

[e] Fannius vere. *Victorinus.*

Nos in tanta [f] doctiſſumorum hominum copia. *Serv.*

Neque me diverſa pars in civilibus armis movit a vero *Aruſianus.*

NOTÆ.

a *Lepido.*] Hic eſt, qui, cum proſcriptos a Sylla revocare ſtuderet, bellum civile movit, quod pene citius oppreſſum eſt quam inciperet.

b *Catulo.*] Hic incenſum Capitolium, anno ab urbe condita 684. reſtitutum dedicavit.

c *Compoſui.*] Donatus ſub initium Æneidos hic Hiſtoriam Salluſtium cœpiſſe ſcribit; & Meſſalinus hanc vocat Salluſtianam periodum. Unde coniicere licet Autorem noſtrum, qui ſe, ad initio belli Catilinarii, res geſtas P. Rom. carptim ſcripturum eſſe dicit, in eo non perſtitiſſe; ſed poſtquam de bello ſcripſiſſet, quod Catilina aliquot annis a Lepidi & Catuli Conſulatu excitavit, atque eo quod multo ante eundem Conſulatum P. Rom. adverſus Jugurtham geſſerat, ad Hiſtoriam una ſerie, non interrupte poſteris tranſmittendam, animum adjeciſſe. Videtur itaque de Sertorio & Pompeio, item de Mithridate, Tigrane & Lucullo præcipue, & iis quæ ab his a Lepidi Conſulatu ad bellum Catilinarium uſque, acta ſunt, mentionem feciſſe. Quæ vero ex ejus fragmentis hinc inde diſſipata collecta ſunt, in tanta caligine, vix quiſquam in locum ſuum & ordinem poſſit reſtituere; neque certe tanti eſſe judicamus.

d *Cato.*] Cenſorinus eſt.

e *Fannius.*] Duo fuerunt, quorum Cicero meminit in Bruto.

f *Doctiſſumorum*] De Cælio, Rutilio, Pictore, Quadrigario, Antiate, Siſenna, Venonio, præcipuis ante Salluſtium Hiſtoricis, intelligi volunt: Quibus adde Catonem Hiſtoricum eximium, ex quo multa ſumſiſſe Autorem noſtrum, ei etiam exprobratum eſt.

Nobis

Nobis [g] primæ diſſenſiones vitio humani ingenii evenere: quod inquies, atque [h] indomitum, ſemper in certamine libertatis, aut gloriæ, aut dominationis agit. *Priſc.*

Nam a primordio orbis ad bellum [i] Perſi Macedonicum. *Idem.*

Res Romana plurimum imperio valuit, Ser. Sulpitio & M. Marcello Coſſ. omni [k] Gallia cis [l] Rhenum, atque inter mare [m] noſtrum, atque Oceanum, niſi quæ a paludibus invia fuit, perdomita. [n] Optumis, autem moribus, & maxuma concordia egit populus Rom. inter ſecundum atque poſtremum bellum Carthaginienſe. *Victorinus & Auguſtinus.*

At diſcordia, & avaritia, atque ambitio, & cætera ſecundis rebus oriri [o] ſueta mala, poſt Carthaginis exſcidium maxume aucta ſunt. Nam injuriæ validiorum, & ob eas diſceſſio plebis a patribus, aliæque diſſenſiones domi fuere jam inde a principio: neque amplius, quam [t] regiis exactis, dum metus a [p] Tarquinio & bellum grave cum [q] Etruria poſitum eſt, æquo & modeſto jure agitatum: dein, ſervili imperio patres plebem exercere, de vita atque [r] tergo regio more conſulere; agro pellere, &, cæteris expertibus, ſoli in imperio agere. Quibus ſævitiis, & maxume fœnoris onere oppreſſa plebes, cum aſſiduis bellis tributum ſimul & militiam toleraret, armata montem [ſ] ſacrum atque Aventinum inſedit: Tumque [t] Trib. pl. & alia ſibi jura paravit. Diſcordiarum & certaminis utrimque finis fuit ſecundum bellum Punicum. *Auguſtinus.*

Interpretatio.

[t] *Neque amplius* Romæ *agitatum eſt æquo & modeſto jure, quam dum metus a Tarquinio, & bellum grave poſitum eſt cum Etruria, poſtquam reges pulſi eſſent.*

Notæ.

g *Primæ.*] De ſeditionibus videtur agere, quæ ob fœneratorum potentiam præcipue, atque potentiorum ſuperbiam, ortæ ſunt. Cæterum locutus fuerit de primis omnino Romanorum diviſionibus, an non, noſtra parum intereſt: Illud eſt maximum, quod nobis verum diſcordiarum noſtrarum fontem oſtendit; quem obſtruet qui volet & poterit.

h *Indomitum.*] Id eſt, *quod domari non poteſt.*

i *Perſi.*] A nominativo Perſeus: Alias Perſes dicitur, quem regno Macedoniæ Romani ſpoliaverunt.

k *Gallia.*] Hinc patet, quod & alii abunde probaverunt, Germaniam veteribus ſub Gallia comprehenſam fuiſſe.

l *Rhenum.*] Rhenus notiſſimus hodie Germaniæ fluvius.

m *Noſtrum.*] Mediterraneum.

n *Optumis.*] Hoc illud eſt quod dixit in Jugurtha, Senatum & P. Romanum placide inter ſe, modeſteque Rempublicam tractaſſe.

o *Sueta.*] Ab iis itaque ſibi cavendum eſſe intelligant qui favente utuntur fortuna.

p *Tarquinio.*] *Superbo*, ſcilicet, regum Romanorum poſtremo, qui unà cum filiis adverſus Romanos bellum movit, eos manu in regnum reducente Etruſcorum rege Porſena

q *Etruria.*] Italiæ regio ad Urbis Occiduum. Hodie *Toſcane.*

r *Tergo.*] Quia verberibus in damnatos ſæviebant.

ſ *Sacrum.*] *Capitolium.*

t *Trib.*] Per quos a potentiorum injuria tuti agitarent.

Poſt-

Poſtquam, remoto metu Punico, ſimultates exercere vacuum fuit, urimæ turbæ, ſeditiones, & ad poſtremum bella civilia orta ſunt: um pauci potentes, quorum [u] in gratia plerique conceſſerant, [x] ſub onesto patrum aut plebis nomine dominationes affectabant, bonique mali cives appellati, non ob merita in rempublicam, omnibus ariter corruptis, ſed uti quiſque locupletiſſumus, & injuria validior, quia præſentia defendebat, pro bono ducebatur. [z] Ex quo tempore ajorum mores non paulatim, ut antea, ſed torrentis modo [a] præcitati: adeo juventus luxu atque avaritia corrupta eſt, uti merito icatur, genitos eſſe, qui neque ipſi habere poſſent res familiares, neue alios pati. *Agellius, & Auguſtinus.*

[b] Igitur venditis proſcriptorum bonis, aut dilargitis. *Agellius.*

Id bellum excitabat [c] metus Pompeii victoris [d] Hiempſalem in regum reſtituentis. *Idem.*

Maxumeque ferocia regis [e] Mithridatis in tempore bellaturi. *Donatus & Aruſianus.*

Quin lenones & vinarii, laniique, quorum præterea vulgus in dies ſum habet, pretio [f] compoſiti. *Cariſius.*

Genus armis ferox, & ſervitii inſolitum. *Aruſianus.*

M. Æmilii Lepidi Coſ. ad P. R. Oratio contra Sullam.

Clementia, & probitas veſtra, Quirites, quibus [1] per cæteras gentis naxumi, & clari eſtis, plurimum timoris mihi faciunt advorſus [g] tyrannidem L. Sullæ: ne aut ipſi, nefanda quæ æſtumatis, ea parum credendo

INTERPRETATIO.

[1] *Quibus maximi eſtis inter cæteras gentes.*

NOTÆ.

u *In gratia.*] Aruſianus a Salluſtio dictum notat *concedere in gratia.* Auguſtinus qui fragmentum hoc totum conſervavit, *in gratiam conceſſerunt*, ſcriptum reliquit.

x *Sub honeſto.*] Patres pro dignitate Senatus, Tribuni pro libertate plebis dum contendere videbantur, quiſque pro gloria ſua certabat.

y *Quia præſentia.*] Hinc diſcere poſſunt qui Reipublicæ ſtudent commoditatibus, quanto cum molimine, quantaque prudentia ex prædonum manibus ea ſit retrahenda

z *Ex quo tempore.*] Hæc cum præcedentibus una ſerie non refert Auguſtinus.

a *Præcipitati.*] Hunc locum diligenter excuſſiſſe non pœnitebit eos, qui ad Reipublicæ ſedent gubernacula.

b *Igitur.*] De Sylla hoc loco ſermonem eſſe quando non probaret Auguſtinus, res ipſa ſatis declararet.

c *Metus.*] Gellius Pompeii metum explicat, non quod ille metueret, ſed quod metueretur.

d *Hiempſalem.*] Hinc Numidiam cum Gætulis Pompeius tradidit, cujus filium Jubam Cæſar profligavit.

e *Mithridatis.*] Rex fuit Ponti Mithridates Romanorum acerrimus hoſtis, uſque adeo veneno aſſuetus, ut eo tandem male tentatum ſpiritum, ferro coactus ſit expellere.

f *Compoſiti.*] Nonius exponit *redemti.*

g *Tyrannidem.*] Dictaturam ante Lepidi Conſulatum depoſuiſſe Syllam, non eſt dubium: Adeoque de ejus dominatione hic agitur, quatenus eam per ſatellites, poſito nomine tantum, exercebat.

de

de aliis, circumveniamini: præſertim cum illi ſpes omnis in ſcelere atque perfidia ſit; [h] neque ſe aliter tutum putet, quam ſi pejor atque inteſtabilior [i] metu veſtro fuerit, [l] quo captivis libertatis curam miſeria eximat: aut ſi provideritis, in tutandis periculis magis, quam in ulciſcendo [a] teneamini. Satellites quidem ejus, homines maxumi nominis, [k] non minus optumis majorum exemplis, nequeo ſatis mirari, dominationis in vos, ſervitium ſuum [l] mercedem dant; & utrumque per injuriam malunt, quam optumo jure libere agere: præclara [m] Brutorum atque Æmiliorum & [n] Lutatiorum proles, geniti ad ea, quæ majores virtute peperere, ſubvertunda. Nam quid a [o] Pyrrho, Hannibale, [p] Philippoque & [q] Antiocho defenſum eſt aliud, quam libertas, & ſuæ cuique ſedes; neu cui, niſi legibus, pareremus? quæ cuncta ſævus iſte [r] Romulus, quaſi ab externis rapta, tenet, non tot exercituum clade, neque [s] conſulis, & aliorum principum, quos fortuna belli conſumſerat, ſatiatus; ſed tum crudelior, cum pleroſque ſecundæ res in miſerationem ex ira vertunt. Quin ſolus omnium, poſt memoriam hominum, ſupplicia in [t] poſt futuros compoſuit: quis prius injuria quam vita certa eſſe: praviſſumeque per ſceleris immanitatem adhuc tutus furit; dum vos, metu gravioris ſervitii, a repetunda libertate terremini. Agendum atque obviam eundum eſt, Quirites; ne ſpolia veſtra penes illum ſint: non prolatandum, neque votis paranda auxilia; niſi forte ſperatis, per tædium jam, aut pudorem tyrannidis, eſſe eum per ſcelus occupata [u] periculoſius

Interpretatio.

[l] *Ut miſeria adimat* vobis *captivis curam libertatis.*

[a] *Aut, ſi provideritis, magis attenti ſitis ad vos a periculis liberandos, quam ad injurias ulciſcendas.*

Notæ.

h *Neque.*] Igitur, vel principiis obſtandum; vel ſemel & mature, cui ea lubet arripere, tradenda ſunt Reipublicæ gubernacula.

i *Metu.*] *Quem vobis incuſſerit Sylla*, ſcilicet, ne, ſi parum tyrannus eſſet, aut vos aliquid puderetis, ipſum acerbiſſime puniretis.

k *Non minus.*] Id eſt, *qui, præter nomen, exempla inſuper optima a ſuis Majoribus habuerunt.*

l *Mercedem dant.*] Id eſt, *Illi, ut vobis imperent, ſervi fiunt.*

m *Brutorum.*] Hujus præſertim meminit, quia tyrannorum hoſtis fuit acerrimus, quique Tarquinium Superbum expulit, ejuſque filium plane quaſi ad inferos uſque perſecutus eſt.

n *Lutatiorum.*] A Lutatio Catulo, ipſe Lepidus, bellum civile movens, retro pulſus eſt.

o *Pyrrho.*] Id eſt, *adverſus ipſum.* Fuit autem Pyrrhus rex Epirotarum.

p *Philippoque.*] Rex fuit Macedoniæ.

q *Antiocho.*] Rex fuit Syriæ, quem luxuria ſua debellatum, nullo negotio P. Roman. ſuperavit.

r *Romulus.*] De Sylla invidioſe loquitur.

s *Conſulis.*] Videtur de Marii filio loqui.

t *Poſt futuros.*] Hoc dicit, quia proſcriptorum liberos Sylla a Republica ſubmovit, eoſque petendorum honorum jure privavit.

u *Periculoſius.*] Nullus itaque injuſte dominetur, qui ſe peſſimum fieri metuit.

dimiſſurum

imiſſurum. At ille eò proceſſit, uti nihil glorioſum, niſi tutum, omnia [a] retinendæ dominationis honeſta exiſtumet. Itaque illa ies, & otium cum libertate, quæ multi probi potiùs, quam la- rem cum honoribus, capeſſebant, nulla ſunt. Hac tempeſtate rviundum, aut imperitandum: habendus metus eſt, aut faci- ndus, Quirites. Nam quid ultra? quæve humana ſuperant; aut ivina impolluta ſunt? Populus Romanus paulò antè gentium mo- erator, exutus imperio, gloriâ, jure, agitandi inops, deſpectuſque, [b] ſervilia quidem alimenta reliqua habet. Sociorum, & Latii agna vis, civitate pro multis, & egregiis factis, à vobis datâ, per um prohibentur: & plebis innoxiæ patrias ſedes occupavêre uci ſatellites, mercedem ſcelerum leges, judicia, ærarium, pro- nciæ, reges, penes unum; denique necis civium, & [c] vitæ licentia. mul humanas hoſtias vidiſtis, & ſepulchra infecta ſanguine civili. ſtne viris reliqui aliud, quam ſolvere injuriam, aut mori per vir- tem? quoniam quidem unum omnibus finem natura vel ferro ptis ſtatuit: neque quiſquam [d] extremam neceſſitatem nihil au- s, niſi muliebri ingenio, exſpectat. Verùm ego ſeditioſus, utì lla ait, qui præmia turbarum [e] queror; & bellum cupiens, quia ra pacis repeto. Scilicet, quia non aliter ſalvi, ſatíſque tuti in im- rio eritis, niſi Vettius Picens, [f] ſcriba Cornelius, aliena, bene pa- ta prodegerint: niſi approbaveritis omnis proſcriptiones inno- iorum, [g] ob divitias; cruciatus virorum illuſtrium; vaſtam urbem gâ, & cædibus; bona civium miſerorum, quaſi [h] Cimbricam ædam, venum, aut dono datam. At objectat mihi poſ-

NOTÆ.

a *Retinendæ.*] Id eſt, *ad retinendum.* Sub- elligitur *causâ.*

b *Servilia.*] Quinorum frumenti modiorum iſſe ea, in ſingulos menſes ex Donato, Terentii Phormionem diſcimus. Cæte- m hinc licet conjicere, aliquid in frumenti ſtributione à Sylla mutatum fuiſſe.

c *Vitæ licentia.*] Nemo enim, illo invito, c bona, nec patriam, nec vitam, retinere terat, ut teſtatur Cicero.

d *Extremam.*] *Mortem.*

e *Queror*] Gronovius legendum eſſe putat æro: At pace tanti viri nihil mutandum nſeo; quin ſenſum meliorem, magiſque ex pidi ingenio, *queror* videtur efficere. In- ndit enim Syllæ criminationes eo modo oponere, ut per ſe diluantur; quod qui- m in poſteriori perſpicuum eſt, cùm dicit, t *bellum cupiens, quia juræ pacis repeto.* Si priori pro *qui*, legas *quia*, nam ſæpe eam m obtinet, res erit clariſſima. Lege modò, videbis: Perinde enim eſt ac ſi diceret, ptè *Sylla me ſeditioſum vocat, cùm in eo ſim, ut querar, quòd præmia antehac in ſeditio- ſos collata fuerint.*

f *Scriba.*] Ità vocati ſunt qui in tabulas rationes publicas referrent. Quorum qui- dem ordo honeſtus erat, quòd eorum ho- minum fidei tabulæ publicæ, periculaque magiſtratuum committuntur, ut ait Cicero: At officium mercenarium, nec magni teſti- monii aut precii: ſi Alex. Neapolitano, a- liiſque unde & iſtud colligi poteſt, fides eſt adhibenda. Hic verò Cornelius & Vettius ex eo numero fuerunt, qui malo publico cre- verant, ſatellites Syllæ tyrannidis & crude- litatis, atque adeò maximè exoſi, ut vel ex hoc loco apparet.

g *Ob divitias.*] Dicit divitias cauſam fuiſſe, ut innoxii quoque proſcriberentur.

h *Cimbricam.*] Cimbri populi fuerunt Ger- maniæ, ſupra Saxones, ad Septentrionem, in peninſulâ ab ipſis Cimbrica dicta, quos ab extremis Galliæ profugos, cùm Theuto- nis & Tigurinis, Marius noviſſimè concide- rat.

sessiones ex bonis proscriptorum: quod quidem scelerum illius ve maxumum est, non me, neque quemquam omnium satis tuum fuisse, si recte [i] faceremus. Atque illa quæ tum formidine mercatus sum, precio soluto, [k] jure, dominis tamen restituo: neque pati consilium est, ullam ex civibus prædam esse. Satis illa fuerint, quæ, rabie contracta, toleravimus, manus conserentes inter se Romanos exercitus, & arma ab externis in nosmet versa. Scelerum & contumeliarum omnium finis sit. Quorum adeò Sullam non pœnitet, ut & facta [l] in gloriâ numeret, &, si liceat, avidiùs fecerit. Neque jam, quid existumetis de illo, sed quantùm vos audeatis, vereor: ne, alius alium principem exspectantes, antè capiamini, non opibus ejus, quæ futiles & corruptæ sunt, sed vestrâ socordiâ, quam captum ire licet; & [m] quàm audeat tam videri felicem. Nam præter satellites commaculatos, quis eadem vult? aut quis non omnia murata præter victoriam? [n] scilicet milites, quorum sanguine, Tarrulæ, Scyrroque, pessumis servorum, divitiæ partæ sunt. An, quibus prælatus in magistratibus capiundis Fusidius, [o] ancilla turpis, honorum omnium dehonestamentum? Itaque maxumam mihi fiduciam parit victor exercitus, cui per tot vulnera & labores, nihil præter [p] tyrannum quæsitum est. [q] Nisi fortè tribuniciam potestatem eversum profecti sunt per arma, conditam à majoribus suis: [r] utique jura & judicia sibimet extorquerent: egregia scilicet mercede, cum [s] relegati in paludes & silvam, contumeliam atque invidiam [t] suam, præmia penes paucos intelle-

INTERPRETATIO.

[t] *Cum intelligerent, postquam relegati essent in paludes & silvam, contumeliam atque invidiam* tantùm *esse pro se, præmia* verò *penes paucos.*

NOTÆ.

i *Faceremus.*] Pro *feciſſemus*: Ità & Terentius, sæpe.

k *Jure.*] *Suivant les formes de Juſtice.*

l *In gloriâ.*] Videtur ad id respicere quod Plutarchus, palam in foro Syllam dixisse, testatur, cùm publicum præsidium à se dimisisset, *Se se omnium à se gestarum rerum paratum esse rationem reddere.*

m *Quam audeat.*] Hic aliquid deesse putant, deinde quod libet mutant & addunt. Difficile non est; neque ea res agitur. At sensus nullus est; Nullus sit; nam malim equidem ego scire me aliquid perdidisse, quàm pro eo aliud per imperitiam sumere, & gestare. At verò videamus, annon sensus aliquis ex istis verbis possit erui. Hâc ipsâ periodo dixit Lepidus, *Vereor quantùm vos audeatis.* Potuerit & dicere, *Vereor quàm Syllâ audeat, & quàm audeat videri felicem.* Atque istud egregiè quadrabit, cùm omnes à felicitate sciant Syllam cognominatum fuisse.

n *Scilicet milites.*] Ironia est.

o *Ancilla.*] Per maximum contemptum ita loquitur.

p *Tyrannum.*] *Syllam*, scilicet.

q *Nisi.*] Ironica dubitatio.

r *Utique.*] Respondet ironicæ dubitationi. Vel, si mavis, ejus est continuatio, quo magis probo.

s *Relegati.*] Ità, per contemptum, loquitur de agris, quos suis militibus Sylla dividebat: Quamquam eo divites colonos multos effecerat.

gerent

erent. Quare igitur tanto agmine atque animis [t] incedit? quia ſe-undæ res mirè ſunt vitiis [v] obtentui; [x] quibus labefactatis, quàm ormidatus antea eſt, tam contemnetur: niſi fortè [y] ſpecie con-ordiæ & pacis, quæ ſceleri & parricidio ſuo nomina indidit. Ne-ue aliter populo Romano eſſe belli finem ait, niſi maneat ex-ulſa agris plebes, præda civilis acerbiſſuma, jus, judiciumque om-ium rerum penes ſe, quod populi Romani fuit. Quæ, ſi vobis, ax, & concordia [1] intelleguntur, maxuma turbamenta reip. atque xitia [z] probate: annuite legibus impoſitis: accipite otium cum ſer-itio: & tradite exemplum poſteris ad populum Romanum ſuimet anguinis [a] cæde circumveniundum. Mihi, quamquam per hoc ummum imperium ſatis [2] quæſitum erat nomini majorum, dig-itati, atque etiam præſidio, tamen non fuit conſilium [b] privatas pes facere; potiorque viſa eſt periculoſa libertas quieto ſervitio. Quæ ſi probatis; adeſte Quirites; &, bene juvantibus dîs, M. Emilium [c] Conſulem, ducem & autorem ſequimini ad recipiun-am libertatem.

Tunc verò & [d] poſci: dum cæteri ejuſdem causâ ducem ſenatus ati, maxumo gaudio bellum irritare. *Nonius, irritare, provocare.* [e] Curionem [f] quæſivit, ut adoleſcentior, & populi ſuffragiis [g] integer,

INTERPRETATIO.

1 *Quæ, ſi pro pace & concor-diâ veniunt apud animum ve-rum, probate* igitur *maxima turbamenta atque exitia Reipub-licæ.*

2 *Quamvis ſatis conſuleram, per hoc ſummum imperium, & Conſulatum, nomini & gloria majorum meorum, dignitati atque etiam præſidio.*

NOTÆ.

t *Incedit.*] Id eſt, *Quî fit igitur, ut tam magnificè per ora noſtra Sylla ambulet, cùm jam omnes ejus dominationes pigeat?* Peropus verò fuit ſibi iſtud Lepidus à parte Populi objiceret, ut ejus poſtea timor diſſolve-retur.

v *Obtentui.*] Id eſt, *mire vitia tegunt, fa-ciuntque ut quid ſplendidum videantur.*

x *Quibus.*] *Rebus ſecundis*, ſcilicet.

y *Specie.*] Hic corruptam eſſe ſcripturam ut ſentit clariſſimus Douza, nullus dubito: Correctionem quam modeſtiſſime conjectu-ram dicit, non poſſum non amplecti, cum propemodum nihil mutet. Pro *ſpecie* repo-nit, *ſpes eſt*, atque conjecturam, ex loco haud ſimili, in hac ipsâ oratione, con-firmat, ubi dixit Lepidus, *Niſi forte ſpe-ratis per tædium jam aut pudorem tyran-nidis, &c.*

z *Probate.*] Efficaciſſima eſt iſta agendi ratio, cum quis adverſario, quod ipſum maximè urgeat, concedit.

a *Cæde.*] *Mercede* reponendum eſſe con-tendit Douza. *Cædes equidem ſanguinis*, du-riter ſonet: ſed nolim tamen ex durâ o-ratione eam extrudere.

b *Privatas.*] Id eſt, *mihi ſoli proſpicere*, vel, *Me ſolum tutum, & felicem agere.*

c *Conſulem.*] *Illum ipſum*, ſcilicet.

d *Poſci.*] Videtur deeſſe nomen proprium ducis, quod ex his reliquiis, licet corruptis, concinnandum eſt, legendumque: *Tum V—— poſci, cum cæteri ejuſdem causâ ducem ſe nactos rati, &c.* Verba ſunt Urſini.

e *Curionem.*] Conſul fuit, anno, à Lepidi Conſulatu, altero.

f *Quæſivit.*] A Verbo *Quæſo*, ex quo *Quæſo & Quæſumus* tantùm manſerunt.

g *Integer.*] Id eſt, *qui neque ad id tem-pus honores petiverat, neque ambiverat; cui-que Populus nondum ſuffragatus erat.* Atque hinc licet conjicere hunc Lepido ſeſe præ-poſitum ſtuduiſſe.

ætati concederet [h] Mamerci. *Priſcianus, lib.* x.

Philippus, qui ætate & conſilio cæteros anteibat. *Servius l.* ix.

Oratio L. Philippi contra Lepidum.

Maxumè, vellem, P. C. remp. quietam eſſe, aut in periculis à promtiſſumo quoque defendi: denique prava incepta conſultoribus noxæ eſſe. Sed contrà, ſeditionibus omnia turbata ſunt, & ab iis, quos prohibere magìs decebat. Poſtremò, quæ peſſumi & ſtultiſſumi decrevêre, ea bonis & ſapientibus faciunda ſunt. Nam bellum, atque arma, quamquam vobis inviſa, tamen, quia Lepido placent, ſumenda ſunt. Niſi forte cui pacem [i] præſtare, & bellum pati conſilium eſt. Pro dii boni, [i] qui hanc urbem, omiſsâ curâ, adhuc regitis; M. Æmilius omnium flagitioſorum proſtremus, qui, pejor an ignavior ſit, deliberari non poteſt, exercitum oppremundæ libertatis habet, & ſe è contemto metuendum effecit: vos muſſantes, & [2] retractantes verbis, & vatum carminibus, pacem optatis magìs quàm defenditis: neque intelligitis mollitiæ decretorum vobis dignitatem, illi metum detrahi. Atque id [k] jure: quoniam ex rapinis conſulatum, ob ſeditionem provinciam cum exercitu adeptus eſt. Quid ille ob benefacta cepiſſet, cujus ſceleribus tanta præmia tribuiſtis? [l] At ſcilicet, ii, qui ad poſtremum uſque, legatos, pacem, concordiam, & alia hujuſcemodi decreverunt, gratiam ab eo peperêre. Imo deſpecti & indigni reputati habiti, prædæ loco æſtumantur: quippe [m] metu pacem repetentes, quo habitam amiſerant. Equidem à principio, cum Etruriam conjurare, proſcriptos accerſiri, largitionibus rempubl. [n] lacerari videbam, maturandum putabam, & Catuli conſilia cum paucis ſecutus ſum. Cæterùm illi, qui gentis Æmiliæ benefacta,

Interpretatio.

[1] *Niſi forte alicui mens eſt pacem dare, & bellum pati.*

[2] *Vos dum tacetis, vel reluctanini verbis & carminibus vatum optatis magìs pacem, quàm eam defenditis.*

Notæ.

h *Mamerci.*] Lepidus intelligitur; illud enim fuit prænomen Æmiliorum. Sed notandum duos continenter & annis ſubſequentibus Conſules factos fuiſſe.

i *Qui.*] Iſtud *qui*, non ad Deos refertur, ſed ad homines, Senatores ſcilicet, quos Philippus appellabat. Quaſi diceret, *Annon iſtud ſtupendum, Vos, qui hanc urbem regitis, non providiſſe, ne Lepidus, &c.*

k *Jure.*] Id eſt, *id vobis pro merito accidit.*

l *At ſcilicet.*] Amara ironia, quâ adverſarios ſeu repugnantes inducit, ſibi, quod illo maximè urgeat, objectantes.

m *Metu.*] Certe eorum mirè expreſſit & irriſit inſaniam, qui per ſocordiam, Rempublicam adminiſtrant.

n *Lacerari.*] Id eſt, *in partes & factiones dividi.*

extollebant, & ignoſcendo populi Romani magnitudinem auxiſſe, nuſquam etiam tum Lepidum progreſſum videbant; dum [p] privata arma opprimundæ libertatis cepiſſet, ſibi quiſque opes aut patrocinia [q] quærendo, conſilium publicum corruperunt. At tum erat Lepidus latro cum [r] calonibus, & paucis ſicariis; quorum nemo non diurnâ mercede vitam [t] mutaverit: nunc eſt proconſul cum imperio, non [u] emto; ſed dato à vobis, cum [x] jure parentibus: & ad eum concurrêre homines omnium ordinum corruptiſſumi; flagrantes inopia & cupidinibus malorum conſcientiâ exagitati: quibus quies, in ſeditionibus; in pace, turbæ ſunt: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello ſerunt, Saturnini olim, pòſt [z] Sulpicii, dein Marii, [a] Damaſippique, nunc Lepidi ſatellites. Præterea Etruria, atque omnes [b] reliquiæ belli arrectæ: Hiſpaniæ armis ſolicitatæ: Mithridates in latere vectigalium noſtrorum, quibus adhuc ſuſtentamur, diem bello circumſpicit: quin, præter idoneum ducem, nihil abeſt ad ſubvertendum imperium. Quod ego vos oro, atque obſecro, P. C. ut animadvortatis; neu patiamini licentiam ſcelerum, quaſi rabiem, [c] integros contactu procedere. Nam ubi malos præmia ſequuntur, haud facilè quiſquam gratuitò bonus eſt. An expectatis dum,

INTERPRETATIO.

[1] *Cæterum illi, qui gentis Æmiliæ benefacta extollebant*; & dicebant *magnitudinem* P. R. *creſſe ignoſcendo, nuſquam adhuc videbant Lepidum progreſſum.*

[2] *Neve patiamini licentiam ſcelerum quaſi rabiem procedere contactu ad eos qui non ſunt corrupti.*

NOTÆ.

o *Extollebant.*] Ut, ſcilicet, Senatum ad miſericordiam, erga Lepidum facilius adduxerent.

p *Privata.*] Id eſt, *ſine Senatus auctoritate.*

q *Quærendo.*] Rem iſtam Catonis verbis ità proferas, *Sibi quiſque conſilium capiendo, eo factus eſt impetus in vacuam Rempublicam.*

r *Calonibus.*] Servi ſunt militum. *Des Goujats.*

ſ *Sicariis.*] Gall. dicunt, *Des Aſſaſſins: des Coupe-jarrets.*

t *Mutaverit.*] Hoc dicit per maximum eorum nebulonum contemtum; ut viliſſimos fuiſſe intelligatur, qui vitam ſuam pro alimentorum pretio condonare non dubitarent.

u *Emto.*] Prout antea, quandiu Lepidus pecuniâ ſuâ conductis ſicariis ſtipatus incedebat.

x *Jure.*] Scilicet Imperatori ſuo parere tenentur Legati.

y *Saturnini.*] Hic Gracchanas leges aſſerens, ſeditionem ante aliquod tempus moverat.

z *Sulpitii.*] Hic Tribunus plebis, annitente Mario, legem tulit, ut exules revocarentur, & ut ipſe Marius adverſus Mithridatem dux crearetur: Proſcriptus deinde a Syllâ, à ſervo proditus, retractus & occiſus eſt. Servum verò quod attinet, ob indicium manumiſſus, ſed ſtatim, ob ſcelus erga dominum de ſaxo Tarpeio dejectus, ſimul ejuſdem facti præmium & pœnam conſequutus eſt.

a *Damaſippique.*] Hic Prætor fuit, nullâ virtute præditus, qui ex Marii voluntate, Syllani nominis defenſores crudeliſſimè mactavit.

b *Reliquiæ.*] De iis loquitur, qui à Marii parte ſteterant.

c *Quod.*] *Propter quid.*

exercitu [a] rursus admoto, ferro, atque flammâ urbem invadat? quod multò propiùs est ab eo, quo agitat, statu, quàm [b] ex pace & concordiâ ad arma civilia: quæ ille advorsum divina & humana omnia cepit, non pro suâ, aut quorum simulat injuriâ, sed legum ac libertatis subvertundæ. Angitur enim, ac laceratur animi cupidine, & [c] noxarum metu, expers consilii, inquies; [d] hæc atque illa tentans, [e] metuit otium, odit bellum, luxu atque licentiâ carendum videt, atque interim abutitur vestrâ socordiâ. Neque mihi satis consilii, metum, an ignaviam, an dementiam eam appellem: qui videmini [f] intenta mala quasi fulmen optare se quisque ne attingat, sed prohibere ne conari quidem. Et quæso considerate quàm conversa rerum natura sit. Antea [f] malum publicum, occultè; auxilia palam instruebantur, & eo boni malos facilè anteibant, nunc pax, & concordia disturbantur palam; defenduntur occultè. Quibus [g] illa placent, in armis sunt: vos in metu. Quid expectatis? nisi

INTERPRETATIO.

[f] *Qui videmini optare quisque, ne objecta mala, quasi fulmen, attingat se, sed ne quidem conari prohibere.*

NOTÆ.

a *Rursus.*] Istud contra Historiæ fidem esse contendit Douza; atque ex eo præsertim, quòd nullibi, Lepidum ante postremam expeditionem, & pugnam cum Catulo commissam, ad Romæ mœnia exercitum admovisse; multò minùs, urbem ferro & flammâ invasisse, legatur. At certè, quod cum tanti viri bonâ veniâ dictum sit, non videtur probare Douza quod intendit; non enim licet quæ Rhetoricè à Philippo adversus Lepidum dicta sunt, statim ad historiæ rigorem exigere; quasi revera ille voluerit dicere, Lepidum ferro & flammâ Urbem invasisse; Vel, si id maximè, non ideo tamen locum hunc corrigere opus fuerit, cùm potuerit Orator, quòd à nefariis satellitibus antea patratum esset, ipsi Lepido, quamquam novo eorum duci, tribuere. Nihil tamen ea de re historia. Quid inde? Fortè res atrox non fuit, vix fortè erupit; adeòque ab Historicis neglectam fuisse possumus suspicari. Verùm quid opus est rationes congerere, cùm ex hac ipsa oratione, cuivis cum aliqua attentione legenti, Lepidum antè aliquid turbasse, quam cum Catulo pugnaret, satis superque probetur.

b *Ex pace.*] Haud dubiè mendosam esse scripturam hanc idem Douza arbitratur, quam juxtà cum ignarissimis, sese intelligere, dicit; adeòque totum locum interpolandum censet: Cæteri tacent. Fortè sensus aliquis ex hac paraphrasi eruetur; perinde enim mihi videtur, ac si dixisset Philippus, *Non jam prolatare tempus est, ut factum antea, cùm Lepidus contemnendus magis quàm profligandus videbatur, quamdiu cum paucis sicariis nihil ampliùs quam civitatem aliquo modo poterat commovere: Nunc ille in eo non versatur; cives ad arma compellere non studet, cùm per vos exercitum habeat; & citiùs eveniet, ut ille ferro & flammâ urbem invadat, quàm ut cives ad arma capienda sollicitet.*

c *Noxarum.*] Optimè; nam pœnam comitem habet culpa.

d *Hæc atque illa.*] Id est, *Omnia, etiam diversissima.*

e *Metuit.*] Lepidum insanum miserumque facit, cùm ità fluctuantem & incertam fingit.

f *Malum.*] Id est, *si quis contra leges & Senatus auctoritatem aliquid auderet, clam illud parabat, &c.*

g *Illa.*] *Omnia perturbare.*

fortè

fortè pudet, ut piget rectè facere, an Lepidi [h] mandata animos movent? qui placere ait, sua cuique reddi, & aliena tenet: belli jura rescindi, cùm ipse armis cogat: civitatem confirmari, qui [i] adeptam negat: concordiæ gratiâ plebi tribuniciam potestatem restitui, ex quâ omnes discordiæ accensæ. [k] Pessume omnium, atque impudentissume, tibine egestas civium, & luctus curæ sunt, cui nihil est domi, nisi armis partum, aut per injuriam? alterum consulatum petis, [l] quasi primum reddideris: bello concordiam quæris, quo parata disturbatur: nostri proditor, [m] istis infidus, hostis omnium bonorum. [n] Ut te neque hominum, neque deorum pudet, quos perfidiâ aut perjurio violasti! qui, quando talis es, maneas in sententiâ, & retineas arma, te hortor: neu prolatandis seditionibus inquies ipse, nos in solicitudine retineas. Neque te provinciæ neque leges, neque dii penates civem patiuntur. Perge, quià cœpisti; ut quàm maturrumè merita invenias. Vos autem, P. C. quosque cunctando remp. intutam patiemini, & verbis arma [o] tentabitis? Delectus advorsum vos habiti: pecuniæ publicè, & privatim extortæ; præsidia deducta atque imposita; ex lubidine leges imperantur: cùm interim vos [p] legatos & decreta paratis. Et quantò, mehercule, avidiùs pacem petieritis, tantò bellum acrius erit; cùm intelleget se metu magìs, quàm æquo & bono sustentatum. Nam qui turbas, & cædem civium odisse [q] ait, & ob id, armato Lepido, vos inermes retinet, [r] quæ victis tole-

INTERPRETATIO.

[r] *Nam quicumque dicit se odisse turbas & cædem civium. & ideo retinet vos inermes, dum Lepidus est armatus; ille potiùs censet ut patiamini ea quæ sunt toleranda victis, cùm* ea *possitis* aliis *infligere.*

NOTÆ.

h *Mandata.*] Invidiosè de inceptis Lepidi agit, ut eos qui ipsi auscultabant, quasi ejus servi obsequentes fuissent, acerbe vulneret.

i *Adeptam.*] Confidenter, pro *ademptam adeptam* reposui. Ità enim sensus postulat. Mirorque quomodo alii præterierint.

k *Pessume.*] Lepidum tanquam præsentem & quidem ad persuadendum modo maximè efficaci Philippus alloquitur.

l *Quasi primum.*] Rhetorico artificio Lepido objicit, quòd se adhuc pro Consule gereret; cùm ex Consulatu, exercitui præesset.

m *Istis,*] *Iis*, scilicet, *qui Lepido fidem habebant.*

n *Ut te.*] Cùm Syllæ acta, multùm retinente plerâque nobilitate, Lepidus rescinderet; Sacramento, ne patriæ bellum inferret, cum ipsi concreditus est exercitus, à Senatu adactus est. Jam illi istud objicitur.

o *Tentabitis.*] Id est, *conabimini verbis armorum vim repellere.* Vix majus aliud malum in Republicâ, quàm cùm ejus habenæ in manus infirmas inciderunt: eo enim fit, ut, qui bonum & honestum turpi lucro anteponunt, paucorum sceleratorum dolis & crudelitati objiciantur. Pessimi sunt hac in parte, quos nostri *bonos homines* vocant; quamquam illorum quisque eam laudem salutationibus & prensationibus aucupetur.

p *Legatos.*] Qui Lepidi ferociam mulceant, cum potiùs eâ re magìs augeatur.

q *Ait.*] Quidam, quem nominare prohibet viri de bonis literis bene meriti, elegantia, lectionem receptam esse

randa ſunt, ea, cùm facere poſſitis, patiamini potiùs cenſet. [r] Ità illi à vobis pacem, vobis ab illo bellum [r] ſuadet. Hæc ſi placent; ſi tanta torpedo animos oppreſſit, ut obliti ſcelerum [f] Cinnæ, cujus in urbem reditu, decus, atque ordines omnes interierunt, nihilo minùs vos, atque conjuges, & liberos, Lepido permiſſuri ſitis; quid opus decretis? quid auxilio Catuli? quin is & alii boni remp. fruſtra curant. Agite, utì lubet; parata vobis Cethegi, atque alia proditorum [t] patrocinia, qui rapinas & incendia inſtaurare cupiunt: & rurſum advorſum deos penates manus armare. Sin libertas & bella magìs placent: decernite digna nomine, & augere [v] ingenium viris fortibus. Adeſt novùs exercitus, &, ad hoc, [x] coloniæ veterum militum; nobilitas omnis, duces optumi, fortuna meliores ſequitur. Jam [y] illa, quæ ſocordiâ noſtrâ collecta ſunt, dilabentur. Quare ità cenſeo; quoniam Lepidus exercitum [z] privato

INTERPRETATIO.

[r] *Ità* ille *ſuadendo inducit pacem Lepido à vobis, vobis* verò *bellum ab illo.*

NOTÆ.

fatetur; ſed ſecum & cum Salluſtianâ elegantiâ pugnare contendit: Numeri rationem in verbis illis tribus, *ait, retinet, cenſet*, perperam à ſciolis inverſam, & locum, vel ſuo periculo, caſtigandum eſſe, fidenter pronuntiat: Deinde à nato nemine uſque adhuc animadverſum demiratur illud, ſine quo ſibi alii quomodo ſatisfecerint, neſcit: Denique magnificè ſeſe effert, quòd primus pro *ait, aiunt*; pro *retinet, retinent*, &c. legendum eſſe intellexerit. Fundamentum iſtius applauſus eſt, quòd ille putavit Pronomen *qui* non poſſe niſi ad Lepidum referri; quod, quia ridiculum viſum eſt, ideo, in aliorum hæret ſtupiditate, ipſemet ſtupidus ſcilicet. Ipſe ego omnium fortè ſtupidiſſimus: Ne id quidem mirabor, (quamquam res mihi uſque adeò aperta videtur) ut ſupervacaneum habeam quicquam addere interpretationi. Ità enim evenit, ut, vel ea, quæ oculis & manibus attractamus, & comprimimus, cum curâ inveſtigemus, nec videamus. Hæc ideo annotavi, quia, cæteris plorare juſſis, ſibi tam bellè aſſentari; eoſque, qui non vident tametſi oculorum aciem maxime intendunt, vituperare, aut contemnere, injurium viſum eſt.

r *Suadet.*] De quovis loquitur, qui pro Lepido in Senatu verba faceret.

f *Cinnæ.*] Hic ab Octavio Româ pulſus, poſtea, ei abrogato Conſulatu, cum exercitu ad urbem venit, & Romanos commeatu intercluſit; deindè cùm Romam intraſſet, Conſule Octavio, plurimiſque aliis, ejus juſſu interemtis, multa ſævitiæ exempla exhibuit.

t *Patrocinia.*] Id eſt, *Homines qui in Lepidi gratiam, quos vellent poſſent deducere.*

v *Ingenium.*] Ille idem, qui tam graviter ſuperius hallucinatus eſt, optimè pro *ingenium, imperium* videtur repoſuiſſe. Ità verò illud exponit, *Augete imperium, id eſt Rempublicam veſtram viris fortibus.* Non probo. Per *Imperium* ſupremam poteſtatem intelligo, quâ extra ordinem muniti erant, quibus, more Romano, *Ne quid Reſpublica detrimenti caperet*, dicebatur: Atque hanc noſtram interpretationem in primis confirmat, quòd ſolemnibus iſtis verbis orationem ſuam Philippus concludit.

x *Coloniæ.*] Fortè de Syllanis militibus intelligit, quos per Hetruriam, pulſis incolis, qui adverſus ipſum ſteterant, Sylla diviſerat.

y *Illa.*] Loquitur de iis omnibus quæ Lepidus contra Rempublicam paraverat.

z *Privato.*] Ille quidem cum imperio erat, atque eo à Senatu dato, ut ſuprà dixit Philippus; ſed privato conſilio exercitum auxerat, & ad urbem ducebat.

conſilio,

consilio, paratum cum pessumis, & hostibus reip. contra hujus ordinis auctoritatem ad urbem ducit; ut Appius Claudius [a] interrex cum Q. Catulo proconsule, & cæteris quibus imperium est, urbi præsidio sint: operamque dent, ne quid resp. detrimenti capiat.

Uti Lepidus, & Catulus, decretis exercitibus maturrumè proficiscerentur. *Carisius l.* iii.

M. Lepido cum omnibus copiis Italiâ pulso, segnior neque minùs gravis, sed multiplex cura patres exercebat. *Servius, Marius Victorinus in Ciceronem.*

Obviam ire, & commori [b] hostibus. *Arusianus, Messus.*

Lepidus pœnitens consilii. *Caris. l.* iii.

Sic verò quasi formidine attonitus, neque animo, neque auribus aut linguâ competere. *Nonius: Competere, rei cujusque meminisse, aut constanter valere.*

Prudens omnium, quæ senatus censuerat. *Arusianus.*

Magnis operibus [c] profectus, oppidum cepit, per L. Catilinam legatum. *Festus.*

Domitium proconsulem ex citeriori Hispaniâ cum omnibus copiis; quas paraverat, arcessivit. *Prisc. l.* x. *Arcessivit, inquit, & lacessivit.*

Sanctus aliter, & ingenio validus. *Caris. l.* i. *Aliter pro alias.*

Gens rarò egressa finis suos. *Ser. ad lib.* xi. *Æneid. Arusian. Messus.*

Nisi cùm ira belli desenuisset, *Prisc. l.* x.

Maturaverunt exercitum [d] Dyrrachium cogere. *Arusian. Mess.*

Illò profectus, vicos, castellaque incendere, &, fugâ cultorum deserta, igni vastare: neque elato, aut securo esse animo, metu gentis ad * furta belli peridoneæ. *Non. Serv. ad* xi. *Æneidos.*

Liberis ejus avunculus erat. *Donatus ad Phormionem Terentii.*

Nihil ob tantum mercedem sibi abnituros. *Arusianus, Messus.*

Insanum aliter suâ sententiâ, atque aliarum mulierum. *Caris. l.* i. *Aliter pro alias.*

Solis viis. *Donatus Phorm. act.* v. *scen.* viii.

Jussu Metelli cornicines occanuerunt. *Priscianus, lib.* x. *Serv.* xi. *Georg. Virg. Diom. lib.* i. *cap.* iv.

Nexuit Catenæ modo. *Prisc. l.* x.

NOTÆ.

a *Interrex.*] Ita vocabatur qui medius inter duos reges, imperium habebat, donec priore mortuo, alius sufficeretur. Origo fuit à morte Romuli: munus verò post exactos reges præcipuè comitiorum causâ & ad quinque dies tantùm, duravit, idemque quod Consulum.

b *Hostibus.*] Id est, *cum ipsis.*

c *Profectus.*] Alii *profectis*, alii *operibus confectis*, legunt. Locus corruptus, ni fallor.

d *Dyrrachium.*] Urbs est Macedoniæ, ad mare Adriaticum, aliter Epidamnus dicta, Hodie *Durazzo.*

* *Furta.*] *Les stratagemes.*

Doctus

Doctus militiam, *Aruſian. Meſſus.*

Neque ſe recipere, aut inſtruere prœlio quivêre. *Priſc. l.* x.

Equi ſine rectore exterriti, aut ſaucii conſternantur. *Idem l.* iv.

Occupatuſque collis editiſſumus apud [f] Hilerdam, & cum multâ operâ circumdata. *Priſcianus l.* v.

At inde nullâ munitionis, aut requie morâ, proceſſit ad oppidum. *Priſcianus l.* xviii. *requie pro requiet.*

Agreſte. *Cariſ. l.* i.

Ardebat omnis Hiſpania citerior, *M. Fabius Victor. de invent. Cic. l.* i.

[g] Et ponere validam urbem multos dies [h] reſtantem pugnando vicit. *Non.*

Itaque [i] Sertorius, levi præſidio relicto in Mauritaniâ, nactus obſcuram noctem, æſtu ſecundo, furtivâque celeritate, vitare prœlium in tranſgreſſu conatus eſt. *Agellius l.* x. *c.* 26. *Non. Marcel.*

Tranſgreſſos omnis recipit mons Ballera, præceptus à Luſitanis. *Idem ibidem.*

Earum aliæ paululùm progreſſæ, nimio ſimul & incerto onere, cùm pavor corpora agitaverat, deprimebantur. *Idem.*

Locum editiorem, quàm victoribus decebat, capit. *Serv. ad* viii. *Æneidos, Aruſian. Meſſus.*

Et mox [k] Fuſidius adveniens cum legionibus, poſtquam tantas aſperitates, haud facilem pugnantibus vadum, cuncta hoſti quam ſuis opportuniora, videt. *Nonius.*

Cùm Sertorius neque erumperet, tam levi copiâ navibus fugam maturabat. *Serv. Fuldanus, Meſſus.*

Itineris eorum Metellus per litteras gnarus. *Aruſianus.*

Itaque Servilius [l] ægrotum [m] Tarenti collegam prior tranſgreſſus, iter vortit ad Corycum urbem inclutam: paſtuſque nemore, in quo crocum gignitur. *Priſc. Non.*

NOTÆ.

f *Hilerdam.*] Hilerda, ſeu Ilerda, ut alii ſcribere malunt, urbs eſt Tarraconenſis Hiſpaniæ, hodie *Lerida* dicta.

g *Et ponere.*] Pro his vocibus in quibuſdam Nonii manuſcript. Digonem ſe reperiſſe teſtantur viri docti, unde Vizonem legendum eſſe conjecit Putſchius. Probo, ut il e ait, duce, qui in voce Z O, ſe nullum nomen hâc ſyllabâ terminatum reperiſſe teſtatur, niſi unum barbaræ civitatis, lectum in Salluſtio *Vizo, Vizonis.*

h *Reſtantem.*] Id eſt, *reſiſtentem.*

i *Sertorius.*] Vir fuit ſummæ, ſed calamitoſæ virtutis, cui, à Syllâ proſcripto cùm Hiſpaniam armaſſet, Res Romana uno Imperatore reſiſtere non potuit; quinque non priùs bello quàm ſuorum ſcelere extinctus eſt.

k *Fuſidius.*] Lipſius *Auſidius*, & de bello Sertoriano accipit, ex Plutarcho.

l *Ægrotum.*] Potiùs eſt ut Salluſtium ſcripſiſſe credam, *ægroto collegâ*, idque de Lipſianâ ſententiâ, inquit Douza.

m *Tarenti.*] Tarentus urbs eſt Calabriæ à Phalanto Lacone condita.

Ad

Ad [n] Olympum atque Phaſelida. *Priſc.*

Apud [o] Corycum. *Idem.*

Apud [p] Læte oppidum cui nomen oblivionis condiderant. *Idem.*

Serv. ad i. *Æneidos.*

Repulſus à Læte oppido. *Idem. Priſc.*

Apud [q] Mutinam. *Idem.*

Apud [r] Prænelte locatus. *Idem.*

Medio diei. *Meſſus.*

Quietam à bellis civitatem. *Idem.*

Militiæ peritus. *Idem.*

Sertorius portis turbam morantibus, & nullo, ut in terrore ſolet, eneris aut imperii diſcrimine, per calonum corpora, [s] ad medium quaſi deinſuper adſtantium manibus in murum attollitur. *Jonius. Serv.*

Neque detruſus aliquotiens terretur. *Priſc. l.* xv.

Dubitavit acie pars. *Idem.*

Quos inter maxumè. *Cariſ.*

Rumore primo. *Cariſ.*

Idem fecêre Octavius & Q. Cæpio ſine gravi cujuſquam expectatione, neque ſanè ambiti publici. *Serv. ad l.* iv. *Æneid. Ambire ſignificat & rogare. Salluſtius in Jugurtha: Quos ego audio ambire, fatigare vos ſingulos. Dicebatur & ambio illum, pro rogo. Salluſtius, in* i. Idem fecêre, *&c.*

Cum aræ & alia diis ſacrata, ſupplicium ſanguine fœdarentur. *Id.*

Poſtremò ipſos colonos per miſerias & incerta humani generis orare. *Idem ad illud* xi. *Æneidos.*

———per everſæ genitor fumantia Trojæ
Excidia obteſtor.

Ea paucis quibus peritia & verum ingenium eſt abeuntibus. *Id.*

[t] Perpenna tam paucis profectus, vera eſt æſtimanda. *Id. ad* xii. *Æneidos.*

NOTÆ.

n *Olympum atque Phaſelida.*] Urbes fuerunt Lyciæ maritimæ & validiſſimæ, quas, deturbatis latronibus qui illuc prædas ſuas pyraticas comportabant, P. Servilius evertit.

o *Corycum.*] Plinio Mons eſt, & antrum, & oppidum Ciliciæ. Mons ſeu promontorium ab aliis, Strabone puta, propter optimum crocum celebratur; ab aliis oppidum. Eſt item Corycus Cretæ promontorium.

p *Læte.*] Urbs eſt Macedoniæ non longè à Thermaico ſinu, ad Septentrionem.

q *Mutinam.*] Galliæ togatæ oppidum; Hodie Italiæ adſcribitur, vocaturque *Modena.*

r *Præneste.*] Urbs Latii, non longè à Româ.

s *Ad medium.*] Quid hic ſibi velit Autor, difficile non eſt conjicere, Sertorium, ſcilicet, calonum humeris ſublatum, in muros ab iis, qui ſuper ſtabant, receptum fuiſſe, cum olim alti non ampliùs eſſent, quàm ad arcendum impetum.

t *Perpenna.*] Non crediderim hoc loco de illo ſermonem eſſe qui Ariſtonicum vicit; ſed de eo de quo poſtea, qui Sertorium in convivio trucidavit.

LIBER II.

SARDINIA [a] in Africo mari facie veſtigii humani, in orientem, quam in occidentem latior prominet. *Agellius, lib.* xiii. *cap.* xviii. *Non. Faciem totius corporis formam,* πρόσωπον, *id eſt, os, poſuit antiquitas prudens; ut ab aſpectu ſpecies, & à fingendo figura, ita à factura corporis facies, Salluſt. l.* xi. Sardinia, *&c. Iſidorus.*

Inde [b] Ichnuſa appellata *Solinus.*

Dubium an Inſula ſit, quod [c] Euri atque [d] Auſtri ſuperjactis fluctibus circumlavit. *Nonius lavit, pro lavat.*

Nam Sullam conſulem de reditu ejus legem ferentem ex compoſito trib. pl. C. Herennius prohibuerat. *Notat Agell. l.* x. *c.* xx. *Salluſtium proprietatis in verbis retinentiſſimum conſuetudini conceſſiſſe, & privilegium, quod de Cn. Pompeii Magni patris reditu ferebatur legem appellaſſe.*

Nam procul & diverſis ex regionibus. *Cariſius. Aſper, procul, inquit, eſt è loco.*

Obviam fuêre. *Cariſius, ibidem. Aſper, ait, vetuſte* obviam fuêre, *adverbio quàm nomine uti maluit.*

Urbe, patriáque extorres. *Meſſus.*

Genus militum ſuetum à pueritiâ latrociniis. *Idem.*

Inter læva mœnium, & dextrum flumen [e] Turiam, quod [f] Valentiam parvo intervallo præterfluit. *Priſc. l.* v. *&* vi. *Turiam dixit, qui accuſativus generis maſculini eſt, non neutri.*

In fiduciâ, quam argumentis, purgatiores dimittuntur. *Donat. Phor. act.* i. *ſc.* iii. *& Hecyr. act.* iv. *ſc.* iv. *Nonius. Fiducia eſt audacia, Servius.*

NOTÆ.

a *Sardinia.*] Mediterranei maris inſula. Douza hoc fragmentum ex Iſidoro augere conatur.

b *Ichnuſa.*] Id eſt, *Sardinia*; A veſtigii ſimilitudine Græcâ etymologiâ ſic nuncupata.

c *Euri.*] Eurus ventus eſt ſpirans ab ortu æquinoctiali, Subſolanus quoque dicitur.

d *Auſtri.*] Ventus à meridie, qui & Notus, nomine à Græcis mutuato, vocatur.

e *Turiam.*] Turia rivus eſt Hiſpaniæ Tarraconenſis, qui non eſt cum Durio flumine confundendus, cùm ille in mare Mediterraneum, hoc vero in Oceanum devolvatur.

f *Valentiam.*] Urbs eſt Hiſpaniæ Tarraconenſis.

Ante-

Antequam regreſſus Sertorius inſtrueret pugnæ ſuos. *Aruſianus.*

Ipſe animi atrox. *Idem.*

Copiis integra. *Idem.*

Eodem anno in Macedoniâ C. Curio, principio veris cum exercitu profectus in [g] Dardaniam, quibus potuit modis dictas pecunias coëgit. *Nonius, dicere, eſt promittere.*

Poſt, ubi fiducia nimius. *Aruſianus.*

Sed ipſi ferunt taurum ex grege, quem prope litora regebat Corſa nomine Ligus mulier. *Priſc. lib.* vi.

[i] Nam quædam Corſa nomine Ligus mulier, cùm taurum ex grege, quem prope littora regebat, tranſnatare ſolitum, atque per intervalla corpore [k] aucto remeare videret, cupiens ſcire incognita ſibi pabula, taurum à cæteris degredientem uſque ad inſulam navigio proſecuta eſt. Cujus regreſſu inſulæ fertilitatem cognoſcentes Ligures, ratibus eò profecti ſunt, eamque nomine muliebris auctoris & ducis appellaverunt. *Iſidorus, l.* xiv. *c.* vi.

Ne illa tauro parata ſint. *Donatus, act.* iv. *ſcena* ii. *Andriæ*

[l] Dædalum ex Siciliâ profectum, cùm [m] Minois fugeret iram, atque opes. *Priſcianus, l.* vi. *Servius.*

Quem ex Mauritaniâ rex Leptaſta proditionis inſimulatum cum cuſtodibus miſerat. *Priſcianus, lib.* i.

Quos advorſum multi ex [n] Bithyniâ volentes occurrere, [o] falſum filium arguituri. *Priſcianus, l.* x.

Ut actione deſiſteret. *Meſſus.*

Veſpera. *Cariſius, l.* xi.

Argentum mutuum arceſſivit. *Priſc. l.* x.

Eam deditionem ſenatus, per nuncios Oreſtis cognitam, approbat. *Priſc. l.* vi.

Niſi quà flumen Lurda [p] Tauro monte defluens. *Idem. ibidem.*

NOTÆ.

g *Dardaniam.*] Regio eſt ſupra Macedoniam, ad Septentrionem.

h *Corſa.*] De Corſicæ inſulæ exordio agitur.

i *Nam.*] Et iſtud Fragmentum ex eodem Iſidoro ſtudet augere Douza. Sed nihil certi video.

k *Aucto.*] Quia, ſcilicet, luxuriante herbâ gregiè paſtus erat.

l *Dædalum.*] Faber fuit Athenienſis ingenioſiſſimus, idemque inſignis Mathematicus, qui omnium primus vela & antennas navi aptaſſe dicitur; unde ejus alarum nata eſt fabula. De Labyrintho verò, quem Minoi in Cretâ inſulâ conſtruxit, nihil opus eſt loqui, cùm ejus irremeabiles vias fama apud omnes vulgaverit.

m *Minois.*] Minos rex fuit Cretæ, quem ob inſignem juſtitiam, judicem apud inferos Poëtæ fabulati ſunt.

n *Bithynia.*] Aſiæ minoris regio, ad Septentrionem.

o *Falſum.*] Optimè de Nusâ Nicomedis filio hic agi, ſuſpicatus eſt Douza. Vide eâ de re epiſtolam Mithridatis ad Arſacem.

p *Tauro.*] Mons eſt Taurus omnium nobiliſſimus & maximus, qui univerſam Aſiam in duas partes dividit, quarum

Frugum

Frugum, pabulique lætus ager. *Aruſianus. Servius. l.* i. *Æneid.*

Neque virgines nuptum à parentibus mittebantur, ſed ipſæ bel promptiſſumos delegebant. *Meſſus.*

Modeſtus ad omnia alia, niſi ad dominationem. *Donatus Phor act.* i. *ſc.* 11.

Noctu, diuque ſtationes, & vigilias tentare. *Cariſius l.* xi.

At [q] Lucullum regis curâ machinata fames brevì fatigabat. Multique commeatus interierant inſidiis latronum. *Priſc. l.* vii. & *Nonius.*

Namque primum [r] Jaſonem novo itinere maris [ſ] Æetæ hoſpitis domum violaſſe. *Priſc. lib.* viii.

[t] Tarteſſum Hiſpaniæ civitatem, quam nunc Tyrii mutato nomine [u] Gaddir habent. *Priſc. l.* v.

Neque ſubſidiis, ubi ſoluerat, compoſitis. *Priſc. l.* x. *Soluerat autem eſt ſolitus fuerat.*

Neque inermes ex prœlio viros quemquam agnoturum. *Idem ibidem.*

Eâ continentiâ vir gravis, & nullâ arte cuiquam inferior. *Aruſian. Non. in Gravis.*

Omnes qui circum ſunt, [x] præminent altitudine millium paſſuum duorum. *Aruſian.*

Et Pœni ferunt adverſus A. N. C. M. *Donatus*

Quia corpore, & linguâ percitum, & inquietem, nomine hiſtrionis vix ſani, Barbuleium appellabant *Priſc. l.* vi.

Audaciter. *Idem, l.* xv.

Ibi Fimbrianâ ſeditione, qui regi per obſequelam orationis, & maxumè odium Sullæ, graves, carique erant. *Nonius: Obſequium neut. genere, obſequela fœm.*

Mœnibus deturbat. *Non. deturbare.*

E muris canes ſportis demittebant. *Idem.*

Ad hoc rumoribus, advorſa in pravitatem; ſecunda in caſum; fortunam in temeritatem declinando, corrumpebant. *Idem.*

At Metellus in ulteriorem Hiſpaniam poſt annum regreſſus, magnâ

NOTÆ.

altera quæ ad Septentrionem ſpectat, Aſia intra Taurum: altera quæ ad meridiem, Aſia extra Taurum, dicitur.

q *Lucullum.*] Conſul fuit Lucullus, Vir clariſſimus & ditiſſimus, qui bellum adverſus Mithridatem feliciter geſſit; deinde privatus factus, in ædificiis, convictibus & apparatibus, profuſæ adeò fuit luxuriæ, ut Xerxes togatus vocaretur.

r *Jaſonem.*] Dux fuit Argonautarum, nulli Poetarum non decantatus.

ſ *Æetæ.*] Æetes, vel Æetea, rex fuit Colchorum, Medeæ pater.

t *Tarteſſum.*] Tarteſſus opulentiſſima fuit civitas inter duo Bætis, vel, prout hodie dicitur, *Guadalquivir* fl. oſtia.

u *Gaddir.*] Per errorem Tarteſſi nomen Gaddibus, & Gadium ſeu *Gaddir* Tarteſſi tributum eſſe docet in Geographiâ ſacrâ Vir incomparabilis Bocchartus.

x *Præminent.*] Lipſius legit *præminet*, u de monte quopiam reliquis editiore, intel ligatur.

glori

gloriâ concurrentium undique virile & muliebre [y] ſecus, per vias ac ectâ omnium viſebatur: cum quæſtor C. Urbinus, aliique cognitâ oluntate, eum ad cœnam invitaverant; ultra Romanorum, & nortalium etiam morem curabant, exornatis ædibus per [z] aulæa & inſignia, ſceniſque ad oſtentationem hiſtrionum fabricatis; ſimul croco ſparſa humus, & alia, in modum templi celeberrumi. Præerea cum ſedenti [b] tranſenna demiſſum Victoriæ ſimulacrum cum machinato ſtrepitu tonitruum coronam capiti imponebat: tum enienti ture quaſi Deo ſupplicabatur. Toga [c] picta plerumque amiculo erat ei accumbenti: epulæ quæſitiſſumæ: neque per omem modò provinciam, ſed trans maria, ex Mauritaniâ voluum, & ferarum incognita antea plura genera. quibus rebus, aliuantam partem gloriæ dempſerat, maxumè apud veteres & ſantos viros, ſuperba illa, gravia, indigna R. imperio exiſtumantes. *Macrob. Satur. l.* iii. *c.* 13. *Nonius & Soſipater, l.* i.

Ruuntque pars magna ſuiſmet, aut proxumorum telis, cæteri ice pecorum obtruncabantur. *Nonius.*

Occurrere duci, & prœlium accendere, adeò ut Metello in ſagum, Hirtulcio in brachium tela venirent. *Idem.*

[f] Avidiſque ità, promtiſque ducibus, uti Metellus ictu [g] tragulæ auciaretur. *Idem.*

Sed Metellus in vulnere. *Don. act.* v. *ſc.* 11. *And.*

Primò incidit fortè per noctem in [h] renunculo piſcantis. *Non.*

Ad hoc pauca piraticæ adjungit [i] actuaria navigia. *Idem in Piratica navicula.*

Omnia [k] ſacrata corpora in ratem impoſuiſſe. *Aruſianus.*

NOTÆ.

y *Secus.*] Id eſt, *ſexus*: Atque ità veteres locutos eſſe multis & benè perſequitur Carrio.

z *Aulæa*] Gall. *Des tapiſſeries.*

a *Croco*] Eum in odoribus habebant, & ideo aquâ diluebant; unde ab Apuleio *odorus*, à Seneca *doratus imber* dicitur. Optimus ex Ciliciâ mittebatur; hinc Martialis,

Et Cilices nimbis hic maduêre ſuis.

b *Tranſenna.*] Servius extenſum funem, Nonius feneſtram interpretatur.

c *Pictas*] Intelligendum vel de palmatâ, quam merebantur ii, qui de hoſtibus palmas reportabant, quòd victorias cum palmis intextas haberet, ut placet Iſidoro: Vel potiùs de togâ ab Etruſcis ſumtâ, purpurei coloris, auro diſtinctâ, à triumphantibus geri ſolitâ.

d *Amiculo.*] Id eſt, *loco ſimplicis togæ*; nam ea quoque amiculi nomine intelligitur.

e *Sagum.*] Veſtimentum erat militare à Gallis mutuatum.

f *Avidiſque.*] Douza hic de pugnâ agi credit, in Saguntinis campis à Sertorio commiſsâ, in quâ Metellus à Sertorio ſauciatus eſt.

g *Tragulæ.*] Genus eſt teli, ſimilitudine haſtæ.

h *Renunculo*] Carrio hanc vocem pro navigio piſcatorio Gellium accipere dicit; ſed in Gellii codicibus, remunculus ſcribitur; & pro eo Lenunculum reponi volunt. Lenunculus certe navigii genus eſt: At ſine manuſcriptorum auctoritate non auſim vocem aliquam extra Latinam linguam eliminare.

i *Actuaria*] Naves erant veloces, ad impetus, & recurſus, flexuſque capiendos aptæ.

k *Sacrata,*] *Morti & diis Manibus devota.*

Suos

Suos equites hortatus vado transmittit. *Idem.*

Ictu eorum qui in flumine ruebant, necabantur. *Donatus Adelph. act.* iii. *sc.* ii.

Circumventi dextrâ, unde ferrum erat, saxa aut quid tale capiti affligebant. *Arusianus.*

Sed Metellus in ulteriore provinciâ. *Donatus ad Phorm. act.* I. *sc.* iv.

Immane quantùm animi exarsêre. *Non. nomen positum pro Adverbio.*

[1] At illi quibus res incognita erat, ivêre cuncti ad portas, incognita tendere. *Serv. F. Ursini.*

Murum ab angulo dextri lateris ad paludem haud procul remotam duxit. *Serv. Fuldanus.*

LIBER III.

EXAUDITIQUE sonus [a] Bacchanaliorum. *Macr. l.* i. *c.* iv. *Saturn. Non.*

Diversa, uti solet rebus perditis, capessunt, namque alii fiduciâ gnaritatis locorum in occultam fugam sparsi; alii [b] globis eruptionem tentavêre. *Prisc. l.* x. *Non.*

Unus constitit in agro [c] Lucano, gnarus loci, nomine [d] Publipor. *Idem, l.* vi. *Probus Catholicis.*

Malè jam assuetum ad omnis [e] vis controversiarum. *Prisc. l.* vi. Conjuratione claudit. *Idem, l.* x.

Quasi par in oppido festinatio, & ingens terror erat, ne ex latere nova munimenta [f] madore infirmarentur: nam mœnia oppidi stagnabant, redundantibus cloacis advorso æstu maris. *Non. in Mador.*

NOTÆ.

1 *At illi.*] In Servio Danielis, qui Fuldano præstantior est, hoc fragmentum ità legitur, *At illi quibus aderant, ruere cuncti ad portas, incondita tenere:* Ex quo corruptè in illo altero *ivere* pro *ruere* positum esse, mihi quidem, clarum videtur.

a *Bacchanaliorum.*] *Bacchi Festorum.*

b *Globis.*] Vide suprà.

c *Lucano.*] Lucani populi fuerunt Italiæ ad mare Tyrrhenum, Picentinis & Bruttiis contermini, in extremâ propemodum Italiâ, ad Ortu.

q *Publipor.*] Id est, *Publii puer, seu servus.* Mirum ni hoc in loco, de quopiam ex Spartaci commilitonibus sermo est.

e *Vis.*] Numero plurali; ita quoque extulisse veteres ait Priscianus: atque ità loquutus est Lucretius.

f *Madore.*] Id est, *humiditate.*

Equi

Equis & armis decoribus cultus. *Priſcianus, lib.* vi.

Dedecores, inultique [g] terga ab hoſtibus cædebantur. *Idem.*

Contra ille [h] calvi ratus quærebat num ſomnio theſaurus portenderetur. *Idem, l.* viii. *Non.* in *Calvitur.*

[i] Parte conſumta, reliqua cadaverum ad diuturnitatem uſus tollerent. *Priſc. l.* x.

Epiſtola Cn. Pompeii ad Senatum.

[k] Si advorſus vos, patriamque & deos [l] penates, totiens labores & pericula ſuſcepiſſem, quotiens à primâ adoleſcentiâ ductu meo celeſtiſſumi hoſtes fuſi, & vobis ſalus quæſita eſt, nihil ampliùs in odiſentem me ſtatuiſſetis, quàm adhuc agitis, P. C. quem [m] contra ætatem projectum ad bellum ſæviſſumum, cum exercitu optumè merito, quantum eſt in vobis, fame, miſerrumâ omnium morte, confeciſtis. Hac in ſpe populus R. liberos ſuos ad bellum miſit? Hæc ſunt præmia pro vulneribus; & totiens ob remp. fuſo ſanguine? Feſſus ſcribundo, mittundoque legatos, omnis opes & ſpes privatas meas conſumſi: cùm interim à vobis per triennium vix annuus ſumtus datus eſt. Per deos immortalis utrum cenſetis, me [n] vicem ærarii præſtare, an exercitum ſine frumento & ſtipendio habere poſſe? Equidem fateor me ad hoc bellum majore ſtudio quàm conſilio profectum: quippe qui nomine modò Imperii à vobis accepto, diebus quadraginta excercitum paravi; hoſtiſque [o] in cervicibus jam Italiæ agentis ab Alpibus in Hiſpaniam ſummovi. Per eas iter aliud atque Hannibal, nobis opportunius patefeci. Recepi Galliam, [p] Pyrenæum, [q] Laletaniam, [r] Ilergetum: & primum impetum Sertorii victoris, novis quidem militibus, & multò paucioribus ſuſtinui: hiememque in caſtris inter æviſſumos hoſtis, non per oppida, neque [ſ] ex ambitione meâ,

NOTÆ.

g *Terga.*] Græciſmus; id eſt, *ſecundum terga*, vel *per terga.*

h *Calvi.*] Id eſt, *Decipi.*

i *Parte.*] Douza de Calaguritanis à Pompeio obſeſſis intelligit, qui cibi inopia uxores natoſque ad uſum nefariæ dapis vertebant, & cadaverum reliquias ſalierunt, ut teſtatur Val. Max. Unde idem Douza concludit male hoc fragmentum ante Pompeii epiſtolam collocatum eſſe; quod quidem nullus credo non confitebitur.

k *Si.*] Scripta fuit hæc epiſtola pro habendo ſtipendio. Fiduciæ plena eſt; unde Pompeium juvenem magnifico & incorrupto animo fuiſſe, concludere licet.

l *Penates.*] Dei ſunt domeſtici, maximè noſtri, & quaſi penes nos nati.

m *Contra ætatem.*] Quia ne quidem, eo tempore, 30 annos natus erat.

n *Vicem ærarii.*] Id eſt, *Me debere belli ſumtus ex proprio cenſu tolerare:* ſed acrius expreſſit.

o *In cervicibus.*] Id eſt, *qui non longè ab Italia erant, eamque urgebant.*

p *Pyrenæum.*] Pyrenæi vocantur montes qui Hiſpaniam à Galliâ dividunt.

q *Laletaniam.*] Regio eſt Hiſpaniæ, quæ poſtea Gotholania, hodie *Catalonge* dicitur.

r *Ilergatum.*] Alii legunt *Indigetes:* Suntque cum iis, quos Livius *Ilercaones* vocat, Tarraconenſis Hiſpaniæ populi.

ſ *Ex ambitione.*] Id eſt, *ad ſerviendum ambitioni & commoditatibus meis.*

egi. Quid dein prœlia, aut expeditiones hibernas, oppida exciſa, aut recepta enumerem? quando res plus valent quàm verba. Caſtra hoſtium apud [t] Sucronem capta, & prœlium apud flumen [v] Durium, & dux hoſtium C. Herennius cum urbe Valentia, & exercitu deleti, ſatìs clara vobis ſunt, pro quîs, ô grati patres, egeſtatem, & famem redditis. Itaque meo & hoſtium exercitui par conditio eſt. Namque ſtipendium neutri datur: victor uterque in Italiam venire poteſt. Quod ego vos moneo, quæſoque ut animadvortatis; neu cogatis neceſſitatibus privatim mihi conſulere. Hiſpaniam citeriorem, quæ non ab hoſtibus tenetur, nos aut Sertorius ad internecionem vaſtavimus; præter maritumas civitates, quæ [x] ultro nobis ſumtui, onerique. Gallia ſuperiore anno Metelli exercitum ſtipendio frumentoque aluit; & nunc [y] malis fructibus ipſa vix agitat. Ego non rem familiarem modo, verùm etiam [z] fidem conſumſi. Reliqui vos eſtis, qui niſi ſubvenitis, invito & prædicente me, exercitus hinc, & cum eo omne bellum Hiſpaniæ in Italiam tranſgreditur.

Namque his, præter ſolita vitioſis magiſtratibus, cùm per omnem provinciam in fœcunditate bienii proxumi grave pretium fructibus eſſet. *Non. Grave, multum.*

Hi ſaltibus occupatis [a] tum externorum agros invaſere: frumentique ex inopia gravi ſatias facta. *Idem. Satias pro ſatietas.*

Neque jam ſuſtineri poterat immenſum aucto mari, & vento gliſcenti. *Idem. Gliſcit, eſt congelaſcit, colligitur, igneſcit, creſcit.*

Ac tum maxumè, utì ſolet extremis in rebus, ſibi quiſque cariſſumum domi recordari, cunctique omnium ordinum extrema munia ſequi. *Idem. Munia, Officia.*

Et forte in navigando cohors una, grandi [b] faſelo vecta,, à cæteris deerravit, marique placido à duobus prædonum [c] myoparonibus circumventa. *Idem. in voce Faſelus, & Myoparo.*

Eum, atque Metrophanem ſenatus magnâ induſtriâ perquirebat, cùm per tot [d] ſcaphas, quas ad oſtia cum paucis fidis percunctatum miſerant. *Idem, & Cariſius, lib.* i.

NOTÆ.

t *Sucronem.*] Sucro Hiſpaniæ Tarraconenſis urbs eſt & fluvius.

v *Durium.*] Durius fluvius eſt Hiſpaniæ, qui Luſitaniam terminat à Meridie.

x *Ultro.*] Id eſt, *quæ, dum in noſtros uſus ſervandas judicamus nobis ſunt oneri.*

y *Malis.*] Propter anni & tempeſtatis infœcunditatem. Gall. dicimus, *La mauvaiſe année; La mauvaiſe ſaiſon.*

z *Fidem.*] Indicat ſe undiquaque ab amicis, à quibus jam non ampliùs auſit petere mutuam pecuniam pro Republicâ ſumſiſſe.

a *Tum externorum.*] Lipſius ingeniosè pro *tum externorum, Termeſtinorum* reposuit. Sunt enim illi citerioris Hiſpaniæ populi.

b *Faſelo.*] Navigii genus eſt, quod velis & remis agi poteſt.

c *Myoparonibus.*] Myoparo navis eſt pyratica, ex duabus diſſimilibus formata.

d *Scaphas.*] Scaphæ ſunt naviculæ quæ onerariis imponuntur, aut iis alligantur, ut per eas nautæ loca vadoſa ſubeant. Gall. *Un eſquif.*

Duc

Duos quàm maxumos utres levi tabulæ ſubjecit: quâ ſuper omni corpore quietus, invicem tractu pedis quaſi gubernator exiſtere; quâ inter molem, atque inſulam mari, vitabundus claſſem hoſtium, ad [e] oppidum pervenit. *Idem.*

Nam qui [1] enare conati ſuerant, icti ſæpe ferramentis navium, aut vulnerati à ſuis, aut afflicti [f] alveis undarum vi, [g] multato fœdè corpore, poſtremò tamen periêre. *Idem, & Aruſianus Meſſus.*

Nam tertia tunc erat, & ſublima nebula cœlum obſcurabat. *Non.*

Illum nautis [h] forum. *Idem.*

Oratio [i] *Macri Licinii tribuni plebis ad plebem.*

Si, Quirites, parùm exiſtumaretis, quid inter jus à majoribus relictum vobis, & hoc à Sullâ paratum, [k] ſervitium intereſſet, multis mihi differendum fuiſſet, docendumque, quas ob injurias, & quotiens à patribus armata plebes ſeceſſiſſet; utſque vindices paraviſſet omnis juris ſui tribunos pleb. nunc hortari modò reliquum eſt, & [l] ire primum viâ, qua capeſſundam arbitror libertatem. Neque me præterit quantas opes nobilitatis ſolus, impotens, [m] inani ſpecie magiſtratus, pellere dominatione incipiam; quantóque tutiùs factio noxiorum agat, quàm ſoli innocentes. Sed præter ſpem bonam [2] ex vobis, quæ metum vicit, ſtatui certaminis advorſa, pro libertate potiora eſſe forti viro, quàm omnino non certaviſſe. Quamquam omnes alii creati pro jure veſtro [n] vim cunctam,

Interpretatio.

1 *Qui tentaverant natando aquâ evadere.*

2 *Sed præter ſpem bonam* quam concepi *ex vobis, quæ metum meum ſuperavit, in animum meum induxi, ea quæ poſſunt eſſe adverſa in certamine quod pro libertate incipitur, eſſe potiora forti viro quàm omnino non certaſſe.*

Notæ.

e *Oppidum.*] Cyzicum ſcilicet. Videtur enim de Luculli ſtratagemate hic agi, qui utre ſuſpenſum nuntium ad Cyzicenos miſit, qui adventare ſe eos doceret: quâ de re vide ſis Florum, lib. 3. cap. 5.

f *Alveis.*] Id eſt, *Carinis, aut imis navium partibus.*

g *Multato.*] Fortè *mulcato.* Gall. *Froiſſé.*

h *Forum.*] Antiquè; uſitatus eſt enim numerus pluralis *fori* pro navium tabulatis, per quæ nautæ feruntur, Gall. *Le Tillac.*

i *Macri Licinii.*] Sequutus ſum eorum correctionem, qui pro Lepido Licinium poſuerunt; eò præſertim inductus quod *Lepidi* Æmiliæ gentis cognomen fuerit, quæ Patricia, cuique aditus ad Tribunatum non fuit. Oratio difficilis eſt, utpotè incitata, conciſa ex pectore denique veri & maxime politici Romani extorta.

k *Servitium.*] Hoc dicit qui Tribunatus jura & poteſtatem imminuerat, & tantùm non penitus ſuſtulerat Sylla.

l *Ire primum.*] Neceſſarium eſt omnino, ut qui aliis viam oſtendit, ipſe eam primus calcet. Neque aliud magis ineptum videtur quàm aliis onus imponere, quod tutè digitulo attingere nolis.

m *Inani.*] Dixi antea Tribunis à Syllâ inane nomen relictum eſſe.

n *Vim.*] De Tribunitiâ poteſtate loquitur, quâ non ad populi ſubſidium ſed ad potentiorum gratiam promerendam, plerumque Tribuni abutebantur.

ctam, & imperia ſua gratiâ, aut ſpe, aut præmiis in vos convortêre; meliuſque habent, mercede delinquere, quàm gratis recte facere. Itaque omnes conceſsêre jam in paucorum dominationem, qui [n] per militare nomen, ærarium, exercitus, regna, provincias occupavêre, & [o] arcem habent ex ſpoliis veſtris: cùm interim, more pecorum, [p] vos multitudo ſingulis [q] habendos, fruendoſque præbetis, exuti omnibus, quæ majores reliquêre: [r] niſi quia voſmet ipſi per ſuffragia, uti præſides olim, nunc [s] dominos deſtinatis. Itaque conceſſere [t] illuc omnes: & mox, ſi veſtra receperitis, ad vos redibunt plerique. [u] Raris enim animus eſt ad ea quæ placent defendenda. Cæteri [v] validiorum ſunt. [z] An dubium habetis, ne officere quid vobis uno animo pergentibus poſſit, quos languidos ſocordeſque pertimuêre? [x] niſi forte C. Cotta ex [y] factione mediâ conſul, aliter quàm metu jura [z] quædam tribunis pleb. reſtituit; [a] &

INTERPRETATIO.

1 *Paucis enim* ex vobis *animus eſt ad ea defendenda & tuenda, quæ* vobis *placent: Cæteri ſtant a partibus validiorum.*

2 *An veremini ne aliquid poſſit vobis nocere, quando uno animo idem optabitis & efficietis*, vobis, inquam, *quos languidos & ſocordes* pauci nobiles *maxime reformidaverunt.*

NOTÆ.

n *Per militare nomen.*] Id eſt, *quia dicuntur Imperatores*; ſpecie enim obeundi muneris quodlibet efficiunt.

o *Arcem habent.*] Id eſt, *tuti ſunt quia vos ſpoliaverunt.*

p *Vos multitudo.*] Appoſitio eſt, quam vocant: Id eſt, *vos multi eſtis.*

q *Habendos.*] Vim vocis, & quicquid in eâ invidioſum eſt tum demum intelliges, quando cogitabis quomodo brutis, quæ in noſtrâ ſunt poteſtate, utamur & abutamur. Nihil magis ad commovendos animos efficax eſſe potuit.

r *Niſi.*] Excipit ironicè quod ipſos maximè mordeat & percellat.

s *Dominos.*] Dominus reſpectum habet ad ſervum; adeoque quod graviſſimum erat Romanis his Tribunus noſter objecit; quòd ſcilicet ſibi ipſi catenas nectarent.

t *Illuc.*] *In paucorum partes.*

v *Validiorum.*] *Paucorum nobilium.*

x *Niſi forte.*] Ea ironicè internectit, quibus quod intendit maximè conficiatur.

y *Factione.*] Poſtquam ſcilicet, Reſpublica per Syllam ejuſque ſatellites, tota in paucorum manus deveniſſet.

z *Quædam.*] Legum ferendarum, concionis habendæ jure Tribunos Sylla privaverat; Prohibuerat ne ad eos provocaretur, ſanxerat inſuper ut ne Tribuno aditus pateret ad alium Magiſtratum. Poſterius iſtud, altero à Syllæ obitu anno, C. Aurelius Cotta Conſul abrogavit: Reliqua Pompeius poſt aliquot annos, in primo Conſulatu reſtituit; quod etiam Salluſtius ſupra admonuit.

a *Et quamquam.*] Locus maximè difficilis, mihi quidem, nam alii præterierunt. In eo autem poſita videtur difficultas, quòd eo quo cæperat modo ſententiam ſuam Macer non abſolvit. Interrogativè initio propoſuerat, cum dixit, *An dubium habetis, &c.* Jam ſimpliciter rem ipſam concludit. Sc. motis itaque omnibus figuris, & iis quibus vir acer vibrantem orationem munivit, paucis ſenſum iſtius periodi, & ſcopum Autoris ità comprehende, quaſi Populum hoc modo alloquutus eſſet; *Nemo poterit vobis nocere, quando omnes in unum conſpiratis, cùm vos paucos nobiles pertimuerint, factorumque & tyrannidis ſua invidiam reformidaverint, vel eo ipſo tempore quo unicum hominem pro vobis loqui auſum, p rdiderint, & priùs quàm vos eorum injuriæ, & veſtri ſervitii tæduiſſet.* Ut verò iſtius

a quam

quamquam L. [b] Sicinius primus de poteſtate trib. loqui auſus, muſſantibus vobis circumventus erat, tamen priùs illi invidiam metuêre, quam vos injuriæ pertæſum eſt. Quod ego nequeo ſatìs mirari, Quirites. Nam ſpem fruſtrà fuiſſe intellexiſtis. Sulla mortuo, qui ſceleſtum impoſuerat ſervitium, finem mali credebatis. Ortus eſt longè ſævior Catulus. [d] Tumultus interceſſit Bruto, & Æmilio Mamerco Coſſ. dein C. [e] Curio ad exitium uſque inſontis tribuni dominatus eſt. Lucullus ſuperiore anno quantis animis ierit in L. [f] Quinctium, vidiſtis: quantæ denique [g] nunc mihi turbæ concitantur! [h] quæ profectò incaſſum agerentur, ſi, priùs quàm vos ſerviundi finem, illi dominationis facturi erant: præſertim cùm his civilibus armis [k] dicta alia, ſed certatum [l] utrimque de dominatione in vobis ſit. Itaque cætera [m] ex licentiâ,

NOTÆ.

hominis mentem propiùs aſſequaris, & aculeos, quibus ille Populum perſtrinxit, non ſentias modò, ſed videas, hæreas, ſi placet, in iis quæ poſtea leviter attingam.

a *Quamquam.*] Argumentum eſt quod vocant à minore ad majus: Quaſi dicat, *Nobiles vos timuerunt, etiam cum ille unicus veſter defenſor oppreſſus eſſet, qui, utpote in maximâ ſervitute, loqui auſus erat: Ergo maximè metuent quando vos omnes jura veſtra repetere videbunt.*

b *Sicinius.*] Ità legendum ex vet. codice, & Aſconio, &c. Fuit hic Tribunus plebis.

c *Muſſantibus.*] Non potuit alio verbo meliùs eorum hominum exprimi ſocordia, qui cùm Reipublicæ damna & ſentiunt & vident, alios tempeſtati objiciunt, ipſi latitant, itaque ſuum commodum vel in ipsâ peſte quærunt. Nebulones profecto in ſolas terras deportandi; cùm ſibi tantùm, in commune nolint conſulere. Verùm ad rem. Ideo addidit vocem iſtam Autor noſter, ut obviam iret Populi tacitæ objectioni; diceret enim, *Oppreſſi ſunt antehâc qui nobis conſuluerunt: Unum Tribunum noſtrum ne quidem audire nobiles ſuſtinueruut: fruſtrà itaque nos aliquid audebimus.* Reſpondet Macer, *Muſſantibus, tacentibus & latitantibus vobis, oppreſſus eſt veſter ille Tribunus; quod in poſterum ne fiat, in manu veſtrâ eſt.*

d *Tumultus.*] De quo vidimus, cujus autor Lepidus.

e *Curio.*] Hic Conſul fuit poſt Lepidum, anno altero.

f *Quinctium.*] Hic quoque Syllæ acta reſcindere aggreſſus eſt.

g *Nunc.*] Hinc clariſſimè tempus quo habita eſt hæc concio, cognoſcitur; Lucullo, ſcilicet, & Varo Conſulibus: Quo anno Spartacus Gladiator pluſquam ſervile, ſed grave bellum, adverſus Romanos movit; decennio ante Catilinæ conjurationem.

h *Quæ profectò.*] De turbis loquitur, & omni molimine, quo pauci plebem opprimere feſtinabant.

i *Si priùs.*] Senſus eſt, ſi verba ex orationis texturâ abſtrahas. *Fruſtra ſperatis nobiles vobis quicquam de ſervitio veſtro remiſſuros, niſi voſmet ipſi jugum excuſſeritis; quandoquidem illi in eo ſunt toti, ut vobis majus onus imponant, quantumvis illis uſque & uſque obſequentes fueritis.*

k *Dicta alia.*] Id eſt, *aliud prætexuerunt.*

l *Utrimque.*] Cave ità intelligas, quaſi hinc pauci nobiles, illinc ſteterint Tribuni, aut quicumque jura populi repoſcebant: Sed intelligendum eſt, omnes qui Rempublicam agitaverunt, quicumque tandem illi fuerint, id unum quæſiviſſe, ut Populo ſervitium imponerent, & ipſi dominarentur.

m *Ex licentiâ,*] Deploratus eſt Reipublicæ ſtatus, quando cuivis, quia & alii impunè faciunt, malè facere licet.

aut odio, aut avaritiâ [x] in tempus [n] arsêre. [o] Permansit una res modò, quæ utrimque [p] quæsita est, & erepta in posterum, vis tribunitia, telum à majoribus [q] libertati paratum, quod ego vos moneo, quæsoque ut animadvertatis; neu nomina rerum [r] ad ignaviam mutantes, otium pro servitio appelletis, [f] quo jam ipso frui, [t] si vera & honesta [v] flagitium superaverit, non est [x] conditio: [y] fuisset, si omnino quievissetis. Nunc animum advortite: &, nisi viceritis, quoniam omnis injuria [z] gravitate tutior est, artiùs habebunt. Quid censes igitur? aliquis vestrûm subjecerit. Primùm omnium omittendum morem hunc quem agitis, [a] impigræ linguæ, animi ignavi, non ultra concionis locum memo-

INTERPRETATIO.

x *Itaque cætera maximo cum affectu quæsita sunt, secundum licentiam, aut odium, aut avaritiam, pro aliquo tempore.*

NOTÆ.

n *Arsêre.*] Id est, *quamquam durissima, tamen præterierunt.*

o *Permansit.*] Id est, *unum remansit semper, quod rixæ perpetuæ ansam dedit.*

p *Quæsita.*] Hoc dicit, Syllam, Catulum, Curionem, Lucullum, singulos denique, per ea tempora, pacis & boni publici specie, civiles discordias movisse; cùm illud modò quæsivissent, quâ ratione, Plebi ademtâ Tribunitiâ potestate, & Tribunis defensoribus, eâ placidâ ad arbitrium uterentur. Jocus est itaque verborum, in re maximè seriâ, cum dicit; *remansisse & quæsitum esse* id ipsum quod *ereptum est.*

q *Libertati.*] Antea vidimus, quòd à Patribus opprimeretur, secessisse plebem, eoque defensores sibi parasse tribunos.

r *Ad ignaviam.*] Id est *ut socordiæ vestræ honestis nominibus patrocinemini.*

f *Quo.*] Hic est sensus, *Si per maximum flagitium, cum quo nunc agitis statum, cum durum sit servitium, otium appellare libet, ne eo quidem jam frui licebit, cùm vestros Dominos, paucos nobiles scilicet, eorum detractando imperium, per Tribunos jugum quod imposuerant excutere conati, in vos irritaveritis.*

t *Si vera.*] Id est, *si per flagitium, omnino servitio vestro otii nomen imponere vultis.*

v *Flagitium.*] Flagitium dicit, nomina rerum commutare; & servitium otium appellare. Maximum est certè, quandoquidem per nomina res quoque, quoad nos, mutantur. Unde Cato, in suâ illâ adversus Catilinam admirabili oratione, *Quia, bona aliena largiri, liberalitas; malarum rerum audacia, fortitudo vocatur; eo respublica in extremo sita est.* Quam pestiferum, quámque penetrabile adolescentium præsertim animis, illo scelere, vocabulorum, dico permutatione, virus instilletur; dici non potest.

x *Conditio.*] Terminus est juris: Hic verò idem valet quod *status, locus*, aut aliquid simile. *Non est conditio*, id est, *Non licet.*

y *Fuisset.*] Conditio scilicet.

z *Gravitate.*] Omninò: Nosque illud maximè, ut principiis obstemus admonet; neque cuiquam malum intentemus, neque à quoquam, quando licet, intentatum admittamus. Rixa enim rixam, dolus dolum trahit: neque finis ullus esse potest certaminum, donec dissidentium alter, aut saepenter, quod rarum est, litibus desistat; aut per vim ab altero frangatur & opprimatur.

a *Impigræ.*] Populus sic est, Gerro, Iners, &c. Sed ab earum rerum, quas tractamus, cognitione, omnis nostra actio initium sumit, atque in eâ fundamentum habet sapientia politica. Ideo dico, ne quis, quod pronum est, ex ingenio suo cæteros metiatur.

es libertatis. 1 [a] Dein, ne vos ad [b] virilia illa vocem, quò tri-unis plebei mandando patricium magiſtratum, [c] libera ab au-toribus patriciis ſuffragia majores veſtri paravêre: [d] quamvis Quirites, in vobis ſit, uti, [e] quæ juſſa nunc pro aliis toleratis, ro vobis agere aut non agere certè poſſitis. [f] Jovem aut alium uem deum conſultorem expectatis? magna illa conſulum impe-ia & patrum decreta, [g] vos, exſequendo rata efficitis, Quirites: ltroque licentiam in vos auctum atque adjutum properatis. [h] Neque ego vos ultum injurias hortor; magis utì requiem apiatis: neque diſcordias, ut [i] illi criminantur, ſed earum inem volens jure gentium [k] res repeto: &, ſi pertinaciter etinebunt, non arma, neque ſeceſſionem, [l] tantummodo ne mpliùs ſanguinem veſtrum præbeatis cenſeo. Gerant, ha-beantque ſuo modo imperia; quærant triumphos: Mithri-datem, Sertorium & reliquias exulum perſequantur cum [m] imaginibus ſuis. Abſit periculum & labos, quibus nulla pars

Interpretatio.

1 *Dein*, Poſtquam de ineptâ veſtrâ ratione in mentem venit, voſque admonui, ut immutato more, tardi ſitis ad loquendum, promti ad agendum, *ne* nolite ut *vocem & impellam vos ad illa virilia*, *quo* qua re *majores veſtri paraverunt ſibi ſuffragia libera ab auctoribus patriciis mandando*, eo ipſo tempore quo decretis ſuis commiſerunt, *Tribunis plebis Magiſtratum Patricium.*

Notæ.

a *Dein.*] Opus fuit, ut ſenſus apertus eſſet, paulo fuſius interpretationem inſtituere.

b *Virilia.*] Loquitur de populi à patribus ſeceſſione.

c *Libera.*] Antea vidimus fruſtrà fuiſſe patres, qui Metello Provinciam Numidiam decreverant, cùm poſtea eandem populus Mario juſſerit.

d *Quamvis.*] Id unum ſtudet hic noſter tribunus, ut plebem commoveat; at perplexâ ſuâ oratione, quod cupit magis divinandum relinquit, quàm aperte exponit. Prohibet, ut quid ſit agendum indicet; fugam ſimulat, ut pugnæ locum inveniat.

e *Quæ juſſa.*] Bellum intellige, ſanguinem ſuum profundere, &c. ad quæ populus adigebatur. Senſus vero totius periodi hic eſſe videtur, *Nolo vos ad arma impellere, quamquam vobis liberum eſt videre, an vos, qui pro aliorum tyrannide tantos labores toleratis, eoſdem pro vobis, & veſtrâ libertate ſumere velitis.*

f *Jovem.*] Satis ſuperque plebem arrexerat, adeóque nunc ipſam agitat. Nam ideo iſtud paratum eſt; quaſi dicat; *Me indignabundi, tanquam in re deſperatâ quid ego ſentiam, interrogatis, atque Jovis oraculo opus habere videmini? Ridiculi, annon res ipſa clariſſima eſt, cuique nota.*

g *Vos.*] Populum dicit, per militare obſequium Imperatores ſuos magnos facere, ſine quo inane nomen tantum obtinerent.

h *Neque ego.*] Imò id unum revera ſtudebat.

i *Illi.*] *Pauci nobiles.*

k *Res.*] Poteſtatem Tribunitiam, & jura; ut poſtea per ſuffragia ſua, quem vellet Populus rebus præficeret.

l *Tantummodo.*] At illud *tantummodo* omnia ſecum trahit, & potentioribus ſanguinem vimque omnem adimit.

m *Imaginibus.*] Utinam verò hodie Macer aliquis exoriretur, qui inerti & impudenti nobilitati non iſtud modò ingereret, ſed eo, vaniſſimos homines, de quibus tantùm verba facio, ad Parentum virtutes compelleret.

fructus est; [n] nisi forte repentina ista frumentaria [o] lege munia vestra pensantur. Quâ tamen quinis modiis [p] libertatem omnium æstumavêre, qui profecto [1] non ampliùs possunt alimentis carceris. Namque ut illis exiguitate mors [q] prohibetur; senescunt vires; sic neque absolvit curâ familiari [r] tam parva res: & ignaviſſimi quique tenuiſſimâ spe [s] fruſtrantur: quæ tamen quamvis ampla, quoniam [t] servitii pretium ostentaretur, cujus torpedinis erat decipi & vestrarum rerum ultro [v] injuriâ gratiam debere? [x] Namque alio modo, neque valent in universos, neque conabuntur. [y] Cavendus tamen dolus est. [z] Itaque simul comparant

INTERPRETATIO.

1 *Qua tamen lege æstimaverunt libertatem omnium quinis modiis, qui profectò non ampliùs possunt prodesse quàm alimenta carceris.*

NOTÆ.

n *Nisi fortè.*] Jam sæpius ejusmodi, quibus isti gaudent, vidimus ironias: Populum verò nisi libertatem suam vindicet, pro vilibus mancipiis habet, quibus, demensum suum si præbeatur, quivis facilè ad nutum uti possit.

o *Lege.*] Hinc, latam fuisse aliquam, pro frumento in populum distribuendo, clarum est.

p *Libertatem omnium.*] Nihil fingi poterat magis invidiosum; quinque enim modios, singulis mensibus pro demenso servis metiebantur. Neque verò res ipsa modo, sed voces ipsæ individuam faciunt; dixit enim *omnium* libertatem *carceris* alimentis æstimatam.

q *Prohibetur.*] Intellige *tantùm*, Id est, *non ampliùs possunt hæc alimenta quàm mortem prohibere.*

r *Tam parva res.*] Dicit quinque modios familiæ alendæ non satis esse.

s *Fruſtrantur.*] *Decipiuntur.* Istud vero maximo artificio intextum est: Non enim modò Plebem, lege frumentariâ, à Patribus in fraudem illectam esse dicit, sed assentando etiam per vocem maximè contumeliosam, quando dicit *ignaviſſimos fruſtrari* quasi scilicet arbitraretur pauciſſimos in eum dolum incidisse, Plebem eandem ex illo Patrum laqueo retrahit. Non est certè minimi momenti, ad impellendum homines ad virtutem, illis ingenitam esse simulare: Eo modo impunè licet ea vitia, quæ illi defenderent, insectari.

t *Servitii pretium.*] De quinque modiis agit; atque indicat, libertatem quâ à nobilibus plebeii intercludebantur, nullo posse pretio compensari.

v *Injuria.*] Perinde est ac si diceret, *Frumentum quod vobis isti pollicentur, vestrum est; illud in vos pro servitio vestro quasi mancipia essetis, distribuunt. An usque adeò ignavi eritis, ut sponte contumeliam tantam pro gratiâ insuper accipiatis?*

x *Namque.*] Rationem reddit, quamobrem, per maximam socordiam, frumentum, servitntis pretium, non oporteat à Patribus accipere; Quia, scilicet, illi per id tantùm Plebi jugum imponere conentur.

y *Cavendus.*] Nobiles dixit aliter quàm per populi socordiam imperium retinere nequidem conari; De eo nunc quodammodo aliquid excipit; Populumque ut caveat dolos admonet,

z *Itaque.*] Sensus pendet; hic tamen ut neque alibi, nihil muto, prout fecerunt alii ad libitum per totam hanc Orationem; quia, scilicet, me nescire malim dicere, quàm quidlibet somniare. Quis igitur sensus? Dicam quod videtur. Id unum studuit hic Tribunus noster, ut Populum erigeret, atque eò impelleret ut Tribuniciæ potestatis omnia jura revocaret. Durum verò videbatur; quòd Pompeium omnes metuerent, neque metum augere opus fuit. Ille igitur arte tractat Populum, (quod postmodum magis patebit) & obiter illud in quo hærere

[a] dele-

delenimenta, & differunt vos in adventum Cn. Pompeii; quem ipsum ubi pertimuêre, [b] sublatum in cervices suas, mox demto metu lacerant. Neque eos pudet vindices, [c] uti se ferunt, libertatis, tot viros sine [d] uno, aut [e] remittere injuriam non audere, aut jus non posse defendere. Mihi quidem satis spectatum est, Pompeium tantæ gloriæ adolescentem malle principem [g] volentibus vobis esse, quam illis dominationis socium, [h] auctoremque in primis fore tribunitiæ potestatis. Verùm, Quirites, antea singuli cives in pluribus, non in uno cuncti [i] præsidia habebatis: neque mortalium quisquam dare, aut eripere, talia unus poterat. Itaque verborum satìs dictum est. Neque enim [l] ignorantis vires claudit. Verùm occupavit vos nescio quæ torpedo, quia neque [k] gloriâ movemini, neque flagitio: cunctaque præsenti ignaviâ mutastis: abunde libertatem rati, quia [m] tergis abstinetur, & huc ire licet atque illuc, [n] munere ditium dominorum. [o] Atque hæc eadem non fiunt agrestibus; sed [p] cæduntur, inter potentium inimicitias, donoque dantur in

INTERPRETATIO.

1 *Neque enim res frustrat* vos *ignaros.*

NOTÆ.

osset, attingit: imò de isto Pompeii metu, quasi in eo Patrum dolus positus esset, agit. Dico igitur, ex hominis ingenio, cujus mens est involvere & obscurare, vocem itaque esse exponendam, ejusque vim, per respectum ad scopum magìs quàm ad orationem, esse intelligendam. Puta, si voles, transitionem esse, vel proximè ad hanc sententiam referri, *Patres vobis parant dolos*; itaque, &c. hæc enim propositio in illâ alterâ includitur, *Cavendus tamen dolus est.*

a *Delenimenta.*] Illud est quod propriè dicunt *des adoucissemens*; sed magìs politè, *des biais, ménagemens.*

b *Sublatum.*] *Ferunt*, supple, aut aliquid simile. Impetum verò auget orationis hæc ellipsis: atque adeò metuentium, sed maximè dissimulantium applausus audire videor.

c *Uti se ferunt.*] Id est, *prout volunt haberi.*

d *Uno.*] Pompeio.

e *Remittere injuriam.*] Id est, *Plebi jus suum, & Tribunitia potestati suam autoritatem reddere.*

f *Jus non posse defendere.*] Id est, *non posse Plebi cordatè resistere*; *vel, eidem, omnem auctoritatem penes Senatum esse, non posse apertè declarare.*

g *Volentibus.*] Quando, scilicet, liberis omnium suffragiis, vobis licebit, per Tribunos vestros, ipsum Pompeium rebus præficere.

h *Auctoremque.*] Ipse Pompeius Tribunitiam potestatem postea restituit; eundemque restitutæ pœnituit.

i *Præsidia.*] Innuit regiam dignitatem aut tyrannidem induci.

k *Gloriâ.*] Vestrâ, scil.

l *Flagitio.*] Inimicorum nobilium.

m *Tergis.*] Id est, *quia Domini vestri in vos, ut in domestica mancipia, verberibus non sæviunt.*

n *Munere.*] Munus hoc maximè est invidiosum; supponit enim, penes eosdem esse dominos istas ambulationes prohibere: atque etiam invidiam auget vox *ditium*, quâ dominorum felicitatem ob oculos ponit.

o *Atque.*] Arbitror istud sibi objecisse Tribunum nostrum, ex parte eorum, qui cum extra urbem agerent, jus tamen habebant suffragii.

p *Cæduntur.*] Responsio est, quæ maxime illos exasperare possit, ad quos dirigitur oratio, quasi cum stomacho diceret, *Suntne illi multò feliciores qui cæduntur? &c.*

provincias

provincias magiſtratibus. Ità pugnatur, & vincitur à paucis plebes, quodcunque accidit, pro victâ eſt; & in dies magis erit: ſi quidem majore curâ dominationem illi retinuerint, quam vos repetiveritis libertatem.

Poſtquam egreſſus anguſtias. *Meſſus.*

Ad Cyzicum perrexit firmatus animi. *Ex eodem.*

Ut ſuſtinere corpora plerique nequeuntes, [q] feſſi, arma ſua quiſque ſtantes incumberent. *Idem, & Servius.*

Ac ſtatim fugitivi, contra præceptum ducis, rapere ad ſtuprum virgines, matronaſque. *Nonius.*

Quibus à Sertorio triplices inſidiæ per idoneos ſaltus poſitæ erant: [r] prima, quæ fonte venientes exciperet. *Servius.*

Ingens ipſe virium atque animi. *Aruſianus.*

Locum nullum niſi in quo armati inſtitiſſent. *Idem.*

At Oppius, poſtquam orans nihil proficiebat, timidè veſtem tectum pugionem expedire conatus, à Cottâ, Vulcioque impeditur. *Non. Pugio eſt brevis gladius.*

Caſtriſque collatis, pugna tamen ingenio loci prohibebatur. *Idem.*

Sed Pompeius à primâ adoleſcentiâ, ſermone fautorum, ſi milem fore ſe credens Alexandro regi, facta, conſultaque ejus quidem æmulus erat. *Nonius.*

Dubius conſilii. *Aruſian.*

Poſt reditum eorum, quibus ſenatus belli Lepidani gratia fecerat. *Idem.*

Quod ubi fruſtra tentatum eſt, ſocordiùs ire milites occupêre, non [s] aptis armis, ut in principio, & laxiore agmine. *Non.*

Atque eum Curio laudatum, accenſumque præmiorum ſpe quibus cum optaviſſet, ire jubet. *Idem.*

Eodem tempore Lentulus duplici acie locum editum multo ſanguine ſuorum defenſus, poſtquam ex ſarcinis [t] paludamenta adſtari, & delectæ cohortes intelligi cœpêre. *Idem.*

Si nihil ante adventum ſuum inter plebem & patres conveniſſet coram ſe daturum operam. *Priſc. l.* xiv.

Fine inguinum ingrediuntur mare. *Aruſianus.*

NOTÆ.

q *Feſſi.*] Hanc vocem ex interpretamento additam fuiſſe Douza contendit; totumque fragmentum ex Frontone ità conſtituit. *Ut ſuſtinere corpora nequeuntes, arma ſua quiſque inſtans incumberet.*

r *Prima.*] Nunc inſidiæ uſurpantur tantum numero plurali.

s *Aptis.*] Id eſt, *aptatis & ad uſum peditis.*

t *Paludamenta.*] Paludamentum vestis eſt militaris & imperatoria, plerumque coccinea: quamquam etiam militibus tribuitur.

M.

M. [v] Antonius perdundæ pecuniæ genitus, vacuuſque curis, niſi tantibus. *Idem.*

Muros ſucceſſerant. *Idem.*

Saxaque ingentia, & [x] axe vinctæ trabes per pronum incitantur, axibuſque eminebant in modum [y] ericii militaris [z] veruta ûm pedum. *Non. Serv.*

Octavium mitem, & captum pedibus. *Aruſianus.*

[a] Igitur diſcubuêre Sertorius inferior in medio, ſuper eum L. Fabius Hiſpanienſis ſenator ex proſcriptis; in ſummo Antonius, infrà ſcriba Sertorii Verſius; & alter ſcriba Mæcenas in imo, edius inter Tarquitium, & dominum Perpennam. *Non. Serv.*

Quarum unam epiſtolam fortè cum ſervo nacti prædatores Variani [c] ſcorpione in caſtra misêre. *Nonnius.*

LIBER IV.

AT Cn. Lentulus patriciæ gentis, collega ejus, cui cognomentum Clodiano fuit, per incertum ſtolidior an vanior, legem de pecuniâ, quam Sulla emtoribus bonorum remiſerat, exigunda, promulgavit. *Agellius, l.* xviii. *cap.* iv.

Omnes, quibus ætas ſenecto corpore, animus militaris at. *Priſc. l.* ix, & x.

NOTÆ.

v *Antonius.*] Hic Pater fuit Triumviri, re adverſus Cretenſes malè geſtâ, mor- interiit. Homo fuit nullius virtutis, Cottæ Conſulis & Cethegi gratiâ, oræ ritimæ curationem nactus, Siciliam & ovincias omnes depopulatus eſt.

x *Axe.*] Turnebus legit, *Axe vincti bes.*

y *Ericii.*] Ericius machina eſt bellica, rutis ſeu majoribus clavis undique horna.

z *Veruta.*] Verutum ſpiculi ſeu jaculi cies eſt; vel etiam quod vulgò enſis lanam vocant. *La lame d'une épée.*

a *Igitur.*] Ut fragmentum iſtud intelligatur, ſciendum eſt, quod optimè enarrat ctiſſimus Salmaſius, tres fuiſſe lectulos ibus accumbebant veteres, cùm cibum merent, ſummus, ſcilicet; medius, & us. Dominus convivii in primo loco tertii ſeu imi lecti accubabat: Locus honeſtiſſimus ultimus erat ſecundi, ſive medii lecti, quòd convivii Dominum contingeret, ut docet Plutarchus. His bene intellectis, nulla ſupereſt in hoc fragmento difficultas. Sertorius honoratiſſimum locum occupaverit, cui proximus erat in eodem lecto, medio ſcilicet, Fabius Hiſpanienſis. In ſummo lecto erant Antonius & Verſius, duo tantùm, ſicut & in medio lecto. In tertio verò & imo, ſuperior erat Dominus convivii Perpenna, ſcriba Mæcenas deinde, & Tarquitius ultimus.

b *Fabius.*] Hujus plurimam mentionem eſſe in numiſmatibus, quamquam nulla ſit in libris veteribus, teſtatur Carrio.

c *Scorpione.*] Scorpio ſpecies erat balliſtæ, ſed minor quam Vegetius *Manuballiſtam* dicit vocari.

Dein

Dein lenitâ jam irâ, poſtero die liberalibus verbis permulc
ſunt. *Idem, l.* ix.

Implicitæ rates miniſteria prohibebant. *Idem, ibidem.*

Igitur legiones pridie in monte poſitas arceſſivit. *Idem, l.* x.

Anxius animi, atque incertus. *Aruſian.*

Magnam exorſus orationem. *Idem.*

Impotens, & nimius animi eſt. *Idem.*

[a] Amiſumque [b] aſſideri ſine prœliis audiebat. *Priſc. l.* viii. *Obſid*
& aſſideo activa ſunt; faciunt enim Aſſideor & obſideor.

Qui quidem mos, uti tabes, in urbem conjectus. *Feſtus.*

Caſtella [c] cuſtodiâs theſaurorum in deditionem acciperentur
Serv. Canij. l. i.

Reliqua cadavera ſalita. *Diomedes, lib.* i. *cap.* iv.

Epiſtola Regis Mithridatis ſcripta ad Regem Arſacem.

Rex Mithridates Regi [d] Arsaci. S. Omnes, qui ſecun-
dis rebus ſuis ad belli ſocietatem orantur, conſiderare debent, li-
ceatne tum pacem agere. Dein quod quæritur, ſatíſne pium, tu-
tum, glorioſum, an indecorum ſit. Tibi, perpetuâ pace frui liceret
niſi hoſtes [e] opportuni, & ſceleſtiſſumi. Egregia fama, ſi Romano
oppreſſeris, futura eſt. [f] Neque petere audeam ſocietatem; & fru-
ſtra mala mea cum tuis bonis miſceri ſperem. Atque ea, quæ t
morari poſſe videntur, [g] ira in Tigranem recentis belli, & mea
res parùm proſperæ, ſi vera æſtumare voles, maxumè horta-
buntur. Ille enim obnoxius, qualem tu voles, ſocietatem acci-
piet: mihi fortuna, multis rebus ereptis, uſum dedit bene ſua-
dendi: &, quod florentibus optabile eſt, ego [h] non validiſſumu
præbeo exemplum, quo rectiùs tua componas. Namque Roma-

Notæ.

a *Amiſumque.*] Amiſus Galatiæ oppidum.

b *Aſſideri.*] Pro *obſideri.*

c *Cuſtodias.*] Pro *cuſtodiæ*, Genitivus antiquus.

d *Arſaci.*] Arſaces rex fuit Perſarum, aut Parthorum, nam confunduntur apud antiquos Autores.

e *Opportuni.*] Hic aliquid deeſſe arbitratur Douza, neque orationem cohærere. Eò verò recurrere ego non neceſſe habeo; quamquam enim non ità ſtatim ſenſus videatur apertus, bonus eſt tamen: Nam Arſaci rationem reddit Mithridates. quamobrem ille bellum adverſus Romanos movere debeat: quia, ſcilicet, hoſtes habeat opportunos quos que cùm liceat, debeat profligare.

f *Neque.*] Hìc obſcurior videtur ſententia neque tamen ideo quicquam mutare auſim Nam voculam *fruſtrà* ſi ex poſteriore perio membro huc retrahas optimè hæc om cohærebunt. *Nollem*, inquit, *fruſtrà, nullo tuo commodo per ſocietatem quam à peto, bello pacem tuam minuere.*

g *Ira.*] Hinc Arſacem cum Tigrane bel lum geſſiſſe conjicias.

h *Non validiſſumus.*] Quò ſpectet hæc o ratio primâ fronte non apparet, pat bit poſtea: Vult enim, per avaritiam

is, cum nationibus, populis, regibus cunctis, una & ea vetus cauſ-
bellandi eſt, cupido profundi imperii & divitiarum; quâ pri-
mùm cum rege Macedonum Philippo bellum ſumſêre. Dum à
Carthaginienſibus premebantur, amicitiam ſimulantes, ei ſubve-
nientem Antiochum conceſſione Aſiæ per dolum avertêre: ac mox
Philippo, Antiochus omni cis Taurum agro, [k] decem millibus
talentorum ſpoliatus eſt. Perſen deinde Philippi filium, poſt multa
& varia certamina, apud [l] Samothracas deos acceptum in fidem,
callidi, & repertores perfidiæ, quia pacto vitam dederant, [m] In-
ſomniis occidêre. [n] Eumenem, cujus amicitiam gloriosè oſten-
dant, initio prodidêre Antiocho, pacis mercedem; poſt, [o] Atta-
lum cuſtodem agri captivi ſumtibus & contumeliis ex rege miſer-
rimum ſervorum effecêre: ſimulatoq; impio teſtamento, [p] filium
Ariſtonicum, quia patrium regnum petiverat, hoſtium more per
triumphum duxêre: Aſia ab ipſis obſeſſa eſt: poſtremo totam Bithy-
niam, [q] Nicomede mortuo, diripuere, cùm filius Nuſæ, quam regi-
am appellaverant; genitus haud dubiè eſſet. Nam quid ego me
appellem? quem disjunctum undique regnis, & [r] tetrarchiis ab
imperio eorum, quia fama erat, divitem, neque ſerviturum eſſe,
per Nicomedem bello laceſſiverunt, ſceleris eorum haud ignarum,
& eâ, quæ accidere, teſtatum, antea, [s] Cretenſes ſolos omnium
liberos eâ tempeſtate, & regem [t] Ptolemæum: Atque ego ultus
injurias, Nicomedem Bithyniâ expuli; Aſiamque [v] ſpolium
regis Antiochi recepi, & Græciæ demſi grave [x] ſervitium.
Incepta mea poſtremus ſervorum [y] Archelaus, exercitu pro-

NOTÆ.

invidiam, bellum potentiſſimis indicere Romanos, ut eorum divitias expilent, *&c.*

i *Philippo.*] Cave ità intelligas, quaſi intentibus Romanis, Antiochum Philippus ſpoliaverit; nam hæc oratio ambigua eſt: verùm id puta, quod hiſtoria teſtatur, Antiochum poſt Philippum à Romanis debellatum, regni parte etiam mulctatum fuiſſe.

k *Decem.*] Livius & Appianus quindecim dicunt.

l *Samothracas.*] Samos vel Samothrace inſula eſt maris Ægei, ad proſpectum Thraciæ, verſus Orientem. Hunc verò locum explicabit Florus, cujus verba refero. *Abſens ergo* (de Perſe loquitur) *victus fugit in maximam inſulamque Samothracem, fretus celebri religione, quaſi templa & aræ poſſent defendere quem nec montes ſui, nec arma potuiſſent.*

m *Inſomniis.*] Probatur iſtud ex Diodoro, qui cum ſomno, à cuſtodibus quos offenderat, datum in carcere, Romæ detineretur, prohibitum fuiſſe refert.

n *Eumenem.*] Rex fuit Pergami in Aſiâ.

o *Attalum.*] Hic Pergami rex fuit ultimus.

p *Filium.*] Alii aliter: Florus regii ſanguinis ferocem juvenem dicit, Juſtinus filium Eumenis.

q *Nicomede.*] Populum Romanum fecerat hæredem.

r *Tetrarchiis.*] Tetrarchia quarta eſt pars regni, aut cujuſpiam Provinciæ.

s *Cretenſes.*] Creta, hodie *Candie*, Mediterranei inſula notiſſima, unde Cretenſes.

t *Ptolemæum.*] Rex fuit Ægypti.

v *Spolium.*] Id eſt, eam Aſiæ partem quâ Antiochus à Romanis ſpoliatus fuerat.

x *Servitium.*] Quo premebatur à Romanis.

y *Archelaus.*] Unus fuit ex Mithridatis ducibus, quem ingenti inſtructum exercitu, parvâ manu Sylla apud Chæroneam cecîdit.

dito,

dito, impedivit: illique, quos ignavia aut [a] prava calliditas, ut [b] meis laboribus tuti eſſent, armis [1] abſtinuit, acerbiſſumas pœnas ſolvunt. Ptolemæus precio diem belli [2] prolatat. Cretenſes impugnati ſemel jam, neque finem [c] niſi excidio habituri. Equidem cum mihi ob [d] ipſorum interna mala dilata prœlia magis quam pacem datam intellegerem; abnuente Tigrane, qui meâ dicta ſerò probat, te remoto procul, omnibus [e] aliis obnoxiis, rurſus tamen bellum cœpi: Marcumque Cottam Romanum ducem apud [f] Chalcedona terrâ fudi: mari exui claſſe pulcerrumâ. Apud [g] Cyzicum magno cum exercitu in obſidione moranti frumentum defuit, nullo [3] circumadnitente: ſimul hiems mari prohibebat. Ita, [h] ſine vi hoſtium regredi coactus, in patrium regnum, naufragiis apud [i] Param, & [k] Heracleam, militum optumos cum claſſibus amiſi. Reſtituto deinde apud [l] Cabira exercitu, & variis inter me atque Lucullum prœliis, inopia rurſus ambos inceſſit. Illi ſuberat regnum [m] Ariobarzanis bello intactum; ego vaſtatis circùm omnibus locis, in [n] Armeniam conceſſi: ſecutique Romani, non me, ſed morem ſuum omnia regna ſubvertendi; quia multitudinem artis locis pugna prohibuêre, imprudentes

INTERPRETATIO.

1 *Et illi quos ignavia aut prava calliditas avertit ab armis, ut tuti eſſent meis laboribus, ſolvunt pœnas acerbiſſimas.*

2 *Ptolemæus profert diem belli argento.*

3 *Frumentum* mihi *defuit cum nullus circum me adjuvaret dum ego commorarer magno cum exercitu in obſidione apud Cyzicum.*

NOTÆ.

a *Prava calliditas.*] De iis loquitur qui ipſum, quandiu opes ſuas adverſus Romanos contererent, quieti cernerent, aut eo etiam augerentur. Prava eſt profectò ea calliditas; nam ille qui potentior eſt, poſtquam hunc aut illum bello minorem oppreſſit, victoriâ utens, alios majore etiam impetu invadit.

b *Ut meis laboribus.*] Aliis regibus à Romanis nihil fuiſſe metuendum innuit, ipſum ſi leviſſimis auxiliis adjuviſſent,

c *Niſi.*] Iſthuc confirmat Florus; Romanos enim fatetur, ſolâ nobilem inſulam vincendi cupiditate, bellum Creticum feciſſe.

d *Ipſorum Romanorum.*] Nam bellum Mithridaticum illis temporibus geſtum eſt, quibus Reſpublica civilibus armis, maximè per Marium, Syllam, Sertorium, alioſque conflictabatur.

e *Aliis obnoxiis.*] Id eſt, *ſeſe Romanorum imperio ſubmittentibus.*

f *Chalcedona.*] Chalcedon, vel ut alii ſcribunt, Chalcedone, urbs eſt Aſiatica ad Boſphorum Thraciæ.

g *Cyzicum.*] Cyzicus urbs eſt & inſula vel, ut aliis placet, peninſula ad Propontidem.

h *Sine vi.*] Non iſtud dicunt Romanæ hiſtoriæ ſcriptores: Imò Plutarchus Lucullum teſtatur, non ſine Mithridatis magna clade, Cyzico eum depuliſſe.

i *Param.*] Locus maritimus circa Hellespontum aut Euxinum mare.

k *Heracleam.*] Urbs eſt Bithyniæ ad Pontum Euxinum.

l *Cabira.*] Inferioris Aſiæ oppidum Strabono. Plutarchus alicubi circa Myſiam collocat.

m *Ariobarzanis.*] Rex fuit Cappadociæ.

n *Armeniam.*] Armenia notiſſima eſt Aſiæ regio, inter Cappadociam & mare Caſpium; cujus pars hodie dicitur *Turcomanie.*

tiam

am Tigranis pro victoriâ oſtentant. Nunc quæſo conſidera, nos oppreſſis utrum firmiorem te ad reſiſtendum, an finem belli turum putes? ſcio equidem tibi magnas opes, virorum, armorum, & auri eſſe: &, eâ re à nobis ad ſocietatem, ab illis ad præam peteris. Cæterùm conſilium eſt Tigranis, [o] regno integro, eis militibus belli prudentibus, procul ab domo, parvo labore, r noſtra corpora bellum conficere: quando neque vincere, neque inci ſine tuo periculo poſſumus. An ignoras, Romanos, poſtuam ad occidentem pergentibus finem [p] Oceanus fecit, arma uc convertiſſe; neque quicquam à [q] principio niſi raptum hare, domum, [r] conjuges, agros, imperium; convenas, olim ſine atriâ, ſine parentibus, peſte conditos orbis terrarum? quibus non umana ulla, neque divina obſtant, quin ſocios, amicos, procul xtáque ſitos, inopes potentiſque trahant, excidantque; omniaue [s] non ſerva, & maxumè regna, hoſtilia ducant. [t] Namque auci libertatem, pars magna juſtos dominos volunt: nos ſuſpecti umus æmuli & in tempore vindices affuturi. Tu verò, cui [v] Seucia maxuma urbium, regnumque Perſidis inclitis divitiis eſt, uid ab illis, niſi dolum in præſens, & poſtea bellum exſpectas? Romani in omnis arma habent, acerruma in eos quibus victis polia maxuma ſunt: audendo & fallendo, & bella ex bellis ſeendo, magni facti. Per hunc morem extinguent omnia, aut occident [y] quod difficile non eſt, ſi tu [z] Meſopotamiâ, nos Armeniâ circumgredimur exercitum ſine frumento, ſine auxiliis: fortuna autem noſtris vitiis adhuc incolumis: Teque illa fama equetur, auxilio profectum magnis regibus, latrones gentium oppreſſiſſe. Quod utì facias moneo, hortorque, neu malis pernicie oſtrà [b] unum imperium prolatare quàm ſocietate victor fieri.

NOTÆ.

o *Regno.*] Intelligo de regno Arſacis.

p *Oceanus.*] De Atlantico intellige, quo erminatur Hiſpania.

q *A principio.*] Romam primò latronum eceptaculum magis quàm urbem fuiſſe nenem latet.

r *Conjuges.*] Illi enim per dolum, ſimulaſis ludis equeſtribus, Sabinas rapuerunt.

s *Non ſerva.*] Id eſt, *quæ ab ipſis ſervitute non eſſent oppreſſa.*

t *Namque.*] Aliter & magìs ex noſtro ſtylo ità ſcribas. *Cùm enim pauci inter homines ſtatu populari gaudeant, ſed regiam dominationem quærant, nos ſuſpecti ſumus æmuli, &c.*

v *Seleucia.*] Hæc eſt, proculdubio, quæ non ſemel apud ſcriptores antiquos cum Babylone confunditur, quòd ejus opes exhauſerit, in proximo ſita, ad ripam Tigridis.

x *Occident.*] *Ipſi peribunt.*

y *Quod difficile.*] De Romano excidio loquitur; quod ſemper quæſivit Mithridates.

z *Meſopotamia.*] Aſiæ regio inter Tigrim & Euphratem: Hodie *Diarbech.*

a *Fortuna.*] Iſtud parentheſi includendum, quod per dolorem effert Mithridates, qui ſæpius Romanorum ruinam animo præſumſerat.

b *Unum.*] Alii legunt, *tuum imperium:* alii *tua*, vetus verò editio optimè, ut videtur, *tuam* (*ruinam*, ſcilicet, aut *perniciem*) *prolatare*, id eſt, *differre.* Si tamen *unum imperium* retineas, *prolatare* pro *ampliare*, poſitum erit.

Curio

Curio [a] Vulcanaliorum die ibidem moratus. *Nonius de mutata declinatione. Cariſ. l.* i.

Scalas pares mœnium altitudine. *Aruſianus.*

Diffidere inter ſe cœpêre, neque [b] in medium conſultare. *Idem.*

Multiſque ſuſpicionibus volentia plebi facturus videbatur. *Nonius. Volentia, quæ plebs vellet.*

Suſpectuſque fuit, incertum verò an per negligentiam, ſocietatem prædarum cum latronibus compoſuiſſe. *Id. Componere, conjungere.*

Collegam minorem, & ſui cultorem exſpectans. *Aruſianus.*

Quam maxumis itineribus per regnum Ariobarzanis contendit ad flumen [c] Euphratem; quâ in parte Cappadocia ab Armenia disjungitur. Et quamquam ad id naves [d] codicariæ occultò per hiemem fabricatæ aderant. *Nonius. Codicariæ naves, quæ in flumine uſui eſſe poſſunt.*

Qui prætergrediebantur equites cataphracti, [e] ferrea omni ſpecie. *Idem.*

Cùm interim, lumine etiam tum incerto, duæ Galliæ mulieres conventum vitantes ad [f] menſtrua ſolvenda montem aſcendunt. *Idem.*

[g] Pluteoſque reſcindit, ac munitiones demolitur; locoque ſummo potitur: *Idem. Demoliri eſt diruere.*

Exercitum dimiſit ut primùm Alpes digreſſus eſt. *Aruſianus.*

Tetrarchas, regeſque territos animi firmavit. *Idem.*

Simul eos, & cunctos jam inclinatos laxitate loci, plures cohortes atque omnes, ut in ſecundâ re, pariter acrè invadunt. *Nonius.*

Hi locorum perignari, ſoliti nectere ex viminibus vaſa agreſtia ibi tum, quòd inopia ſcutorum fuerat, ad eam artem ſe quiſque in formam parmæ equeſtris armabat. *Nonius. Parma eſt ſcutum breve.*

De pecore coria recens detracta, quaſi glutino adoleſcebant. *Cariſius, l.* i. *Servius.*

Avidior modò properandi factus. *Aruſianus.*

Conſilii æger. *Idem.*

Reverſi poſtero die, multa, quæ properantes deſeruerant in caſtris nacti, cùm ſe ibi cibo, vinoque læti invitarent. *Nonius. Invitare eſt repleri.*

Atque hiavit humus multa, vaſta & profunda. *Idem, Hiare, aperiri.*

NOTÆ.

a *Vulcanaliorum.*] Vulcanalia, dies erant Vulcano feſti.

b *In medium.*] Id eſt, *in commune.*

c *Euphratem.*] Euphrates fluvius eſt Aſiæ nobiliſſimus.

d *Codicariæ.*] Id eſt, ſecundum Feſtum *ex tabulis craſſioribus facta.*

e *Ferrea.*] Equi enim & ipſi ferreis laminis muniti erant.

f *Menſtrua.*] Id eſt, *Sacra quæ quoque mense ſe peragerentur:* Idque prolixè & Lipſii ſententiâ, & Plutarchi auctoritate Douza confirmat.

g *Pluteoſque.*] Plutei machinæ erant bellicæ, corio intectæ, quorum uſus idem prope qui vinearum, ad muros ſuffodiendos.

Rurſus

Rurſus jumenta nacti ad oppidum ire contendunt. *Nonius.*

Ubi ſe laniata navigia fundo emergunt. *Aruſianus.*

Tum verò Bithyni propinquantes jam amnem [h] Tartanium.

Idem.

[i] Eos qui hoc malum publicum clandeſtinis conciliis compara-runt.' *Nonius.*

In quis notiſſumus quiſque, aut malo dependens verberabatur, t immutilato corpore improbo patibulo eminens affigebarur. *Idem. Patibulum eſt crux.*

Ad Siciliam vergens faucibus, non ampliùs patet milibus v. xxx. *Meſſus.*

Clauſi lateribus [k] pedem. *Idem.*

Naphthas. *Probus Catholicis.*

LIBER V.

AT Lucullus, audito Q. [l] Marcium Regem pro conſule per [m] Lycaoniam cum tribus legionibus in [n] Ciliciam tendere. *Priſcianus l.* xviii.

Legiones Valerianæ comperto, [o] lege Gabiniâ Bithyniam, & Pontum conſuli datam: [p] miſſos eſſe. *Idem,*

Idem.

Regem averſabatur. *Aruſianus.*

NOTÆ.

h *Tartanium.*] In Bithyniâ.

i *Eos.*] Fragmentum iſtud, non Salluſtii, Siſennæ eſſe arbitratur Putſchius; ideo od in Nonii vetuſtioribus manuſcriptis aſcribatur.

k *Pedem.*] Quandoquidem Salluſtii au-ritate confirmare ſtudeat Fronto, probè idò ac Latinè dici *Altus pedes tot*, & qui-n hunc locum citans; optimè, ut videtur, em *altis* Salluſtio Douza redonavit, le-que *clauſi lateribus pedem altis.*

l *Marcium Regem.*] Hic mortuo collegâ ellio, & eo qui in ejus locum ſuffectus rat, ſolus Conſulatum geſſit.

m *Lycaoniam.*] Minoris Aſiæ regio, in ppadociâ.

n *Ciliciam.*] Minoris Aſiæ regio ad Mediterraneum.

o *Lege Gabiniâ.*] Gabinius Tribunus fuit plebis quo tempore Lucullus adverſus Mithridatem bellum gerebat.

p *Miſſos.*] Quidam, in manuſcriptis probè & planè exaratum eſſe, *Conſuli datam eſſe, miſſos eſſe*, teſtatur; unde pro priori *eſſe*, *ſeſe* reſcribendum eſſe putat; deinde ut ſenſus abſolvatur, *prætendentes* ſupplet, aut *cauſantes*; ut ità legendum ſit, *Seſe miſſos eſſe cauſantes.* Atque de Legionibus accipit quas Clodius per iram & invidiam ſollicitavit, ut ne ampliùs Lucullum adverſus Mithridatem ſequerentur: Quibus ille perſuaſit ipſos miſſos, & à Sacramento liberos eſſe, cùm

Cæteri negotia [q] ſequebantur familiaria legatorum, aut tribu
norum ; & pars ſua [r] commeatibus mercatis. *Nonius.*

Et uxori ejus frater erat. *Aruſianus.*

Sæpe celebritatem nominis intelligo timentem. *Priſ. l.* xviii.

Video ingentia dona quæſitum ire properantem. *Idem, ibid.*

Nam ſi Pompeio [s] quid humani eveniſſet. *Aruſianus.*

[t] Quibus de cauſſis Sullam in victoriâ dictatorem, equo deſcen-
dere, ſibi uni aſſurgere de ſellâ, caput aperire ſolitum. *Nonius,*
Aruſianus, Servius.

NOTÆ.

alium Imperatorem, Glabrionem Conſulem, ad Mithridaticum bellum, Senatus mitteret. Cui opinioni non poſſum planè non aſſentiri ; niſi quòd, non Glabrioni, ſed Pompeio Mithridaticum bellum mandatum invenio.

q *Sequebantur.*] Eidem Anonymo, ex quo priorem conjecturam decerpſimus legendum videtur *Exſequebantur.*

r *Commeatibus.*] Id eſt, *Abeundi licentiâ pretio emtâ.*

s *Quid humani.*] Mortem intellige, De Pompeio autem videtur hic agi, quem Catulus, cùm præclarum quidem, ſed nimicus liberæ Reipublicæ crederet, nolletque omni ut in eo uno reponerentur, hæc verba i concione legem diſſuadens, adjecit, *Si qui buic acciderit, quem in ejus locum ſubſtituet* ut habet Paterculus.

t *Quibus de cauſis.*] Hic iterum de Pom peio ſermo eſt, cui uni Syllam aſſurgere ſo litum Appianus tradidit. Quatuor ver fuerunt, autore Servio, quæ apud Roman ad honorem pertinuerunt, Equo deſilire, Caput aperire, Viâ decedere, Aſſurgere.

C. Sal

C. Salluſtii Criſpi FRAGMENTA,

INCERTORUM LIBRORUM.

E [a] inrumiendi po -----
[b] ſublicibus cavata. ------
ſent. *Feſtus.*

Cujus [c] duas inſulas propinquas inter ſe, & [d] decem ſtadiûm procul à Gadibus ſitas, conſtabat ſuopte ingenio alimenta mortalibus gignere. *Nonius.*

[e] Serum bellum in anguſtiis futurum. *Junius Philarg. ad Georg. Virgilii.*

Illi tertio menſe pervenêre in [f] Pontum multò celeriùs ſpe Mithridatis. *Aruſianus.*

Ergo ſenati decreto ſerviundum ne ſit. *Donatus Act.* II. *ſc.* II.

Pompeius oris [g] improbi, animoque inverecundo, *Suet. de claris Gram. c.* XV.

NOTÆ.

a *Inrumiendi.*] Id eſt, *lactandi*; quamquam omnes, quos quidem inſpicere licuit, Excerptores, *Irrumare*, habent tantum, non *Inrumire*. Vox verò iſta, execrandâ libidine, ad obſcœna traducta eſt.

b *Sublicibus.*] Sublicæ trabes ſunt longæ; quibus pons innititur. Sed, pro iis, Feſtus habet *ſublices*, nomine, ſecundum aliquos, a Volſcis mutuato.

c *Duas inſulas.*] Quæ ſint iſtæ neſcire ſe fatetur Ortelius, niſi ex Plutarchi Sertorio, qui eas Atlantidum nomine deſcribit; intelligit autem de duabus ex Aſoris, S. Michaëlis ſcilicet, & D. Mariæ.

d *Decem Stadiûm.*] Idem Ortelius *decem millibus ſtadiorum* ex Plutarcho reſcribit.

e *Serum.*] Grammatici *crudele* atque *ſævum* interpretantur; eodemque ſenſu apud Virgilium, & Valerium Flaccum, legitur.

f *Pontum.*] Pontus Aſiæ minoris Provincia ad mare Euxinum.

g *Improbi.*] Multis contendit Douza *probi* legendum eſſe; præſertim quòd illud alterum ſit contra omnium librorum auctoritatem; & à Salluſtii ſcribendi ratione alienum: Arbitratur enim fieri non poſſe, ut aliquis ore ſit improbo, qui non pariter animo inverecundo fuerit; adeoque Salluſtium bis idem dixiſſe, ſi *improbi* ſcripſerit. Prima ratio valet.

Simulans [h] ſibi alvum purgari. *Iſidorus l.* xi. *in voce Alvus. Serv. ad l.* iii. *Æneidos.*

Fecit ut nunciis confeſtim luguribus. *Cariſius, l.* ii.

Communem habitum tranſgreſſus. *Priſcianus, l.* xiv.

Inter arma civilia æqui boni famam petit. *Seneca, l.* xx. *epiſt.* cxv.

Haud impigrè, neque inultus occiditur. *Donat. ad Andr. Ter. act.* i. *ſc.* ii.

Feſtinantibus in ſummâ inopiâ patribus. *Idem ad Eunuch. act.* iv. *ſc.* iii.

Hoſtes oppreſſi, aut delapſi forent. *Iſidorus l.* xviii.

Exercitum argento fecit. *Seneca, lib.* xx. *epiſt.* cxv.

[i] Togam paludamento mutavit. *Iſidorus, l.* xix. *Serv.*

Hiero rex Syracuſanorum bellum fecit. *Seneca.*

Ibi triennio fruſtrà trito. *Servius ad* iv *Æneidos.*

Oratio [k] C. Cottæ Conſulis ad Populum.

Quirites, multa mihi pericula domi, militiæ multa advorſa fuere: quorum alia toleravi, partim repuli deorum auxiliis, & virtute meâ: in quîs omnibus, neque animus negotio defuit, neque decretis labos. Malæ, ſecundæque res, [r] opes, non ingenium mihi mutabant. At contra in his miſeriis cuncta me cum fortunâ deſeruêre. Præterea ſenectus, per ſe gravis, curam duplicat: cui miſero, ſenectâ jam ætate, ne mortem quidem [l] honeſtam ſperare licet. Nam, ſi parricida veſtri ſum, & [m] bis genitus hìc deos Penates meos, patriamque & ſummum imperium [n] vilia habeo: quis mihi vivo cruciatus ſatìs eſt, aut quæ pœna mortuo? cum omnia [o] memorata apud inferos ſupplicia ſcelere meo [p] vici. A primâ adole-

Interpretatio.

[r] *Malæ ſecundæque res mutabant mihi opes, non mutabant ingenium.*

Notæ.

h *Sibi*] Servius habet, *Simulans alvum purgare*; quod magìs eſt ex adſtrictâ Salluſtii oratione.

i *Togam palud.*] Id eſt, *Pacem bello.*

k *C. Cottæ.*] In quibuſdam libris ſcriptum inveni *Cn. Cottæ*, quod fortè pro M. Cotta, ſcripturæ ſimilitudine poſitum eſt. Uterque enim C. & M. ille quidem prior, hic anno ſequenti Conſul fuit: ſed Marcum, non Caium, a Mithridate magnâ clade apud Chalcedonem cæſum fuiſſe conſtat, quod quidem huic orationi occaſionem dedit.

l *Honeſtam.*] Ille equidem poſt caſum ſuum in civitatem receptus, etiam Conſulatum ſuum peregit; attamen ne ſibi per inimicorum dolum fraudi eſſet, quòd fortunæ iniquitate evenerat, vir prudens reformidabat.

m *Bis genitus.*] Hoc ideo dicit, quia victus, in civitatem receptus erat.

n *Vilia habeo.*] Id eſt, *parùm iſtis omnibus conſulo.* Sed terminis uſus eſt cautè ſuæ faventibus; minùs enim ſit veriſimile, ut quis ſummum imperium, quo gaudet, contemnat, quam ut parùm, ex officio Reipublicæ invigilet.

o *Memorata.*] De his plurima apud Poëtas.

p *Vici.*] Id eſt, *majus eſt ſcelus quàm ut atrociſſimus inferorum pœnis ſatis poſſit puniri*

ſcent

scentiâ in ore vestro privatus, & in magistratibus egi: qui [q] linguâ, qui consilio meo, qui pecuniâ voluêre, usi sunt: neque ego callidam facundiam, neque ingenium ad malefaciendum exercui: [r] avidissumus privatæ gratiæ maxumas inimicitias pro republica suscepi: qui victus cum illa simul, cùm egens alienæ opis, plura mala expectarem, vos, Quirites, rursus mihi Patriam deos Penates, cum ingenti dignitate dedistis. Pro quibus beneficiis vix satìs gratus videar, si singulis animam, [2] quam nequeo, concesserim. Nam vita & mors jura naturæ sunt; uti sine dedecore cum civibus, fama & fortunis integer agas, id dono datur atque accipitur. Consules nos feciſtis, Quirites, [r] domi, bellique imperitissuma repub. Namque [s] Imperatores Hispaniæ stipendium, milites, arma, frumentum poscunt: & id res cogit; quoniam post defectionem sociorum, & Sertorii per montis fugam, neque manu certare possunt, neque utilia parare. Exercitus in Asia Ciliciaque ob nimias opes Mithridatis aluntur: Macedonia plena hostium est: nec minùs Italiæ marituma, & provinciarum, cùm interim vectigalia parva, &, [t] bellis incerta, vix partem sumtuum sustinent: 3 Ità classe, qua commeatus vehebatur, minore quàm antea navigamus. [v] Hæc si dolo aut discordia nostra contracta sunt, agite, & utì lubet, ità supplicium sumite: Sin communis fortuna asperior est, quare indigna vobis, nobisque, & rep. incipitis? Atque ego, cujus ætati mors propior est non deprecor, si quid ea vobis incommodi demitur, neque mox [x] ingenuo corpori honestiùs quàm pro vestra salute finem vitæ fecerit. Adsum, en Cn. Cotta consul, facio quod sæpe majores asperis bellis fecere; voveo, dedoque me pro rep. quam deinde cui mandetis circumspicite. [y] Nam talem honorem bonus nemo volet, cùm

INTERPRETATIO.

1 *Cùm essem avidissimus privatæ gratiæ, suscepi multas inimicitias pro Republica.*

2 *Si dederim animam pro singulis*, quam *pro singulis* nequeo dare.

3 *Ità navigamus classe minore quam ea, quâ commeatus vehebatur antea.*

NOTÆ.

q *Linguâ.*] Arbitror hunc esse Cottam quem Cicero disertissimum prædicat, contra quem etiam mulierem quandam defendit.

r *Domi.*] Bellis civilibus, per Marium, Sylam, aliosque exhaustæ fuerant, vires Imperii.

s *Imperatores.*] Vidimus eâ de re Pompeii epistolam; quocum Metellus adversus Sertorium, Imperator creatus fuerat.

t *Bellis.*] Piratæ enim, Mithridatici belli dilatâ occasione, maria bello, quasi tempestate perculserant; alii repellebant; Sertorius in Hispaniâ multa intercipiebat, &c.

v *Hæc.*] *Casus Reipublicæ varii.*

x *Ingenuo.*] In aliis est, *ingenio corporis* quod non placet; quanquam illud quomodo explicem non satìs video. Nisi fortè Consul noster qui jam suprà de inferis verba quædam injecit, philosophice, sese noluerit virum ingenuum, sed corpus tantum morti tradere: quod quidem ad persuadendum & commovendum aptum quoque fuerit.

y *Nam talem.*] Tacitè innuit, se adhuc utilem fore Reipublicæ, nec tam culpâ suâ exercitum à Mithridate cæsum fuisse.

ſortunæ, & pacis, & belli ab aliis acti, ratio reddenda, aut turpiter moriendum ſit. Tantummodo in animis habetote non me ob ſcelus, aut avaritiam cæſum, ſed volentem pro maxumis beneficiis animam dono dediſſe. Per vos igitur, Quirites, & gloriam majorum, tolerate advorſa, & conſulite reip. Multa cura ſummo imperio ineſt; multi ingentes labores: quos [x] nequicquam abnuitis, & pacis opulentiam quæritis: cùm omnes provinciæ, regna, maria, terræque aſpera aut feſſa bellis ſint,

Germani [a] intectum [b] renonibus corpus tegunt. *Iſidorus.*

Unde pons in oppidum pertinens explicatur. *Aruſianus.*

Et ei voce magnâ vehementer gratulabantur. *Donatus.*

Et Marius victus duplicaverat bellum. *Servius.*

Atque eos à tergo incurrerunt. *Rufinianus.*

In hunc modum differuit. *Priſcianus.*

Inde ortus ſermo percunctantibus utrimque, Satin ſalve, quam grati ducibus ſuis, quantis familiaribus copiis augerentur. *Donatus.*

Fugam noſtris fecêre. *Seneca.*

Quæ audita [c] Panormitanos dedere Romanis fecêre. *Idem.*

Quò cupidiùs in ore ducis ſeſe quiſque bonum & ſtrenuum oſtentantes. *Iſidorus, Servius.*

Ventis per cava terræ citatis, rupti aliquot montes, tumulique ſedêre. *Iſidorus, Servius.*

Ubi multa nefande caſu ſuper auſi atque paſſi. *Priſcianus.*

[d] Saguntium. *Cariſius.*

Tota autem inſula modica, & cultoribus inanis eſt. *Martianus.*

Immodicus animi. *Aruſianus.*

Pugnam illam pro omine belli futuram. *Servius.*

Tantum [e] antiquitatis, curæque majoribus pro Italicâ gente fuit. *Idem.*

Opprobrii gratiâ. *Agrætius.*

Maxumis ducibus, fortibus ſtrenuiſque miniſtris. *Diomedes lib.* xi.

Non repugnantibus modò, ſed ne deditis quidem. A. B. C. M. *Donatus.*

In ſilvâ [f] Sila fuerunt. *Servius.*

INTERPRETATIO.

[x] *Quos fruſtrà refugitis, dum pacis copiam quæritis.*

NOTÆ.

a *Intectium.*] Magnâ corporis parte nudos agitare ſolitos eſſe Germanos ex Tacito diſcimus, aliiſque. Colerus mallet *Intecti.*

b *Renonibus.*] Alii ſcribunt *Rhenonibus.* Sunt autem Rhenones Gallorum & Germanorum tegumenta pellicea, ab humeris ad umbilicum uſque dependentia.

c *Panormitanos.*] Panormus inſignis Siciliæ civitas. Hodie *Palermo.*

d *Saguntium.*] Pro Saguntinorum, ut placet Cariſio.

e *Antiquitatis.*] Gronovius cum Servio *antiquitatis* retinet. Douza *anxietatis* reponit, cui ego quidem aſſentior.

f *Sila.*] Sita erat in Bruttiis.

In

In nuda injecta corpora. *Diomedes.*
Appollinis filia & Cyrenes. *Probus.*
Ne ſimplici quidem morte moriebantur. *Servius.*
Cum prædixero poſitum inſulæ. *Donatus.*
Cujus [g] adversâ voluntate, colloquio militibus permiſſo, [h] corptio facta paucorum, & exercitus Sullæ datus eſt. *Idem.*
A Graccho ſeditiones graves ortæ. *Auguſtinus.*
M. Atilius Palicanus humili loco, Picens, loquax magìs quàm cundus. *Quintilianus lib.* iv. *cap.* 2.
[i] Inſolens vera accipiundi. *Donatus.*
Quæ pecunia ad Hiſpanienſe bellum Metello facta erat. *Idem.*
[k] Curubis. *Probus.*
[l] Tharros. *Idem.*
[m] Camiſos. *Idem.*
[n] Luces. *Sergius.*
imam modo [o] Japydiam ingreſſus. *Serv.*
[p] Carbo turpi formidine Italiam, atque exercitum deſeruit. *Id.*
Quæ pacta in conventione non præſtitiſſent. *Donatus.*
Crebritate fluctuum, ut Aquilo ſolet. *Servius.*
Mithridates corpore ingenti perinde armatus. *Quintil. lib.* ii. *c.* 3.
Tyrannumque, & Cinnam appellantes. *Victorinus Servius.*
Nomenque [q] Danubium habet. *Acron.*
Cui niſi pariter obviam iretur. *Donatus.*
Septimium, neque animo, neque linguâ ſatis compotem. *Idem.*
Vulgus amat fieri. *Quintilianus.*
Non [r] pœniturum. *Idem.*
Pompeius cum alacribus ſaltu, cum velocibus curſu, cum validis vetecertabat. Neque enim ille aliter potuiſſet par eſſe Sertorio, niſi ſe,&

NOTÆ.

g *Adverſâ*] *Cognitâ.*
h *Corruptio.*] De Syllâ intelligendum, qui, docet Plutarchus, viribus impar, Scipiom alterum Conſulem dolo ad fœdera invivit; deinde inter congreſſuum moras, & loquiorum, pecuniâ & promiſſis, ejus exercitum, per milites corrupit
i *Inſolens*] Forte de Tigrane loquitur, qui tunâ ſuâ ebrius, nil niſi quod ad voluntem fictum eſſet, audire poterat. Cujus altitiam non pœnitebit vidiſſe apud Appium.
k *Curubis.*] Ptolemæo urbs eſt Africæ proiæ.
l *Tharros.*] Ortelius eam urbem ponit in Africâ.
m *Camiſos.*] Urbs Camiſanæ regionis, in Parthiâ, ut eidem placet Ortelio.
n *Luces.*] Volunt eſſe à *Lux* ſingulari.
o *Japydiam.*] Japydia, quæ & Hiſtria dicta, in extremâ eſt Italiâ, verſus Dalmatiam.
p *Carbo.*] Prolixè de eo Appianus.
q *Danubium.*] Obſervavit Acro, vel alius aliquis, ad Horatium, Danubium in genere neutro à Salluſtio poſitum, ut Rhenum ab Horatio. Danubius verò dicitur uſitatiùs maximus ille & notiſſimus Europæ fluvius, cui & nomen *Iſter* datum eſt.
r *Pœniturum.*] Pro *pœnitentiam actorum.*

milites frequentibus exercitiis præparaviſſet ad prœlia. *Vegetius l.* i. *c.* ix. *Johan. Saresb.*

Cicero caninam facundiam, ut Appius inquit, exercuit. *Lactant.*

Primus Græcorum Achilles. *Servius.*

Cupientiſſumus legis. *Diomedes.*

Magnâ gloriâ [s] tribunus militum in Hiſpaniâ T. [t] Didio imperante, magno uſu bello Marſico, paratu militum, & armorum fuit. Multaque tum ductu ejus curata, primò per ignobilitatem, deinde per invidiam ſcriptorum celebrata ſunt: Cominus faciem ſuam oſtentabat, aliquot advorſis cicatricibus, & effoſſo oculo. Quo ille dehoneſtamento corporis maxumè lætabatur: neque illis anxius, quia reliqua glorioſiùs retinebat. *Agellius.*

[v] Curetes, quia principes intelligendi divina fuerunt, vetuſtatem utì cætera in majus componentem altores Jovis celebraviſſe. *Lactantius & Iſidorus.*

Italiam conjunctam [x] Siciliæ conſtat fuiſſe: ſed medium ſpatium aut per humilitatem obrutum eſt aquis, aut propter anguſtiam ſciſſum: Inde Rhegium nominatum. *Iſidorus.*

Pompeius de victis Hiſpanis tropæa in Pyrenæis jugis conſtituit. *Serv.*

Atque edita undique, tribus tamen cum muris, & magnis turribus. *Donatus.*

Et in prœliis actu promtus. *Idem.*

Pactione amiſſo Publio legato. *Idem.*

Ipſum mare Ponticum dulcius quàm cætera. *Servius, Priſcianus, Macrobius.*

Equis paria operimenta erant: quæ lintea ferreis laminis in modum plumæ adnexuerant. *Servius.*

Rebus ſupra votum fluentibus. *Idem.*

[y] Ænum, & [z] Maroneam, & viam militarem. *Idem.*

Impediebant juſſa nautarum. *Idem.*

Nihil ſocordiâ claudebat. *Donatus.*

[a] Ut tanta repentè mutatio non ſine deo videretur. *Idem.*

NOTÆ.

s *Tribunus.*] De Sertorio agitur.

t *Didio.*] Legatus fuit Pompeii in Hiſpaniâ, adverſus Sertorium.

v *Curetes.*] Totam hanc opinionem, quaſi à Poëtis fictam Salluſtius reſpuit, voluitque ingeniosè interpretari, cur Jovis cultores dicantur Curetes fuiſſe. *Lactantius.*

x *Siciliæ.*] In hâc ſententiâ fuerunt plurimi autores contra quam facit Cluverius, qui, cum Heſiodo aggeribus, verſus Pelorum promontorium, auctam fuiſſe inſulam arbitratur: Nedum abſciſſa fuerit.

y *Ænum.*] Ænus urbs Thraciæ maritima, ab Æneâ condita.

z *Maroneam.*] Non longè ab Æno, ad occaſum

a *Ut tanta.*] Videtur hoc de inexpectata intelligendum converſione, quæ Romæ accidit, foro omnium rerum venalium copiâ ſuperfluente poſtquam Piratas annonam intercipientes Pompeius profligavit.

In

[a] In ore gentibus agens, populo, civitati. *Idem.*

Preſſi undique multitudine. *Idem.*

Hunc igitur redarguit Tarquitius. *Idem.*

Dein campi [b] Themyſcirii: quos habuêre [c] Amazones, à [d] Tanai flumine incertum quamobrem digreſſæ. *Servius.*

Ubi eum totâ concione ab exercitu cogit diſcedere, dicit ſe eius operâ non uſurum; eumque ab armis dimittit. *Idem.*

Et Metello procul agente [e] longa ſpes auxiliorum. *Idem.*

More equeſtris prœlii ſumptis tergis, atque reditis, & egreſſi ad ciliores ictus loco cedebant. *Idem.*

Caſtra ſine vulnere introitum. *Idem.*

Multos tamen ab adoleſcentiâ bonos inſultavit. *Id & Donatus.*

[f] Coſa. *Servius.*

Equis, atque armis inſignibus. *Idem.*

[g] Feſſus in Pamphyliam ſe receperat. *Idem.*

Profectus quidam Ligus ad requiſita naturæ. *Quintil.*

Apud latera [h] certos collocaverat. *Servius.*

Apertæ portæ, repleta arva cultoribus. *Idem.*

[i] Hiſpaniam ſibi antiquam patriam eſſe. *Idem.*

[k] Lyciæ, [l] Piſidiæque agros deſpectantem. *Idam.*

Sorte ductos fuſti necat. *Idem.*

Omnis Italia coacta in anguſtias ſcinditur in duo [m] Promontoria, [n] Bruttium, & [o] Salentinum. *Idem.*

Italia plana ac mollis. *Idem.*

Quâ tempeſtate ex Ponto vis piſcium erupit. *Idem, & Scholiaſtes Juvenalis.*

[p] Introrſus prima Aſiæ Bithynia eſt, multis antea nominibus appellata.

NOTÆ.

a *In ore.*] De Pompeio intelligit Douza.

b *Themyſcirii.*] Sunt illi in Ponto.

c *Amazones.*] Fuerunt mulieres, quæ egnum, viris omnibus interfectis, obtinuerunt, rem poſtea habentes cum peregrinis. e his mentio fit apud plurimos; interim erint, nec ne, quidam affirmant, quidam egant. Crediderim multa fabuloſa eſſe; on tamen omnia.

d *Tanai.*] Tanais fluvius eſt qui Europam ab Aſia dividit. Hodie *Don* dicitur.

e *Longa.*] Id eſt, *longe poſita*, Autore Servio

f *Coſa.*] Civitâs Etruriæ.

g *Feſſus.*] Id eſt, *egens conſilii*, Servio interprete: Nam corpore fatigatum dicimus nimo feſſum.

h *Certos.*] Certus aut velocem ſignificat, aut fidelem, aliquando etiam firmum, ut ait Salluſtius, *Apud latera certos collocat.* Servius.

i *Hiſpaniam.*] Annotant Grammatici Provinciam pro Patriâ poſitam, cum civitas propriè ſit Patria.

k *Lyciæ.*] Minoris Aſiæ regio, ad Mediterraneum.

l *Piſidiæ.*] Ciliciæ regio, in minore Aſiâ.

m *Promontoria.*] Sunt montes, qui in mare incurrunt. Gall. *Cap.*

n *Bruttium.*] Inferius eſt, ad meridiem, juxta Siciliam.

o *Salentinum.*] Superius eſt ad Septentrionem.

p *Introrſus.*] Hæc Criſpi cùm citet Servius, ut doceat Bithyniam dictam quo-

Ipſa

Ipſa enim eſt Major Phrygia. *Servius.*

Sed Mithridates extremâ pueritiâ regnum ingreſſus: matre veneno interfectâ. *Idem.*

Exercitum [q] vertere. *Idem.*

Creta altior eſt, quâ parte ſpectat Orientem. *Idem.*

Se regibus devovent & poſt eos vitam refutant: adeò illis ingenita eſt ſanctitas regii nominis. *Idem, & Philargyrius.*

Dum inferior omni viâ graſſaretur. *Joannes Grammat.*

[r] Narbone concilia Gallorum. *Pompeius in Artem Donati.*

Poſt defectionem ſociorum & Latii. *Donatus.*

[s] Ad Jovis mandem noſtra. *Idem.*

Morbi graves ob inediam inſolita veſcentibus. *Idem.*

Atque ea cogentes, non coactos, ſceleſtos magìs quàm miſeros diſtringi. *Idem.*

Graviori bello, qui prohibituri venerant ſocii, frigere. *Idem.*

Nam quidem Pyrrho, Hannibali, æquor & terra. *Idem.*

Nam Sullæ dominationem audebat. *Idem.*

[t] Neque eſt defenſus dominationem Sullæ. *Idem.*

Neu quis miles neve pro milite. *Servius.*

Ex inſolentiâ avidus malefaciendi. *Idem.*

Tergis vinciebant. *Idem.*

[v] Charybdis quæ fortè illata [x] naufragia ſorbens gurgitibus occultis millia ſexaginta [y] Tauromenitana ad litora trahit. *Idem.*

Saguntini fide atque ærumnis inculti per mortalium ſtudium majores quam opibus, quippe quîs etiam tum ſemiruta mœnia, domus intectæ, parieteſque templorum ambuſti, manus Punicas oſtentabant. *Hieron. in Habaccuc.*

Apud [z] Corduennos [a] amomum & alii leves odores gignuntur. *Philarg. in* iv. *Georg. Virgil.*

Quem trans ſtagnum omnis uſque ad flumen. *Idem.*

NOTÆ.

que eſſe Bebriciam, nullaque ejus rei in fragmento hoc, extet mentio, non dubitat Salluſtium ex Iſidoro augere Putſchius, poſt *Phrygia*, hoc modo, *prius Bebricia dicta, mox à Bithynio rege Bithynia.*

q *Vertere.*] Servius interpretatur *Conſiderare.*

r *Narbone.*] Narbo Galliæ Narbonenſis urbs eſt maritima.

s *Ad Jovis.*] Douza corrigit, *Id Jovi mandem noſtro*, Id eſt *Jupiter iſta viderit.*

t *Neque eſt.*] Alii habent *dominationem.* Colerus legit, *Neque eſt defeſſus dominationem Syllæ.*

v *Charybdis.*] Poëtis decantatiſſimus gurges, inter Siciliam & Italiam, circa Meſſanam.

x *Naufragia.*] Hic naufragium pro ipſis rebus quaſſatis & fractis, poſitum eſt.

y *Tauromenitana.*] Tauromenia, vel Tauromenium, urbs Siciliæ maritima ad fretum.

x *Corduennos.*] Corduenni, Gens circa mare Hyrcanum.

a *Amomum.*] Aliud alii eſſe comminiſcuntur: multumque de eo rixantur Medici.

Repentè

Repentè incautos invaſit. *Idem.*
Belli ſanè ſciens. *Acron.*
Namque omnium ferociſſumi ad hoc tempus [a] Achæi ætque [b] Tauri ſunt, quòd, quantùm conjicio, locorum egeſtat erapto vere coacti. *Gloſſa Juvenalis.*
Atque ipſe cultus rei. *Acron.*
[c] Triplici fluctu. *Servius, Fuldanus.*
Charybdi mare vorticoſum. *Idem.*
Sed ubi tempore anni mare claſſibus patefactum eſt. *Idem.*
Sanè bonus eâ tempeſtate contra pericula & ambitionem. *Idem.*
Simul immanis hominum vis ex locis invasêre patentes, cùm pacis modò effuſas. *Idem.*
Genua patrum advolvuntur. *Idem.*
Perrexêre in Hiſpaniam ad Sardiniam. *Idem.*
Quæ mapalia ſunt circumjecta civitati, ſuburbana ædificia. *Idem.*
Et onere turrium incertis navibus. *Idem.*
Traditur fugam in longinqua Oceani agitaviſſe. *Idem.*
Ad mutandum modò in melius ſervitium. *Serv. ad primum Æn.*
Magna vis hominum convenerat agris pulſa aut civitate ejecta. *Idem, ibidem.*
Cùm murum hoſtium ſucceſſiſſet pœnas dederat. *Idem ad Elogam quintam.*
Quippe vaſta Italia rapinis, fugâ, cædibus. *Idem.*
Hi ſunt qui ſecundum pocula, & alias res aureas, diis ſacrata ſtrumenta convivio mereantur. * *Idem ad* viii *Æneidos.*
In ſecundâ feſtinas cohortes compoſuerat. *Idem ad* ix.
Jam repentè viſus ſævire Taguns. *Idem ad* x.
Exuant armis equiſque. *Idem.*
Solas feſtinare. *Idem.*
Luſitaniæ gravem civitatem. *Idem.*
Ex parte cohortium præcipere inſtructa, & ſtationes locatæ pro ſtris. *Idem.*
Bellum quibus poſſet conditionibus deſineret. *Idem.*
In quîs longiſſimo ævo plura, de bonis falſa, in deterius com-ſuit. *Idem.*
Cultu corporis ornata egregio. *Idem.*
At Sertorius vacuus hieme augere copias. *Acro in Horatium.*
Sin vis obſiſtat, ferro quàm fame æquiùs perituros. *Servius.*
Conſedit in valle virgultâ nemorosâque. *Idem.*

NOTÆ.

[a] *Achæi.*] Sunt Populi circa Pontum Euxinum, in Sarmatiâ Aſiaticâ; nam de hoc in loco agitur, non de illis qui Theſſaliam incoluerunt.

[b] *Tauri.*] Fuerunt iſti in Sarmatia Europæâ.

[c] *Triplici.*] Id eſt, *magno-*

Paulu-

Paululum requietis militibus. *Idem.*

Qui nullo certo exilio vagabantur. *Idem.*

Nubes fœdavêre lumen. *Idem.*

Sanctus alia. *Idem.*

Geronis. *Idem.*

Quæ cauſa fuerat novandis rebus. *Idem.*

Radicem montis exceſſit. *Statii interpres.*

Ut res magìs quàm verba gererentur, liberos parenteſque in mur locaverant. *Idem.*

Incerta eſt fortitudo dum pendet. *Idem.*

In quibus plauſtra ſedes ſunt. *Acro ad Horatium.*

Luxo pede. *Probus.*

Maurique vanum genus, ut alia Africæ, contendebant Antipo das ultra Æthiopiam cultu Perſarum juſtos & egregios agere *Priſcianus.*

Èt Perpennam fortè cognoſcit mulio redemptoris. *Acro in Hora*

Omnium fluminum quæ in maria quà imperium Romanum eſt, fluunt, quam Græci πλὼ ἔσω θάλασσαν appellant, maxumu eſſe Nilum conſentitur; proxumâ magnitudine eſſe Hiſtrum ſcri pſit Salluſtius. *Agell. l.* x *c.* vii.

[d] Ex omnibus quæ tractavimus, Æbuti Liberalis, poteſt vi deri nihil tam neceſſarium, aut magìs, ut ait Salluſtius, cum cur dicendum, quàm quod in manibus eſt. *Seneca.*

Turbinum motus vagus eſt, & disjectus, & uti Salluſtii verbi utar, vorticoſus; cometarum autem, compoſitus, & certum ite carpens. *Idem.*

Salluſtius, auctor certiſſumus, aſſerit Tigrim, & Euphrate uno fonte manare in Armeniâ, qui per diverſa euntes longiùs di vidantur, ſpatio medio relicto multorum millium; quæ tame terra, quæ ab ipſis ambitur, Meſopotamia dicitur. *Idem.*

Pelorum promontorium Siciliæ reſpiciens aquilonem, juxt Salluſtium, dictum à gubernatore Hannibalis illic ſepulto, q fuerat occiſus per ignorantiam regis, cùm ſe ejus dolo credere eſſe deceptum. *Servius & Iſidorus.*

[e] Ariſtæus, utì Salluſtius docet, poſt laniatum à canibus [f] Actæ onem filium, matris inſtinctu Thebas reliquit, & [g] Ceam inſu lam tenuit, primò adhuc hominibus vacuam: poſtea, eâ relicta cum Dædalo in Sardiniam tranſivit, pòſt delatus eſt [h] Cumas. *Serv*

NOTÆ.

d *Ex omnibus.*] Nullus non ea facilè dignoſcet quæ ſunt Salluſtii in his ſequentibus fragmentis.

e *Ariſtæus.*] Apollinis & Cyrenes filius, ut plurimis placet olei & mellis inventor.

f *Actæonem.*] Hic, irâ Dianæ, quam inſcius ſine veſte viderat, in cervum mutatus à ſuis canibus laceratus eſt.

g *Ceam.*] Cea vel, ut alii ſcribunt, Ceos inſula eſt maris Ægei, juxta Eubœam.

h *Cumas.*] Cumæ, Urbs Campaniæ maritima,

Sallu

Salluſtius duces laudat, qui victoriam incruento exercitu de-rtarunt. *Idem.*

[j] Cares Inſulani populi fuerunt, piraticam exercentes, famoſi, ti à [k] Minoë, ut Salluſtius, & Thucydides tradunt. *Idem.*

A Troja [l] Capys Campaniam, [m] Helenus Macedoniam, alii rdiniam, ſecundum Salluſtium, tenuerunt. *Idem.*

[n] Dardania à Dardano Jovis & Electræ filio, aut ſecundum Sal-ſtium, à Midâ Dardanorum rege, qui Phrygiam tenuit. *Idem.*

Salluſtius [o] Scyllam ſaxum eſſe dicit, ſimile formæ [p] celebratæ rocul viſentibus. *Idem.*

In Siciliâ eſt [q] Enceladus, [r] Othus in Cretâ, ſecundum Salluſti-n. *Idem.*

Salluſtius ait, Hiſpanorum morem fuiſſe, ut in bella euntibus enibus parentum facta memorentur à matribus. *Idem.*

[s] Orion juxta Salluſtium, oritur juxta ſolis æſtivi pulſum. *Idem.*

In [t] Flaminiâ eſt civitas quæ [u] Cale dicitur, & in Galliâ hoc mine, quam Salluſtius à Perpennâ captam commemorat. *Idem.*

Getæ ſunt [x] Myſii, quos Salluſtius à Lucullo dicit eſſe ſupera-. *Idem.*

Trojanorum tempore invadendarum terrarum cauſa fuerat na-atio, uti Salluſtius meminit. *Idem.*

Curribus falcatis uſos eſſe antiquos, Livius & Salluſtius docent. *em.*

NOTÆ.

j *Cares.*] Cos inſula eſt maris Ægæi longè à Cariâ, quæ & ipſa hoc no-ne dicta eſt, autore Stephano. Probus Miltiade, Cares in Lemno conſediſſe te-tur: Adeòque hi fuerunt Piratæ errones ditationem ſuam mutantes.

k *Minoë.*] Minos rex fuit Cretæ, Jovis Europâ filius, apud inferos, ob inſignem itiam, judex à Poëtis conſtitutus.

l *Capys.*] Unus fuit ex Æneæ comitibus, in Italiam venit.

m *Helenus.*] Priami filius. Epiri verò tem habuiſſe Virgilius autor eſt.

n *Dardania.*] Pars eſt Illyriæ, ſupra Ma-oniam. Sed hic de Trojâ agitur.

o *Scyllam.*] Scylla ſcopulus eſt in freto culo, non longè à Charybdi.

p *Celebratæ.*] A Poëtis ſcilicet, apud quos ſim monſtrum fœmineo vultu, cætera ca-m latrantium, quibuſdam lupi, ac ſer-tis ſpecie, deſcriptum invenies.

q *Enceladus.*] Unus ex gigantibus, quem Jupiter, fulmine ictum, Ætnæ monti ſuppo-ſuit.

r *Othus.*] Hic fuit Neptuni filius ex Iphimedia Alœi uxore, quem, cum Ephialte ipſius Othi fratre, Alœus auxilio miſit gi-gantibus adverſus Deos.

s *Orion.*] Ex trium Deorum, Jovis, ſci-licet, Neptuni, & Mercurii urinâ, vel ſe-mine natus, & à Dianâ interfectus, ut qui-buſdam placet, in ſydus mutatus fuit; cu-jus ortu tempeſtates maximæ excitantur: ſi tamen verum eſt quodcumque vulgo hominum ore teritur.

t *Flaminia.*] Regio Italiæ ad mare ſupe-rum, ubi Ravenna.

u *Cale.*] Calem Gallicam non longè ab urbe Pariſiorum ponunt; haud procul à Matronâ.

x *Myſii.*] Myſia in Aſiâ eſt: ſed hic Mœſia eſt intelligenda, quæ olim Myſia di-cta. Europæ regio eſt ad Danubium.

Vices ſignificant pugnam, quia per viciſſitudinem pugnabatur, ut inquit Salluſtius. *Idem.*

Creta medio jacet inſula ponto, id eſt, ſecundum Salluſtium procul à continenti. *Idem.*

Primo menſe veris dicitur novum ver, ſecundo ver adultum, tertio præceps: ſicut etiam Salluſtius dicit ubique, nova æſtas, adulta, præceps. *Idem.*

Salluſtius in Hiſtoriis tradit, Sertorium victum voluiſſe fugere ad inſulas [a] Fortunatas. *Acron.*

Inſulas Fortunatas Salluſtius inclutas eſſe ait Homeri carminibus. *Servius.*

Proxumum dicebant veteres, non ſolùm adhærens, & adjunctum, verùm etiam longè remotum, ſi tamen inter duo diſcretis nihil medium exſtitiſſet, *Virgil. Æn. l.* v.

Proxumus huic, longo ſed proxumus intervallo,
Inſequitur Salius. -----

Ità & Salluſtius in ſitu Ponti, de promontoriis [c] Paphlagoniæ & quod [d] Κριὸς μέτωπον appellavit, poſuit. *Nonius.*

Interrogaſti, ſi tenes, Mæotici
Situs quis eſſet æquoris. Salluſtium
Noram id dediſſe, dicta & ejus omnibus
Præjudicatæ auctoritatis ducier,
Non abnuebam. Feſtus Avienus.
Portus ab Eoo fluctu curvatus in arcum.

In arcus ſimilitudinem. Sic de Ponto Salluſtius, unde hic tulit colorem, nam ſpeciem efficit Scythici arcus. *Servius ad* iii *Æneidos.*

---- *Freta lata relucent.*

Lata autem ideo, quia ſe anguſtiæ Pontici oris illic dilatant, uti dicit Salluſtius. *Servius.*

Teia autem dicta eſt à Teio Anacreontis Poëtæ Lyrici oppido, quod in Paphlagoniâ eſſe Salluſtius indicat, cùm de ſitu Ponti loquitur. *Comment. in Horat.*

Porrò Salluſtius auctor certiſſumus aſſerit, tam Tigris, quàm Euphratis in Armeniâ fontes demonſtrari. *Hieron. de locis Heb.*

Cùm multi evaſerint Trojanum [e] periculum, utì Capys, qui

NOTÆ.

a *Fortunatas.*] Sunt illæ in mari Atlantico. Hodie, *Les Canaries.*

b *Nihil medium.*] *Ejuſdem naturæ*, ſcilicet.

c *Paphlagonum.*] Paphlagonia Aſiæ minoris regio ad Pontum Euxinum.

d Κριὸς] *Arietis hanc rupem ſimulantem vertice frontem.*

Pro merito Graii κρὶς *dixere* μέτωπον. Priſcian.

e *Periculum.*] Quando Troja à Græcis everſa eſt.

Cam

ampaniam tenuit; ut Helenus, qui, [f] ut alii, Sardiniam, ſe-ndum Salluſtium. *Serv.*

Salluſtianus Calpurnius. *Hieronymus adverſus Ruf.*

Calpurniani diſcipuli. *Idem, ibidem.*

[g] Tamen vulgata jam res eſt gentilium proprietatum. Comici rvgas timidos illudunt. Salluſtius vanos Mauros, & feroces almatas [h] pulſat. *Tertull. de anima.*

Sarcaſmus Chleuaſmo proxima eſt, & ſimilis figura, quâ ad-rſariorum facta, cum exacerbatione admiſſi eorum, laceſſimus. t apud Salluſtium de Sullæ crudelitate. Ut in M. Mario cùm cta priùs crura per artus expiraret. *Jul. Rufinianus de ſche-atis lexeos.*

Meſopotameni homines effrenatæ lubidinis ſunt, ut Salluſtius eminit in utroque ſexu. *Gloſſæ in Juvenalem.*

[i] Antonius ille trium Antoniorum corruptor, ille Salluſtius, qui æ maritumæ quà Romanum eſſet imperium, contrarius piratis. omnes ſocios & maxumè Græcos Aſiaticos ac Siculos fortunis nnibus ſpoliaverunt. *Eædem Gloſſæ.*

Σαλλυσίῳ ὦ θαυμάζω, τότε πρῶτον ὦφθαι Ῥωμαίοις καμήλους, λέγον-τ, εἰ μήτε πρότερον τοὺς μετὰ Σκιπίωνος νικήσαντας Ἀντίοχον ὥστο, τε τὸ ἔναγχος πρὸς Ὀρχομενῷ καὶ πρὸς Χαιρώνειαν Ἀρχελάῳ μεμαχη-μένους, ἐγνωκέναι κάμηλον. *Id eſt:* Salluſtium demiror, qui autumat, m primum viſos Romanis Camelos, quòd neque olim illos qui duce ipione Antiochum devicerunt, neque hos qui ad [k] Orchomenum & hæroneam certaverunt cum Archelao, noſſe putaverit Camelum. *lutarchus in Lucul.*

Σαλλούστιος μὲν ἔν φησι, χαλεπῶς διαθεῖναι τοὺς στρατιώτας πρὸς αὐ-τὸν, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου πρὸς Κυζίκῳ καὶ πάλιν πρὸς Ἄμισῳ δύο χειμῶνας ἐξῆς ἐν χάραξι διαγαγεῖν ἀναγκάσαντας. *Id eſt.* At Sal-ſtius quidem fuiſſe milites jam inde à principio malè, ait, in m (Lucullum) animatos, quòd ad Cyzicum, & iterum ad A-ſum duas hiemes eos caſtris continuiſſet. *Idem.*

NOTÆ.

[f] *Ut alii.*] Quod hic deeſſe clarum eſt loco ſuperiori, qui de hâc ipsâ re agit, ſe cognoſces.

[g] *Tamen.*] Id eſt, *omnes ſciunt quomodo icem ſibi quædam innata vitia populi ex-brent.*

[h] *Pulſat.*] *Arguit, Notat.*

[i] *Antonius.*] Peſſimè depravatum eſt iſtud fragmentum.

[k] *Orchomenum.*] Orchomenus & Chæro nea duæ ſunt Bœotiæ urbes ad amnem Ce phiſum; quamquam priorem Sophianus magis ad meridiem collocat.

LECTORI.

LECTORI.

Hactenus Fragmenta florentissimi Rerum Romanarum scriptoris, quæ extare putamus. Cætera quæ sequuntur, in M. S. Servio legi auctor est V. Cl. Andreas Schottus: in optima tamen illa Honorati Editione a Petro Daniele I. C. procurata non comparent.

* m or Trequii præter s r ciem necessariam haud multò secus quàm ferro noceri poterat. At Varinius, dum hæc aguntur à fugitivis ægrâ parte militum autumni gravitate, neque ex postremâ fugâ, cùm severo edicto juberentur, ullis ad signa redeuntibus, & qui reliqui erant per summa flagitia detrectantibus, militiam Quæstorem suum C. Thoranium ex quo præsente vera facillimè noscerent. *** commiserant, & tamen interim quum volentibus numero quatuor.

* ingre, tantæ setui debacrlttur, nefandum in modum perversi vulnere & interdum lacerum corpus semianimum omittentes, alii in tecta jaciebant ignes, multique ex loco servi quos ingenium sociios dabat, abdita à dominis aut ipsos trahebant ex occulto, neque sanctum aut nefandum quicquam fuit iræ barbarorum, & servili ingenio: quæ [a] Spartacus nequiens prohibere multis precibus cùm oraret, celeritate *** nuntios.

Aliquot dies contra morem fiducia augeri nostris cœpit, & promlingua. Qua Varinius contra spectatam rem incautè motus novo incognitosque & aliorum casibus perculsos milites, ducit tamen ad castra fugitivorum. Presso gradu sistentes jam, neque tam magnificè sumentes prœlium quàm postulaverant. Atque illi certamini conscii inter se juxta seditionem erant. Crixo & gentis ejusdem Gallis atque Germanis obviam ire, & ultro offerre pugnam cupientibus contra Spartacum.

NOTÆ.

a *Spartacus.*] Hic est qui unà cum Crixo & Oenomao, effracto Lentuli ludo, cum triginta aut ampliùs ejusdem fortunæ viris Capuâ erupit; servisque ad vexillum & auxilium vocatis, Romanis grave, idemque probrosum bellum intulit.

ORA

ORATIONES DUÆ AD C. CÆSAREM, SALLUSTIO ADSCRIPTÆ, De Republica Ordinanda.

ORATIO I.

POPULUS R. antea [1] obtinebat, regna atque imperia, fortunam dono dare, item alia, quæ per mortalis avide cupiuntur: quia & apud indignos, sæpe erant, quasi per lubidinem data; neque cuiquam incorrupta permanserant. Sed res docuit [c] id verum esse, quod in carminibus [d] Appius ait, abrum esse suæ quemque fortunæ: atque in te maxumè, ui tantùm alios [e] prætergressus es, utì priùs defessi sint homines laudando facta tua, quàm tu laude digna faciundo. æterum utì fabricata; sic virtute parta, quàm magnâ inustria haberi decet: ne incuria deformentur, aut corruant firmata. Nemo enim alteri imperium volens concedit: & quamvis bonus atque clemens sit, qui plus potest; tamen, quia

INTERPRETATIO.

[1] *Antea vulgò credebatur fortunam dare dono regna atque imperia.*

[2] *Et quamvis qui potentior est, sit bonus atque clemens, tamen reformidatur, quia licet illi esse malo.*

NOTÆ.

ORATIONES.] Multis probat Douza esse epistolas; quod etiam postea ex so Sallustio cognoscetur. Nam, ejus esse s idem, ut & ipse arbitror, contendit.

b *Populus Romanus*] Ab imperitis, quibus ox *obtinebat* prospecta non esset, additas sse has duas voces *Pop. Romanus*, Casaubonus contendit; qui illustrissimam sententiam eâ additione tenebris involutam dicit. Tanto viro non possum non suffragari.

c *Id.*] Refertur ad sequentem sententiam.

d *Appius est.*] Hic est, ut videtur, quem Cicero sapientem vocat Poetam.

e *Prætergressus.*] Omnes libri habent *prægressus.* Carrio.

malo esse licet, formidatur. [f] Id evenit, quia plerique rerum potentes perversè consulunt, & eò se munitiores putant, quò illi, quibus imperitant, [g] nequiores fuêre. At contra id eniti decet; cùm ipse bonus, atque strenuus sis, utì quàm optumis imperites. Nam pessumus quisque asperrumè rectorem patitur. Sed tibi hoc gravius est, quàm ante te omnibus, armis parata componere. Bellum aliorum pace [h] mollius gessisti: ad hoc victores prædam petunt, victi cives sunt. Inter has difficultates [i] evadendum est tibi; atque in posterum firmanda resp. non armis modò, neque adversum hostes, sed, quod multò majus, multòque asperius est, bonis pacis [k] artibus. Ergo omnes magnâ [l] mediocrique sapientiâ res huc vocat: quæ quisque optuma potest, uti dicat. Ac mihi sic videtur: qualicumque modo tu victoriam composueris, ità alia omnia futura. Sed jam quò meliùs faciliusque constituas, paucis, quæ me animus monet, accipe. Bellum tibi fuit, Imperator, cum [m] homine claro, magnis opibus, avido potentiæ, majore fortunâ, quàm sapientiâ: quem secuti sunt pauci, per suam injuriam tibi inimici: item quos affinitas, aut alia necessitudo traxit. Nam particeps dominationis neque fuit quisquam; neque [n] si pati potuisset, orbis terrarum bello concussus foret. Cætera multitudo vulgi, more magìs quàm judicio, post alium alium, quasi prudentiorem, secuti. Per idem tempus [o] maledictis iniquorum occupandæ reip. in spem adducti homines, quibus omnia probro, ac luxuriâ polluta erant, concurrêre in castra tua: & apertè [p] quietis mortem, rapinas, postremò omnia, quæ corruptus animus jubebat, minitari. Ex qui magna pars, ubi neque [r] creditum condonare, neque

Interpretatio.

[r] *Ex quibus magna pars, ubi vident te neque pecuniam creditam condonare, aut novas tabulas proponere.*

Notæ.

f *Id.*] *Quod*, scilicet, *qui plus potest formidatur.*

g *Nequiores.*] Id est, *homines nihili, quia nullâ sunt virtute; qui nihil nec possunt, nec audent.*

h *Mollius.*] Cæsari assentatur.

i *Evadendum.*] Id est, *Reipublicæ ità, ut & tibi consulas, providendum.*

k *Artibus.*] *Legum optimarum, quas tu sanxeris, observatione, & vindicatione.*

l *Mediocrique.*] Sibi ipsi viam sternit, ne impudenter fecisse videatur, qui Principi consulere satagat. Atque optimo fundamento nititur: Non enim minimam præstant aliquando Reipublicæ operam qui traditores sunt, & minùs perspicaces; quippe qui graviori passu pregredientes, ea advertunt quæ fervidiores præterierant.

m *Homine claro.*] *Pompeio*, scilicet.

n *Si pati.*] Testatur Florus, neque pa rem Pompeium; neque superiorem Cæsarem ferre potuisse.

o *Maledictis.*] Hoc dicit, Multos eò Cæsaris partes adductos fuisse, quòd mal volis quibusdam, qui cum Rempublicam o cupaturum prædicabant, fidem haberent; per ejus gratiam se potentes evasuros sp rarent.

p *Quietis.*] *Iis qui nullis partibus er addicti.*

vibus, ſicuti hoſtibus, uti vident, defluxêre: pauci reſtitêre, quibus majus otium in caſtris, quàm Romæ, futurum erat: [q] tanta vis creditorum impendebat. Sed ob eaſdem cauſſas, immane dictu eſt, quanti & quàm multi mortales poſtea ad Pompeium diſceſſerint: eoque, per omne tempus belli, quaſi ſacro, atque [r] inſpoliato fano debitores uſi. Igitur, quoniam tibi victori de bello atque pace agitandum eſt; hoc uti [f] civiliter deponas, illa ut quàm juſtiſſima, & diuturna ſit, de te ipſo primùm, [t] quia compoſiturus es, quod optumum factu eſt, exiſtuma. Equidem ego cuncta imperia crudelia, magìs acerba, quàm diuturna, arbitror, neque quemquam a multis metuendum eſſe, quin ad eum ex multis formido recidat: eam vitam bellum æternum atque anceps gerere: [x] quoniam neque adverſus, neque ab tergo, aut lateribus tutus ſis; ſemper in periculo, aut metu agites. Contrà qui benignitate, & clementiâ, imperium temperavêre, his læta & candida omnia viſa; etiam hoſtes quiores, quam [y] aliis cives. An [1] qui me his dictis corruptorem victoriæ tuæ, nimiſque in victos bona voluntate prædicent? [2] Scilicet id ea, quæ externis nationibus, naturâ hoſtibus, noſque majoreſque noſtri ſæpe tribuêre, ea civibus danda arbitror; neque barbarico ritu vicem cædem, ſanguine ſanguinem expiandum. [a] An illa, quæ paullò ante hoc bellum in Cn. Pompeium victoriamque Syllanam increpabantur, oblivio abſtulit? [a] Domitium, Carbonem, Brutum, alios

INTERPRETATIO.

[1] *An aliqui prædicent me corruptorem eſſe victoriæ tuæ his dictis?*

[2] An oblivio abſtulit, *Domitium, Carbonem?* &c.

NOTÆ.

q *Tanta vis.*] Id eſt, *quia fœneratorum potentiam experti eſſent.*

r *Inſpoliato.*] Id eſt, *ex quo abſtuliſſe quicquam, nefas fuerit.* Vult plurimos ad Pompeium, tanquam ad aſylum concurriſſe.

f *Civiliter deponas.*] Duabus hiſce vocibus, quæ proponit propemodum conficit vir ſummè politicus. Curandum eſt enim ut illo tu, non alius, finem imponas, idque verâ & bonâ fide præſtes: Curandum ut civiliter; hoc eſt, quàm maximè populoribus & civibus tuis parcendo. Atque ex ejuſmodi exemplis diſcere debent blatones quomodo loquendum, imò & legendum ſit.

t *Quia.*] Alii, *Qui eâ.*

u *Eam.*] Arbitratur Salluſtius, ejus vim, qui ſe aliis metuendum præbet, bellum æternum eſſe. Optimè, ut ſunt ejus, propemodum, omnia.

x *Quoniam.*] Intelligit eum, de quo loquitur, nihil ſperare poſſe in futurum, omnia timere ex præterito, & in præſenti turbatum eſſe.

y *Aliis.*] Illis nempe, qui per ſævitiam imperium obtinent.

z *Scilicet.*] Ironicè ſibi ex parte adverſariorum illud affingit, quod ipſos maximè refellit.

a *Domitium.*] Hos tres Pompeius, primum quidem in Africa, alterum in Siciliâ, tertium circa Lilybæum mori coëgit. Cæterùm tantorum virorum ludibrio fata habita Autor Cæſaris ob oculos ponit, ut ipſum ad miſericordiam, in quam pronus erat, magis inclinet: generoſiſſimumque Imperatorem, quâ facilè capiebatur, uti par eſt, tenet.

item [a] non armatos, neque in prœlio belli jure, ſed poſt ea ſupplices per ſummum ſcelus interfectos: plebem Romanam in [b] villâ publicâ pecoris modo conſciſſam. Heu quàm illa occulta civium funera, & repentinæ cædes in parentum, aut liberorum ſinum, fuga mulierum, & puerorum, vaſtatio domorum! ante partam à te victoriam omnia ſæva, atque crudelia erant. At quæ te illi iidem hortantur: [c] & ſcilicet id certatum eſſe [1] utrius veſtrum arbitrio injuriæ uti fierent: [2] neque receptam, ſed captam, à te remp. & eâ causâ exercitus ſtipendiis confectis optumos, & veterrimos omnium, advorſum fratres, parenteſque, alii liberos armis contendere; ut ex alienis malis deterrumi mortales ventri, atque profundæ lubidini ſumtus quærerent; atque eſſent opprobria victoriæ quorum flagitiis commacularetur bonorum laus. Neque enim te præterire puto, quali quiſque eorum more, aut modeſtiâ, etiam tum dubia victoria, ſeſe geſſerit; quoque modo in belli administratione ſcorta, aut [d] convivia exercuerint nonnulli, quorum ætate per otium quidem tales voluptates ſine dedecore attigerit. De bello ſatis dictum. De pace firmandâ quoniam tuque, & omnes tui agitatis: primum id, quæſo, conſidera, quale id ſit, de qua conſultas: ità, bonis, maliſque [e] dimotis, patenti viâ ad verum perges. Ego ſic exiſtumo; quoniam orta omnia [f] intereunt, quo tempeſtate urbi Romanæ fatum excidii adventârit, cives cum civibus manus conſerturos: ità defeſtos, & exſangues regi, aut nationi prædæ futuros. Aliter non orbis terrarum neque cunctæ gentes conglobatæ, movere, aut contundere queunt hoc imperium. Firmanda igitur ſunt concordiæ bona, & diſcordiæ mala expellenda. Id ità eveniet, ſi ſumtuum, & rapinarum licentiam demſeris; non ad vetera [g] inſtituta revocans, quæ, jam pridem corruptis moribus

INTERPRETATIO.

[1] *Et ſcilicet* illi volunt *certatum eſſe*, ut ſciretur *utrius veſtrum arbitrio injuriæ fierent.*

[2] *Neque* volunt *receptam & liberatam, ſed captam eſſe à te Rempublicam, & ea cauſa exercitus optimos, & veterrimos omnium ſtipendiis confectis, contendere armis advorſum fratres & parentes, alii* adverſus *liberos*

NOTÆ.

a *Non armatos.*] Animadverſum in eos qui ſe ſponte dediderant, inquit Florus.

b *Villa.*] Ea fuit in Campo Martio, ubi quatuor, & ſecundum aliquos, octo & novem millia deditorum inermium civium Sylla interfici juſſit.

c *Et ſcilicet.*] Adverſariis rationes adſcribit ridiculas, ut eorum inſtitutum ridiculum videatur.

d *Convivia.*] De hoc omni caſtrorum Pompeii dedecore Plutarchus, & ipſe Cæ loquitur.

e *Dimotis.*] Id eſt, *ſeorſum poſitis, & curatè, penſiculatis.* Ità verò, quicum decipi metuit, facto opus eſt.

f *Intereunt.*] Quàm appoſitè, & ad ip nium Cæſaris accommodatè iſthuc inje

g *Inſtituta.*] De ſumtuariis legibus lo tur, quas adverſus graſſantem corruption ſatis firmas non credit.

ludibr

ludibrio sunt; sed si suam cuique rem familiarem, finem sumtuum h statueris: quoniam is incessit mos, ut homines i adolescentuli, sua atque aliena consumere, nihil lubidini, atque aliis rogantibus denegare, pulcherrumum putent; k eam virtutem & magnitudinem animi; pudorem atque modestiam pro socordia æstument. l Ergo animus ferox, prava via ingressos, ubi consueta non suppetunt, fertur accensus in socios modò, modò in cives: movet composita, & res novas l veteribus acquirit. Quare m tollendus fœnerator, in posterum; uti suas quisque res curemus. Ea vera, atque simplex via est, magistratum populo, non creditori, gerere; & magnitudinem animi in addendo, n non demendo reip. ostendere. Atque ego scio, quàm aspera hæc res in principio futura sit; præsertim iis, qui se in victoria licentiùs liberiùsque, quàm artiùs, futuros credebant: quorum si saluti potius, quàm lubidini consules, illosque nosque & socios in pace firma constitues. Si o eadem studia, arteseque juventuti erunt: næ ista egregia tua fama simul cum urbe Roma brevi concidet. Postremò sapientes pacis causa bellum gerunt, p laborem spe otii sustentant. Nisi illam firmam efficis, vinci, an vicisse, quid retulit? Quare capesse per deos remp. & omnia q aspera, utì soles, pervade. r Namque aut tu mederi potes; aut omittenda est cura omnibus. Neque s quisquam te ad crudeles pœnas, aut acerba judicia, invocat, quibus

INTERPRETATIO.

l *Ob has causas animus ferox ingressus prava via, ubi consueta non suppetunt, fertur accensus, modo in socios, &c.*

NOTÆ.

h *Statueris.*] Discordiæ vires maximas subtraxerit, qui hoc Autoris monito uti didicerit: Ut enim optime Florus, *Magnificus apparatus conviviorum, & sumtuosa largitio, nonne ab opulentia paritura mox egestatem? Hæc Catilinam Patriæ suæ impegit.*

i *Adolescentuli.*] Utinam aliquando apud Viros Principes ea rerum humanarum cura exoriatur, ut post futuris consulant, dum venientium institutioni prospiciant.

k *Eam.*] Id est, *in eo positam.*

l *Veteribus.*] Hoc est, *Aliena consumendo, nihil lubidini denegando.* Cæterùm vide mihi, quæso, quomodo sententiam suam expresserit. Petita res est ex ipsis naturæ visceribus, ubi omnia iisdem conservantur principiis quibus generata sunt. Verùm jocus est ex rerum veterum & novarum oppositione; quæ eò minùs bene composita videntur, quòd ex veteribus nova non soleant emergere.

m *Tollendus.*] Istud certè maximæ est disquisitionis: Multa enim incommoda ex fœnore tangit Sallustius, in eo abusus plurimus, attamen, quomodo in totum tolli possit, non video.

n *Non demendo.*] Magìs istud rhetoricè quam politicè dictum; nisi Sallustius nimiæ fœneratorum licentiæ obviam ire conatus est. Quamvis enim aliquid videaris debitori per fœnus detrahere, per idem illi sæpe multum addideris.

o *Eadem.*] De quibus suprà, *Sua* scilicet, *& aliena consumere; &c.*

p *Laborem.*] Militare præsertim intellige.

q *Aspera.*] Quæ videlicet in ordinandâ Republicâ occurrunt.

r *Namque.*] Cæsari assentatur.

s *Quisquam.*] Bonus scilicet. Verùm ideò non addidit, quia rem ipsam terminis usque adeò invidiosis proposuit, ut, qui maximè cupiant, eam non ausint defendere.

civitas vaſtatur magìs, quàm corrigitur; ſed utì pravas artes malaſque lubidines, ab juventute prohibeas. Ea vero clementia erit, conſuluiſſe, ne meritò cives patriâ [t] expellerentur; retinuiſſe ab ſtultitiâ, & falſis voluptatibus, pacem concordiamque ſtabilivisſe: [v] non, ſi, flagitiis obſecutus, delicta perpeſſus præſens gaudium cùm mox futuro malo conceſſeris. Ac [i] mihi animus, quibus rebus alii timent, maxumè [x] fretus eſt, negotii magnitudine & quia tibi [y] terræ, & maria ſimul omnia componenda ſunt (quippe res parvas [z] tantum ingenium attingere nequit magnæ curæ magna merces eſt. [a] Igitur provideas oportet, ut plebes, largitionibus, & publico frumento [b] corrupta, habeat negotia ſua, quibus [c] ab malo publico detineatur: [d] juventus probitati, & induſtriæ, non ſumtibus, neque divitiis, ſtudeat. Ita eveniet, ſi pecuniæ, quæ maxuma omnium pernicies eſt, [e] uſum, atque [f] decus demſeris. Nam ſæpe ego cum animo meo reputans, quibus quiſque rebus [g] clariſſumi viri magnitudinem invenissent: quæ res populos, nationeſve magnis [h] auctoribus auxiſſent; ac deinde quibus cauſſis ampliſſima regna & imperia corruiſſent: eadem ſemper bona, atque mala reperiebam, omneſque victores divitias contemſiſſe, & [i] victos cupiviſſe. Nequa aliter quiſquam extollere ſeſe, & divina mortalis attingere poteſt, ni

INTERPRETATIO.

[i] *Ac animus meus maxime nititur iis rebus quas alii timent negotii, ſcilicet, magnitudine.*

NOTÆ.

t *Expellerentur.*] Ciacconius mallet *expellantur.*

v *Non.*] Supple, *Clementia fuerit.*

x *Fretus.*] Benè de Cæſare ſe ideo ſperare innuit, quod ille res ſoleat exequi difficillimas, viris enim cordatis difficultas animum auget.

y *Terræ.*] Potiùs eſt ut Salluſtium, *Terrâ & mari*, ſcripſiſſe credamus. *Douza.*

z *Tantum*] Cæſari iterum aſſentatur. Cæterum maxima laus eſt, minima etiam cum maximis procurare.

a *Igitur.*] Non poterunt ad ſuum uſum ſatìs hanc periodum excutere Politici.

b *Corrupta.*] Supple, *uti quidem nunc eſt:* Neque verò intendit Salluſtius, ut Populus in eo permaneat.

c *Ab malo.*] Homines verò pravo otio perditi, lues ſunt & peſtis Reipublicæ.

d *Juventus.*] Optimè Auctor, qui rerum caput attingit. Atque equidem haud iſtud dico per impudentiam, quaſi in viro ſumme politico aliquid auſim alibi reprehendere, verùm quia quantùm in juventutem peccetur, pœnitet.

e *Uſum.*] Non in totum, ſed illum quem antè habuit.

f *Decus.*] Cùm, non homines modò, ſed omne quod eſt, eſſe porrò, & benè eſſe p naturam quærat, pronum eſt ut id illi an omnia ſuum faciant, per quod reliqua com parantur. Ex quo perſpicuum eſt, quàm peſſime & flagitioſè Reipublicæ conſulant qui virtutem, honorem, omnia denique a gento ſubjiciunt.

g *Clariſſimi.*] In omnibus libris *clari* leg Autor eſt Carrio.

h *Auctoribus.*] In quibuſdam ſcriptum *auctionibus*, pro quo Ciacconius reponit *tibus*, Phraſi Livio & Tacito uſitatâ.

i *Victos.*] Scilicet in iis progreſſus fa mus, quibus incumbimus: Neque fieri teſt ut, qui maximo cum labore accumu dis divitiis ſtuduit, ſine eo virtutem na fuerit.

omi

missis pecuniæ & corporis gaudiis, animo indulgens, non assen-
ndo, neque concupita præbendo, [k] perversam gratiam gratifi-
ns; sed in labore, patientiâ, bonisque præceptis, & factis for-
us exercitando. Nam domum, aut villam extruere, eamque sig-
s, aulæis, aliisque operibus, exornare, & omnia potiùs, quàm
met visendum efficere; [l] id est, non divitias decori habere, sed
sum illis flagitio esse. Porrò ii quibus bis die ventrem onerare,
illam noctem sine scorto quiescere mos est; ubi animum, quem
ominari decebat, servitio oppressere, nequicquam eo postea he-
eti, atque claudo pro exercitio uti volunt. Nam imprudentiâ ple-
que, & se præcipitant. Verùm hæc, & omnia mala pariter cum
onore pecuniæ desinent, si neque magistratibus, neque alio vul-
o cupienda venaliâ erunt. Ad hoc providendum est, quoniam
odo Italia, atque provinciæ tutiores sint: id quod factu haud ob-
urum est. Nam iidem omnia vastant, suas deserendo domos, &
r injuriam alienas occupando. Item ne, ut adhuc, militia in-
sta, aut inæqualis sit: cùm alii triginta, pars nullum stipendium
ciet: & frumentum id, quod antea præmium ignaviæ fuit, per
unicipia, & colonias illis dare conveniet, cùm, stipendiis [m] eme-
tis, domos reverterint. Quæ reipublicæ necessaria tibique glori-
sa ratus sum, quàm pauciſſumis absolvi. Non pejus videtur pau-
a nunc de facto meo differere. Plerique mortales ad judicandum
atis ingenii habent, aut simulant: verùm tamen ad [n] reprehenden-
a aliena facta, aut dicta, ardet omnibus animus; vix satis aper-
um os, aut lingua prompta videtur, quæ meditata pectore evolvat:
uibus me subjectum haud pœnitet, magis [o] reticuisse pigeret.
Nam sive hâc, seu meliore aliâ viâ perges; à me quidem pro viri-
i parte dictum, & adjutum fuerit. Reliquum est optare, uti, quæ
ibi placuerint, ea dî immortales approbent, beneque evenire si-
nant.

NOTÆ.

k *Perversam.*] Id est, Quæ plus doloris & mali afferat quam voluptatis.

l *Id est.*] Utinam istud aliquando illi animo reputarent, qui se, per divitiarum abusum, non modò illustres fieri arbitrantur; sed, spretis insuper quibus gloriari velle videntur, titulis, & Christi nomine, ejus membra sanguinemque, pro libitu, pedibus proculcant.

m *Emeritis.*] Id est, *postquam legibus destinatum tempus militiæ dedissent.*

n *Reprehendenda.*] Illos carpit qui suum studium & scripturam reprehendebant.

o *Reticuisse.*] Id est, *de iis non monuisse Cæsarem quæ optima esse credebat.*

De Republica Ordinanda.

Oratio [a] II.

SCIO ego, quàm difficile, atque aſperum fact
ſit, conſilium dare regi, aut imperatori; poſtre
mò cuiquam mortali, cujus opes in excelſo ſunt
quippe cùm & illis conſultorum [b] copiæ adſint; ne
que de futuro quiſquam ſatis callidus, ſatiſcu
prudens ſit. Quin etiam ſæpe prava magis, quàm
bona conſilia proſperè eveniunt: [c] quia pleraſqu
res fortuna ex lubidine ſuâ agitat. Sed mihi ſtudium fuit adol
ſcentulo rempublicam capeſſere, atque in eâ cognoſcendâ multam
magnamque curam habui: non ità, uti magiſtratum modò cap
rem, quam multi malis artibus adepti erant: ſed etiam uti [1] rem
publicam domi, militiæque, quantumque armis, viris, opulent
poſſet, cognitum haberem. Itaque mihi multa cum animo ag
tanti conſilium fuit, famam [d] modeſtiamque meam poſt tua
dignitatem habere, & cujus rei lubet periculum facere, du
quid tibi ex eo gloriæ accederet. Idque non temere, au
ex fortunâ tuâ, decrevi; ſed quia in te, præter cæteras, arte
tuam egregiè mirabilem comperi, ſemper tibi majorem in ad
verſis, quam in ſecundis, rebus animum eſſe. Sed [e] per cæte
ros mortales illa res clarior eſt, quod & priùs defeſſi ſi
homines laudando atque admirando munificentiam tuam, quàm
tu faciendo quæ glorià digna eſſent. Equidem mihi decretum
eſt, nihil tam ex alto reperiri poſſe, quod non cogitanti ti
in promtu ſit. Neque ego, quæ viſa ſunt, de rep. tibi ſcripſ

Interpretatio.

[1] *Sed etiam uti haberem Rempublicam* cognitam, *& cognitu
haberem quantum* Reſpublica *poſſet domi & militiæ, armis, viri
opulentia.*

Notæ.

[a] II.] Nemini, qui utramque orationem, ſeu epiſtolam legerit, dubium eſſe poteſt, quin hæc prior ſit.

[b] *Copiæ.*] Maximam facit conſulendi difficultatem conſultorum numerus, dum ignariſſimi loquacitate, aut pravo ſtudio, bonorum conſulta depravatum eunt.

[c] *Quia.*] Hinc fit ut imperiti perverſa ſua conſilia veris anteponant, bonoſque agitent.

[d] *Modeſtiamque.*] Iniqua plerumque h
minum judicia & perverſam voluntatem e
periuntur qui aliis conſulere ſatagunt: Ad
que viam ſibi munit Salluſtius, ne per i
prudentiam aut impudentiam Cæſari co
ſilium dediſſe videatur.

[e] *Per cæteros mortales.*] Alii habent
Deos immortales.

qu

ia mihi consilium, atque ingenium meum [f] ampliùs æquo pro-
retur: sed inter labores militiæ, interque prœlia, victorias, im-
rium, statui admonendum te de negotiis urbanis. Namque
i [g] si id modò in pectore consilii est, uti te ab inimicorum im-
tu vindices, quoque modo contra [h] adversum consulem benefi-
a populi retineas: indigna virtute tuâ cogites. Sin in te ille ani-
us est, qui jam à principio nobilitatis factionem disturbavit;
ebem Rom. ex gravi servitute in libertatem restituit; in præ-
ra inimicorum arma inermis disjecit; domi militiæque tanta,
tam præclara facinora fecit, uti ne inimici quidem queri quid-
uam audeant, nisi de magnitudine tua; quin accipe tu ea, quæ
cam [i] de summâ reipub. quæ profectò aut tu vera invenies, aut
rtè haud procul à vero. Sed quoniam Cn. Pompeius aut animi
avitate, aut quia nihil maluit quam quod tibi obesset, ità lapsus
t, ut hostibus tela in manus jaceret: quibus ille rebus remp.
nturbavit, eisdem tibi [k] restituenda est. Primùm omnium [l] sum-
am potestatem moderandi, de vectigalibus, sumtibus, judiciis,
natoribus paucis tradidit; plebem Romanam, ejus antea sum-
a potestas erat, [m] nosque his quidem legibus, in servitute reli-
uit. Judicia, tametsi, [n] sicut antea, tribus ordinibus tradita
nt; tamen iidem illi factiosi regunt, dant, adimunt quæ lu-
et: innocentes circumveniunt: suos ad honorem extollunt. Non
cinus, non probrum, aut flagitium obstat, quò minùs magi-
ratus capiant: quod commodum est trahunt, rapiunt, po-
remò, tanquam [o] urbe capta, lubidine, ac licentia suâ, pro
gibus utuntur. Ac me quidem mediocris dolor angeret, si
rtute partam victoriam more suo [p] per servitium exerce-
ent. Sed homines inertissumi, quorum omnis vis, virtusque
n linguâ sita est, fortè, atque [q] alterius socordia dominationem

NOTÆ.

f *Amplius æquo.*] Qui alteri consilium
t, superior esse videtur: Illud excusat
allustius.

g *Si id.*] Tacitè innuit injurias vindican-
s, & supremam potestatem invaden-
am.

h *Adversum Consulem.*] Marcellum intel-
go, cùm Æmilium, alterum Consulem pe-
niâ Cæsar suum fecisset: His enim, non,
quidam existimavit, Marcello, & Len-
lo Consulibus, scriptam fuisse hanc epistо-
am crediderim.

i *De summâ.*] Omnes libros *de summâ Republicâ*, quomodo ferè prisci loquuti
nt, scriptum habere, testatur Carrio.

k *Restituenda.*] In omnibus libris *restituendum* legi testatur Carrio; phrasi antiquâ

l *Summam.*] Si vera loquitur Sallustius, hinc, ideo tantùm Tribunitiam potestatem restituisse Pompeium intelligemus, quod eum antea fecisse vidimus, ut auram popularem captaret, volentibusque servitium imponeret.

m *Nosque.*] Ordinem equestrem intellige.

n *Sicut antea.*] Lege Plautiâ Plebi communicata judicia, ordini Senatorio à Syllâ translata fuerant. Lege verò Aureliâ quam tulit L. Aurelius Cotta Prætor, inter Senatores, Equites, & Tribunos ærarios, judicia eadem, ex Pompeii voluntate divisa sunt.

o *Urbe captâ.*] *Ab hostibus*, scilicet, qui omnia pro libidine agunt.

p *Per servitium.*] Id est, *cum civibus, veluti cum servis agendo.*

q *Alterius.*] Id est, *aliorum*; Neque hic quemquam singulatim designat.

oblatam

oblatam insolentes agitant. Nam, quæ seditio, ac dissensio civilis tot tamque illustres familias ab stirpe evertit? aut quorum umquam victoriâ animus tam præceps, tamque immoderatus fuit L. Sulla, cui omnia in victoriâ lege belli licuerunt, tametsi Sulpicio hostium partes muniri intelligebat, [f] tamen, paucis interfectis, cæteros beneficio, quàm metu retinere maluit. At hercule nunc [t] cum Catone, L. Domitio, cæterisque, ejusdem factionis quadraginta senatores, multi præterea cum spe bonâ adolescentes, sicuti hostiæ, mactati sunt: cùm interea importunissuma genera hominum, tot miserorum civium sanguine satiari nequiverunt: non orbi liberi, non parentes exactâ ætate, non gemitus virorum, luctus mulierum, immanem eorum animum inflexit quin, accerbiùs indies malefaciendo, ac dicundo, dignitate alios alios civitate eversum irent. Nam quid ego de te dicam,[u] cujus contumeliam homines ignavissumi vitâ suâ commutare volunt? scilicet neque illis tantæ voluptati est [x] (tametsi insperantibus accidit) dominatio, quanto mœrori tua dignitas: qui optatius habent, ex tua calamitate [1] periculum libertatis facere, quàm per populi Rom. imperium maxumum ex magno fieri. Quò magis tibi etiam atque etiam animo prospiciendum est, quonam modo rem stabilias, communiasque. Mihi quidem quæ mens suppetit, loqui non dubitabo. Cæterùm tui erit ingenii probare, quæ vera atque utilia factu putes. In duas partes ego civitatem divisam arbitror, sicut à majoribus accepi; in patres, & plebem. Antea in patribus summa auctoritas erat, vis multò maxuma in plebe. Itaque sæpi

INTERPRETATIO.

[1] *Qui magis optant libertatem suam in discrimen adducere, ex calamitate tua, quàm Romanum Imperium, ex magno, p te fieri maxumum.*

NOTÆ.

r *A Sulpicio.*] Carrio veteribus libris, ut illie ait, manuductus, pro *Sulpitio, supplicio* reposuit; idque auream correctionem vocat, quam quidem cuivis, qui sensum communem habeat, probatum iri non dubitat. Me verò minimè puduerit cum paucis, quibus sensus bonus fuerit, à communi recedere; eo præsertim inductus, quod nisi, Sulpitii mentione, sententiam suam Sallustius, tanquam metis quibusdam coarctaverit, falsissima ejus oratio fuerit. Cæterùm, ad plenam hujus loci intelligentiam omnino videndus est Paterculus. Histor. lib. 2.

f *Tamen paucis interfectis.*] Assumit Auctor quod commodum, & pro tempore verum fuit, antequam Sylla in Asiam adversus Mithridatem proficisceretur. Illi v in laudem vertit quod tunc temporis, actus fecit: Alioqui post ultimam & mam victoriam, non alius unquam in ci Syllâ crudelior fuit.

t *Cum Catone.*] Intellige Senatores à tone, Domitio, aliisque ex factione C adversâ, interfectos fuisse; dummodo quid ex irâ & dolore, Senatu motus Sal stius admisceat. Nota verò phrasim, facilè, nec aliter quàm in re notissimâ u ris.

u *Cujus.*] Id est, *Qui neque vitam per dubitant, modò tibi aliquam faciant co meliam.*

x *Tametsi.*] Major est autem ea volup quæ insperanti accidit.

civitate [a] seceſſio fuit, ſemperque nobilitatis opes diminutæ ſunt, jus populi amplificatum. Sed plebes eo liberè agitabat, quia illius potentia ſuper leges erat; neque divitiis, aut ſuperbiâ, ſed bonâ famâ, factiſque fortibus nobilis ignobilem anteibat: humillimus quiſque in [b] armis, aut militiâ, nullius honeſtæ rei egens, ſuis ſibi, ſatiſque patriæ erat. Sed, ubi eos paullatim expulſos iris, inertia, atque inopia incertas domos habere ſubegit: cœre alienas opes petere, libertatem ſuam cum republicâ venalem bere. Ità paullatim populus, qui dominus erat & cunctis gentibus imperitabat, dilapſus eſt: & pro communi imperio, privatim ſibi quiſque ſervitutem peperit. Hæc igitur multitudo primum malis moribus imbuta, deinde in artes, vitaſque varias [c] diſſipata, nullo modo inter ſe congruens, parum mihi quidem idonea videtur ad capeſſendam rempub. Cæterùm, additis novis civibus, magna me ſpes tenet, fore, ut omnes expergiſcantur ad libertatem: quippe cùm illis libertatis retinendæ, tùm his ſervitutis amittendæ cura orietur. Hos ego cenſeo, permixtos cum veteribus novos, in coloniis conſtituas: ità & res militaris opulentior erit, & plebes bonis negotiis impedita malum publicum facere deſinet. Sed non inſcius, neque imprudens ſum, cùm ea res ageretur; quæ ſævitia, quæve tempeſtates hominum nobilium futuræ ſint, cùm indignabuntur omnia funditus miſceri, antiquis civibus hanc ſervitutem imponi, regnum denique ex liberâ civitate fuerum, ubi unius munere multitudo ingens in civitatem pervenerit. quidem ego ſic apud animum meum ſtatuo; malum facinus in committere, qui incommodo reip. gratiam ſibi conciliat. [e] Ubi onum publicum etiam privatim uſui eſt: id verò dubitare aggredi, ſocordiæ, atque ignaviæ duco. M. Livio [f] Druſo ſemper conſilium fuit, in tribunatu ſumma ope niti pro nobilitate: neque ullam rem in principio agere intendit, niſi illi auctores fierent: ſed homines [g] factioſi, quibus dolus, atque malitia, fide cariora erant, ubi intellexerunt, per unum hominem [h] maxumum beneficium multis mortalibus dari; videlicet & [i] ſibi quiſque conſcius,

INTERPRETATIO.

[i] *Et ſcilicet quiſque conſcius ſibi* ſe *eſſe animo malo atque infido, eximaverunt de Druſo juxta ac de ſe.*

NOTÆ.

a *Seceſſio.*] De iis jam ſæpius vidimus.

b *Armis.*] Ingeniosè, ad vitandam tautologiam, Salluſtio indignam: Douza pro *armis*, unius litteræ levi mutatione *arvis* poſuit.

c *Diſpalata.*] Id eſt, *diſperſa*, cùm aliud ii genus vitæ ſequerentur.

d *Hanc ſervitutem.*] Id eſt, *hæc omnia in vitatem induci ut veteribus civibus ſervitus ponoretur.*

e *Ubi bonum.*] Directè dixiſſet, *Ubi bonum privatum etiam publicè uſui eſt*; Verum honeſtius expreſſit, cùm primò publici boni rationem habuit.

f *Druſo.*] Politicum virum de iſto Velleium adiviſſe nequaquam pigebit.

g *Factioſi.*] De nobilibus loquitur, itemque Senatu, qui Druſum Senatui ipſi faventem per invidiam oppreſſerunt.

h *Maxumum.*] Civitatem, ſcilicet.

malo

malo atque infido animo esse, de M. Livio Druso juxtâ, ac de existumaverunt. Itaque metu, ne per tantam gratiam solus rum potiretur, [i] contra eam nixi, [k] sua ipsius consilia disturbav runt. Quo tibi, imperator, majore curâ fideque amici, & mu præsidia paranda sunt. Hostem adversum opprimere, strenuo h mini haud difficile est; occulta pericula neque facere, neque vita bonis in promptu est. Igitur, ubi eos in civitatem adduxeri quoniam quidem revocata plebes erit, in eâ re maxumè animu exercitato, uti colantur boni mores; concordia inter veteres & n vos coalescat. Sed multò maxumum bonum patriæ, civibus, ti liberis, postremò humanæ genti, pepereris, si studium pecun aut sustuleris, aut, quod res feret, minueris. Aliter neque p vata res, neque publica, neque domi, neque militiæ, regi pote Nam ubi cupido divitiarum invasit, neque disciplina, neque ar bonæ, neque ingenium ullum satis pollet: quin animus magis, minùs maturè, postremò tamen succumbit. Sæpe jam audi qui reges, quæ civitates & nationes, per opulentiam magna im ria amiserint, quæ per virtutem inopes ceperant. Id adeò ha mirandum est. Nam ubi bonus deteriorem divitiis magis claru magísque acceptum videt; primò æstuat, multaque in pect volvit: sed ubi [l] gloria honorem magis in dies, virtutem opul tia vincit, animus ad voluptatem à vero deficit. Quippe [m] g riâ industria alitur; ubi eam demseris, ipsa per se virtus am atque aspera est. Postremò [n] ubi divitiæ claræ habentur, omnia bona vilia sunt, fides, probitas, pudor, pudicitia. N ad virtutem [o] una, & ardua via est: ad pecuniam, [l] cuique lubet, nititur: & malis, & bonis rebus ea crea Ergo in primis auctoritatem pecuniæ demito: [p] neque capite, neque de honore ex copiis quisquam magis, aut nùs judicaverit; si neque prætor, neque consul, ex opulentiâ,

Interpretatio.

[l] Quisque *nititur ad pecuniam* viâ *qua cuique lubet.*

Notæ.

i *Contra eam.*] Adeóque Reipublicæ qui benefacit, illud quoque dissimulare debet, ne ipsius beneficii invidiâ, etiam ab iis quibus benefacit, opprimatur.

k *Sua ipsius.*] Alii, *Sua & ipsius*; Gronovius mallet, *Sua ipsorum.* Cæterùm locus Politicorum, si alius uspiam, meditatione dignus.

l *Gloria.*] Inanis illa, scilicet, cujus fundamentum non est virtus.

m *Gloriâ.*] Hic verò gloriam veram, aut quamlibet intellige.

n *Ubi.*] Jamdiu usque adeò istud comprobatum est, ut omnium sæculorum totius orbis oraculum videatur: Int eo spreto, hodieque propemodum pereunt.

o *Una.*] Et istud consideratione di simplex est siquidem & simplicissim tus, atque in angustum ità coarctat neque in hanc, neque in illam p deflectere queat.

p *Neque de capite.*] Id est, *nullu nitatem vel existimationem auxerit v nuerit, quòd divitiis auctus vel dej fuerit.*

n ex dignitate, creetur. [q] Sed de magiſtratu facilè populi ju-
ium ſit. Judices à paucis probari, regnum eſt; ex pecuniâ
i, inhoneſtum. Quare omnes primæ [r] claſſis [f] judicare placet,
[t] numero plures, quàm judicant. Neque [u] Rhodios, neque
s civitates, umquam ſuorum judiciorum pœnituit: ubi promiſ-
è dives, & pauper, [x] utì cuique fors tulit, de maxumis rebus
xtà ac de minumis diſceptat. Sed de magiſtratibus creandis
ud mihi quidem abſurdè placet lex, quam C. Gracchus in tri-
natu promulgaverat; ut ex confuſis quinque claſſibus ſorte
centuriæ vocarentur. Ità coæquati dignitate, pecuniâ, virtute
teire alius alium properabit: nec ego magna remedia contra di-
ias ſtatuo. Nam perinde omnes res laudantur, atque appetun-
r, ut earum rerum uſus eſt: malitia præmiis exercetur. Ubi ea
mſeris, nemo omnium [1] gratuitò malus eſt. Cæterùm avari-
, bellua fera, immanis, intoleranda eſt: quo intendit, oppida,
ros, fana, atque domos, vaſtat: divina cum humanis permi-
et: neque exercitus neque mœnia obſtant, quò minùs vi ſuâ
netret; famâ, pudicitiâ, liberis, patriâ, atque parentibus cun-
os mortales ſpoliat. Verùm, ſi pecuniæ decus ademeris; magna
a vis avaritiæ facilè bonis moribus vincetur. Atque hæc ità
ſe habere, tametſi omnes æqui atque iniqui memorent,
men tibi cum factione nobilitatis haud mediocriter certan-
um eſt: cujus ſi dolum caveris, alia omnia [2] in proclivi e-
unt. Nam hi, ſi virtute ſatìs valerent, magìs æmuli bo-
orum, quàm invidi, eſſent. Quia deſidia, & inertia, & ſtu-
or eos, atque torpedo, invaſit; ſtrepunt, obtrectant, alienam
mam ſuum dedecus exiſtumant. Sed, quid ego plura, quaſi de

INTERPRETATIO.

[1] *Nemo omnium eſt malus pro nihilo.*

[2] *Alia omnia erunt facilia.*

NOTÆ.

q *Sed de.*] Id eſt, *populus cognoſcat quinam ad judicandum idonei fuerint.*

r *Claſſis.*] Claſſis pars eſt civium, ex cenſu in ordinem relata. In quinque vero claſſe, cum capite cenſorum centuriâ, univerſum populum Romanum Servius Tullius diſtribuit; quarum claſſium prima, ut opulentiſſima, ità & potentiſſima erat.

f *Judicare.*] Id eſt, *Dignos reputari quibus judicandi munus conferatur.*

t *Numero.*] Id eſt, plures ex primâ claſſe conſtituendos, qui re ipsâ Populo jus dicerent.

u *Rhodios.*] Rhodus nobilis eſt inſula maris Mediterranei, inter Cyprum & Cretam.

x *Uti cuique.*] *Cuique* faciliùs toleraret Gronovius, ſi ſequeretur *cecidit*, non *tulit*: Itaque illi potiùs placet, *utcumque fors tulit*: Nihil tamen neceſſe habeo mutare.

y *Centuriæ.*] Non modo in claſſes Populum Romanum Servius diviſit, ſed & claſſes in centurias. Ut verò divitibus maximam faceret poteſtatem, primæ claſſi dedit prærogativam; ut prima ſuffragium ferret: Ex quo plerumque eveniebat, cùm ea reliquis omnibus præpolleret ut rarò ab aliis claſſibus ſuffragium peteretur. Gracchus, ut plebi primum & antiquum ſuum jus reſtitueret, volebat ut ſorte centuriæ ad ſuffragia vocarentur. Verùm de his omnibus omnino adire opus eſt eos, qui ea ex profeſſo tractaverunt.

ignotis

ignotis memorem? M. Bibuli [a] fortitudo, atque animi vis, in con
sulatum erupit: hebes linguâ, magis malus, quam calliidus ingenio
Quid ille audeat, cui consulatus maxumum imperium maxum
dedecori fuit? An L. [b] Domitii magna vis est, cujus nullum mem
brum à flagitio aut facinore vacat? lingua vana, manus cruentæ
pedes fugaces, quæ honestè nominari nequeant, inhonestissuma
Unius tamen M. Catonis ingenium versutum, loquax, callidum
haud contemno. Parantur hæc disciplinâ [c] Græcorum. Sed vir
tus, vigilantia, labos, apud Græcos nulla sunt. Quippe, cùm do
mi libertatem suam per inertiam amiserint; censesne eorum præ
ceptis imperium haberi posse? Reliqui de factione sunt inertissum
nobiles: in quibus, sicut in statuâ, præter nomen, nihil est addita
menti. L. Posthumius, & M. Favonius, mihi videntur quasi magn
navis supervacua onera esse, ubi salvi pervenire [d] visi sunt; si qui
adversi coortum est, de illis potissumùm [e] jactura fit, quia pret
minumi sunt. Quoniam nunc, utì mihi videor, de plebe renovand
corrigendáque, differui, de senatu, quæ tibi agenda videntur; d
cam. Postquam mihi ætas ingeniumque adolevit, haud fermè a
mis, atque equis, corpus exercui, sed animum in literis agitav
quod naturâ firmius erat, id in laboribus habui. Atque ego in e
vitâ multa legendo, atque audiendo ità comperi, omnia regna, c
vitates, nationes usque eò prosperum imperium habuisse, dum a
pud eos vera consilia valuerunt: ubicumque gratia, timor, volup
tas, ea corrupêre, post paullò imminutæ opes, deinde ademtu
imperium, postremò servitus imposita est. Equidem ego sic apu
animum meum statuo; cuicumque in suâ civitate amplior, illu
striorque locus, quàm aliis est, ei magnam curam esse reip. Nam
cæteris, salvâ urbe, tantummodo libertas tuta est; qui per virtu
tem sibi divitias, decus, honorem, pepererunt; ubi paullùm in
clinata resp. agitari cœpit, multipliciter animus curis atqu
laboribus fatiga ur, aut gloriam, aut libertatem, aut rem fa
miliarem defensat; omnibus locis adest, festinat; quantò in se
cundis rebus florentior fuit, tantò in adversis asperiùs, magi
que anxiè agitat. Igitur ubi plebes senatui, sicuti corpus ani
mo, obedit, ejusque consilia consequitur, patres consilio valer
decet, populo supervacanea est calliditas Itaque majores no
stri, cum bellis asperrumis premerentur, equis, viris, pecu
niâ amissâ, nunquam defessi sunt armati de imperio certar
Non inopia ærarii, non vis hostium, non adversa res, ingente

NOTÆ.

a *Fortitudo.*] Ironia est.

b *Domitii.*] Ænobarbi nomine, qui Consul ante aliquot annos fuerat.

c *Græcorum.*] Certè non ità de Sallustio merita erat Græcia.

d *Visi sunt.*] Vetus editio, ut testatur Carrio, habet, *usi sunt*, pro quo Vatica corrigit *usui sunt*: Lipsius ingeniosâ sa conjecturâ reponit *viri sunt*. Forte nil mutandum.

e *Jactura fit.*] Id est, *in profundum abji ciuntur.*

eorum

rum animum ſubegit; quin, quæ virtute ceperant, ſimul cum imâ retinerent. Atque ea magis fortibus conſiliis, quàm bonis elliis, patrata ſunt. Quippe apud illos [f] una reſp. erat, ei con-ebant; factio contra hoſtes parabatur: corpus atque ingenium, riæ, non ſuæ quiſque potentiæ, exercitabat. At hoc tempore ntrà homines nobiles, quorum animos ſocordia, atque ignavia, raſit, ignari laboris, hoſtium, militiæ, domi factione inſtructi, r ſuperbiam cunctis gentibus moderantur. Itaque patres, quo-n conſilio antea dubia reſp. ſtabiliebatur, oppreſſi, ex alienâ idine huc atque illuc fluctuantes agitantur: interdum alia, de-de alia, decernunt: ut eorum, qui dominantur, ſimultas, ac rogantia fert, ità bonum, malumque publicum exiſtumant. Quòd aut libertas æqua omnium, aut ſententia [g] obſcurior eſſet, ma-ibus opibus reſp. & minùs potens nobilitas eſſet. Sed quoniam æquari gratiam omnium difficile eſt; quippe cùm [h] illis majo-n virtus partam reliquerit gloriam, dignitatem, clientelas; cæ-a multitudo pleraque inſcia: ſit ſententia eorum à metu libe-. Ita occultò ſibi quiſque alterius potentia [i] carior erit. Li-rtas juxta bonis, & malis, ſtrenuis, & ignavis, optabilis eſt. erùm eam plerique metu deſerunt, ſtultiſſimi mortales; [k] quod certamine dubium eſt, quorſum accidat, id per inertiam in ſe, aſi victi, recipiunt. Igitur duabus rebus confirmari poſſe ſena-n puto: ſi numero auctus [l] per tabellam ſententiam ferat. Ta-lla [m] obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat: [n] in ultitudine, & præſidii plus, & uſus amplior eſt. Nàm ferè his tem-ſtatibus, alii judiciis publicis, alii privatis ſuis, atque amicorum

NOTÆ.

[f] *Una.*] Id eſt, *quæ in factiones non erat verſa.* Salus eſt profectò omnium mem-orum ſocietas & communicatio; peſtis diſ-rdia & abalienatio.

[g] *Obſcurior.*] Obſcurior eſt ipſe Salluſtius, m minùs obſcuram queritur aliorum ſen-ntiam. Badius intelligit de obſequio, quo nnes ferè erga paucos tenebantur, quod-e illis minùs cognitum fuiſſe Autor deſide-ſſet. Ego verò hic agi crediderim de ſuf-agiis, quæ per tabellas, de quibus etiam ſtea Salluſtius loquitur, ferebantur, ne cu-ſquam ſententia ab ullo cognoſci poſſet.

[h] *Illis.*] Nobilibus, ſcilicet.

[i] *Carior.*] Id eſt, *cùm ſingulis per tabellam, mine conſcio, ſententiam ſuam dicere licue-t, omnes ſibi & Reipublicæ magis quàm eorum ſuperbiæ, ſuffragio ſuo conſulent.*

[k] *Quod.*] Servitutem intelligit, quæ, quam in partam cadat, quamdiu pro libertate certatur, nullus ſcire poteſt.

[l] *Per tabellam.*] Non unus fuit ſemper apud Romanos ſententiam ſuam dicendi modus; ut neque apud alias gentes. Voce primò, deinde, ut major libertas eſſet, per tabellas, ſuffragium ſuum ferebant. Quâ de re, vide, in primis, Delectum Latinitatis Moneto Jeſuitæ attributum.

[m] *Obtentui.*] Badius exponit *ad obtinendum.* Ego ità intelligo, ut tabella quaſi velum fuerit & operimentum, ſub quo latitantes liberè ſuffragia ſua dixerint. *Obtentui*, id eſt, *ad obtendendum & obtegendum.*

[n] *In multitudine.*] Iſtud verò diſquiſitione multâ opus habet, atque pro multiplici rerum & perſonarum ratione eſt limitandum.

negotiis

negotiis implicati, haud ſanè [o] reip. conſiliis adfuerunt: neque e magis occupatio, quàm [p] ſuperba imperia diſtinuere. Homin nobiles cum paucis ſenatoriis, quos [q] additamenta factionis h bent, quæcumque libuit probare, reprehendere, decernere, ea, u libido tulit, fecêre. Verùm ubi, numero ſenatorum aucto, p tabellam ſententiæ dicentur; illi ſuperbiam ſuam dimittent, u iis obediendum erit, quibus antea, crudeliſſumè imperitaba Forſitan, imperator, perlectis litteris deſideres, quem numeru ſenatorum fieri placeat; quoque modo in multa, & varia offic diſtribuatur; & [r] quoniam judicia primæ claſſis mittenda puter quæ [ſ] deſcriptio, qui numerus in quoque genere futurus ſit. mihi omnia generatim deſcribere haud difficile factu fuit: ſ priùs laborandum viſum eſt de ſummâ conſilii, idque tibi proba dum verum eſſe. Si hoc [t] itinere uti decreveris, cætera in promp erunt. Volo ego conſilium meum prudens, maxumeque uſui e Nam ubicumque tibi res proſpera cedet, ibi mihi bona fama veniet. Sed me illa magìs cupido exercet, uti quocumque mod & quamprimum reſp. adjuvetur. Libertatem gloriâ cariorem h beo, atque ego te oro, hortorque ne [1] clariſſumus imperat Gallicâ gente ſubactâ, populi Rom. ſummum atque invictum i perium tabeſcere vetuſtate, ac per ſummam diſcordiam dil patiaris. Profectò, ſi id accidat, neque tibi nox, neque d [v] curam animi ſedaverit; quin in ſomniis [2] exercitus, furibu dus, atque amens alienatâ mente feraris. Namque, m pro vero conſtat omnium mortalium vitam divino num [3] inviſi: neque bonum, neque malum facinus cujuſqu pro nihilo haberi: ſed ex naturâ, diverſa præmia bonos, m loſque ſequi. Interea fortè ea tardiùs procedunt: ſuus c

INTERPRETATIO.

[1] *Ne cùm ſis clariſſimus Imperator*, &c.

[2] *Quo minus in ſomniis vexatus, furibundus atque amens, emotâ mente feraris.*

[3] *Namque pro certo comp omnium mortalium vitam vino numine cerni.*

NOTÆ.

c *Reip. conſiliis.*] Quibus, de Reipublicæ bono diſceptabatur.

p *Superba.*] Quod paucorum nollent ſubſervire ſuperbiæ.

q *Additamenta.*] Ità loquitur de miniſtris & ſatellitibus ſuperbiæ paucorum, hoc eſt de iis, qui cæco obſequio potentioribus, in omnibus ſuffragabantur.

r *Quoniam.*] Id eſt, *quid de illis faciendum.*

ſ *Deſcriptio.*] Gall. *Quel en ſera le departement.*

t *Itinere.*] Id eſt, *ſi prout ego admonui, ità facere decreveris.*

v *Curam.*] Conſcientiæ angores intel Cæterum ſummâ arte ſcopum ſuum Sallu diſſimulat. Eò ſpectat tota oratio, ut mum Imperium Cæſar occupet, ſperan per eum, illos perſquuturum, à q Senatu motus fuerat. Plurimas ad rem cauſas ſubtexuit; at gloriam p mùm, quâ fere ſolâ Julius movebatur. que id tantùm, cum virtute gloria copulat, ut niſi obtemperet magnanimus perator, non modò Gloriæ, ſed Virtuti Patriæ, terga vertiſſe videatur.

ue animus ex conſcientia ſpem præbet. Quòd ſi tecum patria at-
ue parentes poſſent loqui, ſcilicet hæc tibi dicerent: O Cæſar,
os te genuimus [1] fortiſſumi viri, in optumâ urbe, decus, præſidi-
mque nobis, hoſtibus terrorem. Quæ multis laboribus, & pericu-
s ceperamus, ea tibi naſcenti cum animâ ſimul tradimus, patriam
naxumam in terris; domum, familiamque in patria clariſſumam;
ræterea bonas artes, honeſtas divitias; poſtremò omnia honeſta-
enta pacis; & præmia belli. Pro his ampliſſumis beneficiis non
agitium à te, neque malum facinus petimus; ſed uti libertatem
verſam reſtituas. Quâ re patratâ, profectò per gentes omnes
ma virtutis tuæ volitabit. Namque hac tempeſtate, tametſi domi
ilitiæque præclara facinora egiſti; tamen gloria tua cum multis
iris fortibus æqualis eſt: ſi verò urbem ampliſſumo nomine, &
naxumo imperio, prope jam ab [2] occaſu reſtitueris; quis te cla-
or, quis major, in terris fuerit? Quippe ſi morbo jam, aut fato
uic imperio ſecus accidat; cui dubium eſt, quin per orbem terra-
um vaſtitas, bella, cædes, oriantur? quòd ſi tibi bona lubido fu-
it, patriæ, parentibus gratificandi; poſtero tempore, rep. reſti-
utâ, ſuper omnis mortalis gloria agnita, tuaque unius mors vitâ cla-
or erit. Nam vivos interdum fortuna, ſæpe invidia, fatigat:
bi anima naturæ cæſſit, demtis obtrectationibus ipſa ſe virtus ma-
is magſque extollit. Quæ mihi utilia factu viſa ſunt, quæque tibi
ſui fore credidi, quàm pauciſſumis potui, perſcripſi. Cæterùm
eos immortales obteſtor, uti, quocumq; modo ages, ea res tibi,
ique publicæ proſperè, eveniat.

INTERPRETATIO.

[1] *Nos fortiſſimi viri genuimus in urbe optimâ, ut ſis nobis decus, &c.*

[2] *Si vero reſtitueris prope jam ab interitu, urbem, cui nomen eſt ampliſſimum, &c.*

C. SALLUSTII CRISPI
IN M. TULLIUM CICERONEM
DECLAMATIO.

GRAVITER, & iniquo animo, maledicta tua paterer, M. Tulli, ſi te ſcirem judicio magìs, quàm morbo animi, petulantiâ iſtâ uti. Sed, quoniam in te neque modum, neque modeſtiam ullum animadverto, rem, quam maledicendo voluptatem cepiſti, amittas. Ubi querar? quos implo-

ondebo, tibi: uti, ſi
m [a] malè audiendo

NOTÆ.

[a] *Malè.*] De te, ſcilicet.

rem, P. C. diripi temp. atque [a] audaciſſumo cuique eſſe [b] perfidiæ? ac apud populum Rom. qui ità largitionibus corruptus eſt ut ſeſe, ac fortunas ſuas venales habeat? an apud vos, P. C. quorum auctoritas turpiſſumo cuique & ſceleratiſſumo, ludibrio eſt? ubi M. Tullius leges, judicia populi Rom. [c] defendit, atque in hoc ordine ità moderatur, quaſi unus reliquus ex familiâ viri clariſſimi Scipionis Africani, ac non reptitius, accitus, ac paullò antè inſitus huic urbi civis. An verò, M. Tulli, facta, ac dicta tua obſcura ſunt? an non ità à pueritiâ vixiſti, uti nihil flagitioſum corpori tuo putares, quod alteri [d] collibuiſſet? Scilicet, iſtam immoderatam eloquentiam apud M. Piſonem non pudicitiæ jacturâ perdidiciſti. Itaque minumè mirandum eſt, ſi eam flagitiosè venditas, quam turpiſſumè paraſti. Verùm, ut opinor, [e] ſplendor domeſticus tibi animos attollit; uxor ſacrilega, ac perjuriis delibuta; filia matris pellex, tibi jucundior, atque [f] obſequentior, quàm parens par eſt. Domum ipſam tuam vi, & rapinis, funeſtam tibi ac tuis comparaſti: videlicet uti nos commonefacias, quàm converſa ſit reſp. cùm in ea domo habitas, homo flagitioſiſſume, quæ P. Craſſi viri conſularis, fuit. Atque hæc cùm ità ſint; tamen Cicero [g] ſe dicit in conſilio deorum immortatalium fuiſſe; inde miſſum huic urbi, civibuſque cuſtodem, [h] abſque carnificis nomine, qui civitatis [i] incommodum in gloriam ſuam ponit: quaſi verò non illius conjurationis cauſa fuerit conſulatus tuus, & iccirco reſp. diſjecta eo tempore, quo te cuſtodem habebat. Sed, ut opinor, illa, quæ magìs extollunt, quæ poſt conſulatum cum Terentiâ uxore de re conſuluiſti, cum legis [k] Plautiæ judicia domi faciebas: ex conjuratis alios morte, alios pecuniâ condemnabas: cùm tibi alius [l] Tuſculanum, alius [m] Pompeianam villam ædificabat, alius domum

NOTÆ.

a *Audaciſſumo.*] Totum iſtud in unum Ciceronem recidit.

b *Perfidiæ.*] Badianus codex habet *perfidiæ locum.* Verùm optime viderunt alii hanc ex margine irrepſiſſe in textum, imperitiâ, explicationem. Cæterùm ſenſus ſatis patet.

c *Defendit.*] Ut Ciceronem dedecoret, vult collapſam penitus videri Rempublicam, in quâ ille dominetur.

d *Collibuiſſet.*] Turpitudinem notat maſculam.

e *Splendor.*] Ironia.

f *Obſequentior.*] Obſcena & flagitioſa honeſtè (modò & verè) carpit.

g *Se dicit.*] Perversè iſtud ex Ciceronis orationibus extortum.

h *Abſque carnificis nomine.*] Ideo dicit, quòd Cicerone invigilante, Lentulus aliique Catilinæ populares in carcere necati fuerint.

i *Incommodum.*] Verum eſt ob imminentem Reipublicæ à Catilinâ calamitatem Conſulatum M. Tullio mandatum fuiſſe, eumque ex eo gloriam maximam nactum eſſe: At quàm ſubtiliter, tam & perversè crimen parricidarum cum Ciceronis laude quiſquis hic eſt declamator confundit.

k *Plautiæ.*] Hæc à Plautio Tribuno plebis, adjuvante Catulo, lata eſt, ut eorum capite quereretur qui adverſus Rempublicam conjuraviſſent, &c.

l *Tuſculanum.*] Tuſculum oppidum fuit Latii, non longè à Româ ad ortum, ubi Cicero villam illo nomine habuit.

m *Pompeianam.*] Duodecimo plùs, minus à Neapoli, milliario.

emebat: qui verò nihil poterat, is erat calumniæ proxumus; is aut domum tuam oppugnatum venerat, aut insidias senatui fecerat, denique de eo tibi [n] compertum erat. Quæ si tibi falsa objicio; redde rationem, quantum patrimonii acceperis, quid tibi litibus accreverit, quâ ex pecuniâ domum paraveris, Tusculanum, & Pompeianum infinito sumtu ædificaveris. Aut, si retices; cui dubium potest esse, quin opulentiam istam ex sanguine & visceribus civium paraveris? Verùm, ut opinor, homo novus [o] Arpinas, [p] ex C. Marii familiâ, ejus virtutem imitatur; contemnit simultatem hominum nobilium; populi R. curam habet; neque terrore; neque gratiâ commovetur. Illud verò amicitiæ tantum, ac virtutis [q] est animi? Immo vero homo levissumus, suplex inimicis, amicis contumeliosus, modò harum, modò illarum partium, fidus nemini, levissumus senator, mercenarius patronus, cujus nulla pars corporis à turpitudine vacat: lingua vana, manus rapacissumæ, gula immensa, pedes fugaces; quæ honeste nominari non possunt, [r] inhonestissuma. Atque is, cùm ejusmodi sit, tamen audet dicere: [s] *O fortunatam natam me consule Romam!* Te consule fortunatam, Cicero? immo verò infelicem & miseram, quæ crudelissumam [t] proscriptionem civium perpessa est; cùm tu, perturbatâ rep. metu perculsos omnes bonos parere crudelitati tuæ cogebas; cùm omnia judicia, omnes leges in tuâ lubidine erant, cùm tu, sublatâ lege [v] Porciâ, ereptâ libertate, omnium nostrûm vitæ, necisque potestatem ad te unum [x] revocaveras. Atque parùm est; quod impunè fecisti: verùm evocaveras, Atque parùm est; quod impunè fecisti: verùm etiam commemorando exprobras; neque licet [y] oblivisci servitutis suæ. [z] Egeris, oro te, Cicero, perfeceris quod libet; satis est perpessos esse: etiámne aures nostras [a] odio tuo onerabis? etiámne molestissumis verbis insectaberis? *Cedant*

NOTÆ.

n *Compertum erat.*] Id est, *Certò sciebas eum conjurasse; deinde & ipsum eundem morti addidisses.*

o *Arpinas.*] Irrisio est.

p *Ex C. Marii.*] Id ideo dicit, quòd & Marius, cujus virtus maximè enituerat, Arpino oriundus esset.

q *Est animi.*] Id est, *an eas tantùm habet virtutes Cicero?*

r *Inhonestissuma.*] Jam suprà eadem exprobravit.

s *O fortunatam.*] Versus scripsit Cicero de suo Consulatu, quorum hic unus est, quem Juvenalis, non obscurè tanquam ridendum reprehendit.

t *Proscriptionem.*] Dicit non justè multatos fuisse qui cum Catilinâ conjuraverant. Non ità arbitrati sunt boni cives: Interim observatam tunc temporis Rempublicam à Clodio & aliis seditiosis ad exilium Cicero compulsus est.

v *Porciâ.* De eâ vide suprà. p. 44.

x *Revocaveras.*] Per Senatus decretum, *Viderent Consules ne quid Respublica detrimenti caperet.* Nam ipse urbis præsidio relictus fuit; Antonius Collega conjuratos persequutus est.

y *Oblivisci.*] Hoc ideo dicit, quòd Cicero diligentiæ suæ in liberandâ Republicâ sæpiùs mentionem faceret.

z *Egeris.*] Quasi dicat, *Esto, quando ità placitum superis, Rempublicam disjeceris; ne insuper calamitatem tibi toties objicias.*

a *Odio.*] Hic vim habet peculiarem; significat enim odium, importunitatem ex re maximè odiosâ.

arma togæ, [1] *concedat laureâ linguæ.* Quasi vero togatus, & non armatus, ea, quæ gloriaris, confeceris; atque inter te, Syllamque dictatorem, præter nomen imperii, quidquam interfuit. Sed quid ego plura de tuâ insolentiâ commemorem; quam [a] Minerva omnes artes edocuit, Jupiter optumus maxumus in consilio deorum admisit, Italia exulem humeris suis deportavit. Oro te, [b] Romule Arpinas, qui egregiâ tuâ virtute omnes [c] Paullos, Fabios, Scipiones, superasti, quem tandem locum in hac civitate obtines? quæ tibi [d] partes reip. placent? [e] quem amicum, quem inimicum habes? [f] cui in civitate fecisti insidias ancillaris? quo jure, cum de exsilio tuo Dyrrachio redisti, eum sequeris? quos tyrannos appellabas, eorum nunc potentiæ faves, qui tibi antè optimates videbantur, eosdem nunc dementes, ac furiosos vocas. [g] Vatinii causam agis: [h] de Sextio malè existumas: Bibulum petulantissimis verbis lædis: laudas Cæsarem: quem maxumè odisti, ei maxumè obsequeris: aliud stans, aliud sedens, de rep. sentis: his maledicis, [k] illos odisti, levissume transfuga: neque in hac, neque in illâ parte fidem habes.

INTERPRETATIO.

[1] *Corona ex lauro tradatur linguæ & eloquentiæ.*

NOTÆ.

a *Minerva.*] Alio nomine Pallas dicta est, Dea Belli & Sapientiæ. Ciceronem verò irridet Autor, quasi se à Minervâ edoctum jactitasset.

b *Romule.*] Per amaram irrisionem.

c *Paullos.*] Illustrissimos viros recenset, ut Ciceronem irrideat. Notiores verò sunt omnes, quàm ut quicquam de iis dicatur.

d *Partes.*] Vult autor Ciceronem maximum videri tenebrionem, &, ut postea dicit, levissimum transfugam, qui modò cum his, modò faciat cum illis; hodie cum uno, cras cum altero conjunctus sit.

e *Quem amicum.*] Hunc locum non intelligere se ingenuè fatetur Glareanus, vir alioqui doctissimus; quod quidem mirarer, nisi quotidie ad res apertissimas caligare oculos sentiremus. Sensus verò est, Ciceronem eo modo cum omnibus vixisse, ut quinam amici, quinam inimici essent nullus posset cognoscere: Non enim placet Thysii expositio.

f *Cui.*] Videtur aliquem ante alios indicare, cui Cicero ancillarum more servierit; eumque, cum Cæsar tunc temporis Româ abesset, crediderim fuisse Pompeium; neque enim ejus semper & Ciceronis una & eadem fuit voluntas.

g *Vatinii.*] Tribunus fuit plebis, Senatui maximè exosus, in quem Cicero orationem habuit.

h *De Sextio.*] Pro isto eam quam modò diximus Cicero habuit orationem.

i *Bibulum.*] Hic cum Cæsare Consul fuit, eique frustra restitit, cùm legem agrariam rogaret: Tum verò inter Ciceronem & Cæsarem non conveniebat.

k *Aliud stans.*] Id est, *aliud dicis, aliud sentis*; stantes enim sententiam suam dicebant in Senatu.

l *Illos odisti.*] Id est, *eos quibus assentaris, odisti.*

IN SALLUSTIUM DECLAMATIO:

Quæ Ciceroni falsò tribuitur.

EA demum magna voluptas est, Crispe Sallusti, æqualem, & parem verbis vitam agere, neque quidquam tam obscœnum dicere, cui non ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua respondeat, ut omnis oratio moribus consonet. Neque enim, qui ità vivit, utì tu, aliter ac tu, loqui potest: neque, qui tam illoto sermone utitur, vitâ honestior est. Quò me vertam, P. C.? unde initium sumam? majus enim mihi dicendi onus imponitur, quo notior est uterque nostrûm. Quòd si aut de meâ vitâ, atque actibus nostris, huic conviciatori respondero, invidia gloriam consequitur: aut, si hujus facta, mores, omnem ætatem nudavero; in idem vitium incidam procacitatis, quod huic objicio. Id vos, si fortè offendimini, justiùs huic, quàm mihi, succensere debetis, qui [a] initium introduxit. Ego dabo operam, ut & pro me minimo cum fastidio respondeam, & in hunc minimè mentitus esse videar. Scio me, P. C. in respondendo non habere magnam exspectationem, quod nullum vos sciatis novum crimen in Sallustium audituros, sed omnia vetera recognituros, quîs & meæ, & vestræ jam, & ipsius aures calent. Verum eò magis odisse debetis hominem qui ne incipiens quidem peccare minimis rebus potuit rudimentum; sed ità ingressus est, uti neque ab alio vinci possit, neque ipse se omnino reliquâ ætate [b] præterire. Itaque nihil aliud studet, nisi, uti lutulentus sus, cum quovis velitari. Longè verò fallitur opinione. Non enim procacitate linguæ vitæ sordes eluuntur: sed est quædam [c] calumnia, quam unusquisque nostrûm testante animo suo fert, de eo, qui falsum crimen bonis objectat. Quòd si vita istius [d] memoriam vicerit: aliam P. C. non ex ratione ejus, sed ex moribus spectare debetis. Jam dabo operam quàm maximè potero, uti breve id faciam. Neque hæc altercatio nostra vobis inutilis erit, P. C. Plerumque enim resp. privatis crescit inimicitiis; ubi nemo civis, qualis sit vir, potest latere. Primùm igitur, quoniam omnium majores Crispus Sallustius [e] ad unum exemplum, & regnum

NOTÆ.

a *Initium introduxit.*] Queritur uterque & Sallustius & Cicero, quòd, sibi ab altero injuriâ oblatâ, prior lacessitus fuerit: Quod quidem, præter alia, me maximè movet ut credam, declamationes istas à quibusdam Declamatoribus scriptas tantum, non recitatas fuisse. Sed eâ de re, quibus tantum erit otii, docti judicabunt.

b *Præterire.*] Malefaciendo, scilicet.

c *Calumnia.*] *Reproche.*

d *Memoriam.*] Id est, *Si obliti fueritis qualis fuerit vita istius, & quomodo antea vixerit.*

e *Ad unum exemplum, & regnum.*] Diu-

quærit, velim mihi reſpondeat, numquid, quos protulit, Scipiones, & [f] Metelli [g] antè fuerint aut opinionis, aut gloriæ, quàm eos res geſtæ ſuæ, & vita innocentiſſumè acta commendavit? quod ſi hoc fuit illis initium nominis, & dignitatis; cur non æque de nobis exiſtumetur? cujus & res geſtæ illuſtres ſunt, & vita integerrumè acta. Quaſi verò tu ſis ab illis viris, Salluſti, ortus! quòd ſi eſſes; nonnullos jam tuæ turpitudinis pigeret. Ego meis majoribus virtute meâ præluxi: uti, ſi priùs noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ ſuæ: tu tuis vitâ, quam turpiter egiſti, magnas offudiſti tenebras; ut etiam, ſi fuerint egregii cives, certè venerint in oblivionem. Quare noli mihi antiquos viros objectare. Satius eſt enim, me meis rebus geſtis florere, quàm majorum opinione niti; & ità vivere, ut ego ſim poſteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum. Neque me cum iis conferri decet. P. C. qui jam deceſſerunt, omnique odio carent, & invidiâ; ſed cum iis, qui mecum unâ in republicâ verſati ſunt. Sed ſi fuerim aut in honoribus petendis nimis ambitioſus; (non hanc dico popularem ambitionem, cujus me principem confiteor, ſed illam pernicioſam contra leges, cujus primos ordines Salluſtius duxit,) aut in gerendis magiſtratibus; aut in judicandis maleficiis tam ſeverus; aut in tuendâ republicâ tam vigilans, [h] quam tu proſcriptionem vocas, credo quod non omnes tui ſimiles incolumes in hac urbe vixiſſent. At quanto meliore loco reſpublica tuenda ſtaret, ſi tu, par ac ſimilis ſceleſtorum civium, unà cum illis adnumeratus eſſes? An ego tunc falsò ſcripſi, *Cedant arma togæ*; qui togatus armatos, & pace bellum oppreſſi? An illud mentitus ſum, *Fortunatam me conſule Romam*; qui tantum inteſtinum bellum, & domeſticum urbis incendium, exſtinxi? Neque te tui piget, homo leviſſime, cùm ea culpas, quæ in hiſtoriis mihi gloriæ ducis? An turpiùs eſt, P. C. ſcribentem mentiri, quàm illum palam hoc ordine dicentem? Nam quod meam [i] ætatem increpuiſti, tantùm me abeſſe puto ab impudicitiâ, quantùm tu abes à pudicitiâ. Sed quid ego de te plura querar? Quid enim mentiri turpe duces, qui mihi auſus ſis eloquentiam utì vitium ob-

NOTÆ.

certè hic hæſi, ut, quid ſibi vellet Autor, divinarem. Tandem arbitratus ſum, ad iſta Salluſtii verba, *Oro te, Romule Arpinas, qui egregiâ tuâ virtute omnes Paullos, Fabios, Scipiones, ſuperaſti*, &c. Ciceronem reſpexiſſe; eumque ſignificare voluiſſe, Pravè & ineptè ab adverſario factum, quòd ſibi Ciceroni Romuli nomen impoſuerit, quaſi, ut clarus fieret neceſſe habueret vel majores claros oſtendere, vel Romulum eſſe.

f *Metelli.*] Fortè iſtiùs, potius quam Paulli, aut Fabii mentionem facit, quia præcipuè per ipſius Salluſtii hiſtoriam clariſſimus evaſit.

g *Antè fuerint.*] i. e. *antè, hominum exiſtimationem, aut gloriam conſequuti fuerint.*

h *Quam.*] Pro *quod. Quod*; *Tueri*, ſcilicet *Rempublicam, tu, Criſpe Salluſti, vocas proſcriptionem.* Relativum *quam* cum *proſcriptionem* conſtruxit.

i *Ætatem.*] Id eſt, *adoleſcentiam.*

jicere?

ficere? Cujus ſemper nocens eguiſti patrocinio. An ullum exiſtumas poſſe fieri civem egregium, qui non his artibus & diſciplinis ſit eruditus? An ulla alia putas eſſe rudimenta, & incunabula virtutis, quibus animi ad gloriæ cupiditatem aluntur? Sed minimè mirum eſt, P C. ſi homo, qui deſidiæ, ac luxuriæ plenus ſit, hæc utì nova, atque inuſitata, miratur. Nam quod iſtâ inuſitatâ rabie petulantur in uxorem, & in filiam meam invaſiſti, [k] quæ facilius mulieres ſe à viris abſtinuerunt, quàm tu vir à viris, ſatìs doctè, ac peritè feciſti. Non enim me ſperaſti mutuam tibi gratiam relaturum, & viciſſim tuas compellaturum. Unus enim ſatìs es materiæ habens: neque quidquam turpius eſt domi tuæ, quàm tu. Multùm te verò opinio fallit, qui mihi putaſti parare invidiam ex meâ re familiari; quæ multò mihi minor eſt, quàm habere dignus ſim. Atque utinam ne tanta quidem eſſet, quanta eſt; uti potiùs amici mei viverent, quàm ego teſtamentis eorum locupletior eſſem. Ego fugax, Criſpe Salluſti? Furori tribuni pl. ceſſi: utiliùs duxi, [l] quamvis fortunam unus experiri, quàm univerſo populo R. civilis eſſem diſſentionis cauſa: qui, poſtea quàm [m] ille ſuum annum in rep. perbacchatus eſt; omniaque quæ commoverat, pace, & otio, reſederunt: hoc ordine revocante, atque ipsâ rep. manu retrahente me, reverti. Qui mihi dies, ſi cum omni reliquâ vitâ conferatur, animo quidem meo [n] ſuperet, cum univerſi vos, populuſque R. frequens adventu meo gratulatus eſt. Tanti me fugacem [o] mercenarium patronum hi æſtimaverunt. Neque hercule mirum eſt, [p] ſi ego ſemper juſtas omnium amicitias æſtimavi. Non enim uni privatim ancillatus ſum, neque me addixi: ſed, quantùm quiſque reip. ſtuduit, tantùm mihi fuit, aut amicus, aut inimicus. Ego nihil plus volui valere quàm pacem: multi privatorum audacias nutriverunt. Ego nihil timui, niſi leges: multi arma ſua timeri voluerunt. Ego nunquam volui quidquam poſſe, niſi pro vobis: multi ex vobis, potentiâ freti, in vos ſuis viribus abuſi ſunt. Itaquè non eſt mirum, ſi nullius amicitiâ uſus ſum, qui non perpetuò reip. amicus fuit; nequè me pœnitet, ſi aut potenti [q] Vatinio reo patrocinium pollicitus ſum, aut Sextii inſolentiam repreſſi, aut [r] Bibuli patientiam culpavi, aut virtutibus Cæſari favis. [s] Hæ laudes

NOTÆ.

k *Quæ.*] *Tum uxor, tum filia mea.*

l *Quamvis.*] *Vel iniquiſſimam.*

m *Ille.*] Tribunus ſcilicet, Clodius.

n *Superet.*] Id eſt, *Præſtantior & jucundior videatur.* Sed vide, mihi, quæſo, quomodo, non tantum objecta diluat, ſed in gloriam vertat.

o *Mercenarium.*] Iſtud objectaverat Salluſtius, ſed quiſquis fuit ejus loco declamator.

p *Si.*] Pro *Quandoquidem.*

q *Vatinio*] Reſpondet ad id quod Salluſtius dixerat. Ciceronem Vatinii cauſam agere poſtquam orationem contra ipſum habuiſſet.

r *Bibuli patientiam.*] Tanta fuit, referente Suetonio, ut nonnulli, quod ità Cæſari in conſulatu ceſſiſſet, non *Cajo Julio Cæſare, & Bibulo, Conſulibus*, ſed *Caio & Julio*, per jocum ſcriberent.

s *Hæ laudes.*] Virtuti, nimirum, & viris probis, quomodocunque favere; inde

enim egregii civis, & unicæ sunt. Quæ si tu mihi utì vitia objicis [t] temeritas tua reprehendetur, non mea vitia culpabuntur. Plura dicerem, si apud alios mihi esset dicendum, P. C. non apud vos, quos habui omnium actionum mearum monitores. Sed, ubi rerum testimonia adsunt, quid opus est verbis? Nunc, ad te uti revertar, Sallusti, patremque tuum præteream: qui si nunquam in vitâ suâ peccavit, tamen majorem injuriam reip. facere non potuit quàm quod te talem filium genuit. Neque tu si quia in pueritiâ peccasti, exsequar, ne parentem tuum videar accusare, qui eo tempore summam tui potestatem habuit; sed qualem adolescentiam egeris: Hac enim demonstrata, facilè intelligetur, quàm petulanti pueritiâ, tam impudicus, & procax, adoleveris. Postea quàm immensæ gulæ impudicissimi corporis quæstus sufficere non potuit; & ætas tua jam ad ea [v] patienda, quæ alteri facere collibuisset, exoleverat; cupiditatibus infinitis efferebaris, uti, quæ ipse corpore turpia non duxisses, in aliis experireris. Ità non est facilè reputare, P. C. utrum inhonestioribus corporis partibus rem quæsierit, an amiserit. Domum paternam vivo patre turpissimè venalem habuit, vendidit. Et cui dubium potest esse, quin mors coegerit eum, quo, hic, nondum mortuo [x] pro hærede gesserit omnia? Neque pudet à me eum quærere quis in P. Crassi domo habitet; cùm ipse respondere non queat, quis in ipsius habitet paterna domo. [y] At hercule lapsus ætatis tyrocinio, postea se correxit? Non ità est: sed abiit in sodalitium sacrilegi Nigidiani: bis judicis ad subsellia attractus, extrema fortuna stetit: & ità discessit, uti non hic innocens esse, sed judices pejerâsse existimarentur. Primum honorem in quæstura adeptus, hunc locum, & ordinem, despectum reddidit, cujus aditus sibi quoque sordidissimo homini, patuisset. Itaque timens, ne facinora ejus clam vos essent, cùm omnibus matribus familias opprobrio esset, confessus est, vobis audientibus, adulterium; neque erubuit ora vestra. Vixeris, utì libet, Sallusti; egeris, quæ volueris: satìs sit, unum te tuorum scelerum conscium esse; noli nobis languorem, & soporem nimium exprobrare. Sumus diligentes in tuenda pudicitia uxorum nostrarum: sed ità experrecti non sumus, ut à te cavere possimus. Audacia tua vincit studia nostra. Ecquod hunc movere possit, P. C. factum ac dictum turpe, quem non puduit palam, vobis audientibus, adulterium confiteri? Quod si nihil pro me tibi respondere

NOTÆ.

tantùm sibi amicos parare; illos, si priorem sanctitatem & vitæ innocentiam flagitiis maculaverint, relinquere. Uno verbo bene, & quod laudandum sit feciſſe se profitetur Cicero, cum nulli se ità addixit, quin, virtutis & Reipublicæ causâ ejusdem adversarium sequeretur.

t *Temeritas.*] *Cum id tu vituperes quod laudi ducitur.*

u *Patienda.*] Obscœnissima & flagitiosissima reprehendit.

x *Pro hærede gesserit omnia.*] Id est *rebus hæreditariis omnibus, tanquam dominus usus fit.*

y *At Hercule.*] Ironia est.

voluissem

voluiſſem; ſed illud cenſorium [a] elogium [b] Ap. Claudii, & L. Piſonis, integerrumorum virorum quo uſus eſt quiſque eorum, pro lege palam univerſis recitarem; nonne tibi viderer æternas inurere maculas, quas reliqua vita tua eluere non poſſit? Neque poſt illum [c] delectum ſenatus te umquam vidimus. [d] Niſi fortè in ea te caſtra conjeciſti, quò omnis ſentina reip. confluxerat. At idem Salluſtius, qui in pace ne ſenator quidem manſerat, poſtea quam reſp. armis oppreſſa eſt, & [e] idem victores, qui exules, reduxit, in ſenatum poſt quæſturam [f] reductus eſt: Quem honorem ità geſſit, uti [g] nihil non venale in eo habuerit, cujus aliquis emptor fuerit. Ità igitur egit, uti nihil non æquum, ac verum, duxerit, quod ipſi facere collibuiſſet: [h] neque aliter vexavit, ac debuit, ſi huis prædæ loco accipiſſet magiſtratum. Peractâ quæſturâ; poſtea quam magna [i] pignora eis dederat, cum quibus ſimilitudine vitæ ſe conjunxerat, unus jam ex illo grege videbatur. Ejus enim partis jam exemplar erat Salluſtius, [k] quò tanquam in imam voraginem cœtus omnium vitiorum exceſſerat: quidquid impudicorum, [l] cillonum, parricidarum, ſacrilegorum, debitorum fuit in urbe, municipiis, coloniis, Italia tota, ſicut in fretis, ſubſederant, nominis perditi, ac notiſſimi, nulla in parte caſtris apti, niſi licentia vitiorum, & cupiditate rerum novarum. [m] At poſtea quam prætor factus eſt, modeſtè ſe geſſit, & abſtinenter? Nonne ità provinciam vaſtavit, uti nihil neque paſſi ſint, neque expectarent gravius ſocii noſtri in bello, quàm experti ſunt in pace, hoc Africam interiorem obtinente? unde tantùm hic exhauſit, quantùm potuit aut [n] fide nominum transjici, aut in naves contrudi. Tantùm, inquam, P. C. exhauſit, quantùm voluit: ne cauſſam diceret, [o] ſeſtertio duodecies cum Cæſare paciſcitur. Quod ſi quippiam eorum falſum eſt; hic palam dixerit, unde tu, qui modò ne paternam quidem domum redimere potueris, repente tanquam ſomnio beatus, [p] hortos pretioſiſſi-

NOTÆ.

a *Elogium.*] Teſtificatio eſt Cenſorum, vi-
operationis causâ, cùm ab ipſis Senatu mo-
s eſt Salluſtius.

b *Ap. Claudii, & Piſonis.*] Hi duo Æ-
ilio Paulo & Claudio Marcello Conſuli-
us cenſuram gravem exercuerunt.

c *Delectum.*] Moris erat, ut Cenſores
enatum legerent, eoque illos per igno-
iniam moverent, quorum depravatos mo-
s cognoſcebant.

d *Niſi.*] Pro *Sed.*

e *Idem.*] Cæſarem intellige.

f *Reductus.*] Salluſtium intellige.

g *Nihil non.*] Fidem, putà, ſuffragia.

h *Neque aliter.*] Ideo tantùm Salluſtium
cit Quæſturam geſſiſſe, ut ex eâ præ
dam aliquam conſequeretur.

i *Pignora.*] *Des aſſurances.* Id eſt, *factis oſtenderat ſe peſſimis ſimilem eſſe.*

k *Quò.*] Id eſt, *ad quem Salluſtium.*

l *Cillonum.*] Id eſt, *cinadorum & turpiter viventium*, ut ait Cælius Rhodiginus; ab antiquo verbo *cellere*, quod eſt *motitare:* Unde etiam Plautus meretrices appellat *recelliclanas.*

m *At poſtea quàm.*] Ironia.

n *Fide nominum.*] Id eſt, *permutatione*, Gall. *Par lettre, d' échange.*

o *Seſtertio.*] Alii habent Seſtertium, Glareano teſte; quanquam & illud licere multis elegantibus autorum exemplis oſtendit Budæus.

p *Hortos.*] Qui Salluſtiani dicti ſunt.

mos,

mos, villam Triburti C. Cæsaris, reliquas possessiones paraver Neque piguit quærere, cur ego P. Crassi domum emissem: cù tu veteris villæ dominus sis, cujus paullò antè fuerat Cæsar? [q] mod inquam, patrimonio non comeso, sed devorato, quibus rationib repente factus es tam affluens, & tam beatus? Nam quis te fac ret hæredem, quem ne amicum quidem suum satìs honestu quisquam sibi ducit, nisi similis, ac par tui? At hercule egreg facta majorum tuorum te extollunt: quorum sive tu es simili sive illi tui, nihil ad omnium scelus, ac nequitiam, addi potes Verùm ut opinor, honores tui te faciunt insolentem. Tu, Cris Sallusti, tantidem putas esse [r] bis senatorem, & bis quæstore fieri, quanti bis consularem, & bis triumphalem? [s] Carere deb omni vitio, qui in alterum paratus est dicere. [t] Is demum m ledicit, qui non potest verum ab altero audire. Sed tu omniu mensarum essecla, omnium cubiculorum in ætate [u] pellex, idem postea adulter, omnis ordinis turpitudo es, & civilis be [x] memoria. Quid enim gravius pati potuimus, quàm quòd incolume, in hoc ordine videamus? Define bonos petulantissim consectari linguâ: define morbo procacitatis isto uti: define unum quemque moribus tuis æstimare: his moribus amicum tibi facer non potes, videris velle inimicum habere. Finem dicendi faciam P. C. Sæpe enim vidi graviùs offendere animos auditorum eos, q aliena flagitia apertè dixerunt, quàm eos qui commiserunt. Mihi quidem ratio habenda est, non quid Sallustius meritò debeat au dire, sed ut ea dicam, si qua ego honestè effari possum.

C SALLUSTIUS CRISPUS EXPLICIT

NOTÆ.

q *Modo.*] Id est, *non à longo tempore.*

r *Bis Senatorem.*] Amara est irrisio: Sallustio acutè exprobat quod Senatu motus fuerit; atque insuper eum arguit, quasi ideo ineptè gloriaretur.

s *Carere.*] Postquàm satis adversarium agitavit, ipsum, quod maximè perstringit, de imperitiâ, & quodammodo de officio admonet.

t *Is demum maledicit.*] Id est, *sine detrimento maledicere potest.*

u *Pellex.*] Jam supra, quòd muliebri passus esset exprobravit.

x *Memoria.*] Id est, *qui omnia in memoriam revocat quæ per civiles discordias passi sumus.*

BRITISH MUSEUM 30 65 SEP

INDEX

Rerum maxime MEMORABILIUM.

A

ABORIGINES, *Pag.* 6.
Abſtinentia quid. 4. d.
Achæi. 203. a.
Accuſativi olim in is, 1. a.
Actæon. 204. f.
Atherbal. 62. Victus Romam proficiſcitur. 67. Ejus Oratio ad Senatum. 68. Mores. 79. Jugurtha obvius procedit. *Ib.* A quo vincitur. 80. Romam legatos mittit. 81. Ejus ad Senatum literæ. *Ib.* A Jugurthâ excruciatus interficitur. 83.
Adoleſcentium animi mobiles. 12. Dolis facilè capiuntur. *Ib.* Eorum mores. 213.
Adrimetum à Phœnicibus conditum. 77.
Averſæ res etiam bonos detrectant. 108.
Aeta. 174. f.
Aequitas quid. 3. c.
Aethiopes. 78.
Africæ deſcriptio. 75, 76.
Albinus. 92. Conſul in Africa bellum renovat. 93.
Allobroges ab Umbreno ſollicitantur. 32. Deprehenduntur ſuper ponte Mulvio. 35.
Amazones. 201. c.
Ambitio quid Romæ effecit, 9. Vitium propiùs virtutem quàm avaritia. *Ibid.*
Ambitus damnati Autronius & Sylla. 15.
Amicitia quomodo firma. 17. c.
Amici, officio & fide parantur. 65.
Anima quis fruitur. 3.
Animus vitæ Imperator. 57. Æternus. 58. Ejus artes plurimæ, quibus claritudo paratur. 59. Quomodo ſervitio opprimatur. 215.
Annius Magiſtratum continuare nititur. 94.
Antiochus. 160.
Antonius Conſul. 29. Catilinam perſequitur. 51.

Antonius, 187. u.
Appius Poeta, 209.
Apulia, 22. b.
Aquila quæ in exercitu Catalinæ, 54.
Archelaus, 189. y.
Argentum ære ſolutum, 26.
Ariobarzanes, 190. m.
Ariſtæus, 204. e.
Ariſtonicus in triumphum ductus, 189.
Armenia, 190. n.
Arſaces, 188. d.
Aſia à Romanis obſeſſa, 189.
Aſpar 152. A Boccho accerſitur, qui Jugurtham acta edoceat, 15
Ad Bocchum remittitur ut Syllam Jugurthæ tradere perſu
deat. *Ib.*
Athenienſes per ſcriptores celebrati, 8.
Attalus, 189. o.
Avaritia quid Romæ effecit, 9. Ejus deſcriptio, 221. Quomo
vincenda, *Ibid.*
Aulus, 94. Hyeme milites in expeditionem evocat, *Ibid.* A J
gurtha deluditur, *Ibid.* Sub jugum mittitur ejus exercitus, 96.
Aurelia Oreſtilla Catilinæ conjux, 12.
Auſter, 172. d.
Autronius ex Catilinæ conjuratis, 14.

B

BÆDIUS à Jugurthâ pecuniâ capitur, 91. Ejus maxima imp
dentia, 92,
Baleares, 150. e.
Bello ingenium plurimum poſſe quando cognitum, 2. Bellum
arbitrio ſumitur, non ponitur, 128. Illud civiliter deponendum
211. Pacis cauſa gerendum, 213.
Beneficii quàm maleficii in Republica immemorem eſſe præſtat, 9
Beſtia Conſul, 84. Adverſus Jugurtham miſſus. *Ib.* Secreto cum il
tranſigit, 85. In eum gravis invidia. *Ib.* Ab ipſo in Numidia q
fuerunt relicti omnia flagitia cum Jugurthâ faciunt, 91.
Bibulus, 222, 228. i. 231. r.
Bocchus, 79. Ejus proximi à Jugurthâ magnis muneribus ad f
ſtudium perducuntur, 127. Cujus filia Jugurthæ nupſerat. *Ibi*
Romanorum amicitiam quæſiverat, 127. Cum Jugurtha be
adverſus Romanos ſocietatem iniit, *Ibid.* A Metello legatos ac
cipit: eidemque remittit, 128. Romanos cum Jugurtha aggre
ditur, 143. Romam legatos mittit, 148. Qui ſpoliati ad Sylla
perveniunt, 149. A Mario petit, ut Syllam ad ſe mittat, quam

obrem, 150. Ejus perfidia, 155. Ejuſdem ad Syllam oratio. *Ib.* Jugurtham Romanis tradere pollicetur, 154. Tradit, 155.
milcar, 92. Cum Rutilio certat, 107. Ad tradendum Jugurtham à Metello aliicitur, 113. Quod ille quidem conatur, 114. Ideo Nabdalſam ſibi adjungit, 120. Ad quem ſcribit, *Ibid.* Cujus literæ à Nabdalſæ cliente ad Jugurtham deferuntur, 121. Morte afficitur, *Ib.*
nus gratuitò nemo vult eſſe, ubi malos præmia ſequuntur, 165.
num publicum privato anteponendum: quanquam hoc cum illo proteſt conciliari, 219.
uttium, 35. i.
hynia, 173. n.

C

ÆSAR Pontifex maximus, 38. Ei Catulus & Piſo infenſi, quamobrem, *Ib.* Eum Cicero inter Conjuratos non vult nominare, *Ib.* Ei nonnulli equites gladio minitantur, 36. Ejus oratio, 40. Cum Catone comparatur, 49. Bellum aliorum pace mollius geſſit, 210. Creditum non condonat, *Ib.* In adverſis majorum animum gerit, 216. Gallicam gentem ſubegit, 224.
le, 205. u.
pſa, 136. A Mario incenſa, 137.
pua, 23. d.
pys, 205. l.
rbo, 211,
ſſius ad Jugurtham mittitur, 91.
tabathmos, 75. g.
tilina, 5, 11. Quinam illi favent, 14. Prima ejus conjuratio, 18. Repetundarum reus Conſulatum petere prohibetur, *Ib.* Ad conjuratos orationem habet, 16. Eos quomodo confirmat, 19. Arma per Italiam parat, 20. Mulieres ſibi adſcivit, quamobrem, 21. Ciceroni inſidias parat, quæ malè cadunt, *Ib.* Incendia parat, 22. In Senatum venit, 25. In caſtra Malliana proficiſcitur, *Ib.* Scribit ſe in exilium Maſſiliam ire, 37. Ejus epiſtola, 28, Imperii inſignia ſumit, 29. Ei plebs favet, 30. Deinde ejus conſilia execratur, 37. Quantus initio ejus exercitus, 50. Servitia repudiat, 51. In Galliam profugere tentat, *Ib.* Orationem habet ad milites, *Ibid.* Aciem inſtruit, 54. Pugnat, 54. Vincitur, 55.
to, 44. Ejus oratio, *Ib.* Decretum ſit Senatus ſicut ille cenſuerat, 48. Ab eo multi mactati, 218. Qualis, 222.
tulus cur Cæſari infenſus, 38.

Cea inſula, 204, g.
Chalcedon, 190, f.
Charybdis, 202, u.
Cicero Conſul cum Antonio, 20. Catilinæ inſidias præcavet, 2
22. Per Fulviam ejus conſilia cognoſcit, *ib.* De iis ad Senatu
refert, 22, Conjuratos ad ſe vocat, 36. In Senatum ducit,
Civis reptitius, 226. Teſtamentis amicorum locuples factus, 23
Cilicia, 193, n.
Cimbri, 54, b. 161, h.
Cinna, 168, f.
Cirta, 80. A Jugurtha obſidetur, 81. Ibi prædam Metellus coll
caverat, 128.
Cyzicus, 190, g.
Claſſes quid, 221, r.
Clementia vera, 214.
Comitia quid, 20, d.
Concordia res parvæ creſcunt, 65, k. l. Ejus bona firmanda, 222
Conjurant cum Catilina qui, 14. Nullus ex multitudine caſt
relinquit, 30. Eorum conſilium, 74. In Senatum ducuntur,
Servandi traduntur, 37. Puniuntur, 50.
Conſilium dare regi difficile: Cur, 286.
Conſuetudo in naturam vertitur, 130.
Conſules regibus Romæ ſubrogantur, 7. Illis poteſtas maxi
quibus verbis permittitur, 23.
Conſultantes de rebus dubiis, ab odio, amicitia, ira, &c. vacu
eſſe decet, 40.
Conſultores peſſimi cupido & ira, 116.
Conſulto, priuſquam incipias; ubi conſulueris maturè, facto opus eſt,
Contentio inter plebem & nobilitatem quid effecerit, 61.
Continentia quid, 3, b.
Corduenni, 202, z.
C. Cornelius eques pollicetur Ciceronem conſodere, 22.
Cornelius Scriba, 161, f.
Corpus & ejus omnia brevi delabuntur, 58.
Corycus, 171, o.
Cos inſula, 205, i.
Cottæ Conſulis oratio ad populum, 196.
Craſſus cum Catilina conjuraſſe creditus, 15. Quod Vulturtii i
dicio confirmatur, 37.
Creta, 189, f.
Cumæ, 204, h.
Curio, 181.
Curius cum Catilina conjurat, 20. Per eum conjuratio patefacta,
Cyrenenſes magni atq; opulenti, 125. Cum Carthaginienſibus d
bellum geſſerunt, 126.
Cyrus, 2.

INDEX.

D.

DABAR 152. Internuncius, 153.
Dædalus, 273, l.
amaſippus, 43, d.
anubius, 199, q.
ardania, 205, n.
corum auxilia quibus parentur, 47.
iſcordia res maximæ dilabuntur, 65.
iſcumbendi modus apud Romanos, 187, a.
ivino numine omnium mortalium vita inviſitur, 224.
ivitiæ Romanis exitio, 8, 10. Eas, qui contemſerunt, victores; qui concupiverunt, victi ſunt, 214. Divitiis quinam ſunt flagitio, 215. Divitiarum ſtudium Reipublicæ certa peſtis, 220.
omitius, 221, 222.
urius, 178, u.
yrrachium, 169, d.

E.

EDERE bis in die vitio ducitur, 215.
Elephanti 40. interfecti, 107.
nceladus, 205, q.
quites Romani cum telis circum ædem Concordiæ Cæſari gladio, minitantur. 93.
truria 21, i.
umenes, 189, n,
uphrates, 192, c.
urus, 172, c.
xercitus P. R. quando primum corrupti, 10.
xtollere ſe ut oporteat, 214.

F.

FABIUS Sanga, Allobrogum Patronus, 33.
Factioſorum mores, 217, 219.
æſulæ, 20, e.
amam alienam ſuum eſſe dececus putant inertes, 221.
aſces quid, 15, p.
avonius, 222.
œdus nullum Senatus Populique Romani injuſſu fieri poterat, 96.
ortuna ſimul cum moribus immutatur, 3. In omni re dominatur, 7. Ejus lubido, 8. Ea non eget animus, 57, 58. Fortunæ ſuæ unuſquiſque eſt faber, 209.
ulvia conjurationem Catilinæ patefacit, 20.
ulvius parentis juſſu interficitur, 32.

G.

GABINUS, & ejus lex, 193, o.
Gaddir, 174, u.
Gætuli,

Gætuli, 76, m. Ad militiam à Jugurthâ quæruntur, 127. Ordines habere docentur *Ibid.*
Galli ante Romanos gloriâ belli, 49. Eos vincunt, 155. Adversus illos Romani pro ſalute, non pro gloriâ, certant, 166.
Gaudia, 116, 117.
Germania veteribus ſub Gallia comprehenſa, 158.
Gladiatoriæ familiæ in municipia diſtribuuntur, 24.
Gloria invidiam vincere difficilium, 65. Gloriam invidia ſequitur, 109. Gloria majorum poſteris lumen; quæ eorum non bona, nec mala in occulto eſſe patitur, 132.
Gracchus, 74, 99. Ejus lex, 221.
Græci ante Romanos facundia, 49. Quales, 292.
Guluſſa Maſiniſſæ filius, 62.

H.

HÆRES ſecundus quis, 116, ſ.
Hannibal res Romanas afflixit, 61.
Helenus, 205, m.
Heraclea, 190, k.
Hercules in Hiſpaniâ interiit, 76.
Hiemſal, 62 Ferociter cum Jugurthâ agit, 66. Interficitur, 67.
Hilerda, 170, f.
Hippo à Phœnicibus condita, 77.
Hiſtoriam ſcribere difficile, & quamobrem, 3. In ea ſcribenda quomodo laus invenienda, 4, a. Ejus beneficio Athenienſes maximi facti ſunt, 8. Ejus uſus, 59, 60.
Hortari qui vult, primus ire debet, 179.
Humanum genus ſorte potius quam virtute regitur, 57.

I.

JAPYDIA 199, o.
Jaſon, 174, r.
Igne ſeſe corrumpunt perfugæ, 124.
Ilergetum, 177, r.
Imagines majorum, 60.
Imperium iis artibus retinetur quibus partum eſt, 3. Imperia & Magiſtratus, ut virtus eſt eorum qui ea ſuſtinent, perinde habenda, 61. Ea ſæpe in eos à quibus accepta convertuntur, 180. Imperium alteri nemo volens concedit, 209. Illud qui obtinet quia malo eſſe licet, formidatur, 210. Imperia crudelia magis acerba quàm diuturna, 211.

INDEX.

ſſalitivi modi loquendi formulæ, 7, g.
ngenium præſtat viribus, 2. Socordia torpeſcit, 58, 59.
nguriæ oblatæ nemini parvæ videntur, 41.
nterrex, 169, a.
nvidia ex opulentiâ oritur, 6. Invidiam gloriâ vincere difficilimum, 65. Gloriam ſequitur, 109.
ra & cupido peſſimi conſultores, 116.
ugurtha rex Numidarum, 61, 62, 63, 64. Micipſæ decreta reſcindenda proponit, 66. Hiempſali infenſiſſimus, 67. Copias armat, omnique Numidiæ imperare paret, *ibid.* In Romanæ nobilitatis avaritiâ ſpem habet, 68. Cujus legati pleroſque pecuniâ corrumpunt, *Ibid.* A quibus Jugurtha defenditur, 73. Legatos Romanos corrumpit, 74. In regnum Atherb. animum intendit, 79. Agros vaſtat, *Ib.* Ejus ad Legatos Romanos reſponſio, 80. Ad eum alii mittuntur, 82. Qui fruſtrà diſcedunt, 83. Numidas puberes togatoſque promiſcuè interficit, 83. Filium Romam legatum mittit, 84. Secretò cum Calpurnio & Scauro tranſigit, 85. Romam venit, 91. Abit, 93. Albinum ludificat, 94. Auli exercitum ſub jugum mittit, 96. Vult facere deditionem, 102. Metello inſidias ſtruit, 104. Pabula corrumpit, 110. Romanorum caſtra irrumpit, 111. Pugnandi modus, 112. Deditionem facit, cujus mox pœnitet, 114. Bellum renovat, 117. Omnibus diffidit, 121, 123. Ejus dolus, 135. Ad Bocchum legatos mittit, 143. Romanos aggreditur, *Ibid.* Superat, 144. Deinde magnâ clade vincitur, 145. Iterum Romanos invadit, 146. Stratagemate utitur, *Ib.* Vix evadit, *Ib.* Syllæ à Boccho traditur, 155.
ventus Romana qualis, 7.

L.

Labor quo ſenſu uſurpandus, 3, a. Viris convenit, 133.
Lacedæmonii in Græciâ bella gerere primi & Athenienſes cæperunt, 2.
aletania, 177, k.
ares, 18, f.
argitio, 4, f.
egati Romani regnum Numidiæ diviſum miſſi, 74. Legati adoleſcentes Atherbalem & Jugurtham arma deponere jubent, 80. Alii Jugurthæ pacem imperantes fruſtrà diſcedunt, 83.
eges pro vitâ civium, 42.
entulus cum Catilinâ conjurat, 14. Romæ quoſcumque poteſt ſolicitat, 32. In Senatum à Cicerone ducitur, 36. Ibi coarguitur, *Ib.* Eum eripere conantur liberti, 39. In carcere occiditur, 50.
epidus, 157. Ejus contra Syllam oratio, 159. Alia Philippi adverſus Lepidum, 164.
epitani ad Metellum legatos mittunt, 124. Amici & ſocii P. Romani, 125.

Libertatis reſtituendæ ratio, 219. Omnibus optabilis, 223.
Libyes, 76, n.
Licinii oratio, 179.
Locus medius apud Numidas honorificentiſſimus, 66.
Lubido, 3, d. 7, e. Quid facit, 100. Lubido bona, 225.
Lucani, 176, c.
Lucullus, 174, q.
Lycaonia, 193, m.

M.

MAGISTRATUS minores vigiliis præſunt, 24. Magiſtratuum inſignia à Tuſcis ſumpta, 43.
Mallius primus ex conjuratis arma apertè movet, 20. Ad Marcium Epiſtola, 26.
Malus eſt nullus gratuitò, 221.
Mamilius & ejus rogatio contra Jugurthæ fautores, 97.
Manlius Marii legatus, 134.
Marcius ſolus Conſulatum gerit, 23, g.
Marius, 102. Cui magna portenduntur, 114. Quis, 115. Contra Metellum accenſus, 116. A quo dimittitur, 122. Romæ celebratur, *ib.* Fit Conſul & Imperator, 123. Nobilitatem exercitat, 129. Ad populum habet orationem, *ibid.* Veteranos arripit, *ibid.* Milites ſcribit quos, 135. In Africam proficiſcitur, 136. Cui exercitus à Rutilio traditur, *ibid.* Prudentia ejus militaris, 136. Uxres parat, 137. A militibus ad cœlum fertur, 138. Muciam caſtellum aggreditur, *ib.* Per Ligurem capit, 141. Cum Boccho & Jugurthâ pugnat, 144. Ex hoſtium imperitiâ dolos machinatur, *ib.* In hiberna proficiſcitur, 145. Ejus vigilantia, *ib.* Pudore exercitum coërcet, *ibid.* A Boccho & Jugurthâ invaditur, 146.
Maſſilia, 27, f.
Maſiniſſa, 61.
Maſſiva, 92. Obtruncatur, 93.
Matrimonii neceſſitudo apud Numidas levis, 127.
Mauritania, 21, e.
Medius fidius, 28, k.
Memmius contra Jugurtham nititur, 83. Ejus oratio, 86. Jugurthæ ſervandam fidem datam facit, 92.
Metellus Creticus, 23. Celer. *ibid.* Metellus Numidicus, 100, 101. Ad eum legatus mittit Jugurtha, 102. Quos promiſſis aggreditur, ut ſibi Jugurtham tradant, 102. Cum Jugurthâ pugnat, 103. Omnia ferro & igne vaſtat, 108. Exercitum dividit, ut terrorem augeat, 109. Zamam oppugnat, 112. Superbius, 155. quem aſperè Romani ſcribunt negotiatores, 117. Vaccenſes ingreditur, 119. Marium dimittit, 122. Capitis Romæ arceſſitur,

Cum Jugurthâ pugnat, 123. Thalam maximo cum labore aggreditur, *ib.* Vehementiſſimè dolet, quòd Mario Numida data, 128. Legatos ad Bocchum mittit, *ibid.* Marii conſpectum fugit, 135. Optimè Romæ excipitur, *ibid.*
Meſopotamia, 191, k.
Metuendum multis qui ſe præbet, multos pariter metuit, 211.
Micipſa, 62. Quid agit cum Jugurtha, 62, 63, 64. Ejuſdem ad Jugurth. oratio, 65. Moritur, 66. Ejus Regnum inter Jugurtham & Atherbalam per legatos Romanos dividitur, 74.
Militia juſta eſſe debet, 215.
Minos, 173, f. 205, b.
Mirari quid, 10, b.
Miſeris parùm fidei adhibetur, 81.
Mithridates, 31, m. Ejus ad Arſacem epiſtola, 188. Facta, 189.
Monitores qui optimi, 133.
Muluchæ caſtelli deſcriptio, 139. A Ligure penetratur, & perſcribitur, *ibid.* Capitur, 141.
Muliebria mulieribus; viris labor convenit, 133.
Myſii, 205, n.

N.

NABDALSA, 120. A cliente proditur, 121. Ad Jugurtham accedit, *ibid.* Natura falsò ab hominibus accuſatur, 57. Una & communis omnium, 131. Unum omnibus finem, vel ferro ſeptis ſtatuit, 161.
Neceſſitatem extremam nullus, niſi muliebri ingenio, nihil auſus expectat, 161.
Neceſſitudo timidos fortes facit, 53.
Nobilitatis quæ Marii, & vera, 132.
Nobilitatis commune malum ſuperbia, 115.
Nobilium mores, 134, 224.
Novus homo quis, 20, c. Indigni Conſulatu videbantur, 115.
Numantia, 63, a.
Numidæ quales, 102. Regem in fugâ non ſequuntur, 108. Lacte & carne ferinâ veſcuntur, 137. Marium magis quàm mortalem timent, 138.

O.

OLYMPUS, 171, a.
Opimius à Jugurthâ corrumpitur, 74.
Orchomenus, 207, e.
Orion, 205, k.
Orphus, 205, i.

P.

PÆLIGNI, 150, f.
Para, 190, i.
Partium & diviſionum quæ cauſa, 97.

Patres cur dicti Senatores, 6.
Patiens Nomen & Participium, 5, e.
Patriam vi regere importunum, 59. Patriæ ad Cæsarem oratio, 22
Pax justa & diuturna esse debet, 211.
Pecuniæ studium tollere bonum maximum, 220.
Pericula occulta bonus facere, nec vitare potest, 220.
Perpenna 171, g.
Perses, 40, c.
Personæ secundæ locutiones, 2. b.
Pessimus quisque asperrimè rectorem patitur, 210.
Petreio exercitum permittit Antonius, 54.
Philæni, 126.
Philippi adversus Lepidum oratio, 164.
Phœnices, 77, l.
Picenus ager, 22, a.
Pietas Romanorum quæ, 10.
Piso, 15. In citeriorem Hispaniam mittitur, 16. Interficitur, *Ib.*
Plautia lex, 25, a. 217, h. 226.
Plebis ingenium, 30. Urbana cur depravata, *Ib.* Catil. consilia execra-
tur, 37. Negotia sua debet, 214.
Pompeii potentia formidolosa, 16. Ad bellum Mithridat. missus, 3
Ejus ad Senatum epistola, 177. Adolescens ad bellum sævissimum pre-
jectus, *Ibid.* Facta, *Ibid.* Illum Romani metuunt, 185. Quis, 21
Quamobrem multi ejus partes sequuntur, 211. Cæsari maximè fu
adversus, 217. Quomodo remp. administraverit. *Ibid.*
Promptinus Prætor, 25.
Pop. Romanos liberè agitat cum nullius potentia super leges, 219. Qu
modo inducta servitus, *Ibid.* Illi supervacanea calliditas, 222. Ità la
gitionibus corruptus, ut sese venalem habeat, 226.
Posthumius, 222.
Præmia diversa bonos & malos sequuntur, 224.
Primipilus, 95, h.
Ptolemæus, 189, l.
Publipor. 176, e.
Punicum bellum, 61. Punica fides, 153.

Q.

QUæsivit *pro* rogavit, 163.
Quintius, 181, f.

R.

REate, 29, g.
Regna quomodo intereant, 222. A quibus præcipuè defendantur.
Regium imperium primum in terris, 2. Romæ mutatum, 7.
Regum pace quàm bello minor virtus, 2. Ex eo quid oriatur, *Ibid.* Qu

nam illis formidoloſi, 7. Regem armis quàm munificentiâ vinci minùs flagitioſum, 153.
Renunculus, 157, k.
Reprehendere alios multi cupiunt, qui nihil ipſi poſſunt, 215.
Res ſecundæ ſapientes fatigant, 10.
Reſpublica honeſtis nominibus agitata, 31. Pacis artibus firmanda, 210. Audaciâ in bello, æquitate in pace firmanda, 8.
Rhegium, 84.
Rhenones, 198, b.
Rhodus, 40, d.
Romæ exordium, aliaque, 6. Adeptâ libertate brevi creſcit, 7. Paucorum virtute, 49. Romæ omnia venalia, 79. Quando illi pereundum, 212.
Romanorum mores, 8. Quando prorſus immutati, 9. Corruptio eorum, 11. Jugurthæ bellum inferunt, 84. Avaritiâ cæci Bocchi amicitiam contemnunt, 127. Communes omnium hoſtes, *Ib.* Quando maximâ concordiâ vixerunt; & floruerunt, 158. Simultates exercuerunt, 159. Eorum deſcriptio, 191, 222, 223.

S.

SAgum, 175, g.
Salluſtius ad Rempublicam fertur; ibique multa adverſa patitur, 4. Ad ſcribendam hiſtoriam animum adjicit, 5. Magiſtratum adeptus, 60. Ei libri Punici interpretantur, 75. Ejus Hiſtoriæ, 157, c. In cognoſcendâ Republicâ magnam curam habuit, 216, 222.
Samothrace, 189, c.
Sardinia, 172, a.
Saturninus, 165, i.
Satyria, 85, l.
Scaurus, 74. Ad Jugurtham & Atherb. legatur, 82. Calpurnii legatus, 84. Jugurthæ favet, 85. Quæſitor adverſus Jugurthæ fautores, 97.
Scipio, 60, l. Ad Micipſam ſcribit, 64. Q. Scipio malè pugnat adverſus Gallos, 155.
Scylla, 205, f.
Secus, *pro* ſexus, 175, a.
Seleucia, 191, g.
Sempronia in Catilinæ conjuratis quæ mulier, 21.
Sempronia lex, 84, a.
Senatus ad Bocchi legatos reſponſio, 150.
Serpentes ſiti infeſtiores, 136.
Servile pro eo quod ſervitio corporis exercetur, 5, b.
Seſtertius quid, 23, m.
Spartacus, 208, a.
Signa, 10, a.
Sicro, 178, a.

Suffragia obſcura eſſe debent, 223. Per tabellam quandoque lata, *ib.*
Sulpitius, 165, z.
Sumtuum finis res familiaris, 213.
Supplicia pro ſacrificiis, 8, d.
Sylla, 5, g. 9. 141. Legatus ad Bocchum, 147. Ejus ad illum oratio, *ibid.* Bocchi legatos liberaliter habet, 149. Animi ferocia 151. Volucem caſtris ejicit, *ibid.* A Boccho occultè accerſitur 153. Eum ad tradendum Jugurtham hortatur, 154. Romulus appellatur, 160. Supplicia in poſt futuros compoſuit, *ibid.* Beneficio quàm meta multos retinere maluit, 218.
Syphax, 61, z.
Syrtes, 78, q. 125.

T.

TABULÆ novæ quid, 19, a.
Tanais, 201, d.
Tarentus, 170, m.
Tarteſſus, 174, r.
Tauromenia, 202, y.
Taurus, 173, p.
Tauri populi, 203, b.
Thala à Metello expugnata, 124.
Toreumata, 18, g.
Tribunitia poteſtas reſtituta, 31. A Sylla disjecta, *ib.* f.
Turia, 172, e.
Turpilius, 118. Capite pœnas ſolvit, 119.
VACCA, 85.

V.

Vaccenſium conjuratio, 118. Eorundem pœna, 19.
Valentia, 172, f.
Veſta, 12, h.
Vettius Picens, 161, f.
Villa publica, 212, b.
Vineæ quid, 80, d.
Virtuti omnia parent, 3. Virtute parta magna induſtria haberi decet ne deformentur, 209.
Vis numero plurali, 176, f.
Voluptates ignaviæ nullus cum virtutis præmiis habere poteſt, 31.
Volux Bocchi filius, 146. Syllæ metum efficit, 150. Præſidio eidem miſſus à patre, 151. Qui Romanos prodere creditur, *ibid.* Caſtris ejicitur, *ibid.* Ejus honeſta oratio, 151.
Utica, 82.
Vulturtii ad Catilinam epiſtola, 35. Cum Allobrogum legatis, in ponte Mulvio deprehenditur, *ibid.* Conjurationem in Senatu aperit, 36.
Uxores multas ducunt Numidæ, & Gætuli, 127.
ZAMA, 110, c.

Z.

INDEX
VOCABULORUM
QUÆ IN
SALLUSTIO LEGUNTUR.

ior numerus paginam, alter vero, vel alii ad proximam usque lineolam, paginæ lineam vel lineas significant.

Abere 95, 8
abdicato 37, 5
bita 67, 18 | 208, 17
bitam 16, 20
bitas 95, 2
bucit 51, 13
brant 6, 17
brat 33, 9 | 51, 18 | 93, 21 | 101, 14 | 193, 7 | 146, 23
brit 18, 21
bs 230, 33
bse 16, 9 | 119, 9 | 136, 5 | 151, 7 | 155, 16 | 230, 32
bst 165, 15
bsunt 107, 21 | 113, 6 | 135, 19
bsis 154, 4
bsectis 95, 16 | 107, 21 | 137, 23
bsent 21, 11 | 92, 17
bsorant 114, 15
bsit 232, 24
bsque 111, 28 | 116, 5 | 126, 16 | 146, 17 | 151, 27
bstat 119, 2
bstraverat 21, 10
bstruente 190, 6
bstruentes 119, 8
bstruentibus 171, 29
bstruere 103, 17 | 128, 30
bstruitis 198, 6
abnuituros 169, 30
aborigines 6, 10
absens 103, 5 | 156, 5
absente 72, 3
absentem 177, 10
absit 183, 16
absolvam 5, 8 | 31, 12 | 75, 6
absolvi 215, 21
absolvit 157, 4 | 184, 5
absque 226, 21
abstinenter 233, 22
abstinentia 4, 7 | 50, 2
abstinere 116, 9
abstinetur 185, 14
abstinuerunt 231, 8
abstinuit 190, 2
abstracta 98, 5
abstractus 85, 4
abstulit 211, 22
absumptis 62, 3
absumus 147, 21
absurdè 221, 8
absurdum 3, 13 | 21, 11
abundantia 97, 22
abundè 18, 23 | 52, 15 | 57, 7 | 71, 15 | 114, 28 | 132, 11 | 134, 24 | 147, 23 | 185, 14
abusi 231, 31
abuti 11, 7
abutitur 166, 8
accedam 70, 22 | 71, 10
accedat 82, 20
accedebat 9, 21 | 63, 17 | 101, 6
accedere 35, 10 | 37, 23
accederent 103, 3
accederet 136, 10 | 216, 16
accedit 79, 16 | 113, 23 | 121, 14 | 143, 10 | 155, 19
accendebant 63, 22
accendebat 54, 12 | 86, 14
accenderat 116, 8
accendere 175, 18
accenderet 74, 3
accendet 41, 8
accendi 60, 9
accendit 20, 15 | 127, 21
accenditur 17, 8 | 136, 24
accensa 21, 8 | 62, 20 | 92, 10 | 122, 12
accensæ 167, 5
accensi 88, 18
accensum 128, 15
accensumque 186, 28
accensus 79, 10 | 213, 7
acceperant 122, 7
acceperat 36, 14 | 64, 14 | 79, 9 | 95, 15 | 128, 11 | 146, 28
accepêre 18, 23 | 146, 21
acceperis 227, 4

INDEX

accepi 6, 8 | 65, 2 | 133, 21 | 218, 22
accepimus 68, 13, | 78, 10 | 125, 10
accepiſſe 89, 19
accepiſſent 97, 5
accepiſſes 148, 2
accepiſſet 233, 12
accepiſtis 89, 3
accepit 80, 12 | 82, 21 | 85, 6 | 102,8 | 107, 8 | 111, 24 | 136, 16 | 143, 5 | 150, 6
accepta 8, 21 | 35, 2 | 80, 17 | 127, 20 | 130, 15
acceptum 132, 10
acceptio 85, 10
acceptis 147, 3
accepto 84, 5, | 177, 19
acceptum 63, 1 | 189, 8 | 220, 18
acceptumque 120, 5
acceptuſque 67, 11 | 121, 7 | 152, 15
accerſere 55, 2 | 96, 12 | 100, 13 | 129, 6
accerſi 155, 15
accerſiri 114, 9 | 164, 23
accerſitur 153, 11
acceſſerant 152, 8
acceſſerat 128, 9
acceſsêre 77, 3
acceſſerint 75, 16
acceſſiſſent 111, 21
acceſſurum 26, 3
accidat 45, 1 | 223, 19 | 224, 20 | 225, 15
accidere 189, 19
acciderant 41, 1
acciderit 126, 9
accidet 42, 19
accidiſſe 89, 7
accidiſſet 71, 7
accidit 141, 12 | 186, 2 | 218, 15
accipe 153, 22 | 210, 15 | 217, 10
accipere 142, 12 | 143, 17
acciperemus 71, 15
acciperentur, 188, 13
accipereiur, 85, 13
accipiant 230, 8
accipiet 188, 26
accipit 4, 4 | 66, 1
accip te 163, 8
accipitur 85, 15 | 133, 17 | 197, 9
accipiundi 199, 10
accipiundis 6, 21
accire 129, 8
acciti 147, 11
accitum 152, 12
accitus 226, 7
accreverit 227, 4
accumbenti 175, 9
accurate 149, 4
accurrit 146, 28 | 151, 6
accuſantur 132, 16
accuſare 33, 1 | 120, 16 | 232, 9
accuſatur 58, 1
acer 79, 11 | 83, 20
acerba 211, 9 | 213, 20
acerbam 147, 18
acerbiſſuma 163, 3
acerbiſſumas 190, 2
acerbius 100, 4 | 218, 11
acerbiuſque 98, 3
acerbum 42, 15
acerruma 191, 18
acerrume 74, 9 | 85, 2 | 111, 23 | 122, 16 | 143, 16
acerrumo 90, 9
Achæi 203, 3
Achilles 200, 4
acie 55, 1 | 104, 7, | 108, 21 | 143, 18 | 171, 15 | 186, 29
aciem 53, 16 | 105, 6, 8 | 107, 7, 10 | 112, 14 | 146, 5, 14
acies 107, 15
acquirit 213, 7
acre 192, 23
acri 63, 7 | 84, 18 | 100, 9
acrior 136, 23
acriter 54, 17 | 84, 21
acrius 81, 19 | 130, 12 | 141, 12 | 144, 3 | 146, 22 | 167, 19
acta 108, 2 | 109, 15 | 118, 15 | 121, 13, 16 | 131, 5 | 140, 3 | 141, 2 | 230, 3, 5
actæ 86, 4
actæonem 204, 34
acti 71, 3 | 198, 1
actibus 229, 8
actione 93, 12 | 173, 24
actionibus 34, 8 | 99, 7
actionum 232, 4
actis 35, 10 | 119, 2
actorem 3, 16
actores 58, 2
actu 200, 22
actuaria 175, 23
acturos 110, 20
adæquaverit 60, 13
addendo, 213, 10
addere 51, 25 | 140, 22
adderent 134, 24
adderet 25, 12 | 94, 19
addi 234, 9
addiderant 99, 4
addiderat 49, 14 | 9
addidêre 77, 11
addidiſti 42, 11
addidit 100, 2 | 124, 5
additamenta 224, 3
additamenti 222, 12
additis 39, 24 | 219, 11
addixi 231, 24
adduceret 143, 5
adduci 32, 17 | 156, 5
adducti 33, 5 | 210, 21
adductus 37, 16 | 94, 11 | 103, 23
adduxerat 50, 17, | 13
adduxeris 220, 7
adduxit 64, 3
adeant 33, 20 | 80, 13
ademeris 221, 17
ademtum 222, 23
adeo 30, 6 | 31, 5 | 117, 10 | 153, 17 | 9 | 159, 8 | 162, 8 | 17 | 202, 6 | 200, 17
adempta 128, 17
adepta 7, 7
adeptam 146, 25 | 9
adepti 10, 4 | 32, 6 | 2 | 125, 9 | 129, 216, 9
adeptum 79, 8
adeptus 20, 18 | 49, 55, 21 | 65, 3 | 164, 232, 27
aderant 109, 24 | 119, 140, 1, 24 | 143, 192, 12
aderat 92, 10 | 107, 112, 4 | 143, 12

ero 131, 18
erunt 46, 18
eſſe 54, 4 | 64, 18 | 102, 4 | 105, 22, &c.
eſſemus 147, 22
eſſent 102, 2, 23
eſſet, 70, 18 | 151, 10, 27 | 152, 5
eſt 168, 10 | 222, 30
eſte 164, 14
eſſerre 36, 14 | 63, 14
eſſuerant 146, 14
eſſuerunt 224, 1
eſſhærens 206, 12
eſſhibentur 153, 11
eſſhibitis 155, 10
eſſhuc 76, 15 | 160, 18 | 164, 11 | 165, 7, 14 | 177, 10 | 191, 23 | 204, 36 | 215, 15
digeret 19, 16
dimere 11, 2
dimunt 217, 19
dire 71, 22 | 136, 12
dit 140, 3
ditu 138, 9 | 139, 1
ditus 34, 13 | 232, 26
djumenta 101, 23
djunctum 206, 12
djungere 21, 2 | 65, 11
djungit 67, 26 | 120, 4 | 175, 23
djutoribus 127, 9
djutum 183, 7 | 215, 26
djuvarent 34, 20
djuvetur 224, 16
dminiſter 85, 1
dminiſtrabat 79, 1 | 84, 23
dminiſtrando 66, 14
dminiſtrare 139, 10
dminiſtrari 130, 1
dminiſtratione 212, 14
dminiſtris 123, 5
dminiſtros 124, 19
dmiranda 58, 14
dmirando 216, 17
dmiſit 228, 5
dmiſi 207, 9
dmiſſum 107, 29 | 138, 8
admodum 139, 7
admonendum 217, 3
admonere 19, 11
admonitus 148, 20
admonuit 6, 5 | 125, 24 | 141, 18
admoto 166, 1
adnexuerant 200, 27
adnitebatur 100, 18
adnitendum 130, 12
adnitente 16, 7
adnitimini 134, 16
adnumeratus 230, 23
adoleſcebant 192, 27
adoleſcens 12, 11 | 15, 11 | 48, 2
adoleſcentem 62, 14 | 185, 5
adoleſcentes 31, 7 | 80, 12 | 218, 8
adoleſcentia 5, 13 | 25, 8 | 80, 18 | 177, 8 | 186, 19 | 196, 22 | 201, 12
adoleſcentiæ 48, 6
adoleſcentiam 134, 3 | 232, 10
adoleſcentior 163, 8
adoleſcentium 12, 3
adoleſcentuli 47, 8 | 213, 2
adoleſcentulo 38, 19 | 216, 6
adoleſcentulus 4, 5
adoleveris 232, 11
adolevit 43, 26 | 62, 6 | 77, 7 | 115, 5 | 222, 17
adoptatum 80, 21
adoptavit 64, 16
adoptione 66, 18
adprobat 151, 12
adpulſi 82, 19
Adrimetum 77, 16
adſcendens 140, 21
adſcenderent 140, 18
adſcenſus 140, 19
adſciviſſe 20, 25
adſedit 66, 11
adſequebatur 50, 3
adſint 216, 3
adſiſtit 54, 1
adſit 149, 9
adſum 197, 23
adſunt 130, 8 | 232, 5
adſtantium 171, 13
adſtari 186, 30
adſtrictis 113, 1
adſtricto 120, 7
advectitio 101, 17
advehitur 135, 8
adveniens 151, 2 | 170, 22
advenit 20, 18 | 155, 16
adventabant 84, 9 | 94, 7
adventabat 51, 2 | 144, 24
adventarent 107, 27
adventârit 212, 20
adventu 135, 18 | 143, 15 | 146, 16 | 149, 14 | 231, 21
adventum 137, 25 | 185, 1 | 186, 32
adventuram 154, 12
adventus 112, 6
adverſa 199, 5 | 222, 36
adverſariis 105, 20
adverſariorum 207, 8
adverſas 51, 21
adverſi 222, 14
adverſis 55, 15 | 216, 15 | 222, 31
adverſo 100, 9 | 109, 12 | 176, 23
adverſos 45, 10 | 143, 16
adverſum 210, 9 | 217, 5 | 220, 5
adverſus 174, 21 | 211, 12
adulta 206, 6
adulter 11, 18 | 234, 14
adulterinas 67, 13
adulterium 232, 28, 35
adultum 13, 1 | 206, 5
advocat 36, 12
advocata 51, 23 | 91, 21
advocavi 52, 4
advocavit 129, 18
advolvuntur 203, 13
advorſa 4, 6 | 40, 10, | 52, 16 | 7 ,6 | 127, 24 | 150, 2 | 174, 30 | 179, 19 | 196, 13 | 198, 4
advorſæ 108, 4 | 123, 12 | 155, 5
advorſaretur 83, 13
advorſarum 114, 19
advorſis 98, 2 | 112, 13 | 200, 10
advorſo 106, 30 | 132, 21
advorſum 100, 20 | 106, 19 | 118, 7 | 123, 9 | 125, 2, &c.
advorſus 68, 1 | 92, 16 | 106, 28 | 129, 9 | 150, 6 | 151, 22 | 159, 22 | 177, 7
advortite 182, 7
Æbuti 204, 29

INDEX

ædem 36, 12 | 39, 6
ædes 67, 16
ædibus 175, 4
ædificabat 226, 28
ædificant 3, 5 | 18, 12
ædificaveris 227, 6
ædificia 76, 15 | 79, 15 | 203, 15
ædificiis 75, 1
ædificiorum 118, 20
ædilis 37, 7
ædium 16, 20
Æete 174, 10
æger 54, 3 | 84, 24 | 192, 3
ægerrumè 128, 24 | 130, 19
ægra 208, 8
ægritudinem 128, 13
ægritudo 119, 3
ægrotum, 170, 28
ægrum 121, 5
Ægyptum 78, 4, 7
Æmiliæ 164, 26
Æmilio 181, 7
Æmiliorum 160, 8
Æmilium 163, 15
Æmilius 73, 21 | 164, 11
æmula 8, 23
æmuli 191, 17 | 221, 24
æmulos 133, 13
æmulus 186, 22
Ænea 6, 9
Ænum 200, 30
æqua 32, 4 | 223, 14
æquabilem 107, 14
æquabili 100, 10
æquabilius 2, 17
æqualem 229, 1
æqualia 49, 11
æqualibus 62, 9
æqualis 135, 17 | 225, 13
æqualiter 50, 20 | 137, 17
æquam 126, 17
æque 9, 13 | 146, 8 | 230, 4
æqui 196, 5 | 221, 21
æquiores, 211, 16
æquioribus 51, 19
æquitate, 3, 3 | 8, 16
æquius 203, 39
æquo 4, 4 | 41, 9 | 88, 8 | 89, 20 | 93, 8 | 119, 9 | 158, 15 | 167, 21 | 217, 1
æquor 202, 16
æquos, 130, 10
æquum 53, 10 | 73, 19 | 107, 5 | 233, 11
ærarii 46, 2 | 90, 7 | 177, 18 | 222, 39
ærario 130, 3
ærarium 87, 14 | 98, 8 | 161, 12 | 180, 4
ære 26, 14 | 32, 16 | 33, 7 | 88, 7
æris 26, 14
ærumnas 72, 13 | 82, 6
ærumnarum 42, 9 | 104, 18
ærumnis 69, 19 | 202, 24
æs 11, 19 | 13, 14 | 18, 14 | 20, 27 | 29, 1 | 33, 14 | 142, 13
æstas 206, 6
æstatem 113, 8 | 133, 6
æstatis 137, 11
æstimabitis 89, 10
æstimanda 171, 30
æstimare 234, 20
æstimaverunt 231, 24
æstimavi 231, 25
æstivi 205, 15
æstivorum 101, 7, 11
æstu 106, 16 | 170, 14 | 176, 26
æstuabat, 20, 16
æstuant 139, 14
æstuat 220, 20
æstumant 134, 2
æstumantur 164, 22
æstumare 9, 7 | 188, 22
æstumatis 159, 23
æstumavêre 184, 3
æstument 213, 5
æstumo 3, 9 | 53, 2
ætas 4, 9 | 18, 5 | 20, 26 | 31, 8 | 49, 11 | 53, 3 | 115, 2 | 134, 15 | 188, 1 | 212, 16 | 222, 18 | 229, 4 | 232, 14
ætate 6, 24 | 12, 4, 5 | 13, 1 | 38, 18 | 62, 14 | 64, 18 | 65, 18 | 164, 2 | 196, 22 | 218, 11 | 229, 22 | 234, 14
ætatem 5, 1, 4 | 30, 16 | 33, 1 | 41, 12 | 52, 21 | 58, 15 | 59, 16 | 110, 20 | 125, 20 | 129, 21 | 130, 17 | 131, 19 | 177, 11 | 229, 11 | 230, 32
ætati 66, 13 | 147, 13 | 164, 1 | 197, 24
ætatis 62, 18 | 130, 13 | 232, 23
æterna 90, 1
æternaque 2, 5
æternas 233, 3
æterni 58, 6 | 134, 22
æternum 211, 12
æternus 58, 12
Æthiopas 78, 11
Æthiopiam 204, 14
ævi 57, 2
ævo 203, 35
affatim 100, 14 | 108, 25
affectabant 159, 4
affectabat 116, 7
affectare 117, 20
affigebatur 193, 8
affinis 71, 2
affinitas 210, 18
affinitatem 154, 12
affinium 68, 17 | 130, 3
afflictare 24, 9
afflictas 124, 24
afflicti 113, 4 | 147, 2 | 179, 6
affligebant 176, 5
affluens 234, 5
afluerent 29, 19
affore 110, 13
affuit 123, 14
affuturi 191, 17
Afri 76, 6
Africa 61, 20 | 70, 7 | 78, 5 | 79, 5, 7 | 81, 1 | 86, 4 | 92, 17 | 125, 13 | 137, 2 | 143, 8
Africæ 75, 2 | 77, 15 | 125, 25 | 204, 13
Africam 67, 22 | 75, 7, 8, 16 | 76, 2, 9 | 80, 12, 14 | 82, 11, 16 | 84, 4, 20 | 93, 20 | 96, 15 | 101, 1 | 118, 9 | 135, 7 | 142, 9 | 150, 4 | 233, 22
Africani 226, 7
Africano 61, 18
Africo 172, 1
Africum 77, 3
agam 18, 21 | 70, 22 | 73, 1
agant 35, 14 | 134, 3
agas 133, 10 | 197, 10
agat 44, 10 | 72, 2 | 179, 18
agebant 91, 9 | 109, 25 | 125, 20

ebantur 139, 8
ebat 102, 8 | 137, 2 | 146
15 | 152, 11
enda 222, 17
endarum 148, 24
endi 19, 9
endo 47, 15
edum 137, 13 | 160, 19
ens 201, 1
ente 201, 8
entes 136, 3
entis 177, 22
er 75, 11 | 103, 21 | 107, 13 | 109, 23 | 120, 11 | 125, 26 | 137, 10 | 174, 1
ere 5, 4 | 32, 1 | 33, 24 | 42, 21 | 59, 16 | 62, 11, & *alibi*
erent 30, 16
erentur, 181, 10
eret 104, 9 | 107, 7 | 114, 26
es 225, 24
etis 46, 17
etur 219, 20
gerem, 94, 20 | 124, 18, 19.
geribus 139, 5
grederetur 34, 14 | 126, 5
gredi 111, 7 | 136, 16 | 209, 27
grediantur 84, 8
gredimini 52, 20
greditur 55, 7 | 80, 9 | 93, 6 | 102, 14 | 109, 8 | 112, 8 | 113, 1, 17 | 117, 6 | 123, 25 | 135, 13 | 138, 20
grediuntur 118, 14
greſſos 16, 15
greſſus 64, 16 | 74, 13 | 127, 10 | 136, 3
183, 21 | 106, 15
is 228, 14
it 58, 13 | 62, 19 | 108, 7 | 158, 3
itabamus 70, 7
itabant 8, 21 | 77, 3 | 109, 21
itabantur 56, 5 | 85, 11
itabat 37, 12 | 66, 6 | 114, 25 | 115, 8 | 219, 2
itabatur 2, 11 | 5, 22 | 82, 23 | 86, 3 | 94, 9 | 98, 8 | 123, 7
itandi 161, 8
agitando 34, 1 | 128, 4
agitandum 211, 7
agitant 218, 1
agitanti 22, 7 | 49, 2 | 216, 13
agitantur 223, 10
agitare 20, 11, 21 | 51, 16 | 78, 10, | 92, 23 | 112, 7, 26 | 118, 2 | 133, 5 | 141, 5 | 144, 14
agitarem 69, 2
agitaret 108, 10 | 139, 14
agitari 83, 17 | 86, 5 | 107, 14 | 121, 2 | 222, 28
agitat 166, 2 | 178, 13 | 216, 6 | 222, 34
agitata 126, 12
agitatis 212, 19
agitatum 158, 15
agitaturus 158, 3
agitaverat 170, 19
agitavêre 31, 13
agitavi 17, 7 | 222, 19
agitaviſſe 155, 11 | 203, 17
agite 168, 7 | 197, 21
agites 211, 14
agitis 177, 10 | 182, 10
agitur 45, 6, 13
agmen 105, 4, 18
agmine 101, 26 | 102, 3, 23 | 105, 17 | 110, 2 | 134, 17 | 142, 15 | 145, 14 | 163, 1 | 186, 27
agnita 225, 19
agnoturum 174, 16
agor 25, 15
agreſte 6, 10 | 170, 8
agreſteſque 122, 13
agreſtia 192, 26
agreſtibus 185, 16
agreſtium 77, 1
agri 108, 13 | 189, 12
agris 6, 14 | 30, 18 | 76, 11 | 102, 20 | 123, 27 | 163, 6 | 203, 19 | 219, 7
agro 29, 9 | 33, 22 | 51, 14 | 74, 14 | 109, 13 | 158, 16 | 176, 20 | 189, 6
agros 9, 19 | 22, 21 | 61, 21 | 76, 14 | 79, 26 | 101, 16 | 108, 22 | 119, 14 | 178, 20 | 191, 11 | 201, 20 | 203, 1 | 221, 16
agrum 5, 3 | 22, 1 | 23, 17 | 34, 7 | 51, 12 | 114, 3 | 135, 11
agunt 41, 10, 12 | 58, 15 | 131, 19
aguntur 39, 9 | 208, 6
aiebant 37, 17 | 38, 10 | 43, 9 | 87, 8 | 145, 25
ait 161, 18 | 163, 5 | 167, 2, 23 | 204, 23 | 205, 13 | 206, 10 | 207, 30 | 209, 6
aiunt 133, 18
alacribus 199, 27
alacris 19, 13
alæ 105, 17
Albini 13, 14
Albino 93, 7 | 101, 2 | 125, 7
Albinum 94, 4
Albinus 92, 18 | 93, 18 | 94, 7 | 96, 9 | 101, 10
alebat 11, 22 | 30, 20
Alexandro 186, 21
algoris 5, 15
alia 12, 12 | 13, 10 | 14, 14 | 18, 12 | 19, 4 | 21, 6 | 22, 10 | 25, 12 | 36, 16 | 37, 13 | 41, 9 | 44, 2, 15, & *alibi paſſim*,
aliæ 42, 13 | 78, 2, 8
aliæque 44, 2 | 158, 12
aliam 126, 17 | 138, 20, & *alibi*.
aliaque 26, 2 | 31, 19 | 48, 16 | 59, 9 | 84, 4 | 93, 19 | 94, 20 | 117, 21
aliarum 31, 3 | 52, 10 | 169, 31
alias 62, 11 | 66, 15 | 67, 26 | 94, 1 | 203, 24 | 221, 5
aliaſque 57, 8 | 78, 1
alibi 55, 6
alicujus 43, 11
aliena 7, 6 | 10, 11 | 30, 4 | 33, 8 | 42, 4 | 43, 20 | 45, 18 | 58, 3 | 132, 7 | 161, 21 | 167, 2 | 213, 3 | 215, 24 | 223, 9 | 234, 23
alienæ 18, 3 | 197, 5
alienam 128, 19 | 121, 26
alienas 52, 22 | 69, 20 | 215, 16 | 219, 8
alienata 103, 21 | 224, 24
alienati 118, 4
alienatum 29, 4
alieni 5, 17 | 26, 14
alienis 73, 2 | 109, 4 | 212, 11

INDEX

alieno 32, 16 | 33, 7 | 73, 17
alienos 65, 11
alienum 11,19 | 13,15 | 18, 14 | 20,27 | 29,1 | 33,14 | 51, 7 | 65, 14
alii 2, 10 | 3,12 | 16,14 | 19, 20 | 23, 10, 11 | 30, 12 | 31,13 | 37,26 | 38, 9 | 44, 12 | 48, 12, 20 | 49, 12 | 51,1 | 56,2, & *alibi.*
aliique 37,22 | 127,1 | 146, 10 | 175, 2
aliis 8, 9, 26 | 12, 5, 6, 9, & *alibi.*
aliisque 68,7 | 104,3 | 121, 18 | 134,27 | 245,25 | 150, 20 | 215,4
alimenta 161, 8 | 195, 5
alimentis 184, 3
alio 2,18 | 6,12 | 22,2 | 31, 3 | 43,16 | 67,9 | 78, 3 | 102, 14 | 104, 22 | 106, 6 | 108,21 | 112,17 | 121, 23 | 141,19 | 143,3 | 184, 8 | 229, 19
aliorum 3, 14 | 8,10 | 60, 6 | 113,12 | 114,10 | 134, 17 | 160,14 | 208, 19 | 210, 6
alios 14, 3 | 22, 4,10 | 30, 15, 16, 20 | 32, 12, & *alibi.*
aliquandiu 123, 14
aliquando 45, 6 | 71,13 | 72, 6 | 114, 1 | 147,16 | 153, 16
aliquantam 175, 12
aliquanto 8,3 | 123,16 | 126, 13 | 135, 6
aliquantum 114, 12 | 126, 4
aliquantus 150, 22
aliquem 131, 2
aliquid 43, 17 | 85, 5 | 154, 8
aliquis 89, 5 | 182,8 | 233, 10
aliquo 3, 10
aliquos 146, 8
aliquot 20, 25 | 84, 23 | 136,28 | 198, 20 | 200, 9 | 208, 17
aliquotiens 171, 14
aliter 23, 6 | 34, 25 | 44, 10 | 63,6 | 65,18 | 66,6 | 121, 17 | 152, 20, & *alibi.*
alitur 220, 21
alium 6,18 | 19,11 | 22,1 | 34, 15 | 38, 15 | 47, 12, & *alibi.*
aliud 2, 18 | 3, 12 | 9, 5, & *alibi.*
alius 6, 12,18 | 9,19 | 19, 20 | 34, 15 | 44, 12, &c.
allatæ 121, 4
allatas 23, 8 | 121, 8
allevati 140, 17
allicere 118, 1
Allobroges 33, 4, 13 | 34, 22 | 35,1 | 38,14
Allobrogibus 39, 4
Allobrogum 32,14 | 135,13 | 39, 9 | 48, 15
Alpes 192, 20
Alpibus 177, 21
alta 5, 19 | 125, 14
alter 52, 9 | 70, 21 | 144, 12 | 187, 10
altera 33,14,15 | 54,3
alteræ 113, 4
alteram 66, 13 | 74, 15 | 139, 18
altercatio 229, 26
alteri 100,3 | 107,28 | 112, 18 | 122,8 | 126, 3 | 209, 10 | 226, 9 | 232, 13
alteris 77, 10
alterius 2, 9 | 45, 11 | 217, 26 | 223, 17
altero 49,16 | 234,13
alteros 100, 3 | 107, 28 | 112, 18 | 126, 4
alterum 1, 5 | 2, 1, 8 | 63, 13 | 67,24 | 99,9 | 167, 7 | 234, 12
altior 202, 5
altitudine 174, 10 | 192, 3
altitudinem 139, 22
altitudo 142, 4
altius 67, 1
altiusque 61, 6
alto 216, 19
altores 200, 14
altus 115, 2
alveis 179, 6
alveos 76, 10
aluit 178, 12
aluntur 30, 9 | 197, 14 | 231, 4
alvum 196, 1
amant 98, 1
amara 220, 21
amare 10, 2
amat 92, 12 | 199, 25
Amazones 201, 4
ambire 72, 2
ambiti 171, 19
ambitio 5, 4 | 9, 4, 1 | 47,1 | 142,16 | 158,
ambitione 4, 9 | 115, 1 | 177, 25
ambitionem 74, 8 | 1 | 22 | 130,16 | 135,3 | 1 | 27 | 203, 10 | 230, 16
ambitiosum 116, 10
ambitiosus 230, 16
ambitur 204, 29
ambitus 15,8
ambiundo 68,10 | 129,
ambo 153, 10
ambobus 122, 7 | 127, 1 | 153,12 | 154,25 | 15
amborum 143, 10
ambos 80,13 | 190, 14
ambusti 202, 26
amens 224, 22
ament 134, 2
amentiam 94, 22
amici 65,12 | 70,6 | 2 | 4 | 231, 13
amicior 65, 14
amicis 6, 16, 20 | 13, 1 | 63, 15 | 64, 19 | 65, | 74, 10 | 79, 9 | 92, | 93,12 | 123,3 | 148, | 21 | 155,10, 17 | 227,
amiciſſumos 65, 6
amicitia 17, 7 | 40, 2 | 6 | 22 | 63,18 | 64,12 | 69, & *alibi.*
amicitiæ 82, 9 | 153, 1 | 227, 10
amicitiæque 128, 21
amicitiam 12, 1 | 61, 1 | 64, 4, &c.
amicitias 6, 21 | 9,6 | 2 | 23
amicorum 20, 22 | 21, 2 | 49, 18 | 147, 23 | 2 | 24
amicos 8, 15 | 68, 4 | 7 | 2 | 97, 9 | 113, 14 | 1 | 19 | 191, 12
amiculo 175, 9
amicum 56, 2 | 69, 5 | 1 | 6 | 228, 9 | 234, 5, 1

nicus 52, 16 | 81, 17 | 231, 25, 30
niserant 164 22
niserat 22, 21 | 117, 21 | 143, 3
niserint 220, 16 | 222, 9
niserit 232, 16
nisi 71, 5 | 190, 12
nisimus 45, 18
nisisti 72, 14
nissa 55, 13 | 127, 3 | 222, 35
nissis 30, 13 | 52, 21 | 110, 24 | 112, 3 | 123, 3
nisso 26, 11 | 65, 1 | 76, 7 | 107, 1 | 200, 23
nissurus 129, 12
nisum 207, 29
nisumque 188, 10
nittas 225, 28
nittatis 53, 6
nittenda 219, 15
nittere 18, 4 | 89, 5
nittit 27, 5
nnem 193, 3
npla 184, 6
nplæ 8, 2
nplecti 63, 16
nplexamini 45, 5
nplificatum 219, 2
nplior 33, 12 | 53, 11 | 124, 3 | 150, 22 | 222, 25 | 223, 23
npliore 115, 8
npliorem 108, 13 | 150, 20
nplis 82, 16
npliſſima 214, 16
npliſſumis 225, 8
npliſſumo 225, 12
nplius 18, 10 | 36, 19 | 38, 6 | 50, 21 | 54, 9 | 58, 16, &c.
nplo 144, 11
nacreontis 206, 30
nceps 95, 10 | 118, 21 | 211, 11
ncilla 162, 16
ncillæ 67, 20
ncillaris 228, 10
ncillatus 231, 24
ncipiti 22, 24
ngeret 217, 24
ngitur 166, 5
ngulo 176, 10
nguſtiæ 53, 5 | 206, 28
nguſtiam 200, 17
anguſtias 201, 22
anguſtiis 112, 2 | 195, 7
anguſtum 139, 6
anima 3, 8, 10 | 27, 5 | 45, 7 | 55, 13 | 58, 7, 10 | 71, 4 | 72, 14 | 223, 1 | 225, 5, 19
animadvertatis 182, 4
animadvertebant 43, 25
animadvertêre 119, 13
animadverteres 112, 23
animadverteretur 42, 12
animadvertit 103, 20 | 105, 10 | 139, 17
animadverto 225, 27
animadvertunt 107, 13
animadvortatis, 165, 16 | 176, 8
animadvortit 93, 10 | 111, 24
animalia 75, 15
animalibus 1, 1
animam 18, 16 | 42, 13 | 53, 6 | 89, 17 | 197, 7 | 198, 3
animatos 207, 28
animi 1, 5 | 2, 6, 16 | 5, 12 | 12, 4 | 39, 7 | 40, 8, *& alibi.*
animis 29, 20 | 106, 2 | 119, 11 | 124, 5 | 129, 14 | 130, 19 | 135, 22 | 163, 1 | 181, 8 | 198, 2
animo 1, 4 | 4, 4 | 31, 3 | 36, 6, *&c.*
animoque 195, 12
animos 9, 11 | 10, 1, 5 | 19, 13 | 30, 4, *&c.*
animum 7, 3 | 49, 17 | 56, 14 | 60, 9, *&c.*
animumque 9, 16
animus 4, 8, 12 | 5, 7, 16, 18, 22 | 11, 13, 23, *&c.*
animuſque, 31, 8
anni 94, 11 | 105, 10 | 203, 9
Annio 39, 22
annis 6, 23 | 18, 6 | 66, 16, 18 | 86, 21 | 87, 13 | 97, 21
Annius 14, 9 | 94, 9 | 125, 9
anno 92, 18 | 173, 4 | 178, 11 | 181, 8
annos, 31, 5 | 59, 9 | 64, 17 | 99, 8 | 116, 6
annua 7, 2
annuite 163, 8
annum 21, 14 | 37, 3 | 174, 32
annuus 177, 6
anquirant 68, 5
ante 11, 11 | 16, 18 | 21, 19 | 23, 19 | 25, 19, *&c.*
antea 15, 6 | 16, 16 | 17, 7 | 20, 16 | 23, 1 | 29, 10 | 37, 1, *& alibi plur.*
antecapere 80, 10
anteferebat 74, 5
anteferret 74, 12
antehac 21, 9
anteibant 166, 12
anteibat 164, 2 | 219, 4
anteire 221, 9
anteiret 62, 9
anteponeret 99, 1
antequam 173, 1
antevenire 61, 2 | 136, 1 | 143, 1
antevenit 103, 25 | 110, 10
Antiochi 189, 22
Antiocho 160, 11 | 189, 10
Antiochum 189, 4 | 207, 22
Antiochus 189, 5
antipodas 204, 13
antiquam 201, 19
antiquis 219, 10
antiquitatis 198, 27
antiquos 205, 22 | 230, 10
Antonio 21, 15 | 51, 22
Antoniorum 207, 14
Antonium 19, 7 | 21, 20
Antonius 20, 20 | 29, 15 | 51, 1, 18 | 54, 3 | 187, 1, 9 | 207, 14
anxie 128, 17 | 222, 31
anxium 113, 23 | 117, 6
anxius 36, 4 | 62, 21 | 67, 2 | 109, 19 | 120, 14 | 139, 12 | 188, 7 | 200, 11
Ap. 233, 1
aperiat 92, 5
aperire 194, 9
aperirem 49, 10 | 52, 5
aperiret 91, 22
aperit 33, 10 | 35, 13 | 36, 18
aperiendum 52, 11
aperiunt 33, 18
apertæ 201, 18
aperte 79, 27 | 97, 8 | 210, 22 | 234, 21

aperto

alieno 32, 16 | 33, 7 | 73, 17
alienos 65, 11
alienum 11,19 | 13,15 | 18, 14 | 20,27 | 29,1 | 33,14 | 51, 7 | 65, 14
alii 2, 10 | 3,12 | 16,14 | 19, 20 | 23, 10, 11 | 30, 12 | 31,13 | 37,26 | 38, 9 | 44, 12 | 48, 12, 20 | 49, 12 | 51,1 | 56,2, & *alibi.*
aliique 37,22 | 127,1 | 146, 10 | 175, 2
aliis 8, 9, 26 | 12, 5, 6, 9, & *alibi.*
aliisque 68,7 | 104,3 | 121, 18 | 134,27 | 245,25 | 150, 20 | 215, 4
alimenta 161, 8 | 195, 5
alimentis 184, 3
alio 2,18 | 6,12 | 22,2 | 31, 3 | 43,16 | 67,9 | 78, 3 | 102, 14 | 104, 22 | 106, 6 | 108,21 | 112,17 | 121, 23 | 141,19 | 143,3 | 184, 8 | 229, 19
aliorum 3, 14 | 8, 10 | 60, 6 | 113,12 | 114,10 | 134, 17 | 160,14 | 208, 19 | 210, 6
alios 14, 3 | 22, 4,10 | 30, 15, 16, 20 | 32, 12, & *alibi.*
aliquandiu 123, 14
aliquando 45, 6 | 71,13 | 72, 6 | 114, 1 | 147,16 | 153, 16
aliquantam 175, 12
aliquanto 8,3 | 123,16 | 126, 13 | 135, 6
aliquantum 114, 12 | 126, 4
aliquantus 150, 22
aliquem 131, 2
aliquid 43, 17 | 85, 5 | 154, 8
aliquis 89, 5 | 182,8 | 233, 10
aliquo 3, 10
aliquos 146, 8
aliquot 20, 25 | 84, 23 | 136,28 | 198, 20 | 200, 9 | 208, 17
aliquotiens 171, 14
aliter 23, 6 | 34, 25 | 44, 10 | 63,6 | 65,18 | 66,6 | 121, 17 | 152, 20, & *alibi.*
alitur 220, 21
alium 6,18 | 19,11 | 22,1 | 34, 15 | 38, 15 | 47,12, & *alibi.*
aliud 2, 18 | 3, 12 | 9, 5, & *alibi.*
alius 6, 12,18 | 9,19 | 19, 20 | 34, 15 | 44, 12, &c.
allatæ 121, 4
allatas 23, 8 | 121,8
allevati 140, 17
allicere 118, 1
Allobroges 33, 4, 13 | 34, 22 | 35,1 | 38,14
Allobrogibus 39, 4
Allobrogum 32,14 | 135,13 | 39, 9 | 48, 15
Alpes 192, 20
Alpibus 177, 21
alta 5, 19 | 125, 14
alter 52, 9 | 70,21 | 144, 12 | 187,10
altera 33,14,15 | 54,3
alteræ 113, 4
alteram 66, 13 | 74, 15 | 139, 18
altercatio 229,26
alteri 100,3 | 107,28 | 112, 18 | 122,8 | 126, 3 | 209, 10 | 226, 9 | 232, 13
alteris 77, 10
alterius 2, 9 | 45, 11 | 217, 26 | 223, 17
altero 49,16 | 234,13
alteros 100, 3 | 107, 28 | 112, 18 | 126, 4
alterum 1, 5 | 2, 1, 8 | 63, 13 | 67,24 | 99,9 | 167, 7 | 234, 12
altior 202, 5
altitudine 174, 10 | 192, 3
altitudinem 139, 22
altitudo 142, 4
altius 67, 1
altiusque 61, 6
alto 216, 19
altores 200, 14
altus 115, 2
alveis 179, 6
alveos 76, 10
aluit 178, 12
aluntur 30, 9 | 197, 14 | 231, 4
alvum 196, 1
amant 98, 1
amara 220, 21
amare 10, 2
amat 92, 12 | 199, 25
Amazones 201, 4
ambire 72, 2
ambiti 171, 19
ambitio 5, 4 | 9, 4, 11 | 47,1 | 142, 16 | 158,
ambitione 4, 9 | 115, 10 | 177, 25
ambitionem 74, 8 | 10 | 22 | 130,16 | 135,3 | 14 | 27 | 203, 10 | 230, 16
ambitiosum 116, 10
ambitiosus 230,16
ambitur 204, 29
ambitus 15,8
ambiundo 68,10 | 129,8
ambo 153, 10
ambobus 122, 7 | 127, 1 | 153,12 | 154,25 | 15
amborum 143, 10
ambos 80,13 | 190,14
ambusti 202, 26
amens 224, 22
ament 134, 2
amentiam 94, 22
amici 65,12 | 70,6 | 22 | 4 | 231, 13
amicior 65, 14
amicis 6, 16, 20 | 13, 1 | 63, 15 | 64, 19 | 65, 6 | 74, 10 | 79, 9 | 92, 2 | 93,12 | 123,3 | 148, 1 | 21 | 155,10, 17 | 227,1
amiciſſumos 65, 6
amicitia 17, 7 | 40, 2 | 6 | 22 | 63,18 | 64,12 | 69, & *alibi.*
amicitiæ 82, 9 | 153, 16 | 227, 10
amicitiæque 128, 21
amicitiam 12, 1 | 61, 17 | 64, 4, &c.
amicitias 6, 21 | 9,6 | 23 | 23
amicorum 20, 22 | 21, 2 | 49,18 | 147, 23 | 22 | 24
amicos 8, 15 | 68, 4 | 7 | 2 | 97,9 | 113, 14 | 14 | 19 | 191, 12
amiculo 175, 9
amicum 56, 2 | 69, 5 | 14 | 6 | 228, 9 | 234, 5, 19

nicus 52, 16 | 81, 17 | 231, 25, 30
niserant 164 22
niserat 22, 21 | 117, 21 | 143, 3
niserint 220, 16 | 222, 9
niserit 232, 16
nisi 71, 5 | 190, 12
nisimus 45, 18
nisisti 72, 14
nissa 55, 13 | 127, 3 | 222, 35
nissis 30, 13 | 52, 21 | 110, 24 | 112, 3 | 123, 3
nisso 26, 11 | 65, 1 | 76, 7 | 107, 1 | 200, 23
nissurus 129, 12
nisum 207, 29
nisumque 188, 10
nittas 225, 28
nittatis 53, 6
nittenda 219, 15
nittere 18, 4 | 89, 5
nittit 27, 5
nnem 193, 3
npla 184, 6
nplæ 8, 2
nplecti 63, 16
nplexamini 45, 5
nplificatum 219, 2
nplior 33, 12 | 53, 11 | 124, 3 | 150, 22 | 222, 25 | 223, 23
npliore 115, 8
npliorem 108, 13 | 150, 20
nplis 82, 16
npliſſima 214, 16
npliſſimis 225, 8
npliſſumo 225, 12
nplius 18, 10 | 36, 19 | 38, 6 | 50, 21 | 54, 9 | 58, 16, *&c.*
nplo 144, 11
nacreontis 206, 30
ceps 95, 10 | 118, 21 | 211, 11
cilla 162, 16
cillæ 67, 20
cillaris 228, 10
cillatus 231, 24
cipiti 22, 24
geret 217, 24
gitur 166, 5
gulo 176, 10
guſtiæ 53, 5 | 206, 28
guſtiam 200, 17
anguſtias 201, 22
anguſtiis 112, 2 | 195, 7
anguſtum 139, 6
anima 3, 8, 10 | 27, 5 | 45, 7 | 55, 13 | 58, 7, 10 | 71, 4 | 72, 14 | 223, 1 | 225, 5, 19
animadvertatis 182, 4
animadvertebant 43, 25
animadvertêre 119, 13
animadverteres 112, 23
animadverteretur 42, 12
animadvertit 103, 20 | 105, 10 | 139, 17
animadverto 225, 27
animadvertunt 107, 13
animadvortatis, 165, 16 | 176, 8
animadvortit 93, 10 | 111, 24
animalia 75, 15
animalibus 1, 1
animam 18, 16 | 42, 13 | 53, 6 | 89, 17 | 197, 7 | 198, 3
animatos 207, 28
animi 1, 5 | 2, 6, 16 | 5, 12 | 12, 4 | 39, 7 | 40, 8, *& alibi.*
animis 29, 20 | 106, 2 | 119, 11 | 124, 5 | 129, 14 | 130, 19 | 135, 22 | 163, 1 | 181, 8 | 198, 2
animo 1, 4 | 4, 4 | 31, 3 | 36, 6, *&c.*
animoque 195, 12
animos 9, 11 | 10, 1, 5 | 19, 13 | 30, 4, *&c.*
animum 7, 3 | 49, 17 | 56, 14 | 60, 9, *&c.*
animumque 9, 16
animus 4, 8, 12 | 5, 7, 16, 18, 22 | 11, 13, 23, *&c.*
animuſque, 31, 8
anni 94, 11 | 105, 10 | 203, 9
Annio 39, 22
annis 6, 23 | 18, 6 | 66, 16, 18 | 86, 21 | 87, 13 | 97, 21
Annius 14, 9 | 94, 9 | 125, 9
anno 92, 18 | 173, 4 | 178, 11 | 181, 8
annos, 31, 5 | 59, 9 | 64, 17 | 99, 8 | 116, 6
annua 7, 2
annuite 163, 8
annum 21, 14 | 37, 3 | 174, 32
annuus 177, 6
anquirant 68, 5
ante 11, 11 | 16, 18 | 21, 19 | 23, 19 | 25, 19, *&c.*
antea 15, 6 | 16, 16 | 17, 7 | 20, 16 | 23, 1 | 29, 10 | 37, 1, *& alibi plur.*
antecapere 80, 10
anteferebat 74, 5
anteferret 74, 12
antehac 21, 9
anteibant 166, 12
anteibat 164, 2 | 219, 4
anteire 221, 9
anteiret 62, 9
anteponeret 99, 1
antequam 173, 1
antevenire 61, 2 | 136, 1 | 143, 1
antevenit 103, 25 | 110, 10
Antiochi 189, 22
Antiocho 160, 11 | 189, 10
Antiochum 189, 4 | 207, 22
Antiochus 189, 5
antipodas 204, 13
antiquam 201, 19
antiquis 219, 10
antiquitatis 198, 27
antiquos 205, 22 | 230, 10
Antonio 21, 15 | 51, 22
Antoniorum 207, 14
Antonium 19, 7 | 21, 20
Antonius 20, 20 | 29, 15 | 51, 1, 18 | 54, 3 | 187, 1, 9 | 207, 14
anxie 128, 17 | 222, 31
anxium 113, 23 | 117, 6
anxius 36, 4 | 62, 21 | 67, 2 | 109, 19 | 120, 14 | 139, 12 | 188, 7 | 200, 11
Ap. 233, 1
aperiat 92, 5
aperire 194, 9
aperirem 49, 10 | 52, 5
aperiret 91, 22
aperit 33, 10 | 35, 13 | 36, 18
aperiendum 52, 11
aperiunt 33, 18
apertæ 201, 18
aperte 79, 27 | 97, 8 | 210, 22 | 234, 21

aperto

INDEX

aperto 61, 15
apertum 215, 25
aperuiſſe 19, 18
Apollinis 199, 2
appellabant 174, 24
appellabantur 6, 24
appellabas 228, 12
appellandi 80, 26
appellant 75, 10 | 108, 2 | 204, 18
appellantes 77, 7 | 199, 22
appellare 14, 3 | 16, 20 | 142, 11 | 155, 7
appellat 54, 7 | 151, 3 | 154, 19
appellata 172, 8 | 201, 28
appellati 159, 5
appellatis 182, 5
appellato 38, 8
appellatur 41, 15 | 50, 8 | 77, 9
appellaverant 189, 17
appellavêre 76, 15
appellaverunt 173, 16
appellaviſſet 117, 4
appellavit 206, 18
appellem 71, 10 | 166, 9 | 189, 18
appello 45, 3
appetebat 12, 3
appetens 5, 17 | 63, 2
appetere 115, 10
appetiverunt 69, 14
appetuntur 221, 12
Appius 169, 2 | 200, 3 | 209, 6
approbat 173, 27
approbaveritis 161, 22
approbent 215, 29
approbo 40, 20
appropinquare 107, 15
apti 233, 20
aptis 186, 27
apud 8, 12 | 15, 4 | 17, 15 | 29, 9 | 40, 17 | 41, 14 | 43, 23, & *alibi frequenter*
Apulia 23, 12 | 33, 22
Apuliam 22, 1 | 23, 13 | 36, 8
aqua 137, 1, 23
aquæ 104, 4 | 105, 11 | 123, 26, 30 | 124, 2 | 136, 22 | 139, 5 | 144, 11
aquam 123, 32 | 144, 13
aquarum 75, 12 | 110, 1
aquatum 139, 16
aquilam 54, 1
Aquilo 199, 19
Aquilonem 204, 31
aquis 94, 18 | 200, 17
aræ 78, 7 | 171, 24
arant 3, 5
aras 127, 1
arbitrati 119, 16
arbitratu 150, 13
arbitrio 98, 7 | 212, 7
arbitris 16, 21
arbitror 179, 15 | 211, 10, 19 | 218, 23
arbori 75, 12
arborum 104, 3 | 105, 2 | 107, 19
arbuſtis 104, 5 | 107, 13
arcem 110, 7 | 118, 18 | 180, 5
arceſſebant 91, 5
arceſſere 122, 11
arceſſit 33, 9
arceſſivi 169, 19 | 173, 26 | 188, 4
arceſſunt 47, 5
Archelao 207, 25
Archelaus 189, 25
arcum 206, 24
arcus 206, 25, 26
ardebat 96, 18 | 170, 9
ardens 5, 17
ardentia 111, 3
ardet 215, 24
ardoribus 77, 4 | 78, 11
ardua 220, 26
arduum 3, 16
arduus 7, 12
arenam 126, 12
arenamque 125, 16
arenoſo 104, 3
arenoſus 125, 26
argenti 86, 1 | 114, 11
argento 196, 12
argentoque 68, 3
argentum 26, 14 | 173, 26
argutumque 124, 24
arguituri 173, 23
argumentis 172, 25
arida 123, 23
aridam 107, 14
arido 104, 3
aridus 137, 10
arietibus 125, 23
Ariobaizanis 190, 16 | 192, 10
aris 44, 17 | 54, 8
Ariſtæus 204, 35
Ariſtonicum 189, 14
arma 20, 21 | 22, 19 | 9, 11 | 26, 4, & *alibi paſſim*
armabat 192, 28
armare 168, 9
armat 167, 25
armata 27, 2 | 158, 19 | 169, 13
armati 16, 5 | 87, 6 | 3 | 141, 11 | 186, 1 | 222, 38
armatis 22, 4, 15 | 83,
armato 167, 23
armatos 47, 9 | 153, 2 | 212, 1 | 230, 26
armatum 50, 23
armatus 7, 12 | 96, 8 | 20 | 199, 20 | 228, 2
armaverat 50, 23
armaverit 151, 24
Armenia 191, 24 | 192, 204, 28 | 206, 35
Armeniam 190, 17
Armenii 76, 9
Armeniis 77, 2
armis 6, 19 | 7, 10 | 9, 19, 2 | 27, 10, & *alibi plur.*
armorum 33, 24 | 46, 2 | 112, 20 | 114, 12 | 16 | 139, 4 | 191, 200, 7
Arpinas 227, 9 | 228, 7
Arpini 115, 2
arrectæ 165, 12
arrectis 119, 11
arrectos 134, 26
arrectus 140, 7
arreptis 122, 1
arrexerat 129, 15
arrexit 32, 3
arrogant 132, 7
arrogantia 223, 12
Arſaci 188, 14
arsêre 182, 1
arte 102, 1 | 107, 11 | 8 | 174, 18
artem 192, 27 | 17
artes 9, 3, 14 | 59, 2 | 16 | 134, 7 | 214, 1 | 12 | 220, 14 | 225, 228, 5
arteſque 213, 16

tibus 3, 1 | 6, 1 | 8, 15 | 11, 13 | 61, 2 | 64, 6 | 97, 25 | 103, 19 | 128, 13 | 129, 11 | 130, 17 | 143, 1 | 210, 11 | 216, 11 | 231, 2
tifices 93, 3
rtificio 133, 2
rtis 3, 11 | 37, 9 | 80, 20 | 100, 20 | 115, 4 | 190, 19
rtilimè 119, 12
rtum 4 9 | 97, 21
rtius 53, 14 | 182, 8 | 213, 13
rtus 207, 11
rva 201, 18
rvo 137, 9
fcendarat 140, 2
fcendere 7, 14 | 143, 13
fcendêre 82, 19
fcenderit 50, 8
fcendunt 192, 18
fcitum 36, 19
ffa 2, 11 | 9, 21 | 189, 15 | 197, 16
ffiæ 189, 5 | 201, 27
ffiam 75, 8
ffamque 189, 23
ffiaticos 207, 17
fpar 152, 10
fpare 153, 5
fparem 154, 18
fper 7, 12
fpera 21, 25 | 47, 10 | 53, 13 | 94, 14 | 136, 16, 26 | 198, 8 | 213, 13, 20 | 220, 24
fperas 8, 26 | 63, 15
fperè 97, 18 | 117, 13
fperi 76, 2
fperior 18, 15 | 140, 19 | 197, 21
fperis 197, 27
fperitas 106, 10
fperitate 118, 23 | 124, 7 | 136, 21 | 138, 20
fperitatem 75, 4 | 84, 13
fperitates 123, 24 | 170, 23
fperius 98, 3 | 130, 5 | 210, 10 | 222, 33
fpernabatur 4, 8
fpero 144, 2
fperos 51, 12
fperrumè 210, 5
fperrumis 222, 37
fperrumum 103, 21
fperum 33, 5 | 226, 1
affecla 234, 15
affedit 25, 6 | 48, 19
affentando 215, 1
affientiebantur 44, 13
affequeretur 5, 21
affequi 60, 3
afferit 204, 27 | 206, 34
affederi 188, 8
affiduis 158, 18
affuetum 176, 22
affumitur 85, 1
affurgere 194, 8
aftutiæ, 21, 17
Athenienſes 2, 13
Athenienſibus 42, 23
Athenienſium 8, 2, 5
Atherbal 66, 2 | 67, 23 | 75, 1 | 79, 27 | 80, 5 | 81, 6 | 103, 26
Atherbale 64, 19 | 80, 11 | 92, 17
Atherbalem 62, 3 | 66, 11 | 67, 22, 24 | 68, 13 | 73, 11 | 74, 6 | 79, 17 | 80, 23 | 83, 14
Atherbali 73, 19 | 82, 12 | 83, 10
Atherbalis 73, 16 | 79, 11 | 80, 26 | 81, 12 | 83, 3
Atilius 199, 8
atroci 23, 2
atrocitate 20, 2 | 146, 21
atrocitatem 83, 19
atrociter 94, 8
atrox 41, 7 | 61, 9 | 173, 2
Attalum 189, 11
attamen 143, 10
attendere 48, 24 | 135, 24
attentius 46, 16
attigerant 146, 9
attigerit 212, 17
attingat 166, 10
attingere 75, 3 | 101, 9 | 214, 9, 24
attingit 74, 14
attinuiſſe 153, 2
attollit 226, 14
attollitur 171, 13
attonitus 169, 12
attractus 237, 23
attribuit 138, 13
attrita 134, 15
attriverant 126, 4
attriverat 13, 10 | 61, 17
attulerit 52, 6
avaritia 4, 8 | 6, 3 | 8, 11 | 9, 2, 11, 14 | 19, 10, &c.
avaritiæ 91, 9 | 149, 5 | 221, 20
avaritiam 46, 25 | 134, 12 | 198, 3
aucta 6, 14 | 58, 12 | 139, 22 | 158, 11
auctæ 78, 2 | 101, 1
aucto 175, 12 | 178, 23 | 224, 9
auctor 86, 8 | 204, 27 | 206, 34
auctore 20, 13
auctoremque 135, 7
auctores 76, 2 | 219, 30
auctoribus 183, 2 | 214, 17
auctoris 173, 16
auctoritas 31, 14 | 33, 10 | 68, 8 | 90, 9 | 211, 25 | 226, 4,
auctoritate 17, 13 | 80, 18 | 84, 14 | 100, 16
auctoritatem 82, 21 | 169, 2 | 220, 28
auctum 183, 8
auctus 223, 23
auctuſque 135, 4
audacia 4, 7 | 8 15 | 20, 6 | 45, 19 | 46, 11 | 52, 1, 24 | 53, 1 | 55, 11 | 63, 14 | 70, 9 | 232, 36
audaciæ 14, 6 | 15, 12 | 21, 3 | 43, 19
audaciam 25, 21 | 39, 15 | 140, 22
audacias 231, 29
audaciſſimo 226, 1
audaciſſimos 89, 1
audaciter 147, 25
audacius 52, 20
audax 5, 16
audiam 188, 19
audeant 217, 11
audeat 162, 13 | 222, 3 | 223, 24
audeatis 162, 11
audebat 89, 18 | 115, 10 | 129, 10 | 202, 17
audendo 191, 21
audere 185, 4
audet 227, 16
audiebat 188, 8
audiebatur 80, 16
audiendo 222, 21 | 225, 31

audient

audienti 48, 23
audientibus 232, 28, 35
audierat 20, 6, 14 | 110, 1 | 152, 12
audio 72, 2
audire 36, 20 | 131, 8 | 234, 13, 22
audiri 112, 24
audiſſe 39, 5
audiſtis 17, 8
audita 83, 8 | 135, 9 | 198, 17
audito 193, 13
auditorum 234,20
auditum 151, 17
audituros 229, 16
audiveram 70, 15
audiverat 80, 11 | 82, 22
audivi 38, 12 | 60, 7 | 220, 15
audivit 121, 8
audiunt 108, 2
Aventinum 89, 3 | 158, 19
averſabatur 194, 1
avertere 52, 26 | 136, 13
avertêre 189, 5
averteret 154, 14
avertitur 146, 24
augendæ 7, 1
augere 25, 18 | 79, 27 | 94, 22 | 203, 36
augerentur 198, 15
augeri 44, 7 | 107, 9 | 139, 11 | 208, 17
augeſcunt 92, 14
augete 168, 10
avi 82, 10
avida 62, 17
avidè 209, 3
avidi 7, 16 | 141, 13
avidior 192, 29
avidis 77, 16
avidiſque 175, 19
avidiſſumus 154, 17 | 197, 3
avidius 112, 18 | 162, 9 | 167, 18
avido 82, 25 | 210, 15
avidum 102, 13
avidus 74, 1 | 92, 21 | 115, 1 | 202, 20
avii 109, 7
aulæa 175, 4
aulæis 215, 4
Auli 95, 7 | 100, 7 | 101, 10 | 109, 13
Aulo 94, 7 | 95, 18 | 96, 7
Aulum 95,1
Aulus 94, 11
avo 64, 13
avorſum 147, 12
aureas 203, 24
Aureliæ 12, 13 | 29, 2
aures 227, 25 | 229, 17
auri 191, 3
auribus 52, 3 | 169, 12
auro 65, 13 | 68, 3 | 91, 7
aurum 124, 24
auſi 8, 20 | 198, 22
Auſtri 172, 7
auſurum 152, 4
auſus 17, 4 | 161, 16 | 181, 1 | 230, 31
autorem 163, 15
Autronio 38, 8
Autronium 36, 20
Autronius 14, 7 | 15, 7, 14
autumat 207, 21
autumni 208, 5
avunculus 169, 28
avus 69, 23
auxerat 6, 1
auxilia 6, 20 | 47, 14 | 63, 4, &c.
auxiliantur 81, 19
auxiliariis 135, 11 | 137, 13 | 139, 15
auxiliarios 103, 1 | 145, 22
auxilii 33, 2 | 73, 1 | 81, 7 | 90, 17 | 101, 6
auxiliis 191, 22 | 196, 14
auxilio 2, 9 | 6, 16 | 7, 10 | 107, 10, 21, &c.
auxiliorum 201, 8
auxilium 27,12 | 35, 7 | 69, 7, 17 | 107, 19 | 151, 24
auxiſſe 165, 1
auxiſſent 214, 16
axe 187, 4
axibuſque 187, 5

B.

BAcchanaliorum 176, 15
Bæpium 91, 19
Bæpius 92, 8
Balearium 150, 14
Ballera 170, 16
barbara 77, 6
barbari 144, 8, 19 | 14[5] 22 | 146, 7 | 148, 1[5] 149, 5
barbarico 211, 18
barbarorum 208, 17
barbaros 16, 13
Barbuleium 174, 23
beatus 233, 28 | 234, 5
bella 5, 13 | 27, 3 | 48, 2[1] 89, 14, &c.
bellandi 189, 2
bellaturi 159, 15
belli 2, 14 | 7, 9 | 18, 1[0] 19, 2, & *alibi frequenter*
bellicarum 96, 6
bellicas 98, 10
bellicoſa 32, 17
bellicoſi 77, 12
bellicoſus 79, 11
Bellienum 149, 15
bellique 34, 8 | 84, 2[3] 197, 10
bellis 40, 13 | 70, 18 | [9]4 | 158, 18, &c.
bello 2, 15, 17 | 3,14 | 16 | 8, 15, 17, 22 | [2]19, &c.
bellua 221, 13
belluis 2, 1
bellum 13, 16, 18 | 14, [1]19, 4, &c.
bene 3, 13 | 33, 20 | 44, [6]46, 4, &c.
benefacta 130, 11 | [16]18, 26
beneficia 25, 10 | 63, 3 | [6]7,8 | 70,1 | 81,18 | [13]14 | 142, 12 | 217, 5
beneficii 104, 20 | 150, 9
beneficiis 6, 21 | 8, 20 | [4]12, &c.
beneficio 65, 10 | 132, 12
beneficium 219, 30
beneque 215, 29
benevolentia 149, 10
beneficia 29, 24 | 89, 1
beneficii 90, 15
beneficio 130, 2 | 138, [1]218,5
benignè 66, 6 | 119, 11 | [14]11 | 149, 9 | 152, 7
benignitate 143, 7 | [21]13
benignitatem 150, 6
Beſtia 14, 9 | 34, 7 | 84, [2]9 | 85, 13 | 91, 6 | 125, [1]Beſ

eſtiæ 86, 8, 17 | 97, 14 | 131, 14
eſtiæque 92, 13
eſtium 92, 18 | 125, 5
eſtiis 71, 3 | 75, 14
ibuli 222, 1 | 231, 32
ibulum 228, 13
duum 119, 19
ennii 178, 17
nas 18, 10
nos 7, 2
num 187, 7
89, 2 | 196, 19, | 215, 7 | 232, 22 | 234, 10, 11
thyni 193, 3
thynia 173, 22 | 189, 21 | 201, 27
thyniam 189, 14 | 193, 16
cche 147, 15
cchi 127, 8, 15, 20 | 128, 4, 29, *&c.*
cchique 138, 22
ccho 127, 22 | 147, 8 | 150, 9 | 151, 3 | 152, 10 | 153, 10
cchum 114, 15 | 123, 5 | 128, 20 | 143, 4 | 153, 1 | 154, 22
cchus 79, 3 | 127, 11 | 136, 8, *&c.*
milcar 93, 2, 8 | 107, 8 | 120, 1, 13
milcare 121, 18
milcarem 93, 13 | 104, 8 | 113, 14
milcari 92, 25
milcaris 121, 5 | 122, 2
a 11, 18 | 17, 5 | 18, 24 | 25, 9 | 31, 2, *&c.*
aque 22, 21
æ 3, 11 | 9, 14 | 101, 8 | 155, 8 | 220, 13
æque 86, 16
am 7, 15 | 179, 18
arum 58, 2
as 9, 3 | 57, 9 | 100, 10 | 115, 4 | 225, 6
i 7, 5 | 8, 11 | 16, 10 | 17, 12, *&c.*
que 159, 4
s 9, 18 | 26, 14 | 30, 1 | 42, 21, *&c.*
ſque 215, 3
9 3, 5 | 63, 20 | 80, 24 | 95, 3 | 99, 11 | 159, 7 | 167, 20
bonoque 86, 9 | 93, 8
bonorum 4, 3 | 37, 20 | 58, 11 | 134, 6, *&c.*
bonos 19, 10 | 42, 22 | 43, 4 | 46, 3, 26, *&c.*
bonoſque 130, 10
bonum 5, 2 | 9, 7 | 31, 14 | 34, 22, *&c.*
bonumque 8, 12
bonus 9, 13 | 12, 14 | 27, 4 | 50, 2, *&c.*
brachium 175, 18
breve 229, 26
brevi 7, 7 | 34, 36 | 50, 20 | 58, 9 | 63, 10 | 67, 15, 22, *&c.*
brevis 2, 3 | 57, 2 | 154, 5
Bruti 33, 7
Bruto 181, 6
Brutorum 160, 8
Bruttio 33, 22
Bruttium 201, 23
Brutum 211, 21
Brutus 33, 9

C.

CAbira 190, 13
cadavera 55, 16 | 56, 2 | 188, 15
cadaveribus 41, 4 | 147, 5
cadaverum 177, 5
cadere 139, 11
cadunt 55, 8 | 109, 8
cæci 127, 13
cæcum 151, 25
cæcus 82, 24 | 94, 19
cæde 34, 16 | 37, 20 | 67, 28 | 138, 19 | 163, 10 | 211, 19
cædebantur 177, 2
cædem 26, 2 | 41, 4 | 43, 16 | 59, 8, *&c.*
cædere 105, 22 | 111, 22 | 119, 17 | 143, 15
cædes 5, 14 | 202, 4 | 225, 16
cædis 16, 2 | 21, 10
cædibus 161, 22 | 203, 23
cæduntur 185, 15
cælata 10, 2
cælo 75, 12
cælum 24, 9 | 37, 11 | 48, 29 | 95, 9 | 138, 14 | 179, 8
Cæpio 171, 18
Cæſar 38, 15 | 39, 25 | 44, 12 | 46, 4, *&c.*
Cæſare 14, 3 | 38, 19 | 233, 26
Cæſarem 228, 14
Cæſari 36, 8 | 39, 8 | 231, 32
Cæſaris 39, 23 | 234, 1
cæſum 198, 3
cætera 18, 7 | 24, 1 | 34, 9 | 35, 14, *& alibi.*
cæteræ 29, 13
cæteram 138, 23
cæteras 159, 21 | 216, 14
cæteraſque 9, 3
cæteri 6, 17 | 17, 12 | 34, 26 | 36, 9, *&c.*
cæteriquè 11, 7
cæteris 1, 1 | 12, 3 | 22, 13 | 34, 5 | 50, 7, *&c.*
cæteriſque 25, 21 | 46, 15 | 51, 9 | 218, 6
cæterorum 37, 23 | 40, 17
cæteros 4, 11 | 33, 20 | 34, 23 | 35, 19, *&c.*
cæteroſque 32, 1 | 34, 13
cæterum 14, 14 | 17, 8 | 42, 19 | 54, 6, *&c.*
Caium 99, 9
calamitas 32, 5
calamitate 35, 6 | 134, 16 | 218, 16
calamitoſum 37, 14
Cale 205, 16
calent 229, 17
calliidam 197, 2
callidè 74, 1
callidi 189, 8
callidi tas 190, 1 | 222, 33
calliditate 152, 2
callidos 95, 3
callidum 222, 7
callidus 128, 3 | 142, 3 | 216, 4 | 222, 2
calonibus 165, 5
calonum 171, 12
calorem 75, 4
Calpurniani 207, 4
Calpurnio 84, 3
Calpurnius 84, 3 | 13, 20 | 85, 10 | 86, 2 | 207, 3
calvi 177, 3
calumnia 23, 15 | 229, 22
calumniæ 227, 1
camelos 207, 22

camelum 207, 24
camera 50, 10
Camertem 21, 26
Camiſos 199, 14
Campaniam 205, 5 | 206, 35
campi 106, 9 | 201, 4
campis 147, 1 | 150, 18
campo 110, 25
candida 211, 14
canere 141, 9 | 144, 24 | 145, 1
canes 12, 6 | 174, 29
canibus 204, 34
caninam 200, 3
capere 11, 11 | 25, 19 | 50, 5 | 70, 12, &c.
caperem 216, 8
caperent 33, 13 | 119, 10
caperet 23, 3 | 105, 13
caperetur 67, 4
capeſſe 213, 18
capeſſebant 161, 4
capeſſendam 219, 13
capeſſere 216, 7
capeſſite 45, 6 | 134, 16
capeſſundam 179, 15
capeſſunt 176, 14
capi 94, 16 | 113, 7 | 124, 15 | 147, 2
capiamini 130, 12 | 162, 11
capiamus 44, 4
capiant 217, 22
capiat 169, 4
capiatis 183, 9
capiebant 143, 12
capiebantur 12, 4
capientis 143, 13
capit 74, 13 | 79, 15 | 108, 23 | 109, 5 | 138, 18 | 170, 20
capitalium 29, 14 | 48, 18 | 50, 12
capite 119, 23 | 135, 2 | 140, 13 | 220, 26
capiti 175, 8 | 176, 4
capitis 47, 2 | 122, 11
Capito 14, 11
capitolio 15, 15 | 37, 2
capiunda 22, 9
capiundæ 5, 20 | 94, 13
capiundis 162, 16
capiundum 114, 28
capiunt 107, 16
capiuntur 109, 8
Cappadocia 192, 11
Capſa 136, 18 | 137, 26
Capſam 138, 2 | 143, 2
Capſenſes 136, 28
Capſenſium 138, 18, 21
capta 45, 2 | 124, 27 | 128, 2 | 135, 12 | 145, 7 | 178, 3 | 217, 33
captæ 91, 4
captam 205, 17 | 212, 8
captarem 17, 3
capti 53, 6 | 71, 3 | 107, 22
captis 144, 25
captivi 189, 11
captivis 160, 3
captivoſque 128, 1
capto 61, 20
capots 114, 3
captum 162, 12 | 187, 7
captus 13, 13 | 55, 19 | 57, 9 | 117, 6
Capuæ 23, 12
Capuam 23, 16 | 24, 1
caput 47, 6 | 67, 21 | 121, 10 | 194, 9
Capys 205, 5 | 206, 35
Carbo 199, 17
Carbonem 211, 21
carcere 50, 8 | 87, 10
carcerem 50, 7
carceris 184, 3
carebat 11, 13
carendum 166, 7
carent 230, 14
carere 234, 11
Cares 205, 3
carinæ 77, 2
carior 74, 13 | 223, 17
cariora 21, 7 | 219, 29
cariorem 224, 17
carique 174, 26
cariſſume 72, 10
cariſſumum 178, 23
cariſſumus 143, 2
carius 73, 19 | 80, 18 | 153, 17
carminibus 164, 14 | 206, 10 | 209, 5
carne 137, 4
carnificis 226, 20
caro 76, 3
caros 65, 10
carpens 204, 24
Carthago 8, 23
Carthagine 78, 3 | 126, 7
Carthaginem 77, 9 | 97, 23
Carthaginienſe 158, 9
Carthaginienſes 40, 13 | 6 24 | 70, 5 | 78, 7 | 12 25 | 126, 15, 21 | 127,
Carthaginienſi 69, 15
Carthaginienſibus 61, 19 189, 3
Carthaginienſium 61, 15 78, 12 | 125, 24 | 126,
Carthaginis 158, 11
carum 65, 3 | 134, 2
carus 62, 10 | 63, 11 | 6 11 | 67, 11 | 135, 2 152, 15 | 154, 14
caſibus 208, 19
Caſſio 34, 24 | 39, 21 | 15
Caſſius 14, 7 | 34, 26 | 2, 10
caſtella 108, 22 | 135, 188, 13
caſtellanorum 139, 6
caſtellaque 136, 12 | 25
caſtelli 139, 16, 24 | 4
caſtello 138, 23 | 139,
caſtellum 140, 4, 23
caſtra 25, 20 | 29, 11 | 20 | 51, 3, 8, 16 | 80, 85, 12 | 95, 7, &c.
caſtris 7, 9 | 30, 2 | 56, 94, 7, 12 | 101, 12, 26 | 105, 12, &c.
caſtriſque 186, 18
caſtrorum 95, 17 | 107, 112, 1
caſu 29, 5 | 67, 11 | 25 | 122, 2 | 126, 9 | 22
caſum 32, 21 | 40, 22 | 12 | 81, 10 | 83, 1 | 110, 143, 14 | 174, 30
caſura 89, 21
caſurum 64, 8
caſus 50, 23 | 58, 5 | 21 | 143, 19
Catabathmon 75, 10 | 4
cataphracti 192, 14
catenæ 169, 35
catenis 116, 13
catervas 11, 17
catervatim 143, 18
Catilina 5, 12 | 11, 15 | 11 | 13, 14 | 15, 6, 9, 16, 3, 18, &c.

tilinæ 5, 7 | 11, 23 | 12, 9 | 14, 2, 15, &c.
tilinam 19, 15 | 29, 12, 16 | 32, 8, &c.
to 44, 13 | 48, 19, 21 | 49, 8, 13, 15
tone 218, 6
toni 49, 20
tonis 50, 4 | 222, 6
tuli 164, 24 | 168, 6
tulo 28, 1 | 157, 1 | 169, 2
tulus 27, 18 | 38, 13, 17 | 169, 5 | 181, 6
a 198, 20
vata 195, 2
veat 114, 5
vendum 21, 17
vendus 184, 9
vere 44, 18 | 109, 18 | 232, 32
veret 116, 1
veri 118, 21 | 152, 20
veris 221, 21
vete 53, 6
ıfa 11, 9 | 13, 3 | 25, 2 | 27, 3 | 36, 16, &c.
ıfam 2, 14 | 28, 7 | 44, 3 | 51, 7 | 52, 4 | 228, 13
ıfis 30, 11
ıffa 13, 11 | 20, 12 | 34, 3 | 54, 5, &c.
ıffæ 69, 18
ıffam 79, 18 | 117, 1 | 119, 22 | 127, 22 | 233, 25
ıfas 94, 1 | 211, 3
ıffis 194, 8 | 214, 16
am 204, 35
idiſſet 17, 1
ant 227, 26 | 230, 23
ebant 201, 10
entem 95, 2
entes 106, 22
entibus 105, 20
ere 8, 20 | 27, 15 | 94, 2 | 106, 12 | 112, 13
et 224, 15
unt 47, 15
eberrumi 175, 6
ebrantur 8, 5
ebrare 122, 12
ebrat 8, 1
ebrata 200, 9
ebratæ 205, 9
ebratum 103, 8
ebratus 135, 4
ebratuſque 118, 9
celebravêre 133, 12
celebraviſſe 200, 14
celebritatem 194, 5
Celer 23, 17 | 34, 3 | 51, 14
celeritate 34, 22 | 124, 14 | 170, 14 | 208, 15
celerius 195, 5
cenſebant 73, 20
cenſeo 40, 21 | 44, 8 | 47, 8 | 48, 14 | 168, 13 | 183, 12 | 219, 16
cenſere 80, 13
cenſerent 82, 11
cenſes 89, 6 | 182, 3
cenſeſne 222, 9
cenſet 168, 1
cenſetis 177, 16
cenſores 20, 5
cenſorium 233, 1
cenſos 135, 2
cenſuerant 83, 13
cenſuerat 39, 25 | 48, 22 | 169, 15
cenſuit 46, 7
centuriæ 221, 9
centurias 137, 17
centuriis 140, 12
centurio 95, 13
centuriones 53, 15 | 95, 4 | 118, 10 | 140, 9
Cepario 36, 18 | 48, 7 | 50, 16
Caparium 36, 7
Ceparius 36, 9 | 37, 8
ceperamus 225, 4
ceperant 113, 2 | 220, 17 | 223, 1
ceperat 55, 13 | 61, 21 | 97, 20 | 106, 13 | 136, 27 | 145, 6
ceperint 47, 10
ceperit 7, 19 | 134, 17
cepi 131, 19 | 190, 7
cepiſſe 23, 9 | 26, 7 | 129, 4 | 148, 10
cepiſſet 164, 18 | 165, 3
cepiſti 225, 28
cepit 13, 17 | 84, 22 | 121, 6 | 166, 3 | 169, 16
ceram 60, 10
cernere 54, 9
cerneres 31, 1 | 55, 11
cerni 112, 24
certa 33, 16 | 151, 9 | 160, 27
certabant 8, 14 | 31, 15 | 106, 17
certabat 50, 2 | 199, 28
certabatur 112, 15
certandum 221, 20
certantes 101, 16 | 141, 14
certantibus 141, 9
certamen 2, 5 | 7, 13 | 32, 3 | 67, 29 | 97, 25, &c.
certamina 27, 3 | 189, 7
certamine 66, 1 | 158, 2 | 223, 19
certamini 208, 21
certaminis 158, 20 | 179, 19
certamus 52, 19
certare 62, 9 | 103, 23 | 197, 13 | 222, 35
certari 156, 3
certatim 118, 20
certatum 123, 15 | 181, 11 | 212, 6
certatur 54, 18 | 111, 12
certaturos 128, 3
certaturum 136, 8
certaverunt 207, 23
certaviſſe 179, 20
certè 41, 19 | 59, 17 | 64, 10 | 87, 3 | 132, 9 | 183, 5 | 217, 11 | 230, 10
certior 102, 8 | 128, 10 | 149, 14
certis 14, 16 | 17, 2 | 128, 23
certiſſimus 204, 26 | 206, 33
certo 13, 1 | 46, 15 | 126, 5 | 204, 2
certos 201, 17
certum 79, 8 | 204, 24
cervices 185, 2
cervicibus 177, 20
ceſſerat 79, 22
ceſsêre 21, 23
ceſſerimus 52, 15
ceſſi 231, 15
ceſſit 235, 19
Cethegi 48, 6 | 168, 7
Cethego 25, 20 | 34, 24 | 50, 15 | 51, 9
Cethegum 36, 7
Cethegus 14, 8 | 34, 14, 18 | 37, 7, 22 | 39, 13
Chæroneam 207, 23
Chalcedona 190, 8
Charybdi 203, 8
Charybdis 202, 22
Chlenaſmo 207, 8

cibi 137, 23
cibo 192, 32
cibum 101, 24 | 102, 6 | 137, 21
cibus 76, 3 | 137, 5
cicatrices 132, 20
cicatricibus 200, 10
Cicero 29, 16 | 33, 18 | 35, 11 | 200, 3 | 226, 18 | 227, 17, 24
Cicerone 38, 4, 10, 12
Ciceronem 22, 11, 15 | 37, 11 | 38, 14
Ciceroni 20, 16 | 21, 16 | 22, 17, 24
Ciceronis 20, 1 | 34, 8, 14, 23
Ciliciam 193, 14
Ciliciaque 197, 14
Cillonum 233, 16
Cimbricam 161, 23
Cimbrico 54, 2
Cinnæ 168, 3
Cinnam 37, 1 | 199, 21
circiter 14, 2 | 15, 14 | 50, 9, 22 | 116, 6 | 119, 6 | 149, 12 | 151, 16
circuiens 104, 10
circuire 102, 3 | 106, 23 | 145, 23
circum 11, 16 | 21, 21 | 39, 6 | 94, 17 | 174, 19 | 190, 1
circumque 23, 13
circumadnitente 190, 10
circumdat 81, 3
circumdata 170, 5
circumdato 82, 26 | 144, 18
circumeundo 39, 3
circumfusi 143, 18
circumgredimur 191, 22
circumjecta 203, 15
circumiens 54, 6
circumlavit 172, 8
circumsedit 80, 8
circumspectare 121, 22
circumspiciens 140, 3
circumspicit 165, 14
circumspicite 197, 25
circumtulisse 19, 17
circumveniamini 160, 1
circumveniant 110, 18
circumveniebant 116, 8
circumvenire 13, 12 | 53, 5 | 136, 7 | 143, 16
circumveniri 44, 1 | 107, 20
circumvenit 95, 7 | 111, 2 | 124, 17
circumveniundum 163, 10
circumveniunt 217, 20
circumventa 178, 27
circumventam 119, 7
circumventi 48, 11 | 149, 1 | 176, 4
circumventos 151, 18
circumventum 19, 9 | 27, 14
circumventus [illegible] 14 | 62, 21 | 146, 2[illegible] | 181, 2
Cirta 92, 17 | 128, 8 | 136, 4 | 146, 2
Cirtæ 80, 16 | 83, 7
Cirtam 80, 1, 6 | 81, 2, 9 | 82, 26 | 127, 26 | 147, 6 | 149, 13
cis 158, 6 | 189, 6
citatis 198, 20
citerior 170, 9
citeriore 19, 5 | 33, 22 | 34, 4
citeriorem 16, 6 | 178, 9
citeriori 169, 18
citi 146, 3
cito 35, 17 | 112, 10
citus 13, 6
civem 167, 13 | 231, 2
cives 8, 13 | 23, 5 | 29, 20 | 32, 12, &c.
civibus 6, 14 | 8, 13 | 27 6 | 39, 4, &c.
civibusque 226, 19
civile 13, 16 | 133, 9
civilem 142, 6
civili 11, 22 | 37, 4 | 161, 14
civilia 159, 2 | 166, 3 | 196, 5
civilibus 61, 12 | 157, 8 | 181, 11
civilis 5, 14 | 99, 2 | 125, 11 | 163, 5 | 218, 1 | 231, 16 | 234, 15
civiliter 211, 17
civis 9, 20 | 25, 12 | 34, 25 | 43, 25, &c.
civitas 7, 7 | 9, 9 | 24, 4 | 33, 17, &c.
civitate 11, 15 | 30, 7 | 43, 15 | 97, 16, &c.
civitatem 31, 5 | 33, 7 | 36, 3 | 96, 5, &c.
civitates 100, 3 | 117, 19 | 178, 10 | 220, 15 | 22[illegible] 4 | 222, 20
civitati 201, 1 | 203, 15
civitatis 6, 2, 4 | 32, 20 | 60, 8, &c.
civitatum 32, 18
civium 30, 4 | 44, 1 | 4[illegible] 9 | 46, 21, &c.
clade 101, 10 | 160, 13
cladem 52, 6 | 112, 12
clades 32, 5 | 71, 2
cladi 134, 8
cladis 43, 9 | 87, 11
clemens 80, 17 | 209, 11
clementia 92, 6 | 159, 2[illegible] 211, 14 | 214, 2
clientelæ 130, 7
clientelas 223, 15
clientes 16, 15
clientibus 39, 11
clientis 121, 15
clientium 21, 21
clam 93, 13 | 113, 15 | 1[illegible] 16 | 151, 7 | 232, 2[illegible]
clamor 35, 17 | 111, 3 | 1[illegible] 19
clamore 54, 16 | 92, 1[illegible] 107, 18 | 145, 5
clamorem 107, 9 | 111, 2 145, 2
clandestinis 193, 4
clara 2, 5 | 61, 4 | 86, 1[illegible] 178, 4
claræ 220, 22
clari 31, 10 | 63, 21 | 1[illegible] 22
clarior 109, 19 | 138, 1[illegible] 216, 17 | 225, 13, 18
clariores 132, 2
clarissima 50, 14
clarissimam 225, 6
clarissimi 42, 7 | 214, [illegible] 226, 6
clarissimus 224, 18
claritudinem 63, 10
claritudo 59, 2
clarius 39, 8
claro 210, 14
claros 82, 21
clarum 3, 14 | 120, 5 | [illegible] 18
clarus 48, 21 | 49, 13 | [illegible] 74, 8 | 115, 12 | 138, [illegible]
classe 190, 8 | 197, 17
classem 179, 3
classes 126, 3

affibus 135, 1 | 190, 12 | 203, 9 | 221, 8
affis 221, 3 | 224, 9
audebat 200, 31
laud i 233, 1
audit 176, 20 | 185, 11
laudius 169, 2
audo 215, 9
ves 67, 13
uſa 67, 18
uſæ 118, 29
uſêre 119, 14
uſi 71, 4 | 193, 11
uſo 118, 24
uſum 9, 5 | 51, 20 | 82, 1 | 95, 19
acis 176, 23
odiano 187, 15
. 15, 2 | 16, 8, 11, 14 | 51, 6, 17, &c.
eus 13, 18
cta 201, 22
acti 144, 16 | 203, 4
ctis 147, 20
ctos 202, 13
ctus 103, 22 | 190, 11
equandis 18, 9
equari 223, 14
leſcat 220, 9
luerat 139, 21
luêre 135, 17
luerint 6, 13
equati 221, 9
rguu t 36, 22
hleas 139, 17
tum 101, 24
icariæ 192, 12
gerat 76, 5
gêre 77, 11 | 138, 5
gerit 232, 18
giſſet 101, 10 | 109, 14
git 88, 16 | 173, 5
lo 124, 2
lum 108, 3 | 112, 20
nam 175, 3
natos 151, 13
perat 106, 5 | 145, 9
pêre 2, 13 | 7, 4 | 31, 8 | 43, 1, &c.
perint 141, 6
perunt 10, 7
piſti 148, 5 | 167, 13
pit 8, 25 | 10, 9 | 32, 21 | 69, 25, &c.
pta 83, 17
ptum 80, 7
rcebat 145, 26
coërcere 23, 5
coërcitum 138, 10
cœtus 233, 15
cogat 167, 3
cogatis 178, 8
cogebas 227, 20
cogebat 108, 12 | 145, 20
cogebatur 109, 3
cogendi 83, 13
cogentes 202, 13
cogere 65, 13 | 117, 19 | 129, 8 | 130, 3 | 133, 10 | 169, 24
cogeret 141, 17
cogit 127, 6 | 197, 12 | 201, 6
cogitanti 216, 20
cogites 35, 5 | 217, 6
cognationem 154, 12
cognatis 64, 19
cognatorum 68, 17 | 130, 7
cognatum 56, 2
cognita 16, 1 | 20, 12 | 28, 1 | 34, 3, &c.
cognitam 173, 21
cognitis 96, 18 | 105, 4 | 109, 11 | 121, 5, 11 | 122, 7 | 128, 8 | 150, 12
cognito 33, 19 | 35, 17 | 36, 9 | 146, 16
cognitos 129, 8
cognitum 83, 17 | 102, 12 | 112, 26, &c.
cognitus 73, 17 | 79, 5 | 103, 21
cognomen 61, 18
cognomentum 187, 14
cognoſcenda 216, 7
cognoſcendum 61, 14
cognoſcentes 173, 14
cognoſcere 135, 24
cognoſcerent 56, 3
cognoſces 35, 5
cognoſcit 110, 14 | 149, 16 | 204, 15
cognoveram 48, 26
cognoverant 33, 18
cognoverat 16, 8 | 25, 21 | 106, 25 | 121, 18 | 123, 23
cognovêre 138, 4
cognoveris 10, 13
cognoverunt 135, 18
cognovi 17, 3 | 42, 2 | 126, 9
cognoviſſent 37, 5
cognovit 39, 16 | 51, 16 | 63, 9, &c.
cogor 69, 12
cohors 55, 14 | 95, 12 | 150, 15 | 178, 26
cohortari 16, 20
cohortatus 19, 13 | 35, 18 | 141, 1 | 146, 9
cohortem 55, 5
cohortes 50, 18 | 53, 14 | 54, 5, 13, &c.
cohortibus 102, 25 | 105, 12 | 110, 15 | 111, 26 | 137, 13 | 139, 15 | 148, 17
cohortibuſque 135, 10
cohortis 145, 21
cohortium 103, 2 | 145, 1 | 203, 31
colam 133, 8
colantur 220, 8
colebantur 8, 11
colendo 5, 3
coleremus 71, 14
colerent 70, 16
coleret 64, 5
colite 66, 3
collatis 186, 18
colle 104, 6 | 105, 10 | 106, 30 | 144, 17
collecta 123, 29 | 168, 12
collega 100, 11 | 187, 14
collegam 19, 7 | 21, 20 | 170, 28 | 192, 9
collegis 94, 10
collem 95, 16 | 144, 16
collibuiſſent 41, 3
collibuiſſet 226, 9 | 232, 13 | 233, 11
colligere 143, 16
collis 104, 2 | 106, 9 | 107, 21, &c.
collocat 53, 15 | 104, 10 | 106, 19 | 113, 12
collocatis 35, 15
collocaverat 201, 17
colloquendi 113, 18
colloquio 95, 19 | 52, 17 | 155, 9 | 199, 5
colloquium 154, 20 | 155, 6
colonia 78, 5
coloniæ 52, 15 | 168, 11
colonias 215, 17
coloniis 14, 11 | 99, 9 | 219, 16 | 233, 17
colonis 22, 23 | 54, 1
colonos 171, 24
color 13, 5

colore 155, 11
colorem 206, 25
coluêre 134, 8
comes 93, 8
comeſo 234, 4
cometarum 204, 24
comici 207, 5
cominus 54, 17 | 200, 9
comitatus 35, 13
comitia, 93, 21 | 94, 11
comitiis 20, 19
comitiorum 21, 22 | 94,6 | 101, 7
commaculares 147, 17
commacularetur 212, 12
commaculatos 162, 13
commeatibus 84,21 | 194,3
commeatu 138, 27
commeatum 93, 19 | 100, 14 | 102, 21 | 103, 13 | 137, 14 | 145, 10
commeatus 92,15 | 124, 3 | 174,8 | 197, 17
commemorando 54, 12 | 227, 23
commemorat 205, 17
commemorem 228, 4
commendationi 28, 2
commendavit 230, 3
commendo 29, 7
commercari 117, 21
commercia 76, 13
comminutæ 113, 4
comminutas 114, 4
commiſerant 208, 8
commiſerat 21, 3
commiſerunt 234, 21
committere 219, 23
committi 54, 15
commodare 13, 9
commodo 9, 7 | 128, 9 | 147, 10
commodum 60, 6 | 74, 12 | 217, 22
commonefacere 104, 20
commonefacias 226, 16
commoratus 39, 9 | 53, 9
commori 169, 18
commotus 25, 4 | 82, 23 | 115, 18
commoveiat 231, 18
commovetur 227, 10
commune 2, 1 | 115, 17
communem 131, 12 | 196, 4
communes 127, 21
communi 219, 9
communiaſque 218, 19
communibus 150, 13 | 154, 5
communicaſſe 51, 8
communicato 15, 14
communire 117, 20
communis 126, 7 | 152,19 | 197, 19
commutare 218, 14
commutatio 68, 8
commutatis 105, 5
commutato 146, 6
comparant 184, 9
compararent 23, 18
comparaſti 226, 15
comparata 40, 21
comparate 131, 7
comparatis 21, 14
comparato 29,25
compraverunt 193, 4
compellaturum 231, 9
comperi 216, 15 | 222, 20
comperimus 118,29 | 155,4
comperior 101, 22 | 153, 1
comperiſſet 80, 23
comperit 119, 2
comperta 20, 3 | 29, 12 | 96, 5 | 123, 21
comperto 193, 16
compertum 2, 15 | 12, 10 | 22, 26 | 51, 25 | 75, 5 | 227, 3
competere 169, 13
complentur 138, 19
compleri 41, 5
complet 50, 19
complexu 41, 2
complures 14, 12 | 16, 10 | 19, 12 | 32, 8 | 34, 2 | 63, 19
compluribus 11, 5 | 20, 14
componas 188, 28
componenda 214, 8
componendi 148, 24
componentem 200, 14
componere 210, 6
componi 154, 20
comportant 124, 25
comportare 103, 11
compoſita 133, 1 | 213, 7
compoſitam 132, 11
compoſite 40, 22 | 46, 4
compoſiti 159, 18
compoſitis 110,13 | 118, 8 | 174, 13
compoſitiſque 100, 19 | 140, 11
compoſito 148, 17 | 154, 17 | 172, 9
compoſitum 58, 6 | 143, 9
compoſiturus 211, 8
compoſitus 76, 7 | 204, 24
compoſuerat 203, 26
compoſueris 210, 12
compoſui 157, 2
compoſuiſſe 192, 8
compoſuit 100, 17 | 103, 19 | 203, 34
compotem 199, 24
comprobato 39, 10
conabuntur 184, 9
conari 166, 10
conati 179, 5
conatus 102, 10 | 121, 13 | 170, 15 | 186, 16
concedat 228, 1
concederet 66, 13 | 113,20 | 164, 1
concedit 113, 13 | 209, 10
concedunt 132, 8
conceſſerant 159, 3
conceſsêre 67, 9 | 77, 14 | 180, 3, 8
conceſſerim 197, 8
conceſſeris 214, 5
conceſſi 190, 15
conceſſione 189, 4
conceſſiſſem 73, 4
conceſſit 17, 11 | 70,23
conceſſum 147, 14
conclamant 38, 3
concordia 8, 11 | 65, 16 | 158, 8 | 163,7 | 166, 13 | 220, 8
concordiæ 36, 12 | 39, 6 | 90, 3 | 163, 3 | 167, 212, 14
concordiam 164, 20 | 8
concordiamque 214, 4
conciderant 55, 15
concidere 147, 4
concidet 213, 15
conciliet 219,24
concione 34, 7 | 51,23 | 3, &c.
concionem 129, 17
concionibus 86, 11 | 11
concionis 182, 10
concitanda 36, 8
concitantur 181, 9

ncitatus 28, 5
ncubina 62, 5 | 152, 14
ncupita 215, 2
ncupiverat 43, 11
ncupivit 9, 15
ncurrebant 51, 6
ncurrentium 175, 1
ncurrere 112, 13
ncurrêre 165, 7 | 210, 22
ncurritur 107, 18
ncurrunt 54, 6 | 113, 2
ncuſſerat 20, 20
ncuſſus 210, 18
ndemnabas 226, 25
ndemnatis 29, 14 | 42, 13 | 43, 26
ndemnatus 119, 22
ndiderant 171, 3
ndidêre 6, 8, | 78, 1
nditam 16, 4 | 162, 20
nditio 17, 9 | 19, 2 | 178, 6 | 182, 6
nditione 126, 19, 20
nditionem 126, 17
nditiones 113, 22
nditionibus 154, 19 | 203, 33
nditor 136, 18
nditos 191, 11
nditum 225, 10
ndonabam 45, 12
ndonare 210, 24
ndonaretur 83, 21
ndonavêre 126, 21
nducit 106, 18
nducta 46, 9
nfecerat 92, 26
nfeceris 228, 2
nfeciſtis 177, 18
nfecti 113, 5
nfectis 36, 1 | 212, 8
nfecto 40, 11 | 55, 11
nfectum 66, 16 | 156, 4
nfectus 64, 18 | 116, 19
nferatur 231, 20
nferri 230, 13
nfertim 106, 5
nfertis 146, 10
nfertiſſumi 144, 5
nfertiſſumos 55, 10
nfeſſique 48, 16
nfeſſis 48, 17
nfeſſus 232, 28
nfeſtim 196, 3
nficere 191, 6
conficeret 93, 22
conficeretur 105, 11
conficit 67, 15
conficiundi 94, 12
confideret 128, 22
confidunt 61, 12
confinis 98, 11
confirmare 91, 24 | 95, 9
confirmarent 35, 3
confirmari 167, 13 | 223, 20
confirmat 81, 10
confirmato 36, 6
confirmaturum 104, 18
confirmatus 91, 17 | 144, 22
confirmavit 102, 7
confirment 26, 1
confiſi 47, 13 | 83, 9
confiſum 15, 4
confiſus 13, 14
confiteor 230, 17
confiteri 133, 20 | 232, 35
conflaverant 20, 27 | 39, 5
conflaverat 11, 19
confligere 51, 23
confluxerant 30, 14
confluxerat 233, 6
confodere 22, 16
confoditur 55, 10
confugi 69, 11
confuſis 221, 8
conglobatæ 212, 23
conglobaverat 143, 19
congreſſi 153, 7
congreſſu 112, 12 | 123, 15
congruens 219, 12
conjecerat 34, 3
conjeciſti 233, 5
conjectus 188, 12
conjicio 203, 4
conjuges 168, 5 | 191, 10
conjunctam 200, 16
conjuncti 151, 4
conjuncto 143, 10
conjunctos 65, 11
conjunctum 70, 20
conjungendæ 128, 21
conjunxerat 63, 18 | 143, 19 | 233, 14
conjurant 118, 5
conjurare 164, 23
conjuratio 15, 4
conjuratione 5, 7 | 16, 17 | 20, 3, 13 | 23, 19 | 36, 3, 17, 21 | 37, 10, 18, 22 | 176, 20
conjurationem 30, 2 | 32, 8 | 33, 10 | 51, 8
conjurationi 41, 6
conjurationis 14, 4 | 20, 20, *&c.*
conjuratis 46, 16 | 226, 25
conjuravêre 15, 6 | 47, 4
connubia 76, 13
connubio 125, 18
conquirit 123, 27
conſcia 21, 10
conſcientia 6, 1 | 13, 5 | 28, 4 | 83, 23, *&c.*
conſcientiam 132, 13
conſcii 19, 20 | 30, 5 | 97, 7 | 208, 21
conſciſſam 212, 3
conſcium 232, 30
conſcius 11, 23 | 27, 16 | 219, 30
conſcripſerat 54, 5
conſecravêre 127, 1
conſectari 234, 17
conſederant 105, 2
conſederat 106, 20
conſedêre 114, 18
conſediſſe 107, 8 | 151, 17
conſedit 51, 17 | 80, 1 | 104, 7 | 137, 25 | 203, 38
conſentitur 204, 17
conſenuerunt 18, 6
conſequetur 229, 9
conſequitur 222, 32
conſerendi 106, 4
conſerentes 162, 6
conſererent 104, 16
conſerturos 212, 21
conſervandæ 6, 25 | 29, 5
conſidera 191, 1 | 212, 18
conſiderare 188, 18
conſiderate 42, 20 | 166, 11
conſideres 35, 6
conſidero 17, 9 | 44, 15 | 53, 2
conſilia 21, 19 | 33, 15 | 37, 11 | 48, 8, *& alibi.*
conſilii 14, 12 | 15, 2 | 19, 6 | 33, 8, 13, *&c.*
conſiliis 22, 12 | 33, 24 | 67, 31 | 193, 4 | 223, 2 | 224, 1
conſilio 15, 14 | 22, 25, 26, 28, 30, *&c.*
conſiliorum 85, 1 | 121, 7
conſilium 5, 2 | 13, 17 | 16, 2, 6 | 19, 19, *&c.*

conſiliumque 118, 15
conſiſtere 139, 9
conſiſtunt 107, 17
conſita 104, 5
conſitus 107, 13
conſonet 229, 4
conſpectum 135, 9
conſpectu 119, 2 | 145, 12
conſpexit 32, 20
conſpicatur 104, 23
conſpici 7, 14
conſtabat 49, 2 | 86, 7 | 195, 5
conſtantia 49, 17
conſtantius 2, 17
conſtat 200, 16 | 224, 22
conſternantur 170, 3
conſtitit 176, 17
conſtituas 210, 13 | 219, 16
conſtituendæ 89, 2
conſtituerat 35, 6 | 85, 12
conſtituere 22, 14
conſtitues 213, 14
conſtitui 67, 7
conſtituit 21, 24 | 53, 14 | 105, 7 | 140, 11 | 200, 19
conſtituta 35, 10
conſtituto 68, 12 | 155, 6
conſtituunt 118, 8 | 127, 26 | 154, 17
conſtrata 11, 5 | 147, 4
conſuefacit 127, 7
conſueta 74, 4 | 130, 14 | 213, 6
conſuetam 145, 27
conſueti 106, 9
conſuetudine 28, 7 | 90, 8 | 121, 8 | 130, 18
conſuetudo 20, 9
conſueverant 103, 8
conſueverat 128, 7 | 129, 17
conſuevit 19, 18
conſul 18, 21 | 25, 4 | 36, 10 | 39, 16, 20, &c.
conſulam 73, 2
conſulant 114, 5
conſulare 50, 14
conſularem 234, 11
conſulares 48, 19
conſularibus 27, 13
conſularis 40, 19 | 82, 17 | 226, 17
conſulatis 27, 5
conſulatum 13, 18 | 15, 10 | 19, 7, &c.
conſulatus 21, 18 | 61, 3 | 88, 5, &c.
conſule 37, 19 | 39, 26 | 43, 16 | 84, 16, &c.
conſulebant 223, 3
conſulebat 96, 10
conſulem 19, 9 | 34, 13 | 39, 3, &c.
conſulendo 46, 23 | 47, 15
conſulens 91, 24 | 93, 53
conſulente 38, 4
conſulere 144, 6 | 158, 16 | 178, 9
conſuleret 128, 26
conſuleretur 68, 11 | 82, 13 | 150, 13
conſules 15, 8, 15 | 20, 19 | 23, 3, &c.
conſuli 21, 23 | 22, 3, 17 | 23, 7, &c.
conſulibus 14, 3 | 15, 7 | 16, 2 | 31, 6 | 84, 1
conſulis 42, 7 | 86, 5, 7 | 135, 3 | 138, 8 | 140, 7 | 142, 16 | 160, 13
conſulite 82, 8 | 198, 5
conſuliter 73, 15
conſulta 66, 15 | 138, 13 | 152, 18
conſultaque 186, 20
conſultabant 6, 24
conſultant 40, 1
conſultare 44, 19 | 192, 4
conſultas 212, 18
conſultationibus 83, 22
conſulto 2, 7 | 34, 19 | 112, 27 | 116, 14 | 139, 2
conſultor 134, 18
conſultorque 149, 9
conſultorem 183, 5
conſultoribus 116, 9 | 164, 5
conſultorum 216, 3
conſultum 40, 11 | 154, 24
conſultus 84, 9 | 114, 23
conſuluerint 40, 7
conſulueris 2, 7
conſuluiſſe 31, 1 | 214, 2
conſuluiſti 226, 24
conſulum 183, 6
conſulunt 111, 16 | 210, 2
conſumerè 10, 10 | 213, 1
conſumſerat 160, 14
conſumſi 177, 15 | 178, 13
conſumta 83, 7 | 177, 5
conſumtis 114, 19 | 139, 12
conſumtus 144, 7
contactu 165, 17
contagio 9, 9
contemnant 131, 20
contemnere 73, 16
contemnetur 163, 3
contemnit 89, 9 | 133, 15 | 227, 9
contemnitis 48, 10
contemno 222, 7
contemnunt 131, 10
contemſiſſe 214, 8
contemto 69, 4 | 164, 13
contemtor 115, 16
contemtus 73, 3
contendat 60, 14
contendebant 204, 13
contendere 67, 29 | 212, 10
contendiſſe 48, 26
contendit 9, 14 | 29, 11 | 67, 30 | 192, 10
contendunt 193, 1
contentio 61, 11
contentione 27, 17
contentionis 31, 16
conterere 5, 2
continenti 206, 4
continentia 3, 2 | 174, 17
continuare 18, 10 | 94, 10
continuiſſet 207, 30
continuit 74, 4
contracta 162, 5 | 197, 18
contrahit 144, 15
contrarius 207, 15
contremuerat 156, 1
controverſiarum 176, 19
contrudi 233, 24
contubernio 116, 6
contulerant 137, 10
contumel a 128, 15
contumeliam 38, 12 | 111, 27 | 162, 22 | 218, 13
contumeliarum 117, 7 | 162, 7
contumeliis 189, 11
contumeliiſque 28, 5
contumelioſa 79, 21

ontumelioſum 117, 5
ontumelioſus 227, 12
ontundere 212, 23
onturbare 106, 1 | 126, 16
onturbaret 38, 11
onturbari 31, 4
onturbatis 144, 7, 15
onturbavit 217, 14
ontuſæ 101, 1
onvenas 191, 10
onvenerant 16, 5
onvenerat 96, 16 | 203, 19
onvenêre 6, 11 | 14, 6
onvenerunt 66, 8
onveniet 215, 18
onvenire 133, 22
onveniret 83, 3
onveniſſe 16, 18
onveniſſet 186, 32
onvenit 42, 16 | 96, 5
onveniunt 34, 23 | 127, 19
onventione 199, 18
onventam 154, 24
onventu 67, 5
onventum 19, 14 | 192, 16
onventura, 128, 29
onventus 23, 11 | 86, 5
onvꝛſa 125, 18 | 130, 10 | 116, 11 | 226, 16
onverſo 111, 24
onverſus 84, 24
onverteret 121, 1
onvertiſſe 191, 9
onvertit 7, 2 | 19, 16
onvitiatori 229, 8
onvicti 11, 20 | 48, 16
onvictos 42, 15
onvivia 212, 15
onviviis 7, 11 | 60, 1 | 134, 3
onvivio 203, 25
onvivium 133, 18
onvocat 14, 5 | 22, 8
onvocato 39, 17
onvortere 189, 1
onvortit 146, 17
oopertum 70, 14
oopertus 20, 5
oortum 222, 14
oortus 126, 11
opia 3, 12 | 8, 7 | 9, 17 | 14, 16, &c.
opiæ 27, 15 | 51, 6 | 216, 3
copiam 106, 30 | 110, 6 | 4 | 124, 23 | 159, 9 | 214, 10
copiarum 104, 8 | 107, 3
copias 7, 18 | 51, 4 | 55, 8 | 67, 25, &c.
copiis 29, 3 | 34, 6 | 48, 26 | 51, 29, &c.
coquum 133, 19
coram 64, 19 | 153, 5 | 186, 32
Corduennos 202, 28
coria 182, 27
coriis 137, 18 | 140, 15
Corneliis 37, 1
Corneliorum 50, 14
Cornelius 14, 11 | 22, 13 | 161, 20
cornibus 105, 7
cornicines 169, 33
cornicinum 140, 8
Cornificio 37, 7
coronam 175, 8
corpora 26, 7 | 141, 13 | 146, 11, &c.
corpore 1, 4 | 8, 8 | 55, 13 | 58, 6, &c.
corpori 197, 22 | 226, 9 | 234, 14
corporibus 112, 25
corporis 1, 5 | 2, 6 | 5, 13 | 19, 16, &c.
corpus 2, 10 | 3, 8, | 5, 15 | 6, 23, &c.
correcta 141, 15
correptis 15, 16
correxit 232, 22
corrigas 59, 7
corrigendaque 222, 16
corrigi 48, 19
corrigitur 214, 1
corruant 209, 10
corruiſſent 214, 17
corrumpebant 174, 31
corrumpebantur 139, 8
corrumpendum 62, 8
corrumpere 34, 19 | 95, 5 | 110, 1
corrumpit 143, 7
corrumpunt 124, 26
corruperant 116, 16
corruperat 97, 1 | 148, 16
corrupêre 77, 6 | 222, 22
corruperunt 165, 4
corrupiſſe 132, 10
corrupit 138, 18
corrupta 4, 10 | 11, 15 | 49, 10 | 186, 20
corruptæ 162, 11
corruptam 120, 14
corrupti 6, 2 | 91, 7 | 131, 19
corruptio 199, 5
corruptis 10, 6 | 85, 2 | 159, 5 | 212, 26
corruptiſſumi 165, 8
corruptor 207, 14
corruptorem 211, 15
corruptos 95, 12
corruptum 92, 9
corrupturum 92, 7
corruptus 86, 23 | 210, 23 | 226, 2
Corſa 173, 8, 10
Corycum 170, 29 | 171, 2
Coſa 201, 13
Coſſ. 157, 1 | 158, 6 | 181, 7
Cotta 108, 12 | 186, 16 | 197, 23
Cottam 15, 15 | 190, 7
Craſſi 226, 17 | 232, 20 | 234, 2
Craſſo 16, 7 | 31, 6 | 37, 8, 21 | 38, 2, 8
Craſſum 15, 1 | 37, 25 | 38, 11
Craſſus 38, 10
creandis 221, 7
crearetur 97, 17
creati 179, 20
creatur 220, 25
creberrumos 151, 13
crebras 102, 3
crebris 144, 18
crebritate 119, 19
crebro 105, 13
credebant 20, 2 | 149, 10 | 213, 12
credebat 20, 17 | 21, 1 | 22, 2 | 32, 12
credebatis 181, 5
credendo 159, 23
credens 16, 19 | 25, 18 | 124, 10 | 186, 20
credere 24, 6 | 102, 24 | 121, 21 | 138, 15 | 151, 9, 18 | 152, 4
crederent 15, 1 | 25, 8 | 94, 6
crederet 123, 11 | 152, 1 | 204, 32
credi 43, 17

credibile

credibile 5, 16
credibilia 11, 4
crediderant 124, 8
credidi 225, 21
creditis 131, 15
creditori 213, 9
creditorum 211, 2
creditum 21, 10 | 210, 24
creditur 13, 1
credo 46, 5 | 59, 16 | 137, 6 | 230, 20
creetur 221, 1
creſcere 9, 8 | 15, 4 | 60, 11 | 62, 15 | 69, 21
creſceret 109, 25
creſcit 229, 27
creſcunt 65, 16
Creta 202, 15 | 205, 11 | 206, 3
Cretenſes 189, 20 | 190, 3
Creticus 23, 13
creverant 43, 7
creverat 40, 10
creverit 7, 8
crevit 8, 22 | 9, 1 | 31, 18 | 43, 4
crimen 229, 15, 23
criminando 31, 9
criminantur 183, 9
criminari 126, 15
criminibus 27, 14
criminoſè 116, 12
Criſpe 229, 1 | 231, 14 | 234, 10
Criſpus 229, 29
Crixo 208, 22
croco 175, 5
crocum 170, 29
Crotonienſem 35, 1
crucem 71, 3
cruciatum 42, 9 | 121, 3
cruciatus 41, 16 | 82, 7 | 161, 21 | 196, 21
crudele 9, 10 | 37, 14 | 42, 3
crudeles 213, 20
crudelia 16, 13 | 48, 16 | 86, 12 | 211, 9 | 212, 6
crudeliaque 9, 20
crudelior 160, 15
crudelis 13, 13 | 24, 11 | 42, 3
crudeliſſumam 227, 18
crudeliſſumè 224, 7
crudeliſſumis 48, 3
crudelitas 41, 15
crudelitate 26, 8 | 207, 10
crudelitatem 9, 3
crudelitati 227, 20
crudeliter 31, 16
cruentæ 222, 5
cruentam 53, 7
cruentaverat 146, 20
cruentis 88, 9
cruentum 37, 4
cruore 41, 5
crura 207, 10
cubiculorum 234, 14
cui 18, 7 | 29, 9 | 29, 17 | 37, 1, 15, &c.
cuicumque 222, 24
cuidam 32, 14
cuiquam 5, 16 | 12, 10 | 24, 6 | 26, 10, &c.
cuique 2, 11 | 27, 13 | 101, 14 | 160, 11, &c.
cuivis 128, 25
cujus 5, 10 | 12, 13 | 25, 10 | 33, 17, &c.
cujuſcumque 32, 13 | 45, 4, 15
cujuſdam 38, 17
cujuſlibet 5, 16
cujuſquam 69, 21 | 76, 4 | 142, 16 | 171, 18 | 224, 24
cujuſque 12, 5 | 20, 24 | 22, 22 | 24, 2, &c.
cujuſvis 15, 3
culpa 12, 1 | 28, 4 | 81, 14 | 141, 15
culpam 58, 1
culpas 230, 27
culpabuntur 232, 2
culpavi 231, 32
cultorem 108, 14 | 192, 9
cultores 75, 19
cultoreſque 102, 19
cultoribus 104, 5 | 198, 24 | 201, 18
cultorem 169, 25
cultu 30, 16 | 37, 15 | 62, 5 | 91, 16, &c.
cultuque 141, 18
cultus 11, 8 | 123, 21 | 177, 1 | 203, 6
cultuſque 125, 18
Cumas 204, 37
cumque 6, 10
cuncta 8, 24 | 35, 5 | 33, 24 | 35, 11 | 42, 9, &c.
cunctaque 185, 12
cunctæ 58, 7 | 212, 23
cunctam 179, 20
cunctamini 47, 6, 12 | 48, 4
cunctando 167, 14
cunctante 114, 5
cunctari 143, 5
cunctas 8, 1
cunctatus, 155, 4
cunctentur 68, 6
cunctetur 35, 9
cuncti 41, 12 | 55, 19 | 95, 15 | 109, 24, &c.
cunctique 178, 24
cunctis 66, 9 | 189, 1 | 219, 9 | 223, 7
cunctos 114, 9 | 144, 15 | 145, 5 | 192, 22 | 221, 17
cupere 9, 19 | 10, 11 | 22, 11 | 88, 15, &c.
cupida 37, 10
cupidam 22, 20
cupidine 77, 15 | 82, 24 &c.
cupidinem 62, 17
cupidinibus 57, 10 | 120, 13 | 165, 8
cupidinis 139, 20
cupidior 142, 1
cupidiſſime 33, 6
cupiditate 2, 11 | 233, 19
cupiditatem 231, 4
cupiditatibus 5, 18 | 232, 14
cupiditatis 19, 11
cupidius 198, 18
cupido 4, 11 | 7, 8 | 9, 1 | 11, 10, &c.
cupidum 118, 7 | 142, 1 | 147, 12
cupiebat 5, 10
cupienda 115, 20 | 215, 12
cupiens 161, 18 | 173, 12
cupienti 116, 17
cupientibus 208, 23
cupientiſſima 128, 32
cupientiſſumus 200, 5
cupit 146, 26
cupiviſſe 214, 18
cupiunda 59, 4
cupiunt 168, 8
cupiuntur 209, 3
cur 230, 4 | 234, 2
cura 30, 9 | 36, 2 | 58, 3 | 59, 3 | 63, 9, &c.
curabant 8, 16 | 175, 4

rabat 103,1 | 112,16,27 | 137,18 | 145,16
ræ 6, 24 | 19, 14 | 42, 10 | 71, 8, &c.
ræque 198, 27
ram 88, 17 | 160, 3 | 196, 18, &c.
rant 168, 6
rare 54, 1 | 71,18 | 128, 19 | 130, 4
raret 111, 3
rata 200, 8
ratiſſume 74, 10
rator 121, 7 | 153, 22
remus 213, 8
uretes 200, 13
ria 16, 4 | 25, 15 | 73, 14
riam 34, 21
urii 20, 12
urio 173,4 | 181,7 | 186, 27 | 192, 1
urionem 163, 18
uris 187, 1 | 222, 28
urius 14, 19 | 20, 4 | 21, 19 | 22, 16
urribus 205, 22
urſu 62, 9 | 138, 2 | 199, 27
urvatus 206, 24
Curubis 199, 12
uſtodem 189, 11 | 226,19, 22
uſtodiæ 117, 2
uſtodiam 39, 18
uſtodias 188,11
uſtod bus 36, 11 | 173, 20
uſtodiis 37, 6 | 39, 20 | 46, 8
Cyrene 78, 5
Cyrenenſes 125, 25 | 126, 8, 13
Cyrenes 199, 2
Cyrus 2, 12
Cyzicum 186, 6 | 190, 9 | 207, 29

D.

D. 33, 7 | 39, 19 | 41, 18
Dabantur 150, 10
Dabarem 154, 19
Dabat 152, 13 | 153, 12
dabat 43, 11 | 208, 12
dabo 229, 12, 25
Dædalo 204, 36
Dædalum 173, 18
Dalmatas 207, 6
Damaſippi 43, 12
Damaſippique 165, 11
Damaſippum 43, 6
damna 89, 12
damnatis 44, 3
damno 30, 10
danda 211, 18
dandis 6, 21
dando 49, 14, | 74, 11
dant 34, 26 | 160, 7 | 217, 19
dantur 185, 15
Danubium 199, 22
Dardania 205, 7
Dardaniam 173, 5
Dardano 205, 7
Dardanorum 205, 8
dare 16, 4 | 51, 4 | 57, 9 | 102, 21, &c.
darent 23, 2
daret 154, 26
dari 219, 30
dat 32, 14 | 35, 4, 8 | 54, 13
data 35, 2 | 37, 18 | 113, 19 | 127, 20 | 161, 10 | 209, 4
datam 128, 11 | 161, 23 | 190, 5 | 193, 17
datis 113, 15
dato 80, 4 | 95,5 | 104,17, &c.
datum 101, 18
datur 59, 5 | 68, 12 | 133, 17 | 178, 7 | 197, 6
daturum 186, 33
datus 57, 10 | 115, 10 | 177, 16 | 199, 6
deque 38, 3
debeat 234, 22
debebat 39, 2
debent 188, 18
debere 115, 20 | 128, 23 | 130, 2 | 184, 8
deberem 153, 15
deberent 142, 14
deberetur 154, 10
deberi 69, 8
debet 234, 12
debetis 229, 12, 17, 25
debetis 69, 9
debitores 211, 5
debitorum 233, 17
debitos 133, 14
debuit 233, 11
decebat 164, 7 | 170, 20 | 215, 8
decedere 93, 16
decederent 84, 11
decederet 96, 3
decem 74, 5 | 84, 11 | 96, 3, &c.
decembr. 15, 14
deceptum 204, 32
decere 86,15 | 119,9 | 151, 24
decernere 42, 6 | 46, 16 | 109, 15 | 224, 4
decernit 29, 15 | 37, 5 | 38, 4 | 96, 13
decernite 168, 9
decernitur 67, 8
decernunt 150, 1 | 223, 10
decernuntur 39, 10 | 84, 5
deceſſerat 135, 22
deceſsêre 79, 7
deceſſerunt 230, 14
deceſſiſſe 81, 1
deceſſit 94, 8 | 97, 26
decet 1, 2 | 40, 2 | 41, 14 | 65, 18, &c.
decima 143, 11
decimum 153, 9
decipi 184, 7
declarant 82, 2
declarantur 20, 19 | 36, 2
declarati 84, 2
declaratur 115, 7
declinando 174, 31
declivem 75, 10
decora 62, 6
decorabant 10, 15
decore 146, 1
decorè 149, 2
decori 78, 2 | 122, 8 | 134, 1 | 215, 6
decoribus 177, 1
decoris 7, 10 | 49, 21
decreta 34,17 | 66,16 | 81, 19, &c.
decretæ 84, 2
decretis 26,12 | 30,1 | 129, 16, &c.
decreto 23, 12 | 84, 12 | 114, 11 | 196, 11
decretorum 164, 16
decretum 42, 18 | 43, 18 | 48, 22, &c.

decre-

decreverat 39, 22 | 101, 11 | 114, 23, &c.
decrevêre 24, 1 | 84, 10 | 164, 7
decreveris 224, 13
decreverit 97, 12
decreverunt 164, 20
decrevi 5, 1 | 28, 4 | 59, 16 | 216, 14
decreviſſe 153, 10
decreviſtis 52, 23
decrevit 23, 2 | 64, 2 | 79, 21
decuerint 104, 14
decuit 71, 1, | 72, 11
decus 18, 17 | 21, 7 | 52, 13 | 59, 11, &c.
dedecora 30, 12 | 89, 12
dedecoravêre 134, 6
dedecore 73, 5 | 96, 8 | 197, 8 | 212, 16
dedecores 177, 2
dedecori 222, 3
dedecus 18, 4 | 89, 4 | 221, 24
dederant 15, 9 | 20, 2 | 189, 9
dederat 16, 8 | 93, 12 | 203, 2 | 233, 13
dederent 102, 11
dedere 103, 16
dedêre 198, 17
dediderant 123, 30
dedidiſſent 91, 13
dediſſe 198, 4
dediſtis 197, 6
dedit 36, 1 | 43, 5 | 48, 3 | 68, 22, &c.
dedita 92, 16
dediti 3, 6 | 58, 14 | 108, 24 | 134, 3
deditio 89, 10 | 114, 15
deditione 83, 9 | 93, 21 | 117, 18 | 124, 4
deditionem 83, 14 | 85, 13, 15, &c.
deditionis 85, 11 | 102, 24
deditis 198, 30
dedititius 89, 8
deditum 84, 11
deditus 11, 14
dedoque 197, 24
deducendis 99, 9
deducit 50, 7 | 53, 10 | 105, 9 | 107, 5
deducta 167, 16
deductus 96, 16 | 155, 21
deerant 21, 17
deerravit 178, 26
deeſſe 18, 10 | 57, 5
defecerant 11, 12 | 113, 9 | 117, 19
defecerat 110, 16
defectionem 197, 12 | 202, 10
defendant 104, 12 | 110, 11
defendas 29, 8
defendebat 159, 7
defendenda 180, 10
defendendum 46, 11
defendere 109, 4 | 185, 4
defenderent 31, 13
defenderet 95, 14
defendi 164, 5
defendit 35, 19 | 226, 5
defenditis 164, 15
defenduntur 166, 13
defenſabant 112, 21 | 143, 13
defenſabantur 83, 8
defenſat 222, 29
defenſionem 28, 3
defenſores 86, 22
defenſoribus 81, 4
defenſum 160, 11
defenſus 186, 30 | 202, 18
defeſſi 209, 7 | 216, 17 | 222, 15
defeſſis 32, 6 | 144, 24
defeſſos 126, 4 | 212, 21
defeſſus 73, 4 | 154, 16
deficerent 106, 20
deficit 220, 20
defluens 173, 29
defluxêre 58, 1 | 211, 1
deformatus 69, 19
deformentur 209, 9
defuit 190, 10 | 196, 15
degredi 105, 10
degrediens 104, 23
degredientem 173, 13
degreſſus 192, 10
deguſtaviſſent 19, 18
dehinc 67, 30
dehoneſtamento 200, 10
dehoneſtamentum 162, 17
dehortantur 86, 18
dehortatur 81, 20
dein 4, 2 | 9, 1 | 25, 15, *& alibi paſſim.*
deinceps 78, 6
deinde 55, 7 | 73, 14 | 76, 14, *& alib. plur.*
deinſuper 171, 13
delapſi 196, 8
delatus 204, 37
delecta 102, 26
delectæ 186, 30
delecti 6, 22
delectis 104, 9 | 106, 24 | 109, 6 | 110, 16
delectum 29, 15 | 233, 4
delectus 167, 15
delegebant 174, 3
delegit 81, 9 | 140, 9 | 148, 22
delenimenta 185, 1
deleta 64, 1
deletam 97, 23
deleti 178, 4
deliberari 164, 12
delibuta 226, 13
deliciis 24, 10
delicta, 4, 2 | 59, 7 | 91, 5 | 95, 3 | 214, 5
delicti 45, 11 | 83, 23 | 150, 12
delictis 102, 6
delicto 46, 24 | 96, 9 | 148, 9
deligeret 152, 18
delinquere 180, 2
deliquêre 41, 10 | 47, 8 | 130, 6
deliquiſſet 84, 14
delubra 10, 3, 15
demendo 213, 10
dementes 228, 12
dementia 52, 26
dementiæ 59, 20
dementiam 33, 24 | 166, 9
demeres 147, 17
deminutæ 219, 1
demiror 207, 21
demiſſi 41, 10
demiſſo 25, 7 | 144, 3
demiſſum 175, 7
demiſſus 50, 12
demito 220, 25
demitte 148, 7
demittebant 174, 29
demitur 197, 21
demolitur 192, 18
demonſtrari 206, 34
demonſtrata 232, 10
demſerat 175, 12
demſeris 212, 25 | 214, 13 | 220, 21 | 221, 12
demſi 189, 22

mtis 225, 19
nto 185, 2
imum 2, 15 | 3, 10 | 11, 3, *&c.*
nas 127, 17
negare 49, 18 | 213, 3
nique 18, 15 | 73, 17 | 77, 13, *&c.*
nt 169, 4
ntque 33, 20
o 175, 8 | 200, 32
orum 8, 14 | 10, 14, 15 | 47, 14, *&c.*
os 9, 4 | 26, 6 | 41, 5 | 42, 11, *& alibi.*
pelli 111, 19
pendens 193, 6
ponas 211, 7
poni 128, 25
portarunt 205, 1
portavit 228, 6
pravata 73, 16
precati 150, 7
precor 82, 7 | 197, 21
prehendant 35, 13
prehenſi 37, 22 | 39, 21
prehenſis 36, 4 | 47, 7
prehenſus 93, 6
preſſus 50, 9
primebantur 170, 19
ſcendens 140, 21
ſcenderat 105, 16, 20 | 140, 4
ſcendere 194, 8
ſcendit 67, 2
ſcenſus 51, 17
ſcribere 224, 11
ſcriptio 224, 10
ſenuiſſet 169, 23
ſeram 130, 15
ſerendo 215, 14
ſererent 86, 12 | 95, 5
ſeret 100, 6
ſerta 104, 4 | 138, 18 | 169, 25
ſertum 140, 23
ſertus 35, 12
ſeruerant 192, 31
ſeruêre 196, 17
ſeruit 120, 2 | 199, 17
ſerunt 223, 18
ſideranda 69, 9
ſideres 224, 7
ſidia 3, 2 | 5, 2 | 49, 4 | 221, 22
ſidiæ 231, 5
ſignati 15, 8 | 100, 8
deſignatum 42, 5
deſignatus 21, 15 | 39, 20 | 83, 20
deſine 234, 17, 18
deſinent 215, 11
deſinere 128, 24
deſineret 203, 33
deſinet 219, 18
deſiſteret 83, 6 | 173, 24
deſpectantem 201, 20
deſpecti 70, 1 | 164, 21
deſpectum 232, 25
deſpectuſque 161, 8
deſpiciens 66, 11
deſpiciunt 131, 16
deſtinaris 180, 8
deſunt 9, 14
deteriorem 220, 17
deterius 203, 34
deterrentur 144, 16
deterrere 106, 7
deterrumi 212, 10
detineatur 214, 11
detinuerat 5, 5
detracta 192, 27
detrahi 164, 16
detrectant 108, 5
detrectantibus 208, 7
detrimenti 23, 3 | 169, 4
detrimento 37, 13 | 108, 19
detruſus 171, 14
deturbat 174, 28
devicerunt 207, 23
devictis 42, 23
devictum 82, 15
devorato 234, 4
devovent 202, 6
Deûm 18, 4
Deum 183, 5
dextera 53, 13 | 66, 11
dextimos 145, 13
dextra 53, 17 | 105, 22 | 146, 26 | 176, 4
dextram 65, 9
dextri 176, 10
dextris 52, 14
dextrum 172, 20
dextro 105, 5
dicam 15, 7 | 76, 1 | 86, 16, *&c.*
dicant 16, 13
dicat 210, 11
dicatur 159, 9
dicebant 206, 12
dicebantur 34, 11 | 75, 19
dicebat 23, 8 | 27, 18
dicebatur 54, 2
dicendi 44, 12 | 92, 8 | 229, 7 | 234, 19
dicendum 204, 21 | 232, 3
dicentem 230, 28
dicentur 224, 5
dicere 3, 13 | 8, 9 | 20, 7 | 36, 17, *&c.*
dicerem 134, 23 | 232, 2
dicerent 19, 15 | 39, 5 | 114, 7 | 151, 19 | 225, 2
diceret 37, 18 | 40, 12 | 233, 25
dicet 89, 5
dici 101, 19
dicit 153, 7 | 201, 6 | 205, 9, 18, *&c.*
dicitque 137, 15 | 151, 6 | 154, 19
dicitur 20, 25 | 41, 14 | 64, 19, *&c.*
dico 230, 16
dicta 4, 3 | 73, 16 | 79, 21, *&c.*
dictas 173, 5
dictatorem 194, 8 | 228, 2
dictis 4, 1 | 127, 26 | 211, 15
dictitare 19, 19 | 129, 3
dicto 116, 9
dictu 211, 3
dictum 16, 17 | 79, 6 | 134, 25, *&c.*
dicturi 141, 19
dicundo 91, 1 | 218, 12
didicerat, 146, 17
didici 131, 10 | 133, 3
Didio 200, 6
diducta, 83, 1
die 16, 4 | 68, 12 | 80, 7 | 85, 14, *&c.*
diebus 36, 18 | 66, 7 | 68, 3 | 81, 12, *&c.*
diei 80, 2 | 106, 15, 30 | 151, 5 | 171, 8
diem 23, 10 | 29, 13 | 37, 16, *&c.*
dierum 123, 26
dies 5, 22 | 15, 11 | 17, 8 | 29, 20, *& alibi.*
differunt 185, 1
difficile 33, 6 | 130, 15 | 191, 21, *&c.*
difficilem 138, 21 | 140, 6
difficiles 136, 18

difficiliorem

difficiliorem 143, 14
difficilis 138, 9
difficilimum 63, 12
difficilumum 65, 7
difficultate 51, 16 | 101, 21 | 144, 16
difficultates 137, 7 | 210, 7
difficultatibus 62, 21
difficulter 12, 4
diffidens 35, 21 | 100, 12 | 107, 10 | 123, 18
diffidenti 91, 12
diffidentia 145, 23
diffidentium 112, 27
diffidere 24, 11 | 102, 9
diffiderent 94, 2 | 105, 14
digna 5, 6 | 40, 19 | 114, 18 | 168, 9 | 209, 8 | 216, 18
dignis 42, 22
dignitas 40, 18 | 218, 16
dignitate 197, 6 | 218, 12 | 221, 1, 9
dignitatem 49, 14 | 98, 3 | 164, 16 | 216, 12 | 223, 15
dignitati 48, 5 | 91, 23 | 163, 11
dignitatis 28, 6 | 29, 5 | 55, 10 | 230, 4
dignos 19, 3
dignum 40, 15 | 49, 19 | 50, 14 | 64, 13 | 80, 14 | 154, 3
dignus 115, 9 | 231, 12
digrediens 140, 22
digrediuntur 80, 26 | 154, 18
digreſſæ 201, 5
digreſſi 77, 8 | 153, 10
digreſſos 126, 15
Dii 147, 15 | 164, 10 | 167, 13 | 215, 27
Diis 13, 4 | 47, 12 | 48, 5 | 71, 17, &c.
dilabentur 168, 13
dilabi 224, 20
dilabitur 76, 8
dilabuntur 51, 11 | 58, 9 | 65, 17
dilacerata 98, 6
dilapſa 83, 22
dilapſo 94, 6
dilapſus 219, 9
dilargitis 159, 12
dilata 190, 5
dilatant 206, 28
diligenter 70, 16
diligentes 232, 31
diligentia 42, 7
diligentiſſumè 141, 20
dimidia 116, 12
dimiſerat 33, 23
dimiſêre 40, 13
dimiſit 19, 14 | 22, 1 | 64, 9 | 192, 20
dimiſſurum 161, 1
dimittatis 47, 9 | 90, 7
dimittent 224, 6
dimittere 64, 1
dimitti 44, 7
dimittit 33, 12 | 93, 14 | 122, 6 | 201, 7
dimittuntur 172, 23
dimotis 212, 19
dimoverat 99, 7
diremit 16, 6 | 113, 6
diripi 226, 1
diripiebant 98, 10
diripuere 189, 15
diruunt 18, 12
Dis 163, 14
diſcebat 7, 9
diſcebant 27, 10
diſcedere 29, 14 | 80, 14 | 201, 6
diſcedit 92, 13 | 110, 14 | 113, 9
diſcedunt 67, 24 | 84, 13 | 108, 16 | 109, 10 | 110, 25
diſceptarent 66, 9
diſceptat 221, 6
diſcere 133, 3
diſcerneres 21, 8
diſcerneret 126, 1
diſceſſerat 30, 3 | 38, 19 | 55, 22
diſceſsêre 83, 7
diſceſſerint 221, 4
diſceſſio 158, 12
diſceſſiſſet 32, 4
diſceſſit 50, 4 | 232, 23
diſciplina 101, 9 | 220, 13 | 222, 7
diſciplinis 231, 2
diſcipuli 207, 4
diſcordia 5, 14 | 65, 16 | 158, 10
diſcordiæ 167, 4 | 212, 24
diſcordiam 224, 19
diſcordiarum 158, 20
diſcordias 8, 13 | 125, 1 | 183, 9
diſcordioſum 118, 6
diſcreta 206, 13
diſcrimen 46, 26
diſcrimine 171, 12
diſcubuêre 187, 8
disjecerat 55, 14
disjecit 217, 8
disjecta 226, 22
disjectos 106, 7 | 107, 20
disjectus 204, 23
disjunctum 181, 17
disjungebat 138, 22
disjungitur 192, 11
diſpalata 219, 11
diſpari 6, 12
diſparibus 106, 27
diſperſa 98, 7
diſperſi 106, 12
diſperſos 144, 14
diſpertit 105, 7 | 112, 7
diſpertiverat 103, 2
diſpoſitis 39, 16 | 50, 7
diſſenſio 94, 10 | 99, 2 | 218, 1
diſſenſione 92, 16
diſſenſionem 67, 6
diſſenſiones 158, 1, 12
diſſenſionis 231, 16
diſſentirem 4, 10
diſſerendum 179, 12
diſſerere 6, 7 | 42, 6 | 106, 6 | 142, 8 | 147, 10 | 212, 20
diſſererent 66, 14
diſſertiſſumus 157, 4
diſſerui 222, 16
diſſeruiſſe 44, 16
diſſeruit 46, 5 | 86, 17 | 129, 18 | 154, 6 | 193, 13
diſſerunt 41, 18
diſſidere 192, 4
diſſimili 6, 12
diſſimilis 133, 13
diſſimiliter 136, 27
diſſimulanda 25, 6
diſſimulandi 25, 2
diſſimulantem 36, 22
diſſimulare 36, 16
diſſimulator 5, 17
diſſolvere 42, 10
diſſolvit 75, 14
diſtinuere 214, 2
diſtrahitur 227, 18
diſtribuatur 224, 9

ſtribuendam 67, 8
ſtribuerat 50, 20 | 137, 18 | 146, 7
ſtribuerentur 24, 2
ſtringi 202, 13
ſturbantur 166, 13
ſturbatur 167, 8
ſturbaverunt 220, 3
ſturbavit 217, 7
tionem 17, 11
tium 185, 14
u 2, 5 | 33, 13 | 95, 3 | 101, 15, &c.
uque 174, 6
velli 41, 2
verſa 6, 3 | 157, 8 | 176, 14, &c.
verſas 27, 17
verſi 2, 10 | 17, 8 | 67, 17 | 135, 18
verſis 39, 11 | 49, 8 | 172, 14
verſiſſumas 131, 21
verſius 55, 15
verſo 46, 6
verſos 102, 14
verſum 75, 18
ves 221, 5
videntur 204, 27
viderent 74, 7
vidi 67, 6
vidit 78, 5
vina 10, 11 | 61, 11 | 88, 3, &c.
vinam 138, 16
vino 225, 23
viſa 34, 11 | 138, 7
viſam 218, 21
viſi 77, 5
viſione 74, 14 | 75, 7 | 103, 26
viſo 79, 7
vite 49, 21
vitem 189, 18
vites 30, 16
vitiæ 8, 26 | 10, 7 | 11, 6, &c,
vitiarum 2, 4 | 40, 12 | 74, 1, &c.
vitias 7, 15, 17 | 18, 8, 13, & *alibi*.
vitiis 10, 9 | 18, 6 | 37, 25, &c.
vorſi 106, 6 | 109, 25 | 146, 4
vorſis 90, 5
verſus 82, 23
diurna 165, 5
diutius 32, 6 | 52, 9 | 112, 11
diuturna 24, 5 | 211, 7, 9
diuturnitate 116, 16
diuturnitatem 177, 5
diuturnoque 126, 2
divulgatur 67, 22
divulgavit 86, 4
dixerat 39, 24 | 114, 25
dixêre 59, 14 | 141, 21
dixerit 41, 19
dixerunt 40, 22 | 234, 21
dixi 50, 4
diximus 13, 7 | 51, 15 | 86, 10 | 92, 9, &c.
dixiſſe 42, 1 | 93, 17 | 116, 4
dixit 33, 4 | 53, 9 | 116, 2
docendumque 179, 2
docent 205, 22
docere 14, 4
docerent 67, 28
docet 22, 9 | 119, 8 | 204, 34
docta 21, 5
doctæ 231, 8
docti 106, 4 | 149, 11
doctiſſume 141, 23
doctiſſumorum 157, 7
doctoribus 133, 4
doctus 67, 16 | 133, 5 | 170, 1
docuimus 104, 7
docuit 209, 5
documenta 8, 17
dolendum 72, 12
dolens 32, 20
dolentia 129, 4
dolere 153, 15
dolis 9, 14 | 12, 4 | 62, 20, &c.
dolo 94, 6 | 105, 3 | 152, 1, &c.
dolor 217, 24
dolore 22, 20 | 79, 17 | 96, 6 | 128, 18
dolum 22, 18 | 67, 3 | 120, 3 | 189, 5 | 191, 17 | 221, 20
dolus 21, 17 | 103, 5 | 107, 25 | 184, 9 | 219, 23
domeſticum 230, 25
domeſticus 226, 13
domi 6, 5, 18 | 4, 10, 14 | 14, 12, &c.
domique 98, 8
dominandi 2, 13 | 27, 1
dominantur 223, 10
dominari 90, 3 | 215, 8
dominatio 218, 15
dominatione 22, 21 | 179, 16 | 181, 12
dominationem 5, 19 | 88, 17, &c.
dominationemque 7, 1
dominationes 159, 4
dominationis 14, 13 | 17, 1 | 89, 13, &c.
dominatur 7, 20 | 40, 5
dominatus 181, 7
dominis 162, 4 | 208, 13
dominorum 88, 7 | 185, 14
dominos 180, 8 | 191, 15
dominum 133, 11 | 187, 11
dominus 219, 8 | 234, 3
domita 29, 18
domiti 8, 22 | 123, 27
Domitii 222, 4
Domitio 218, 6
Domitium 169, 18 | 211, 21
domo 30, 13 | 36, 9 | 67, 10, &c.
domorum 212, 5
domus 10, 13, 15 | 18, 10 | 41, 4, &c.
domuerat 7, 13
domum 9, 19 | 12, 8 | 13, 2, &c.
domus 202, 25
dona 132, 20 | 149, 7 | 194, 6
donat 108, 6 | 135, 12
donatum 64, 2
donis 143, 7 | 148, 16
dono 49, 19 | 61, 22 | 133, 17 | 161, 23 | 197, 9 | 198, 3 | 209, 2
donoque 185, 15
dormiente 121, 9
dormientis 67, 17
dormire 11, 10
Druſo 219, 26 | 220, 1
duabus 95, 12 | 223, 20
duæ 78, 6 | 192, 16
duas 16, 1 | 50, 18 | 67, 23 | 98, 5, &c.
dubia 134, 20 | 140, 20 | 212, 14 | 223, 8
dubias 8, 25
dubiè 147, 6 | 189, 16
dubiis 32, 2 | 40, 1 | 69, 13 | 106, 25
dubio 45, 8 | 152, 8

dubitabat 13, 1
dubitabo 218, 20
dubitando 34, 18
dubitantibus 22, 12
dubitare 123, 10 | 219, 25
dubitationem 86, 10 | 114, 19
dubitatis 47, 7
dubitavêre 142, 7
dubitavit 171, 15
dubium 143, 6 | 172, 7, &c.
dubius 104, 23 | 186, 22
ducant 191, 14
duce 6, 9 | 76, 7 | 140, 13 | 207, 22
ducebantur 101, 14
ducebat 91, 15 | 109, 22 | 114, 10 | 140, 1 | 151 10
ducebatur 159, 7
ducem 104, 13 | 140, 5, &c.
ducenta 114, 12
ducere 98, 4
ducerem 69, 1
ducerent 122, 15
duceret 91, 3 | 114, 20 | 123, 7 | 132, 13
duces 39, 13 | 144, 20 | 168, 11 | 205, 1 | 230, 31
ducesque 95, 4
duci 10, 9 | 91, 22 | 175, 17
ducibus 155, 22 | 175, 19 | 198, 15, 29
ducis 173, 15 | 186, 9 | 198, 18 | 230, 27
ducit 4, 5 | 169, 2 | 208, 19 | 234, 6
ducitur 66, 12 | 108, 16 | 127, 16
duco 219, 25
ductabat 15, 3 |, 16, 12
ductare 95, 1 | 120, 6
ductaverat 9, 22
ductos 201, 21
ductu 177, 8 | 200, 8
ducum 134, 15
ducunt 97, 22
ducuntur 124, 25
dulcius 200, 24
duo 49, 8 | 52, 9 | 106, 26 | 125, 12, &c.
duobus 30, 1 | 50, 21 | 109, 23 | 148, 20 | 178, 17
duodecies 233, 26
duodecim 34, 12
duorum 125, 23 | 174, 19
duos 70, 19 | 80, 7 | 81, 9, &c
duplicat 196, 18
duplicaverat 198, 11
duplici 186, 29
duritiam 145, 28
Durium 178, 3
Duûm 105, 19 | 137, 26 | 151, 16
dux 47, 6 | 57, 6 | 61, 15 | 178, 3
duxêre 189, 14
duxerit 233, 11
duxi 231, 15
duxisses 232, 15
duxit 176, 11 | 230, 18
Dyrrachio 228, 10
Dyrrachium 169, 24

E

EAque 95, 15 | 101, 17 | 124, 5
eadem 4, 11 | 17, 5 | 24, 11 | 36, 21, &c.
eæ 121, 4 | 139, 8
eæque 78, 1
eam 7, 15 | 16, 17 | 21, 26 | 22, 9, &c.
eamque 42, 2 | 79, 18 | 173, 15 | 215, 4
eandem 127, 22
eant 46, 4 | 87, 8
earum 21, 2 | 23, 7 | 27, 19 | 64, 9, &c.
eas 7, 15 | 10, 7 | 21, 1 | 41, 9, &c.
easdem 80, 20 | 211, 3
easque 81, 3
eat 67, 13
eatis 87, 6 | 90, 15
ecce 70, 9
ecquod 232, 33
ed cere 37, 19
edicto 101, 23 | 208, 6
edidit 25, 6
edita 200, 20
editorem 111, 19 | 170, 20
editioribus 144, 21
editissumus 170, 4
editum 186, 29
editus 139, 1 | 144, 12
edocebat 13, 8
edocent 108, 2
edocet 37, 21 | 104, 8 | 143 | 153, 6
edocti 118, 14
edoctus 35, 11 | 110, 9 | 154, 21
edocuisset 83, 20
edocuit 9, 4 | 228, 5
educit 119, 5
eduxerit 43, 18
effari 234, 23
effecerant 34, 2
effecerat 21, 18 | 97, 17
effecêre 189, 12
effecit 164, 14
effecta 137, 21
effecturum 85, 6
efferebaris 232, 14
efferens 70, 10
efficere 2, 4 | 83, 3 | 25 | 5
efficiebant 150, 21
efficiebatur 12, 3
efficis 213, 17
efficit 70, 14 | 112, 1 | 11 | 18 | 206, 25
efficitis 183, 7
efficiunt 81, 12
effœminat 9, 16
effœta 49, 6
effosso 200, 10
effrenatæ 207, 12
effringere 67, 18
effugi 70, 22
effugiatis 33, 4
effusas 203, 12
effusè 150, 19
effusi 144, 18
effuso 109, 20
effusos 135, 19
effusum 119, 17
egeas 90, 18
egebat 144, 13
egens 15, 12 | 71, 9 | 73 | 110, 26 | 197, 5 | 219,
egentes 26, 8
egentia 136, 22
egenti 100, 15
egentis 30, 21
egentissumus 135, 4
egerat 16, 19 | 140, 25
egerem 69, 9
egeris 227, 24 | 232, 29
egerit 92, 4

ætas 11,23 | 18,18 | 30,10 | 52,10 | 101,13 | 167,5
ætate 22, 20 | 203,4
ætatem 18, 1 | 46, 25 | 72, 13 | 178, 5
ætatis 19, 11
æt 2,9 | 57, 8
130,17 | 178,1 | 197,1
æsti 225,11 | 230,9
æt 158,8 | 233,10
3,9 | 4,5 | 5,9 | 6,8 | 8, 2, 16, &c.
æmet 131, 9 | 134, 17 | 153, 14
æderetur 102,5 | 112,5
ædi 101,11 | 151, 14
ædiar 54, 2
ædienti 39, 8
ædientibus 110, 17
æditur 137,24
ædiuntur 73, 14
ægia 28, 1 | 39, 1 | 58, 10 | 65, 4, &c.
ægiam 49, 2
ægie 216, 15
ægii 230, 10 | 232, 1
ægiis 60, 11 | 115, 12 | 161, 9
ægio 205, 35
ægios 204, 14
ægium 125, 23 | 231, 2
ægius 20, 17 | 48, 2 | 128, 13
æſſa 169, 21
æſſi 113,1 | 138,1 | 201, 9
æſſus 36,9 | 93,16 | 139, 16,19 | 141,2 | 186,5
æſſuſque 93, 3
æſſe 43, 20
æſſe 153, 16
æſti 231, 1
æu 70, 1
13,5 | 20,8 | 21,7 | 34, 4, &c.
æue 91, 11
æta 70,7 | 203, 19
ætus 69, 22
85,7 | 233,13
æem 217, 14
æque 24, 3
æu 204, 17
æs 12, 2 | 15, 2 | 16, 13, 15, &c.
æſque 222, 32
æſdem 128, 24 | 163, 16 | 208, 22 | 218, 7
ejuſmodi 227, 16
elato 169, 26
Electræ 205, 7
elegantius 21, 5
elephanti 86,1 | 107,22
elephantis 104, 7 | 107, 3, 19
elephantos 91, 8 | 97, 5 | 114, 12
elogium 233, 1
eloquentia 49, 11
eloquentiæ 5, 18
eloquentiam 226, 10 | 230, 31
eloqui 218, 20
eluere 233, 4
eluuntur 229, 22
emebat 227, 1
ementiendo 39, 4
emergunt 193, 2
emeritis 129, 8 | 215,18
emi 64, 5
eminebant 140, 17 | 187, 5
eminens 193, 7
eminentibus 139, 23
eminus 106, 3, 25 | 111, 5, 20 | 141, 3 | 146,11
emiſſæ 111, 11
emiſſæ 125, 9
emiſſem 254, 2
emiſſis 146, 11
emori 18, 2 | 73, 3
empto 165, 6
emptor 233, 10
emptorem 93, 18
emptoribus 187, 16
emundi 76, 12
emunt 18, 12
en 18, 16 | 64, 12 | 197, 23
enare 179, 5
Enceladus 205, 11
enim 42, 3, 17 | 72, 12 | 141, 10, & *alibi.*
enimvero 3,10 | 18, 4
eniſum 80, 19 | 82, 14
eniterer 68, 16
eniteſcere 49, 20
eniti 210, 3
enitimini 66, 4
enumeravêre 41, 2
enumerem 178, 2
enuntiat 22, 18
eo 5,6 | 7,3 | 11,14 | 14, 6 | 16, 4, 10, &c.
eodem 5, 5 | 15, 11 | 36 14, &c.
Eoo 206, 24
eoque 37, 23 | 49, 3, &c.
eorum 3,8 | 6,13 | 8,5 | 12, 4, &c.
eos 8, 12, 18 | 16,18 | 30, 20, &c.
eoſdem 83, 13 | 88, 1 | 98, 8 | 228, 12
eoſque 32, 15 | 55, 6
epiſtolam 121,10,12 | 187, 12
epulæ 175, 9
epulas 118, 13
epulis 124, 25 | 134, 5
eques 22, 13
equeſtre 112, 22
equeſtri 14, 10 | 112, 12
equeſtris 192,36 | 201, 9
equi 86, 1 | 105,1 | 106,9, 14 | 147, 2 | 170, 3
equidem 41, 15 | 42, 8 | 45, 17, &c.
equis 7,10 | 53,11 | 112,13, &c.
equiſque 203, 28
equitare 62,8
equitatu 79, 16 | 104, 9, &c.
equitatum 105,7 | 111,25 | 112, 6 | 138, 1
equitatus 203, 3 | 129, 19 148, 18
equites 16, 14 | 36, 6 | 99, 6, &c.
equitibus 16, 11 | 80, 5 83, 5, &c.
equitum 63, 4 | 105, 12 | 117, 3 | 150, 14
equo 54, 6 | 111,24 | 194, 8
equorum 46, 21 | 114, 12
equos 12,6 | 100,14 | 143, 13
eram 69, 6
erant 7,16 | 8,15, 20 | 12, 1, &c.
erat 5, 7 | 6, 23 | 7, 9, 12, 14, & *alibi frequenter.*
erepta 31, 2 | 37, 12 | 69, 24 | 72,11 | 182,2 | 227, 21
ereptæ 90, 7
ereptam 36, 3
ereptis 188, 26

ereptum 134, 7
ergo 70, 4 | 115, 5 | 131, 17, &c.
Ericii 187, 5
erigere 81, 6
eripere 57, 9 | 185, 9
eriperentur 37, 24
eriperetur 128, 16
eripi 42, 13
eripiantur 46, 10
eripiebant 10, 16
eripiendum 39, 12
eripite 82, 8
eripitur 89, 22
eripuit 27, 6 | 71, 1
erit 42, 18 | 46, 17 | 70, 4, &c.
eritis 65, 16 | 161, 19
errant 133, 15
errantem 147, 18
errasse 150, 7
errata 148, 6
erubuit 232, 29
eruditus 141, 23 | 231, 2
erumpere 145, 2
erumperent 34, 17
erumperet 170, 25
erumpit 146, 27
erunt 52, 14 | 90, 11 | 213, 15, &c.
erupit 201, 25 | 222, 2
eruptionem 176, 15
es 65, 18 | 148, 3 | 153, 22, &c.
esse 6, 17 | 11, 5 | 10, 7 | 17, 6, 11, &c.
essem 70, 15 | 82, 6 | 231, 14, 16
essemus 17, 14
essent 22, 5 | 25, 11 | 33, 6 | 104, 17, &c.
esses 230, 6, 23
esset 11, 3, 10 | 20, 9 | 27, 16, &c.
estne 161, 14
estis 18, 24 | 70, 1 | 71, 17 | 159, 22 | 178, 14
etenim 18, 7 | 134, 21
etiam 2, 11 | 3, 13 | 12, 1 | 18, 10, &c.
etiamne 227, 25, 26
Etruria 22, 19 | 158, 14 | 163, 12
Etruriæ 21, 26
Etruriam 164, 23
evadendum 210, 8
evadere 106, 10 | 110, 21 | 111, 6
evadunt 107, 1
evasêre 70, 2
evaserint 206, 35
evenerant 21, 25 | 148, 20
evenerat 8, 15 | 92, 22 | 100, 9
evenêre 158, 1
evenerit 42, 19 | 118, 25
eveniat 65, 18 | 225, 23
eveniebat 108, 14
eveniet 212, 25 | 214, 12 | 224, 15
evenire 117, 11 | 215, 27
evenisset 194, 7
evenit 45, 1 | 63, 7 | 131, 3 | 138, 17 | 210, 1
eveniunt 216, 5
eventu 109, 16
eventum 31, 3
eventura 114, 27
eventus 9, 18 | 101, 8 | 106, 16
eversam 235, 9
eversum 162, 19 | 218, 13
everterint 215, 18
evertit 218, 2
eumque 34, 14 | 38, 5 | 91, 3 | 104, 8 | 111, 26 | 201, 7
Eumenem 189, 9
eundi 129, 13 | 149, 17
eundo 63, 10
eundum 160, 20
eunt 134, 7 | 151, 4
euntes 150, 19 | 204, 27
euntibus 205, 13
evocat 94, 14
evocatos 53, 15
evolvat 215, 24
Euphratem 192, 11 | 204, 26
Euphratis 206, 33
Euri 172, 7
Europa 75, 8
Europam 75, 8
exacerbatione 207, 9
exacta 62, 14 | 218, 10
exactam 113, 9
exactis 158, 14
exædificatas 10, 13
exæquanda 4, 1
exæquato 53, 11
exæquatus 145, 24
exagitabat 11, 23 | 92, 14 | 114, 27.
exagitanda 38, 2
exagitandi 129, 17
exagitare 31, 9 | 122, 11
exagitari 122, 2
exagitatam 23, 1
exagitati 165, 9
exagitaverant 43, 8
exarsêre 176, 7
exauditique 176, 12
excelso 41, 12 | 216, 3
excesserant 8, 19
excesserat 233, 16
excessit 204, 7
excidantque 191, 13
excidii 212, 20
excidio 190, 4
excidium 158, 11
exciperet 186, 12
excipitur 135, 22
excisa 178, 1
excita 30, 19
excitabat 159, 13
excitam 13, 5
excitant 52, 3
excitare 104, 22
excitavit 126, 12
exciti 145, 3
excitus 122, 1
exclamat 146, 18
excruciatum 83, 14 | 17
excruciatus 72, 8
excubitum 145, 21
exempla 42, 20
exemplar 233, 15
exemplis 160, 6
exemplo 43, 17
exemplum 27, 19 | 42, 22 | 163, 9 | 229, 29 | 230, 13
exequeretur 34, 10
exercebant 2, 10 | 31, 16 | 38, 16
exercebat 8, 8 | 9, 11 | 8
exercentes 205, 3
exercentur 59, 13
exercere 42, 2 | 159, 1
exercerent 217, 25
exercet 224, 16
exercetur 221, 12
exercita 97, 18
exercitabat 223, 5
exercitando 215, 3
exercitato 220, 8
exercitatos 39, 14
exercitibus 169, 6

ercitiis 200, 1
ercitio 215, 9
ercito 121, 4
ercitu 15, 16 | 16, 12 | 19, 6 | 26, 3, & *alibi frequenter*.
ercitui 91, 6 | 96, 11 | 100, 13 | 124, 2 | 137, 17 | 178, 6
ercitum 9, 21 | 15, 3 | 22, 11 | 23, 4, 18. & *alibi*.
ercitus 10, 1 | 13, 17 | 22, 26, &c.
ercituſque 100, 7 | 101, 10
ercituum 160, 13
ercuerat 74, 9
ercuerint 212, 15
ercui 197, 3 | 222, 18
ercuit 5, 15 | 115, 4 | 200, 3
hauſit 233, 23, 25
igerent 134, 23
iguitate 184, 4
igunda 187, 16
igunt 71, 5
lio 204, 2
lium 27, 15 | 72, 13
mat 160, 3
ſteret 179, 2
ſtimarent 25, 9
ſtimarentur 232, 24
ſtuma 211, 8
ſtumabam 70, 15
ſtumabant 20, 1 | 37, 26
ſtumabat 79, 19 | 151, 20
ſtumabunt 60, 4
ſtumans 32, 15 | 46, 5 | 51, 15, &c.
ſtumant 221, 24 | 223, 1
ſtumantes 175, 13
ſtumare 44, 11 | 46, 18
ſtumarem 68, 15
ſtumarent 12, 18 | 38, 7 | 94, 4
ſtumaretis 179, 10
ſtumas 228, 13 | 231, 1
ſtumate 131, 10
ſtumaverunt 220, 1
ſtumavi 86, 15
ſtumo 5, 9 | 8, 2 | 41, 5 | 89, 18 | 131, 12 | 153, 24 | 212, 19
exiſtumet 59, 15 | 81, 23 | 161, 2
exiſtumetis 162, 9
exiſtumetur 230, 4
exitia 163, 8
exitium 121, 1 | 181, 7
exitum 32, 21 | 50, 15
exitus 73, 3
exornare 215, 5
exornat 29, 10 | 107, 7 | 137, 12
exornata 75, 1
exornatis 175, 4
exorno 133, 19
exoleverat 232, 14
exoptabant 13, 17
exoptabat 49, 20
exoptant 9, 13 | 30, 8
exorſus 188, 8
exortum 108, 1
exortus 35, 17
expectant 131, 21
expectare 33, 2 | 103, 18
expectarem 197, 5
expectatione 101, 8 | 171, 18
expectatis 166, 14
expediet 18, 7
expedio 61, 13
expedire 150, 21 | 186, 16
expeditionem 94, 14 | 149, 2
expeditiones 178, 1
expeditis 51, 1 | 102, 25 | 105, 11, &c.
expeditos 51, 19 | 119, 5
expellenda 212, 24
expellerentur 214, 3
expergiſcantur 219, 14
expergiſcimini 18, 16 | 45, 6
experiar 87, 14
experimentis 102, 12
experireris 232, 15
experiretur 114, 26
experiri 21, 24 | 91, 13 | 123, 6 | 148, 4 | 153, 17 | 231, 16
experrecti 232, 32
experrectus 121, 12
expers 166, 6
expertes 26, 9
experti 233, 22
expertibus 158, 17
expertus 81, 21 | 152, 16
expiandum 211, 19
expilari 87, 14
expiraret 207, 11
explananda 5, 10
expleant 68, 5
explendam 62, 17
expletis 135, 10
expleverat 79, 11 | 50, 21
explevit 43, 14
explicatur 198, 9
explorabant 145, 18 |
explorare 102, 24 | 107, 7 136, 1
explorat 93, 4
explorata 14, 5
exploratis 54, 13 | 137, 6 | 140, 1
explorato 103, 23
exploratum 108, 11 | 136, 11 | 151, 1
exploraviſſent 108, 1
expoliari 41, 4
exponere 75, 2
exprobrare 232, 31
exprobras 227, 23
expugnare 80, 9 | 81, 2 | 101, 16
expulerat 30, 14
expulêre 69, 23
expulerit 148, 11
expuli 189, 21
expulit 69, 5 | 81, 25
expulſa 163, 5
expulſi 143, 8
expulſos 219, 6
expurgandi 25, 3
expurgat 119, 22
exquirebant 39, 12
exquirere 11, 9
exquireret 154, 20
exquiſitis 85, 15
exſangues 212, 21
exſanguibus 32, 6
exſanguis 13, 5
exſecrari 37, 11
exſecrationem 19, 17
exſequar 232, 8
exſequebantur 43, 24
exſequebatur 55, 4
exſequendo 183, 6
exſequi 120, 7
exſequitur 93, 2
exſilio 53, 21 | 228, 10
exſilium 42, 13 | 44, 3
exſpectabant 31, 3
exſpectans 192, 9

exſpectantem 70, 12
exſpectantes 47, 12 | 162, 10
exſpectantibus 111, 14
exſpectare 52, 22
exſpectârint 233, 22
exſpectas 191, 18
exſpectat 161, 17
exſpectationem 229, 15
exſpectatis 165, 18 | 183, 5
exſpecto 69, 20
exſtincta 70, 23
exſtinctor 70, 3
exiſtinguam 25, 15
exſtinguendi 81, 15
exſtinguent 191, 20
exſtinxi 230, 26
exſtinxit 100, 1
extitiſſet 206, 14
exſtruendo 18, 9
exſtruit 81, 3
exſui 190, 8
exſules 233, 8
exſultare 144, 19
exſulum 183, 13
exſuperat 40, 20
exſurgitis 87, 1
exſuti 180, 6
exſutus 161, 7
extenuata 104, 7
externis 160, 13 | 162, 6 | 211, 17
externorum 178, 19
exterriti 170, 3
extincta 141, 22
extollebant 165, 1
extollebat 117, 16
extollere 7, 4 | 8, 6 | 59, 15 | 73, 17 | 214, 19
extollit 117, 8 | 225, 20
extollunt 30, 8 | 132, 1 | 149, 11 | 217, 20 | 226, 23 | 234, 7
extorquerent 162, 21
extorqueret, 32, 7
extorrem 70, 13
extorres 172, 18
extortæ 167, 16
extra 32, 8 | 138, 5 | 141, 1
externa 21, 24 | 38, 18 | 125, 13 | 178, 24 | 202, 2 | 232, 23
extremæ 59, 10
extremam 161, 16
extremi. 13, 18 | 178, 23
extremo 45, 19 | 81, 7 | 94, 17
extremos 145, 16
extremum 80, 2 | 105, 18 | 137, 11
extruere 215, 4
extulerat 104, 20
exuant 203, 28
exuerat 136, 5
exul 71, 9
exulem 228, 6
exuſta 78, 11

F.

FAbio 33, 17
Fabios 228, 7
Fabius 187, 8
fabricata 209, 8
fabricatæ 192, 12
fabricatis 175, 5
fabrum 209, 6
fac 35, 5
facere 3, 13 | 8, 9 | 9, 21 | 11, 3, *& alibi.*
faceremus 26, 7 | 162, 3
facerent 22, 11 | 61, 13 | 112, 12 | 118, 17 | 138, 6 | 149, 12
faceret 7, 15 | 9, 22 | 12, 7, *&c.*
facetiæ 21, 13
faciam 5, 11 | 87, 5 | 133, 9 | 229, 26 | 234, 20
faciant 131, 16 | 134, 2
facias 191, 24
faciatis 47, 7
facie 13, 6 | 62, 7 | 172, 1
faciebam 130, 14
faciebant 109, 23
faciebas 226, 24
faciem 102, 19 | 115, 6 | 200, 9
faciendo 216, 18
faciens 16, 12
facies 24, 4 | 50, 11 | 58, 8 | 105, 1 | 106, 11 | 125, 16
faciet 215, 16
facilè 3, 1 | 6, 13 | 8, 26 | 9, 23, *& alibi.*
facilem 140, 7 | 170, 23
facilia 4, 4 | 144, 21
facilior 34, 13
faciliores 201, 9
facilis 142, 3
facilitas 49, 16
facilius 37, 24 | 38, 8 | 18, *&c.*
faciliuſque 210, 13
facilimè 208, 8
facillimum 11, 15
facillumum 155, 18
facinora 9, 21 | 11, 12 | 8, *&c.*
facinore 72, 5, 225, 5
facinoribus 20, 4
facinoris 3, 11 | 13, 3 | 20, *&c.*
facinoroſorum 12, 16
facinus 5, 8 | 7, 15 | 19 | 16, 5, 16, *&c.*
facio 133, 1 | 197, 23
facit 53, 4 | 54, 14 | 65, 92, 2, *&c.*
faciunda 164, 8
faciundam 38, 6
faciundi 20, 24 | 89, 143, 5
faciundis 115, 3
faciundo 133, 12 | 209,
faciundum 154, 8
faciundus 161, 5
faciunt 107, 20 | 126, 18 | 132, 1 | 159, 234, 9
facta 3, 14 | 4, 1 | 6, 7 | 5, 9, *&c.*
factaque 54, 11
factam 148, 11
facti 83, 19 | 85, 13 | 93, 105, 17 | 131, 5 | 191
factio 88, 16 | 179, 17 |
factione 50, 1 | 85, 2 | 6, *&c.*
factionem 217, 6
factiones 44, 1
factioni 27, 14
factionis 26, 1 | 86, 87, 3 | 218, 7 | 224,
factionum 97, 20
factioſi 63, 20 | 217, 219, 28
factioſo 50, 1
factioſos 43, 8 | 83, 21 | 14 | 130, 5
factioſum 125, 2
factioſus 15, 12 | 73, 21
factis 11, 21 | 40, 19 | 19, *&c.*
factiſque 50, 15 | 219,
facto 2, 8 | 34, 19 | 35 *&c.*
factu 4, 4 | 11, 15 | 25, 18,

ctum 9, 10 | 20, 20, 43, &c.
cturi 33, 6 | 181, 11
cturum 19,9 | 34,21 | 44, 11 | 80,24 | 114,7 | 116, 3 | 154, 15
cturus 192, 5
ctus 49, 14 | 90,7 | 102, 9, &c.
cundam 132, 11
cundia 49, 1 | 86, 14 | 115, 3
cundiæ 147, 13
cundiam 200, 3
cundus 142, 3 | 199, 8
darentur 171, 23
fulanum 34,7 | 53,17
fulanus 55, 7
fulas 20,23 | 21,25 | 23, 13
fulis 23, 8
latis 205, 22
llaci 91, 14
llendi 113, 17
llendo 191, 19
llere 110, 12
llerent 177, 5
llit 18, 22 | 130, 2 | 231, 11
llitur 229, 21
lfa 29, 4 | 46, 5 | 203, 34 | 227, 3
lfam 132, 15 | 149, 5
lfi 131, 21
lfis 4, 5 | 27, 14 | 214, 3
lfo 38, 15 | 57, 1 | 230, 23
lfos 9, 5 | 13, 9
lfum 38, 3, 5 | 43, 17, &c.
me 21, 8 | 40, 18 | 48, 5 | 74, 11
mam 3, 11 | 7, 15 | 13, 10, &c.
mæ 81,19 | 95,19 | 177, 12 | 203, 37
mem 11, 10 | 137, 5 | 178, 5
mes 174, 7
milia 25, 8 | 69,14 | 70, 4,17 | 141,22 | 226, 6 | 227, 8
miliæ 24, 1 | 65, 6 | 71, 11 | 73, 8 | 114, 28
familiam 39, 14
familiamque 5, 6
familias 218, 2 | 232, 27
familiarem 18, 9, 11 | 19, 8 | 178,13 | 213,1 | 222, 29
familiares 11,12 | 159, 10
familiaresque 12, 1
familiari 63, 18 | 184, 5 | 231, 12
familiaria 194, 2
familiaribus 198, 15
familiaris 6,1 | 84,7 | 116, 16
familiariſſumis 144,4
familiaritates 12, 3
familiariter 152, 11
familiarum 34, 15 | 41,3
famoſam 74, 2
famoſi 205, 3
fana 41, 3 | 225, 14
Fannius 157, 6
fano 212, 5
faſcibus 15, 16 | 29, 10
Faſelo 178, 26
faſque 12, 13
faſtidio 229, 13
fatentur 36, 21
fateor 177, 18
faterentur 97, 9
fatigabat 174,7
fatigando 59, 9
fatigant 10, 6
fatigantem 122, 4
fatigare 72, 2 | 120, 3
fatigari 22, 6 | 110, 5
fatigat 225, 19
fatigati 118, 4 | 124, 21 | 140, 22
fatigatur 222, 28
fatigatus 66, 13 | 154, 15
fato 225, 14
fatum 37, 2 | 212, 10
faucibus 48,11 | 193, 9
favebat 14,15 | 37, 11
favere 130, 10
faves 228, 11
favi 231, 32
Favonius 222, 12
favorem 68, 9 | 122, 9
fautor 149, 9
fautores 73, 15
fautoribus 82, 14
fautorum 186, 19
februar. 16, 1
fecerant 22, 24 | 66, 8 | 125, 8
fecerat 12,11 | 20,27 | 21, 23, &c.
fecêre 3, 14 | 7, 2 | 8,5 | 10, 5, 14, &c.
fecerint 110, 19
fecerit 44,10 | 82,1 | 142, 7 | 162, 9 | 197,23
feci 45, 8 | 153, 23
feciſſe 13, 2 | 16, 16 | 19, 19, &c.
feciſſem 45, 11 | 69, 1
feciſſent 40, 14 | 97, 7
feciſſet 80, 22
feciſti 65, 6 | 70, 3 | 227, 23 | 228, 9 | 231, 8
feciſtis 45,4 | 197,10
fecit 44, 12 | 48, 7, 24, &c.
felicem 162, 12
feliciqr 142, 7
feliciſſumo 142, 5
feliciter 109, 15
felix 134, 14
fera 221, 13
feræ 8, 23
feratis 224,22
ferarum 136, 23 | 173, 11
feras 62, 11
ferat 52, 10
ferè 33,11 | 37,19 | 55,12, 63,15 | 223,23
ferebatur 86, 8
ferentariis 54, 15
ferentem 172, 9
feret 220,11 | 223,22
ferina 76, 3 | 137, 3
ferire 7,14 | 55,3 | 62,11 | 133, 5
feriri 124, 23
feriundi 106, 3
ferme 103, 27 | 123, 17 | 222, 17
ferocem 108, 18
feroces 46, 18 | 141, 7 | 144, 20 | 207, 6
feroci 151, 8
ferocia 159, 15
ferociamque 55, 17
ferocis 10, 1
ferociſſumi 203, 3
ferocius 20, 11 | 150,1
ferox 5,22 | 31,8 | 34,21, &c.
ferramentis 179, 5
ferre 138, 14

ferrea 192, 14
ferreis 200, 26
ferri 2,18 | 112, 20
ferro 20, 11 | 52, 11 | 70, 4, &c.
ferroque 95, 19
ferrum 176, 4
fert 19,5 | 108,3,16 | 139, 23 | 223,11 | 229,23
fertilem 135, 11
fertilis 75, 11
fertilitatem 173, 14
fertur 93, 17 | 116, 4 | 213, 6
ferum 127, 5
ferunt 48,20 | 173,8 | 174, 21 | 185, 3
feruntur 8, 3
feſſa 106, 20 | 198,7
feſſi 107, 2 | 186, 7
feſſis 151, 14
feſſo 120, 7
feſſos 119, 7
feſſus 121, 4 | 177, 14 | 201, 15
feſtina 143, 5
feſtinabat 128, 4
feſtinando 34, 1
feſtinans 80,10 | 107, 6
feſtinantibus 196, 7
feſtinare 6, 18 | 22, 5 | 24, 6, &c.
feſtinaret 116, 5 | 125, 3
feſtinas 203, 26
feſtinat 119,4 | 222,30
feſtinatque 122, 4
feſtinatio 176, 21
feſtinatur 116, 17
feſtinet 131, 2
feſtus 118, 8
fiat 47, 3
ficta 4,5 | 19,20 | 66,5
fide 20, 23 | 35,3 | 36,17 | 65, 13, *& alibi.*
fideque 220, 4
fidei 29, 7 | 81, 21 | 85, 8, &c.
fideles 8, 15
fideleſque 125, 7
fidelis 120, 15
fideliſſumi 136, 19
fideliter 121, 16
fidem 9, 2 | 13, 9 | 18, 5, &c.
fidere 154, 24
fides 28, 1 | 37, 18 | 69, 15, &c.
fideſque 16,22 | 122,13
fidi 19,19 | 153, 11
fidis 178, 30
fidiſſumos 147, 9
fidus 28, 5
fido 92, 25
fidoſque 12, 7 | 16, 14 | 17, 4
fiducia 172, 23 | 173, 7 | 176, 14 | 208,17
fiduciam 28, 2 | 162,17
fidum 9, 22 | 65, 14 | 152, 15
fidus 121, 7 | 227, 12
fient 52, 16
fieri 3,14 | 9,5 | 19,8 | 23, 11, &c.
fierent 58,6 | 137,18 | 212, 7 | 219, 18
fieret 34,14 | 82,14 | 109, 18 | 113,22 | 128,21,28 | 155, 1
Figulo 14, 3
figura 207, 8
figuram 60, 10
filia 127,15 | 199,2 | 226, 13
filiæque 29, 3
filiam 231, 6
filii 14, 8 | 34, 15
filiis 64, 17, 19
filio 13, 2 | 116, 5 | 205, 7
filiorumque 123, 20
filium 48, 1 | 62, 4 | 84, 6, &c.
filius 32, 9 | 62, 2 | 92,15, &c.
Fimbriana 174, 25
fine 186, 34
finem 43, 18 | 44, 12 | 61, 13, *& alibi.*
fingere 36, 16 | 72, 3
fingi 101, 19
finibus 69,22 | 143,8
finis 43, 13 | 58, 11 | 62, 1, &c.
fineſque 67, 7
finitimi 6, 16
finitimos 77, 10
finitumis 123, 29
finxit 1, 4
firma 17, 7 | 45, 13 | 213, 14
firmam 213, 17
firmanda 210, 8 | 212, 17, 24
firmat 81, 3
firmatus 186, 6
firmavit 192, 21
firmiora 116, 15
firmiorem 191, 2
firmioribus 106, 2
firmiſſumum 110, 12
firmiſſumus 84, 18
firmius 222, 18
firmos 106, 25
firmum 65,15 | 127, 3
fit 45, 2 | 47, 3 | 48, 22, &c.
fiunt 185, 14
Flacco 35,11 | 99, 10
Flaccum 36, 13
flagitia 134, 9 | 208, 7 | 234, 21
flagitii 96, 3
flagitiis 20,4 | 134,6 | 212, 12 | 214, 4
flagitio 73, 18 | 185, 12 | 215,6 | 222,4
flagitioſè 226, 11
flagitioſior 132, 3
flagitioſiſſima 6, 7
flagitioſiſſuma 91, 7
flagitioſiſſumè 226, 17
flagitioſiſſumum 89, 18
flagitioſorum 11, 16 | 164, 11
flagitioſum 153, 21 | 226, 9
flagitium 11, 19, 23 | 39, 13, &c.
flagrabat 12, 5
flagrantes 165, 8
Flaminia 205, 16
Flaminium 29, 9
flamma 166, 1
flammam 60, 11
flectere 11, 17
flecterent 147, 12
flectitur 116, 2
flexa 139, 22
flexit 64, 15
flexus 148, 15
florentes 31, 19
florentibus 188, 27
florentior 222, 30
florentis 128, 26
florere 230, 11
fluctibus 172, 7
fluctu 203,7 | 206, 24
fluctuantes 223, 9
fluctus 125, 16
fluctuum 199, 19

fluen-

uentibus 200, 28
umen 79, 2 | 103, 26 | 105, 12, &c.
umenque 123, 22
umine 123, 31 | 138, 22 | 176, 2 | 201, 4
uminis 104, 4
uminum 204, 16
unt 204, 17
uxâ 2, 4 | 145, 13
uxæ 150, 2
uxi 12, 4
ccis 44, 18 | 54, 9
da 2, 20 | 46, 6 | 48, 16, &c.
dáque 21, 25
dam 100, 7
davêre 204, 3
de 86, 22 | 179, 6
dera 71, 15
dere 96, 10
di 13, 6
dum 16, 9
dus 96, 1, 13 | 100, 7, &c.
enerator 213, 8
eneratorum 26, 9, 11
enoris 158, 18
ons 139, 5 | 144, 11
onte 186, 12 | 204, 27
ontes 136, 28 | 206, 34
ontis 110, 1
ore 15, 5 | 16, 19 | 19, 8, &c.
orent 19, 19 | 25, 19 | 26, 8, &c.
oret 12, 10 | 16, 5, 22 | 19, 2 | 20, 11, 18, &c.
oris 18, 14 | 46, 23
orisque 130, 4
orma 21, 4
ormæ 2, 4 | 205, 9
ormam 12, 14 | 192, 25
ormidatur 210, 1
ormidatus 163, 2
ormidine 108, 24 | 117, 19, &c.
ormidinem 85, 5 | 94, 19 | 107, 28 | 118, 10
ormidini 17, 14
ormido 97, 26 | 190, 25 | 211, 11
ormidoloſa 7, 6 | 16, 11 | 46, 7
ormidoloſus 7, 12
ornicibus 50, 10
oro 32, 19 | 33, 8
ors 106, 15 | 125, 14 | 143, 19 | 221, 5
orſitan 151, 11 | 224, 7
orte 18, 21 | 48, 24 | 59, 10, &c.
ortem 41, 19 | 51, 26 | 151, 21
ortes 17, 5
orti 52, 12 | 179, 19
ortia 54, 11 | 108, 3 | 130, 6 | 132, 1
ortibus 168, 10 | 198, 29, &c.
ortior 142, 7
ortis 53, 4
ortiſſimi 11, 2
ortiſſimis 144, 4
ortiſſumi 18, 2 | 225, 3
ortiſſumis 118, 21 | 119, 10
ortiſſumum 129, 7 | 131, 13 | 135, 15
ortitudinis 48, 2
ortitudo 45, 19 | 204, 10 | 222, 1
ortuna 3, 3 | 7, 20 | 8, 24 | 18, 18, &c.
ortunæ 27, 15 | 48, 27, &c.
ortunam 51, 22 | 63, 3 | 69, 18, &c.
ortunarum 128, 28
ortunas 13, 19 | 81, 7 | 113, 23 | 226, 3
ortunata 21, 4
ortunatam 227, 16, 17 | 230, 24
ortunatas 206, 9, 10
ortunis 26, 9 | 46, 2, &c.
ortuniſque 69, 5
orum 103, 7 | 179, 9
oſſa 81, 2 | 102, 2
oſſaque 124, 17
fracta 207, 10
fragilis 2, 4
frater 65, 14 | 72, 10 | 194, 4
fraternæ 96, 17
fratre 66, 13 | 70, 10 | 94, 7
fratrem 81, 24
fratres 65, 10 | 70, 19 | 126, 7 | 212, 9
fratreſque 92, 3
fratri 65, 14 | 71, 1
fratribus 62, 2 | 127, 1
fratris 62, 4 | 67, 28 | 72, 9 | 96, 9 | 101, 10
fraude 29, 13
fraudem 59, 5
fregère 50, 13
frequens 38, 4 | 39, 18 | 123, 1 | 231, 21
frequentabantur 104, 5
frequentabat 12, 9
frequentarent 122, 14
frequentata 75, 5
frequentem 125, 20
frequentes 16, 5 | 102, 5
frequentia 36, 12
frequentiam 103, 12
frequentibus 200, 1
freta 133, 12
freti 73, 10 | 77, 10 | 112, 12 | 231, 28
fretis 233, 18
freto 77, 5
fretum 75, 9
fretus 51, 6 | 67, 28 | 79, 20 | 114, 25 | 137, 6 | 214, 6
frigere 202, 15
frigus 11, 11
fronte 53, 14 | 54, 5
fructibus 178, 12, 17
fructu 28, 6
fructus 184, 1
fruendoſque 180, 6
frugum 75, 11 | 137, 10 | 174, 1
frui 3, 10 | 182, 5 | 188, 18
fruimur 2, 3
frumentariâ 184, 1
frumentatum 110, 14
frumenti 52, 10 | 85, 10 | 137, 8, 19 | 139, 5
frumentique 178, 19
frumento 109, 20 | 123, 26 | 177, 17 | 191, 22 | 214, 10
frumentoque 178, 12
frumentum 101, 18 | 102, 21, &c.
fruſtra 17, 1 | 22, 19 | 27, 12, &c.
fruſtrantur 184, 5
fruſtrata 146, 7.
fruſtrati 111, 20
fuderat 136, 4
fuderit 7, 18
fudi 190, 8
fuerant 30, 5 | 67, 23, &c.

fuerat 7,1 | 19,13 | 21,10, &c.
fuere 4, 7 | 5,14 | 8,3 | 9, 1, 2, & *alibi*.
fuerim 230, 15
fuerint 81,25 | 162,5 | 230, 2, 8, 9
fueris 18,4 | 65,15
fuerit 41, 18 | 87, 12 | 97, 11, &c.
fueritis 86, 21
fuerunt 198, 31 | 200, 13 | 205, 3
fuga 37,9 | 52,25 | 55, 18, &c.
fugacem 231, 21
fugaces 222,5 | 227,15
fugæ 51,21 | 106, 8
fugam 51,19 | 59,8 | 72,4, 12, &c.
fugant 80, 5
fugare 111, 22
fugatæque 126, 3
fugatique 107, 1 | 123, 15 | 145, 7
fugatis 146, 28
fugax 231, 14
fugerat 113,16 | 135, 9
fugere 95,10 | 111,16 | 141, 10, &c.
fugêre 144, 20
fugeret 173, 18
fugientis 107, 21 | 135, 14
fugitivi 186, 9
fugitivis 51, 7 | 208, 4
fugitivorum 208, 19
fui 130, 13
fuimus 17, 13
fuisse 11, 6 | 12, 8 | 13,3, &c.
fuissent 126, 6
fuisset 17,2 | 48,8 | 55,12, &c.
fuit 2, 6, 10 | 3, 8 | 5, 2, 12 | 8, 7, &c.
fulmen 166, 9
Fulviam 21,18 | 22,17
Fulvius 14,10 | 32, 9
fundere 111, 22 | 141, 12
funditores 105, 6
funditoribus 141, 3 | 145, 13
funditorum 102, 25 | 150, 14
funditus 219, 20
fundo 193, 2
funduntque 80, 5
funera 212, 13
funeſtum 226, 15
furibundus 25, 13
furibus 46, 2
furit 160, 18
furor 20, 21
furori 231, 15
furta 169, 27
furtivaque 17, 14
fuſa 117, 16
fuſæ 126, 3
fuſas 55, 8
fuſi 107,1 | 145,7 | 147,1 | 177, 10
Fuſidius 162, 16 | 170, 22
fuſo 177, 14
fuſti 201, 21
fuſum 151, 8
futiles 162, 11
futura 17, 9 | 45,16 | 188, 22 | 210,12 | 213,11
futuræ 219, 20
futuram 198, 26
futuri 145, 24
futuris 84, 1
futuro 214, 5 | 116, 4
futuros 135, 21 | 160, 17 | 212, 22 | 213, 12
futurum 191, 2 | 195, 7 | 211, 2 | 219, 21
futurus 224, 10

G.

GAbinia 193, 16
Gabinio 36, 18, 20 | 48, 7 | 50, 16
Gabinium 33, 9 | 34, 23 | 36, 7
Gabinius 14, 10 | 34, 11 | 37, 8
Gaddir 174, 12
Gadibus 195, 5
Gætuli 76, 2 | 77, 3, 12 | 143, 18 | 145, 3
Gætulis 149, 1
Gætulorum 79, 1
Gætulos 76, 13 | 78, 9 | 127, 5 | 136, 2
Galli 35, 17 | 36, 21
Gallia 32, 18 | 33,21 | 34, 4, &c.
Galliæ 192, 16
Galliam 51, 3, 13, 18 | 52, 7 | 177, 22
Gallica 32,17 | 224,18
Gallico 48, 1
Gallis 156, 3 | 208, 22
Gallorum 47, 5 | 202, 9
Gallos 49, 1 | 155, 22
ganeæ 11, 7
ganeo 11, 18
Gauda 116, 18
gauderet 116, 15
gaudia 56, 4
gaudiis 58, 15 | 215, 1
gaudio 42, 10 | 74, 11 | 119, 16 | 163, 17
gaudium 37, 12 | 108, 1 | 119,11 | 214, 5
gemitu 112, 19
gemitus 218, 10
genera 60,4 | 175,11 | 218, 9
generatim 224, 11
genere 5, 12 | 6,12 | 21,4 &c.
generi 118, 21
generibus 104, 3
generis 20,24 | 22,22 | 33, 11, &c.
generoſiſſumum 131, 12
generum 80,9 | 103,24
geniti 160, 9
genitos 159, 9
genitus 187, 1 | 189, 16 | 196, 20
gens 32, 16 | 169, 21
gente 50,13 | 152,13 | 198, 27 | 224, 18
gentem 47,5 | 77,14
gentes 212, 23 | 225,10
genti 114, 2 | 220,10
gentibus 42, 19 | 76, 7 &c.
gentilium 207, 5
gentis 62, 8 | 75, 3 | 147, 22, &c.
gentium 80,25 | 89,16 | 93, 8, &c.
genua 203, 13
genuimus 225, 2
genuiſſe 66, 4
genuiſſem 65, 3
genuit 62, 3 | 232, 8
genus 6, 10 | 32, 13 | 45, 5, &c.
geram 134, 19
gerant 108, 8 | 193, 12

gerebat 13, 18 | 92, 19 | 100, 21, &c.
gerendis 230, 18
gerendum 108, 21
gerens 103, 5
gerere 23, 5 | 24, 7 | 79, 25, &c.
gererent 151, 22
gererentur 204, 8
gereret 108, 11 | 109, 12 | 111, 23 | 115, 19
gereretur 152, 20
geri 108, 18 | 123, 5
gerite 154, 1
geritur 54, 16 | 141, 16
Germani 198, 8
Germanus 208, 22
Geronis 204, 5
gerundi 92, 21
gerunt 110, 23 | 213, 16
geruntur 26, 3 | 50, 17 | 91, 5
gesserat 91, 18
gesserit 212, 14 | 232, 19
gessi 131, 9
gessimus 40, 9
gessisti 210, 6
gessit 61, 9 | 233, 9, 20
gesta 36, 18 | 48, 26 | 139, 4 | 146, 2
gestæ 8, 2 | 230, 3, 5
gestarum 59, 13 | 60, 11
gestas 4, 1 | 5, 5 | 86, 4 | 157, 2
gestis 230, 11
gesturus 100, 12
gerite 205, 18
gignentium 126, 11 | 139, 22
gignere 195, 6
gigni 131, 14
gignatur 170, 30
gignuntur 104, 4 | 202, 28
gladiatoriæ 24, 1
gladii 140, 15
gladiis 54, 16
gladio 35, 19 | 39, 8
gladium 43, 18 | 146, 19
glande 111, 5
glisceni 178, 21
globis 176, 15
globo 130, 20
gloria 2, 4 | 3, 15 | 4, 3 | 10, 7, 15 | 18, 17, &c.
gloriæ 7, 5, 13 | 62, 13 | 63, 2 | 97, 24, &c.
gloriam 2, 2, 14 | 7, 17 | 49, 15, &c.
gloriamque 77, 11
glorians 20, 10
gloriari 108, 4
gloriaris 228, 2
gloriosa 136, 5 | 215, 19
gloriose 189, 10
gloriosius 200, 11
glorioſum 161, 1 | 188, 19
glutino 192, 27
gnaritatis 176, 15
gnarus 170, 27 | 176, 17
Gracchi 89, 9
Gracchis 99, 10
Graccho 74, 8 | 87, 8 | 199, 7
Gracchorum 99, 7
Gracchus 99, 3 | 221, 7
gradu 144, 16 | 208, 20
græca 155, 3
græcas 133, 3
Græci 126, 17 | 204, 17
Græcia 2, 12
Græciæ 43, 25 | 189, 22
Græcis 21, 5 | 141, 23
Græcorum 131, 5 | 200, 4 | 222, 8
Græcos 49, 1 | 207, 16 | 222, 8
grande 11, 19 | 20, 27
grandem 39, 2
grandi 178, 26
grandis 139, 21
grasseretur 202, 8
grassari 116, 9
grassatur 57, 7
grata 5, 14 | 198, 14
grati 178, 5 | 198, 14
gratia 17, 13, 15 | 20, 5 | 35, 14, &c.
gratiæ, 47, 3 | 83, 23 | 197, 3
gratiam 42, 1 | 45, 11 | 60, 1, &c.
gratias 108, 7
gratificandi 225, 17
gratificans 215, 2
gratificari 59, 12
gratis 180, 2
gratuito 13, 13 | 130, 14 | 165, 18 | 221, 13
gratulatus 231, 21
gratulabantur 198, 10
gratulor 64, 12
gratus 20, 9 | 197, 7
grave 42, 15 | 158, 14 | 178, 17 | 189, 22
gravem 203, 30
graves 83, 6 | 87, 9 | 174, 26 | 199, 7 | 202, 12
gravi 171, 18 | 178, 20 | 217, 7
gravia 90, 8 | 96, 3 | 175, 13
gravior 136, 10
graviorem 71, 5
graviori 202, 15
gravioris 160, 19
gravis 38, 16 | 43, 5 | 72, 9, &c.
gravissimi 34, 8
gravitate 182, 8 | 208, 5
graviter 55, 22 | 225, 24
gravius 41, 9 | 42, 14 | 68, 11, &c.
gregariis 30, 15 | 53, 16 | 95, 13
gregarius 101, 25 | 139, 15
grege 39, 15 | 111, 18 | 173, 8, 10 | 233, 14
gubernator 179, 2
gubernatore 204, 31
gula 227, 14
gulæ 137, 4 | 232, 12
gulam 50, 13
Gulussa 62, 2
Gulussæ 92, 15
gurgitibus 202, 22

H.

H. S. C. 23, 20
H. H. S. CC. 23, 20
habeam 130, 14
habeant 29, 15 | 33, 21 | 88, 7 | 127, 17
habeantque 183, 12
habeantur 37, 6 | 61, 5
habeas 65, 10
habeat 81, 16 | 214, 10 | 226, 3
habebant 6, 22 | 76, 5
habebantur 136, 19 | 149, 8
habebat 5, 22 | 7, 11 | 11, 17, &c.
habebatis 89, 17 | 185, 9
habebatur 49, 12
habebunt 182, 8
habemus 18, 15 | 46, 24 | 147, 23

habenda 234, 22
habendam 5, 1
habendos 44, 9 | 46, 8 | 180, 6
habendus 161, 5
habens 231, 10
habent 46, 1 | 88, 13 | 89, 21, &c.
habentur 6, 15 | 90, 9 | 220, 22
habeo 8, 17 | 45, 10 | 51, 25, &c.
habere 2, 14 | 7, 5 | 9, 4, 6, 7, 20, &c.
haberem 69, 18 | 216, 10
haberemus 46, 20
haberent 2, 18, 19 | 3, 14
haberentur 24, 3
haberet 25, 9 | 101, 26, &c.
haberetis 88, 17
haberetur 103, 6 | 115, 9, 13 | 126, 7
haberi 10, 8 | 138, 12, &c.
habes 64, 12 | 148, 6 | 228, 9, 16
habet 9, 15 | 42, 8 | 58, 13, &c.
habete 134, 11
habetis 180, 11
habetote 64, 15 | 198, 2
habetur 2, 5 | 8, 6 | 30, 10, &c.
habita 19, 15 | 34, 8 | 134, 26
habitæ 87, 9
habitam 164, 22
habitas 226, 17
habitet 232, 20, 21
habiti 138, 13 | 164, 21 | 167, 16
habitis 20, 19
habitu 84, 15
habitum 196, 4
habituri 190, 4
habituros 154, 8
habiturum 51, 4 | 69, 2 | 116, 14 | 117, 10
habitus 92, 13 | 101, 5
habuerant 79, 1
habuerat 9, 23 | 50, 14, 18, &c.
habuêre 6, 8 | 33, 13 | 41, 9, &c.
habuerint 6, 6 | 75, 16
habuerit 233, 9
habui 216, 8 | 222, 19 | 232, 3
habuisse 12, 9 | 54, 2 | 64, 20 | 222, 21
habuissent 48, 9
habuisset 36, 16 | 50, 22 | 145, 28 | 155, 1
habuit 9, 18 | 16, 21 | 20, 16, &c.
hac 59, 4 | 153, 12 | 161, 4, &c.
hæ 132, 21 | 231, 32
hærede 232, 19
hæredem 64, 17 | 116, 19 | 234, 5
hæreditate 132, 21
hæserat 84, 6
hæsitante 152, 8
Hamilcarem 125, 1
hanc 44, 3 | 47, 13 | 65, 9 | 164, 11 | 219, 21 | 230, 16
Hannibal 61, 16 | 177, 22
Hannibale 160, 10
Hannibali 202, 16
Hannibalis 204, 31
harum 227, 12
haruspices 37, 3
haruspicis 115, 14
haruspex 115, 25
has 72, 5, 13 | 125, 32 | 210, 7
hastas 132, 19
haudquaquam 3, 15
haveto 29, 8
hebes 222, 2
hebescere 10, 8
hebetem 108, 13
hebeti 215, 9
Helenus 205, 5 | 207, 1
Heracleam 190, 12
Hercule 153, 14 | 218, 6 | 231, 22 | 232, 21 | 234, 7
Hercules 76, 6 | 136, 18
Herennius 172, 10 | 178, 4
heu 212, 3
hique 48, 15 | 76, 10 | 77, 4
hiavit 192, 34
hiberna 120, 11 | 143, 11 | 145, 9 | 148, 25
hibernaculis 148, 17
hibernas 178, 1
hibernis 94, 14 | 114, 9 | 116, 10
hic 45, 16 | 47, 2 | 196, 20 | 206, 25 | 232, 18, 24 | 233, 23, 27
hiemebat 96, 16 | 119, 4
hiemalibus 94, 18
hiemandi 113, 11
hieme 94, 14 | 203, 38
hiemem 192, 12
hiememque 117, 24
hiemes 207, 29
Hiempsal 66, 3, 9, 17 | 67, 3, 10, 19
Hiempsale 64, 19 | 84, 7
Hiempsalem 62, 3 | 67, 14 | 73, 10 | 81, 24 | 159, 13
Hiempsalis 73, 20 | 75, 18
hiems 190, 10
Hiero 196, 11
Hilerdam 170, 4
hinc 178, 15
Hipponem 77, 16
Hirtuleio 175, 18
hisque 23, 17
Hispania 19, 5 | 65, 6 | 76, 6, &c.
Hispaniæ 165, 12 | 174, 11 | 178, 15 | 197, 11
Hispaniam 16, 6 | 63, 6, &c.
Hispanias 16, 1
Hispaniense 199, 11
Hispaniensis 187, 9
Hispanis 16, 12 | 76, 12 | 200, 19
Hispanorum 205, 13
Hispanos 16, 15
historiis 206, 8 | 230, 27
histrionem 133, 19
histrionis 174, 22
histrionum 175, 5
Histrum 204, 18
Homeri 206, 10
homine 210, 14
hominem 16, 9 | 19, 8 | 37, 25, &c.
homines 1, 1 | 3, 5 | 11, 1 | 18, 23, &c.
hominesque 26, 6
homini 20, 5 | 24, 6 | 25, 10, &c.
hominibus 22, 4, 15 | 47, 17, &c.
hominibusque 13, 4
hominis 5, 10 | 38, 1
hominum 2, 11 | 6, 10 | 9, 11, &c.
homo 20, 17 | 54, 9 | 69, &c.
honesta 23, 15 | 61, 22 | 88, 11, &c.
honestæ 219, 5
honestam 196, 19

honeſtamenta 225, 7
honeſtarum 71, 9
honeſtas 7, 17 | 29, 5 | 225, 6
honeſtatos 29, 4
honeſte 11, 6 | 12,9 | 131, 20, *&c.*
honeſti 59, 6 | 63, 21
honeſtique 134, 23
honeſtior 229, 6
honeſtis 51, 13
honeſtiſſuma 117, 15
honeſtius 142, 3 | 197,22
honeſto 159, 3
honeſtoque 63,20 | 85, 3
honeſtum 128,12 | 234, 5
honeſtus 73, 3
honoraviſti 65, 5
honore 29,3 | 104,20 | 115, 13, *&c.*
honorem 9, 12 | 117, 3 | 122, 15, *&c.*
honores 61,3 | 127,1 | 131, 20 | 133,13 | 234, 9
honori 10, 7 | 66, 12 | 88, 6 | 131, 17
honoribus 38, 19 | 82, 16 | 161, 3 | 230, 15
honoris 4, 11 | 74, 1 | 86, 20 | 155, 17
honorum 162, 6
honos 17, 15 | 59, 5
horam 119, 6
horribile 147, 1
horribili 145, 3
hortamento 144, 22
hortabatur 14,13 | 115,14
hortabor 133, 8
hortabuntur 188, 25
hortandi 129, 16
hortando 81, 5
hortantibus 93, 7
hortantur 53, 3 | 212, 6
hortari 6, 4, 18 | 14, 3, *&c.*
hortatione 112, 19
hortatur 54, 7 | 108, 7, *&c.*
hortatus 105, 8 | 176, 1
hortentur 18, 19
hortere 52, 3
hortor 87, 5 | 90,13 | 167, 11 | 183, 8
hortorque 90, 6 | 191, 25 | 224,17
hortos 233, 28
horum 132, 3
hos 65, 9, 17 | 131, 20 | 207, 23 | 219, 16
hoſpitem 56, 2
hoſpitibus 68, 7
hoſpitis 118, 25 | 174, 9
hoſte 91, 23 | 106, 29 | 110, 5
hoſtem 7,14 | 8,18 | 25,13, *&c.*
hoſtes 29, 12 | 48, 12, *& alibi.*
hoſti 89, 6 | 90, 9 | 109, 18 | 170,23
hoſtiæ 218, 8
hoſtias 114, 24 | 161, 13
hoſtibus 6, 18 | 8, 13 | 11,2, *&c.*
hoſtibuſque 141, 8
hoſtile 136,10 | 137, 28
hoſtilem 111, 23 | 150, 20
hoſtili 248, 10
hoſtilia 56, 2 | 59, 9 | 71, 12 | 151, 26 | 191, 14
hoſtilis 97, 25
hoſtiliter 79, 15
hoſtis 7,12 | 35,8 | 43,23, *&c.*
hoſtiſque 121,22 | 177,20
hoſtium 7,18 | 37,20 | 45, 16, *&c.*
hoſtiumque 55,19 | 101,1
huc 9,21 | 63,17 | 103,9, *&c.*
huccine 70, 1
huic 5, 13 | 9, 14 | 20, 5, *&c.*
hujus 49,16 | 169,1 | 229, 9
hujuſce 14, 13 | 127, 11 | 132, 5
hujuſcemodi 12,12 | 16,21 | 39,26 | 44, 2, 13, *&c.*
hujuſmodi 26, 5 | 43, 6
humana 10, 11 | 61, 11, *&c.*
humanæ 2, 18 | 108, 3 | 139, 20 | 220, 10
humanarum 72, 7, 15 | 96, 1 | 148, 3 | 150, 2
humanas 161, 13
humani 19, 16 | 58, 13, *&c.*
humanis 221, 15
humano 104, 1
humanum 7, 4 | 57, 1
humeris 228, 6
humi 50,9 | 76,3 | 104,3 | 133, 6
humili 99, 8
humilimus 219, 4
humilitas 122, 8
humilitate 105, 2
humilitatem 200, 17
humilumis 142, 14
humo 126, 12
humum 107, 14
humus 147, 5 | 175, 6 | 192, 34
hunc 5,19 | 66,3 | 117,6, *&c.*
hyemem 133, 6

I.

JAcere 94, 20 | 124, 19
jaceret 217, 14
jacet 206, 3
jaciebant 208, 12
jacientes 112, 26
jacit 66, 15
jactura 222, 14 | 226, 11
jacula 111,10
jaculari 62, 9
jaculis 146, 11
jamprimum 7, 8 | 12,11
janua 22, 18
januam 34, 14
Januar. 15,15
Januarii 156, 6
Januario 94, 13
Japydiam 199, 16
Jaſonem 174, 9
ibant 147, 11
iccirco 102, 22 | 226, 22
Ichnuſa 172, 6
icti 179, 5
ictu 175, 19 | 176, 2
ictus 201, 10
ideo 206, 28
idonea 123, 27 | 219, 12
idoneæ 116, 26
idoneis 42, 22 | 124, 18
idoneos 32, 11 | 42, 23 | 114,10 | 186,11
idoneum 43, 23 | 122, 5 | 141, 18 | 165, 14
ierat 30, 11 | 99, 8 | 146, 24
iêre 126, 9 | 150, 15
ierit 181, 1
ignara 76,13 | 107,2 | 139, 20

ignari 150, 2 | 223, 6
ignarique 118, 17
ignaris 137, 19
ignaros 42, 21
ignarum 15,2 | 94,4 | 127, 5 | 189, 19
ignarus 67, 20 | 79, 4 | 84, 18, &c.
ignavi 111, 12 | 182, 10
ignavia 22, 8 | 34, 18, &c.
ignaviæ 47, 16 | 101, 19, 23, &c.
ignaviam 17, 2 | 58, 15, &c.
ignavior 164, 12
ignavis 108, 4 | 223, 18
ignaviſſimi 11, 1
ignaviſſumi 184, 5 | 218, 14
ignavo 51, 26 | 128, 25
ignavus 9, 13
ignem 113, 3
ignes 208, 12
igni 109,22 | 124,26 | 138, 18 | 139, 8 | 169, 26
ignibus 144, 18
igniſque 151, 13
ignobilem 219, 4
ignobiles 17, 13
ignobilitatem 66, 10 | 200, 8
ignominiæ 19, 12
ignorantiam 204, 32
ignorantibus 115, 6 | 118, 16
ignorantis 185, 10
ignoras 191, 7
ignoratus 109, 7
ignoro 132, 10
ignoſcendo 49, 15 | 90, 14 | 165, 1
ignoſcere 8, 21 | 89, 19
ignoſcite 48, 6
ignota 149, 6
ignotis 222, 1
ignoto 145, 3
ii 164, 19 | 215, 7
iique 84, 10
iidem 83, 17 | 212, 6 | 215, 14 | 217, 19
iidemque 88, 10
Ilergetum 177, 23
ilex 139, 21
ilicet 97, 26
illaque 124, 25
illam 38, 12 | 60, 10 &c.
illarum 227, 12
illata 202, 22
illecebris 12, 2
illectus 103, 16 | 143, 9
illexerat 13, 8 | 51, 11
illic 204, 31 | 206, 28
illico 152, 16
illique 156, 1 | 190, 1
illiſque 80, 14
illius 15, 3 | 38, 9 | 49, 16, &c.
illoto 229, 5
illuc 112,24 | 180,8 | 185, 13 | 223, 9
illud 38, 8 | 42, 22 | 72, 1, &c.
illudunt 207, 6
illuſtres 218, 2 | 230, 5
illuſtria 61, 14
illuſtriorque 222, 25
illuſtrium 161, 21
imagines 60, 8 | 132, 8, 18, 21 | 133, 16
imaginibus 183, 14
imaginum 131, 1
imam 233, 15
imbecilla 4, 9
imbecille 57, 2
imbecillum 65, 16
imbelles 118, 22
imbellis 79, 12 | 101, 2
imbuta 9, 16 | 219, 11
imbutus 11, 13
imitamini 66, 3
imitarentur 43, 21
imitari 43, 24
imitati 43, 25
imitatur 227, 8
immane 176, 7 | 211, 3
immanem 218, 11
immani 88, 10
immanis 203, 11 | 221, 13
immanitatem 160, 18
immaturo 72, 11
immemorem 90, 16
immenſa 227, 14
immenſæ 232, 12
immenſum 104, 2 | 139, 1 | 178, 21
imminuerat 101, 7
imminuere 128, 4
imminuta 117, 1
imminutæ 31, 18 | 222, 2
imminutum 21, 2 | 153, 15
immiſſum 38, 10
immo 47, 11 | 227, 11, 17
immoderata 5, 18
immoderatæ 48, 1
immoderatam 226, 10
immoderatum 37, 14
immoderatus 218, 3
immodicus 198, 25
immortales 134, 22 | 215, 27
immortalia 58, 10
immortalibus 109, 15 | 124, 6
immortalis 41, 5 | 42, 11, &c.
immortalium 226, 19
immunes 136, 19
immutata 6, 7 | 9, 9 | 24, 4 | 155, 10
immutatione 155, 14
immutato 7, 2
immutatur 3, 4
immutilato 193, 7
imo 164, 21 | 187, 10
impar 66, 11 | 152, 14
imparatam 14, 4
imparatum 22, 16
impares 125, 13
impari 111, 12
impediebant 200, 30
impediebat 86, 9 | 92, 25 | 94, 11 | 110, 13
impedimenta 97, 10 | 128, 1
impedimento 143, 13
impedita 145, 9 | 219, 17
impediti 23, 14
impeditiſſuma 197, 10
impedito 126, 13
impeditos 107, 19
impeditur 186, 16
impeditus 96, 14 | 112, 1 | 128, 18
impediverant 127, 13
impedivit 190, 1
impellat 32, 15
impellere 38, 14 | 39, 3
impelli 34, 26
impellit 114, 6 | 117, 13 | 127, 10
impellitque 67, 12
impendeat 22, 17
impendebat 211, 3
impendet 52, 18
impenſius 103, 14 | 123, 18
imperabat 13, 11
imperabatur 107, 17

imperandum 114, 17
imperante 200, 6
imperantium 77, 14
imperantur 167, 17
imperare 18, 22 | 67, 27 | 131, 3
imperarentur 102, 22 | 154, 23
imperat 35,12 | 92,25 | 111, 2 | 114,11 | 123, 29
imperata 114,7 | 125, 8
imperator 26,6 | 57,6 | 63, 8,14, &c.
imperatore 18,20 | 104,14, &c.
imperatorem 81, 26 | 114, 7, &c.
imperatores 7, 12 | 23,14, &c.
imperatori 101, 5 | 122, 7 | 216, 2
imperatoribus 154, 24
imperatoris 52, 1 | 55, 3 | 64,14 | 91, 6
imperatorum 2,16 | 49, 5 | 134, 17
imperatum 85, 15
imperaverat 85, 10
imperavisset 145, 24
imperavit 103, 11
imperia 7, 2 | 16, 13, 16, &c.
imperii 2, 9 | 6, 22 | 9, 23, &c.
imperiis 97, 5
imperio 1, 5 | 2,14 | 6,11, &c.
imperitabant 125,25 | 224, 7
imperitabat 79, 3 | 219, 9
imperitandi 127, 23
imperitandum 161, 4
imperitant 210, 2
imperitantem 124, 11
imperitare 144, 7 | 147, 20
imperites 210, 4
imperitia 94, 22 | 144, 22
imperitiam 134, 12
imperitis 104, 15
imperium 3,1, 4 | 6,21,25, &c.
impetrandum 69, 17
impetrata 125, 6
impetratis 150, 3
impetu 92, 11 | 105, 13 | 210, 4
impetum 34, 21 | 177, 23
impetus 47, 3
impias 70, 21
impietatis 72, 6
impiger 73, 21
impigra 182, 10
impigre 135, 23 | 146, 20 | 196, 6
impigro 63, 7
impigros 81, 9
impiis 41, 17 | 82, 8
impio 72, 5 | 189, 12
implere 126, 13
implicare 112, 13
implicati 224, 1
implicitæ 188, 5
implorarem 71, 7
implorem 226, 1
implores 45, 2 | 47, 16
impolluta 161, 6
imponant 59, 17
imponatis 27, 7
imponebat 175, 8
imponeret 34, 9
imponi 219, 21
imponit 113, 10 | 123, 28
imponitur 229, 7
importunissuma 218, 8
importunitatis 89, 21
importunum 59, 7
importunus 139, 6
importuosum 75, 11
imposita 167, 17 | 222, 23
impositam 38, 12
impositis 124, 19 | 163, 8
imposito 145, 18
impositum 109, 1
imposuerat 118,3 | 148,19 | 181, 5
imposuêre 43, 1
imposuisse 175, 25
imposuistis 132, 17
imposuit 103, 10
impotens 179, 16 | 188, 9
improbi 195, 12
improbior 90, 17
improbo 193, 7
improbus 119, 1
improviso 22, 16 | 70, 9, &c.
improvisum 138, 4
improvisus 136, 10
imprudens 219, 8
imprudentemque 74, 2
imprudentia 107, 29 | 215, 10
imprudentiam 190, 17
impudentia 91,20 | 92,12
impudentissume 167, 5
impudicissimi 232, 12
impudicitia 230, 29
impudicorum 233, 16
impudicus 11,17 | 232,11
impugnati 190, 3
impugnaverat 85, 3
impulsi 39, 7 | 40, 6
impulsu 120, 1
impune 88, 2 | 89, 19, 22 | 90, 12 | 227, 23
impunitas 89, 11
impunitatem 23,20 | 36,5 | 113, 20
impunitos 40, 12
impunitum 90, 6
impurus 13, 3
inæqualis 215, 15
inani 179, 16
inanis 116, 14 | 198, 24
incassum 181, 9
incaute 208, 18
incautos 203, 1
incedere 54, 14 | 102, 23 | 145, 14 | 146, 22
incederent 102, 5
incedit 163, 1
incedunt 88, 5
incendebant 11, 12
incendere 21,2 | 31,10 | 47, 4 | 169, 25
incenderent 34, 12
incenderet 83, 5
incendia 22, 3 | 26,2 | 41, 4 | 48, 16 | 168, 8
incendiis 37, 20
incendio 25,17 | 34, 16
incendit 79, 15
incenditque 108, 23
incendium 25, 15 | 37,14 | 230, 26
incensis 141, 4
incenso 37, 2
incensum 138, 6
incensus 38, 18
inceperat 120, 2
incepta 30, 6 | 51,5 | 120, 13 | 164, 5 | 189, 23
inceptis 14, 15
incepto 5, 4 | 7,20 | 18, 7, &c.
inceptum 40, 12 | 62, 7, &c.
incerta 14, 16 | 17, 2 | 33, 15, &c.

incertæ 151, 10
incertas 219, 7
incerti 105, 2 | 118, 17
incertis 6, 9 | 203, 16
incerto 95, 11 | 103, 6 | 106, 3, 16, &c.
incertum 33, 13 | 142, 7, &c.
incertus 72, 15 | 81, 19 | 146, 5 | 188, 7
incertuſque 123, 7
inceſſerat 11, 8 | 24, 9
inceſsêre 98, 1
inceſſit 68, 8 | 190, 14 | 213, 2
inceſſus 13, 6
incidam 229, 10
inciderat 12, 2
incidit 175, 22
incipere 17, 5 | 128, 25
inciperet 115, 19
incipiam 179, 17
incipias 2, 7
incipiens 229, 18
incipit 117, 18 | 153, 11
incipitis 197, 20
incipitur 111, 5 | 123, 14
incitabant 6, 2
incitabantur 187, 4
incitati 118, 15
inclinata 222, 27
inclinatos 192, 22
inclitis 191, 17
inclutam 170, 29
inclutas 206, 10
incluti 202, 24
incognita 72, 3 | 173, 12 | 175, 11 | 176, 8
incognitoſque 208, 18
incolæ 75, 10
incolere 103, 8
incolis 79, 5
incolumem 234, 16
incolumes 70, 5 | 230, 21
incolumia 71, 16
incolumis 96, 2 | 152, 9 | 191, 23
incommodi 197, 21
incommodo 138, 11 | 219, 24
incommodum 226, 20
inconſulte 33, 23
inconſultius 93, 5
incorrupta 209, 4
incorruptos 148, 21
incorruptus 58, 12
incredibile 6, 12 | 7, 7 | 97, 11
incredibilem 37, 26
incredibilia 5, 19
incredibilis 142, 4
increpabantur 211, 20
increpabat 19, 10
increpantes 48, 21
increpare 145, 19
increpuiſti 230, 29
incruentam 55, 21
incruento 138, 20 | 205, 1
inculta 46, 6 | 136, 22
inculti 125, 20
incultique 3, 7 | 76, 3
incultis 133, 18
incultius 78, 10 | 137, 2
incultu 50, 11 | 59, 1
incultumque 127, 5
incumberent 186, 8
incunabula 231, 3
incuria 209, 9
incurrerunt 198, 12
incurrit 55, 10 | 146, 24
incurrunt 143, 19
incurvis 77, 1
inde 19, 17 | 84, 20 | 111, 19, &c.
indecorum 188, 20
indemnatum 43, 2
indicaret 38, 6
indicaſſet 23, 18
indicat 111, 25 | 206, 31
indicaturum 37, 18
indicem 38, 3, 15 | 121, 13
indicio 36, 10 | 39, 10 | 48, 15 | 89, 8 | 91, 4 | 122, 3
indicium 38, 5, 7 | 93, 7
indidit 163, 4
indigens 2, 8
indigna 175, 13 | 197, 20 | 217, 5
indignabamini 87, 13
indignabuntur 219, 20
indigni 164, 21
indignos 42, 22 | 209, 3
indignum 89, 7 | 125, 23
indignus 115, 13
indigni 153, 18
inditum 125, 12
indocti 3, 7
indomitum 158, 2
induciæ 85, 11 | 149, 17
inducias 40, 14 | 126, 5
inducit 55, 5
inducti 68, 10
inductus 30, 2
indulgens 215, 1
induſtria 46, 23 | 60, 1, 14 &c.
induſtriæ 214, 12
induſtriæque 28, 6
induſtriam 57, 5, 8 | 142,
induſtrios 129, 20
induxerat 49, 17
inediæ 5, 15
inediam 202, 12
inerat 13, 7 | 14, 6 | 20, 6 21, 13 | 115, 16
inermes 54, 8 | 109, 8 | 118 13, &c.
inermeſque 141, 11
inermis 151, 24 | 155, 19 217, 8
iners 101, 2
inertia 47, 11 | 219, 6 | 221 22
inertiæ 59, 17 | 62, 8
inertiam 46, 26 | 57, 10 222, 9 | 223, 20
inertiſſumi 217, 25 | 222, 11
ineſſet 33, 10
ineſt 52, 2 | 198, 5
infecta 147, 5 | 161, 13
infectis 84, 12
infecto 112, 4 | 149, 13
infectum 124, 9
infecunditate 178, 17
infecundus 75, 12
infelicem 227, 17
infelix 70, 22 | 72, 14
infenſi 105, 22 | 111, 4
inferentem 73, 11
inferior 77, 13 | 174, 17 187, 8 | 202, 8
inferis 46, 5
inferos 196, 22
inferre 110, 21
infeſta 91, 21 | 136, 22
infeſti 71, 11 | 96, 7
infeſtique 47, 17
infeſtis 54, 16
infeſtiſſumam 47, 5
infeſto 102, 18
infeſtos 41, 6
infeſtum 16, 7 | 81, 7
infeſtus 13, 4 | 83, 20 | 129 2
infida 40, 10
infido 113, 21 | 220, 1
infidum 102, 13 | 138, 10
infimus 167, 9
infinita 9, 16
infinitis 232, 14
infinito 227, 5

infirma 130, 9
infirmarentur 176, 22
infirmata 209, 10
infirmior 46, 17
infirmiſſimo 118, 21
infirmitas 58, 1
infirmum 6, 23
infirmumque 108, 13
inflexit 218, 11
infra 27, 19 | 35, 4 | 187, 9
infumis 35, 7
ingenia 8, 4, 7 | 17, 2 | 40, 20 | 43, 16 | 148, 22
ingenii 2, 2 | 58, 10 | 63, 17, &c.
ingenio 5, 13 | 49, 10 | 59, 12, &c.
ingenita 202, 6
ingenium 2, 10, 16 | 6, 23, &c.
ingeniumque 7, 5 | 222, 17
ingens 13, 15 | 36, 2 | 109, 11, &c.
ingentem 7, 17 | 117, 9 | 152, 3 | 222, 36
ingentes 8, 23 | 198, 5
ingenti 49, 7 | 139, 7 | 142, 1 | 197, 6 | 199, 20
ingentia 125, 16 | 187, 4 | 194, 6
ingentis 20, 25 | 136, 17
ingenuo 197, 22
ingenuus 55, 19
ingerunt 113, 3
ingrato 30, 19
ingrederentur 137, 22
ingredientem 99, 9
ingrediuntur 186, 34
ingreſſus 84, 21 | 100, 11, &c.
inguinum 186, 34
inhoneſta 23, 15 | 59, 11 | 88, 11 | 127, 14
inhoneſtam 18, 3
inhoneſtioribus 232, 16
inhoneſtiſſuma 222, 6 | 227, 15
inhoneſtum 221, 2
inibitis 52, 12
injecta 199, 1
inimici 73, 14 | 82, 6 | 210, 16 | 217, 9
inimicis 25, 14 | 87, 1 | 227, 11
inimicitias 38, 16 | 42, 1 | 185, 15 | 197, 4
inimicitiaſque 9, 6
inimicitiis 229, 27
inimicorum 27, 14 | 217, 4, 8
inimicos 36, 3
inimicum 228, 9 | 234, 19
inimicus 231, 25
iniqui 132, 7 | 221, 19
iniquitas 27, 6
iniquitatem 139, 9
iniquo 225, 24
iniquorum 210, 21
iniquum 108, 19
initiis 9, 18 | 42, 21
initio 2, 9 | 3, 2 | 4, 5 | 6, 8, 25, &c.
initium 5, 10 | 19, 9 | 22, 21, &c.
injuria 8, 21 | 26, 8 | 29, 7, &c.
injuriæ 10, 16 | 22, 20 | 40, 12, &c.
injuriam 11, 3 | 66, 1 | 69, 21, &c.
injurias 71, 8, 18 | 73, 1, &c.
injuriis 28, 5 | 45, 7 | 79, 20
injuſſu 96, 13
injuſta 16, 13 | 88, 7 | 215, 15
injuſtæ 99, 1
injuſtas 88, 12
injuſtiſſimè, 134, 7
injuſtos 127, 21
injuſtum 38, 17
innocens 232, 24
innocente 50, 2
innocentes 44, 1 | 179, 18 | 217, 20
innocentia 10, 8 | 102, 8 | 130, 9
innocentiæ 86, 20 | 131, 18
innocentiſſumè 230, 3
innoxiæ 134, 8 | 161, 10
innoxii 31, 19
innoxiorum 161, 21
innoxios 33, 11
inopem 70, 13
inopes 191, 13 | 220, 16
inopi 147, 19
inopia 5, 22 | 9, 17 | 14, 14, &c.
inopiæ 26, 13
inopiam 30, 18 | 132, 5 | 133, 7 | 137, 18
inops 69, 20 | 161, 8
inquam 233, 14 | 234, 3
inquies 158, 1 | 166, 6 | 167, 12
inquietem 174, 22
inquilinus 25, 12
inquit 25, 14 | 43, 3 | 200, 3 | 206, 2
inrumi[illegible]ndi 195, 1
inſanum [illegible]9, 30
inſatiabilis 9, 17
inſcia 223, 16
inſcius 219, 18
inſectaberis 227, 26
inſedit 158, 19
inſequentes 80, 7
inſequeretur 95, 2
inſequi 106, 5, 12
inſidiæ 21, 23 | 25, 16 | 34, 13 | 186, 11
inſidiantibus 155, 18
inſidiarum 121, 18
inſidias 21, 16 | 22, 3 | 26, 1, &c.
inſidiatores 92, 26
inſidiatum 80, 23
inſidiis 22, 25 | 62, 22 | 102, 24, &c.
inſignia 43, 22 | 175, 4
inſignibus 29, 11 | 201, 14
inſimulatum 173, 20
inſitus 226, 7
inſolens 4, 8 | 145, 11 | 199, 10
inſolentem 234, 9
inſolentes 218, 1
inſolentia 97, 19 | 106, 10, &c.
inſolentiæ 20, 12
inſolentiam 59, 14 | 231, 31
inſoleſcere 7, 3
inſolita 96, 6 | 105, 1, &c.
inſolito 95, 8 | 145, 9
inſolitum 159, 19
inſolitus 7, 11 | 24, 8
inſomniis 22, 6 | 189, 9 | 224, 21
inſontes 13, 12
inſontis 181, 7
inſperantibus 218, 15
inſpoliato 211, 15
inſtabat 50, 5
inſtanti 94, 2
inſtantibus 144, 5 | 187, 1
inſtare 54, 17 | 94, 3 | 106, 1, 17, 25, &c.

INDEX

inſtaurare 168, 8
inſtinctu 204, 35
inſtitiſſent 186, 14
inſtituerant 77, 5
inſtituiſſe 25, 9
inſtituit 50, 18 | 64, 17 | 69, 15, | 71, 14
inſtituta 6, 5 | 43, 20 | 212, 26
inſtituti 127, 1
inſtructa 50, 23 | 203, 31
inſtructi 107, 25 | 144, 1 | 223, 7
inſtructique 123, 13
inſtructos 53, 10
inſtructus 123, 33
inſtruebantur 166, 12
inſtruere 170, 2
inſtrueret 146, 5 | 173, 1
inſtrui 143, 16
inſtruit 53, 12
inſtrumenta 21, 6 | 100, 14 | 203, 24
inſtruxerat 105, 8
inſtruxit 95, 6 | 105, 6
inſueſceret 64, 5
inſuevit 10, 1
inſula 172, 7 | 198, 24 | 206, 3
inſulæ 173, 14 | 199, 4
inſulam 173, 13 | 179, 3 | 204, 35
Inſulani 205, 3
inſulas 195, 4 | 206, 8, 10
inſultavit 201, 12
inſuper 50, 10
intactum 118, 2 | 128, 32 | 199, 15
intactus 109, 9 | 118, 24
intectæ 202, 25
intectum 198, 8
integer 163, 18 | 197, 9
integerrume 230, 5
integerrumorum 233, 2
integra 118, 26 | 152, 18 | 153, 20 | 173, 3
integri 107, 21 | 113, 5
integris 143, 8
integritate 49, 13
integro 114, 22 | 191, 5
integros 55, 1 | 165, 17
integrum 115, 4 | 112, 4
intellegat 92, 4
intellegebat 218, 5
intellegeram 190, 5
intellegerent 162, 22
intellegetis 90, 1
intellegitis 164, 15
intellego 194, 5
intelleguntur 163, 7
intellexerunt 219, 29
intellexi 17, 6
intellexiſtis 181, 4
intellexit 139, 20
intelligebat 25, 17 | 66, 5
intelligendi 202, 13
intelligens 36, 3
intelligeret 64, 18
intelliget 167, 19
intelligetur 232, 10
intelligi 186, 31
intelligit 22, 16 | 62, 15 | 79, 28 | 81, 6
intelligitis 53, 8
intelligitur 146, 3
intelligo 81, 21 | 130, 9
intelligunt 106, 29
intempeſta 22, 7 | 25, 19 | 95, 6
intenderant 124, 4 | 152, 9
intenderat 83, 2 | 123, 11 | 147, 7 | 149, 13
intendere 115, 14 | 150, 22
intenderis 40, 4
intendit 79, 11 | 100, 12 | 139, 3 | 219, 27 | 221, 14
intenta 97, 11 | 166, 9
intenti 6, 18 | 22, 5 | 112, 22 | 139, 24
intentique 104, 16 | 107, 25 | 111, 4
intentior 109, 17
intentis 141, 8
intento 102, 18
intentos 101, 8 | 124, 16 | 140, 25
intentum 5, 3 | 130, 16
intentus 3, 11 | 14, 1, &c.
intentuſque 145, 20
interque 78, 6 | 217, 2
interceſſit 181, 6
interdum 9, 8 | 20, 11 | 83, 18, &c.
interea 21, 16 | 22, 2, 19, &c.
interempti 145, 8
intereſſet 179, 11
intereunt 212, 20
interfeciſſet 62, 20
interfecit 83, 16
interfecta 202, 2
interfecti 107, 22 | 138, 7
interfectis 74, 9 | 121, 19 | 218, 5
interfecto 70, 10 | 84, 8 | 92, 17
interfectos 212, 2
interfectum 73, 11 | 146, 19
interficere 15, 15 | 21, 2 | 43, 4 | 67, 18
interficerent 34, 16
interfici 108, 23
interficiat 93, 1
interficit 55, 6
interfuerit 228, 3
interiere 75, 14 | 107, 2
interierant 174, 8
interierunt 168, 4
interiit 8, 24 | 76, 6
interiorem 233, 23
interituræ 151, 11
interim 67, 19 | 80, 1 | 82, 12, &c.
interna 190, 4
internecionem 178, 10
internuncius 153, 12
interpellando 83, 18
interponit 91, 14
interpoſita 91, 3
interpretatum 75, 19
interpretes 153, 11
interrex 169, 2
interrogati 15, 8
interrogatus 25, 1 | 36, 15
intervalla 173, 11
intervallo 137, 27 | 151, 16 | 172, 21
interveniſſe 154, 13
inteſtabilior 160, 2
inteſtabileſque 119, 1
inteſtina 5, 13
inteſtinum 230, 25
intoleranda 52, 22 | 79, 9 | 221, 13
intolerandumque 9, 10
intra 15, 10 | 47, 7 | 48, 12 | 76, 19 | 137, 1
intrare 154, 2
introducit 36, 13 | 67, 16
introduxit 229, 12
introeundi 95, 15
introire 22, 15
introit 121, 9
introitum 201, 11
introrſus 201, 27
intuerentur 60, 9

intutam 167, 15
invadat 166, 1
invadendarum 205, 20
invadendi 130, 11
invadere 98, 13 | 104, 17 | 144, 6
invaderet 93, 14
invadi 135, 19
invadit 67, 23 | 79, 14, &c.
invaditur 155, 20
invadunt 80, 4 | 143, 11, &c.
invaierat 5, 20 | 30, 4, &c.
invasêre 3, 3 | 10, 10, &c.
invasifti 231, 7
invasit 9, 9 | 24, 5
invenerit 93, 18
invenias 57, 4 | 167, 14
invenies 65, 14 | 217, 11
invenissent 214, 15
invenit 50, 15 | 141, 15
inventæ 120, 8
inventurum 83, 2
inverecundo 195, 12
inversos 76, 11
invia 158, 7
invicem 179, 2
invicti 89, 16
invictum 100, 20 | 224, 19
invideant 131, 18
invident 30, 7 | 131, 17
invidere 43, 24
inviderit 53, 6
invides 130, 5
invidi 221, 22
invidia 4, 3, 12 | 6, 15, &c.
invidiæ 56, 17 | 122, 8
invidiam 20, 1 | 34, 9, &c.
inviolata 100, 10
inviolatam 92, 1
inviolatos 83, 9
invisa 164, 9
invisi 154, 14 | 224, 23
invisum 43, 1 | 122, 5
invisus 15, 2
invitant 118, 12
invitarent 192, 32
invitaverant 175, 3
invito 178, 14
invitus 16, 8 | 142, 12
inulti 53, 6 | 86, 22 | 118, 22
inultique 177, 2
inultis 120, 11
inultos 111, 28
inultum 151, 20
inultus 196, 6
invocat 213, 20
inurere 233, 3
inusitata 231, 5, 6
inutilis 229, 27
joca 142, 14
jocum 21, 12
Jovem 151, 26 | 183, 5
Jovis 200, 14 | 202, 11 | 205, 7
ipsis 51, 17 | 148, 25, &c.
ipsius 25, 10 | 89, 8, &c.
ipso 91, 17 | 155, 13, &c.
ipsorum 190, 4
ipsos 7, 13 | 17, 9 | 44, 8, &c.
ipsum 38, 11 | 64, 8 | 66, 18, &c.
ipsumque 84, 11 | 136, 4
ira 25, 4 | 40, 2, 6 | 67, 2, &c.
iracundia 41, 10, 14
iræ 40, 18 | 91, 23 | 208, 14
iram 68, 2 | 82, 23 | 121, 19 | 173, 18
irasci 41, 14
irati 47, 17
ire 6, 19 | 52, 11 | 87, 3, &c.
irent 30, 1 | 218, 13
iretur 199, 23
iri 155, 3
irritamenta 137, 4
irritare 163, 17
irrumpere 82, 26
irrumperent 39, 15
irrumpit 111, 15
irrupere 67, 17 | 95, 15
îsdem 82, 13
isque 39, 22 | 156, 6
îsse 80, 24
ista 33, 4 | 45, 4 | 47, 9, &c.
îstam 226, 10 | 227, 7
iste 160, 12
istis 167, 8
istius 229, 24
isto 184, 1 | 234, 18
Italia 13, 17 | 84, 2, 3, 11, &c.
Italiæ 61, 12, 16 | 177, 20 | 197, 15
Italiam 20, 22 | 46, 11, &c.
Italica 198, 27
Italici 83, 8, 14 | 103, 9
Italicis 118, 24
Italicos 97, 10
ite 73, 6
iter 3, 12 | 16, 12 | 51, 2, 16, &c.
itinera 93, 3 | 123, 8 | 136, 1
itinere 27, 12 | 32, 9 | 36, 15, & *alibi*.
itineri 107, 11
itineribus 39, 11 | 51, 12, &c.
itineris 119, 7 | 140, 4, 18, &c.
itum 61, 10
iturum 39, 24 | 152, 7
jubebat 91, 22 | 210, 23
jubent 42, 14
jubere 22, 4
juberentur 208, 6
jubet 36, 6, 12, 15 | 50, 6, & *alibi plur.*
jucundior 226, 14
jucundiora 134, 5
judicandis 230, 19
judicandum 215, 21
judicant 221, 3
judicare 221, 3
judicat 29, 13
judicatus 35, 8
judicaverat 39, 18
judicaverit 220, 27
judices 221, 2 | 232, 24
judicia 18, 1 | 45, 2 | 89, 14, &c.
judiciis 11, 20 | 32, 1 | 217, 16 | 223, 24
judicio 38, 16 | 210, 19 | 225, 25
judiciorum 221, 4
judicis 232, 22
judicium 11, 21 | 23, 6, &c.
judiciumque 163, 6
ivêre 176, 8
jugi 137, 1
jugis 200, 19
jugulandi 43, 13
jugulare 13, 12

jugulari 43, 7
jugum 96, 2 | 104, 13
Jugurtha 61, 8 | 63, 1, 7, *& alibi frequent.*
Jugurthæ 62, 13 | 63, 21, *&c.*
Jugurtham 62, 20 | 63, 15, *&c.*
Jugurthamque 62, 4
Jugurthini 80, 3 | 110, 23 | 125, 5 | 145, 26
Jugurthino 78, 11
Julium 22, 1
jumenta 123, 25, 32 | 137, 23 | 193, 1
jumentum 101, 26
Jun. 14, 2
Junius 39, 19
Jupiter 228, 5
jura 31, 13 | 89, 14 | 158, 20, *&c.*
jurat 153, 12
juraviſſet 160, 16
jure 40, 16 | 70, 5 | 80, 25, *&c.*
jurgia 8, 12
jurgiis 83, 18
jurgio 25, 3
juris 89, 2 | 179, 13
jus 8, 11 | 12, 13 | 17, 10, *&c.*
jusjurandum 19, 15 | 34, 24
juſſa 81, 12 | 183, 4 | 200, 30
juſſerit 35, 9 | 97, 12
juſſi 67, 21 | 109, 10
juſſis 89, 9
juſſiſſetis 70, 8
juſſiſtis 130, 18 | 131, 3
juſſit 32, 10 | 43, 7 | 48, 2 | 123, 2 | 129, 1
juſſu 23, 7 | 137, 9 | 155, 1 | 169, 33
juſſum 114, 14
juſſus 36, 17 | 37, 19 | 92, 8, *&c.*
juſta 66, 7
juſtas 231, 24
juſtiſſimo 9, 10
juſtiſſuma 211, 7
juſtitia 8, 22
juſtius 229, 11
juſtos 191, 15 | 204, 14
juſtum 46, 23
juventibus 92, 3 | 134, 19 | 161, 14
juvat 134, 2
juvaturum 103, 13
juvenibus 205, 13
juventus 7, 3 | 14, 14 | 30, 18 | 159, 8 | 214, 11
juventute 214, 2
juventutem 5, 14 | 10, 9 | 11, 12 | 12, 8 | 13, 7
juventuti 213, 14
juxta 3, 9 | 31, 1 | 43, 4, *&c.*
juxtaque 191, 12

K.

KAL. 14, 2 | 23, 10
Kalendis 15, 15 | 156, 6
Kpís 206, 18

L.

LAbefactatis 163, 2
laborandum 224, 11
laborantibus 55, 1 | 107, 10 | 110, 8 | 144, 5
laborare 49, 17 | 101, 9 | 142, 14
labore 3, 2 | 8, 22 | 22, 6, *&c.*
laborem 7, 9 | 70, 17 | 119, 9, *&c.*
labores 8, 25 | 104, 18, *&c.*
labori 30, 19 | 59, 17 | 131, 18
laboribus 132, 22 | 139, 12, *&c.*
laboris 28, 6 | 103, 3 | 223, 6
laborum 75, 13 | 84, 18
labos 7, 11 | 145, 25 | 183, 14 | 196, 15 | 222, 8
Lacedæmonii 2, 12 | 42, 23
lacerant 185, 2
lacerari 164, 24
laceratur 166, 5
laceraverat 11, 18
lacerent 132, 12
lacerum 208, 11
laceſſimus 207, 9
laceſſitus 25, 3
laceſſiverunt 189, 19
lachrymas 128, 12
lacrumans 111, 27 | 114, 1 | 121, 15 | 152, 1
lactæ 137, 3
Læca 14, 9
Læcam 22, 8
lædere 129, 3 | 132, 14 | 142, 17
lædis 228, 14
læta 109, 16 | 211, 14
lætabatur 36, 2 | 200, 11
lætam 55, 20
lætandum 72, 11
lætari 43, 3 | 144, 19
lætati 119, 19
Læte 171, 3, 5
læti 70, 7 | 108, 2 | 155, 8 | 192, 32
lætiſſumis 135, 21
lætitia 24, 4 | 36, 2 | 56, 4 | 112, 19 | 147, 15
lætitiæ 43, 5, 12
lætitiam 37, 12 | 97, 15
lætor 153, 16
lætos 112, 23
lætus 62, 13 | 129, 10 | 154, 21 | 174, 1
læva 172, 20
lævam 50, 9
Laletaniam 177, 23
laminis 200, 26
lanceas 50, 23
languentibus 34, 20
languere 46, 17
languidi 107, 26
languidis 106, 17
languidos 180, 11
languorem 232, 30
laniata 193, 2
laniatum 204, 34
laniique 159, 17
lapideis 50, 10
lapides 113, 2
lapidibus 111, 6 | 139, 8
lapſum 150, 7
lapſus 217, 13 | 232, 21
laqueis 140, 17
laqueo 50, 13
larem 18, 11
largiantur 46, 3
largiri 20, 10 | 45, 18 | 65, 5
largitio 4, 8 | 149, 6
largitione 73, 9
largitionem 74, 2

largitionibus 30, 19 | 164, 23 | 214, 10 | 226, 2
largitor 142, 5
largiundo 31, 9 | 49, 15 | 68, 5
largius 13, 16
Laris 137, 14
lascivia 24, 5 | 97, 1 | 98, 1
lasciviam 118, 9
lasque 107, 24
lassitudinem 11, 11 | 105, 14
lassitudo 119, 19
lata 206, 28
latè 61, 20 | 102, 23
latera 201, 17
latere 70, 6 | 105, 5 | 119, 12, &c.
lateribus 55, 7 | 77, 2 | 106, 8 | 193, 11 | 211, 12
lateris 176, 10
Latii 161, 9 | 202, 10
Latinè 146, 17
Latini 97, 10
Latinis 21, 5 | 141, 23
Latino 96, 11
Latinum 99, 6 | 100, 17
Latio 119, 23 | 129, 7 | 141, 17
latior 172, 2
latitudinem 75, 10
latius 107, 11 | 109, 25
lato 157, 4
latro 165, 4
latrocinia 61, 2
latrociniis 172, 19
latrocinio 143, 14
latrones 22, 21 | 54, 8 | 191, 24
latronibus 149, 1 | 192, 8
latronum 174, 8
laturum 128, 17
latus 4, 6 | 103, 1
laudabat 43, 8
laudabatur 49, 17
laudamus 46, 25
laudando 59, 15 | 209, 7 | 216, 17
laudant 48, 20
laudantur 3, 15 | 221, 11
laudare 19, 11 | 145, 19
laudari 8, 10
laudas 228, 14
laudat 108, 7 | 205, 1
laudatum 64, 2 | 186, 27
laudavit 12, 14
laude 209, 8
laudes 231, 32
laudibus 73, 17
laudis 7, 16
laurea 228, 1
laus 134, 20 | 212, 12
laxiore 116, 10 | 186, 26
laxitate 191, 22
laxius 135, 20
lecto 121, 4
lectos 39, 14 | 53, 15
legantur 80, 12 | 82, 15
legat 84, 13
legati 35, 16 | 68, 6, 11, &c.
legatione 148, 15
legationibus 97, 4
legationis 74, 7
legatis 33, 11, 19 | 35, 19, &c.
legato 54, 4 | 135, 8 | 200, 23
legatorum 48, 15 | 73, 15, &c.
legatos 26, 4 | 32, 14, 19, &c.
legatum 97, 14 | 105, 11, &c.
legatus 34, 4 | 54, 10, &c.
lege 25, 1 | 26, 10 | 76, 4, &c.
legem 42, 16 | 117, 16 | 172, 9 | 187, 15
legendo 222, 19
legenti 48, 22
legere 131, 5, 8
leges 42, 13 | 44, 2 | 88, 3, &c.
legi 221, 2
legibus 6, 10 | 8, 12 | 15, 8, &c.
legionarias 106, 18
legionem 119, 4
legiones 25, 18 | 50, 18, 20, &c.
legionibus 48, 26 | 51, 14, &c.
legionis 95, 14
legionum 103, 2 | 145, 1
legis 27, 6 | 200, 5 | 226, 24
legitimos 15, 10
legitimum 6, 22
legum 125, 18 | 166, 4
legundi 139, 18
leniebant 83, 19
lenire 137, 19
leniri 20, 2
lenita 188, 3
leniter 154, 15
lenitur 67, 4
leniunda 38, 1
lenius 112, 27 | 140, 16
lenones 159, 17
Lentuli 39, 11 | 40, 17 | 48, 5 | 52, 5
Lentulo 25, 20 | 34, 23 | 37, 7 | 46, 14 | 51, 9
Lentulum 36, 7, 10, 22 | 50, 7
Lentulus 14, 7 | 32, 10 | 34, 5, 27, &c.
leonem 62, 11
Lepidani 186, 23
Lepidi 165, 11 | 167, 1
Lepido 15, 7 | 157, 1 | 164, 9 | 167, 21 | 168, 5 | 169, 7
Lepidum 165, 2
Lepidus 165, 4 | 168, 13 | 169, 5, 11
lepos 21, 13
Leptasta 173, 20
Lepti 123, 28
Leptim 78, 1
Leptis 78, 6
Leptitani 125, 4
Leptitanorum 125, 22
liber 5, 7 | 46, 23
libera 183, 2 | 219, 21 | 223, 16
liberales 7, 16 | 46, 1
liberalibus 188, 3
Liberalis 204, 20
liberalitas 29, 2 | 45, 18
liberalitate 39, 1
liberaliter 9, 23 | 149, 4
liberaret 33, 7
liberè 160, 8 | 219, 2
liberi 90, 3 | 98, 11 | 218, 10
liberis 21, 4 | 37, 6 | 54, 8, &c.
liberisque 102, 11 | 114, 1
liberius 61, 6
liberiusque 213, 12
libero 23, 20 | 141, 20 | 223, 22
liberorum 80, 21 | 212, 4
liberorumque 62, 18 | 103, 15
liberos 24, 10 | 29, 8 | 41, 2
libertas 18, 17 | 45, 7 | 160, 11

libertate 7, 7 | 52, 18 | 86, 9, &c.
libertatem 6, 19 | 17, 10, &c.
libertati 96, 7 | 182, 3
libertatis 6, 25 | 31, 2, &c.
liberti 39, 10
libertis 54, 1
libertos 39, 14
liberum 6, 11 | 26, 11
libet 82,8 | 227,25 | 232, 29
libidine 223, 9
libido 224, 4
libris 36, 23 | 75, 18
libuit 224, 4
Libyes 76, 2 | 77,3,6,12
Libys 136, 18
liceat 162, 9
liceatne 188, 18
licebat 11, 6 | 133, 15
licentia 41, 9, 13 | 43, 3, &c.
licentiam 7, 3 | 10, 16, &c.
licentius 152, 20 | 213,12
licentiusque 135, 20
licere 128, 25
liceret 29, 13 | 148, 14 | 188, 20
licet 3, 14 | 28, 5 | 71,12, &c.
Licinium 15, 1
lictor 67, 11
licuerit 72, 4
licuerunt 218, 4
licuisset 32, 6
licuit 26, 10 | 52, 20
lignea 123, 28
Ligure 140, 5
Ligures 173, 14
Liguri 140, 10
Ligurum 95, 12 | 125, 9 | 145, 16
Ligus 139,15, 24 | 140,16, 25 | 173, 9, 10 | 201,16
Limetanus 97, 2
limosa 94, 18
limum 125, 16
lingua 6, 12 | 9,6 | 11,22, &c.
linguæ 182,10 | 228,1 | 229, 22
linguam 128, 13
lintea 200, 26
literæ 81, 12 | 121, 4
literas 23, 8 | 27, 13, 17, &c.
literis 21, 5 | 36, 14, 15, &c.
litibus 227, 4
litora 173, 8, 11 | 202, 23
Livio 219, 26 | 220, 1
Livius 205, 22
lixæ 101, 15, 25
loca 9, 23 | 22, 3, 10, &c.
locare 145, 23
locat 54, 6 | 105, 7
locata 151, 5
locatæ 203, 31
locati 112, 9
locatus 171, 7
locaverant 204, 9
locaverat 128, 1 | 137, 14 | 145, 17
loci 35,16 | 53, 5 | 67, 20, &c.
locis 7, 18 | 20,22 | 51,19, &c.
loco 8, 19 | 20, 4 | 24, 6, &c.
locoque 192, 18
locorum 103, 4 | 115, 9, &c.
locos 76, 10 | 86, 5, &c.
locum 42,10 | 50,22 | 53,10, &c.
locumque 123, 31
locupletem 129, 13
locupletes 138, 14
locupletior 231, 14
locupletissumis 159, 6
locupletium 19, 4
locus 7, 12 | 48, 9 | 50, 3, &c.
locutum 66, 5 | 68, 13
locuturum 153, 5
locutus 39, 26 | 64, 8, &c.
longa 201, 8
longam 2, 3
longè 27, 17 | 44, 15, &c.
longinqua 203, 17
Longinus 14, 8
longissimo 203, 34
longius 7,19 | 22,25 | 144, 17 | 204, 27
loquar 48, 8 | 134, 10
loquax 199, 8 | 222, 7
loquendi 73,9
loqui 62, 12 | 116, 12, &c.
loquitur 206, 31
lubebat 101, 14
lubet 73, 4 | 133, 20, &c.
lubidine 8, 1 | 18, 13, &c.
lubidinem 2, 13 | 7, 11, &c.
lubidines 214, 2
lubidini 40, 3 | 45, 11, &c.
lubidinibus 11, 13
lubidinis 115, 1 | 207,12
lubidinosè 43, 4
lubido 3, 3 | 5, 20 | 11, 7, &c.
lubuerat 96, 4
lubuit 48, 24
Lucano 176, 17
luces 199, 15
lucis 137, 25
luctu 41, 5 | 42,8 | 71,4 | 138, 18
luctuosam 53, 8
luctus 56, 4 | 167,6 | 218, 11
luculentam 25, 5
Lucullo 205, 18
Lucullum 174, 7 | 190,13 | 207, 28
Lucullus 94, 9 | 181, 8 | 193, 13
ludibrio 11, 5 | 18, 4, &c.
ludificare 94, 3
ludificati 106, 2
ludum 118, 9
lugubribus 196, 3
lumen 132, 4 | 204, 3
lumine 80, 3 | 192, 16
Lurda 173, 29
Lusitaniæ 203, 30
Lusitanis 170, 16
Lutatiorum 160, 9
lutulentus 229, 20
Lux 144, 24
luxo 204, 12
luxu 11, 11 | 49,4 | 62,7, &c.
luxum 58, 15
luxuria 6,3 | 10,9 | 21,10, &c.
luxuriæ 20, 27 | 21, 6, &c.
luxuriæque 101, 19

luxuriam 46, 24
luxuriosè 9, 22
luxurioso 142, 1
Lycaoniam 193, 14
Lyciæ 201, 20
Lyrici 206, 30

M.

Macedonia 92, 22 | 173, 4 | 197, 15
Macedoniam 205, 5
Macedonico 40, 8
Macedonicum 158, 4
Macedonum 189, 3
machinabantur 16, 3
machinata 174, 7
machinationibus 139, 6
machinato 175, 7
machinatum 38, 8
machinis 80, 9
mactati 218, 8
maculas 233, 3
madore 176, 22
Mæcenas 187, 10
magis 1, 5 | 2, 6 | 5, 6, 22, *& alibi plur.*
magisque 5, 22 | 6, 21 | 7, 4, 9
Magistratibus 162, 16, *&c.*
magistratu 32, 2 | 37, 5 | 115, 7 | 221, 1
magistratui 23, 4
magistratum 60, 2 | 94, 10
magistratus 19, 4 | 24, 3, *&c.*
magistratuum 27, 2 | 33, 1
magna 3, 12 | 4, 3 | 5, 12 | 8, 4 | 14, 1, 4, *& alibi frequenter.*
magnaque 36, 12
magnæ 43, 9 | 51, 6 | 58, 8, *&c.*
magnam 39, 5 | 44, 4, *&c.*
magnamque 7, 15 | 216, 7
magnas 34, 19 | 51, 4 | 100, 3
magni 8, 22 | 71, 17 | 125, 26 | 191, 20
magnifica 18, 19 | 40, 9 | 61, 4 | 129, 4
magnificæque 8, 2
magnificè 14, 15 | 40, 22, *&c.*
magnifici 8, 14
magnificum 45, 15 | 109, 13
magnis 17, 3 | 22, 23, *&c.*
magnisque 94, 14 | 114, 21
magnitudine 20, 3 | 24, 8, *&c.*
magnitudinem 26, 13 | 61, 16
magnitudinis 58, 1
magnitudo 40, 20 | 49, 11
magno 26, 3 | 41, 11 | 51, 19
magnoque 144, 21
magnos 46, 22
magnum 2, 5 | 15, 3 | 49, 19
magnus 48, 21 | 49, 7, 12, *&c.*
majestas 88, 3
majestatem 73, 6 | 82, 8
majestatis 69, 20 | 89, 2
major 33, 9 | 44, 5 | 46, 21
majora 13, 10 | 136, 16
majore 42, 17 | 110, 24, *&c.*
majorum 216, 15 | 232, 7
majores 10, 14 | 26, 12 | 33, 15
majoresque 211, 18
majoribus 60, 14 | 69, 22, *& alibi.*
majorum 6, 5 | 9, 22 | 25, 10 | 26, 10 | 48, 18, *& alibi.*
majus 57, 3 | 80, 18 | 89, 4
majusque 60, 5
mala 5, 4 | 6, 3 | 13, 8, *& alibi.*
malaque 17, 6
malæ 196, 15
malam 110, 16
malarum 4, 9 | 45, 19 | 97, 21
malasque 214, 1
malè 40, 6 | 45, 11, *&c.*
malebant 8, 21 | 15, 1 | 31, 5 | 43, 24
malebat 8, 10 | 59, 2 | 92, 22
maledicendo 225, 27
maledicere 141, 5
maledicis 228, 15
maledicit 234, 12
maledicta 25, 12 | 225, 24
maledictis 19, 10 | 132, 12 | 210, 20
malefaciendi 202, 20
malefaciendo 218, 12
malefaciendum 197, 3
malefici 75, 15
maleficia 44, 19
maleficiis 230, 19
maleficii 90, 16
malevolentia 4, 2 | 10, 9
mali 7, 6 | 15, 13 | 46, 10, *&c.*
malique 118, 22
malis 4, 10, 9, 16 | 11, 13, *& alibi.*
malisque 212, 18
malit 81, 17 | 91, 14
malitia 80, 20 | 219, 18 | 221, 12
malitis 99, 13
malle 126, 16 | 185, 6
malles 147, 16
mallet 121, 3 | 128, 5
Malliana 25, 20
Mallii 22, 26
Mallium 20, 23 | 21, 25 | 22, 9 | 23, 9 | 29, 11, 12 | 53, 17
Mallius 22, 19 | 26, 4 | 50, 18 | 55, 7
malo 5, 13 | 22, 24, *&c.*
malorum 9, 2 | 38, 10
malos 91, 18 | 30, 8 | 43, 4
malosque 224, 25
maluerint 131, 14
maluit 217, 13 | 218, 6
malum 30, 20 | 31, 5 | 115, 17
malumque 223, 11
malunt 160, 7
malus 13, 13 | 90, 17 | 221, 13 | 222, 2
Mamerci 164, 1
Mamerco 181, 6
Mamiliam 117, 16
Mamiliana 97, 16
Mamilius 97, 2

manare 204, 27
Manastabale 62, 2
Manastabalis 62, 4 | 116, 18
mancipiorum 101, 16
mandando 183, 2
mandandum 20, 15
mandat 25, 21
mandata 35, 8 | 67, 15, &c.
mandatis 26, 5
mandatur 122, 16
mandem 202, 11
mandetis 197, 25
maneas 167, 11
maneat 163, 5
manent 111, 4
manentes 146, 10
manere 72, 4 | 95, 11 | 107, 15
manerent 71, 6
manibus 17, 1 | 82, 8, &c.
manifesta 92, 5
manifestis 48, 18
manifestos 33, 21
manifestus 93, 9
manipulis 145, 17
manipulos 104, 10 | 105, 6
Manlii 148, 16
Manlio 122, 16 | 147, 14 | 155, 22
Manlium 134, 28 | 137, 13 | 147, 10
Manlius 47, 17 | 145, 15
manserant 111, 10
manserat 233, 7
mansêre 125, 7
mansuetudine 27, 11 | 49, 13
mansuetudinem 45, 17
mansuetudo 47, 9
mansurum 151, 10
Mantino 123, 1
manu 7, 18 | 11, 18 | 18, 5, & alibi plur.
manum 104, 16 | 106, 4
manus 11, 21 | 13, 13 | 24, 9, &c.
manuum 30, 18
mapalia 77, 1 | 203, 15
mapalibus 102, 20
Marcello 158, 5
Marcium 26, 4 | 193, 13
Marcius 23, 13 | 27, 9
Marcumque 190, 7
mare 75, 11 | 76, 12 | 77, 3, 12, &c.
mari 18, 9 | 48, 23 | 76, 9, &c.
marique 11, 9 | 178, 27
maria 8, 24 | 11, 5 | 20, 10 | 175, 10 | 198, 7 | 204, 16 | 214, 7
Marii 116, 2 | 122, 12, | 128, 16 | 135, 5, 18 | 141, 15 | 142, 9 | 165, 11 | 227, 8
Mario 110, 2 | 112, 26 | 114, 24 | 117, 17 | 122, 6 | 128, 10 | 129, 13 | 141, 6 | 143, 1 | 147, 8 | 148, 12 | 150, 12 | 154, 23 | 207, 10
maris 75, 9 | 174, 9 | 176, 23
maritima 78, 1
maritimum 31, 17
marituma 197, 15
maritumæ 207, 15
maritumas 178, 10
maritumis 145, 10
Marium 105, 16 | 110, 14 | 111, 26 | 116, 7 | 117, 14 | 122, 4, 14 | 123, 2 | 136, 25 | 140, 3 | 143, 10 | 146, 18 | 148, 14, 23 | 149, 12 | 155, 21
Marius 54, 2 | 102, 26 | 106, 22 | 110, 21, 25 | 115, 13, | 117, 6 | 128, 32 | 129, 11, 15 | 134, 26 | 135, 6, 23 | 138, 11 | 139, 2, 11 | & alibi frequenter.
Maroneam 200, 29
Marsico 200, 7
Masinissa 61, 17 | 62, 4, | 64, 13 | 171, 14
Masinissæ 61, 22 | 69, 4, 17 | 82, 10 | 92, 15, 19 | 116, 18 | 117, 9 | 152, 13
Massiliam 27, 15
Massiva 92, 15, 23
Massivæ 92, 26 | 113, 16
Massivam 93, 6
Massugradæ 152, 13
materia 76, 11
materiæ 231, 10
materies 9, 2
materno 66, 10 | 152, 14
matre 202, 2
matres 41, 3
matribus 205, 14 | 232, 27
matris 204, 35 | 226, 14
matronasque 186, 10
matura 134, 20
maturabat 170, 25
maturandi 13, 3
maturandum 164, 24
maturantes 80, 15
maturasset 16, 3
maturavêre 126, 8
maturaverunt 169, 24
maturè 2, 8 | 77, 4 &c.
maturent 26, 1
maturet 29, 16
maturetur 71, 16
maturius 67, 8 | 100, 6
maturrumè 167, 14 | 169, 5
Mauri 78, 9 | 151, 16 | 143, 17 | 145, 2 | 150, 3
Maurique 204, 13
Mauris 79, 3 | 128, 9 | 152, 7
Mauritania 19, 6 | 170, 15 | 173, 20 | 175, 11
Mauritaniam 74, 14 | 78, 8 | 114, 15
Mauro 143, 7 | 152, 15
Mauros 77, 6 | 146, 10, 24 | 207, 6
Mauroque 127, 16
Maurum 151, 21
Maurus 151, 5 | 155, 10
maxuma 5, 20 | 8, 11, 17 &c.
maxumæ 65, 17 | 89, 1
maxumam 2, 14 | 53, 4 &c,
maxumarum 104, 18
maxumas 7, 18 | 67, 2 &c.
maxumè 2, 3 | 8, 8 | 12, 3 & alibi plur.
maxuméque 159, 15 | 22 14
maxumi 159, 22 | 160, 5
maxumis 8, 5 | 37, 2 &c.
maxumo 2, 14 | 36, 4 &c.
maxumos 179, 1
maxumum 7, 13 | 17, 4 &c.
maxumus 153, 12 | 228, 3

meamet 132, 6
mecum 28, 5 | 44, 16, &c.
mederi 96, 17 | 213, 19
Medi 76, 8
media 98, 5 | 104, 4 | 152, 6 | 180, 12
medio 16, 17 | 102, 4, &c.
mediocrem 63, 21
mediocres 62, 18
mediocri 138, 23
mediocrique 210, 10
mediocria 136, 14
mediocris 217, 24
mediocriter 221, 20
medios 55, 5, 14
Medis 77, 2, 7
meditata 215, 23
medium 171, 12 | 192, 4, &c.
medius 28, 4 | 66, 11 | 187, 10
mehercle 48, 9
mehercule 134, 13 | 167, 18
meliore 215, 25 | 230, 21
meliores 66, 4 | 67, 25 | 168, 12
melioribus 104, 16
melius 58, 16 | 78, 3 | 128, 8, &c.
meliusque 180, 2
membrum 222, 4
memet 59, 15 | 130, 8
meminêre 41, 17
meminerint 54, 7
memineris 35, 6
memineritis 52, 13
meminisse 109, 18
meminit 205, 21 | 207, 12
Memmii 86, 14
Memmio 91, 11
Memmius 83, 19 | 86, 9 | 91, 1, 21 | 92, 7
memor 55, 9 | 150, 9
memorabant 135, 3
memorabatur 136, 18
memorabile 5, 9 | 125, 23
memorandi 40, 5
memorando 132, 2
memorantur 46, 5
memorare 7, 17 | 125, 24
memorat, 92, 3
memorata 196, 22
memoratu 6, 13 | 7, 7 | 97, 11
memoravi 6, 2 | 16, 18, &c.
memoravimus 82, 17 | 84, 16 | 91, 19 | 97, 15
memorem 11, 3 | 96, 1 | 222, 1
memorent 22, 1, 19
memorentur 205, 14
memores 4, 3 | 13, 16, &c.
memoria 5, 6 | 26, 13, &c
memoriæ 230, 8
memoriam 2, 3 | 133, 16, &c.
mene 131, 14
mens 30, 4 | 44, 15 | 218, 19
menſarum 234, 13
menſæ 94, 13 | 195, 9 | 206, 5
menſem 81, 17
menſtrua 192, 17
mente 17, 7 | 37, 11 | 117, 1 | 224, 22
mentem 13, 5 | 138, 15
mentibus 90, 5 | 97, 26
mentiri 230, 28, 31
mentitus 38, 7 | 229, 13 | 230, 24
meorum 69, 7 | 71, 12 | 132, 19
meos 153, 24 | 196, 20
mercari 12, 6 | 101, 19 | 103, 8
mercatoribus 101, 17
mercatus 162, 3
mercede 30, 18 | 97, 19, &c.
mercedem 160, 7 | 161, 11, &c.
mercenarium 231, 22
mercenarius 227, 13
merces 19, 1 | 33, 14 | 214, 9
mereantur 203, 25
mereatis 194, 3
merenti 114, 2
merentis 145, 19
meridie 103, 27
merita 64, 11 | 159, 5 | 167, 14
meriti 149, 4
merito 42, 19 | 43, 3, 9, &c.
meritos 108, 6
meruerit 150, 11
Meſopotameni 207, 12
Meſopotamia 191, 21 | 204, 29
metabatur 151, 15
Metelli 103, 19, 25 | 105, 18 | 109, 11 | 121, 1, 2 | 128, 31 | 169, 33 | 178, 11 | 230, 2
Metello 102, 12 | 103, 15 | 106, 27 | 109, 15 | 110, 2 | 114, 23 | 115, 15 | 119, 22 | 122, 6 | 123, 2, 21, 30 | 124, 9 | 175, 17 | 199, 11 | 201, 8
Metelloque 100, 9 | 125, 7
Metellum 101, 21 | 109, 6 | 110, 10 | 116, 3 | 117, 13 | 119, 14 | 122, 11 | 124, 28 | 127, 3
Metellus 23, 13, 17 | 34, 3 | 51, 14 | 100, 8 | 101, 6 | 102, 8, 22 | 103, 6 | 104, 22 | 105, 20 | 106, 17 | 107, 24 | 108, 5, 17 | 111, 1, 22 | 112, 3 | 113, 6 | 114, 8 | 117, 1 | 118, 3 | 119, 1 | 122, 2 | 123, 12 | 124, 16 | 128, 1 | 135, 9, 21 | 136, 26 | 170, 27 | 174, 32 | 175, 19, 21 | 176, 6
metiri 24, 8
μέτωπον 206, 18
Metrophanem 178, 29
metu 5, 7 | 6, 17 | 8, 20, &c.
metuebat 83, 4
metuendum 164, 13 | 211, 10
metuendus 79, 13
metuens 79, 13 | 148, 16
metuentes 97, 8 | 137, 28
metuenti 113, 21
metuerant 124, 27
metuere 88, 16 | 121, 22, &c.
metuit 46, 13 | 166, 6
metum 88, 14 | 94, 2, &c.
metus 42, 4 | 67, 23, &c.
metuſque 120, 13
metuunt 126, 15
meum 25, 15 | 59, 15, &c.
meus 68, 14 | 69, 23
Micipſa 62, 2, 12 | 63, 3, 22, &c.

INDEX

Micipſæ 64, 9 | 67, 23 | 81, 18
Micipſam 66, 16 | 154, 2
Mida 205, 8
miles 101, 25 | 102, 6 | 139, 15 | 202, 19
militabat 116, 6
militando 131, 9
militare 104, 19 | 180, 3
militarem 200, 29
militares 35, 15
militari 101, 14
militaria 43, 21 | 105, 3, &c.
militaribus 7, 10 | 50, 22
militaris 2, 6 | 54, 9 | 61, 19, &c.
milite 18, 20 | 202, 19
milites 10, 4 | 13, 15 | 51, 25, &c.
militia 98, 9 | 129, 7, 11, &c.
militiæ 100, 14 | 103, 4, &c.
militiæque 6, 5, 18 | 8, 10, &c.
militiam 7, 9 | 130, 3, &c.
militibus 30, 15 | 53, 11, 16, &c.
militibuſque 143, 2
militis 55, 3
militum 10, 1 | 50, 19, & *alibi*.
mille 119, 8 | 150, 19
millia 103, 27 | 114, 12 | 202, 23
millibus 50, 21 | 189, 6 | 193, 9
millium 105, 19 | 123, 22, &c.
minæ 83, 6
minari 20, 10 | 141, 7
Minerva 228, 4
minimè 7, 3 | 229, 13 | 231, 4
minimis 229, 18
minimo 229, 13
miniſteria 188, 5
miniſtri 83, 17
miniſtris 92, 4 | 198, 29
miniſtrum 67, 12
minitando 104, 21
minitarentur 39, 9
minitari 110, 3 | 210, 24
Minoë 205, 4
Minoïs 173, 18
minor 11, 8 | 20, 6 | 231, 12
minore 42, 16 | 108, 19 | 197, 17
minorem 192, 9
minores 8, 3 | 24, 3 | 41, 16 | 46, 12
minoris 91, 14
Minucio 92, 18, 22
minuebatur 20, 21 | 79, 23
minuendæ 77, 15
minueris 220, 11
minuiter 9, 17
minuma 8, 11 | 41, 13
minume 41, 14 | 44, 8, &c.
minumi 222, 15
minumis 221, 6
minumum 62, 12 | 147, 22
minumus 66, 9
minus 3, 5 | 13, 11 | 20, 9, &c.
mirabilem 216, 15
mirabilia 114, 25
mirandum 30, 21 | 222, 17 | 226, 11
mirari 10, 3 | 115, 18 | 160, 6 | 181, 3
miratur 231, 5
mirè 163, 2
mirum 47, 1 | 231, 4, 22, 29
miſcendo 147, 17
miſcere 8, 25 | 67, 19
miſceret 128, 27
miſceri 3, 1 | 188, 23 | 219, 20
miſcuêre 76, 14
miſerabile 29, 17 | 107, 29
miſerabili 91, 16
miſerabilis 106, 11
miſeram 18, 3, 15 | 227, 18
miſerandam 69, 18
miſerando 81, 10
miſerant 125, 5 | 178, 30
miſerantem 113, 23
miſerari 24, 10
miſerat 67, 27 | 84, 8 | 127, 12 | 136, 9 | 173, 21
miſerati 41, 1
miſerationem 160, 15
miſerè 68, 8 | 187, 13
miſereamini 47, 7
miſeretur 33, 5
miſereri 71, 13 | 128, 28
miſeri 26, 8
miſeria 82, 4 | 160, 3
miſeriæque 9, 1
miſeriam 47, 10
miſeriarum 69, 6 | 72, 6
miſerias 72, 5 | 138, 18 | 145, 28 | 171, 24
miſericordes 46, 2
miſericordia 27, 10 | 40, 6 | 47, 9 | 49, 13 | 89, 20
miſericordiam 45, 17 | 91, 13
miſericordiane 118, 25
miſeriis 4, 12 | 33, 2, &c.
miſerint 104, 13
miſeris 27, 5 | 49, 16 | 81, 21
miſeriti 26, 12
miſero 73, 6 | 196, 18
miſerorum 28, 7 | 161, 22 | 218, 9
miſeros 202, 13
miſerruma 177, 12
miſerrumis 119, 10
miſerrumum 69, 12 | 189, 12
miſerum 70, 1
miſi 35, 5
miſit 79, 20 | 108, 11, &c.
miſſa 111, 20 | 124, 2
miſſæ 122, 7
miſſi 23, 14 | 126, 8
miſſionem 115, 15
miſſis 128, 31 | 148, 12
miſſitare 94, 22
miſſos 80, 11 | 82, 21 | 193, 17
miſſum 37, 21 | 110, 15, &c.
miſſurum 80, 26 | 96, 2 | 148, 14
miſſus 16, 7 | 31, 18 | 117, 11 | 150, 14 | 153, 22
miſtam 111, 9
mitem 187, 7
Mithridatem 183, 13
Mithridates 165, 13 | 188, 17 | 199, 20 | 202, 2
Mithridaticum 31, 17
Mithridatis 159, 15 | 195, 9 | 197, 14

mittatis 130, 21
mittebantur 35, 14 | 174, 2
mittebat 63, 6 | 103, 17
mittenda 224, 9
mittendo 100, 17
mittendum 82, 11
mittere 16, 1 | 103, 15, &c.
mitteret 63, 4 | 125, 1 | 147, 9 | 150, 13
mitteretur 91, 3
mittit 26, 4 | 27, 13 | 35, 1, &c.
mittitur 85, 8
mitto 81, 14
mittundoque 177, 14
mittunt 82, 20
mittuntur 114, 6
mobile 138, 10
mobiles 150, 2 | 155, 5
mobili 102, 13 | 118, 6
mobilitate 39, 7 | 110, 22 | 136, 11
moderabitur 43, 19
moderandi 217, 15
moderantur 223, 8
moderari 128, 13
moderata 122, 10
moderati 10, 12
moderator 161, 7
moderatum 101, 23
moderatur 42, 19 | 226, 5
moderatus 99, 11
modestè 233, 20
modestèque 97, 24
modestia 31, 15 | 101, 4 | 212, 13
modestiaque 98, 12
modestiæ 12, 7 | 49, 20
modestiam 9, 20 | 42, 2, &c.
modestiamque 216, 12
modestissimè 63, 9
modesto 21, 12 | 50, 1 | 138, 13 | 158, 15
modestus 174, 4
modi 13, 13 | 45, 4, 15 | 123, 28
modica 198, 24
modicè 154, 5
modicos 129, 21
modicus 115, 1
modiis 184, 2
modis 5, 21 | 11, 14 | 13, 8, &c.
modo 7, 3 | 13, 6 | 16, 2, & *alibi frequenter.*
modum 9, 20 | 10, 13, &c.
modus 31, 16
mœnia 6, 11 | 47, 7 | 48, 12, &c.
mœnibus 80, 7 | 84, 10, &c.
mœnium 81, 4 | 172, 22 | 192, 3
mœror 56, 4 | 96, 5
mœrore 71, 4
mœrori 218, 15
mœstus 119, 2
molem 179, 3
molestissumis 227, 26
moliri 22, 3 | 67, 2
molles 12, 4
molli 21, 12
mollire 91, 24
mollis 201, 24
molliter 14, 16 | 128, 13
mollitia 47, 12 | 164, 15
mollitiem 120, 15 | 133, 10
molliverant 10, 1
mollius 210, 6
monebat 39, 17 | 103, 12
moneo 52, 12 | 65, 9, &c.
monere 86, 11 | 112, 24, &c.
monerem 52, 4
monet 44, 18 | 78, 4, &c.
monitorem 131, 2
monitores 232, 4
monitus 151, 12
mons 103, 27 | 126, 1 | 138, 23 | 170, 16
monte 104, 23 | 105, 15 | 173, 29 | 188, 6
montem 104, 9 | 105, 19 | 158, 19 | 192, 17
montes 11, 5 | 198, 20
montibus 18, 9 | 51, 20
montis 51, 2, 12 | 53, 13, &c.
montisque 20, 10
montium 51, 17
monuêre 147, 15
monuit 64, 4
monumenta 71, 12
mora 32, 19 | 35, 18 | 36, 9, &c.
morabatur 107, 25
more 94, 1
moram 85, 4
morando 83, 4
moranti 190, 9
morantibus 171, 11
morari 126, 13 | 141, 14 | 188, 23
moras 86, 11 | 103, 18 | 123, 12 | 128, 4
morati 146, 14
moratus 108, 5 | 124, 13 | 192, 1
morbi 30, 3 | 202, 12
morbis 116, 19
morbo 62, 3 | 64, 18, &c.
morbos 117, 8
morbus 75, 14
more 6, 12 | 7, 2 | 23, 4, & *alibi plur.*
morem 9, 22 | 43, 25, &c.
mores 6, 2 | 8, 11 | 15, 13, &c.
moresque 132, 15
mori 73, 5 | 161, 14 | 232, 18
moribus 3, 4 | 4, 10 | 5, 10, & *alibi plur.*
moriebantur 199, 3
moriendum 198, 2
moriens 68, 14
moritur 66, 7
mors 43, 12 | 184, 4 | 197, 8, 21 | 225, 18
mortalem 138, 14
mortales 3, 6 | 10, 14 | 29, 19, &c.
mortali 121, 21 | 216, 2
mortalibus 58, 5 | 117, 15 | 195, 5 | 219, 30
mortalis 2, 5 | 9, 5 | 27, 4, &c.
mortalium 6, 15 | 18, 7, &c.
morte 46, 5 | 48, 3 | 71, 5, &c.
mortem 33, 2 | 42, 9 | 73, 20, &c.
mortemque 3, 9
mortis 96, 4
mortuo 181, 4 | 189, 15 | 196, 11 | 232, 18
morum 61, 6
mos 23, 16 | 62, 8 | 97, 20, &c.
motu 155, 11

motus 33, 23 | 91, 24 | 204, 23 | 208, 18
movebat 25, 1
movebatur 107, 15
movemini 185, 12
movent 167, 1
moverant 20, 5
movere 18, 24 | 21, 12, &c.
moveri 23, 12 | 82, 2 | 92, 21 | 99, 1
movet 213, 7
movit 51, 17 | 157, 8
mox 126, 4 | 135, 19, &c.
muliebre 175, 1
muliebri 161, 16
muliebria 11, 8
muliebribus 47, 14
mulier 21, 4 | 173, 9, 10
muliere 20, 8 | 173, 15
mulieres 11, 8 | 20, 25, &c.
mulieribus 133, 21
mulieris 67, 20
mulierum 169, 30 | 212, 4 | 218, 11
mulio 204, 15
multa 4, 6 | 12,11,16 | 16, 19, &c.
multaque 63, 9 | 200, 7 | 220, 18
multæ 21, 13 | 59, 1 | 84, 16 | 130, 7
multum 216, 7
multarum 100, 15 | 131, 1 | 142, 4
multas 122, 15
multato 179, 6
multi 3, 6, 15 | 14, 11, &c.
multiplex 169, 8
multipliciter 222, 28
multique 142, 6 | 174, 7 | 208, 12
multis 4, 12 | 13, 8 | 17, 3, &c.
multisque 192, 5
multitudine 23, 9 | 30, 1, &c.
multitudinem 22, 9 | 49, 3, &c.
multitudini 29, 13
multitudinis 77, 15
multitudinum 39, 13
multitudo 34, 10 | 53, 4, &c.
multo 18, 15 | 29, 17 | 46, 20, &c.
multoque 210, 9
multorum 64, 6 | 204,28
multos 9, 5 | 19, 12 | 31, 5, &c.
multosque 45, 9 | 84, 21
multum 22, 12 | 55, 2 | 58, 3, &c.
multumque 140, 22 | 153, 2
multus 123, 21 | 129, 2 | 153, 15
multusque 21, 13
Muluca 138, 22
Mulucam 79, 2 | 154, 1
Mulvio 35, 12
munditias 133, 21
munditiis 115, 4
munera 68, 8
munere 185, 14 | 219, 22
muneribus 39, 2 | 68, 4 | 79, 10 | 127, 9
munia 178, 24 | 184, 1
municipia 24, 1 | 44, 9 | 46, 8 | 52,15 | 215, 17
municipiis 14, 11 | 233, 17
munificentia 47, 12 | 63, 17 | 153, 21
munificentiam 148, 5 | 216, 18
munificus 149, 7
munimenta 69, 2 | 144, 13 | 176, 22
munimentis 145, 23
munimento 88, 13 | 105, 21, &c.
munimentum 103, 13 | 106, 22
munire 102,2 | 145, 21
muniri 218, 4
munita 84, 15 | 108, 12, 22, &c,
munitaque 124, 1
munitæ 113,10
munitam 25, 17
munitas 7, 19
muniti 136, 20 | 150, 17
munitionem 95, 14
munitiones 81, 10 | 192, 18
munitionis 170, 6
munitiores 210, 2
munitis 128, 8
munito 102,23
munitos 124, 7 | 143, 3
munitum 110, 26 | 124, 17
munitumque 136, 27
munitus 91, 20
muniverat 111, 10
muniunt 50, 9
Murena 34, 4
muris 174, 29 | 200, 20 | 204, 8
muro 53, 1 | 141, 5, 11
muros 187, 3
murum 7, 14 | 94,17 | 111, 6, &c.
mussantes 164, 14
mussantibus 181, 2
mutabant 196, 16
mutandi 76, 12
mutandum 20, 18
mutant 150, 3
mutantes 182, 4
mutare 77, 5 | 101, 13,17 | 123, 9 | 128, 23 | 136, 11
mutari 2, 18 | 30, 8 | 130, 20
mutastis 185, 12
mutata 37, 11 | 162, 14
mutatio 200, 32
mutationes 59, 8
mutato 174, 11
mutatum 104, 14
mutatur 125, 17
mutaverant 104, 13
mutaverit 165, 6
mutavisse 60, 5
mutavissent 110, 22
mutavit 52, 24 | 196, 10
Muthul 103, 27
Mutinam 171, 6
mutuam 20, 23 | 231, 8
mutuum 143, 13 | 173, 26
myoparonibus 178, 27
myrtetis 104, 3
Mysii 205, 18

N.

NAbdalsa 120,10 | 121, 4, 11
Nabdalsam 120, 4
nacti 31, 8 | 187, 12 | 192, 32 | 193, 1
nactus 173, 13
næ 47, 9 | 131, 20 | 213, 15
Napthas 193, 12
Narbone 202, 9
narrandi 5, 10

narrare 8, 10
narraverim 75, 5
narravit 20 14
nascenti 225, 5
Nasica 84, 2
natam 220, 16
nati 88, 8
nationes 2, 13 | 8, 23, &c.
nationesne 71, 10
nationesque 214, 15
nationi 212, 22
nationibus 189, 1 | 211, 17
natu 82, 16
natum 137, 9
natura 1, 3 | 3, 12 | 7, 19 | 8, 12 | 32, 16 | 34, 21, *& alibi plur.*
natus 5, 12 | 20, 4 | 82, 5 | 115, 2 | 116, 6
naves 192, 12 | 233, 24
naufragia 202, 22
naufragiis 190, 11
navi 125, 8,
navibus 76, 9 | 125, 11 | 170, 25 | 203, 16
navigamus 197, 18
navigando 178, 26
navigant 3, 5
navigatio 205, 20
navigia 175, 23 | 193, 2
navigio 173, 13
navim 82, 19
navis 134, 27 | 222, 13
navium 76, 11 | 77, 2 | 179, 5
nautarum 200, 30
nautis 179, 9
nebula 179, 8
nec 106, 23 | 151, 23 | 127, 15 | 221, 10
necabantur 176, 2
necare 43, 2
necari 32, 10 | 42, 14 | 41, 2
necat 83, 15 | 201, 21
necati 87, 10
necato 13, 1
necatos 43, 19
necatum 102, 16 | 113, 19
necatus 70, 21
necaverat 99, 10 | 123, 4
necubi 109, 18
nece 113, 16
necessaria 18, 10 | 122, 14 | 215, 19
necessariam 208, 3
necessariis 71, 6 | 155, 19
necessario 79, 29
necessariorum 148, 22
necessarios 117, 13
necessarium 81, 8 | 204, 21.
necesse 21, 6 | 70, 23, &c.
necessitatem 161, 16
necessitatibus 178, 8
necessitudine 103, 22
necessitudinem 27, 7 | 79, 5 | 147, 18
necessitudinibus 19, 8
necessitudo 14, 6, 14 | 52, 18, &c.
necis 72, 9 | 161, 12
necisque 73, 2 | 227, 22
nectere 192, 24
nefanda 12, 11 | 40, 14 | 159, 23
nefandè 198, 22
nefandum 208, 10, 13
nefario 48, 14
negare 129, 10
negaretur 116, 1
negat 151, 8 | 167, 3
negaverat 117, 3
negitare 154, 12
neglegas 90, 16
neglegentiam 192, 7
neglexeris 42, 17
neglexisset 97, 4
negligentiam 45, 13
negligere 9, 4 | 49, 18
negotia 48, 25 | 58, 2 | 103, 14, &c.
negotiatores 83, 15 | 116, 11 | 117, 12
negotiatorum 103, 12
negotiatus 32, 18
negotii 85, 6 | 93, 2 | 106, 11, &c.
negotiis 2, 15 | 33, 2 | 49, 18, &c.
negotio 3, 11 | 23, 2 | 42, 16, &c.
negotiorum 121, 6
negotiosus 8, 8
negotium 32, 14 | 34, 10, 25, &c.
nemini 11, 4 | 81, 23 | 227, 12
nemo 8, 8 | 9, 15 | 27, 4, 12, &c.
nemore 170, 29
nemorosaque 203, 38
nepos 92, 15 | 116, 18
nepotem 69, 4, 17 | 117, 9
nequeant 222, 6
nequeo 160, 6 | 181, 3 | 197, 7
nequeunt 81, 14 | 39, 3
nequeuntes 186, 7
nequibat 54, 4 | 110, 12
nequicquam 16, 22 | 47, 16, &c.
nequiens 208, 15
nequiores 210, 3
nequis 132, 13
nequisset 73, 12
nequit 70, 12 | 214, 8
nequitiam 234, 8
nequitùr 87, 13
nequiverant 106, 7
nequiverat 109, 4 | 135, 10
nequiverim 52, 7
nequiverint 60, 3
nequiverit 15, 11 | 27, 15
nequiverunt 218, 9
nequivisse 16, 13 | 148, 12 | 152, 20
Neronis 39, 24
nescio 185, 11
neve 27, 7, 16 | 44, 10, &c.
neutri 178, 6
nexuit 169, 35
Nicomede 189, 15
Nicomedem 189, 18, 21
Nigidiani 232, 22
nihilo 90, 8 | 124, 8, &c.
nihilominus 4, 11 | 13, 11 | 21, 14
Nilum 204, 17
nimias 197, 14
nimio 170, 18
nimis 5, 19 | 37, 10 | 42, 15 &c.
nimisque 9, 23 | 211, 16
nimium 232, 31
nimius 173, 7 | 188, 9
nisi 11, 4 | 17, 9 | 18, 21, *& alibi plur.*
nisui 140, 20
nisus 139, 23
nisusque 140, 14

nitebañ-

nitebantur 68, 11 | 73, 18 | 94, 10
nitebatur 31, 10
nitemini 89, 4
nitemur 64, 12
niti 1,2 | 59,9 | 72,2 | 93, 10, &c.
nititur 9,13 | 82, 26 | 222, 24
nituntur 61, 3
nixi 220, 3
nobilem 37,25 | 120,5 | 125, 2 | 155, 2
nobiles 14,12 | 17,12 | 63, 19, &c.
nobili 5, 12 | 12, 12 | 20, 8
nobilibus 87, 14
nobilior 14, 10
nobilis 15, 11 | 73, 21, &c.
nobiliſſumi 47, 4
nobilitas 20, 16 | 31, 11, &c.
nobilitate 34, 15 | 91, 11, &c.
nobilitatem 7, 16 | 61, 1, &c.
nobilitati 129, 2
nobilitatis 61, 10 | 68, 2, 9, &c.
nobilium 14, 15 | 219,19 | 227, 9
nobis 1, 5 | 18, 1, 5, 9, 11, 14, &c.
nobiſcum 45, 16
nobiſque 52, 6 | 197, 20
nocens 231, 1
nocentiſſumi 88, 10
nocere 208, 4
nocte 22, 7, 14 | 25, 19, &c.
noctem 50,5 | 143,12 | 144, 9, &c.
noctemque 137, 24
noctesque 22, 5 | 81, 4 | 139, 14 | 141, 5
noctis 80,3 | 144,19 | 153, 10 | 107, 21
noctu 67,16 | 81,11 | 110, 17, &c.
noctuque 95, 3 | 101, 15 | 120, 3
nocturnis 33, 24 | 109, 7
nocturno 151, 14
noli 230, 10 | 233, 30
nolis 130, 4
nolite 46, 18 | 69,16 | 73, 7
nolle 17, 6
nomen 2, 9 | 6,22 | 59,17, &c.
nomenque 77,14 | 100,17 | 199, 22
nomina 163, 4 | 182, 4
nominans 19, 11 | 54, 7
nominaretur 38, 15
nominari 222,6 | 227, 15
nominat 33, 10 | 45, 17
nominata 125, 17
nominatum 200, 18
nominavit 37, 25
nomine 27,18 | 29,5 | 77, 8, &c.
nomini 47, 5 | 163, 11
nominibus 29,1,2 | 31,13 | 201, 27
nominis 61,16 | 97,10 | 111, 18, &c.
nominum 223, 24
Nonas 15, 14 | 16, 1
nondum 16,5 | 89,12 | 232, 18
nonne 18, 2 | 89, 4 | 233, 3, 21
nonnulli 19,20 | 39,6 | 52, 21 | 212, 15
nonnullorum 44, 16
nonnullos 12, 8 | 22, 22 | 230, 6
nos 7, 20 | 16, 16 | 26, 6, &c.
noſmet 17, 9 | 162,7
noſque 211, 17 | 213, 13 | 217, 12
noſcerent 208, 8
noſſe 207, 24
noſtra 1, 4 | 26, 8 | 42, 4, &c.
noſtræ 52,8 | 60,8 | 71,11, &c.
noſtram 148, 4 | 156, 2
noſtrarum 232, 32
noſtras 227, 25
noſtri 2, 3 | 10, 14 | 40,7, 11, &c.
noſtris 63, 11 | 36,3 | 141, 6, &c.
noſtro 63, 19 | 76, 9 | 84, 16, &c.
noſtrorum 45, 9 | 165, 13
noſtros 46, 19 | 47, 17, &c.
noſtrum 26,10 | 27, 8 | 46, 3, &c.
noti 230, 8
notior 229, 7
notiſſimi 233, 18
notiſſumus 193, 6
notus 32, 18 | 35, 20 | 115, 6
Nov. 23, 10
nova 18,12 | 30,8 | 71,15, &c.
novæ 118, 16
novandis 32, 2 | 204, 6
novaretur 50, 5
novarum 22, 20 | 30, 5 37, 10, &c.
novas 19, 3 | 120, 3 | 213, 7
noverat 32, 19 | 54, 12
novêre 41, 12
novi 61, 1 | 63, 19, &c.
novique 143, 18
novis 32, 11 | 125, 2, &c.
noviſſimè 26, 13
noviſſumè 65, 4 | 79, 1
noviſſumi 121, 7
novitate 5, 9
novitatem 131, 11
novo 28, 3 | 101, 5, &c.
novorum 123, 6
novos 68, 5 | 117, 16, &c.
novum 40, 19 | 42, 5, 22, &c.
novus 20, 17 | 115, 12, &c.
nox 76, 5 | 95,17 | 112,4, &c.
noxarum 166, 5
noxæ 164, 5
noxia 99, 5
noxiorum 179, 17
noxios 90, 11
nubere 12, 14
nubes 204, 3
nubilus 95, 10
Nucerinum 19, 6
nuda 126, 11 | 199, 1
nudatum 136, 8
nudavero 229, 10
nudis 140, 14
nudum 151, 25
nulla 28,4 | 46,22 | 132, 14, &c.
nullæ 30, 17

nullam 81, 7 | 127, 18 | 215, 7
nullius 23, 7 | 45, 10 | 110, 26, &c.
nullo 142, 13 | 143, 13, &c.
nullum 46, 26 | 86, 19, &c.
nullus 13, 17 | 70, 8
num 130, 20 | 132, 17 | 177, 3
Numantia 64, 1 | 65, 4
Numantiæ 73, 13
Numantiam 79, 9 | 146, 17
Numantinis 63, 11
Numantino 63, 3 | 64, 10
numeret 162, 8
numero 26, 4 | 34, 2 | 43, 12, &c.
numerum 150, 20 | 224, 8,
numerus 224, 10
Numida 67, 15 | 92, 15, &c.
Numidæ 67, 20, 24 | 77, 8, &c.
Numidæque 105, 1
Numidam 93, 1 | 151, 8 | 153, 2
Numidarum 61, 8, 17 | 62, 19, & *alibi plur.*
Numidas 66, 12 | 76, 15, & *alibi plur.*
Numidia 67, 31 | 77, 9 | 84, 1, 3, & *alibi.*
Numidiæ 63, 23 | 67, 26, & *alibi plur.*
Numidiæque 92, 2
Numidiam 78, 9 | 84, 21, &c.
Numidica 140, 15
Numidis 63, 6 | 73, 11 | 77, 13, &c.
numine 224, 23
numquam 8, 7 | 16, 15, &c.
numquid 230, 1
nuntiabant 23, 11
nuntiabantur 83, 6
nuntiabatur 103, 20
nunciant 151, 2, 16
nunciarentur 22, 24
nunciaret 37, 21
nunciari 84, 12 | 102, 17.
nunciat 154, 22
nunciatum 29, 6 | 152, 17 | 155, 16 | 156, 5
nuncient 80, 13
nuncii 146, 21
nunciis 102, 8 | 128, 31 | 140, 25 | 196, 3
nuncio 84, 5
nuncios 36, 1 | 39, 14, &c.
nuncius 51, 8
nunquam 142, 6 | 222, 35 | 231, 27 | 232, 6
nupſerat 127, 15
nuptiis 13, 2
nuptum 174, 2
Nuſæ 189, 15
nuſquam 18, 11 | 165, 2
nutabat 96, 4
nutriverunt 231, 26
nutu 138, 16

O.

OBediendum 224, 6
obediens 89, 9
obedientes 90, 12
obedientia 1, 3 | 71, 18
obedit 222, 32
obeſſet 217, 13
objectantur 131, 11
objectare 63, 2 | 141, 6 | 230, 11
objectat 161, 23 | 229, 24
objecti 71, 3
objicere 230, 31
objicio 227, 3 | 229, 11
objicis 232, 1
oblata 32, 3
oblatam 218, 1
oblatum 67, 12
obliti 41, 18 | 168, 3
oblitum 146, 19
oblivio 211, 21
oblivionem 230, 10
oblivionis 171, 3
obliviſci 227, 4
oblonga 77, 1
obnoxia 20, 11
obnoxii 17, 14 | 38, 2
obnoxiis 87, 1 | 190, 7
obnoxios 12, 7
obnoxius 46, 24 | 188, 25
obruerentur 126, 19
obruti 126, 21
obrutum 200, 17
obſcœnum 229, 2
obſcura 107, 26 | 226, 8
obſcurabat 179, 8
obſcuram 170, 13
obſcurati 105, 4
obſcuratque 8, 1
obſcuratum 95, 10
obſcurior 223, 12
obſcuro 20, 4 | 41, 10 | 80, 3
obſcurum 215, 13
obſecrat 111, 27
obſecrati 82, 19
obſecro 165, 16
obſecutus 214, 4
obſequelam 174, 25
obſequentior 226, 14
obſequeris 228, 14
obſervare 42, 16 | 106, 13 | 127, 7
obſervate 66, 3
obſeſſa 189, 14
obſeſſum 148, 18
obſeſſus 81, 18
obſident 35, 16
obſidere 22, 4 | 138, 2
obſideret 34, 14
obſideri 94, 16
obſides 108, 25
obſidet 82, 1
obſidione 190, 9
obſiſtat 203, 37
obſtabat 43, 20
obſtant 52, 9 | 191, 12 | 221, 15
obſtat 48, 4 | 217, 21
obſtinatis 29, 20
obſtiterant 144, 6
obſtrepere 25, 13
obtentui 165, 2 | 223, 22
obteſtamur 27, 5
obteſtando 104, 21
obteſtatur 104, 11 | 114, 1 | 121, 15
obteſtatus 35, 20 | 151, 27
obteſtor 225, 22
obteſtorque 65, 9
obtinebam 28, 7
obtinendas 15, 16
obtinente 233, 23
obtines 228, 8
obtinet 75, 17 | 127, 18
obtinuerat 74, 6
obtinuit 62, 2
obtrectat 221, 23
obtrectationibus 225, 20
obtruncabantur 175, 16

obtruncant 118,13
obtruncare 143, 15 | 146, 12
obtruncat 93, 6
obtruncati 118, 22 | 155, 20
obtulerat 49, 9
obvenit 84, 3
obviam 6, 19 | 61, 10 | 63, 10, & *alibi plur.*
obvii 106, 2 | 119, 16 | 126, 6
obvius 79, 29 | 83, 16 | 155, 17
occanuerunt 169, 33
occaſionem 40, 15 | 51, 3
occaſu 119, 5 | 137, 22 | 225, 13
occaſum 29, 18
occaſurum 63, 5
occepêre 186, 25
occidendum 71, 16
occident 191, 21
occidente 75, 2
occidentem 172, 2 | 191, 8
occiderat 55, 22
occidere 189, 9
occidi 135, 15 | 147, 2
occidiſſe 88, 12
occidiſſet 63, 22
occidit 81, 24
occiditur 196, 6
occidunt 58, 12
occiſi 111, 17
occiſis 146, 26
occiſo 87, 8 | 146, 20
occiſorum 141, 13
occiſos 114, 3
occiſus 16, 12 | 117, 10 | 204, 31
occulta 110, 14 | 155, 13 | 212, 2 | 220, 5
occultam 176, 15
occultans 67, 19 | 74, 1
occultare 20, 7 | 119, 12
occultati 105, 2
occultato 137, 16
occultè 21, 22, 25 | 35, 16, & *alibi.*
occultiora 95, 3
occultis 202, 22
occultiſſumè 137, 27
occultius 14, 12
occulto 112, 9 | 132, 5, &c,
occultos 103, 25
occultum 20, 13 | 81, 23
occultus 113, 18
occupandæ 210, 21
occupando 215, 15
occupat 105, 19 | 144, 11
occupata 160, 22
occupatio 224, 2
occupatis 178, 19
occupatuſque 170, 4
occupavêre 36, 2 | 76, 10, &c.
occupavit 185, 11
occurrere 173, 22 | 175, 17
occurſantis 67, 17 | 130, 5
oceani 75, 9 | 203,17
oceanum 76, 10 | 158, 6
oceanus 191, 8
ociſſumè 82, 20
ocium 45, 5
Octavio 150, 4
Octavium 187, 7
Octavius 171, 18
octavum 154, 22
octo 53, 13
oculi 13, 6
oculis 18, 17
oculo 200, 10
oculoſque 126, 12
odêre 30, 8
odio 30, 8 | 38, 18 | 40, 1, &c.
odiſſe 41, 14 | 88, 15 | 167, 20 | 229, 17
odiſti 228, 14, 16
odit 166, 7
odium 59, 10 | 174, 26
odore 50, 11
odores 202, 28
odos 101, 13
offendere 130, 4 | 234, 20
offendimini 229, 11
offenſa 140, 16
offenſæ 147, 22
offenſum 122, 5
offerre 208, 23
officere 22, 12 | 180, 11
officerent 112, 3
officeret 107, 11
officia 55, 3 | 124, 4 | 224, 9
officii 131, 3
officiis 5, 3 | 148, 6
officio 65, 13
officit 52, 3
officiunt 40, 3 | 134, 8
offudiſti 230, 9
oleaſtro 104, 2
olim 165, 11 | 180, 8 | 191, 10 | 207, 22
olympum 171, 1
omine 198, 26
omiſit 93, 10
omiſſa, 117, 18 | 164, 11
omiſſis 24, 11 | 215, 1
omiſſo 120, 14
omittam 65, 4
omittenda 213, 19
omittendum 182, 9
omittentes 208, 11
omittere 148, 13
omitteretne 139, 12
omitto 47, 4 | 153, 24
omittunt 54, 16
omne 128, 23 | 137, 12 | 178, 15 | 211, 5
omnem 33, 18 | 35, 13 | 56, 4, &c.
omnes 9, 19 | 11, 20, 22, & *alibi plur.*
omneſque 214, 18
omni 7, 20 | 50, 17, 22 | 55, 18, &c.
omnique 230, 14
omnia 3, 1,6 | 7, 13 | 8, 25, 9, 4 | 10, 4 | 11, 1, 9, 11, &c.
omniaque 58, 11 | 191, 13 | 231, 17
omnibus 11, 14 | 16, 21 | 18, 12 | 19, 8 | 21, 16 | 23, 5, &c.
omnibuſque 133, 22
omnino 30, 5 | 89,5 | 154, 4, &c.
omnis 1, 1, 4 | 13, 15 | 14, 5 | 17, 15 | 19, 10 | 24, 5, &c.
omniſque 67, 22 | 140, 10
omnium 9, 2 | 11, 16 | 19, 13 | 30, 3, 11 | 40, 3, 20, & *alibi.*
onera 222, 13
onerabis 227, 26
onerare 137,23 | 215, 7
onerat 67, 12 | 123, 32 | 134, 28
onerati 124, 25
onere 158, 11 | 170, 18 | 230, 16

oneri 3, 8 | 9, 1 | 36, 5 | 69, 12
onerique 178, 11
onus 229, 7
onuſtum 135, 11
ope 1, 2 | 31, 10 | 64, 12, &c.
opem 153, 15
opera 121, 9 | 170, 4 | 201, 6
operæ 10, 12 | 128, 2
operam 22, 13 | 23, 3, &c.
operamque 169, 4
opere 107, 23 | 110, 26 | 139, 2, 9
operibus 122, 14 | 124, 16, &c.
operimenta 200, 26
operiri 11, 11 | 109, 6
operitur 137, 27
opes 11, 12 | 14, 4, | 15, 3, &c.
opeſque 120, 8 | 152,4
opibus 2, 2 | 24, 2 | 40, 10, &c.
opifices 39, 11 | 122, 12
Opimius 74, 7
opinio 231, 11
opinione 107, 24 | 130, 5 | 229, 21 | 230, 12
opinionem 124, 6
opinionis 230, 2
opinor 226, 12,23 | 227, 7 | 234, 9
opis 19, 2 | 197, 5
opitulati 26, 13
oportere 66, 15 | 133, 22
oportet 214, 9
opperior 52, 7
opperiretur 128, 8 | 139, 13
opperitur 146, 6
opperiuntur 149, 12
oppida 77, 4 | 78, 12 | 108, 22, &c.
oppidani 111, 8 | 112, 17, &c.
oppidanos 110, 10 | 124, 16
oppidi 94, 20 | 118, 11, 18, &c.
oppidis 102, 20 | 145, 10
oppido 67, 10 | 110, 21, &c.
oppidum 80,1,8 | 83,10,&c.
Oppius 186, 15
opportuna 14, 2 | 17, 1 | 22, 3, 10, &c.
opportuni 188, 21
opportunior 106, 8 | 147, 21
opportuniora 170, 23
opportunis 20, 22
opportuniſſimam 127, 13
opportuniſſumæ 136, 6
opportuniſſumus 135, 5
opportunitas 62, 18
opportunitate 94, 16 | 103, 24 | 124, 15
opportunitates 34, 19 | 103, 10
opportunius 177, 22
opportunos 102, 15 | 108, 9
opportunum 22, 2 | 113, 23
opportunus 79, 12 | 109, 18 | 138, 9 | 144, 12
oppreſſa 43, 5 | 158, 18 | 233, 7
oppreſſerat 121, 19
oppreſsêre 215, 8
oppreſſeris 188, 21
oppreſſi 196, 8 | 223, 9 | 230, 24
oppreſſis 191, 1
oppreſſiſſe 191, 24
oppreſſiſſet 22, 12 | 32, 5
oppreſſit 71, 2 | 168, 3
oppreſſos 32, 16
opprimere 220, 5
opprimi 62, 22
opprimundæ 13, 17 | 164, 13 | 265, 3
opprobria 112, 11
opprobrii 198, 28
opprobrio 232, 28
oppugnandum 112, 5
oppugnare 110, 7
oppugnatione 80, 16 | 83, 5
oppugnatum 227, 2
oppugnatus 38, 16
optabile 188, 27
optabilis 223, 18
optanda 115, 16
optandæ, 8, 26
optare 166, 9 | 215, 26
optaſtis 18, 17
optatis 164, 15
optatius 218, 16
optaverant 98, 2
optaviſſet 186, 28
optavit 134, 22
optimates 228, 12
optimis 130, 17
optimo 80, 19
optimum 147, 16 | 152, 5
optionem 126, 17
optuma 133, 4 | 210, 11 | 225, 3
optumè 53,16 | 114,2 | 141, 20
optumi 168, 11 | 177, 11
optumis 158, 7 | 160, 6 | 210, 4
optumo 9, 10 | 27, 13 | 34, 9 | 160, 8
optumos 89, 1 | 131, 15 | 190, 12 | 212, 9
optumum 3, 4 | 25, 17 | 50, 4, &c.
optumus 8, 9 | 139, 10 | 228, 5
opulens 119, 20
opulenter 133, 8
opulenti 71, 17 | 125, 26
opulentia 6, 15 | 45, 13 | &c.
opulentiam 46, 25 | 198, 6, &c.
opulentior 66, 1 | 74, 15 | 219, 17
opulentis 48, 27
opulentiſſuma 198, 21
opulentiſſumus 127, 25 | 153, 13
opulentum 111, 1 | 123, 20
opus 2, 8 | 18, 7 | 25, 11, &c.
ora 78, 1 | 88, 5 | 126, 12, &c.
orabat 39, 15
oræ 207, 14
orans 186, 15
orantes 124, 28
orantibus 153, 14
orantur 188, 18
orare 33, 5 | 103, 15, &c.
oraret 208, 15
oratio 18, 19 | 41, 6, 7 | 132, 14 | 229, 4
oratione 19, 15 | 39, 23 | 51, 26, &c.

orationem 16, 21 | 25, 4, &c.
orationis 174, 25
orator 152, 12
oratum 81, 14
orbem 8, 4 | 225, 15
orbes 144, 1
orbi 218, 10
orbis 75, 7 | 191, 11 | 210, 18 | 212, 22
Orchomenum 207, 23
ordine 14, 10 | 40, 8 | 45, 8, &c.
ordinem 232, 25
ordines 53, 10 | 106, 1, 12, 18, &c.
ordinibus 105, 5 | 143, 15 | 217, 18
ordinis 14, 7 | 36, 13 | 87, 10, &c.
ordinum 165, 8 | 178, 24
ore 141, 21 | 197, 1 | 198, 18 | 201, 1
Oreſtillæ 12, 13 | 29, 2
Oreſtillam 29, 7
Oreſtis 173, 27
oriantur 225, 16
oriatur 72, 7
oriebatur 104, 2
oriens 103, 26
orientem 172, 1 | 202, 5
orietur 219, 15
originibus 78, 2
Orion 205, 15
oriretur 27, 17 | 62, 21 | 121, 16
oriri 99, 2 | 158, 11
oris 155, 14 | 195, 12 | 206, 28
oritur 111, 3 | 205, 15
ornata 203, 35
ornatumque 140, 13
oro 165, 15 | 224, 17 | 227, 24 | 228, 6
orta 6, 15 | 20, 1 | 42, 21, &c.
ortæ 199, 7
ortu 29, 18 | 75, 10 | 151, 15
ortum 25, 8 | 109, 11
ortus 62, 4 | 97, 21, &c.
os 215, 23
oſtendam 33, 3
oſtendere 84, 24 | 86, 13, &c.
oſtenderet 105, 1
oſtendimus 119, 21
oſtendit 3, 12 | 92, 3, &c.
oſtendunt 146, 3
oſtentabant 202, 26
oſtentabat 118, 10 | 200, 9
oſtentando 63, 4 | 117, 20 | 136, 13
oſtentant 189, 10 | 191, 1
oſtentantes 88, 6 | 198, 18
oſtentare 81, 5 | 104, 21 | 132, 19
oſtentaretur 184, 6
oſtentat 119, 11
oſtentationem 175, 5
oſtentui 82, 6 | 102, 24
oſtia 178, 30
Othus 205, 11
otii 213 16
otio 10, 1 | 14, 15 | 60, 6, &c.
otium 5, 2 | 8, 26 | 13, 12, &c.

P.

PAbula 173, 12
pabuli 101, 13
pabulique 174, 1
pabulo 109, 21 | 137, 8
pabulum 76, 3 | 110, 1
pacatis 91, 9
pace 2, 17 | 3, 13 | 8, 20, &c.
pacem 14, 16 | 24, 7, &c.
paces 89, 15
pacificante 118, 3
pacis 85, 7 | 94, 3 | 117, 13, 21, &c.
paciſcatur 83, 11
paciſcitur 233, 26
pacta 199, 18
pactione 21, 20 | 114, 8 | 118, 25 | 200, 23
pactiones 97, 6
pactionibus 85, 8
pactionis 95, 1
pacto 189, 9
Pæligna 150, 15
palam 85, 10 | 102, 17, &c.
palantes 76, 5 | 101, 15 | 118, 13
palantis 109, 7
Palicanus 199, 8
paludamenta 186, 30
paludamento 196, 10
paludem 94, 18 | 176, 10
paludes 162, 21
paludibus 158, 7
Pamphyljam 201, 15
panem 101, 18, 24
Panormitanos 198, 17
Paphlagonia 206, 31
Paphlagonum 206, 17
par 3, 15 | 12, 2 | 49, 11, &c.
parabant 6, 21 | 15, 14 | 97, 10
parabantur 25, 1 | 34, 13 | 97, 13 | 110, 9
parabat 21, 16 | 36, 8 | 67, 29
parabatur 22, 18 | 148, 16 | 223, 4
param 190, 12
paranda 160, 21 | 220, 4
parandi 89, 2
parant 80, 15
parantur 47, 14 | 222, 7
parare 6, 18 | 20, 22 | 22, 3 | 124, 20, &c.
pararet 5, 21
parari 29, 7 | 39, 16 | 48, 12 | 120, 10
paraſti 226, 12
parat 67, 27 | 79, 29, &c.
parata 34, 17 | 35, 9, &c.
paratæ 44, 2
parati 18, 22 | 88, 7 | 93, 5, &c.
paratique 22, 5
paratio 87, 12
paratis 34, 6 | 37, 20, &c.
parato 52, 12 | 84, 13
paratos 137, 22
paratu 200, 7
paratum 152, 17 | 169, 1 | 179, 11 | 182, 3
paratur 59, 2
paratus 25, 6 | 146, 6 | 234, 12
paraverat 22, 10 | 96, 14, &c.
paravêre 44, 18 | 183, 3

pariveris 227, 5, 7 | 234, 1
paravi 177, 20
paraviſſe 48, 17, | 89, 5
paraviſſet 121, 15 | 179, 13
paravit 158, 20
parcere 12, 7 | 130, 3
parceret 21, 8 | 151, 11
parci 8, 14
parcite 48, 5
parcunt 46, 3
parem 70, 2 | 79, 18 | 100, 6 | 108, 8 | 229, 2
parendi 93, 14
parendo 63, 10
parens 32, 10 | 134, 22
parent 3, 6 | 26, 2
parente 49, 6 | 87,4| 133, 20
parentem 72, 9| 232, 8
parentes 31, 1 | 34, 16, &c.
parenteſque 6, 19 | 135, 16 | 204, 8 | 212, 9
parenti 226, 14
parentibus 44, 17 | 77, 8, &c.
parentum 41, 2 | 205, 14 | 212, 4
parere 140, 10 | 227, 19
pareremus 160, 12
parerent 29, 18
pares 41, 11 | 106, 27 | 192 3
paret 67, 13 | 92, 26
pari 104, 1 | 125, 13
paria 200, 20
parietes 50, 10
parieteſque 202, 26
parique 111, 11
parit 162,17
pariter 64, 17 | 102, 23, &c.
pariterque 112, 17
pariuntur 65, 13
parmæ 192, 26
parricida 196, 19
parricidæ 11, 20
parricidam 25, 13
parricidarum 233, 16
parricidas 42, 18
parricidio 163, 4
parricidis 48, 3
pars 2, 10 | 31, 14 | 34, 16, &c.
parta 44, 6 | 89, 5 | 128, 15, &c.
partæ 162, 15
partam 212, 5 | 217, 24 | 223, 15
parte 33, 14 | 54, 1, 3, &c.
partem 16, 20 | 21, 26, &c.
partes 218, 4, 21 | 228, 8
parti 104, 8 | 107, 3 | 134, 4
partibus 5, 7 | 97, 13 | 100, 10 | 144, 1 | 232, 16
particeps 121, 8 | 210, 17
participem 70, 3 | 85, 6
participes 14, 13 | 19, 7
partim 39, 12 | 67, 26, &c.
partis 67, 23 | 98, 5 | 146, 7 | 233, 14
partiverant 100, 8
partium 31,4 | 97, 7, 20, &c.
partum 3, 2 | 167, 6
parva 7, 18 | 46, 19 | 48, 25 | 184, 5 | 197, 16
parvæ 41, 8 | 65, 16
parvas 214, 8
parvi 10, 11 | 45, 12 | 98, 11
parvis 44, 5 | 48, 26 | 62, 15
paruiſſet 82, 13, 24
paruit 40, 4
parum 5, 18 | 12, 9 | 20, 3, &c.
parvo 172, 21 | 191, 6
parvos 24, 10
parvum 65, 1
paſſi 198, 22 | 233, 21
paſſim 76, 7 | 144, 5
paſſuum 103, 27 | 119, 9 | 174, 19
paſtuſque 170, 29
patebant 8, 24
patebunt 52, 15
patefacere 99, 5
patefaciunt 149, 8
patefacta 39, 3 | 37, 10
patefactum 51, 9
patefacto 22, 3
patefecerat 30, 2
patefeci 177, 22
patefeciſſe 155, 14
patefecit 154, 6
patefierent 91, 5
patens 139, 1
patentes 203, 11
patenti 212, 19
patentibus 147, 1 | 150, 18
pater 68, 14 | 69, 23 | 78, 1, 19, 23 | 152, 14
patere 52, 2
paterentur 103, 10 | 106, 21
paterer 48, 10 | 89,320 | 225, 24
pateris 19, 17
pateretur 136, 8
paterna 232, 21
paternam 232, 17 | 233, 27
patet 193, 9
pati 11, 8 | 16, 14 | 41, 3, &c.
patiamini 165, 16 | 168, 1
patiaris 224, 20
patibulo 193, 7
patiebamur 70, 6
patiebatur 107, 26
patiemini 18, 2 | 167, 15
patienda 232,13
patiens 5, 15 | 7, 9 | 75,13, &c.
patientia 86, 19 | 215, 3
patientiam 231, 32
patior 132, 5
patitur 132, 5 | 210, 5
patiuntur 167, 13
patranda 100, 16
patrandi 120, 13 | 123, 23 | 136, 5
patrata 223, 2 | 225, 9
patratis 67, 31
patratum 16, 5 | 80, 8
patraviſſe 49, 3
patraviſſent 51, 5
patravit 138, 11
patre 65, 1 | 151, 3 | 152, 4 | 232, 17
patrem 70, 16 | 92, 3
patremque 232, 5
patres 6, 24 | 86, 6 | 158, 15, &c.
patria 11, 18 | 26, 9 | 52, 18, &c.
patriaque 172, 18
patriæ, 44, 17 | 48, 7 | 219, 5, &c.
patriæque 24, 11
patriam 6, 19, | 26, 7, &c.
patriamque 48,17 | 177,8 | 196, 20
patrias 161, 10

patribus 25, 7 | 27, 2, &c.
patribuſque 135, 22
patriciæ 141, 22 | 187, 14
patriciis 183, 2
patricio 25, 9
patricium 183, 2
patricius 50, 13
patrimoniis 30, 12 | 227, 4
patrimonio 26, 11 | 234, 3
patrio 72, 15 | 81, 24
patris 69, 2 | 81, 17 | 116, 6
patrium 189, 13 | 190, 11
patrocinia 165, 3 | 168, 7
patrocinio 33, 17 | 38, 11 | 231, 1
patrocinium 231, 31
patronum 231, 22
patronus 227, 13
patrum 159, 4 | 183, 6 | 203, 13
patuiſſet 232, 26
pauca 5, 10 | 32, 20 | 52, 4, &c.
pauci 6, 16 | 15, 6 | 34, 20, &c.
pauciores 104, 15
paucioribus 177, 24
paucis 5, 8 | 6, 5 | 25, 20 & *alibi plur.*
pauciſne 180, 10
pauciſſumis 75, 6 | 76, 1, &c.
paucitas 49, 3
pauco 86, 1
paucorum 17, 10 | 23, 15, &c.
paucos 23, 7 | 29, 9, &c.
pavens 151, 5
pavere 24, 10
paveſcere 121, 22
pavidi 149, 2
pavidos 112, 23
pavidus 67, 20
paulatim 105, 16
paullatim 6, 6 | 9, 8 | 43, 3, &c.
paulliſper 57, 11 | 105, 4, &c.
paullo 15, 9 | 22, 14, &c.
Paullos 228, 7
paululum 46, 17 | 53, 9, &c.
paullum 129, 15 | 146, 23 | 222, 27
Paulo 25, 2
paulo 14, 12 | 16, 18, &c.
paululum 50, 8 | 170, 18 | 204, 1
pavor 170, 19
pauper 221, 5
paupertas 10, 8 | 49, 3
pax 8, 15 | 86, 3 | 89, 10, &c.
peccandi 13, 11 | 229, 18
peccaſti 232, 8
peccato 48, 9
peccavit 232, 6
pecora 1, 3 | 53, 7 | 102, 19
pecore 79, 14 | 104, 5 | 192, 27
pecori 75, 11
pecoribus 76, 3
pecoris 101, 16 | 108, 13, &c.
pecorum 175, 16 | 180, 5
peculatus 90, 7
pecus 86, 1 | 137, 12, 17
pectore 9, 5 | 60, 11 | 215, 23 | 217, 3 | 220, 19
pectoris 155, 14
pectus, 67, 1 | 148, 6
pecunia 64, 8 | 68, 2 | 74, 13, &c.
pecuniæ 7, 16 | 9, 1, 15, &c.
pecuniam 18, 13 | 20, 22, &c.
pecuniarum 15, 9
pecunias 44, 8 | 46, 7 | 97, 5 | 173, 5
pede 204, 12
pedem 193, 11
pedes 50, 9 | 53, 12 | 123, 17 | 222, 5 | 227, 14
pedeſtrium 104, 8 | 107, 3
pedibus 39, 23 | 54, 3 | 140, 13 | 151, 24 | 187, 7
pedis 179, 2
pedite 146, 20
pedites 106, 19 | 112, 11, &c.
pediteſque 119, 16
peditibus 104, 9 | 112, 14 | 146, 13
peditum 63, 4 | 105, 19 | 150, 14
pedum 187, 5
pejeraſſe 232, 24
pejor 160, 2 | 164, 12
pejus 215, 20
pellebantur 98, 12
pellere 158, 16 | 179, 16
pellex 226, 14 | 234, 14
pelli 146, 28
Pelorum 204, 30
penates 167, 13 | 168, 8, &c.
pendebatis 45, 12
pendere 10, 11 | 17, 12 | 88 1
penderent 152, 4
pendet 73, 2 | 204, 10
pene 11, 18 | 107, 29 | 112, 14
penes 68, 16 | 76, 1 | 83, 12, &c.
penetret 221, 16
penſantur 184, 2
penſi 5, 22 | 10, 12 | 20, 8 | 48, 8 | 98, 13
penuria 75, 12 | 80, 21 | 81, 8 | 104, 4 | 110, 1
pependêre 124, 27
pepercerant 55, 20
pepercíſſent 151, 23
pepercit 48, 6
pepererat 24, 5
peperêre 160, 9 | 164, 20
pepereris 220, 10
pepererunt 222, 27
peperiſſe 132, 9
peperit 115, 7 | 219, 10
perque 111, 27 | 121, 16
peracta 233, 12
peranguſtæ 139, 1
perbacchatus 231, 17
percitum 174, 22
perculſa 91, 11 | 99, 5 | 122, 15
perculſi 6, 17 | 95, 7 | 111, 15 | 124, 8
perculſis 34, 16 | 97, 14
perculſos 146, 22 | 208, 19 | 227, 19
perculſus 101, 10 | 120, 12 | 128, 12
percunctantibus 198, 15
percunctatum 178, 30
percunctatus 32, 20
perdidiciſti 226, 11

perdita 25, 11
perditi 233, 18
perditis 114, 22 | 128, 27 | 176, 14
perditum 29, 20 | 46, 3 | 90, 15
perdomita 158, 17
perduxit 33, 7 | 36, 11 | 127, 9
perdundæ 36, 5 | 187, 1
pereamus 27, 8
peregrinantes 3, 7
perfeceris 227, 25
perfecit 74, 11
perferant 34, 25
perferunt 88, 7
perficerat 67, 5
perfidia 113, 14 | 119, 19, &c.
perfidiæ 151, 27 | 189, 8 | 226, 1
perfugæ 145, 17
perfugas 91,8 | 97, 5 | 114, 13 | 148, 19
perfugis 51,16 | 100, 9, 11, &c.
perfugium 49, 16
perge 148, 5 | 167, 13
pergebat 79, 26 | 103, 6
pergentibus 180, 11 | 191, 8
pergere 119, 13 | 123, 9 | 126, 8
pergerent 35, 2 | 81, 11
pergeret 64, 7
perges 212, 19 | 215,25
pergit 107, 6 | 108, 22, &c.
pericula 6, 20 | 8, 25 | 13,9, &c.
periculi 5, 9 | 19, 12 | 34, 2, &c
periculique 140, 5
periculis 2, 15 | 4, 12 | 6, 17, &c.
periculo 23, 18 | 34, 20, &c.
periculosa 58, 4 | 163, 13
periculosè 64, 5
periculosius 160, 22
periculosum 123, 6
periculum 20, 12, 18 | 22, 17, &c.
peridoneæ 169, 26
perière 179, 7
perierint 86, 22
perignari 192, 24
perinde 61, 5 | 88, 6 | 199, 20 | 221, 11
periret 121, 2
perite 231, 8
peritia 103, 4 | 107, 28
perituram 93, 18
perituros 203, 37
peritus 171, 10
perjuriis 226, 13
perjurio 11, 22 | 167, 10
perlata 91, 10
perlectis 37, 4 | 224, 7
perlegit 121, 10
permanserant 209, 4
permansit 62, 1 | 182, 1
permanere 64, 6
permiscet 221, 15
permiscuit 61, 11
permisso 199, 5
permissum 23, 17 | 44, 3
permissuri 168, 5
permisti 101, 15
permitteretur 116, 13
permitti 42, 14
permittit 54, 4 | 148, 25
permittitur 23, 5
permixta 119, 3
permixti 75, 17 | 103, 2 | 106 14 | 112, 11 | 143, 15
permixtio 99, 2
permixtos 219, 16
permixtum 19, 16
permixtus 112, 19
permota 24, 3 | 27, 1
permotum 78, 17
permotus 22, 24 | 39 23 | 62, 16 | 64, 15
permovit, 41, 7
permulcti 188, 3
pernicie 191, 25
perniciem 16, 3 | 89, 20 | 120, 3
pernicies 49, 16 | 214, 13
perniciosa 57, 11 | 59, 11 | 136, 24
perniciosam 230, 17
perniciosior 103, 5
Perpenna 171, 29 | 205, 17
Perpennam 187, 11 | 204, 15
perperam 90, 14
perpessa 227, 13
perpessos 16, 16 | 227 25
perpessus 148, 2 | 214 5
perpetua 188, 20
perpetuo 231, 30
perpulerat 21, 20
perpulit 95, 1
perquirebat 178, 29
perrexere 203, 14
perrexit 186, 6
Persæ 76, 8, 10
Persarum 77, 7 | 204, 14
perscribere 5, 6 | 86, 16
perscribit 139, 24
perscripsi 225, 22
Perse 40,9
persecutus 141, 21
Persen 127, 24 | 189, 6
persequantur 183, 13
persequar 73, 1
persequare 44, 19
persequendo 106,7
persequi 8, 21 | 29, 16, &c.
Persi 158, 4
Persidis 191, 17
persolveret 29, 3
persuadet 91, 2, 12 | 92, 19 | 102, 15 | 113, 20
pertæsum 181, 3
perterritis 22, 12
pertimescere 151, 9
pertimescéret 152,19
pertimuêre 180, 12 | 185, 2
pertinaciter 183, 10
pertinens 104, 2 | 198, 9
pertinuit 41, 6
perturbandam 15, 12
perturbantur 112, 10
perturbare 112 ,14
perturbata 227, 19
perturbatos 55, 6
pervade 213, 18
pervenerat 63, 11
pervenêre 195, 9
pervenerint 60, 4 | 89, 12
pervenerit 219, 22
pervenire 222, 13
pervenisse 67, 1
pervenit 42, 22 | 51, 8, &c.

perveniunt 124, 7 | 140, 23
perventum 152, 10
perverſam 215, 2
perversè 210, 2
perverſo 208, 10
peſſimus 232, 33
peſſum 57, 10 | 100, 3
peſſuma 6, 3, 7
peſſumæ 134, 7
peſſume 88, 14 | 167, 5
peſſumi 164, 7
peſſumis 116, 8 | 162, 15 | 169, 1
peſſumo 147, 17
peſſumum 16, 5 | 43, 2
peſſumus 210, 4
peſte 191, 11
peſtem 121, 1
peſtilentia 9, 9
peſtis 70, 7 | 151, 9
petas 35, 7
petat 92, 21 | 117, 7
petebant 125, 8
petebat 21, 14 | 50, 3 | 79, 12
petebatur 117, 15
petenda 69, 16
petendis 230, 16
petenti 117, 1 | 231, 30
petentibus 76, 8 | 150, 8
petere 15, 10 | 19, 7 | 27, 9, &c.
peterent 19, 2 | 102, 11 | 126, 17, 19
peteret 21, 9 | 116, 4, &c.
peteretur 21, 9
peteris 191, 4
peti 130, 2
petieritis 167, 18
petimus 27, 3 | 225, 8
petis 167, 7
petit 115, 5 | 196, 5
petitio 21, 23
petitione 38, 18
petitionem 19, 14
petitum 127, 12
petiturum 116, 5
petiverant 76, 15
petiverat 189, 13
petivêre 147, 9
petiveris 154, 3
petiverit 27, 12
petivit 150, 12
Petreio 54, 4
Petreius 54, 13 | 55, 4
petulanter 231, 6
petulanti 232, 11
petulantia 30, 12 | 125, 25
petulantiſſima 234, 17
petulantiſſimis 228, 13
petundi 14, 1 | 115, 15
petunt 58, 4 | 131, 20 | 149, 9 | 210, 7
phaleras 132, 20
phaſelida 171, 1
Philæni 126, 20
Philænis 126, 8 | 127, 1
Philenon 78, 6
Philippi 189, 7
Philippo 189, 3, 5
Philippoque 160, 10
Philippus 164, 2
Phœnices 77, 15
Phrygas 207, 5
Phrygia 202, 1
Phrygiam 205, 8
pice 111, 8
Piceno 33, 22 | 51, 14
Picens 161, 19 | 199, 8
Picenum 21, 1 | 23, 17
picta 175, 9
pictas 10, 2
pietas 83, 11
pietate 10, 15
pigeat 142, 8
pigeret 215, 24 | 230, 7
piget 61, 6 | 86, 20 | 167, 1 | 230, 26
pignora 233, 13
piguit 234, 2
pila 54, 16 | 111, 8
piraticæ 175, 23
piraticam 205, 3
piratis 207, 15
piſcantis 175, 22
piſcium 201, 25
Piſidiæque 201, 22
Piſo 15, 11 | 16, 6, 11 | 38, 13, 16
Piſonem 15, 16 | 16, 15 | 19, 6 | 226, 10
Piſonis 233, 1
Piſtorienſem 51, 12
pium 188, 19
placandi 121, 14
placeat 39, 17 | 148, 23 | 224, 8
placebant 2, 12 | 118, 16
placebat 123, 8 | 133, 3
placent 89, 14 | 164, 9, &c.
placere 66, 27 | 99, 9 | 115, 20 | 167, 2
placeretne 84, 9
placet 44, 7 | 52, 11 | 154, 1 | 221, 3, 7
placidè 97, 23 | 121, 17 | 128, 27 | 148, 9
placidius 32, 2
placido 178, 27
placidus 79, 12
placitum 127, 19
placuerat 67, 6 | 135, 19
placuêre 150, 1
placuerint 215, 27
placuiſſe 80, 20
placuiſſet 148, 1
placuit 120, 10 | 132, 13 | 147, 11 | 148, 4
plana 201, 24
planè 105, 2
planitiem 119, 6 | 138, 23 | 139, 24
planities 53, 13 | 94, 17 | 104, 4
planum 105, 9
plauſtra 204, 11
Plautia 25, 1
Plautiæ 226, 24
plebe 77, 16 | 99, 7 | 128, 32 | 218, 23 | 222, 15
plebei 183, 1
plebem 22, 19 | 25, 10, &c.
plebes 27, 1 | 30, 5, 10, &c.
plebi 87, 12 | 129, 11, &c.
plebis 26, 12 | 31, 18, &c.
plena 96, 3 | 102, 19 | 197, 15
pleni 155, 8
pleno 144, 15
plenus 231, 5
pleraque 6, 15 | 14, 14, &c.
pleræque 125, 25
pleraſque 216, 5
plerique 4, 2, 6 | 13, 15, & *alibi*.
pleriſque 16, 2 | 27, 13, &c.
pleroſque 30, 3 | 54, 11, &c.
plerumque 63, 14 | 80, 3, &c.
plumæ 200, 27

plura

plera 20, 21 | 29, 6 | 80, 22, &c.
plures 67, 24 | 127, 17, &c.
pluresque 145, 7
pluribus 104, 15 | 111, 20 | 185, 8
plurima 25, 10 | 71, 12 | 75, 15 | 91, 7
plurimæ 159, 2
plurimas 127, 16
plurimi 142, 14
plurimis 132, 22 | 196, 15
plurimos 20, 24 | 119, 4
plurimum 2, 16 | 14, 6, &c.
pluris 45, 4 | 129, 22 | 131, 10 | 133, 19
plus 32, 7 | 34, 2 | 40, 17, &c.
plusque 100, 2
pluteosque 192, 18
pluvia 124, 4 | 137, 1
pocula 203, 24
pœna 40, 19 | 41, 18 | 44, 17 | 196, 21
pœnæ 42, 5 | 119, 20
pœnam 36, 5
pœnas 15, 9 | 20, 2 | 42, 8, &c.
Pœni 126, 17 | 174, 21
pœnitendum 132, 18
pœnitens 169, 11
pœnitet 83, 4 | 150, 10, &c,
pœnituit 221, 5
pœnituram 199, 26
pœtæ 206, 30
pollebat 68, 8 | 98, 6
pollens 6, 14 | 57, 7
pollensque 86, 16
pollere 82, 22
pollet 220, 14
polliceantur 33, 20
polliceatur 154, 6
pollicendo 21, 18 | 74, 11, &c.
polliceri 19, 3 | 20, 10, &c.
pollicetur 34, 27 | 110, 12 | 140, 4 | 143, 7
pollicitando 31, 9 | 63, 22
pollicitationibus 79, 10 | 113, 17
pollicito 149, 11
pollicitos 33, 12
ollicitus 22, 13 | 231, 31
polluere 10, 4 | 98, 13
pollui 20, 17
polluta 74, 3 | 210, 22
pollutus 115, 13
Pompeianam 226, 5
Pompeianum 227, 5
Pompeii 16, 11, 14 | 159, 13 | 185, 1
Pompeio 16, 8 | 31, 6 | 194, 7
Pompeium 185, 5 | 211, 4, 20
Pompeius 13, 18 | 15, 2 | 23, 16 | 31, 17 | 186, 19 | 195, 12 | 199, 27 | 200, 19 | 217, 12
Pomptino 35, 12
Pomptinum 35, 20
pondere 86, 2
ponderis 140, 15
pondo 114, 11
ponere 102, 3 | 170, 11
poneret 73, 14 | 117, 2
ponit 226, 21
pons 198, 9
ponte 35, 12
pontem 35, 16
ponti 206, 17
Pontici 206, 28
Pontico 206, 31
Ponticum 200, 24
pontificatus 38, 18
Ponto 201, 25 | 206, 3, 25
Pontum 193, 16 | 195, 9
popularem 230, 16
populares 19, 16 | 20, 20
popularibus 46, 9 | 63, 1 | 120, 5
popularis 93, 14 | 111, 25
popularium 97, 20 | 103, 22 | 123, 11 | 154, 13
populi 5, 5 | 8, 23 | 10, 2, & *alibi*.
populique 6, 16
P. Q. Populique 155, 1
populis 129, 6 | 189, 1
populo 8, 7 | 44, 10 | 63, 4, &c.
populoque 64, 11
populos 87, 14 | 214, 15
populum 68, 1 | 71, 14, &c.
populumque 27, 11
P. Q. Populumque 80, 13
populus 7, 18 | 43, 7 | 48, 23, &c.
P. Q. Populusque 150, 9
populusque 231, 21
Porcia 42, 12 | 44, 2 | 227, 21
Porcium 22, 8
Porcius 14, 9 | 44, 13
porrectum 104, 6
porrigit 107, 11
porro 36, 4 | 82, 24 | 84, 20 | 206, 33 | 215, 7
porta 110, 17 | 145, 21
portabant 6, 20 | 51, 1
portæ 118, 19 | 201, 18
portam 111, 15
portare 20, 23 | 52, 14 | 93, 20 | 102, 21
portaret 96, 15 | 102, 6 | 123, 30
portaretur 84, 4
portari 23, 11 | 123, 27
portarum 67, 13
portas 112, 7 | 119, 14, 18 | 138, 2 | 176, 8
portationibus 34, 1
portaverat 150, 5
portendant 59, 9
portenderetur 177, 3
portendi 37, 1 | 114, 25 | 138, 16
portenta 23, 11
portis 145, 2 | 171, 11
portuosior 75, 1
portus 206, 24
poscant 117, 14
poscebant 134, 9
poscebat 110, 8
poscceret 120, 9
posci 163, 16
poscunt 197, 12
posita 124, 1
positæ 186, 11
positam 121, 10
positas 188, 6
positis 137, 21
positum 158, 14 | 199, 4
posse 2, 16 | 7, 3 | 21, 1, 11, & *alibi*.
possederat 103, 26
possedêre 77, 8
possedit 75, 2
possem 7, 17 | 29, 2 | 49, 10
possent 26, 1 | 112, 24 | 159, 10 | 225, 2
possessa 77, 13
possessiones 161, 23 | 234, 1
possessionibus 29, 1
posset 32, 7 | 40, 16, &c.

poſſidet 40, 4 | 47, 1
poſſint 68, 5
poſſis 59, 7
poſſit 32, 15 | 46, 11 | 82, 3, &c.
poſſitis 168, 1 | 183, 5
poſſum 42, 8 | 132, 18 | 234, 23
poſſumus 191, 7
poſſunt 197, 13 | 118, 3 | 227, 15
poſtea 2, 12 | 16, 6 | 20, 1, 23, &c.
poſteaquam 133, 7, 12, 20
poſtera 119, 5 | 124, 6
poſteriores 126, 14
poſteris 132, 4 | 163, 9 | 230, 12
poſterius 131, 7
poſtero 85, 14 | 95, 18, &c.
poſterum 182, 2 | 210, 8 | 213, 8
Poſthumius 222, 12
poſtquam 6, 11, 13 | 9, 17, & *alibi plur.*
poſtrema 41, 17 | 208, 5
poſtremam 146, 14
poſtremis 102, 4
poſtremo 11, 22 | 12, 6, 13, & *alibi plur.*
poſtremos 105, 22 | 110, 2
poſtremum 158, 9 | 159, 2 | 164, 19
poſtremus 164, 12 | 189, 23
poſtulabant 34, 24
poſtulabantur 149, 17
poſtulabat 50, 6 | 93, 4, &c.
poſtulant 38, 3 | 116, 4
poſtulare 19, 1 | 25, 7 | 75, 2 | 129, 5
poſtularet 67, 14
poſtulata 128, 29
poſtulatum 128, 20
poſtulaverant 208, 21
poſtulaverat 129 16
poſtulent 35, 7
poſtulet 132, 19
poſuêre 75, 7
poſuiſtis 81, 26
poſuit 18, 18 | 206, 18 | 229, 18
potare 10, 2
potens 69, 19 | 74, 8 | 223, 13
potenſque 57, 7
potent 134, 2
potentes 63, 20 | 159, 3 | 210, 1
potenteſque 31, 10
potentia 10, 7 | 16, 10 | 17, 15, &c.
potentiæ 59, 11 | 74, 1 | 83, 20, &c.
potentiam 15, 3 | 135, 4
potentiori 98, 11
potentis 89, 11
potentium 17, 10 | 185, 15
poterant 97, 8 | 133, 17 | 145, 4
poterat 13, 5 | 20, 10 | 22, 25, &c.
potero 5, 8 | 15, 7 | 229, 26
potes 213, 19 | 234, 19
poteſt 18, 8 | 42, 4 | 43, 16, &c.
poteſtne 90, 5
poteſtas 23, 3 | 31, 7, &c.
poteſtate 128, 24 | 138, 5, &c.
poteſtatem 31, 7 | 38, 6, &c.
poteſtatibus 115, 8 | 130, 16
poteſtatis 185, 7
potiebatur 67, 31
potior 119, 1 | 128, 22
potiora 83, 12 | 114, 20 | 179, 19
potiorem 75, 1
potiores 63, 20
potiorque 163, 13
potiretur 63, 23 | 83, 4 | 109, 13 | 220, 2
potiri 37, 2
potiſſimum 140, 21
potiſſumum 70, 3, 22, &c.
potiti 123, 16 | 124, 22
potitur 192, 18
potitus 123, 24 | 138, 19
potiundi 94, 20 | 136, 25
potius 13, 13 | 53, 6 | 57, 2, &c.
potuêre 8, 6 | 113, 5
potuêris 233, 28
potui 225, 22
potuimus 234, 16
potuiſſe 96, 13
potuiſſet 116, 3 | 199, 28 | 210, 18
potuiſtis 51, 21
potuit 142, 3 | 173, 5 | 232, 7, 13 | 233, 24
præ 140, 19
præacutas 51, 1
prælta 125, 14
præbeatis 183, 12
præbebat 118, 20
præbendo 215, 2
præbeo 72, 15 | 188, 28
præbere 12, 6 | 45, 5
præbet 225, 1
præbetis 180, 6
præbita 108, 25
præceperant 144, 8
præceperat 32, 11 | 124, 1
præcepit 68, 14
præceps 21, 11 | 25, 14, &c.
præcepta 69, 2 | 131, 5
præceptis 133, 7 | 215, 3 | 222, 10
præcepto 34, 23 | 68, 7 | 140, 11
præceptum 35, 15 | 50, 13, &c.
præceptus 170, 16
præcipere 203, 31
præcipit 33, 19 | 68, 4 | 84, 8
præcipitant 215, 10
præcipitarentur 112, 2
præcipitati 159, 8
præcipitatus 72, 14
præcipitavit 98, 14
præcipitem 64, 8
præcipites 87, 7
præciſum 139, 7
præclara 8, 6 | 48, 24, &c.
præclaram 133, 16
præclari 3, 11 | 96, 9 | 110, 10
præclarior 132, 3
præclarius 132, 6
præclaros 60, 8
præclarus 72, 8
præda 79, 15 | 95, 17, &c.
prædabundum 137, 15
prædæ 19, 13 | 37, 15, &c.
prædam 70, 11 | 119, 11, &c.

prædari 109, 20 | 138, 3
prædarum 192, 8
prædas 79, 27 | 91, 9, &c.
prædator 101, 4
prædatores 187, 12
prædatoria 79, 24
prædicabat 153, 2
prædicantem 38, 11 | 70, 15
prædicent 211, 16
prædicente 178, 14
prædicet 132, 15
prædicit 123, 31
prædiri 41, 12
prædixero 199, 4
prædocti 140, 12
prædonum 178, 27
præerant 91, 6 | 140, 12
præerat 34, 3 | 116, 10
præessent 24, 3
præfecit 63, 5 | 104, 8
præfecti 102, 20
præfectis 103, 2
præfectoſque 123, 8
præfectum 107, 4 | 118, 11 | 119, 21
præfectumque 125, 1
præfectus 54, 10 | 118, 24 | 125, 9
prægrediens 140, 16
prælatus 162, 16
prælia 200, 1
præliantibus 139, 17, 24
præliis 123, 17 | 200, 22
prælio 8, 19 | 32, 4 | 52, 26, &c.
prælium 113, 6 | 123, 14
præluxi 230, 7
præmia 14, 4 | 18, 18 | 19, 2, &c.
præmiis 180, 1 | 221, 12
præminent 174, 19
præmio 30, 2 | 68, 10 | 143, 9
præmiorum 186, 27
præmiſerat 105, 12
præmiſiſſe 22, 9
præmiſſi 107, 29 | 151, 1
præmiſſis 152, 6
præmiſſus 107, 6 | 152, 11
præmium 23, 19 | 215, 17
Præneſte 171, 7
præparavíſſet 200, 1
præpediebat 84, 17
præpoſteri 131, 6
prærupti 94, 17
præſens 13, 11 | 85, 8 | 103, 5 | 191, 17 | 214, 5
præſente 33, 10 | 208, 8
præſenti 42, 6 | 85, 12 | 185, 12
præſentia 159, 6
præſentiam 25, 4
præſentibus 140, 6 | 153, 6
præſertim 59, 1, 8 | 160, 1 | 181, 11 | 213, 11
præſidebat 51, 14
præſides 180, 7
præſidia 21, 21 | 25, 1 | 42, 7, &c.
præſidii 39, 6 | 51, 21, | 92, 24 | 223, 23
præſidiis 35, 15, | 39, 16, 24, &c.
præſidio 29, 16 | 78, 2, &c.
præſidium 27, 6 | 16, 10, &c.
præſidiumque 225, 3
præſtabant 30, 12
præſtabilius 57, 4
præſtare, 1, 1 | 164, 10 | 177, 17
præſtat 18, 3 | 90, 15
præſtitiſſent 199, 18
præſtitit 70, 18
præſto 123, 31
præter 10, 16 | 12, 14, &c.
præterea 6, 2 | 11, 20, &c.
præteream 232, 6
prætereundum 59, 14
præterfluit 172, 21
prætergrediebantur 192, 14
prætergreſſus 107, 4 | 209, 7
præterire 49, 9 | 212, 13 | 229, 2
præterit 179, 15
prætor 34, 3 | 36, 10 | 54, 10, &c.
prætore 16, 7 | 149, 3
prætorem 36, 13 | 149, 15
prætores 23, 16 | 50, 7
prætoria 55, 14
prætoriam 55, 5
prætoribus 35, 12, 18, 21
prætoris 26, 12 | 27, 6
prætorium 64, 3
prætulerat 30, 20
prætura 61, 3 | 130, 1 | 217, 8
præventum 121, 15
prava 115, 19 | 142, 16, &c.
pravas 214, 1
pravis 57, 9
praviſſumèque 160, 17
pravitas 58, 14
pravitate 217, 12
pravitatem 174, 30
pravoque 5, 13
pravum 82, 25 | 85, 4
precibus 38, 14 | 208, 15
premebantur 189, 4
premerentur 222, 34
premunt 72, 13
preſſi 201, 2
preſſo 208, 22
pretii 133, 19 | 222, 14
pretio 38, 14 | 39, 13, &c.
pretioſiſſimos 233, 28
pretium 10, 12 | 74, 5, &c.
pridem 45, 17 | 212, 26
pridie 188, 6
prima 29, 19 | 55, 1 | 78, 5, &c.
primæ 158, 1 | 221, 3 | 224, 9
primam 53, 16 | 199, 16
primi 119, 15
primipili 95, 14
primis 3, 16 | 5, 9 | 13, 3, &c.
primo 9, 1, 8, 10 | 14, 3, &c.
primordio 158, 4
primos 102, 26 | 105, 18, &c.
primum 2, 10 | 4, 1 | 10, 1 &c.
primus 39, 19 | 62. 11 | 181, 1 | 200, 4
princeps 20, 24 | 74, 7 | 82, 18
principem 15, 5 | 162, 10 | 185, 6 | 230, 17
principes 22, 7 | 34, 5 | 105, 17 | 118, 4 | 200, 13
principia 105, 16
principibus 32, 18
principiis 105, 9
principio 21, 18 | 85, 2, &c.
principium 160, 14
prior 65, 18 | 170, 28
priore 93, 12 | 146, 13

priorem 142, 17
priores 103, 16 | 106, 7
priſtinæ 52, 20 | 54, 17 | 55, 9 | 104, 11
privata 72, 1 | 82, 15 | 165, 2 | 220, 11
privatæ 197, 3
privatas 163, 12 | 177, 15
privatim 10, 3 | 39, 1, &c.
privatimque 32, 16
privatis 11, 4 | 30, 18, &c.
privato 22, 25 | 153, 13 | 168, 13
privatorum 231, 26
privatum 62, 5
privatus 28, 6 | 197, 1
privignum 13, 1
prius 2, 7 | 5, 10 | 11, 10, &c.
proba 43, 21
probabat 30, 6
probæ 21, 6
probandum 224, 12
probare 128, 30 | 218, 20 | 224, 4
probarentne 86, 6
probaretur 80, 19 | 217, 1
probari 221, 2
probat 190, 6
probata 126, 20 | 152, 7
probate 163, 8
probatis 163, 14
probi 161, 3
probitas 69, 10 | 114, 29 | 159, 21 | 220, 23
probitate 60, 14
probitatem 9, 3 | 57, 8
probitati 214, 11
probos 130, 16
probra 101, 20 | 131, 11
probri 20, 5
probro 10, 8 | 30, 11 | 210, 21
probrum 217, 21
procaci 21, 13
procacitate 229, 21
procacitatis 229, 10 | 234, 17
procax 232, 11
procedat 93, 1 | 102, 16
procedebant 25, 17 | 102, 21
procedebat 113, 13
procedere 105, 16 | 117, 17 | 128, 31 | 165, 17
procederent 58, 5
procederet 2, 6
procedit 22, 7 | 79, 29, &c.
procedunt 67, 4 | 107, 25, &c.
proceſſerant 56, 1 | 77, 12 | 139, 8 | 141, 10
proceſſerat 106, 15
proceſſi 61, 6
proceſſit 61, 12 | 80, 3, &c.
proceſſum 79, 28
proceſſuros 126, 20
proclivi 221, 21
proc nſul 165, 6
proconſule 101, 2 | 169, 3
proconſulem 169, 18
procul 5, 1 | 16, 9, 21, &c.
procurationem 68, 15
prodegerint 161, 20
proderet 21, 19
prodiderat 21, 10
prodidêre 89, 6 | 189, 10
prodigia 23, 11
prodigiis 37, 3
prodita 90, 9
proditionem 103, 16 | 124, 14
proditionis 173, 20
proditis 151, 10
prodito 189, 23
proditor 167, 8
proditorum 168, 7
proditos 151, 18
proditum 90, 9
producto 92, 2
prælio 135, 13 | 178, 1 | 190, 5 | 217, 2
prœliantur 146, 12
prœlii 143, 5, 18 | 201, 9
prœliis 105, 13 | 108, 6, 20, &c.
prœliiſque 124, 21
prœlio 54, 3 | 55, 22 | 63, 12, &c.
prœlium 52, 12 | 54, 15, &c.
profanaque 10, 3
profecti 32, 8 | 150, 3, &c.
profectione 122, 4
profecto 3, 7 | 7, 20 | 32, 4, &c.
profectum 173, 18 | 177, 19 | 191, 24
profectus 25, 20 | 93, 15, 20, &c.
proficiebat 186, 15
proficiſcantur 27, 10
proficiſcens 149, 3
proficiſcentem 37, 17 | 143, 11
proficiſcerentur 35, 11 | 126, 6 | 151, 12 | 169, 5
proficiſci 22, 11 | 27, 15, &c.
proficiſcitur 34, 27 | 86, 3, &c.
proficiſcuntur 149, 1
profiteri 15, 11
profitetur 93, 7
profligatis 146, 23
profluerunt 133, 4
profugerant 81, 9 | 123, 5
profugerat 36, 10 | 67, 20
profugeret 51, 13 | 151, 7
profugi 6, 9 | 110, 24
profugiſſe 119, 21
profugit 67, 30 | 80, 6, &c.
profugium 106, 29
profugiunt 149, 2
profugus 92, 17
profugos 125, 10
profunda 127, 21 | 189, 2 | 192, 34
profundæ 212, 11
profundant 18, 8
profuſius 11, 14
profuſus 5, 17
profutura 58, 5
progeniem 69, 16
progreſſæ 170, 18
progreſſum 165, 2
prohibeas 214, 2
prohibebant 76, 13 | 118, 19 | 188, 5
prohibebat 107, 13 | 190, 10
prohibebatur 186, 18
prohibendo 102, 6
prohibere 69, 21 | 90, 4, &c.
prohibent 53, 5
prohibentur 161, 10
prohibet 52, 10 | 151, 21
prohibetur 184, 4
prohibiti 22, 18
prohibituri 202, 15
prohibitus 15, 10
prohibuerat 172, 10
prohibuêre 190, 17
prohibuerit 80, 25
prohibuit 80, 7
projectum 177, 10
projectus 72, 5
proinde 11, 2 | 61, 3 | 104, 16, &c.
prolatandis 83, 22 | 167, 11
prolatando 34, 19

prolatandum 160, 20
prolatare 191, 26
prolatat 190, 3
proles 160 9
promi 208, 17
promiſcua 10, 12
promiſcue 83, 15 | 221, 5
prominet 172, 2
promiſit 155, 3
promiſſa 103, 18 | 140, 5
promiſſis 67, 12 | 127, 9
promittit 154, 16
promontoria 201, 22
promontoriis 206, 17
promontorium 204, 30
promta 215, 23
promtam 25, 21
promtior 101, 3
promtiſque 175, 19
promtiſſumo 164, 4
promtiſſumos 174, 3
promtu 7, 5 | 154, 9 | 216, 20 | 220, 6 | 224, 13
promtum 9, 6
promtus 34, 22 | 63, 1 | 200, 22
promulgat 97, 3
promulgaverat 221, 8
promulgavit 187, 17
prona 1, 3 | 139, 22 | 156, 3
proniuſque 127, 11
pronum 187, 4
propatulo 11, 9
prope 49, 11 | 80, 1 | 113, 2, &c.
propediem 26, 2 | 51, 4
properabant 11, 7
properabat 7, 15
properabit 221, 10
properandi 150, 16 | 192, 29
properandum 42, 13
properantem 194, 6
properantes 107, 16 | 112, 3 | 192, 31
properanti 51, 18
properantia 94, 5
properantius 64, 7 | 142, 12
properare 78, 3 | 94, 21 | 124, 14
properaret 37, 23
properatis 183, 8
properato 154, 21
properaviſſet 110, 21
propere 22, 17 | 36, 1, &c.
propinqua 33, 8 | 67, 9 | 104, 5 | 136, 22
propinquantes 193, 3
propinquas 195, 4
propinqui 65, 10
propinquo 70, 10
propinquos 71, 2 | 144, 10
propinquus 71, 1
propior 104, 9 | 197, 21
propius 9, 12 | 35, 10, &c.
proponere 28, 4
proponeret 19, 1
proprætore 94, 7
proprætorem 94, 11
proprietatum 207, 5
propter 26, 13 | 33, 8, &c.
propulerant 6, 20
propulſare 106, 13
propulſarent 103, 3
proripuit 25, 16
prorſus 13, 6 | 14, 2, &c.
proſapiæ 130, 21
proſcripti 31, 2
proſcriptionem 19, 3 | 227, 18 | 230, 22
proſcriptione 161, 21
proſcriptis 187, 9
proſcriptorum 43, 11 | 159, 12 | 162, 1
proſcriptos 164, 23
proſecuta 173, 13
proſpectabant 112, 22
proſpectu 126, 13
proſpectum 107, 13
proſpectus 140, 14
proſpera 6, 14
proſperæ 188, 24
proſperè 21, 23 | 47, 15, &c.
proſperum 222, 21
proſpiciendum 218, 18
protulit 230, 1
provenêre 8, 4
provideas 214, 9
provideat 114, 2
providendum 40, 17 | 215, 12
providens 84, 18
providenter 137, 11
providentia 63, 13
providere 55, 2 | 65, 18 | 137, 7 | 145, 4, 19
provideris 45, 1
provideritis 160, 4
providet 40, 3
provincia 92, 22 | 96, 16, &c.
provinciæ 21, 20 | 34, 4, &c.
provinciam 16, 8, 11 | 67, 30, &c.
provinciarum 197, 15
provincias 31, 19 | 100, 8 | 180, 4 | 186, 1
provinciis 114, 22
proviſa 104, 14
proxuma 34, 9 | 77, 9, &c.
proxumam 123, 32
proxumè 78, 9
proxumi 11, 23 | 178, 17
proxumis 66, 18 | 84, 11
proxumo 92, 18, 25
proxumorum 175, 15
proxumos 76, 9 | 109, 10, &c.
proxumum 21, 14 | 81, 11, &c.
proxumus 67, 10 | 141, 11 | 227, 1
prudens 169, 15 | 216, 4 | 224, 14
prudenterque 135, 23
prudentes 104, 15
prudentibus 191, 5
prudentiorum 210, 20
prudentiſſimus 8, 7
pſallere 21, 5
Ptolemæum 189, 21
Ptolemæus 190, 3
puberes 83, 15 | 108, 23 | 138, 6
publica 36, 17 | 37, 18, &c.
publicæ 225, 23
publicam 8, 16 | 28, 7, &c.
publicandas 44, 8 | 46, 7
publicarum 59, 3
publicè 10, 3 | 32, 16, &c.
publici 171, 19
publicis 30, 19 | 223, 24
publico 214, 10, 11
publicum 20, 20 | 31, 14, &c.
Publio 200, 23
Publipor 176, 17
pudeat 142, 8
pudet 88, 4 | 167, 1, 10 | 185, 3 | 232, 19
pudicitia 21, 7 | 220, 23, &c.

pudicitiæ 48, 5 | 226, 10
pudicitiam 10, 11 | 11, 8 | 12, 9
pudor 220, 23
pudore 4, 7 | 50, 1 | 145, 26
pudorem 10, 11 | 13, 10 | 160, 22 | 213, 4
puduit 232, 34
pueri 141, 10
puerique 118, 19
pueritia 130, 13 | 145, 27, &c.
pueritiæ 123, 21 | 229, 3
pueritiam 115, 2
puerorum 212, 5
pueros 41, 2
pugionem 186, 16
pugna 143, 14 | 146, 13, 19 | 186, 18 | 190, 19
pugnabatur 200, 1
pugnæ 109, 26 | 123, 14 | 135, 14 | 173, 1
pugnam 110, 16, 17 | 112, 21, &c.
pugnandi 51, 3 | 106, 30 | 110, 6 | 128, 7
pugnando 7, 19 | 55, 13 | 84, 22 | 106, 24 | 170, 11
pugnans 55, 10
pugnantes 53, 7 | 55, 8 | 143 16
pugnantibus 170, 23
pugnare 52, 19 | 55, 2 | 111, 6 | 112, 18 | 146, 18
pugnatum 108, 8 | 109, 2 | 151, 22 | 156, 1
pugnatur 186, 1
pugnaverant 8, 18 | 147, 8
pugnaverat 48, 1
pulcerrumâ 190, 9
pulcerrumum 213, 3
pulcherrimum 17, 4
pulcherruma 6, 7
pulcherrumam 46, 20
pulchrum 3, 12
pulſa 203, 19
pulſat 207, 7
pulſi 8, 19 | 123, 15
pulſo 169, 7
pulſum 205, 15
pulſus 7 72, 14
pulverem 134, 4
pulveris 107, 12
pulvino 121, 10
Punicâ 153, 1
Punicæ 78, 8
Punicas 202, 26
Punicis 40, 13 | 75, 18 | 78, 12
Punico 61, 15 | 99, 3 | 159, 1
Punicum 158, 21
purgari 196, 1
purgatiores 172, 25
putabam 164, 24
putabant 7, 3, 6 | 16, 10
putabat 34, 22 | 37, 15 | 101, 8 | 124, 15
putabatur 129, 11 | 149, 7
putant 4, 3 | 29, 19 | 76, 1, 6 | 107, 19 | 132, 2 | 210, 2
putare 2, 15
putares 226, 9
putaret 73, 13
putas 231, 3 | 234, 10
putaſti 231, 12
putat 127, 4
putaveris 153, 19
putaverit 207, 24
putem 224, 10
putent 213, 3
putes 191, 2 | 218, 21
putet 4, 4 | 160, 2
puto 44, 4 | 59, 14 | 72, 12 | 78, 3 | 134, 24 | 212, 13 | 223, 21 | 230, 29
Pyrenæis 200, 19
Pyrenæum 177, 22
Pyrrho 160, 10 | 202, 16

Q.

Quadraginta 107, 22 | 111, 18, &c.
quadrato 145, 12
quæcumque 101, 19 | 224, 3
quædam 173, 10 | 180, 13 | 229, 23
quælibet 90, 12
quæque 5, 6 | 112, 22 | 225, 21
quæramus 27, 7
quærant 183, 12
quærat 131, 4
quærebant 40, 16 | 137, 4
quærebat 177, 3
quærendo 165, 3
quærenti 135, 4
quærere 2, 2 | 59, 10, &c.
quærerent 212, 11
quæreret 120, 14
quæreretur 97, 3
quæri 131, 14 | 135, 16
quæris 167, 8
quærit 3, 11 | 230, 1
quæritis 198, 6
quæritur 188, 16
quæſierit 232, 16
quæſita 90, 10 | 177, 9 | 182, 2
quæſitiſſumæ 175, 10
quæſitores 97, 16
quæſitum 153, 8 | 162, 19 | 163, 11 | 194, 5
quæſiverit 96, 9
quæſivi 133, 1
quæſivit 163, 18
quæſo 130, 19 | 166, 10 | 191, 1 | 212, 18
quæſoque 178, 8 | 182, 3
quæſtio 92, 14
quæſtione 97, 18
quæſtiones 87, 9 | 88, 12
quæſtionibus 89, 8
quæſtor 16, 7 | 85, 9 | 150, 4 | 141, 16 | 175, 2
quæſtore 155, 17
quæſtorem 151, 2 | 208, 9 | 134, 11

quæſtori 86, 2 | 149, 8
quæſtui 11, 14, 20, 27 | 88, 11
quæſtum 79, 20
quæſtura 232, 25 | 233, 12
quæſturam 233, 8
quæſtus 232, 12
quæve 161, 6 | 219, 19
quale 212, 12
qualem 188, 25 | 232, 10
quales 60, 3
quali 212, 13
qualicunque 210, 12
qualis 69, 11 | 89, 10 | 229, 29
quamdam 119, 6
quamobrem 28, 3 | 42, 11, &c.
quamprimum 224, 16
quamquam 59, 7 | 72, 10 | 75, 17, &c.
quamque 86, 22
quamvis 20, 17 | 183, 3, &c.
quando 148, 4 | 153, 24, &c.
quanta 35, 5 | 52, 1 | 55, 11 | 231, 14
quantæ 181, 9
quantam 52, 6
quantamque 6, 6
quantaque 55, 12 | 97, 11
quantas 179, 15
quantis 82, 1 | 211, 3 | 234, 11
quantis 181, 9 | 198, 15
quanto 46, 16 | 58, 3, &c.
quantoque 179, 19
quantum 7, 7, | 8, 6 | 22, 17, &c.
quantumque 216, 12
quantus 22, 26
quapropter 52, 11
quare 46, 12, 14 | 48, 13, &c.
quarta 50, 22
quarto 146, 2
quaſcunque 61, 21
quaſi 9, 2, 9, 15 | 11, 3, & *alibi frequenter.*
quatriduo 108, 5
quatuor 106, 18 | 107, 22, &c.
queas 65, 13
queat 53, 5 | 232, 20
quemcumque 68, 5
quemdam 20, 23 | 21, 26, &c.
quemquam 75, 15 | 134, 16, &c.
quemque 3, 4 | 43, 2, &c.
querar 225, 28 | 230, 30
querebatur 34, 18
quereretur 34, 18
queri 33, 1 | 73, 12 | 217, 9
queritur 57, 1
queror 161, 18
queſtus 22, 8 | 45, 9 | 82, 4
queunt 101, 19 | 212, 23
quibuſcum 149, 16 | 186, 27
quibuſque 92, 4
quicumque 11, 17 | 31, 3, 12
quidam 37, 16 | 92, 15, &c.
quidem 3, 15 | 13, 2 | 25, 14, &c.
quidnam 33, 13 | 105, 1, 3
quidquam 5, 21 | 10, 16, &c.
quidquid 42, 19 | 87, 12 | 153, 21 | 233, 17
quies 24, 5 | 161, 3 | 165, 9
quieſcebat 121, 5
quieſcere 215, 7
quieſſetis 182, 6
quieta 18, 24 | 27, 16 | 70, 4 | 121, 20
quietam 151, 2 | 164, 4 | 171, 9
quietem 147, 3
quieti 113, 12 | 118, 7
quietibus 13, 4
quietis 210, 22
quieto 163, 13
quietos 105, 9
quietum 118, 2
quietus 21, 16 | 79, 12 | 106, 23 | 107, 6 | 179, 2
quin 18, 16 | 29, 1 | 32, 6, &c.
Quinctium 181, 8
quinis 184, 2
quinquaginta 93, 12 | 123, 22
quinque 140, 8 | 148, 22 | 193, 9 | 221, 9
quinquennii 66, 15
quinto 150, 17
quintum 81, 17 | 147, 7
quippe 10, 5 | 11, 6 | 16, 9, &c.
quippiam 233, 26
quique 8, 18 | 11, 18 | 58, 1, &c.
Quirites 86, 18 | 87, 5 | 50, 13, &c.
quiſquam 30, 3 | 40, 3, &c.
quiſque 4, 4 | 7, 4, 14, &c.
quivere 38, 14 | 170, 2
quiverunt 111, 19
quiviſſent 112, 11
quivit 143, 17
quoad 98, 14 | 153, 18
quocumque 103, 3 | 123, 11 | 148, 24 | 225, 22
quocumque 52, 11 | 137, 9 | 186, 2 | 224, 16
quomodo 6, 6
quonam 27, 7 | 146, 5 | 215, 12 | 218, 19 | 224, 9
quoniam 2, 2 | 3, 9 | 6, 4, & *alibi frequent.*
quoquam 71, 11
quoque 52, 6 | 80, 19 | 86, 4, &c.
quorſum 223, 19
quoſcumque 32, 11
quoſque 143, 19
quotidiano 12, 2 | 37, 15
quotidie 102, 1 | 137, 17
quotiens 177, 8 | 179, 12
quovis 67, 5 | 93, 1, 22 | 100, 4 | 229, 22
quouſque 18, 2 | 167, 14
quum 208, 9

R.

RAbie 162, 5 | 231, 6
rabiem 165, 17
radicem 204, 7
radices 140, 17
radicibus 51, 17
ramis 107, 19 | 139, 23
rapaciſſumæ 227, 14
rapere 9, 19 | 10, 3, 10 | 98, 5 | 186, 9
rapi 41, 2
rapiebat 82, 25
rapinæ 5, 14
rapinarum 13, 16 | 51, 10 | 212, 25
rapinas 19, 4 | 168, 7 | 210, 23
rapinis 22, 23 | 164, 17 | 203, 23 | 224, 15
rapiunt 217, 22
rapta 160, 13
rapto 203, 4
raptum 191, 9
raris 180, 9
raro 169, 21
rata 183, 6
ratam 154, 25
ratem 175, 25
rates 188, 5
rati 37, 26 | 107, 14 | 119, 14, &c.
ratibus 173, 14
ratio 198, 1 | 234, 22
rationem 33, 3 | 227, 3
rationes 35, 7 | 143, 6
rationibus 51, 7 | 234, 14
ratus 50, 4 | 51, 22 | 55, 4, &c.
re 7, 20 | 9, 6 | 16, 1, &c.
Reatino 29, 10
rebatur 83, 12
rebus 12, 10 | 21, 13 | 24, 3, &c.
recens 192, 27
recentis 188, 24
receperat 108, 12 | 201, 15
receperitis 180, 9
recepi 177, 22 | 189, 22
recepit 74, 11
recepta 9, 18 | 178, 2
receptam 212, 7
recepti 69, 13
receptui 105, 20 | 144, 10
receptus 61, 17
recidat 211, 11
recipere 170, 2
recipi 84, 10
recipiebant 106, 6
recipit 112, 3 | 170, 16
recipiundam 193, 15
recipiunt 223, 20
recitarem 233, 3
recitatæ 81, 12
recitatis 82, 11
recitavit 23, 8 | 27, 18
recognituros 229, 17
recognoſcas 24, 5
recordari 178, 24
rectè 40, 8 | 80, 24 | 90, 14, &c.
rectius 2, 1 | 188, 28
rector 58, 13
rectore 170, 3
rectorem 210, 5
recuperandæ 85, 7
recuſare 89, 18
redarguit 201, 3
reddat 72, 10
redde 227, 3
reddenda 198, 1
reddere 142, 13
redderet 64, 9
reddi 167, 2
reddideris 167, 7
reddidit 232, 25
redditam 153, 19
redditas 27, 18
redditis 178, 5 | 201, 9
redemptoris 204, 16
redeo 61, 7 | 100, 7 | 127, 2
redeunt 150, 5
redeuntes 146, 4
redeuntibus 208, 6
redibunt 180, 9
rediens 65, 4 | 146, 24
redimebat 85, 5
redimere 233, 27
redimeret 11, 19
redire 153, 9
rediſti 228, 10
rédit 149, 13 | 154, 22
reditu 168, 4 | 172, 9
reditum 86, 17 | 186, 23
redituram 129, 14
redundantibus 176, 23
reductus 233, 8
reduxit 233, 8
refelle 233, 27
referat 44, 10
referatur 38, 4
referebantur 67, 14
refert 23, 1 | 39, 17 | 46, 14
referendum 39, 24
referunt 67, 21
reficere 117, 21
reficeret 37, 24
reficit 108, 6
refutant 202, 6
regatur 57, 3
rege 40, 9 | 61, 8 | 94, 13, &c.
regebat 173, 8, 11
regebantur 76, 4
regem 26, 4 | 66, 5 | 67, 17, &c.
regere 59, 6 | 106, 15
regerent 58, 4
regerentur 58, 4
reges 2, 9 | 6, 16 | 8, 22, &c.
regeſque 192, 21
rege 61, 22 | 91, 21 | 94, 19, &c.
regiæ 116, 15 | 155, 5
regiam 124, 25 | 148, 18
regibus 7, 5 | 48, 27 | 129, 6, &c.
regii 202, 7
reginam 189, 15
regio 30, 16 | 66, 7 | 107, 2 | 158, 16
regione 22, 22
regiones 95, 2 | 125, 22
regionibus 172, 14
regionum 145, 17
regios 108, 15
regis 68, 7 | 74, 2, 12, &c.
regit 148, 3
regitis 164, 11
regium 6, 22, 25 | 91, 16 | 121, 23
regna 89, 14 | 127, 25, &c.
regni 65, 9, 12 | 68, 14, &c.
regnique 70, 2
regnis 189, 13

regno 62, 13 | 69, 5 | 70, 25, &c.
regnoque 128, 26
regnum 5, 21 | 36, 23, &c.
regnumque 65,5 | 104,11 | 114, 8 | 191, 16
regredi 110, 3 | 190, 11
regreditur 140, 2
regreſſu 173, 14
regreſſus 5,5 | 173,1 | 174, 32
reguli 66, 8 | 67, 9
regulis 67, 6
regum 2, 16 | 92,16 | 117, 2 | 128, 15 | 136, 1
regunt 217, 19
rei 5, 17 | 6, 1 | 23, 20, &c.
reipublicæ 3, 13 | 5, 7, 20, *& alibi plur.*
reique 225, 23
relaturum 231, 9
relicta 71,4 | 132,22 | 204, 36
relicti 91, 6
relictis 122, 14 | 152, 6
relicto 94,7 | 95,1 | 139,1, &c.
relictum 55, 9 | 94, 12, &c.
relictus 141, 17
religione 124, 4
religioſiſſimi 10, 14
relinquant 134, 5
relinquatis 53, 8
relinquendum 79, 28 | 151, 20
relinquere 8, 19 | 52, 23
relinquimus 16, 17
reliqua 53, 14 | 85, 13, &c.
reliquæ 29, 5
reliquam 5, 1
reliquas 234, 1
reliquerat 62, 5 | 148, 21 | 149, 3
reliquere 133,15,17 | 180, 7
reliquerint 6, 6
reliquerit 223, 15
reliquerunt 11, 2 | 18, 1
reliqui 10,5 | 18, 15 | 22, 23, &c.
reliquiæ 165, 12
reliquias 183, 13
reliquis 4, 10
reliquit 70, 20 | 204, 35 | 217, 18
reliquorum 91, 4
reliquos 36, 11 | 38, 9, &c.
reliquum 82, 2 | 90, 11, &c.
reliquus 226, 6
rem 16,17,19 | 18, 9 | 23, 1, *& alibi plur.*
remque 8,10 | 29,20 | 133, 12
remanebit 90, 1
remanere 111, 28
remanet 82, 9
remeare 173, 12
remedia 221, 10
remedium 33, 2
remiſerant 112, 21
remiſerat 187, 16
remiſſi 107, 26
remiſſis 111, 14
remiſſiſque 128, 31
remiſſus 136, 2
remittere 111, 20 | 144,8 | 185, 4
remittit 107, 1
remorata 95, 18 | 142, 2
remorati 107, 18
remoraturos 105, 14
remotam 176, 10
remotis 53, 10 | 155, 10
remoto 135, 20 | 159, 1 | 190, 6
remotum 206, 13
removiſtis 134, 12
rempublicam 4, 6 | 6, 6, *& alibi plur.*
renonibus 198, 9
renovanda 222, 15
renovare 106, 23
renovari 108, 18
renovato 93, 18
renovatum 65, 7
renuntiavêre 140, 7
renunculo 175, 22
reo 231, 31
repente 20,10 | 24,5 | 105, 21, &c.
repentes 139, 17
repentina 184, 1
repentinæ 212, 3
repentino 111, 15
reperiebam 214, 17
reperiebant 56, 3
reperiri 216, 19
reperit 121, 12
reperitur 40, 19 | 67, 19
reperti 99, 1
repertores 189, 8
repertus 55, 16
repetam 61, 14
repetentes 164, 22
repetere 6, 5 | 142, 13
repetit 133, 14
repetiveritis 186, 3
repeto 161, 18 | 183, 10
repetunda 160, 19
repetundarum 15, 9 | 38, 16
repleta 201, 18
reprehendat 42, 17
reprehendenda 215, 22
reprehendere 224, 4
reprehenderis 4, 2
reprehendentur 232, 2
repreſſi 231, 31
reptitius 226, 7
republica 5,1 | 9, 18 | 16, 9, &c.
repudiabat 51, 5
repudiet 35, 9
repugnantibus 138, 17 | 198, 39
repuli 196, 14
repulſas 18, 1
repulſum 148, 13
repulſus 158, 4 | 171, 5
reputando 57, 3 | 148, 20
reputans 68, 1 | 214, 16
reputare 232, 15
reputaret 114, 20 | 121, 3
reputate 130, 19 | 132, 17
reputaverint 60, 2
reputo 44, 16
requie 170, 6
requiem 42, 9 | 183, 8
requieſcere 121, 23 | 133, 6
requietis 204, 1
requievit 5, 1
requirat 32, 15
requirere 32, 21
requiſita 201, 16
rerum 3, 12, 16 | 8, 16, &c.
res 2, 6, 18 | 4, 1 | 5, 5, &c.
reſque 124, 23
reſcindi 66, 16 | 167, 2
reſcindit 192, 18

reſederunt 231, 8
reſiſtendum 191, 2
reſiſtentes 55, 6
reſiſtentibus 94, 9
reſiſtere 27, 14 | 106, 13 | 112, 11 | 113, 3
reſiſti 118, 22
reſiſtunt 54, 18
reſpiciens 93, 17 | 204, 30
reſpondeam 229, 14
reſpondeat 229, 4 | 230, 1
reſpondebo 225, 27
reſpondendo 229, 15
reſpondent 73, 10
reſpondere 92, 8 | 132, 10 | 232, 20, 35
reſponderentur 153, 6
reſpondero 229, 10
reſpondetur 150, 8
reſpondi 134, 10
reſpondiſſent 37, 3
reſpondit 27, 9 | 66, 6, 17, &c.
reſponſuros 131, 15
reſponſurum 153, 10
reſpublica 8, 22 | 17, 10, &c.
reſtantem 170, 11
reſtitêre 211, 1
reſtituas 225, 9
reſtituatis 27, 6
reſtituenda 217, 15
reſtituentis 159, 14
reſtituêre 87, 12
reſtitueris 225, 13
reſtitui 167, 3
reſtituit 106, 28 | 180, 13 | 217, 8
reſtituo 162, 4
reſtituta 31, 7 | 225, 17
reſtituto 190, 12
reticeat 92, 6
reticere 20, 6 | 132, 13
retices 227, 6
reticuiſſe 215, 24
retineas 167, 11, 12 | 217, 5
retinebant 125, 19
retinebat 97, 26 | 106, 10 | 200, 11
retinebunt 183, 10
retinemus 44, 7
retinendæ 161, 2 | 219, 15
retinendam 90, 2
retinendum 38, 5 | 79, 29
retinens 55, 18
retinere 45, 5 | 65, 11 | 89, 17, &c.
retinerent 223, 2
retinet 167, 21
retinetur 3, 1
retinerint 186, 3
retinuiſſe 214, 3
retractantes 164, 14
retractum 32, 9 | 37, 17
retractus 37, 9
retrahente 231, 19
retulerant 79, 21
retuliſſe 154, 8
retulit 213, 17
reverſi 192, 31
revertar 232, 5
reverterat 31, 6
reverti 231, 19
revocans 212, 26
revocante 231, 18
revocata 220, 7
revocati 8, 19
revocaveras 227, 22
revorti 64, 2
revortitur 112, 5
reus 15, 10 | 93, 7
Rex 23, 13
rex 61, 17 | 63, 22 | 64, 13, &c.
Rhegium 84, 19 | 200, 18
Rhenum 158, 6
Rhodiis 40, 11
Rhodiorum 40, 9
Rhodios 221, 4
ritu 211, 19
rogandos 86, 3
rogantibus 142, 11 | 213, 3
rogarentur 97, 17
rogat 54, 7 | 115, 15 | 151, 8
rogatione 91, 10 | 97, 16
rogationem 97, 3, 12
rogationi 97, 7
rogatum 125, 6
rogatus 29, 8 | 39, 20, 25 | 44, 13 | 123, 1
rogitare 24, 10
Roma 33, 9 | 93, 16 | 128, 10 | 213, 15
Romæ 22, 2 | 24, 2 | 25, 12, *& alibi plur.*
Romæque 150, 6
Romam 6, 8 | 16, 4 | 27, 10, *& alibi.*
Romana 158, 5
Romanæ 26, 12 | 212, 20
Romanam 25, 11 | 87, 9 | 212, 2 | 217, 7, 18
Romani 5, 5 | 6, 6, 17, *& alibi frequenter.*
Romanis 63, 8, 18 | 108, 24, &c.
Romano 8, 7 | 23, 4 | 47, 5, &c.
Romanorum 104, 12 | 106, 1, 5, &c.
Romanos 49, 1 | 65, 6, &c.
Romanum 27, 11 | 68, 1, &c.
Romanus 7, 18 | 22, 13, *& alibi*
Romule 228, 6
Romulus 160, 12
rudes 104, 16
rudimenta 231, 3
rudimentum 229, 18
rudis 142, 10
ruebant 176, 2
Rufo 92, 18
Rufone 150, 4
Rufus 23, 16
ruina 25, 15
rumor 80, 16
rumore 97, 18 | 171, 17
rumoribus 23, 1 | 174, 30
rupes 53, 13
rupti 198, 20
rurſum 168, 8
rurſus 16, 1 | 22, 7 | 49, 5, &c.
Rutilii 107, 12
Rutilio 135, 8
Rutilium 105, 11 | 107, 8
Rutilius 107, 4
ruuntque 175, 15

S.

S. 28, 1 | 34, 3 | 188, 17
ſacerdote 12, 12
ſacerdotia 19, 4 | 88, 5
ſacra 10, 3
ſacrata 171, 23 | 175, 26 | 203, 24
ſacrilega 226, 13
ſacrilegi 11, 20 | 232, 22
ſacrilegorum 233, 17
ſacris 19, 18
ſacro 211, 5
ſacrum 158, 19
ſæpe 16, 19 | 18, 16 | 21, 3, 9, *& alibi frequenter.*
ſæpenumero 45, 8 | 48, 25
ſæpiſſumè 114, 26
ſæpius 8, 17 | 21, 9 | 116, 4, *&c.*
ſæva 16, 16 | 70, 6 | 212, 5
ſævior 181, 6
ſævire 8, 25 | 125, 15 | 203, 27
ſæviſſumis 118, 23
ſæviſſumo 246, 1
ſæviſſumos 177, 25
ſæviſſumum 177, 11
ſævitia 26, 11 | 41, 1 | 63, 5 | 94, 16 | 219, 19
ſævitiam 73, 10
ſævitiamque 101, 23
ſævitiis 158, 17
ſævum 75, 11
ſævus 160, 12
ſagittarii 150, 15
ſagittarius 145, 16
ſagittariiſque 141, 3
ſagittariorum 102, 25
ſagittarios 105, 7
ſagum 175, 17
ſaguntini 202, 24
ſaguntium 198, 23
ſalem 137, 4
ſalentinum 201, 23
ſalita 188, 15
ſalluſti 229, 1 | 230, 6 | 231, 14 | 232, 5, 29 | 234, 10
Salluſtianus 207, 3
Salluſtii 204, 23
Salluſtium 204, 30 | 205, 6, 7, 11, 15 | 206, 3 | 207, 2, 10, 22 | 229, 15
Salluſtius 204, 18, 21, 26, 34 | 205, 1, 4, 9, 13, 17, 18, 21, 22 | 206, 2, 6, 8, 10, 17, 25, 30, 32, 34 | 207, 6, 13, 15, 27 | 229, 34 | 230, 19 | 233, 7, 16 | 234, 24
ſaltare 21, 5
ſaltibus, 178, 21
ſaltu 199, 28
ſaltuoſa 94, 23 | 108, 12
ſaltus 186, 11
ſalva 222, 27
ſalvæ 198, 15
ſalubri 75, 13
ſalvi 161, 20 | 222, 14
ſalus 177, 10
ſalutare 60, 1
ſalutatum 22, 15
ſalute 35, 20 | 141, 9 | 156, 3 | 197, 24
ſalutem 44, 11 | 52, 25 | 96, 8 | 125, 4
ſaluti 92, 7 | 213, 14
ſalutis 109, 14
Samnitibus 43, 21
Samothracas 189, 8
ſancti 98, 13
ſanctis 133, 21
ſanctitas 202, 7
ſanctos 175, 13
ſanctum 208, 19
ſanctus 153, 12 | 169, 21 | 204, 4
ſanè 14, 1 | 31, 3 | 46, 1, *&c.*
Sangæ 33, 17
Sangam 33, 18
ſanguine 11, 22 | 65, 11 | 70, 4, *&c.*
ſanguinem 19, 16 | 27, 8, *&c.*
ſanguinis 163, 11
ſani 174, 29
ſapiens 9, 15
ſapientem 101, 22
ſapienti 213, 17
ſapientia 6, 23 | 44, 5 | 65, 18 | 210, 11, 17
ſapientiæ 5, 18
ſapientibus 164, 8
ſapientium 10, 5
ſarcaſmus 207, 8
ſarcinas 143, 16
ſarcinis 123, 25 | 137, 23 | 186, 31
Sardinia 172, 1
Sardiniam 2, 3, 14 | 204, 38 | 205, 6 | 207, 1
ſatellites 117, 5 | 160, 5, *&c.*
ſatiari 218, 10
ſatias 178, 22
ſatiatus 160, 14
ſatietas 89, 13
ſatin 198, 14
ſatis 2, 11 | 5, 18 | 6, 14, *& alibi plures.*
ſatisfactionem 28, 4
ſatiſne 188, 17
ſatiſque 6, 14 | 113, 10, *&c.*
ſatius 99, 12 | 230, 12
ſaturam 85, 14
Saturni 165, 12
ſauciabantur 106, 3
ſauciare 112, 18 | 142, 13
ſauciaretur 175, 21
ſauciari 139, 11
ſaucii 170, 3
ſauciis 55, 2
ſaucios 108, 5
ſaxa 111, 8 | 118, 20 | 125, 16, *&c.*
ſaxaque 187, 4
ſaxeus 138, 23
ſaxis 139, 23
ſaxum 205, 9
ſcalæ 113, 4
ſcalas 192, 3
ſcalis 111, 7 | 113, 1
ſcaphas 178, 32
Scauri 86, 8 | 91, 4
Scauro 85, 14
Scaurum 83, 4 | 85, 6
Scaurus 73, 21 | 82, 17 | 84, 15 | 85, 1 | 97, 14
ſcelera 20, 7 | 92, 3, 20 | 99, 5
ſceleratis 4, 3
ſceleratiſſimum 147, 18
ſceleratiſſimus 69, 3
ſceleratiſſumi 88, 9
ſceleratiſſumis 89, 19
ſceleratiſſumo 226, 4
ſceleratorum 48, 14

INDEX

ſcelere 36, 4 | 70, 9 | 73, 18, &c.
ſceleri 48, 4 | 80, 24 | 163, 4
ſceleribus 72, 7 | 164, 18
ſceleris 5, 9 | 19, 16 | 20, 2, &c.
ſcelerum 6, 1 | 82, 5 | 89, 11, &c.
ſceleſti 46, 10
ſceleſtis 13, 2
ſceleſtiſſumi 177, 8 | 188, 21
ſceleſtorum 230, 22
ſceleſtos 43, 8 | 202, 13
ſceleſtum 181, 5
ſcelus 11, 1 | 40, 18 | 69, 21, &c.
ſceniſque 175, 5
ſciatis 229, 15
ſciebam 48, 25
ſciens 134, 13 | 203, 2
ſciente 153, 20
ſcientes 143, 13, 19
ſcientia 114, 29
ſcientiſſumi 145, 18
ſcilicet 13, 12 | 41, 7 | 47, 10, &c.
ſcird tur 201, 22
ſcio 12, 8 | 41, 19 | 64, 10, &c.
Scipio 64, 1 | 84, 2
Scipione 61, 18 | 155, 22 | 207, 22
Scipionem 60, 7
Scipiones 228, 7 | 230, 1
Scipioni 80, 20, | 84, 3
Scipionis 63, 8 | 226, 6
ſcire 36, 19 | 173, 12
ſcirem 225, 27
ſciret 37, 19
ſcis 148, 8
ſciſſum 200, 17
ſcite 133, 18
ſcit s 52, 5
ſciunt 41, 11
ſcorpione 187, 13
ſcorta 12, 5 | 212, 15
ſcortis 7, 10
ſcorto 215, 8
ſcriba 161, 20 | 187, 10
ſcribant 117, 14
ſcribentem 230, 28
ſcr bere 4, 1 | 29, 6 | 81, 20, &c.
ſcriberentur 25, 18
ſcribitur 84, 4
ſcribo 82, 3
ſcribundo 177, 14
ſcrinium 36, 14
ſcripſerat 116, 19
ſcripſere 3, 14
ſcripſi 216, 20 | 230, 23
ſcripſit 204, 18
ſcriptam 25, 5
ſcriptorem 3, 16
ſcriptorum 8, 4 | 200, 9
ſcriptum 23, 9 | 27, 19 | 35, 4
ſcripturus 61, 8
ſcrutari 67, 18
ſcuta 118, 18 | 140, 15
ſcutorum 192, 25
Scyllam 205, 9
Scyrroque 162, 15
Scythici 206, 25
ſeceſſio 219, 1
ſeceſſione 87, 7
ſeceſſionem 89, 2 | 183, 11
ſeceſſiſſet 179, 13
ſeceſſit 16, 20 | 27, 2
ſecreta 85, 14
ſecreto 64, 3
ſecum 25, 16 | 76, 14 | 96, 1, &c.
ſecunda 71, 17 | 117, 8 | 174, 30 | 192, 23 | 203, 26
ſecundæ 10, 5, | 98, 1 | 160, 15 | 163, 1
ſecundæque 196, 16
ſecundis 97, 19 | 141, 7, &c.
ſecundo 67, 15 | 78, 5 | 170, 14 | 206, 5
ſecundum 69, 9 | 116, 19, &c.
ſecuro 169, 26
ſecus 79, 25 | 83, 2 | 126, 10, &c.
ſecuti 91, 6 | 210, 16, 22
ſecutique 190, 16
ſecutus 29, 6 | 164, 25
ſedare 91, 24
ſedari 13, 4 | 60, 12
ſedaverit 224, 21
ſedens 228, 15
ſedenti 175, 6
ſedere 198, 20
ſedes 76, 5 | 160, 11 | 161, 10 | 204, 11
ſedibus 6, 9 | 98, 12
ſeditio 27, 17 | 62, 21 | 121, 19 | 218, 1
ſeditione 174, 25
ſeditionem 164, 17 | 208, 21
ſeditiones 159, 2 | 199, 7
ſeditionibus 30, 9 | 43, 8, &c.
ſeditioſi 122, 10
ſeditioſum 118, 6
ſeditioſus 161, 18
ſegnior 90, 16 | 169, 7
ſegnius 124, 8
ſeipſum 67, 14
Seleucia 191, 16
ſella 194, 9
ſellam 117, 2
ſemel 190, 3
ſemet 34, 26 | 110, 13 | 112, 19 | 124, 26 | 215, 5
ſemetipſa 98, 14
ſemetipſi 76, 15
ſemianimum 208, 11
ſemiruta 202, 25
ſemiſomnos 80, 4
ſemper 3, 4 | 5, 19 | 9, 16, &c.
ſemperque 7, 6 | 115, 8 | 219, 1
Sempronia 21, 3 | 84, 1
Sempronium 33, 8
ſenati 23, 12 | 30, 1 | 48, 22 | 97, 4 | 195, 11
ſenator 22, 14 | 23, 8 | 187, 9 | 227, 13 | 233, 6
ſenatorem 234, 10
ſenatores 30, 15 | 218, 7
ſenatori 37, 9
ſenatoribus 16, 3 | 217, 16
ſenatorii 14, 7 | 114, 9 | 149, 15
ſenatoriis 224, 3
ſenatoris 32, 9
ſenatorum 224, 5, 8
ſenatu 20, 5 | 23, 8 | 27, 9, 18, & *alibi plur.*
ſenatui 64, 11 | 83, 11 | 223, 32 | 227, 2
ſenatum 23, 1, 4 | 25, 5, & *alibi plur.*

senatus 14, 1 | 16, 8 | 23, 2, *& alibi plur.*
senecta 196, 22
senecto 188, 1
senectus 75, 13 | 196, 21
senectutem 134, 3
senescere 92, 21
senescunt 58, 12 | 184, 4
Senius 23, 8
sententia 42, 2 | 64, 9, *&c.*
sententiæ 224, 6
sententiam 39, 19, | 23, 25, *&c.*
sententias 40, 22 | 44, 16
sententiis 85, 14
sentiebam 29, 4
sentina 233, 6
sentinam 30, 14
sentiret 21, 21
sentis 228, 17
seorsum 120, 6
separatim 47, 1
Septimium 21, 26 | 199, 25
septis 161, 16
sepulchra 161, 14
sepulto 204, 32
sequatur 3, 16
seque 8, 16 | 22, 11 | 29, 20, *&c.*
sequebantur 194, 1
sequebatur 10, 8
sequerentur 101, 25
sequeretur 51, 19
sequeris 228, 11
sequetur 191, 26
sequi 52, 23 | 109, 3, 19, 26, *&c.*
sequimini 163, 16
sequimur 46, 26
sequitur 108, 15 | 109, 16 | 168, 13
sequuntur 58, 8 | 67, 24 | 165, 19
Ser. 14, 8 | 36, 20 | 158, 5
serendo 191, 21
seria 142, 14
sermo 198, 14
sermone 21, 12 | 186, 12 | 229, 7
sermoni 33, 10
sermonibus 36, 22
sero 190, 7
serpentibus 136, 22
serpentium 136, 24
Sertorij 177, 25 | 187, 10 | 197, 14
Sertorio 186, 11 | 199, 29
Sertorium 185, 13 | 206, 8
Sertorius 170, 13, 25 | 171, 11 | 173, 1 | 178, 11 | 187, 8 | 203, 38
serva 191, 15
servaret 25, 11
servavêre 47, 13
servi 88, 7 | 208, 16
serviendum 90, 1
Servii 14, 8
servile 23, 12
servili 158, 15 | 203, 18
servilia 161, 8
servilibus 5, 3
Servilius 170, 28
servire 18, 22
servis 51, 7
servitia 21, 1 | 35, 9 | 36, 8, *&c.*
servitii 159, 19 | 160, 19 | 184, 7
servitio 1, 5 | 163, 9, 14 | 182, 5 | 215, 8
servitis 47, 3
servitium 114, 21 | 141, 6, *&c.*
serviturum 119, 18
servitus 222, 25
servitute 37, 12 | 43, 5 | 217, 7, 18
servitutem 88, 8 | 89, 17 | 219, 11, 23
servitutis 219, 16 | 227, 26
surviundi 181, 11
serviundum 161, 4 | 195, 12
serum 195, 8
serunt 165, 11
servo 23, 19 | 187, 12
servorum 162, 15 | 189, 13, 25
servos 147, 20
servum 101, 26
sese 1, 1 | 2, 18 | 24, 9, *&c.*
sestertio 233, 28
seu 39, 7 | 148, 20 | 215, 27
severè 73, 20
severior 41, 18
severitas 49, 14
severitatis 49, 21
severo 208, 9
severus 230, 23
sexaginta 202, 28
Sextii 231, 34
Sextio 228, 14
Sextius 85, 9
sexto 137, 20
sexu 207, 14
Sibillinis 36, 23
sicariis 165, 6
siccam 119, 15
Siccenses 110, 18
Siccensium 10, 22
Sicilia 84, 20 | 173, 18 | 205, 11
Siciliæ 200, 16 | 209, 31
Siciliam 84, 20 | 193, 10
Sicinius 181, 1
Siculos 207, 17
sicut 6, 8 | 8, 2 | 70, 13, *&c.*
sicuti 3, 7 | 4, 5, 6 | 70, 13, *&c.*
Sidonica 125, 19
Sidoniis 125, 10
signa 8, 19 | 10, 2 | 18, 11, *&c.*
signatoresque 13, 8
signatum 34, 24
significabant 146, 4
significant 206, 1
significare 112, 25
signis 54, 16 | 101, 14, *&c.*
signo 34, 9 | 80, 4 | 95, 5, *&c.*
signorum 123, 16
signum 16, 4 | 54, 13 | 142, 17
Sila 198, 34,
Silane 42, 5
Silanum 41, 19, | 118, 11
Silanus 30, 19 | 100, 8
silentes 208, 23
silentio 1, 2 | 49, 9 | 151, 14
silentium 92, 1 | 144, 23
silere 78, 3
siletur 3, 9
silva 198, 34

ſilvam 162, 21
ſim 35, 5 | 230, 12 | 231, 13
ſimile, 205, 9
ſimilem 186, 19
ſimiles 230, 20
ſimilis 143, 14 | 207, 8 | 230, 22 | 234, 6, 8
ſimiliſque 12, 2
ſimilitudine 6, 24 | 233, 13
ſimilitudinem 246, 20
ſimplex 213, 9
ſimplici 199, 3
ſimul 3, 3 | 7, 8 | 13, 14, & *alibi plur.*
ſimulabat 124, 13
ſimulacrum 175, 7
ſimulanda 142, 4
ſimulandi 94, 18
ſimulandum 154, 16
ſimulans 196, 1
ſimulant 215, 21
ſimulantem 72,6
ſimulantes 31, 14 | 189, 4
ſimulare 72, 4 | 94, 2 | 112, 27
ſimulat 166, 4
ſimulatoque 189, 12
ſimulator 5, 17
ſimulavere 130, 16
ſimulaveritne 136, 10
ſimulent 33, 19
ſimulque 107, 8 | 146, 21
ſimultas 223, 11
ſimultatem 227, 9
ſimultates 8, 13 | 159, 1
ſimus 70, 19
ſin 40, 20 | 42, 16 | 46, 13, &c.
ſinam 154, 3
ſinant 215, 27
ſinat 111, 28
ſine 2, 11 | 6, 10 | 8, 8, &c.
ſinere 138, 3
ſingillatim 39, 3 | 100, 5
ſingulas 104, 10 | 136, 7
ſinguli 127, 16 | 185, 8
ſingulis 16, 19 | 67, 7 | 180, 6 | 197, 7
ſingulos 14, 3 | 68, 19 | 72, 3 | 129, 3 | 140, 19
ſiniſtra 53, 17 | 105, 22 | 145, 15 | 146, 26
ſiniſtræ 105, 17
ſiniſtros 53, 13
ſint 42, 7 | 45, 5, 16, &c.
ſinu 48, 12
ſinum 212, 4
ſinunt 59, 1 | 144, 17
ſinus 125, 12
ſiquidem 186, 2
ſis 35, 6 | 210, 4 | 211, 12 | 230, 6, 31 | 234, 3
Siſenna 141, 20
ſit 6, 7 | 17, 9 | 29, 16, &c.
ſita 1, 5 | 18, 17 | 46, 1, &c.
ſitæ 122, 13 | 130, 8 | 156, 7
ſitam 92, 6
ſitas 81, 7 | 135, 5
ſiti 105, 11 | 136, 24
ſitim 11, 10 | 105, 15 | 137, 5
ſitis 52, 12 | 168, 5
Sitium 19, 6
ſitos 191, 13
ſitu 206, 17, 31
ſitum 75, 2 | 87, 5 | 94, 17, &c.
ſive 25, 4 | 215, 25 | 234, 8
ſocia 127, 18
ſocietate 128, 5 | 191, 26
ſocietatem 32, 15 | 35, 3, &c.
ſocietatemque 125, 6
ſocietates 71, 14
ſocietatis 99, 7 | 128, 21
ſocii 51, 5 | 100, 16 | 120, 14, &c.
ſociis 6, 20 | 11, 1 | 16, 4, &c.
ſociiſque 13, 14 | 129, 6
ſociorum 34, 18 | 45, 7, &c.
ſocios 23, 5 | 33, 11 | 43, 23, &c.
ſocium 36, 19 | 69, 4, &c.
ſocius 81, 17 | 85, 1 | 86, 8 | 134, 18
ſocordeſque 180, 12
ſocordia 5, 2 | 52 5 | 59, 1, &c.
ſocordiæ 47, 16 | 219, 25
ſocordiam 57, 11
ſocordiamque 120, 15
ſocordiane 126, 9
ſocordius 186, 25
ſocors 145, 11
ſodalitium 232, 22
ſola 133, 17 | 148, 18
ſolas 203, 29
ſolæ 77, 4
ſolebant 144, 24
ſolemnibus 19, 18
ſolent 100, 16 | 131, 8 | 153, 15
ſoles 213, 20
ſolet 22, 3, 10 | 52, 2 | 63, 14, &c.
ſoli 158, 17 | 179, 17
ſolicita 109, 16
ſolicitabant 39, 12
ſolicitata 77, 16
ſolicitatæ 165, 13
ſolicitatem 29, 10
ſoliciti 86, 6
ſolicitudine 167, 12
ſolicitudinis 101, 5
ſolicitudo 90, 1
ſolis 29, 18 | 75, 10 | 78, 11, &c.
ſolita 178,16
ſoliti 39, 13 | 61, 1 | 192, 24
ſolitos 60, 8
ſolitudine 109, 14
ſolitudinem 139, 19
ſolitudines 75, 4 | 123, 9, 19, &c.
ſolitum 36, 20 | 153, 3 | 173, 11 | 194, 9
ſolitus 20, 12 | 36,23 | 120, 7 | 136, 11
ſollertia 63, 17
ſollertiſſumus 142, 10
ſollicitabat 32, 12
ſollicitare 21, 1 | 22, 19
ſolos 189, 20
ſolvenda 192, 17
ſolverat 174,13
ſolvere 29, 2 | 161, 14
ſolvit 119, 23
ſolum 30, 4 | 32, 12 | 152, 7 | 206, 12
ſolus 46, 13 | 62, 2 | 63, 23, &c.
ſoluta 98, 7
ſoluto 96, 18 | 162,3
ſolutum 6, 11 | 26, 14
ſolvunt 190,2
ſomni 11, 10

ſomnio 177, 3 | 233, 28
ſomno 3, 6 | 122, 1 | 144, 25 | 145, 8
ſomnus 121, 6
ſonitu 145, 3
ſontes 13, 12
ſonus 176, 12
ſoporem 232, 31
ſorbens 202, 22
ſordes 229, 23
ſordidiſſimo 232, 26
ſordidum 133, 18
ſorte 57, 2 | 201, 21 | 221, 8
Sp. 92, 17 | 101, 2
Sparos 50, 23
ſparſa 175, 5
ſparſi 176, 15
Spartacum 208, 23
Spartacus 208, 14
ſpatio 50, 5, 20 | 123, 22 | 135, 17 | 204, 28
ſpatium 200, 16
ſpe 5, 7 | 25, 9 | 30, 21, *& alibi.*
ſpecie 31, 11 | 74, 15 | 126, 1, *&c.*
ſpeciem 206, 25
ſpecies 85, 10
ſpectaculum 72, 15 | 147, 1
ſpectare 229, 26
ſpectat 202, 5
ſpectata 16, 22
ſpectatam 208, 20
ſpectatum 185, 5
ſpeculanti 152, 2
ſpeculatores 146, 3
ſpeculatoribus 151 | 6
ſpeculatum 152, 12
ſpei 19, 3 | 101, 6 | 155, 8
ſpem 33, 4 | 68, 3 | 51, 21, *&c.*
ſperabat 30, 17 | 51, 4 | 84, 15
ſperans 21, 5 | 63, 4 | 83, 1
ſperanti 131, 19
ſperare 52, 25 | 81, 23 | 196, 19
ſperarent 32, 21
ſperaret 19 | 8
ſperaſti 231, 8
ſperata 129, 12
ſperatis 160, 21
ſperem 188, 20
ſpero 18, 21
ſpes 14, 1, 13 | 17, 1 | 18, 15, 24, *& alibi frequenter.*
Spintheri 37, 7
ſpirans 55, 17
ſplendor 226, 12
ſpolia 18, 19 | 129, 4 | 160, 20 | 191, 19
ſpoliandi 56, 1
ſpoliare 10, 3
ſpoliat, 221, 17
ſpoliatque 149, 1
ſpoliatus 114, 16 | 189, 6
ſpoliaverunt 207, 16
ſpoliis 180, 5
ſpolium 189, 22
ſponſionem 126, 5
ſportis 174, 29
ſtabilias 218, 19
ſtabiliebatur 223, 8
ſtabiliviſſe 214, 4
ſtadium 195, 4
ſtagnabant 176, 22
ſtagnum 202, 30
ſtans 228, 15
ſtantes 186, 8
Staret 230, 22
Statilio 34, 24 | 48, 7, | 50, 15
Statilium 36, 7
Statilius 14, 10 | 34, 11 | 37, 8
ſtatim 73, 15 | 93, 21 | 110, 3, *&c.*
ſtatimque 64, 16
ſtationes 174, 6 | 203, 31
ſtativis 101, 12
ſtatu 32, 20 | 166, 2
ſtatua 222, 11
ſtatuamus 44, 19
ſtatuatis 42, 20 | 48, 3 | 72, 3
ſtatuerat 107, 11 | 136, 12
ſtatueris 213, 1
ſtatuet 43, 18
ſtatuetis 46, 15
ſtatui 5, 5 | 28, 3 | 179, 18 | 217, 2
ſtatuiſſe 102, 1
ſtatuiſſetis 177, 10
ſtatuit 29, 13 | 51, 22, *&c.*
ſtatuitur 120, 2
ſtatum, 28, 6
ſtatuo 219, 25 | 221, 12 | 222, 26
ſtetit 232, 25
ſtimulabant 15, 13
ſtipatorem 11, 17
ſtipendia 17, 12
ſtipendii 131, 1
ſtipendiis 115, 3 | 129, 8 | 212, 9 | 215, 19
ſtipendio 134, 27 | 177, 18 | 178, 12
ſtipendium 84, 4 | 93, 19, *&c.*
ſtirpe 8, 24 | 69, 4 | 92, 19 | 218, 2
ſtirpis 70, 3
ſtolidior 187, 15
ſtrenuè 80, 20
ſtrenui 18, 12 | 55, 3 | 118, 22
ſtrenuis 134, 24 | 151, 22 | 223, 19
ſtrenuiſque 198, 31
ſtrenuiſſumus 55, 21
ſtrenuo 50, 1 | 220, 5
ſtrenuum 41, 19 | 51, 26 | 198, 19
ſtrenuus 63, 12 | 134, 14 | 210, 4
ſtrepere 144, 19
ſtreperent 140, 16
ſtrepitu 67, 18 | 197, 27, *&c.*
ſtrepitus 112, 20
ſtrepunt 221, 26
ſtrictim 5, 5
ſtudeat 214, 13
ſtudent 1, 1 | 30, 9 | 137, 9
ſtudere 41, 13 | 125, 3
ſtudet 221, 23
ſtudia 20, 15 | 62, 19 | 122, 9, *&c.*
ſtudiaque 58, 7,
ſtudiis 21, 12 | 100, 4
ſtudio 4, 6 | 27, 1 | 30, 6, *&c.*
ſtudioque 5, 4
ſtudium 9, 15 | 12, 5 | 33, 14, 19, *&c.*
ſtuduit 231, 27
ſtultæ 43, 5
ſtultitia 214, 4
ſtultitiæ 128, 19
ſtultiſſumi 164, 7 | 223, 20

INDEX

ſupor 221, 25
ſtupra 12, 11
ſtupri 11, 7 | 20, 9
ſtupro 20, 26
ſtuprum 186, 9
ſua 2, 11 | 8, 9 | 10, 10, &c. *alibi.*
ſuadendi 188, 24
ſuadent 83, 10
ſuadet 168, 2
ſuæ 12, 7 | 19, 11 | 22, 16, &c.
ſuam 5, 15 | 19, 14, &c.
ſuamet 20, 7 | 64, 7
ſuane 121, 2
ſuarum 30, 8
ſuas 10, 15 | 14, 4 | 18, 13, &c.
ſuaſiſſe 153, 4
ſuaſque 92, 7
ſub 31, 11 | 51, 17 | 67, 23, &c.
ſubacta 224, 20
ſubacti 8, 23
ſubdole 152, 12
ſubdolus 5, 16 | 94, 22
ſubducit 53, 17 | 144, 16
ſubegerat 101, 13
ſubegit 9, 5 | 42, 5 | 219, 7 | 223, 1
ſuberat 190, 16
ſubjecerit 182, 9
ſubjecit 179, 1
ſubjectum 215, 26
ſubigere 2, 13
ſubigit 81, 15 | 87, 3
ſublata 227, 23
ſublato 20, 13
ſublatum 185, 2
ſublevando 49, 14
ſublicibus 195, 2
ſublima 179, 8
ſubſederant 233, 19
ſubſellia 232, 25
ſubſidiis 53, 14 | 54, 6 | 105, 6 | 174, 13
ſubveniendum 82, 12
ſubveniente 145, 5
ſubvenientem 189, 4
ſubvenire 106, 24 | 134, 21
ſubveniretur 109, 10
ſubvenite 73, 6
ſubvenitis 178, 16
ſubveniundum 73, 19
ſubveniunt 112, 10
ſubverſis 141, 4
ſubverſos 11, 5
ſubvertendi 190, 18
ſubvertendum 165, 16
ſubverterent 86, 7
ſubvertit 9, 3
ſubvertunda 160, 10
ſubvertundæ 166, 5
ſuburbana 203, 15
ſuccedere 111, 6 | 141, 2
ſuccenſere 229, 13
ſucceſſerant 187, 3
ſucceſſiſſet 203, 21
ſuccumbit 220, 16
ſuccurrere 55, 1 | 144, 5
Sucronem 178, 3
ſudes 51, 1 | 111, 8
ſudorem 134, 4
ſueta 158, 11
ſuetum 172, 21
ſufficere 232, 13
ſuffodere 111, 7
ſuffragatione 117, 15
ſuffragia 180, 8 | 183, 3
ſuffragiis 165, 18
ſui 5, 17 | 19, 7, 16 | 21, 18, &c. *alibi.*
ſuimet 163, 10
ſuis 22, 12 | 26, 12, & *alibi.*
ſuiſmet 175, 16
Sulla 9, 18, 21 | 15, 8 | 43, 6, 14 | 141, 16, 22 | 142, 8 | 145, 14 | 146, 8, 23 | 147, 13 | 149, 11 | 151, 15, 20 | 152, 7 | 153, 5, 10, 14 | 154, 5, 19 | 161, 19 | 179, 11 | 181, 5 | 187, 16 | 218, 4
Sullæ 5, 20 | 14, 8 | 22, 20 | 31, 1 | 141, 19 | 148, 16 | 150, 1, 6, 20 | 154, 15 | 155, 21 | 159, 23 | 174, 27 | 199, 6 | 202, 17, 18 | 207, 10
Sullam 36, 20 | 37, 1 | 144, 13 | 147, 10 | 149, 2, 5, 14 | 150, 12 | 151, 6 | 152, 12, 16 | 153, 3 | 154, 27 | 155, 7, 14 | 162, 8 | 172, 11 | 194, 7
Sullanæ 19, 12 | 30, 15
Sullani 13, 15
Sullanis 22, 23
ſulphure 111, 9
Sulpicii 165, 12
Sulpicio 158, 5 | 218, 7
ſum 4, 6 | 29, 6 | 45, 9, &c.
ſumam 229, 8
ſumat 131, 2
ſume 153, 18
ſumebant 43, 26
ſumenda 164, 9
ſumendum 39, 22 | 48, 18
ſumentes 80, 5 | 208, 24
ſumere 79, 22
ſumi 91, 23 | 128, 23
ſumit 114, 22 | 121, 10
ſumite 197, 22
ſumma 1, 2 | 18, 13 | 24, 4, &c.
ſummæ 15, 12
ſummam 31, 7 | 88, 1 | 217, 16 | 224, 21 | 232, 10
ſummi 106, 26
ſummo 43, 23 | 80, 20, &c.
ſummovi 177, 23
ſummum 11, 1 | 23, 6 | 43, 26, &c.
ſumsêre 189, 3
ſumſerunt 43, 22
ſumſiſſe 66, 4
ſumptam 20, 23
ſumtibus 60, 14 | 189, 12 | 214, 13 | 217, 17
ſumtis 201, 9
ſumtu 227, 6
ſumtui 11, 14 | 12, 6 | 178, 12
ſumtum 50, 16 | 51, 10 | 93, 15
ſumtus 20, 26 | 177, 17 | 212, 12
ſumtuum 197, 19 | 212, 27 | 213, 1
ſumus 26, 10 | 48, 11, &c.
ſunt 4, 2 | 5, 10 | 7, 6 | 10, 5, &c.
ſuo 13, 16 | 24, 7 | 26, 4, &c.
ſuomet 87, 7
ſuopte 195, 6
ſuorum 19, 10 | 97, 15, &c.
ſuos 39, 14 | 43, 14, &c.
ſuper 78, 9 | 93, 11 | 112, 2, &c.
ſuperque 124, 3, 18
ſuperabant 115, 16

ſuperant 132, 15 | 161, 6
ſuperare 18, 8
ſuperaret 49, 4
ſuperaſti 228, 8
ſuperat 75, 15
ſuperatos 205, 18
ſuperatus 73, 12
ſuperaverant 120, 8
ſuperavit 182, 6
ſuperba 16,13 | 86,12 | 175, 14 | 224, 2
ſuperbia 3, 3 | 10, 10, &c.
ſuperbiæ 18,3 | 61,10 | 86, 21 | 116, 14
ſuperbiam 7, 1 | 9,3 | 128, 14, &c.
ſuperbiſſumi 88, 10 | 133, 14
ſuperes 148, 6
ſuperet 86, 19 | 231, 22
ſuperjactis 172, 9
ſuperior 32, 4
ſuperiore 112, 8 | 178, 13 | 181, 8
ſuperiorem 104, 15
ſuperiori 16, 17
ſuperioribus 87, 13 | 106, 19, &c.
ſuperſteterant 113, 4
ſupervacanea 222, 36
ſupervacaneum 42, 6 | 52, 19
ſupervacua 222, 14
ſupervadere 123, 24
ſupellectilem 134, 1
ſuppetebat 13, 11
ſuppetit 218, 21
ſuppetunt 213, 6
ſupplementum 96, 11 | 129, 6, 10
ſupplex 227, 12
ſupplicabatur 175, 9
ſupplicanti 114, 26
ſupplicantis 94, 22
ſupplices 24, 9 | 27, 10, &c.
ſupplici 25, 7
ſupplicia 109, 15 | 160,16 | 196, 26
ſuppliciis 8, 14 | 47, 14 | 102, 10 | 113, 4
ſupplicio 133, 10
ſupplicium 38, 17 | 39, 22, &c.
ſupplicum 171, 24
ſupra 4, 5 | 5, 15 | 6, 2, 5, &c.
Sura 14, 7
ſus 229, 23
ſuſceperant 22, 19
ſuſcepi 29, 1 | 197, 5
ſuſcepiſſe 88, 2
ſuſcepiſſem 177, 8
ſuſcepto 38, 10
ſuſcipere 70, 17
ſuſcipiat 127, 10
ſuſpecti 191, 16
ſuſpectiores 7, 6
ſuſpectum 121, 17
ſuſpectuſque 120, 2 | 192, 7
ſuſpicantes 34, 26
ſuſpiciens 120, 2
ſuſpicione 29, 4
ſuſpicionibus 192, 5
ſuſtentabant 144, 2
ſuſtentabat 49, 6
ſuſtentamur 165, 15
ſuſtentant 213, 18
ſuſtentare 146, 25
ſuſtentati 110, 23
ſuſtentatum 167, 21
ſuſtineam 130, 3
ſuſtinent 61, 5 | 197, 19
ſuſtinere 186, 7
ſuſtineri 178, 23
ſuſtinet 69, 3
ſuſtinui 77, 24
ſuſtinuiſſet 48, 25
ſuſtuleris 220, 12
ſuſtuliſſe 101, 24
Suthul 94, 15
Suthule 95, 2
ſuum 19, 19 | 21, 20, &c.
ſuus 224, 28
Syllamque 228, 2
Syllanam 211, 21
Syphace 61, 20
Syphacem 69, 23
Syracuſanorum 196, 14
ſyrtes 78, 6 | 125, 17
ſyrtis 125, 12

T.

TAbella 223, 23
tabellam 223, 23 | 224, 6
tabernaculum 121, 9
tabes 30, 3 | 91, 10 | 188, 10
tabeſcere 73, 8 | 224, 21
tabulæ 179, 1
tabulas 10, 2 | 18,11 | 19, 3 | 45, 3
tacente 155, 13
tacere 92, 9
taciti 87, 13
tacitus 93, 17
tædam 111, 9
tædetque 61, 7
tædio 114, 17
tædium 160, 21
Taguns 203, 27
θάλασσαν 204, 18
tale 7, 15 | 16,16 | 20,12, &c.
talem 62, 20 | 66, 3 | 147, 15, &c.
talentorum 189, 7
tales 212, 17
tali 23, 10 | 34,20 | 38,1, &c.
talia 30,17 | 40,15 | 87, 2, &c.
talibus 7,11 | 101,18 | 114, 6 | 127, 26
talis 42,3 | 91,15 | 93,2 | 115, 9 | 167, 11
talium 118, 15
tam 33, 5, 6 | 41,7 | 59, 1, & *alibi plur.*
tamen 3, 16 | 4, 9 | 8, 3, & *alibi plur.*
tametſi 3, 15 | 4, 8 | 16, 19, &c.
tamquam 11, 16 | 67, 12, &c.
tamque 11,15 | 59,17 | 144, 2 | 218, 2
Tanai 201, 4
Tanam 137, 16
tandem 18,2 | 33,16 | 140, 23. &c.
tanta 4, 2 | 7, 8 | 8, 6, &

INDEX

& alibi plures,
tantaque 103, 4
tantæ 185, 6 | 218, 14
tantam 38, 7, 12 | 60, 10, *&c.*
tantas 137, 7 | 170, 22
tanti 19, 20 | 27, 16 | 42, 15, *&c.*
tantidem 234, 11
tantis 32, 21 | 36, 4
tanto 46, 12, 17 | 59, 17, *&c.*
tantum 22, 18 | 34, 25, *&c.*
tantummodo 18, 16 | 20, 26, *&c.*
tantus 103, 4
tardius 8, 18 | 67, 4 | 126, 9 | 224, 28
tardus 13, 6
Tarenti 170, 28
Tarquinii 38, 5
Tarquinio 158, 14
Tarquinium 38, 9
Tarquinius 37, 16, 24
Tarquitium 187, 11
Tarquitius 201, 3
Tarracinenſum 36, 7
Tarrulæ 162, 16
Tartanium 193, 3
Tarteſſum 175, 12
Tauri 203, 3
Tauro 173, 17, 29
Tauromenitana 202, 23
Taurum 173, 8, 10, 13 | 189, 6
teque 191, 25
tecta 77, 2 | 175, 2 | 208, 15
tecti 144, 1
tectis 118, 20
tectam 186, 16
tecum 225, 1
tegant 153, 2
tegebat 55, 13
tegere 6, 19 | 112, 19 | 143, 17 | 146, 11
tegeret 38, 9
teget 52, 17
tegi 135, 16
tegitur 52, 25
tegunt 198, 9
Teia 206, 31
Teio 206, 31
tela 43, 21 | 100, 13, *&c.*
telis 39, 6, 15 | 147, 5 | 175, 16
telo 22, 4
telorum 34, 1
telum 182, 3
temerè 25, 8 | 108, 22 | 121, 10, *&c.*
temeritas 141, 15 | 232, 2
temeritate 134, 14
temeritatem 63, 14 | 174, 22
temperantia 101, 22
temperare 130, 16
temperarent 10, 6
temperavêre 211, 15
tempeſtas 126, 10
tempeſtate 7, 4 | 15, 1 | 19, 24, *&c.*
tempeſtates 122, 15 | 219, 21
tempeſtatibus 17, 3 | 49, 6, *&c.*
templa 10, 14
templi 175, 6
templorum 202, 26
tempora 31, 12 | 62, 10, *&c.*
tempore 15, 11 | 23, 18, *&c.*
tempori 121, 21
temporibus 32, 10 | 33, 21, *&c.*
temporis 94, 16 | 101, 11
tempus 6, 4 | 18, 18 | 39, 17, *&c.*
tendere 22, 3 | 24, 9 | 55, 5, *&c.*
tenderent 106, 22
tendet 93, 4 | 155, 15
tentamini 160, 5
tenebantur 39, 21
tenebatur 4, 10
tenebras 230, 10
tenebris 50, 11 | 71, 4 | 143, 14 | 144, 21
tenens 36, 11
tenent 78, 9
teneor 81, 18
tenere 31, 19 | 128, 12
tenet 53, 3 | 59, 11 | 81, 26, *&c.*
tenetur 178, 11
tentabat 95, 4
tentabatur 137, 8
tentabitis 167, 17
tentandi 103, 9
tentando 102, 14 | 129, 4
tentans 140, 2 | 166, 7
tentantes 76, 14
tentare 6, 16 | 14, 4 | 51, 22, *&c.*
tentari 103, 19
tentatam 114, 5
tentati 103, 22
tentatum 79, 22 | 186, 26
tentaturos 105, 15
tentaverat 21, 25
tentavêre 176, 18
tentet 140, 4
tenuerunt 205, 6
tenuiſſima 184, 6
tenuit 204, 37 | 205, 8 | 207, 1
תְּקֵל 204, 18
Terentia 226, 25
Terentio 37, 9
terga 140, 14 | 177, 2
tergis 185, 13 | 201, 9 | 202, 21
tergo 106, 8 | 110, 18 | 111, 23, *&c.*
terra 11, 9 | 48, 23 | 69, 3, *&c.*
terraque 75, 12
terræ 75, 7 | 76, 1 | 99, 2, *&c.*
terræque 8, 24 | 198, 8
terrarum 8, 4 | 191, 12, *&c.*
terras 13, 15
terrebant 109, 2
terrebat 62, 16 | 92, 11
terremini 160, 19
terrentur 146, 21
terrere 32, 1 | 43, 4 | 141, 3
terrerent 37, 22
terret 111, 4
terretur 176, 14
terris 2, 9 | 13, 18 | 225, 6, 15
terribili 50, 11
territi 112, 10
territos 95, 8 | 192, 23
territus 144, 3
terror 176, 24
terrore 98, 13 | 145, 6 | 171, 11 | 227, 11
terrorem, 79, 27 | 225, 4
terrori 63, 11 | 87, 2
tertia 75, 7 | 137, 25 | 179, 8

tertiæ 95, 14
tertiam 119, 6 | 143, 7
tertio 195, 6 | 206, 10
tertium 37, 1 | 70, 20 | 118, 8
teſtamentis 231, 15
teſtamento 64, 16 | 116, 19 | 189, 13
teſtamur 26, 6
teſtante 229, 25
teſtari 120, 16
teſtatum 189, 21
teſtes 13, 8
teſtimonia 232, 5
teſtis 151, 27 | 152, 5
teſtudine 141, 2
tete 47, 16
tetra 46, 6
Tetrarchæ 17, 11
Tetrarchas 192, 23
Tetrarchiis 189, 18
texerint 52, 17
Thala 124, 28 | 127, 3
Thalam 123, 19, 22, 33 | 124, 7 | 136, 26, 28
Tharros 199, 13
Thebas 204, 36
Themyſcirii 201, 4
Theræon 78, 5
theſauri 65, 12 | 94, 15 | 123, 20 | 139, 3
theſauris 67, 9
theſaurorum 188, 11
theſauros 67, 7 | 94, 19
theſaurus 177, 3
Thirmida 67, 10
Thoranium 208, 11
Thracum 95, 13
Thucydides 205, 4
Ti. 39, 23 | 87, 8
Tiberium 99, 8
Tiberius 99, 3
tibine 167, 6
tibique 215, 20
Tiburti 234, 1
Tigrane 190, 6
Tigranem 188, 21
Tigranis 191, 1, 5
Tigrim 204, 27
timebat 82, 23 | 124, 14
timens 13, 1 | 25, 4 | 96, 10 | 232, 29
timent 53, 1 | 214, 7
timentem 194, 4
timentes 11, 21
timere 46, 14 | 68, 1 | 96, 7 | 114, 18 | 138, 15
timeret 136, 10
timeri 231, 30
timet 46, 13 | 84, 1
timetis 47, 11 | 87, 1
timidè 186, 15
timidi 54, 18
timidis 134, 24
timido 51, 26 | 91, 12
timidos 48, 21 | 53, 4 | 140, 18 | 207, 6
timidus 35, 21
timor 24, 8 | 52, 3 | 92, 24, *&c.*
timore 42, 6 | 120, 14
timorem 63, 13 | 79, 8
timoris 34, 2 | 100, 2 | 159, 22
timui 231, 29
tirocinio 232, 23
Tiſidium 114, 17
toga 175, 9
togæ 228, 1 | 230, 26
togam 196, 13
togatorum 80, 6
togatus 228, 1 | 230, 26
tolerabat 45, 13
tolerabatur 137, 3
toleranda 167, 23
tolerare 18, 8 | 80, 23 | 133, 7 | 135, 10
toleraret 158, 19
toleraſſe 48, 27
tolerate 198, 5
toleratis 88, 8 | 183, 4
toleraverant, 8, 26 | 20, 26
toleraverat 30, 18
toleravi 196, 14
toleravimus 162, 6
tollendus 213, 8
tollere 37, 12 | 145, 2 | 146, 22
tonitruum 175, 7
toreumata 18, 12
tormentis 111, 11 | 141, 2
torpedinis 184, 8
torpedo 168, 3 | 185, 12 | 221, 26
torpeſcere 59, 1
torpeſcerentur 13, 13
Torquatum 15, 15
Torquatus 47, 17
torrenti 159, 8
tot 160, 13 | 162, 20 | 178, 32 | 185, 4 | 218, 1, 9
tota 198, 25 | 201, 16 | 233, 19
totam 24, 2 | 46, 11 | 137, 24 | 189, 15
totiens 151, 8 | 177, 7, 14
totius 79, 25 | 94, 10 | 103, 8 | 106, 11
toto 140, 25
totum 79, 23
trabes 187, 4
tractabant 97, 24
tractarent 32, 2 | 43, 1
tractavimus 204, 21
tractu 104, 1 | 125, 17 | 179, 2
tractum 94, 5
tradat 83, 11
tradebat 115, 12
tradere 114, 8
traderent 91, 8 | 102, 16
traderentur 117, 6
traderet 153, 4 | 154, 27
traderetur 113, 22 | 128, 18
tradideris 47, 16
tradidimus 225, 5
tradidiſſent 97, 6
tradidiſſet 113, 19 | 154, 10
tradidit 217, 18
tradit 206, 8
tradita 87, 4 | 88, 4 | 217, 20
traditæ 163, 10
traditi 39, 18
traditur 74, 15 | 101, 24, *&c.*
trado 29, 7 | 65, 15
tradunt 35, 18 | 205, 4
traduntur 37, 9 | 86, 2
tragulæ 175, 20
trahant 191, 14
trahebant 129, 14 | 208, 17
trahebantur 43, 13 | 138, 13
trahendo 83, 18
trahere 9, 19 | 93, 22 | 98, 4 | 139, 12 | 143, 6
traheret 7, 20
trahi 81, 8 | 116, 14 | 123, 32
trahit 144, 10 | 202, 23
trahunt, 18, 13 | 125, 16 | 217, 24
tramites 51, 13 | 94, 23 | 103, 25
tranquillæque 14, 1

INDEX

trans 175, 11 | 202, 30
transductus 66, 14
transeant 1, 2
transegit 85, 14
transenna 175, 7
transeunt 152, 9
transfertur 3, 5 | 42, 23
transferunt 58, 2
transfuga 228, 17
transfugas 108, 9
transfugerent 95, 5
transgreditur 178, 17
transgressos 170, 16
transgressu 170, 15
transgressus 170, 28 | 196, 4
transîêre 3, 7 | 95, 13
transjici 233, 26
transire 152, 6
transivit 204, 27
transmittit 176, 1
transnatare 173, 11
Transpadani 38, 17
transtulêre 88, 15
transtulerunt 16, 2
transvectæ 84, 20
transvecti 76, 9
transversos 72, 2
transvorsis 102, 1 | 105, 8, 13
transvorso 104, 6
transvorsos 62, 19
traxit 210, 19
trepida 97, 6 | 109, 16
trepidæ 138, 4
trepidare 24, 6 | 95, 9 | 118, 17
trepidet 131, 2
trepidi 143, 19
Trequii 208, 6
tres 80, 12 | 97, 16 | 150, 3
trib. 181, 1
tribuêre 211, 19
tribuistis 164, 20
tribuit 28, 3
tribunatu 219, 29 | 221, 8
tribunatum 115, 5
tribuni 94, 9 | 181, 8 | 231, 16
tribunicia 31, 6 | 182, 3
tribuniciæ 185, 7
tribuniciam 162, 21 | 167, 4
tribuniciis 94, 8
tribunis 96, 14 | 103, 1, &c.
tribuno 122, 16
tribunorum 194, 1
tribunos 88, 12 | 145, 17 | 179, 14
tribunosque 118, 10
tribunum 91, 19 | 99, 9
tribunus 34, 7 | 54, 10, &c.
tribus 36, 23 | 51, 14, &c.
tributum 158, 18
triduo 82, 19
triennio 196, 15
triennium 177, 16
triginta 43, 1 | 54, 9 | 193, 11 | 215, 17
triplices 186, 11
triplici 203, 7
triplicibus 105, 6
tristitia 24, 5
trito 196, 15
trium 207, 15
triumphalem 234, 12
triumpharent 23, 15
triumphavit 156, 6
triumphique 98, 9
triumphos 88, 6 | 132, 18 | 183, 14
triumphum 189, 15
Triumviros 50, 6
Triumvirum 99, 9
Troia 205, 5
Troiani 6, 9
Trojanorum 205, 20 | 206, 36
tropæa 200, 19
trucidemini 53, 7
tuque 212, 17
tua 28, 1 | 65, 4 | 153, 16, &c.
tuaque 65, 5
tuæ 35, 6 | 70, 3 | 153, 16, &c.
tuæque 29, 7
tuam 216, 14, 17, 20 | 226, 15 | 227, 2
tuas 73, 1 | 231, 9
tuba 54, 13
tubicines 145, 1
tubicinum 140, 8
tuenda 230, 19, 22 | 232, 31
tueri 22, 25
tuguria 102, 19
tuguriis 76, 11 | 78, 10 | 123, 29
tugurio 67, 19
tui 64, 9 | 212, 19 | 218, 22, &c.
tuis 65, 15 | 70, 2 | 188, 21, &c.
tuli 153, 15
tulit 125, 14 | 130, 19 | 206, 25 | 221, 6 | 224, 4
Tulli 225, 27 | 226, 8
Tullianum 50, 8
Tullio 20, 15 | 43, 14
Tullius 20, 19 | 25, 4, 11 | 226, 5
Tullo 15, 7
tumque 158, 20
tumulique 198, 21
tumulosum 137, 26
tumulti 54, 5
tumultu 34, 12 | 35, 15, &c.
tumultum 107, 28 | 111, 23 | 122, 1 | 155, 10
tumultus 118, 16 | 181, 6
tumulum 155, 18
tunc 44, 2 | 154, 11 | 163, 18 | 179, 8 | 230, 25
tuo 191, 8 | 226, 9 | 227, 28 | 228, 11 | 232, 14
tuorum 232, 32 | 234, 8
tuos 29, 8
turba 30, 9
turbæ 159, 2 | 165, 11 | 181, 10
turbam 171, 11
turbamenta 163, 8
turbarum 161, 19
turbas 167, 22
turbata 164, 5
turbinum 204, 24
ture 175, 8
Turiam 172, 22
turma 106, 5 | 144, 3
turmam 117, 3
turmarum 95, 4 | 145, 1
turmas 104, 10 | 137, 17
turmatim 146, 9
turmis 95, 12
turpe 230, 31 | 232, 34
turpem 133, 6
turpi 151, 10 | 199, 17
turpia 133, 2 | 232, 15
Turpilium 118, 11, 12
Turpilius 118, 24 | 119, 20
turpis 118, 26 | 162, 16
turpissimè 232, 17

turpiſſimo 226, 4
turpiſſumæ 134, 4
turpiſſumè 226, 13
turpiſſumi 134, 6
turpitur 198, 1 | 230, 9
turpitudo 234, 16
turpitudine 52, 21 | 227, 15
turpitudinem 11, 7
turpitudinis 230, 7
turpius 230, 30 | 231, 11
turres 119, 18
turribus 124, 19 | 200, 21
turribuſque 80, 9 | 139, 5
turrim 148, 18
turris 81, 3
turrium 203, 16
Tuſcis 43, 22
Tuſculanum 226, 28 | 227, 5
tuta 26, 8 | 33, 15 | 52, 14 | 69, 10 | 222, 28
tutabantur 141, 5
tutæ 14, 1
tutandis 160, 4
tutandos 136, 15
tutandum 148, 10
tutari 124, 19 | 130, 9
tutata 107, 2 | 123, 17 | 134, 12
tute 133, 10 | 140, 8
tuti 59, 6 | 70, 19 | 161, 20 | 190, 2
tutior 182, 2
tutiores 151, 23 | 215, 14
tutiſſimum 135, 15
tutius 70, 14 | 95, 11 | 179, 18
tutiuſque 147, 20
tutos 70, 17
tutum 136, 2 | 160, 2 | 161, 1 | 162, 2 | 188, 16
tutus 88, 14 | 153, 24 | 160, 18 | 211, 13
tuum 72, 12 | 232, 6, 9
tuus 226, 23
Tygris 206, 34
tyrannidem 159, 22
tyrannidis 160, 22
tyrannos 228, 11
tyrannum 162, 20
tyrannumque 199, 22
Tyrii 174, 12

V.

VAcat 222, 5 | 227, 15
Vacca 103, 7
Vaccæ 119, 2
Vaccam 85, 9 | 119, 8
Vaccenſes 118, 3 | 119, 1, 19
vacuam 13, 2 | 47, 3 | 204, 37
vacuos 40, 2
vacuum 107, 8 | 159, 1
vacuus 12, 1 | 137, 10 | 203, 38
vacuuſque 187, 1
vadere 141, 13
vades 93, 12
vadibus 93, 13 | 113, 15
vado 176, 1
vadoſa 125, 15
vadum 170, 23
vagabantur 6, 9 | 101, 15 | 204, 2
vagari 144, 4
vagi 76, 5
vagos 78, 10
vagus 204, 24
valeat 40, 17 | 148, 8
valebat 8, 12 | 12, 10
valens 136, 17
valent 44, 9 | 178, 2 | 184, 9
Valentia 178, 4
Valentiam 172, 22
valere 31, 5 | 222, 35
valerent 125, 3 | 222, 21
valeret 2, 17 | 17, 4
Valerianæ 193, 17
Valeriani 187, 12
Valerio 35, 11
valet 18, 5 | 40, 4, 5
validam 170, 11
validior 159, 6
validiorum 158, 12 | 180, 12
validis 199, 28
validiſſuma 148, 23
validiſſumus 188, 15
valido 117, 8
validum 6, 23
validus 62, 7 | 169, 21
valle 203, 40
vallo 81, 2 | 102, 2 | 124, 15
vallum 112, 2 | 145, 23
valuere 44, 1
valuerunt 222, 23
valuiſſe 66, 17
valuiſſent 154, 7
valuiſſet 15, 4
valuit 61, 21 | 158, 5
vana 17, 2 | 82, 4 | 222, 5 | 227, 15
vanior 187, 16
vanis 149, 3
vanitas 20, 6
vanitate 94, 21
vanos 207, 6
vanum 46, 12 | 204, 13
Vargunteium 36, 20
Vargunteius 14, 8 | 22, 14
varia 43, 15 | 106, 11 | 189, 7 | 224, 9
variaque 61, 9
variæque 59, 2
varias 219, 12
varie 44, 12 | 56, 4
variis 76, 7 | 190, 15
Varinius 208, 7, 18
vario 100, 15
varius 5, 16 | 123, 7 155, 13
vas 43, 10
vaſa 10, 2 | 123, 28 | 192, 26
vaſta 123, 23 | 136, 22 | 192, 37 | 203, 23
vaſtabatur 109, 23
vaſtam 161, 23
vaſtant 215, 15
vaſtare 79, 26 | 98, 13 | 101, 16 | 169, 27
vaſtaretur 88, 18 | 120, 11
vaſtari 119, 15 | 148, 12
vaſtat 108, 22 | 221, 16
vaſtatio 212, 5
vaſtatis 190,, 17
vaſtatum 114, 3
vaſtatur 214, 1
vaſtavimus 178, 11
vaſtavit 233, 23
vaſtique 125, 21
vaſtitas 61, 12 | 225, 17
vaſtus 5, 18 | 104, 1
Vaſtinii 228, 14

INDEX

Vatinio 231, 33
vatum 164, 14
ubicumque 106, 5, &c.
ubique 19, 2 | 22, 2, &c.
ubivis 70, 14
vecordia 13, 7 | 122, 2 | 145, 6
vecordiæ 61, 11
vecordiam 141, 6
vecta 178, 28
vecte 199, 29
vectigal 88, 1
vectigales 17, 11
vectigalia 197, 18
vectigalibus 45, 7 | 217, 17
vectigalis 144, 25
vectigalium 165, 15
vehebatur 197, 19
vehemens 34, 21
vehementer 33, 19 | 62, 15, &c.
vehementes 155, 5
vehementissime 60, 9
vehementius 89, 4 | 147, 13
velim 230, 1
velint 128, 25 | 132, 11
velitari 229, 23
velitaribus 150, 15
velites 103, 3
velle 17, 6 | 80, 13 | 92, 5, &c.
vellem 29, 6 | 69, 6 | 82, 3 | 164, 4
vellent 27, 9 | 126, 20
vellet 64, 6 | 123, 1 | 152, 17 | 154, 26
velocibus 199, 28
velocissumos 138, 1 | 140, 9
velocitas 107, 2
velox 75, 13
velut 35, 21 | 37, 12 | 139, 2
veluti 1, 3 | 4, 5 | 33, 24, &c.
venale 233, 10
venalem 93, 17 | 209, 8 | 232, 19
venales 226, 3
venalia 9, 4 | 64, 1 | 79, 9 | 215, 13
venalis 90, 10
venalium 103, 7
venando 5, 3 | 62, 10
vendere 23, 16 | 101, 18 | 127, 14
venderent 91, 8
venderet 101, 25
vendidit 232, 19
venditas 226, 12
venditis 159, 12
venenis 9, 15
veneno 202, 3
venerant 124, 28 | 146, 12 | 202, 15
venerat 50, 20 | 93, 9 | 227, 2
venêre 35, 17 | 68, 6
venerint 230, 10
venerit 48, 15
veniat 113, 18
venientes 186, 12
venienti 175, 9
venimus 125, 22
venire 36, 12 | 84, 6 | 149, 14 | 178, 8
venirent 175, 19
veniret 68, 9
veniretur 154, 27 | 155, 6
veniſſe 82, 22 | 125, 11 | 153, 8
veniſſent 84, 11
veniſſet 34, 7 | 128, 3
venit 21, 22 | 25, 3 | 67, 29, &c.
veniunt 36, 9 | 80, 15 | 147, 8
ventis 125, 15, 17 | 198, 21
vento 107, 14 | 178, 23
ventre 11, 18
ventrem 215, 7
ventri 1, 3 | 3, 6 | 134, 4 | 212, 11
ventum 39, 25 | 54, 14, &c.
venturos 146, 8
venturum 34, 27 | 60, 6, &c.
venturus 69, 6
ventus 126, 11
venum 161, 25
venumdati 138, 7
ver 206, 5
vera 9, 13 | 28, 5 | 45, 18, &c.
veræ 67, 13
veram 99, 1 | 102, 9
verba 39, 26 | 45, 8 | 48, 10, &c.
Verberatur 193, 7
verberari 42, 14
verberatuſque 119, 23
verberibus 42, 12 | 43, 25
verbis 8, 6 | 35, 8 | 80, 13, &c.
verbo 44, 12
verborum 185, 11
verbum 67, 1
vere 155, 4 | 158, 7
vereor 43, 15 | 72, 1 | 162, 11
vergens 193, 10
veris 173, 4 | 206, 5
veriſſime 15, 7
veriſſumè 5, 8
veriti 126, 4
veritus 74, 3 | 93, 14 | 105, 10 | 107, 9
vero 2, 12 | 5, 3 | 8, 1, 20 | 30, 10 | 37, 14 | 43, 17 | & alibi.
verſa 162, 7
verſabimur 70, 5
verſari 55, 1
verſati 230, 16
Verſius 187, 10
verſus 21, 11 | 51, 3 | 78, 7
verſutum 222, 7
vertam 229, 7
vertere 98, 4 | 202, 4
vertet 47, 10
vertit 130, 18
vertunt 160, 16
verum 3, 2, 9 | 8, 3 | 10, 15 | 18, 4 | 21, 11 | 31, 12, & alibi plur.
veruta 187, 5
veſcebantur 137, 4
veſcendi 11, 9
veſcentibus 202, 12
veſper 106, 30 | 151, 5
veſpera 173, 25
veſtæ 12, 12
veſte 186, 15
veſtigii 172, 1
veſtamentum 43, 11
veſtius 104, 2
veſtra 16, 22 | 26, 13 | 40, 18, &c.
veſtræ 40, 18 | 53, 5 | 229, 19
veſtram 69, 14 | 70, 16 | 71, 11 | 81, 22 | 88, 15
veſtrarum 184, 8
veſtras 45, 4

veſtri 86, 22 | 87, 6, 10, &c.
veſtris 45, 5 | 52, 14 | 89, 9, &c.
veſtro 69, 4 | 70, 13 | 130, 2, &c.
veſtros 73, 6 | 90, 14 | 131, 20
veſtrum 26, 12 | 73, 7 | 81, 26, &c.
vetat 42, 12
vetera 30, 8 | 148, 13 | 212, 28 | 229, 18
veteranas 54, 5
veterani 54, 17
vetere 120, 14
veteres 16, 14, | 68, 4 | 143, 18 | 175, 13 | 206, 12 | 220, 9
vetereſque 135, 17
veteri 100, 12
veteribus 213, 8 | 219, 17
veteris 13, 16 | 130, 21 | 234, 3
veterrimos 212, 9
veterum 123, 6 | 168, 12
Vettios 161, 21
vetus 20, 9 | 32, 3 | 130, 6 | 189, 1
vetuſtate 140, 17 | 224, 21
vetuſtatem 114, 28 | 200, 13
vexabant 6, 3
vexabat 4, 12 | 13, 5
vexant 18, 13
vexare 39, 13
vexavit 233, 12
vexillum 132, 20
vi 2, 6 | 5, 12 | 8, 23 | 34, 14, &c.
via 9, 13 | 57, 7 | 74, 13, &c.
viam 200, 30
vias 175, 1
vice 175, 17
vicem 177, 18
vicerant 151, 1
vicerat 124, 11
vicerit 229, 24
viceritis 182, 8
vices 206, 1
vici 196, 26
vicinitatem 29, 10
vicis 39, 12
viciſſe 213, 19
viciſſent 143, 12
viciſſim 231, 10
viciſſitudinem 206, 1
viciſti 65, 8
vicit 33, 16 | 74, 4 | 82, 25, &c.
vicos 169, 26
victa 186, 2
victi 89, 13 | 77, 14 | 126, 16, &c.
victis 10, 5, 16 | 41, 1, &c.
victo 128, 6
victor 43, 6 | 52, 24 | 109, 12, &c.
victore 111, 28
victorem 129, 14
victores 9, 20 | 11, 2 | 128, 25, &c.
victoreſque 126, 4
victori 211, 6
victoria 18, 5 | 30, 17 | 31, 1, &c.
victoriæ 10, 6 | 13, 16, &c.
victoriam 10, 4 | 31, 16, &c.
victoriamque 211, 21
victorias 104, 18 | 217, 2
victoribus 18, 18, | 41, 3 | 144, 20, &c.
victoris 159, 13 | 177, 25
victorum 19, 5
victos 100, 4 | 104, 13 | 112, 15, &c.
victu 30, 16
victum 148, 7 | 206, 8
victus 38, 19 | 67, 29 | 108, 11 | 197, 5 | 198, 12
videam 72, 6
videamus 234, 18
videar 66, 4 | 197, 8 | 229, 16 | 232, 9
videatur 127, 25
videbam 29, 4 | 164, 25
videbant 30, 19 | 165, 2
videbantur 5, 6 | 52, 23 | 116, 15, &c.
videbatur 6, 14 | 19, 1 | 30, 6, &c.
videlicet 46, 8 | 47, 12 | 48, 4, &c.
videmini 166, 10
vident 107, 16, 20 | 119, 15, &c.
videntur 11, 6 | 41, 9 | 44, 17, &c.
video 194, 5
videor 222, 16
videre 11, 4 | 135, 14
viderer 73, 3 | 233, 3
videret 135, 9 | 173, 12
videretur 154, 9 | 200, 33
videri 38, 5 | 50, 2 | 51, 7 | 150, 5 | 162, 13 | 204, 21
viderint 46, 18
videris 234, 21
videt 16, 18 | 19, 13 | 33, 1, &c.
videte 132, 7
videtis 70, 13
videtur 2, 1 | 3, 10 | 66, 3, &c.
vidi 131, 9 | 234, 22
vidimus 233, 5
vidiſtis 161, 14 | 181, 9
vidit 51, 20
vigebant 4, 8
vigeſimum 37, 2
viget 18, 5
vigilando 47, 15
vigilans 230, 21
vigilantia 222, 9
vigilare 22, 5 | 49, 18
vigilia 151, 14
vigiliæ 5, 15 | 24, 2 | 101, 14
vigilias 102, 3 | 142, 15 | 144, 24 | 145, 23 | 174, 6
vigiliis 13, 4 | 25, 17
vim 169, 33
viles 127, 19
vilia 13, 9 | 196, 24 | 220, 25
villa 212, 2
villæ 234, 3
villam 43, 10 | 215, 4 | 226, 28 | 234, 1
villas 10, 13 | 45, 3 | 101, 16
villicum 133, 20
vim 29, 6 | 46, 9 | 57, 5, &c.
viminibus 192, 26
vinarii 159, 17
vincere 18, 14 | 64, 16 | 9, 12, &c.
vincetur 221, 20
vinci 99, 11 | 108, 20 | 153,

Vatinio 231, 33
vatum 164, 14
ubicumque 106, 5, &c.
ubique 19, 2 | 22, 2, &c.
ubivis 70, 14
vecordia 13, 7 | 122, 2 | 145, 6
vecordiæ 61, 11
vecordiam 141, 6
vecta 178, 28
vecte 199, 29
vectigal 88, 1
vectigales 17, 11
vectigalia 197, 18
vectigalibus 45, 7 | 217, 17
vectigalis 144, 25
vectigalium 165, 15
vehebatur 197, 19
vehemens 34, 21
vehementer 33, 19 | 62, 15, &c.
vehementes 155, 5
vehementiſſimè 60, 9
vehementius 89, 4 | 147, 13
veiim 230, 1
velint 128, 25 | 132, 11
velitari 229, 23
velitaribus 150, 15
velites 103, 3
velle 17, 6 | 80, 13 | 92, 5, &c.
vellem 29, 6 | 69, 6 | 82, 3 | 164, 4
vellent 27, 9 | 126, 20
vellet 64, 6 | 123, 1 | 152, 17 | 154, 26
velocibus 199, 28
velociſſimos 138, 1 | 140, 9
velocitas 107, 2
velox 75, 13
velut 35, 21 | 37, 12 | 139, 2
veluti 1, 3 | 4, 5 | 33, 24, &c.
venale 233, 10
venalem 93, 17 | 209, 8 | 232, 19
venales 226, 3
venalia 9, 4 | 64, 1 | 79, 9 | 215, 13
venalis 90, 10
venalium 103, 7
venando 5, 3 | 62, 10
vendere 23, 16 | 101, 18 | 127, 14
venderent 91, 8
venderet 101, 25
vendidit 232, 19
venditas 226, 12
venditis 159, 12
venenis 9, 15
veneno 202, 3
venerant 124, 28 | 146, 12 | 202, 15
venerat 50, 20 | 93, 9 | 227, 2
venére 35, 17 | 68, 6
venerint 230, 10
venerit 48, 15
veniat 113, 18
venientes 186, 12
venienti 175, 9
venimus 125, 22
venire 36, 12 | 84, 6 | 149, 14 | 178, 8
venirent 175, 19
veniret 68, 9
veniretur 154, 27 | 155, 6
veniſſe 82, 22 | 125, 11 | 153, 8
veniſſent 84, 11
veniſſet 34, 7 | 128, 3
venit 21, 22 | 25, 3 | 67, 29, &c.
veniunt 36, 9 | 80, 15 | 147, 8
ventis 125, 15, 17 | 198, 21
vento 107, 14 | 178, 23
ventre 11, 18
ventrem 215, 7
ventri 1, 3 | 3, 6 | 134, 4 | 212, 11
ventum 39, 25 | 54, 14, &c.
venturos 146, 8
venturum 34, 27 | 60, 6, &c.
venturus 69, 6
ventus 126, 11
venum 161, 25
venumdati 138, 7
ver 206, 5
vera 9, 13 | 28, 5 | 45, 18, &c.
veræ 67, 13
veram 99, 1 | 102, 9
verba 39, 26 | 45, 8 | 48, 10, &c.
Verberatur 193, 7
verberari 42, 14
verberatuſque 119, 23
verberibus 42, 12 | 43, 25
verbis 8, 6 | 35, 8 | 80, 13, &c.
verbo 44, 12
verborum 185, 11
verbum 67, 1
vere 155, 4 | 158, 7
vereor 43, 15 | 72, 1 | 162, 11
vergens 193, 10
veris 173, 4 | 206, 5
veriſſime 15, 7
veriſſumè 5, 8
veriti 126, 4
veritus 74, 3 | 93, 14 | 105, 10 | 107, 9
vero 2, 12 | 5, 3 | 8, 1, 20 | 30, 10 | 37, 14 | 43, 17 | & alibi.
verſa 162, 7
verſabimur 70, 5
verſari 55, 1
verſati 230, 16
Verſius 187, 10
verſus 21, 11 | 51, 3 | 78, 7
verſutum 222, 7
vertam 229, 7
vertere 98, 4 | 202, 4
vertet 47, 10
vertit 130, 18
vertunt 160, 16
verum 3, 2, 9 | 8, 3 | 10, 15 | 18, 4 | 21, 11 | 31, 12, & alibi plur.
veruta 187, 5
veſcebantur 137, 4
veſcendi 11, 9
veſcentibus 202, 12
veſper 106, 30 | 151, 5
veſpera 173, 25
veſtæ 12, 12
veſte 186, 15
veſtigii 172, 1
veſtamentum 43, 11
veſtius 104, 2
veſtra 16, 22 | 26, 13 | 40, 18, &c.
veſtræ 40, 18 | 53, 5 | 229, 19
veſtram 69, 14 | 70, 16 | 71, 11 | 81, 22 | 88, 15
veſtrarum 184, 8
veſtras 45, 4

veſtri 86, 22 | 87, 6, 10, &c.
veſtris 45, 5 | 52, 14 | 89, 9, &c.
veſtro 69, 4 | 70, 13 | 130, 2, &c.
veſtros 73, 6 | 90, 14 | 131, 20
veſtrum 26, 12 | 73, 7 | 81, 26, &c.
vetat 42, 12
vetera 30, 8 | 148, 13 | 212, 28 | 229, 18
veteranas 54, 5
veterani 54, 17
vetere 120, 14
veteres 16, 14, | 68, 4 | 143, 18 | 175, 13 | 206, 12 | 220, 9
vetereſque 135, 17
veteri 100, 12
veteribus 213, 8 | 219, 17
veteris 13, 16 | 130, 21 | 234, 3
veterrimos 212, 9
veterum 123, 6 | 168, 12
Vettios 161, 21
vetus 20, 9 | 32, 3 | 130, 6 | 189, 1
vetuſtate 140, 17 | 224, 21
vetuſtatem 114, 28 | 200, 13
vexabant 6, 3
vexabat 4, 12 | 13, 5
vexant 18, 13
vexare 39, 13
vexavit 233, 12
vexillum 132, 20
vi 2, 6 | 5, 12 | 8, 23 | 34, 14, &c.
via 9, 13 | 57, 7 | 74, 13, &c.
viam 200, 30
vias 175, 1
vice 175, 17
vicem 177, 18
vicerant 151, 1
vicerat 124, 11
vicerit 229, 24
viceritis 182, 8
vices 206, 1
vici 196, 26
vicinitatem 29, 10
vicis 39, 12
viciſſe 213, 19
viciſſent 143, 12
viciſſim 231, 10
viciſſitudinem 206, 1
viciſti 65, 8
vicit 33, 16 | 74, 4 | 82, 25, &c.
vicos 169, 26
victa 186, 2
victi 89, 13 | 77, 14 | 126, 16, &c.
victis 10, 5, 16 | 41, 1, &c.
victo 128, 6
victor 43, 6 | 52, 24 | 109, 12, &c.
victore 111, 28
victorem 129, 14
victores 9, 20 | 11, 2 | 128, 25, &c.
victoreſque 126, 4
victori 211, 6
victoria 18, 5 | 30, 17 | 31, 1, &c.
victoriæ 10, 6 | 13, 16, &c.
victoriam 10, 4 | 31, 16, &c.
victoriamque 211, 21
victorias 104, 18 | 217, 2
victoribus 18, 18, | 41, 3 | 144, 20, &c.
victoris 159, 13 | 177, 25
victorum 19, 5
victos 100, 4 | 104, 13 | 112, 15, &c.
victu 30, 16
victum 148, 7 | 206, 8
victus 38, 19 | 67, 29 | 108, 11 | 197, 5 | 198, 12
videam 72, 6
videamus 234, 18
videar 66, 4 | 197, 8 | 229, 16 | 232, 9
videatur 127, 25
videbam 29, 4 | 164, 25
videbant 30, 19 | 165, 2
videbantur 5, 6 | 52, 23 | 116, 15, &c.
videbatur 6, 14 | 19, 1 | 30, 6, &c.
videlicet 46, 8 | 47, 12 | 48, 4, &c.
videmini 166, 10
vident 107, 16, 20 | 119, 15, &c.
videntur 11, 6 | 41, 9 | 44, 17, &c.
video 194, 5
videor 222, 16
videre 11, 4 | 135, 14
viderer 73, 3 | 233, 3
videret 135, 9 | 173, 12
videretur 154, 9 | 200, 33
videri 38, 5 | 50, 2 | 51, 7 | 150, 5 | 162, 13 | 204, 21
viderint 46, 18
videris 234, 21
videt 16, 18 | 19, 13 | 33, 1, &c.
videte 132, 7
videtis 70, 13
videtur 2, 1 | 3, 10 | 66, 3, &c.
vidi 131, 9 | 234, 22
vidimus 233, 5
vidiſtis 161, 14 | 181, 9
vidit 51, 20
vigebant 4, 8
vigeſimum 37, 2
viget 18, 5
vigilando 47, 15
vigilans 230, 21
vigilantia 222, 9
vigilare 22, 5 | 49, 18
vigilia 151, 14
vigiliæ 5, 15 | 24, 2 | 101, 14
vigilias 102, 3 | 142, 15 | 144, 24 | 145, 23 | 174, 6
vigiliis 13, 4 | 25, 17
viis 169, 33
viles 127, 19
vilia 13, 9 | 196, 24 | 220, 25
villa 212, 2
villæ 234, 3
villam 43, 10 | 215, 4 | 226, 28 | 234, 1
villas 10, 13 | 45, 3 | 101, 16
villicum 133, 20
vim 29, 6 | 46, 9 | 57, 5, &c.
viminibus 192, 26
vinarii 159, 17
vincere 18, 14 | 64, 16 | 9, 12, &c.
vincetur 221, 20
vinci 99, 11 | 108, 20 | 153,

153, 21 | 191, 8 | 213, 19 | 229, 21
vinciebant 202, 21
vinciebat 140, 17
vincimus 52, 14
vincit 220, 22 | 232, 36
vincitur 186, 1
vincta 50, 10
vinctæ 187, 4
vinctos 114, 13
vinctum 156, 4
vinctus 155, 21
vincula 34, 3 | 91, 22
vinculis 38, 5 | 44, 8
vindicamus 17, 9
vindicandam 73, 20
vindicando 102, 7
vindicandum 86, 11 | 89, 6 | 151, 19
vindicare 99, 4
vindicari 9, 8
vindicatum 8, 17 | 90, 11
vindicaturum 79, 17
vindices 50, 12 | 179, 13 | 185, 3 | 191, 17 | 217, 5
vindictam 74, 9
vineæ 139, 7
vineas 94, 20 | 124, 18 | 139, 10 | 141, 2
vineis 80, 9 | 141, 4
vino 19, 16 | 101, 17 | 124, 25
vinoque 192, 35
violasse 174, 11
violasti 167, 11
violenterque 97, 18
violentia 26, 8
violentiam 48, 27
vir 83, 20 | 115, 9 | 128, 13 | 153, 12 | 174, 18 | 229, 32 | 231, 8
vires 57, 11 | 184, 4
virgine 12, 12
virgines 41, 2 | 174, 2 | 186, 10
virgulta 105, 1 | 106, 10 | 203, 40
viri 11, 2, 8 | 18, 2 | 33, 3, &c.
viribus 62, 6 | 231, 29
virile 18, 7 | 175, 1
virilem 9, 16
virili 215, 28
virilia 183, 1
virilis 21, 3
viris 7, 11 | 51, 25 | 52, 23, &c.
virisque 74, 14 | 111, 1 | 114, 16
viritim 104, 19
virium 2, 2 | 186, 13
viro 21, 4 | 80, 20 | 89, 1 | 100, 9 | 170, 20
virorum 53, 7 | 139, 4 | 161, 23 | 191, 3 | 219, 11 | 233, 2
viros 21, 2, 9 | 43, 1, &c.
virtus 2, 5, 17 | 7, 6, 13, &c.
virtusque 217, 28
virtute 2, 6 | 4, 3, 7, & *alibi*.
virtutem 9, 12 | 18, 2 | 48, 20, & *alibi*.
virtuti 3, 6 | 53, 5 | 59, 5 | 107, 10 | 123, 10 | 151, 9 | 156, 2
virtutibus 231, 32
virtutis 47, 1 | 52, 20, &c.
virum 35, 6 | 41, 19, &c.
vis 1, 4 | 30, 3 | 38, 1, &c.
visa 154, 17 | 163, 14 | 211, 15 | 216, 24 | 225, 22
visceribus 227, 8
visebatur 175, 2
visendum 215, 6
visens 67, 13
visentibus 205, 10
visêre 10, 14 | 112, 28
visi 222, 14
visos 207, 23
visu 144, 21 | 155, 18
visum 29, 17 | 136, 16 | 137, 24 | 140, 11 | 141, 10, 18 | 147, 19 | 224, 13
visundi 56, 1 | 39, 20
visus 147, 4 | 203, 27
vita 2, 2, 11 | 46, 5 | 48, 4, &c.
vitabundi 112, 25
vitabundus 94, 23 | 146, 27 | 179, 3
vitæ 17, 9 | 35, 21 | 49, 13, &c.
vitæque 62, 1
vitam 1, 2 | 3, 7, 9 | 18, 3, &c.
vitamque 126, 20
vitantes 192, 18
vitare 124, 14 | 170, 14 | 220, 6
vitasque 219, 12
vitia 4, 9 | 49, 5 | 74, 1 | 232, 1, 2
vitiis 163, 2 | 191, 25
vitio 158, 1 | 234, 13
vitiorum 233, 17, 21
vitiosis 178, 18
vitium 9, 12 | 229, 12 | 230, 34
vivamus 45, 14 | 90, 12
viventes 6, 12
vivere 3, 10 | 14, 16 | 73, 3, 4 | 203, 4 | 230, 13
viverent 231, 15
vives 153, 29
vivi 126, 19, 21
vivit 229, 6
vivo 196, 25 | 232, 18
vivos 225, 20
vivum 102, 16 | 113, 19
vivus 55, 13, 17
vix 44, 6 | 66, 13 | 70, 12, &c.
vixerint 131, 20
vixeris 232, 31
vixissent 230, 23
vixisti 226, 9
ulciscendo 160, 4
ulciscî 87, 13 | 100, 4
ulla 18, 24 | 82, 9 | 114, 8 | 121, 20 | 191, 13 | 231, 3
ullam 51, 21 | 162, 5 | 219, 30 | 225, 29
ulli 48, 6 | 208, 9
ullo 116, 9 | 124, 12 | 129, 9 | 138, 11 | 143, 18
ullum 18, 11 | 63, 16 | 106, 22 | 133, 19 | 143, 17 | 220, 15 | 231, 1
ullus 7, 12
ulteriore 33, 22 | 176, 6
ulteriorem 174, 33
ulti 27, 8
ultra 42, 10 | 162, 6 | 175, 3 | 182, 11 | 204, 14
ultro 64, 6 | 73, 11 | 109, 17 | 153, 14 | 154, 11 | 178, 12 | 184, 8 | 208, 26

utroque 183, 8
ultum 119, 3 | 183, 9
ultus 189, 22
Umbreno 32, 14 | 39, 21
Umbrenum 33, 5
Umbrenus 32, 17
umquam 12, 14 | 27, 12, *&c.*
una 6, 11 | 18, 21 | 45, 16, *&c.*
unæ 113, 4
unam 86, 15 | 131, 12 | 139, 18 | 187, 12
undarum 179, 6
unde 54, 15 | 69, 23 | 72, 11, *&c.*
undique 11, 20 | 48, 11 | 50, 9, *&c.*
uni 194, 8 | 231, 26
unicæ 232, 1
univerſa 129, 22
univerſi 231, 22
univerſis 233, 3
univerſo 231, 17
univerſos 16, 20 | 108, 6 | 129, 3 | 184, 9
unius 219, 24 | 222, 7 | 225, 11
uno 80, 7 | 139, 1 | 144, 11 | 180, 11 | 185, 4, 9 | 204, 20
unum 14, 5 | 66, 8 | 88, 16, *&c.*
unumquemque 19, 10 | 54, 7 | 234, 19
unus 52, 9 | 93, 5 | 118, 24, *&c.*
unuſquiſque 229, 25
vobis 17, 5 | 18, 21 | 33, 3, *& alibi.*
vobiſcum 18, 21 | 69, 23 | 134, 18
vobiſque 154, 3
vocabula 45, 18
vocant 48, 21 | 77, 1 | 145, 28
vocare 25, 13
vocarentur 221, 10
vocaretur 114, 17
vocari 36, 6
vocas 228, 13 | 230, 22
vocat 210, 12
vocatur 45, 19
voce 25, 7 | 73, 17 | 110, 18 | 198, 11
vocem 183, 1
vocibus 144, 19
volare 112, 20
volebant 7, 17
volebat 16, 9
volens 149, 7 | 183, 11 | 209, 12
volentem 198, 3
volentes 124, 27 | 173, 22
volenti 129, 11
volentia 122, 7 | 192, 5
volentibus 26, 14 | 71, 17 | 145, 25 | 147, 20 | 185, 6 | 208, 12
voles 153, 20 | 188, 23
volet 197, 29
volitabit 225, 11
volo 224, 15
Voluce 151, 18
Volucem 151, 26
volucrum 175, 11
volvebat 62, 16
volvens 25, 16 | 155, 3
volventes 56, 1
volventibus 33, 16
voluerant 153, 7
voluere 111, 8 | 153, 3 | 197, 2
volueris 232, 32
voluerit 97, 12
voluerunt 231, 30
volui 153, 23 | 231, 28, 30
voluit 14, 5 | 220, 21 | 233, 27
voluiſſe 15, 3 | 131, 1 | 206, 8
voluiſſem 233, 1
volunt 17, 15 | 90, 3 | 100, 4 | 191, 16 | 215, 10 | 218, 15
voluntarius 50, 19
voluntate 14, 15 | 21, 15 | 67, 26 | 102, 17 | 118, 4 | 128, 31 | 155, 10 | 175, 3 | 199, 5 | 211, 17
voluntates 155, 5
voluptaria 9, 23
voluptas 142, 2 | 222, 23 | 229, 1
voluptatem 131, 21 | 220, 22 | 225, 30
voluptates 57, 10 | 212, 17
voluptati 3, 8 | 145, 28 | 218, 16
voluptatibus 45, 5 | 47, 2 | 214, 4
voluptatum 142, 1
Volux 146, 13 | 150, 18 | 151, 2
voraginem 233, 17
vorſum 111, 24 | 119, 13
vortebant 128, 14
vortere 151, 26
vorticoſum 203, 8
vorticoſus 204, 25
vortit 139, 20 | 170, 29
vos 17, 3 | 18, 19, 22 | 40, 17 | 41, 6 | 42, 20, & *alibi.*
voſmet 180, 8
voſque 132, 12 | 134, 19
voſtra 71, 15
votis 47, 14 | 160, 21
votum 200, 29
voveo 197, 28
urbana 21, 1 | 30, 10
urbanis 115, 3 | 217, 3
urbanum 30, 19
urbe 34, 27 | 35, 9 | 36, 10, *&c.*
urbem 6, 8 | 16, 4 | 21, 1, *&c.*
urbes 2, 13 | 7, 19 | 78, 8
urbi 29, 16 | 169, 3 | 212, 22 | 226, 8, 21
urbibus 113, 9
Urbinus 175, 2
urbis 24, 4 | 25, 12 | 34, 12, *&c.*
urbium 10, 13 | 191, 17
urbs 103, 21
urgear 81, 19
urgeat 92, 20
urgebatur 98, 10
urgent 110, 24
urget 48, 11
uſa 100, 1
uſi 13, 16 | 82, 16, *&c.*
uſos 205, 22
uſquam 68, 2
uſque 39, 5 | 78, 8 | 79, 2, *&c.*
uſu 7, 9 | 12, 2 | 37, 15, *&c.*
uſui 25, 19 | 32, 13 | 40, 4, *&c.*
uſum 129, 12 | 136, 26 | 159, 18 | 188, 24 | 214, 15
uſurum 21, 15 | 201, 7
uſus 28, 19 | 57, 11, *&c.*
utar 204, 25
utebantur 137, 1
utebatur 33, 17 | 67, 10
utemini 18, 20
utendum 41, 21
utere 153, 18

153, 21 | 191, 8 | 213, 19 | 229, 21
vinciebant 202, 21
vinciebat 140, 17
vincimus 52, 14
vincit 220, 22 | 232, 36
vincitur 186, 1
vincta 50, 10
vinctæ 187, 4
vinctos 114, 13
vinctum 156, 4
vinctus 155, 21
vincula 34, 3 | 91, 22
vinculis 38, 5 | 44, 8
vindicamus 17, 9
vindicandam 73, 20
vindicando 102, 7
vindicandum 86, 11 | 89, 6 | 151, 19
vindicare 99, 4
vindicari 9, 8
vindicatum 8, 17 | 90, 11
vindicaturum 79, 17
vindices 50, 12 | 179, 13 | 185, 3 | 191, 17 | 217, 5
vindictam 74, 9
vineæ 139, 7
vineas 94, 20 | 124, 18 | 139, 10 | 141, 2
vineis 80, 9 | 141, 4
vino 19, 16 | 101, 17 | 124, 25
vinoque 192, 35
violasse 174, 11
violasti 167, 11
violenterque 97, 18
violentia 26, 8
violentiam 48, 27
vir 83, 20 | 115, 9 | 128, 13 | 153, 12 | 174, 18 | 229, 32 | 231, 8
vires 57, 11 | 184, 4
virgine 12, 12
virgines 41, 2 | 174, 2 | 186, 10
virgulta 105, 1 | 106, 10 | 203, 40
viri 11, 2, 8 | 18, 2 | 33, 3, &c.
viribus 62, 6 | 231, 29
virile 18, 7 | 175, 1
virilem 9, 16
virili 215, 28
virilia 183, 1
virilis 21, 3
viris 7, 11 | 51, 25 | 52, 23, &c.
virisque 74, 14 | 111, 1 | 114, 16
viritim 104, 19
virium 2, 2 | 186, 13
viro 21, 4 | 80, 20 | 89, 1 | 100, 9 | 170, 20
virorum 53, 7 | 139, 4 | 161, 23 | 191, 3 | 219, 11 | 233, 2
viros 21, 2, 9 | 43, 1, &c.
virtus 2, 5, 17 | 7, 6, 13, &c.
virtusque 217, 28
virtute 2, 6 | 4, 3, 7, & *alibi*.
virtutem 9, 12 | 18, 2 | 48, 20, & *alibi*.
virtuti 3, 6 | 53, 5 | 59, 5 | 107, 10 | 123, 10 | 151, 9 | 156, 2
virtutibus 231, 32
virtutis 47, 1 | 52, 20, &c.
virum 35, 6 | 41, 19, &c.
vis 1, 4 | 30, 3 | 38, 1, &c.
visa 154, 17 | 163, 14 | 211, 15 | 216, 24 | 225, 22
visceribus 227, 8
visebatur 175, 2
visendum 215, 6
visens 67, 13
visentibus 205, 10
visêre 10, 14 | 112, 28
visi 222, 14
visos 207, 23
visu 144, 21 | 155, 18
visum 29, 17 | 136, 16 | 137, 24 | 140, 11 | 141, 10, 18 | 147, 19 | 224, 13
visundi 56, 1 | 39, 20
visus 147, 4 | 203, 27
vita 2, 2, 11 | 46, 5 | 48, 4, &c.
vitabundi 112, 25
vitabundus 94, 23 | 146, 27 | 179, 3
vitæ 17, 9 | 35, 21 | 49, 13, &c.
vitæque 62, 1
vitam 1, 2 | 3, 7, 9 | 18, 3, &c.
vitamque 126, 20
vitantes 192, 18
vitare 124, 14 | 170, 14 | 220, 6
vitasque 219, 12
vitia 4, 9 | 49, 5 | 74, 1 | 232, 1, 2
vitiis 163, 2 | 191, 25
vitio 158, 1 | 234, 13
vitiorum 233, 17, 21
vitiosis 178, 18
vitium 9, 12 | 229, 12 | 230, 34
vivamus 45, 14 | 90, 12
viventes 6, 12
vivere 3, 10 | 14, 16 | 73, 3, 4 | 203, 4 | 230, 13
viverent 231, 15
vives 153, 29
vivi 126, 19, 21
vivit 229, 6
vivo 196, 25 | 232, 18
vivos 225, 20
vivum 102, 16 | 113, 19
vivus 55, 13, 17
vix 44, 6 | 66, 13 | 70, 12, &c.
vixerint 131, 20
vixeris 232, 31
vixissent 230, 23
vixisti 226, 9
ulciscendo 160, 4
ulcisci 87, 13 | 100, 4
ulla 18, 24 | 82, 9 | 114, 8 | 121, 20 | 191, 13 | 231, 3
ullam 51, 21 | 162, 5 | 219, 30 | 225, 29
ulli 48, 6 | 208, 9
ullo 116, 9 | 124, 12 | 129, 9 | 138, 11 | 143, 18
ullum 18, 11 | 63, 16 | 106, 22 | 133, 19 | 143, 17 | 220, 15 | 231, 1
ullus 7, 12
ulteriore 33, 22 | 176, 6
ulteriorem 174, 33
ulti 27, 8
ultra 42, 10 | 162, 6 | 175, 3 | 182, 11 | 204, 14
ultro 64, 6 | 73, 11 | 109, 17 | 153, 14 | 154, 11 | 178, 12 | 184, 8 | 208, 26

ultroque 183, 8
ultum 119, 3 | 183, 9
ultus 189, 22
Umbreno 32, 14 | 39, 21
Umbrenum 33, 5
Umbrenus 32, 17
umquam 12, 14 | 27, 12, &c.
una 6, 11 | 18, 21 | 45, 16, &c.
unæ 113, 4
unam 86, 15 | 131, 12 | 139, 18 | 187, 12
undarum 179, 6
unde 54, 15 | 69, 23 | 72, 11, &c.
undique 11, 20 | 48, 11 | 50, 9, &c.
uni 194, 8 | 231, 26
unicæ 232, 1
univerſa 129, 22
univerſi 231, 22
univerſis 233, 3
univerſo 231, 17
univerſos 16, 20 | 108, 6 | 129, 3 | 184, 9
unius 219, 24 | 222, 7 | 225, 11
uno 80, 7 | 139, 1 | 144, 11 | 180, 11 | 185, 4, 9 | 204, 20
unum 14, 5 | 66, 8 | 88, 16, &c.
unumquemque 19, 10 | 54, 7 | 234, 19
unus 52, 9 | 93, 5 | 118, 24, &c.
unuſquiſque 229, 25
vobis 17, 5 | 18, 21 | 33, 3, & *alibi.*
vobiſcum 18, 21 | 69, 23 | 134, 18
vobiſque 154, 3
vocabula 45, 18
vocant 48, 21 | 77, 1 | 145, 28
vocare 25, 13
vocarentur 221, 10
vocaretur 114, 17
vocari 36, 6
vocas 228, 13 | 230, 22
vocat 210, 12
vocatur 45, 19
voce 25, 7 | 73, 17 | 110, 18 | 198, 11
vocem 183, 1
vocibus 144, 19
volare 112, 20
volebant 7, 17
volebat 16, 9
volens 149, 7 | 183, 11 | 209, 12
volentem 198, 3
volentes 124, 27 | 173, 22
volenti 129, 11
volentia 122, 7 | 192, 5
volentibus 26, 14 | 71, 17 | 145, 25 | 147, 20 | 185, 6 | 208, 12
voles 153, 20 | 188, 23
volet 197, 29
volitabit 225, 11
volo 224, 15
Voluce 151, 18
Volucem 151, 26
volucrum 175, 11
volvebat 62, 16
volvens 25, 16 | 155, 3
volventes 56, 1
volventibus 33, 16
voluerant 153, 7
voluere 111, 8 | 153, 3 | 197, 2
volueris 232, 32
voluerit 97, 12
voluerunt 231, 30
volui 153, 23 | 231, 28, 30
voluit 14, 5 | 220, 21 | 233, 27
voluiſſe 15, 3 | 131, 1 | 206, 8
voluiſſem 233, 1
volunt 17, 15 | 90, 3 | 100, 4 | 191, 16 | 215, 10 | 218, 15
voluntarius 50, 19
voluntate 14, 15 | 21, 15 | 67, 26 | 102, 17 | 118, 4 | 128, 31 | 155, 10 | 175, 3 | 199, 5 | 211, 17
voluntates 155, 5
voluptaria 9, 23
voluptas 142, 2 | 222, 23 | 229, 1
voluptatem 131, 21 | 220, 22 | 225, 30
voluptates 57, 10 | 212, 17
voluptati 3, 8 | 145, 28 | 218, 16
voluptatibus 45, 5 | 47, 2 | 214, 4
voluptatum 142, 1
Volux 146, 13 | 150, 18 | 151, 2
voraginem 233, 17
vorſum 111, 24 | 119, 13
vortebant 128, 14
vortere 151, 26
vorticoſum 203, 8
vorticoſus 204, 25
vortit 139, 20 | 170, 29
vos 17, 3 | 18, 19, 22 | 40, 17 | 41, 6 | 42, 20, & *alibi.*
voſmet 180, 8
voſque 132, 12 | 134, 19
voſtra 71, 15
votis 47, 14 | 160, 21
votum 200, 29
voveo 197, 28
urbana 21, 1 | 30, 10
urbanis 115, 3 | 217, 3
urbanum 30, 19
urbe 34, 27 | 35, 9 | 36, 10, &c.
urbem 6, 8 | 16, 4 | 21, 1, &c.
urbes 2, 13 | 7, 19 | 78, 8
urbi 29, 16 | 169, 3 | 212, 22 | 226, 8, 21
urbibus 113, 9
Urbinus 175, 2
urbis 24, 4 | 25, 12 | 34, 12, &c.
urbium 10, 13 | 191, 17
urbs 103, 21
urgear 81, 19
urgeat 92, 20
urgebatur 98, 10
urgent 110, 24
urget 48, 11
uſa 100, 1
uſi 13, 16 | 82, 16, &c.
uſos 205, 22
uſquam 68, 2
uſque 39, 5 | 78, 8 | 79, 2, &c.
uſu 7, 9 | 12, 2 | 37, 15, &c.
uſui 25, 19 | 32, 13 | 40, 4, &c.
uſum 129, 12 | 136, 26 | 159, 18 | 188, 24 | 214, 15
uſurum 21, 15 | 201, 7
uſus 28, 19 | 57, 11, &c.
utar 204, 25
utebantur 137, 1
utebatur 33, 17 | 67, 10
utemini 18, 20
utendum 41, 21
utere 153, 18

uterentur

uterentur 95, 18
uterer 69, 9
uterque 38, 15 | 178, 8 | 229, 9
Utica 149, 15
Uticæ 114, 24 | 116, 12
Uticam 82, 19 | 135, 8
utile 133, 9
utilem 25, 5
utili 59, 17
utilia 149, 10 | 154, 17 | 197, 15 | 218, 23 | 225, 22
utilibus 134, 27
utilis 143, 3
utilius 231, 16
utimur 1, 5
utinam 72, 5 | 73, 2 | 148, 1 | 231, 14
utique 69, 4 | 75, 19 | 162, 22 | 179, 13
utitur 229, 7
utpote 51, 18
utraque 3, 9 | 6, 1
utramque 67, 7
utres 137, 18 | 179, 1
utrimque 35, 17 | 53, 7 | 107, 17, 29, &c.
utrique 203, 14 | 31, 16, &c.
utris 123, 26
utriſque 68, 12 | 124, 20 | 135, 24
utrius 212, 7
utriuſque 49, 9 | 80, 1, &c.
utrium 137, 21
utroque 132, 9 | 128, 30, &c.
utrum 81, 23 | 177, 17, &c.
utrumque 2, 8 | 203, 1, &c.
utuntur 90, 5 | 217, 26
Vulcanaliorum 192, 1
Vulcioque 186, 16
vulgata 207, 5
vulgi 23, 1 | 129, 12 | 210, 21
vulgo 215, 12
vulgum 119, 17 | 122, 11
vulgus 17, 13 | 118, 5 | 159, 17 | 199, 26
vulnera 162, 20
vulnerabant 111, 11
vulnerati 111, 17 | 179, 6
vulneratus 55, 22
vulnere 175, 22 | 201, 11 | 208, 14
vulneribus 55, 15 | 113, 6 | 147, 3 | 177, 14
vult 120, 16 | 162, 14
vultis 33, 3 | 45, 6 | 52, 23 | 154, 1
vultu 25, 7 | 55, 17 | 92, 11 | 155, 5 | 151, 5
vultuque 13, 7
vultum 9, 7
Vulturtii 48, 15
Vulturtio 35, 3, 16 | 39, 4, 10
Vulturtium 35, 1 | 36, 13
Vulturtius 35, 18 | 36, 15 | 37, 19
uxor 226, 14
uxore 142, 3 | 226, 25
uxorem 231, 7
uxores 127, 17
uxori 194, 3
uxorum 232, 34

Z.

ZAma 113, 9
Zamam 110, 7, 25 | 111, 12 | 112, 15

BRITISH MUSEUM 30 65 SEP

FINIS.

1304. i. 21.

Sallustius Crispus (C)

k